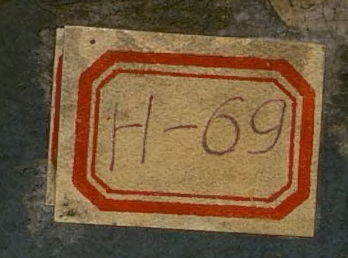

HISTORICA RUSSIÆ MONUMENTA,

EX ANTIQUIS EXTERARUM GENTIUM ARCHIVIS ET BIBLIOTHECIS DEPROMPTA

AB A. J. TURGENEVIO.

TOMUS II.

PETROPOLI.

1842.

HISTORICA

RUSSIAE MONUMENTA.

HISTORICA
RUSSIÆ MONUMENTA,

EX ANTIQUIS EXTERARUM GENTIUM ARCHIVIS ET BIBLIOTHECIS DEPROMPTA,

AB A. J. TURGENEVIO,

CONSILIAR. STAT. ACT. (NUNC CONS. PRIV.) ET EQU.

TOMUS II.

SCRIPTA VARIA E SECRETO ARCHIVO VATICANO ET ALIIS ARCHIVIS ET BIBLIOTHECIS ROMANIS EXCERPTA CONTINENS, INDE AB ANNO MDLXXXIV AD ANNUM MDCCXIX.

QUIBUS IN HOC VOLUMINE ACCESSERUNT :

APPENDIX, CONTINENS ACTA AD ALIAS SLAVORUM REGIONES PERTINENTIA, INDE AB ANNO MCCXXXI AD ANNUM MCCCVIII.

HISTORICA RUSSIÆ MONUMENTA EX ARCHIVIS ET BIBLIOTHECIS ANGLIÆ ET FRANCIÆ DEPROMPTA, INDE AB ANNO MDLVII AD ANNUM MDCLXXIX.

Petropoli.

TYPIS EDUARDI PRATZI.

1842.

АКТЫ ИСТОРИЧЕСКІЕ,

ОТНОСЯЩІЕСЯ КЪ РОССІИ,

ИЗВЛЕЧЕННЫЕ

ИЗЪ ИНОСТРАННЫХЪ АРХИВОВЪ и БИБЛІОТЕКЪ

Д. Ст. Сов. (нынѣ Тайн. Сов.) А. И. Тургеневымъ.

ТОМЪ II.

ВЫПИСКИ ИЗЪ ВАТИКАНСКАГО ТАЙНАГО АРХИВА И ИЗЪ ДРУГИХЪ РИМСКИХЪ БИБЛІОТЕКЪ И АРХИВОВЪ, СЪ 1584 ПО 1719 ГОДЪ.

ПРИБАВЛЕНІЕ, СОДЕРЖАЩЕЕ ВЪ СЕБѢ АКТЫ, ОТНОСЯЩІЕСЯ ДО ДРУГИХЪ СЛАВЯНСКИХЪ ЗЕМЕЛЬ, СЪ 1231 ПО 1308 ГОДЪ.

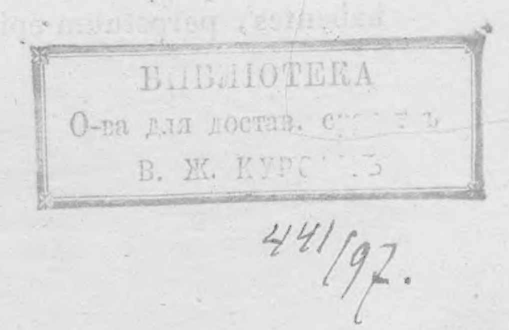
АКТЫ, ИЗВЛЕЧЕННЫЕ ИЗЪ АРХИВОВЪ И БИБЛІОТЕКЪ АНГЛІИ И ФРАНЦІИ, СЪ 1557 ПО 1679 ГОДЪ.

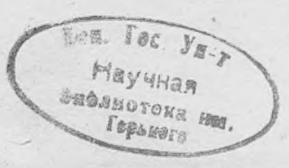
Санктпетербургъ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ ЭДУАРДА ПРАЦА.

1842.

PRÆFATIO.

Hoc altero historicarum Russiæ monumentorum volumine comprehensa sunt documenta inde ab anno MDLXXXIV ad ann. MDCCXIX ex Archivo Vaticano et bibliothecis Romanis ab eodem viro excellentissimo A. J. Turgenevio deprompta, quibus documentis accesserunt: a) Acta alias Slavorum regiones spectantia, inde ab anno MCCXXXI ad an. MCCCVIII, et b) Acta ad eandem Russorum historiam pertinentia ex bibliothecis Angliæ et Franciæ desumpta, inde ab anno MDLVII ad ann. MDCLXXIX.

Ceterum omnium, quæ hoc tomo continentur, scitu longe sunt dignissima, primum narratio a Nicolao Warkotsch, legato Cæsareo de ipsius in aula regis Theodori Joannidis commoratione conscripta, deinde variæ Pseudodemetrii primi et Curiæ Romanæ epistolæ invicem datæ et acceptæ, bini denique commentarii diurni, alteri ab Olesnitzkio et Gonsevskio Polonorum legatis de ipsorum in Moscoviam itinere facto et Mosquæ commoratione, nec non de Pseudodemetrii obitu et de iisdem mox in custodia continendis compositi, alteri de rebus sub Pseudodemetrio et Schuiskio gestis, ab incerto quodam teste rerum oculato conscripti. E serioribus vero monumentis historiæ scriptis epistolæ viginti tres, ab Urbano VIII Pontifice Max. uno eodemque die, nempe die III Novembris anno MDCXLIII ad illustrissimos quosque in Polonia viros scriptæ et datæ, quibus ita dicta confessionis unio in Russia occidentali divulgaretur et confirmaretur, maxime omnium nobis sunt observandæ. At epistolæ a Sedis Pontificiæ magistratibus datæ, ubi agitur oporteat ne Ducem Mosquensem nomine Czaris insigniri (CXV, CXVI), dissertatio deinde Abbatis Gradii de diversis Slavici generis nationibus et Moscoviæ demum descriptio, Rasponio et Altierio, Cardinalibus, dedicata (CXVII, CXVIII) sunt nobis certo documento, quo animo et quam intenti magistratus Pontificii sub finem sæculi XVII Slavos, Russosque respexerint: summum studium, quo Pontifices Romani Russorum gentem in Ecclesiam Romanam introducere cupiebant, ineunte quoque sæculo XVIII, satis conspicitur exinde, quod Pontificii apud Parisios qui tum fuerant nuntii, dum Petrus I per Galliam iter faciebat ibique morabatur, consilium ejus inter suos sibi subditos populares varia humanitatis studia divulgandi pro optima sibi oblata occasione Romanam quoque fidei confessionem apud Russos ratam efficiendi et confirmandi habentes, perpetuum epistolarum cum Sede Pontificia commercium habuerunt.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Во второмъ томѣ относящихся къ Россіи Актовъ историческихъ на иностранныхъ языкахъ помѣщены документы, извлеченные А. И. Тургеневымъ изъ Ватиканскаго Архива и Римскихъ Библіотекъ съ 1584 по 1719 годъ. Къ этому собранію присоединены акты: а) касающіеся другихъ Славянскихъ народовъ, и b) выписанные въ Англійскихъ и Французскихъ Библіотекахъ. Первые относятся къ 1231—1308, а послѣдніе къ 1557—1679 годамъ.

Важнѣйшіе изъ актовъ втораго тома суть: извѣстіе Цесарскаго посла НиколаяВаркоча о пребываніи его при дворѣ Царя Θеодора Іоанновича, сношенія съ Римомъ перваго Лжедимитрія, дневникъ Польскихъ посланниковъ Олесницкаго и Гонсѣвскаго о путешествіи и пребываніи ихъ въ Москвѣ, смерти Лжедимитрія и содержаніи ихъ въ заключеніи, и дневникъ о событіяхъ при Лжедимитріи и Шуйскомъ, писанный неизвѣстнымъ очевидцемъ. Изъ позднѣйшихъ памятниковъ замѣчательны двадцать три письма, отправленныя Папою Урбаномъ VIII въ одинъ день, 3 Ноября 1645 года, къ знатнѣйшимъ особамъ въ Польшѣ, съ цѣлію утвердить Унію въ Западной Руси. Переписка Римскаго Двора, слѣдуетъ ли Московскаго Государя титуловать Царемъ (CXV, CXVI), Разсужденіе Аббата Гради о народахъ Славянскаго племени и описаніе Московіи, посвященное кардиналамъ Распони и Альтіери (CXVII, CXVIII), доказываютъ, съ какимъ вниманіемъ Римскіе дипломаты смотрѣли на Славянъ и Русскихъ въ концѣ XVII столѣтія. Постоянное стремленіе присоединить послѣднихъ къ Римской Церкви обнаруживается и въ началѣ XVIII вѣка: Парижская Нунціатура вела живую переписку съ Ватиканомъ по поводу пребыванія Петра I во Франціи, почитая, какъ видно, введеніе въ Россію просвѣщенія благопріятнымъ случаемъ къ утвержденію въ ней Римскаго вѣроисповѣданія.

Actorum, quæ duplicem hujus voluminis appendicem faciunt, imprimis notatu dignæ sunt litterae nonnullorum Pontificum Rom. annis MCCXXXI, MCCXXXIX, MCCXLIV, MCCLXIV et MCCCVIII scriptae, et a) primum quidem Gregorii IX de equitum Templariorum rebus immobilibus in Hungaria, Slavonia et Dalmatia quae fuerunt; b) deinde ejusdem Gregorii nec non Innocentii IV et Benedicti XI ad Praelatos quosdam et Pomeraniae insulaeque Rugen Duces datae, in quibus agitur de Pomeraniae, Borussiae et Lituaniae christianis, quorum antiqua instituta moresque barbaros Pontifices exstirpare, et quos a gentilium injuriis protegere studebant; c) tum Urbani IV litterae ad Ottocarum Bohemiae Regem de ordinis Teutonici Equitibus et Polonis a Russorum et Lituanorum violentia defendendis, ubi Pontifex in Ottocari manus totam Russiam ac Lituaniam, si forte has terras armis suae ditionis fecisset et ad Ecclesiam Rom. traxisset, traditurum se pollicetur; d) denique Clementis V ad Urosium Serbiae regem litterae, quibus episcopatum Suacinensem in illius fidem commendat et de Romanae confessionis dogmatibus in Serbia promulgandis agit, quasi Urosius ipse idem desideret. Neque minus eodem sensu scitu dignae sunt ejusdem Pontificis ad Patriarcham Gradensem aliosque viros ecclesiasticos litterae, ubi de conditionibus, quibus Serbia in sedis Pontificiae tutelam recipi possit, et de sacro vexillo Urosio Regi, quo impios populos facilius profliget, tradendo, disseritur. Ad haec appendicibus, supra memoratis, insunt documenta litterarum inter Anglos et Russos commercii sub Joanne Basilide, Theodoro Joannide et Borisso Hodunovio Regibus. Quemadmodum Pontifices Rom. potentiam sibi apud Russos ecclesiasticam comparare omnibus modis continuo nitebantur, ita Angli, ut primum Russos cognitos habuere, nihil in eorum amicitia nisi mercaturae lucra respiciebant.

In praefatione ad primum hujus operis volumen mentio facta est scriptorum e regiae bibliothecae Taurinensis codicibus excerptorum, quibus tamen, cum accuratius perlustrarentur, nihil nisi itineris ab Jeremia, Patriarcha Constantinopol. Mosquam facti et ab Arsenio Episcopo Elassonio graece descripti interpretationem latinam comprehendi cognitum est. Quae quidem interpretatio cum in Codicum MSS. bibliothecae Taurinensis catalogo integra eaque cum textu graeco incerto legatur (Codices manuscripti Bibliothecae regii Taurinensis Athenaei.... recensuerunt et animadversionibus illustrarunt Josephus Pasinus, Antonius Rivautella et Franciscus Berta. Taurini, MDCCXLIX) ut in hac etiam operis nostri editione repetatur, minime necessarium visum est.

Hoc alterum pariter ac primum historicorum Russiae monumentorum volumen cura ejusdem in Collegio Archaeographico redactorum principis in ordinem redactum et typis imprimendum paratum est.

Въ прибавленіяхъ, какъ выше сказано, напечатаны акты, относящіеся къ другимъ Славянскимъ народамъ и извлеченные изъ Англійскихъ и Французскихъ книгохранилищъ. Изъ нихъ примѣчательны грамоты a) Папы Григорія IX, о недвижимыхъ имѣніяхъ Храмовыхъ Рыцарей въ Венгріи, Славоніи и Далмаціи 1231 года; b) его же и Папъ Инокентія IV и Бенедикта XI нѣкоторымъ Прелатамъ и Князьямъ Померанскимъ и Ругенскимъ, относящіяся до Померанскихъ, Прусскихъ и Литовскихъ Христіянъ, между которыми Папы старались искоренить прежніе обычаи и охранить ихъ отъ притѣсненій язычниковъ; c) Папы Урбана IV Оттокару, Королю Богемскому, о защитѣ Тевтонскаго ордена и Поляковъ отъ насилій Русскихъ и Литовцевъ; онъ предаетъ даже во власть Оттокара Русь и Литву, въ случаѣ завоеванія и присоединенія ихъ къ Римской церкви; эти акты принадлежатъ къ 1239, 1244, 1264 и 1308 годамъ, и d) Папы Климента V Урошу, Королю Сербскому, о порученіи въ его защиту Сучавскаго епископства и введеніи въ Сербію Римскихъ догматовъ, будто бы по желанію самаго Уроша, 1308 года; въ семъ отношеніи не менѣе любопытны письма того же Папы Патріарху Граденскому и другимъ духовнымъ лицамъ, объ условіяхъ, на которыхъ Сербія можетъ быть принята подъ покровительство Папскаго престола, и врученіи Королю Урошу священнаго знамени на пораженіе невѣрныхъ. Сверхъ того въ прибавленіяхъ находятся документы о сношеніяхъ Англіи съ Россіею, при Царяхъ Іоаннѣ Васильевичѣ, Ѳеодорѣ Іоанновичѣ и Борисѣ Годуновѣ. Какъ Римъ всегда домогался пріобрѣтенія духовной власти надъ Россіею, такъ Англія при первыхъ сношеніяхъ съ нею думала только о выгодахъ своей торговли.

Въ предисловіи къ первому тому сего изданія упомянуто о выпискахъ, извлеченныхъ изъ рукописей королевской Туринской Библіотеки: но при дальнѣйшемъ разсмотрѣніи оказалось, что онѣ содержатъ въ себѣ только Латинскій переводъ Путешествія Цареградскаго Патріарха Іереміи въ Москву, сочиненнаго Арсеніемъ, Епископомъ Елассонскимъ. Этотъ переводъ, съ Греческимъ подлинникомъ, помѣщенъ въ каталогѣ рукописей Туринской Библіотеки (Codices Manuscripti Bibliothecæ regii Taurinensis Athenæi recensuerunt et animadversionibus illustrarunt Josephus Pasinus, Antonius Rivautella et Franciscus Berta. Taurini. MDCCXLIX); почему и не предстояло надобности здѣсь его перепечатывать.

Второй томъ Актовъ историческихъ, собранныхъ А. И. Тургеневымъ, приготовленъ къ изданію и напечатанъ подъ наблюденіемъ того же Главнаго Редактора, который занимался изданіемъ перваго тома.

INDEX TOMI II. — ОГЛАВЛЕНИЕ II ТОМА.

*

Appendix ad historica Russiæ monimenta ex Vaticano et aliis Romanis archivis et Bibliothecis deprompta.

Прибавленіе къ Актамъ Историческимъ до Россіи относящимся, выписаннымъ изъ Ватиканскаго и другихъ Римскихъ Архивовъ и Библіотекъ.

Acta ad alias Slavorum regiones pertinentia.

Акты, относящіеся до другихъ Славянскихъ земель.

Historica Russiæ Monimenta ex Archivis et Bibliothecis Angliæ et Franciæ deprompta.

I.

Del Cardinal Bolognetti Legato in Polonia al Cardinal di Como Segretario di Stato. Di Grodna 16 Maggio 1584. (Timetur ne bellum civile inter Moscoviae Proceres exoriatur).

Отъ Кардинала Болоньетти Папскаго Легата въ Польшѣ къ Статсъ-Секретарю Кардиналу Комскому. Изъ Гродна. 16 Маія 1584. Опасаются, чтобъ не произошло междуусобной войны между вельможами Московскими. An. 1584.

Illm̃o e R^{mo} Sigr mio Proñe Colm̃o.

.....Sono venute poi lettere lungamente aspettate dal Sapia Ambasciatore di questa Maestá in Moscovia, nelle quali avvisa esser gia sparsi i semi di una guerra civile fra li grandi di quelle parti. E nuovamente in una certa sedizione, ove restarono morti da venti persone, e feriti intorno a cento, manco poco che non si passasse a combattere il Castello Ducale, e già i soldati del presidio s'erano posti alla difesa, e spararono fuori alcuni tiri d'artiglieria. Tuttavia però il figliolo pazzo si trova in possesso, ed il suo Ambasciatore gia inviatosi per questa volta, sarà qui dicono, fra dieci giorni, aspettandosi lunedi, o martedi al sicuro i suoi precursori. Questi due che si aspettavano lunedi, intendo non esser precursori, ma principali Ambasciatori, l'uno di quali viene al Re, e l'altro al Senato.....Di Grodna 16 Maggio 1584.

Um̃ilmo e Devm̃o Servit^{re}.
Il Card. Bolognetti.

Nunziat. di Pol. tom 21. pag. 191.

II.

Del medesimo al medesimo. Di Grodna 29 di Maggio 1584. (De obitu Ducis Moscoviae deque nonnullis aliis negotiis inter Moscovitas et Polonos).

Отъ того же къ тому же, изъ Гродна 29 Маія 1584. О кончинѣ Царя Московскаго и о нѣкоторыхъ переговорахъ между Московитянами и Поляками. An. 1584.

.....Mi ha riferito Sua Maestà (il Re di Polonia) il negoziato degli Ambasciatori Moscoviti, quale sono stati tre. L'uno dopo aver dato conto della morte del Duca vecchio, e dell' essere succeduto il figliolo maggiore, come disse, per la benedizione del Padre, ha ricercato da questo Regno l'istessa pace, o tregua di prima; e perchè di qua si possa mandare Ambasciatori a confermare questa tregua, ha portato salvo condotto, ma Sua Maestà non l'ha voluto accettare

An. 1584. per non dare argomento alcuno di consentire alla richiesta. L'altro Ambasciatore si è doluto che il Sapia, qual' era mandato da Sua Maesta il Duca vecchio, non abbia voluto fare l'ambasciata, però domanda che se gli dia commissione di compire la sua ambasceria, e per questo solamente è venuto Ambasciatore separato, come se al primo non si fosse potuto dare l'istessa commissione. Il terzo Ambasciatore era mandato al Senato, e dicendogli questi Senatori, che ora si trovane in Corte (benchè pochi) che esponesse quanto gli occorreva, rispose di non volere, perchè non vedeva in Senato nè il Cardinale, nè il Palatino di Vilna, ai quali principalmente disse essere stato mandato.

Tutti e tre i sopradetti Ambasciatori sono stati espediti a questo modo. Al primo si è detto non esser necessario salvo condotto per mandare di qua in Moscovia altri Ambasciatori, perchè al Sapia, che ora si trova quivi, e che ha sufficiente salvocondotto, si scrivera pienamente quanto ha da rispondere, e da esporre per parte di questa Corona; e la medesima risoluzione ha servito similmente per il secondo Ambasciatore. Al terzo, si è detto, che mancando l'uno per morte, l'altro per trovarsi Governatore in Livonia, e non volendo egli parlare agli altri Senatori, poteve andarsene a posta sua.

Ora subito dopo essersi uditi questi Ambasciatori, Sua Maestà ha stabilita la risoluzione, che io scrissi, di fare una convocazione di Senatori a Lublino, e già l'ha intimata con lettere sue per i 5 di Agosto, onde partirà essa di qua per quella volta ai 26 di Luglio. Dal che si vede, che i Comizii generali non potranno essere se non verso Natale, quando pure si facciano cosi presto dovendosi dopò finita la convocatione mandare le lettere Regie ai Senatori secondo il solito per essi Comizii, e dar tempo conveniente di fare i conventi particolari, poi di ridursi in Varsavia.

Nunziatura di Polonia tom. 21. pag. 200.

IIII.

An. 1584. **Ex litteris Sapiae oratoris Poloni apud Moscoviae Ducem ad Card. Bolognetti Legatum Aplicum in Polonia datis die 10 Julii an. 1584. (De corporis habitu, ac moribus novi Ducis Moscoviae; de pace ab ipso incunda cum Regnó Poloniae).**

Изъ письма Польскаго въ Москвѣ посланника Сапѣги къ Кард. Болоньетши, Папскому Легату въ Польшѣ, отъ 10 Іюля 1584. О тѣлосложеніи и нравѣ новаго Царя Московскаго; о предстоящемъ заключеніи мира между имъ и Королемъ Польскимъ.

Sciat Dominatio vestra fratrem meum a Regia Maiestate (Rege Poloniae) reversum, die 27 Iunii ad me pervenisse, qui quidem in terra Moscoviae lento admodum gradu est ductus, vixque post adventum ipsius, idque non statim, sed die demum Iulii secunda a Moscovitis obtinui, ut mihi ad Magnum Ducum pateret accessus, qui cum me exciperet, sceptrum cum pomo manibus gestabat, habituque Ducali ornatus, et corona redimitus fuit. Quin et solio

adeo sublimi innixus sedebat, ut manum ipsius terrae insistens attingere vix potuerim. Magnus ipse Dux statura est parvus, videturque tam complexione, quam statura corporis Dño Iudici Brestensi esse persimilis, nisi quod paulo est minor, graciliorque, et facie candida. Vox eius submissa et admodum turpis, rationis vero vel parum, vel, ut ex aliorum sermone, diligentique etiam mea ipsius animadversione cognovi, prorsus nihil habet. Cum enim sederet, sceptrum, et pomum admirans, ridebat continuo. Die 6 Iulii iterum ad Magnum Ducem accessi, ipseque tunc quosdam ex numero suorum proposuit, quibuscum tractatus mihi ineundus erat: nempe nobilem Piothrovicium Theczkii, qui Varsaviae Nuncium aliquando egit, duosque insuper Diacos Basilium, et Andream, qui diu, et multum quaerendo, ex me expiscari volebant, numquid de pace firmanda mihi haberem commissum, cumque id a me diu cunctatus nihil spectare dixissem, quin imo si cum Majestate Regia firmam pacem inire Duci ipsorum placeret, mittendos hac in causa Legatos suaderem, qui de Smolensco, et terra Siveriensi, de Plescovia, Novogrodoque, atque aliis arcibus bene informati essent, vultu ipso tristem se es- An. 1584.
se ostendit: didicique postea, eos, qui isthuc transmittendi sunt, designatos iam esse, licet qui sint illi necdum certo sciam. De me constitutum id fuit, ut die dominico, qui dies Iulii octavus erat, cum illis tractarem, die vero Martis, aut ad summum Iovis omnia expedita, et conclusa haberem. Discordiae tamen, atquae contentiones assiduae, quibus hic inter se nullum finem faciunt, quominus tam cito expeditus essem in causa fuerunt: quin et hodie audivi magnas animorum dissensiones inter illos exortas fuisse, quae vix non in caedes mutuas, profusionemque sanguinis evaserant. Neque enim is eorum est Princeps, qui talibus mederi, aut occurrere possit. Coremissi tributo illorum se eximunt, Scythas vero circa festum Sancti Heliae omnino adfuturos tentant, et quod Rex Sueciae exercitum comparet fama iam vulgari ferunt. Nullum tamen aeque ac Regiam Maiestatem timent. Quin et in civitate ipsa crebra, et damnosa apparent incendia, quae opera latronum haud dubie fiunt, quibus hic repleta, et referta sunt omnia. Datum Moscuae die 10 Iulii. Anno 1584.

Nunziat. Polon tom. 21. pag. 326.

IV.

Gregorii P. XIII. ad Theodorum Dominum Russiae. (Commemorantur officia erga patrem Theodori Russiae Imperatoris).

Папы Григорія XIII къ Царю Θеодору Іоанновичу. Папа воспоминаетъ услуги, оказанныя отцу Θеодорову. An. 1584.

Theodoro Domino Russiae, Magno Duci Noveguardiae, Smolentiae, Vlodimiriae, Domino Cassani, Astracani, multarumque aliarum provinciarum Principi magno, et desideratissimo, salutem et omnis gratiae fructum Gregorius P. P. XIII.

Diligebamus Ioannem parentem tuum, fecimus igitur ab eo rogati per Severigenum Nuntium ad nos missum, quod postulabat, ut significaremus charissimis filiis nostris Rodulpho

An. 1584. Romanorum Imperatori electo, Stephano Regi Poloniae, ceterisque Christianae Reipublicae Principibus ejus voluntatem, quam profitebatur optimam esse tum erga ipsum Regem Poloniae, tum erga universam Christianam Rempublicam, cujus amplitudinem tam per literas, quam per Nuncium magnopere sibi cordi esse asseverabat. Misit deinde alios Nuncios, cum quibus remisimus dilectum filium Antonium Possevinum, virum spectata fide, integritate et prudentia praedictum, cui etiam mandavimus, ut omnibus in rebus quaecumque facultas daretur, Ioannis ipsius rebus, Christianaeque Reipublicae dignitati inserviret, utque in Poloniae esset, cum ceterarum rerum, tum vero pacis causa, de qua tunc magnopere agebatur. Pervenerunt deinde ad nos literae de ipsius parentis tui obitu; noluissemus eum, cui omnem foelicitatem optabamus, tam cito ex hac vita discedere. Nunc autem speramus, tuae Amplitudini gratam esse hanc nostrae erga illum voluntatis, officiorumque commemorationem, et erga te, universamque ditionem tuam charitatis significationem. Mandavimus Antonio, ut cum primum se ex iis negotiis, in quibus apud Rodulphum Romanorum Imperatorem electum mandato nostro versatur, expedisset, in Poloniam iret, indeque curaret, has nostras ad te literas perferri, et quantum posset, ita se gereret, ut intelligeres, nichil Nos magis cupere, quam ut Dei, nostra, sanctaeque et Apostolicae hujus sedis opera quam maxima Amplitudini tuae beneficia conferret. Quia vero omnia his literis complecti, atque explicare non possumus, erit nobis gratissimum, si Antonii sive praesentis verbis, sive absentis (forte enim ad te venire non poterit) literis, aut Nuntiis omnem fidem tribues. Interea orabimus, ut tibi, Imperioque tuo omnia laeta, et prospera eveniant. Datum Romae apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die XXX Iulii 1584 Pontificatus nostri Anno tertiodecimo.

Anno XIII. tom 25. pag. 391.

V.

An. 1584. **Del Card. Bolognetti al Card. di Como. di Varsavia li 6 di Agosto 1584 (De regione Severiensi a Polonis obtinenda; deque captivis Moscovitis et Polonis vicissim reddendis).**

Отъ Кардинала Болоньетти къ Кардиналу Комскому изъ Варшавы, 6 Августа 1584. О требованіи Поляками Сѣверской земли при мирномъ договорѣ; о взаимномъ возвратѣ плѣнныхъ Московскихъ и Польскихъ.

.....Quanto alla guerra contro il Mosco, poichè alla convocazione si è dato questo pretesto, credesi che si tratterà di domandare tutto il tratto Severiense, che già fu di questo Regno, et era nella diocesi di Chiovia, nel qual tratto si comprende Smolensco, e Mosaizco, ch'è trenta leghe più in là, et è luogo celebre per un tempio famoso di S. Nicolò; di che tutto sono memorie nel detto Vescovato di Chiovia. Ma poichè senza questo fu fatta l'ultima conven-

zione col Duca morto, è opinione che i Senatori non abbiano da inclinare ad apprender la guerra per tal conto massime per quello, che io scrissi à giorni passati della rilassazione fatta dal Duca giovine di tutti i prigioni di questo Regno, che erano in quelle parti, undicè di quali prigioni erano di già arrivati in Grodna, e facivano ottima relatione di quel Principe, lodandolo per più saggiò del Padre, non ostante l'opinione, che pui si ha della sua pazzia, forse mossi dal beneficio della loro liberazione. Come si sia; intendo che l'officio fatto da questo Internunzio Moscovitico è stato molto giudizioso, e prudente, e tutto pieno d'amorevolezza, per il disiderio, che hà mostrato di buona pace e concordia con questo Regno, al quale dopo aver fatto libero presente di tutti i prigioni in numero di 1100, prego Sua Maestà (il Re di Polonai) a volere usar la stessa cortesia verso li prigioni Moscoviti, che sono da 306, non dimeno soggiunse, che quando ella non volesse farlo gratis, almeno la pregava a rilasciargli con quel prezzo, che fosse parso conveniente; maniera certo discretissima, e che si crede debba movere assai l'animo di tutti i Senatori; tuttavia queste sono congetture. Di quello, che segiurà presto, piacendo a Dio, darò avviso a V. S. Illma da Lublino, dove anco procuro di tirar Monsigr. Rmo Arcivescovo, avendo mandato a fare officio seco, perchè vi venga, mettendogli in considerazione, com' egli è capo di tutto l'Ordine ecclesiastico in queste parti, e che non venendo esso, le sospicione nate d'altrove potrebbero ridondare sopra del Clero, non senza pregiudizio delle cose della Religione..... An. 1584.

Nunziat. di Polonia tom. 21. pag. 306.

VI.

Gregorii P. XIII ad Gubernatores Ducatus Moscorum. (De benevolentia Pontificis erga Ducem Moscoviae et de fide habenda Antonio Possevino, Oratori Pontificis ad ipsum Ducem).

Папы Григорія XIII къ Правителямъ Царства Московскаго. О благорасположеніи Папы къ Царю Московскому, и о довѣренности, какую имѣть должны къ Антонію Поссевину, Папскому Посланнику при Царѣ. An. 1584.

Dilectis filiis Nobilibus viris Gubernatoribus Ducatus Moscorum Gregorius P. P. XIII.

Dilecti filii Nobiles Viri salutem, et omnis gratiae fructum. Perspectam esse vobis arbitramur nostram charitatem erga superiorem Magnum Moscoviae Ducèm Ioannem; convenit, ut eadem charitate amplectamur Theodorum, ejus filium, et successorem, cumque eo Vos etiam ipsos tam multarum provinciarum, tamque potentium populorum gubernationis adjutores: quorum fidelitas et prudentia multis dilecti filii Antonii Possevini, cujus testimo-

An. 1584. nium plurimi facimus, literis Nobis commendata est. Volumus igitur has ad Vos literas dare, easque testes esse nostrae erga Vos charitatis: quas etiam speramus hoc nomine vobis gratas fore. Quia vero necesse erit multa vobis significari ad praesentem rerum statum, atque ad Christianae Reipublicae amplitudinem magnopere pertinentia, neque ipsi omnia perscribere possumus, gratissimum Nobis erit, si Antonii verbis, siquidem ad vos venire poterit, sin minus literis, aut nuntiis omnem fidem tribuetis. Datum Romae apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die undecima Augusti MDLXXXIV. Pontificatus Nostri Anno tertiodecimo.

Ann. XIII. tom. 25. pag 392.

VII.

An. 1584. **Del Card. Bolognetti al Card. di Como di Lublino li 23 di Agosto 1584. (Poloni, arrepta occasione mortis Ducis Moscoviae, bellum in Moscovitas moliuntur. Comitiis Polonicis interfuit orator praetensi Ducis Russiae; iisdemque adfuturus Cancellarius novi Moscoviae Ducis).**

Отъ Кард. Болоньетти къ Кард. Комскому, изъ Люблина 23 Августа 1584. Поляки пользуясь случаемъ смерти Царя Московскаго, замышляютъ войну противъ Московитянъ. На сеймѣ Польскомъ присутствовалъ посланникъ мнимаго Князя Русскаго (?) на тотъже сеймъ прибудетъ Канцлеръ (вѣроятно думный Дьякъ) новаго Царя Московскаго.

...... Di quà poi venendo (il Cancelliere del Regno di Polonia) a riferire le occorrenze della Republica, che aveano bisogno di risoluzione, primo parló del fare la guerra contro al Moscovita per riacquistare almeno le cose dovute a questo Regno, e per mostrare quanto fosse opportuna questa occasione, che si offeriva della morte del Duca passato; fece leggere poi in Senato una lettera scritta dall' Ambasciatore Sapia circa la mala disposizione delle cose di quello stato per la discordia, che è fra quelli, che governano..... Si trovano a questi Comizj due Ambasciatori, uno della Regina d'Inghilterra, l'altro del preteso Duca in Russia diverso da quello, che fu in Grodna, e porta quest' ultima risoluzione detta di sopra. Si credeva anco che il Gran Duca di Moscovia avesse a mandarvi il suo Cancelliero, ma non sarà a tempo, non essendo per durare la convocazione più che domani, o sino a lunedi al più lungo, anzi si puo dire spedita quanto al esser finiti i voti dè Senatori sopra i capi della proposizione.

Nunziat. di Polon. tom 21. pag. 331.

VIII.

An. 1584.

Del medesimo al medesimo. Di Lublino alli 24 d'Agosto 1484. (De indole ef ingenio junioris Ducis Moscoviae, de voluntate Moscoviae Procerum in Regem Poloniae).

Отъ тогоже къ тому же, изъ Люблина 24 Августа 1584. О свойствахъ и обычаѣ новаго Царя Московскаго, о расположеніи Московскихъ вельможъ къ Королю Польскому.

.....Mi communicò similmente Sua Maesta (il Re di Polonia) alcuni particolari di Moscovia, che si contengono nell' inclusa copia mandatami dal Sig^r Cancelliere di una lettera del Sapia Ambasciatore di questo Regno presso a quel Principe, et è quella, che Sua Maesta fece leggere in Senato per mostrare la facilità di quella impresa. Una simile relazione vien data al Sig^r Cardinal Radzivil in questa materia, ma con alcune cose di più, da un certo Giovanni Ailoff, Dottor Fiammingo, persona assai ricca, che avea servito lungo tempo per medico il Duca di Moscovia morto, et ora liberato da quel servizio, è capitato in Livonia. Dice costui, che il Principe moderno è di età di 24 anni, di natura molto mite. Non è bellicoso, anzi tutto volto alla pace, et alla devozione; che sta talora tutto il giorno in Chiesa; che i quattro Governatori lasciati dal padre sono tra loro grandemente discordi, e che bene spesso contendono del luogo in presenza del Duca senza niun rispetto. Dice esservi uno, che si chiama Megislansky molto affezzionato al Re di Polonia, e che se ne morisse uno, detto Michita Romanoviz, di fazione contraria, il quale però non può viver molto per essere gravemente indisposto, Sua Maestà avrebbe all' occasione molti parziali in quelle parti, perchè sono sazii di quel governo, et hanno buonissimo concetto della Maestà Sua.....

Nunziat. di Pol. tom. 21, pag. 351.

IX.

An. 1585.

Del Vescovo di Camerino Nunzio in Polonia al Card. Rusticucci. Varsavia 13 di Ottobre 1585. (De oratore Turcarum Tyranni res Moscoviae sub juniore Duce callide exploraturo).

Отъ Епископа Камеринскаго, Папскаго Нунція въ Польшѣ къ Кардиналу Рустикуччи, изъ Варшавы 13 Октября 1585. О Посланникѣ Турецкомъ, пріѣхавшемъ въ Москву для развѣдыванія.

...... E' comparso ora un altro Chiaus del Gran Turco per la medesima materia, chi si fabbricano in Podolia, ma si pensa sia venuto principalmente per spiare, et intendere come

An. 1485. passino le cose della Moscovia sotto il governo del moderno Duca, e penetrare anco qual sia la mente dal questo Re (di Polonia) intorno a quello stato, e sapere se l'Imperatore ci ha mira per lui, o per qualcuno di casa sua. Egli ha presentato le lettere, ma non ha avuto ancora risolutione della sua Ambasceria. Cercaro intender meglio questo negotio, e di quanto caverò, farò consapevole V. S. Illma.

Nuntiat. Polon. tom. 22. pag. 50.

X.

An. 1485. **Sixti P. V ad Theodorum Dominum Russiae. (De officiorum continuatione erga Poloniae Magnates, ac de prona voluntate in Russiae Regem).**

Папы Сикта V къ Царю Θеодору Іоанновичу. О продолженіи услугъ отъ Папы Царю въ переговорахъ съ Польшею, и о добромъ расположеніи Папы къ Царю Московскому.

Systus P. P. V. Theodoro Domino Russiae, Magno Duci Moscoviae, Noveguardiae, Smolenciae, Voldemiriae, Domino Cassani, Astracani, multarumque aliarum Provinciarum Principi Magno, et desideratissimo salutem et caelestem gratiam.

Misit clarisimus pater tuus Legatos bis ad proximum Pontificem Gregorium, qui nunc in celesti gloria fruitur foelicitate sempiterna. Praestitit ille per literas, perque Nuntios apud Rodulphum Romanorum Imperatorem electum, atque apud Stephanum Poloniae Regem auctoritatem, atque operam suam, quae tum maxime postulabatur, neque ullum hominis rerum parentis sui tranquillitatis cupidi officium praetermisit, id vero Nobilitatem tuam meminisse, certe ex aliis audire potuisse arbitramur: fuit enim factum insigne, et populorum ubiqne sermonibus et fama celebratum. Ex eo tempore iudicavimus convenire Romanum Pontificem erga Magnos Moschoviae Duces officia, quaecumque facultas daretur, continuari. Postquam igitur visum est Divinae bonitati Nos ad hoc munus vocare, voluimus te per has literas salutare, deque hoc nostro judicio, et voluntate certiorem facere. Sic crede fore eam semper erga te, resque tuas omnes perfectam paratamque. Interea precamur tibi Divinam gratiam, et Divinae sapientiae, aeternarumque rerum studium ad Dei ipsius gloriam, tuamque et populorum tuorum omnium salutem. Datum Romae apud S. Petrum die XXI. Decembris MDLXXXV. Pontificatus nostri Anno primo.

Antonius Buccapadulius.

Ex Reg. Autogr. Brevium Sisti P. P. V. tom. 30. pag. 117. Litterae officii.

XI.

Ejusdem ad eundem. (Pontifex Imperatoris Russiae obitum dolet, et de ejus filio in imperium suffecto gaudet, et Possevinum in Moscoviam missum commendat.)

Отъ тогоже Папы къ томуже Царю. Папа сожалѣетъ о кончинѣ прежняго Царя и радуется о возшествіи на престолъ сына его, поручая благоволенію его Поссевина, посланнаго въ Москву. An. 1586.

Theodoro Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolenciae, Vlodimiriae, Domino Cassani et Astracani, multarumque aliarum Provinciarum Principi Magno et desideratissimo Xystus Papa V.

Illustris et potentissime Princeps salutem, et omnis gratiae fructum. Ex quo tempore Basilius Magnus Moschorum Dux avus tuus misit ad Clementem septimum Pontificem maximum oratum, ut auctoritatem, atque operam suam interponeret apud Sigismundum primum Poloniae Regem, ut, armis depositis, pacate et tranquille inter se viverent, magnum desiderium tenuit (sancti scilicet Christi nominis quam talissime propogandi causa) tum Pontificem illum, tum ejus in hac sancta, atque Apostolica sede successores omnes amicitiae semel susceptae continuendae, et quod fieri posset, pari animarum, ac religionis consensione astringendae. Postquam vero Ioannes Basilius pater tuus tum hujus amicitiae renovandae studio, tum, ut pax cum Stephano Poloniae Rege jungeretur, atque ab armis et Christianorum caede discederetur, legationem misit ad s. m. Gregorium XIII superiorem Pontificem, scis, quanta charitatis, perfectique animi significatione Sancta haec Sedes legationem illam amplexa fuerit, miseritque hominem maxime idoneum, qui cum se bis in Moschoviam ad parentem tuum, aliquoties etiam ad Poloniae Regem contulisset, summa diligentia, et fide rem tandem confecit. Misit deinde pater tuus alium legatum officiorum, atque amicitiae cum Pontifice, et Apostolica Sede continuandae causa; et haec quidem tum acta fuerunt. Post Gregorii vero obitum cum, divina voluntate ad hoc gravissimum et laboriosissimum summi Pontificatus munus vocati essemus, voluimus te per litteras salutare et significare, doluisse Nos te amantissimo parente orbatum esse, et simul laetatos esse, te in amplissima ditione successisse, optima scilicet spe concepta nihil te erga hanc sanctam Sedem voluntate atque amore Basilio avo et Ioanne parente inferiorem futurum. Illi enim litteris tum privatis, tum publicis, quae apud Nos conservantur, voluerunt testificatam esse omnibus egregiam voluntatem suam, fuitque inter nos vicissim promissum, et constitutum, ut qui in posterum utrinque mitterentur legati nostrae amicitiae confirmandae et Dei gloriae inserviendi causa amantissime reciperentur, libereque, atque inviolate ire, et redire possent. In hoc igitur laboriosissimo munere, quod sustinemus in Christiana Ecclesia, dum omni officio et studio laboramus, ut cum omnes, tum majores Principes in primis voluntate, et charitate majore etiam, quam hactenus fuerunt, inter se juncti sint, magnam de te curam suscepimus. Volumus igitur non solum te per has salutare, tibique perfectam nostram erga te voluntatem significare, sed eumdem etiam mittere, qui

An. 1587. paucis ante annis misit sancta haec sedes legatum nostrum Antonium Possevinum ex nostra societate, virum nobis in primis charum, nostraeque voluntatis conscium, inque istarum partium rebus diligenter versatum, tuique, ditionisque tuae studiosissimum. Accepto igitur ab eo salutationis, et literarum nostrarum officio, cupimus, ut caeteris in rebus nihilo minorem ei fidem habeas, quam habuit Ioannes Basilius pater tuus, ille vero maximam habuit. Sollicitos nos vehementer habent (neque enim negare id possumus) ea, quae de Stephano Poloniae Rege accepimus, illum scilicet obstrictus religione jurisjurandi de recuperandis rebus Ducatus Lituaniae Regnoque suo adeptis, velle recuperare quae pertinent ad Ducatum Smolenciae, Plessoviae, Novaeguardiae, tibique saepius significasse, statuisse, finitis ultimis induciis, in bello persequi. Mandavimus igitur dilecto filio Antonio Possevino, ut quantum nostra auctoritate efficere potuerit, curet, ut bellum et caedes inter Christianos ne committatur. Quod quidem a te facile impetrabimus, si rerum tuarum, et Stephani Regis virium rationem babendam putaris, neque ab eo, quod jus, atque aequitas postulat discedendum. De nostra voluntate, deque fidelissima dilecti filii Antonii Possevini opera poteris tibi omnia polliceri. Dissidia et bella cavenda maxime sunt, quae quo facilius moventur, eo difficilius sedantur. Haec si (quod nollemus) evenirent, non possemus non dolere, sed tandem consolaretur Nos nostra conscientia, officiique a Nobis profecti cogitatio. Cupimus igitur, ut cum hac in re, tum in caeteris Antonii verbis fidem habeas, quaeque suggessirit prudentiae iis in rebus, quae ad Provinciarum tuarum salutem pertinebunt, accipias ea voluntate, atque animo, quem a te summopere expectamus. Quod si oportuerit Antonium saepius ad te (ut olim ad patrem tuum) ire, aut cum iis agere, quos tu, et Poloniae Rex vestris de rebus ad Moschoviae fines mittendos putabilis, jubebis ut ipse, suique omnes tam tuto, tamque inviolate audiantur, tractentur, inter nostros versentur, quam olim pollicitus est pater tuus. Deus benedictus illustret mentem tuam sua luce sanctissima, et suavissima, dirigatque te ad sempiternam felicitatem, ad quam conditi sumus. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die vigesima Novembris, millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, Pontificatus nostri anno secundo.

Antonius Buccapadullus.

Ex Regesto autogr. Brevium, tom. 30. pag. 248.

XII.

An. 1587. **Ex litteris Stanislai Gomolviszki Praepositi Posnanien. ad P. Antonium Possevinum Datum in Raciaz 22 Aprilis 1587. (Quaeritur, utrum Regis Suecorum filius, an junior Moscoviae Dux in Poloniae Regem eligi debeat).**

Изъ письма Станислава Гомолевскаго, пробоща Познаньскаго къ Патеру Антонію Поссевину, изъ Раціажа 22 Апрѣля 1587. Вопросъ, кого избрать въ Короли Польскіе, Шведскаго ли Королевича, или новаго Царя Московскаго?

Non mediocri dolore afficior, quod Revdam Paternitatem Vram, Cracoviae dum esset videre non potuerim, aegra quippe valetudine toto eo tempore detinebar, quo R. P. Vra ibi-

dem moram trahebat. Nunc occasionem nactus a R. P. Vr̃a peto si quidem perspectas habeat tam Sueciae Regis filii, quam Moscorum Ducis moderni rationes, et qualitates, quae duo subiecta hoc interregni tempore apud nos maxime agitantur, velit de utroque ad me iudicium suum perscribere, ut qui magis optandus sit intelligere possim. Litterarum hac de re suarum exemplum alterum Cracoviam ad P. Robertum, alterum ad Reverendissimum Dñum Episcopum Vladislaviensem R. P. Vr̃a mittat, oro, vel enim Cracoviae mihi reddentur, vel Plokkam, ubi me commoraturum spero, a Dño Episcopi mihi transmittenter. Id pro suo erga me studio, R. P. Vrām facturam confido....... An 1587.

Nuntiat. Polon. tom 24. pag. 54.

XIII.

Avvisi d'Italia, concernen i la Moscovia, nel tempo dell' Interregno di Polonia MDLXXXVII.

Вѣдомости Италіанскія, касательно Москвы, во время междуцарствія въ Польшѣ 1587 года. An. 1587.

Di Venezia gli 18 di Luglio. 1587.

L'Ultime lettere di Cracovia dicono che i Litvani mandavano al Moscovito, per sapere, se aspirando alla Corona di Polonia, volesse accettarla con queste conditioni; Prima ricever la Fede Romana; unir gli suoi stati col Regno, et provedere alli bisogni di esso, con le conditioni, che li saranno proposte.

(Exempl. Albertr. ex codice manuscripto Bibliothecae Vallicellianae Romae XXVI. N. pag. 251.)

XIV.

Fragmentum concernens candidatum Moschum ad regnum Poloniae adspirantem MDLXXXVII.

Отрывокъ, касательно Московскаго соискателя Короны Польской 1587 года. An. 1587.

Inter Poloni sceptri Candidatos, adnumeratur a nonnullis Magni Moschorum Ducis filius, ex cujus promotione maxima obventura Reipublicae commoda fama serpit in vulgo, quae nullo licet innixa sit fundamento, sed ad imponendum duntaxat sub specie boni huic ingenuae

An. 1587. nobilitate, et studio electorum ad Regni Magnique Ducatus Lithuaniae perniciem, consueta Schismaticorum fraude adinventa, et simplicium auribus sensim instillata detegatur. Attamen, ut qualis spes in ea fovenda sit, et qua probabilitate innitatur, evidentissimé constet, ad examinis trutinam objecta commoda revocare fas est.

Quorum primarium et plausibilius existit, Moschos, per assumptionem in Regium Poloniae solium filii ipsorum Principis Romanae Catholicae Ecclesiae se unituros, et vera animorum concordia, Polonis semper in unitate fidei et amoris adhaesuros.

Agnoscunt Moschi inclytae hujus nationis erga Catholicam Religionem singulare studium, et illius propagandae eximiam sollicitudinem. Bonum idcirco Sanctae Fidei subdolé obtrudunt, ut pietate addictos facilius decipiant. Utinam sincere agerent! Verum quàm illis fidendum sit, videamus

Ecclesiastici scriptores omnes, praetermissis tum profanis, tum etiam Ethnicis, quid sentiant et testentur de Graeca fide, adeò cunctis compertum est, et supervacaneam probationem, brevitati inserviens, satius duxerim praetermittere. Certo certius est utique, Graecos generaliter sumptos, postquam a Romana Ecclesia Schismate facto desciverunt, nunquam, vel raro postmodum illi sincerè adhaesisse, sed nedum controversiis verum etiam insultibus, astutiis, atque mendaciis ipsam semper aggredi conatos esse. Qua de re fusè agunt Cardinalis Baronius et caeteri Ecclesiastici annalistae passim. At si ut plurimum veteres Graeci, quamvis adessent inter eos aliqui viri, aliquali doctrina pollentes, quibus cum ratiocinatio facilior est quàm cum indoctis, astu et deceptionibus usi sunt, quid sperandum est de Moschis rudibus, Graeco schismati addictissimis, circa ea quae ad religionem attinent, in suis erroribus pertinacissimis, qui stolida ignorantia ducti, etsi rationum pondere se vinci sentiant, suaderi tamen ad veritatem amplectendam minime volunt?

Caeterum ex eo quod factum est, datur optimè intelligi, quid futurum sit. Quale igitur fundamentum in Moschorum assertionibus constitui possit, arguitur apertissimè ex missione Patris Antonii Possevini Societatis Iesu, Sanctae memoriae Gregorii XIII eximio zelo et pastorali solicitudine in Moschoviam facta. Cum enim a gloriosae memoriae invicto Rege Stephano Bathoreo presso undique Moschorum Dux Ioannes Basilius, inque summam angustiam a victricibus Poloniae armis redactum se cerneret, precibus eidem Summo Pontifici per ipsius fidum hominem hac de re Romam missum porrectis, spem illi Pontifici unionis Graecae Ecclesiae studiosè injecit, si ejusdem opera et officiis pacis foedus, Poloniam inter atque Moscoviam iniretur. Pace Possevini negotiatione peracta, rebusque plenè compositis, nedum unionem aut tractatum super ea haberi renuit, sed neque Catholicum Romani ritus exercitium ullo suae ditionis loco permisit. Quapropter, post tot exantlatos labores recessit Possevinus, omnisque unionis spes prorsus evanuit.

Nec mirum, inculta siquidem et fera gens, non pietatem, non religionem, non fidem colit, sed propriae duntaxat commoda respicit, a quibus movetur, regitur, urgente necessitate aut utilitate suadente, nulla habita ratione, non verbis parcit, omnia effusissimè daturam spondet, ut capiat quod cupit, voti compos effecta ad propria redit, astuique et mendaciis assueta omnia involvit, negat, erubescit denique promissis stare; verè Graeca fides!

Modo propius ad rem nostram accedendo, quis adhuc usque hanc unionem nomine Magni Ducis proposuit, aut promovit? Qualis de ipsa

spes fovenda est, si Moschorum Dux regiis litteris, pluribus abhinc mensibus in hanc rem sibi inscriptis nedum saltim fictè annuere, sed neque responsum ullum dare dignatus est.

Ast admisso, velle ipsum Ducem Moscham Romanae Ecclesiae venire et schisma solvere, habetne ipse, ut in corpora, ita et in animos subditorum omnimodam et absolutam potestatem, adeo, ut ipsis reluctantibus legem fidei valeat imponere? Nonne stetit praeteritis annis rebellis status spiritualis contra ipsum?

Praeterea talis unio, nisi authoritate Summi Pontificis, et nisi praeviis colloquiis commissariorum Sedis Apostolicae, eaque prius consulta minimè fieri posset, et cum usque adhuc circa hoc nec minimum verbum protulerit Moscus, est ne inani tantum sub spe ad Regios capessendos fasces adsciscendus Schismaticus Princeps? Vel sub palliato suae ad Catholicam Romanam religionem conversionis, instructionis in ea et unionis procurandae pretextu, prorogandum interregnum, suspendenda Regis electio, et discriminum aleae subjicienda respublica? Sane ex his apertissimè liquet, in deceptionem consuetam et regni exitium, unionis vocem a Moschis emissam; si tamen emissa.

Sed progrediamur ulterius. Proponitur assumendus in Regem Moschorum Ducis filius, nondum firma aetate vigens, qui non propria sponte, sed regni amplissimi captandi studio catholicus efficietur. Hoc posito, nemo inficias ibit! politico tantum fine amplexurum illum Catholicam Romanam fidem, sine cujus professione ex Sanctissimo hujusce Regni vere Orthodoxi instituto nullus ad regale sceptrum admittitur princeps. Quis erit, quaeso sponsor, quod ex corde Sanctam Romanam Ecclesiam in matrem, cui verè sit regeneratus agnoscet? Quis primos post menses, de ipsius in religione nostra perseverantia fidejussor accedet? Quis ipsi, donec ad maturiorem aetatem perveniet regni rector absque invidia adsistet? Quae dissidia in persona ad magnificum hoc munus obeundum eligenda? Quae odia, quae demum civilia bella ex hoc inter optimates non orientur? Siquidem vim sibi quodammodo fieri praetenderet, pacatumque regnum non existeret? Nonne ingens non existeret periculum, ut junctis viribus cum Cosacis, fide et dolo Moscho unitis, totum regnum cum excidio Catholicae Religionis pessumdaretur et everteretur. Experimento namque patet, peculiare esse Cosaccorum in Romanam religionem odium, atque illi specialiter addictos, qua ratione parum esse illis fidendum Polonicarum rerum scriptores notant. An. 1587.

His addo, quod eveniente casu successionis in paternam........*Caetera desiderantur.*

(Albertr. ex codice manuscripto Bibliothecae Corsinianae Romae 897. pag. 116).

XV.

Excerpta ad Moscoviam spectantia ex diario Electionis Poloniae, per Streynium, Severinum, Albertum aliosque confecto, anno MDLXXXVII.

Выписки относящіяся до Москвы, изъ дневника сейма о избраніи Короля Польскаго, составленнаго Стрейніемъ, Севериномъ, Албертомъ, и другими въ 1587. An. 1587.

III. Iulii 1587. Archiepiscopus Gnesnensis ex relatione Domini Czernichoviensis facta sibi privatim de Moscho verba fecit, ad coelos usque extollendo ipsum, esse eum dicens Dominum

An. 1587. prudentem, ad omnia propensum, quae respublica desideraret. Maximam ipsi injuriam ab iis fieri, a quibus diceretur, parum sanae et integrae mentis esse. Si laudes hasce ejus ab aliis authoribus accepisset, in dubitatione se aliqua futurum, sed cum Dominus Czernichoviensis eximius omnium confessione vir et aulicus, ab ipsis proceribus in Moscoviam ablegatus id affirmèt, quaeque coram ipse perspexerit, ea suis veracissimè referat, in eam sententiam ire se omninò oportere, quae dictis ejus adjungat fidem. Res maximas inde in mandatis eum attulisse, Regno valde necessarias. Esse propterea primo quoque tempore dandum ei Senatum. Haec stans locutus est D. Archiepiscopus.

Postquam consederunt, adjunxit idem; ...... Proceribus Litvaniae in communem consessum primo quoque esse tempore veniendum, ut Senatus D. Czernichovio detur, qui è Moschovia rediit, res maximas perferens. Per internuntios si tractanda haec essent, multum esse temporis tractationem eam consumpturam. Haberi in manibus res jam inter se conventas, ad quarum procedere definitionem sine Dominis Litvanis non possunt. Internuntios Moschorum Principis non longè abesse, si recta deducerentur intra sex, septemve ad summum dies adventuros etc.

VI. Iulii 1587. A proceribus Litvaniae D. Woyna venit, significans praecursorem legati Moschovitici cum legatis literisque, aliis ad Poloniae Proceres, aliis ad Litvaniae Magnates seorsim inscriptis advenisse. Quaesivit, ecquid Internuntius ille apud Regni Senatores primum mandata exponere sua, an vero apud Litvanos proceres deberet? Responsum accepit, esse cum Litvania Poloniam corpus unum: dicere ipsos Litvanos suam esse Cracoviam, Vilnam vero Polonorum.

III. Augusti 1587. Litteras D. Olesnicius attulit Internuntii Moscovitici. Taedio eum affici indicantes, quod tamdiu non audiatur, existimantem ejus morae in causa Olesnicium esse, petentemque, ut litteras suas per aulicos suos ductore praesente suo reddere possent; quae literae essent ad Senatum Regni aliae, aliae ad Proceres Lithvanicos conscriptae. D. Archiepiscopus dixit, liberum illis est, quem volunt accedere, sicut et caeteris internuntiis, solent ad me etiam internuntiorum nonnulli commeare. Palatinus Masoviensis: eò pejus se res habet, inquit, Magnifice Domine, quod apud te sint, ad nos vero non veniant. D. Mareschalcus Regni dixit; Non habet hanc sine permissione mea voluntatem, estque inter eos et caeteros legatos haec diversitatis ratio, quod caeteri Legati veniant a Principibus Christianis amicis nostris, a quibus pacem bonamque amicitiam nobis pollicemur. Moscus capitalis est Regni hostis, et M. Ducatus Litvaniae, cum in Regem eum eligetis, tunc amplius hostis non erit etc.

IV. Augusti 1587. Abrupta Castellani Leopoliensis oratio est, dicente D. Mareschalco Regni, adesse aulicos Moschoviticos perferentes singulis litteras, litterisque adjunctas pelles zabellinas. Introducti sunt in consessum litterasque reddiderunt. Interior eorum auro fuit intertextus vestitus, exteriores tunicae e purpura confectae. Eos alii octo eodem exteriori rubro amictu vestiti sequebantur. Hi duo inter aulicos primi.

XIV Augusti 1587. Externi Oratores auditi sunt in Kolo, quod non procul ab urbe ultimo loco statuerunt, Deductus primùm Hannibal Capuanus Pontificis legatus; post Caesareae Majestatis simul etiam Hispaniarum Regis et Archiducum oratores etc. Discedentibus his legatis ordines tentorium egressi sub dio consederunt, ibique Mosci auditi sunt. Quod ne fieret, Regina in gratiam Sueci vehementer urgebat. Intercessit Archiepiscopus Gnesnensis et aliqui Litvanorum procerum, atque ut omnimò

Moscorum legati audirentur perfecerunt. Mosci Legati 4 erant. Deducti cum consedissent, primus verba nonnulla fecit, alter excepit orationem, tum tertius, post quartus, et tum iterum primus, atque sic quaternaria permutatione orationem tandem finierunt.

XV Augusti 1587. Sueciae Regis legati admissi sunt, atque auditi, erant hi: Ericus Spar Cancellarius Regni, et Ericus Comes de Weissenburg magister curiae principis Sigismundi, sed neuter illorum orationem habuit, verum a tergo stans adolescens eandem recitavit, cui etiam alter a tergo, ut in scholis fieri solet, de scripto aascultabat, quod plerisque risum movit. Neque patienter est auditus, nonnullis etiam cum ignominia interpellantibus, praesertim cum acrius in Moscum inveheretur. *Haec acerrima Suecorum legatorum oratio, contumeliarum in M. Ducem Moscoviae universamque ejus gentem refertissima, extat inter epistolas Sigismundi impressas Lipsiae.*

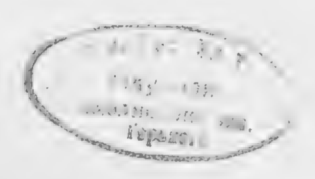
XIX Augusti 1587. Iudex Lublinensis, qui unus ex deputatis ad Legatos Moschoviticos fuerat, in commendationem Moschi multa commemoravit. Egisse se cum caeteris collegio suis cum legatione Moschovitica, multa etiam et praeclara promisisse, magnopere expedire, ut de his omnes certiores redderentur, se conscriptas eorum conditiones recitaturum, si ita caeteris videretur. Clamarunt confestim multi, esse omnino recitandas. Mareschalchus Zborovius dixit, esse expectandos Litvanos, nihil sine illis, ne offenderentur, esse inchoandum. Alii contra, non metuendam ullam eorum hac de causa offensionem, sed ad recitationem conditionum earum accedendum. Vota interim et gratulationes coronae circumfusae audiebantur de Moscho ad regnum adsciscendo. Recitare coepit conditiones Moschoviticas Lublinensis judex; dixit, obscurioribus in punctis eas sibi a Legatis Moschis esse declaratas, quam declarationem esset alter ejus collega cuivis articulo subjuncturus. Prima conditio seu articulus fuit, de perpetua et indissolubili amicitia, quae inter regnum Poloniae et Moschoviam promitteretur, futurum liberum Polonis habitare, uxores ducere in Moschovia. Eandem Moschos habituros potestatem. Illam connubiorum mentionem risus est consecutus. Marschalcus quadam cum indignatione monuit, ut legerentur haec articulatim per certa capita, ut esset facultas expendendi, et respondendi ad omnia. .... Ad primum articulum Moschoviticum adjuncta est ab altero deputato declaratio; non suffecisse videlicet deputatis Polonis illam pacis perpetuae et indissolubilis mentionem, ostendisse eos Moschovitis legatis, esse ejusmodi amicitiam regno cum Turca, cum Christianis principibus, cum Imperatore, et propterea non amicitiam ejusmodi, sed incorporationem promittendam. Admisisse hoc Moschoviticos legatos, omnium provinciarum Moschoviticarum perpetuam invisceratione promisisse, nec solum earum ditionum, quas nunc possiderent, sed etiam quas essent adepturi, ut provinciae magnae Crim, quam certa sibi spe fiduciaque desponderent. Adjecit deinde idem declarator, tractavisse se etiam cum Moschis, si princeps eorum Rex crearetur, sobolemque procrearet masculam, ea vero in Regem non eligeretur, quid illa esset faciendum? Addidit statim idem declarator, se hoc non libenter attigisse, sed ut hac de re diceret, compulsum ab iis fuisse, qui studiosam sobolis injecissent mentionem, ut inde impedimenta aliqua Moschovitici negotii nascerentur. Dixit, respondisse Moschos, si Princeps suus Rex electus sine prole mascula moreretur, se unanimiter cum Polonis electuros Regem. Sin sobole relicta mascula e vivis esset excessurus, eam in Moscovia rerum potituram, Regem sibi Polonos electuros, firmam nihilominus pacem inter utrumque populum

An. 1587.

An. 1587. permansuram. Altera conditio fuit: jura, libertates, immunitates, privilegia etc. intacta eum inviolataque servaturum. Tertia religionis attigit negotium, Pontificem eum esse honoraturum, Episcopis, clericis, omnibus dignitatem suam, jurisdictionem, redditus omnes salvos futuros, imò amplificatum adhuc iri, eum tamen a Graeca fide, quam magnopere commendabat, nequaquam discessurum; colloquia ut inter Romanos et suos de religione habeantur curaturum.

Lector conditionum Moschoviticarum prolixam deinde enumerationem ingressus barbararum quarundam et Schismaticarum nationum quae Moscho parerent; adjecit declarator, Moschum promittere per legatos centum millia florenorum se statim ad necessitates regni daturum, promisisse legatos ejusdem plura principem suum missurum, quam primùm hoc Poloni ab ipso essent petituri. Quarta vel quinta conditio (confuse enim haec legebantur) fuit, arcem Moschorum ad flumina, ad Istrum et Don et Doneicza aedificaturum, suumque in eis militem positurum. Declarator adjecit, dixisse deputatos Polonicos harum arcium exstructionem sibi non esse, sed Moschis profuturam. Ad eorum enim tuendos fines, ea ad praedictos fluvios profutura castra. Legatos verò Moschoviticos duarum arcium exaedificationem promisisse iis in locis, quae essent Poloni electuri. Quinta conditio, missurum Moschum ad Pontificem, ad Imperatorem, ad Orientales, ad Persam, ut communibus viribus bellum Turcae inferatur. Ex una parte, ut Persa, ex altera Rex Hispanicus, et alia itidem parte, ut ipse et alii communi Turcam bello peterent. Declarator dixit, quominus hunc articulum declarare nobis possent Moschovitici legati, confusio quaedam in causa, et quod minus ordinatè haec tractabantur, propterea voluerunt hoc ad alteriorem et pleniorem tractationem cum dominis Polonis reservare. Sexta conditio (prout distingui potuerunt) erepturum Moschum Turcae eam partem Hungariae, quam possideret, erepturum Valachiam, Moldaviam, et alias provincias, eas omnes Polonis adjuncturum, auxilioque eis omnibus et singulis contra hostes omnes futurum. Septima conditio, Moschum Polonis et Litvanis provisionem bonaque in iis arcibus daturum, quae ad flumina Don et Doneicza et aliis in locis exstruet. Octava. Stipendia militibus exsoluturum, qui sub Stephano meruissent. Quaesiverunt quidam, an etiam dissoluturus esset aes Sigismundi Augusti alienum? Responsum illis est, nihil hujusmodi legatos promisisse. Ad id dixerunt quidam, nimium id etiam futurum esset. Nona, non attinget thesauros, qui hic colligentur. Declarator addidit; Moschum de proventibus Regni sumptus nullos facturum, sed eos servari et colligi debere ad necessaria Reipublicae tempora. Mentio etiam facta est, eos sumptùs, qni nunc fierent in finibus contra Mochum tuendis, electo Moscho cessaturos. Decima conditio, mercatores liberam negotiationem habituros et navigationem in Moschoviam, in Persiam, in remotissima loca. Addidit idem Lublinensis judex habere eosdem legatos plena ad ulteriora etiam procedendi potestatem. Esse homines in Moschovia potentes, per quos earum ditionum res fere omnes administrarentur. Adjecit, quaesivisse e Moschis Lithvanos, si Moschus futurus Rex non esset, quid de pace sibi polliceri deberent? Moschos respondisse, pacem nihilominus futuram, si Litvani Smolenscum et alia non repeterent, si commissarii darentur finium regundorum, ut omnes inimicitiarum ansae praeciderentur, si communes hostes, communes amicos, utraque gens esset habitura. De mutuo auxilio, quod praestare alteri alter deberet, deinde inter eos conventurum. Ostendisse eosdem Moschos, Polonis futuram liberam postestatem in Moschoviam commeandi,

ibi commorandi, uxores ducendi, etc. verùm, hanc pro arbitrio vagandi licentiam non esse suis populis permissurum Moschum. Quibus perlectis conditionibus, cum Lublinensis judex earum recitator, clamosa voce circumstantis coronae multitudini, opes, potentiamque Moschi, earumque regionum, quibus imperaret, amplitudinem ingentem praedicavit; eum inter competitores omnes unicum esse dicens, a cujus electione cum publicè tum privatim commoda maxima in universam essent Poloniam, Magnumque Lithvaniae Ducatum profectura, contentionem esse ejus cum candidatis caeteris faciendam, perspecturum facilé quemlibet, a nullo eorum, quanta a Moscho sint, tanta esse commoda expectanda........*Allato*, *dum haec aliaque dicerentur, nuntio, de proclamato in alia factionis oppositae concione, in Regem Poloniae Sueco principe*; quidam dixerunt; agendum prius de pace cum Moschis constituenda, a qua non esse alieni Moschorum legati viderentur. Clamarunt contra alii, nihil opus hac jactura temporis, Moscho, in quem plurimorum propendeant animi ad regnum adscito, pacem se cum Moschis sempiternam habituros. Quidam contra, utilissimam esse hanc pacis tractationem contendebant, suffragiorum enim varietatem esse et diversitatem metuendam......Lithvani nobiles commendare Moschum coeperunt, eam commendationem acclamationibus suis prosecuti sunt Poloni nobiles, perlatusque is clamor fuit ad eos, qui extra cancellos in equis constiterant. Hi exceptum eum multò majorem reddiderunt, ut vix tandem sedaretur. Subsecuta clamoris hujus compressionem Palatini est Vilnensis sententia, neminem suo judicio utiliorem regno magisque necessarium Moscho esse regem futurum contendentis. Eadem sententia Palatini Braclaviensis fuit. Castellanus Trocensis fassus est, posse quidem a Moscho in Rempublicam hanc commoda multa proficisci, verum quamdiu a Catholica is religione esset alienus, nullo An. 1587.
in eum modo se consensurum; vitae esse pro patria non animarum et salutis aeternae jacturam faciendam. Adductae iterum in medium disputationes sunt, de pace cum Moschis firmanda, non enim consentientia omnium in Moschum futura suffragia. Constituendam igitur pacem, ut eò melius Lithvanis in omnem electionis eventum esse consultum possit. Hujus sententiae approbator erat Palatinus Braclaviensis. Murmurabant propterea alii inter se, et haec omnia candidatis Austriacis dari querebantur. Prorupit ad extremum quidam, maximaque voce clamavit; Germanum omninò haec concio non vult. Hunc ejus clamorem magnae statim aliorum contra Germanos acclamationes exceperunt. Palatinus Posnaniensis prolixè incommoda, Moschi electionem secutura recensuit. Eo perorante, quidam ex ordine equestri Litvanico progressus, audientiam sibi fieri petiit, quae facta, commemoratis multis, de praesenti rerum calamitoso statu, qui ab exitio non multum abesset, mandatum sibi ad extremum ab universa nobilitate Lithvanica dixit, ut ejus in Moschum inclinationem et sententiam animorum, proceribus, caeterisque omnibus ostenderent. Huic uni nobilitatem Litvanicam favere candidato, hunc amplecti, huic se esse alium nullum praelaturam. Quodsi dissidia quorundam impedimento futura essent, quominus is in regem unanimiter a concione illa eligeretur, se coelum sideraque omnia testaturos rebusque infectis discessuros domum potius, quàm ut alii alicui communia regnandi gubernacula conferri patiantur, a quo nunquam essent ea commoda percepturi, quae Moschi esset electio allatura. Iudex Lublinensis et alii gratias illi ob hunc in Rempublicam animum egerunt, idem se velle et optare ostendentes. Exortus est iterum, priori longè vehementior clamor, Moschi nomen proclamantium, qui cum sedari et com-

An. 1587. pesci nulla ratione posset, surgentes proceres sellas differri suas praeceperunt.

XX Augusti 1587. Senatores atque equites ejus concionis, in qua Palatinus Posnaniensis cum Zboroviis erat (adeoque Cancellario Zamoscio adversae) ad legatos Moschoviticos miserunt, quaerentes ex ipsis, numque Magni ipsorum Principis accelerari in Poloniam adventum posse arbitrarentur, et numque promittere certò possent, si in Regem is eligeretur, hanc dissensionem distractionemque Comitiorum, veniendi quam primum ad capessenda regni gubernacula, nullam ei moram, nullamve cunctationem allaturam. Responderunt Moschi de celeritate adventus magni principis sui non dubitandum. Quod ad alteram percunctationem attineret, utrum etiam is sine haesitatione ulla regnum esset, ob geminatam illam distractamque electionem capessiturus, de eo nil certi se posse polliceri, nec quidquam ejusmodi in mandatis se accepisse; mittendum ad suum principem, ejusque hac de re sententiam cognoscendam. Adjecerunt iidem legati Moschovitici, significare se ipsis, quod et Litvanis denunciarent, si Suecus in Polonia rerum potiturus esset, inducias inter Moscum et regnum cessaturas statim, belloque ipsos petiturum Moschum; si vero Anstriacum in Regem eligerent, pacem se cum regno et M. Ducatu perpetuam servaturos. Pauci e Litvaniae nobilitate ea in concione fuerunt, hi omnes Moscho sunt suffragati.

XXI Augusti 1587. Deputati Lithvanorum in generali Kolo (scilicet Sboroviorum et eorum asseclarum) Moscho suffragati sunt, quibus nonnulli Poloni contradixerunt, hominis ignaviam allegantes. Qui Moscho faverent, cujusdam constitutionis mentionem injecerunt in electione Stephani Regis sancitae, ne Austriacus metu belli Turcici Rex crearetur. Palatinus Posnaniensis hoc ipsum negabat. Inter haec Archiduci Maximiliano nonnulli suffragati sunt, alii Moscho; variis sententiis utrinque certatum........ Postremo Legati Lituanorum ingressi sunt, Palatinus Braclaviensis et Vicecancellarius petentes ut aut electio ad commodius tempus suspenderetur, aut sors de tribus candidatis, Austriaco, Mosco, Sueco mitteretur. Nonnulli sortitionem sibi placere prae se ferebant, sed tantum de Austriaco et Mosco, minimè de Sueco, quod is inordinaté nominatus esset. Alii incommodam sortitionem multis de causis existimabant ac plané rejiciebant. Dominus Iazłowecki dicebat, si quidem Litvani affirmarent Moschum Maximiliano Archiduce priorem affuturum, statuendum esse, ut qui prius venerit prior jure sit.

XXII. Augusti 1587. In Kolo generali quod Sboroviorum (decantato per Kiovensem Episcopum hymno Veni Creator, dum Card. Radivilius in laudem Domus Austriacae orationem haberet; et eadem plurimum ab suae factionis hominibus commendaretur) Magnates et Nobilitas Litvanica in campo seorsim constiterunt, atque submissis legatis Moschum petebant. Idem pars quaedam Polonicae nobilitatis.

(Ea die sub noctem Archidux Maximilianus Rex in eo concessu ab Episcopo Kioviensi pronuntiatus est.)

(Albertr. ex codic. mscr. Bibl. Vaticanae inter Ottobonianos 2642 olim Biblioth. Stoschianae).

XVI.

Wypisy należące do Moskwy, z Diaryusza Elekcyi Zygmunto III Krola Polskiego, MDLXXXVII.

Die V Augusti. Konsultacya była in Senatu co czynić z Posłem Cesarskim, który z listy jego przez Litwę chciał do Moskwy kryjomko przebydź, a od Starosty Orszańskiego zahamowany był. Ieźli te listy otworzyć i przeczytać, i dowiedzieć się, jeśli że tam wnich niemasz traktatów jakich, któreby szkodzić koronie mogły. To była sentencya części niektórey Rad polskich, zwłaszcza Imci Pana Wojewody Poznanskiego, aby in instanti czytane były. — Drudzy chcieli, żeby to odłożyć aż po nominacyi Pana. Trzeci z panow polskich zwłaszcza Marszałek koronny, aby ich nie ruszając, posłom Cesarskim oddać. Taż sentencya była panów Litewskich, ponieważ panowie Litewscy, októrych naybardziey idzie, bo są u granicy z Moskiewskim nic sobie niebezpiecznego stąd niepoczytują aby były oddane posłom w cale.—

Augusti XIV die. Posłowie słuchani byli..... Posłowie Moskiewscy czterey byli. Literas fidei jeden Radom Polskim, drugi Litewskim, trzeci Rycerstwu Polskiemu, czwarty Litewskiemu oddali. — Dwa przednieysi posłowie Radę pozdrawiali, co odprawiwszy dwa mnieysi, jeden podrugim z stołkow wstawszy, przystąpili się do Rycerstwa, także je też imieniem Pana Swego krotkiemi słowy pozdrawiali.

Kondycye też podali na spisku, po Rusku spisane, tak że wszystkim stanom oboyga narodów.

Pan Wileński im dał odpowiedź po cichu ruskim językiem.

Выписки относящіяся до Москвы, изъ дневника Сейма о избраніи Сигисмунда III Короля Польскаго въ 1587 году. An. 1587.

Dnia XVI Augusta. Ksiądz Arcybiskup Gnieznenski wspomniawszy w mowie swey kandydatow do Korony, o Moskiewskim te słowa rzekł. Moskiewski Syzmatyk, poki się nie deklaruje z strony religij, ja nań pozwolić nie mogę, chociaż wielkie augmenta z tąd widzę.

Dnia XIX. Augusta. P. Wojewoda Wileński mówił. Za obraniem Królewica Szwedzkiego, niewiem abyśmy pokoy od Moskwy mieć mogli, gdyż się ztym Moskiewski przez gońca swego, jako i teraz przez swe posły deklarował, że gdzie Szweda za Pana weźmiecie, rozlanie krwie wiecznie między nami nieustanie.

P. Wojewoda Trocki mówił. Słyszeli Wmc to odemnie zawżdy, iż chciałem tego, abyśmy się sobie deklarowali z Strony kandydata, bom się tego obawiał, aby kto Moskiewskiego przeciwko Szwedowi na sztych sadzić niechciał, a za szkodnego miał, a potym kogo inszego zatym nie wsadził.—Tak się tedy teraz deklaruję; iż Pana niewidzę nam potrzebnieyszego, ale jeźli ten niebędzie mógł być, na Królewica Szwedzkiego, któregom jeszcze przedtym, niżem wiedział o tym, iż się Moskiewski o państwo stara, za pożytecznieyszego być rozumiał, pozwalam.

P. Kasztelan Trocki. Acz niemasz czasu po temu mówić o Kandydacie, bo wszech Ichmciów niemasz, wszakże iż się tu Wmć przedemną Sentencyami swemi deklarowali, ja też zdanie swe tak WMciom opowiadam, iż w Moskiew-

An. 1587. skim commoditates wielkie widzę. Ale iż schyzmatyk, jesli religii nie odmieni, albo dispensacii summi pontificis mieć niebędzie, tedy ja ad aliquem principem Catholicum udam się etc..... *Po modlitwach i spiewaniu Veni Creator, w kole jednym, gdy już w drugim Królewic Szwedzki Królem był obwołany, przystąpiono do dawania głosów na Króla.*

Biskup Kijowski Moskiewskiego, za zgodą po tym Maximiliana. Co się tycze Kandydatów, w Moskiewskim uważamy zgodę, przyległość, spojenie wieczne, pokoy....Ale jako P. Bóg jednemu Człeku niedał wszystkiego, tak zaś w nim uważam disparem religionem, sensum communem, który acz do wszelakiego panstwa rządzenia, ale tym więcey do naszego potrzebny jest....Przeto bojąc się tego, co mi sumnienie radzi, nieprzypadam tak zgoła nań, ale co się WMciom będzie podobało, będę rozumiał, że mi P. Bog odpuści temu, żem za zgodą WMciów. etc.

P. Wojewoda Poznański. Maxymiljana ale i gwoli zgodzie Moskiewskiego.....Ieżliby mi to WMć pokazali, rationibus, żeby jakie niebezpieczeństwo ciągnąć to (*Maximiliana obranie*) za sobą miało, do każdego innego przystąpię, którego WMć zgodnie, unanimiter obrać będziecie raczyli, nakoniec i do Moskiewskiego.

Pan Gnieznienski Ian Zborowski...... Z dobrym sumnieniem i czując się szlachcicem, nikogo lepszego i pożyteczniejszego Rzeczypospolitej naszey nie widzę, nad kniazia Moskiewskiego. Oto widzę krwie Chrzescianskiej więźniów wiele wypuścil. To nie szalonego, nie głupiego, ale mądrego i miłosiernego sprawa. – Widzę i drugą, że państwo swe z naszym złączyć a prawie otworzystą chce ręką panować tym, którzy jako niewolnikami byli u niego: nie szalonego to rzecz....To wtym wątpię i tego się obawiam, abyśmy tego, oco się starać naybardziey mamy, nieupuścili, abyśmy przy tym Moskiewskim stojąc, temu kto kość na wolność i szyje nasze naostrzył bardziey się obarczyć nie dali. — Wszakże jesli WMc co pokażecie lepszego, ustąpię zdania swego, a nietylko ustąpię, ale pod nogi je WMciow podrzucę. — Ale muszę rzec liberè, czego się obawiam, bojęsię by figiel jaki wtym niebył, by go nam panowie Duchowni wtym iż Schyzmatyk nie wytrącili. — Rozum, bogoboyność, cnota, gdzie to jest, tam wszystko dobre, co wdomu Rakuskim widzę......Przeto rozumiałbych Arcy książę Maxymiliana bydź nam potrzebnieyszego.—Wrzeczy Kniazia Moskiewskiego przewłoka; a jeźli jeszcze, jako powiadają, że wielkie i częste choroby na się miewa, umrzeć interea miał, to my pod niewolą pewnie, bo Szwed tenby niedługo prosto do Krakowa przybył.

Do Moskiewskiego posła zdało się też posłać dowiadując się od posłów tych rzeczy;

1) Ieźli Pan ich disruptum regnum przyjąć by chciał?
2) Iakoby prędko przybydź mógł?
3) Iakoby elekcyi jego poprzeć się mogło, tojest jaką pomoc do tego dać chce?

Dnia XX Augusta. Referowano od posłow Moskiewskich, iż nic więcey nie postępują nad to, co u kondycyach podali. — Iż Królestwo rozdwojone przyjąć chcą, zwłaszcza przeciw Szwedowi. Iż około przybycia jego żadnego zlecenia niemają, ale kiedy posłowie do niego, podawając Mu Królestwo przyjadą, tak rozumiemy, iż nieomieszka przyjachać. — Iż sto tysięcy złotych po nominacyi i napisaniu dekretu chcą dać zaraz, wszakże i to dokładali, że się nam teraz niegodzi o tym tak otworzyście traktować, by kto nierozumiał, żeśmy Królestwo przyjachali targować, ale po obraniu, do wszystkiego się damy przywieść. — Z strony Unij, jednego Pana zawżdy mieć pozwalają. ale tak, aby Korona do Księstwa ich była przyłączona, powiedając; niegodzi się wieńca na-

szego pod koronę kłaść, ale na koronę.—O tytuł; aby pierwiey Kniaź Moskiewski był pisan, niż Król Polski, acz to niektórzy z tych, co byli posłani do nich, powiadali że żartem, non serio, to mówili, jako i o wieniec. Koło pomocy i konfederacyi, do tego chętliwie gotowi, toż i o nas rozumieją, — Wsiadając na konie powiedzieli, Ieźli Szweda będziecie mieć za pana, my zaraz na konie swe wsiadamy przeciwko wam, jeśli Rakużanina, przeciw każdemu nieprzyjacielowi przestawać, i za jedno z wami być chcemy.—Naostatek Stefan Odynów przednieyszy poseł powiedział cicho Panu Iordanowi staroście Sądeckiemu; powiedz tak panu Wojewodzie Poznańskiemu, i Panu Marszałkowi; gdzie obiorą Rakuzanina, tedy Pan nasz tak mu chce wszystkiemi dopomagać sposobami, jako kiedyby sam obran był, i granic od nieprzyjaciela bronić che ludzmi swemi, iż spokoynie na Królestwo osiędzie.

Pan Kazimierski Marcin Lwowski nominował Moskiewskiego, dla zgody Maxymiliana. «Widząc WMciów wielu rycerskich ludzi zdanie i zgodę, na Kniazia Moskiewskiego, toż i moje zdanie, iżbych nań rad przypadł, boć to nie nowina w Polszcze winszowanie pana ztey tam strony. Pamiętam, jakąśmy chęć mieli do pana tamtych krajow na Elekcyi Francuzowey, by byli posłowie jego jakiekolwiek kondycye słuszne podali. Przeto, i na ten czas ztemi którzy nań pozwalają rad pozwolę. — Nie wspominam o rozumie jego, bo otym rozmaicie ludzie mowią, ale tak rozumiem, żeby nas Ichmość ci, którzy go lepiey swiadomi będąc chwalą, oszukać nie chcieli, boby się też sami oszukali.

Pan Chorąży Krakowski mianował Moskiewskiego. Pan Iwan P. Chorąży Sendomirski, P. Szczepanowski także. — P. Podstoli Kaliski Faliborowski P. Ian Bełdowski, P. Sładkowski, P. Wawrzyniec Skarbek Moskiewskiego.

P. Luboński pisarz Koninski, przełożywszy szeroko szkody z obrania Pana z Rakuskiego An. 1587.
domu wynikające, tak rzecz swoją zamknął» ztych przyczyn zdanie moje, aby raczey Moskiewski za Pana był wzięty. — Pan w skarby nieprzebrany w ludzie bogaty, w gotowości sposobny zwielką akcessyą. — Co się tycze osoby, iż go głupim niektórzy zowią, zaś to głupiego sprawa? Domesticos tumultus sedavit, które są trudnieysze do uśmierzenia i pohamowania, niż zwnętrzna woyna jako też rana wnętrzna trudnieysza do leczenia niż zwierzchnia.- Więźnie wypuszczał bez okupu, i to nie głupiego ale bacznego i miłosiernego człowieka sprawa.—Za jego szczęściem Tatarowie dwakroć porażeni i niektóre ordy, jako powiadają, czego pewnieby nieuczynili, gdyby o jego dowcipie i sprawie dobrze niewyrozumieli.

Dnia XXI Augusta.

P. Krzysztof Zborowski zganiwszy Elekcyą Piasta, Moskiewskiego też ganił, iż niema takiego rozumu, aby to rozerwanie zleczyć, i tak nierządne Królestwo rządzić miał.—Z strony pożytków i kondycyi, multa dicit, pauca probat.—Nieuczyniłby tomu dosyć, co posłowie obiecują.—Niepodobna (mówił on) mnie się to zda, z strony Unij, aby ten narod hardy, który u zeymowaniu czapki powagi przestrzega, miał pozwolić na to, aby państwa ich do korony przyłączone bydź miały, Ale raczeyby chcieli, jako rękaw do Sukni, Koronę do państwa Moskiewskiego przyłączyć. Druga, przybydźby niemógł prędzey za puł roka, Interea cobyśmy sobie poczęli, gdy Szwed przybędzie, którego się prędko spodziewać możemy. – Z Cesarzem Tureckim woyna pewna, bo Moskiewskiego nieprzyjacielem głównym sobie poczyta, i causum belli znim ma, iż Tatary pod jego regimentem będące wojuje.

Marszałek Rycerstwa Litewskiego pożytki Moskiewskiego te pokazował; Naprzod, iż z nim Akcessya wielka. Państwo tak szerokie do

An. 1587. Korony przyłączyć chce, czego się mocą, woyną, przez tak wiele lat i za tak wielem krwie rozlania dowieść nie mogło, to teraz samo dobrowolnie nam przypada. Za tym pokoy wieczny z tamtey strony i potężność i pomoc przeciw nieprzyjacielowi. Druga, iż ma skarby wielkie, zawaśnienie między Szuyskim a Bielskim pohamował i uśmierzył. Zaź by Moskwa, których przyrodzenia są odmienne i wykrętne rządzić mu się dali, gdyby temu dosyć uczynić nie mógł. A zaż to nie mądrego, bacznego, i potężnego Pana sprawa, iż więźnie nasze bez okupu dobrowolnie puścił, choćiaż swoje pieniędzmi okupowali? Iakie ktemu szczęśćie ma, za jego panowania Tatary dwakroć porażono, za czym mu się kilka ord poddało, i teraz ma trzech Carewiczów u siebie, którzy gdy im do państwa przyjść dopomoże, poddać mu się i pod posłuszeństwem jego wiecznie być chcą. Rakuzki dom jego elekcyą niebyłby obrażon, bo pakta i przyjażn dobrą z sobą mają.—Z strony wiary, oto chce żeby dysputacya otym była, a na tey strony sentencyi przestać chce, która lepsze wywody z pisma pokaże. Naostatek (rzeczony Marszałek) pokazował to, iż Rakuzanin, według konstitucij naszych Panem być nie może etc.

P. Czerski, P. Sędzia Lubelski, Gorayscy dway, P. Ryszkowski także Moskiewskiego mianowali.

Dnia 22 Augusta. Ksiądz Kardynał (Radziwiłł) między innemi kandydatami Moskiewskiego wspomniawszy, tak onim mówił, «Moskiewskiego widzę bydź bardzo pożytecznym Rzeczypospolitey, ale religia przeszkadza, conscientia mi tego nie dopuszcza, i prawa nasze, abych nań pozwolić mógł. Ktemu, to hostis haereditarius gentis nostrae. Byłaby to indignitas nasza nieprzyjaciela wziąć sobie za Pana. Oprzyczyna jego cięszkaby nam była. Ieźli kilka set haydukow za pana zmarłego przykrzyło się nam, tedy oprzyczyna byłaby nam tym bardziey przykra i cięszka. A co większego non aptus regno gubernando. Nie ma rozumu, aby według potrzeby panować i rządzić nas mógł.

P. Trocki. Co się tycze Kandydatów, o kondycyach Moskiewskich tak rozumiem; choć Moskwa chytra, że są szczerzy z strony wiary. Pięknaby to była, gdyby ad gremium Ecclesiae tak wiele ludzi przywiedli, ktemu sibi et posteritati de pace consulere potrzeba. Co sie lepak tycze woyny z Turkiem, zda mi się lepiey tego obrać, którego nieprzyjaciel zakazuje, niż którego radzi. To też kondycya dobra, iż chce dawać u ziemi swojey osiadłość potrzebnym Szlachcicom. Z strony tego co powiadają, że głupi, ja rozumiem, iż nie tak prędko państwo upadnie pod głupim panem, jako privatis factionibus. Na drugą stronę lepak, z strony religij, iż panowie Duchowni powiedają, że Papież in rebus divinis dispensationem dać nie może, promowować go niemogę. Drugie obstaculum nierychłe przybycie nawet za dwanaśćie niedziel, powiedają posłowie, że nie jest rzecz podobna. Byśmy niewiem jaką moc mieli, kiedy prezencyi Pańskiey nie będzie, próżno. Gdzieby nam omieszkał, dopieroby było utracenie wolney Elekcyi. Tam Pana bez nas obrano, tubyśmy go niemieli. Radził tedy Maxymiliana wziąć etc.

Marzałek nadworny: za tym rzekł....Ci dwa naplacu zostali i wotami są równi; Kniaź W. Moskiewski, Arcy Książe Maxymilian. Racyę tak z strony Wielkiego Kniazia Moskiewskiego jako i Arcy Książęcia były wielkie i ważne i wiele ich, które summatim WMciom przypomnione. Nayprzod z strony W. Kniazia Moskiewskiego accessya wielka, państwa rozszerzenie, narodów zjednoczenie, iż język jeden, narod jeden Sławeński, wiele przespieczności, zatymby przybyło na kilka set mil, granice bespieczne mielibyśmy, kosztby ustał, który się

na obronę ich czynił. Druga, wiele ludzi zasłużonych praemia w państwie jego mieć by mogli, handle bezpieczne ludziom kupieckim by były, bespieczność krajom Podolskim za jego ludem i kosztem mogłaby być. Nie tak by nam straszna była szabla Turecka albo Tatarska, i do tego niewzięli byśmy za Pana kogo Turek chce, Tureckiey mocy moglibyśmy się niebać, bo mamy znim pakta, i niemożemy dla niebezpieczeństwa i pustoszenia tamtego domu Rakuskiego sobie ohydzić, — gdyż nam obiecują pomocy wszystkiego Chrzescianstwa ziemią i morzem....Z Strony Moskiewskiego, mało też nie taż pomoc będzie (*za obraniem Pana zdomu Rakuskiego*) jaka by była, gdyby sam był obran, bo chociaż państwo się nie złączy, jednak za przyjaźnią pomoc jednaka przeciw Turkowi będzie, bespieczeństwo i pokoy wieczny od Moskwy, także od Rzeszy Niemieckiey......Gdyby Szwed był panem, byłaby z Moskiewskim woyna wieczna, bo to nieprzyjaciel jego główny. Gdziebyśmy też Moskiewskiego chcieli, Clerus by się nam opponował, bez których niemoże być panem bo któż by go koronował? przybycie jego nierychłe, to też in causa. Co się tycze rozszerzenia państwa i mocy z zjednoczenia znim, bardziey moc wielka bywa ponderi, niż adjuvamento. Dla tego Król stary niechciał kilku Królestw przyjąć, które się poddawały.

Pan Kazimierski mówił. Nie widzę żeby według czasu tego, mógł być inszy kandydat, któryby wdzięcznieyszy braci naszey był, i któregoby snadniey, łacniey, potężniey poparli, nad Kniazia W. Moskiewskiego, i tak powiadam jeżliby kto temu gwałtowi (*obraniu przez partyą przeciwną Szweda*) mógł lepiey odeprzec, tedy Moskiewscy posłowie objecują tu zarazem dać na służebne sto tysięcy złotych, i drugie sto tysięcy złotych, niżby z Litwy wyjechali. Objecują do tego, ktoby z Panów obrać się chciał, żeby natę potrzebę Rzeczypospolitey pieniądze dał, iż istotę pewną na to uczynią. Wiemy też o Braci swey, że nim jeszcze im Kniazia przyniesiem, piersiami swemi zastawią się zań. An. 1587.

P. Gorayski stary. Z strony wiary Moskiewskiego, oto ochrzczon jest w imię Oyca i Syna i Ducha Swiętego. Ktemu papież może mu pozwolic wiary iego. Bom tu słyszał powiedając, że w Rzymie jest Kaplica, wktórey Greckim sposobem nabożeństwo odprawują. Nie broni tego Papież, cóżby tu u nas pozwolic Moskiewskiemu wiary jego nie miał?

P. Ryszkowski. Co się tycze Koronowania Moskiewskiego, iż tu WMośc wspominać raczyli, żeby go żaden Biskup niekoronował, tedy go może Patryarcha koronować. Wszak Cesarzów Rzymskich wiele Patryarchowie Koronowali. Ktemu i u nas niemało Panów po Bolesławie śmiałym niekoronowanych było, jednak państwem rządzili.

P. Marszalek na to replike dał; Iż ci Patryarchowie którzy koronowali te Cesarze byli Rzymskiey religij, jeszcze się byli od Koscioła nieoderwali.

Dnia 23 Augusta. Pokoy z Moskwą postanowiony dolat 15 z panem, którykolwiek będzie oprócz Szweda, bo woynę przeciw niemu zaraz podnieść obiecywali.

(*Exemplar Albertrandii*).

XVII.

An. 1588. **Moscorum Dux Tartarorum Principem muneribus inducit, ut bellum in Regnum Poloniae ferat.**

Царь Московскій побуждаетъ подарками Хана Татарскаго начать войну съ Королевствомъ Польскимъ.

Imperator Turcarum lacessitus latrociniis Kosaccorum, qui proxima aestate aliquot naves Turcicas cum mercibus ad Tauricam Chersonesum diripuerunt Konovum civitatem Turcicam in ipso Chersoneso expilarunt: accedente praeterea suspicione ex transactione cum Domo Austriaca sumpta, quasi Serenissimus Rex Poloniae cum eadem Domo Austriaca reconciliatione facta, contra Turcarum Imperatorem societatem iniret, atque bellum institueret, volens et Kosaccorum iniurias ulcisci, et armis praevenire, quam praeveniri. Principem Tartarorum cum omnibus Tartaris contra Regem Poloniae ire jussit. Turcarum quoque exercitum expedivit cum Beglerbego. Cum autem paulo ante Princeps Tartarorum, corruptus muneribus Principis Moscorum, a quo in eam rem quinquaginta millia aureorum Ungaricalium accepit, ut Regno Poloniae bello infestaret, praedae avidus, summa celeritate, autumno praeterito, in Podoliam irruptionem fecisset, quod vires suas cum Turcicis non conjunxisset; Hoc facto consilium Turcicum turbavit: nam cum interim de occursu Cancellarii Regni Poloniae, et exercituum generalis Ducis, qui summa celeritate aliquem militem Poloniae sub absentiam Sereniss. Poloniae Regis, qui tum cum Sereniss. Rege Sueciae Revaliae convenerat, collegisset, cum eoque Turcis obviam iret; Beglerbegus rescivisset, una cum exercitu Turcico in Valachia subsistere, atque ad Danubium, Silistriam versus, regredi necesse habuit, ubi hactenus hibernavit......

Nunziatura di Pol. an. 1588. tom 7. pag. 191.

XVIII.

An. 1588. **Oretenus commissa, et in sciptis data Internuntio suo a Palatino Moscoviae, ut ea Senatoribus Regni Poloniae referat. (De missione quorumdam Procerum et militiae Ducum in varias Moscoviae partes a Moscorum Duce facta).**

Объявленіе въ 1588, Московскаго посланника по порученію правителя Москвы Сенаторамъ Королевства Польскаго, о посылкѣ Царемъ Московскимъ нѣкоторыхъ Бояръ и Воеводъ въ разныя части Государства Московскаго съ военною силою.

Imperator, et Magnus Dux Moscorum Theodorus Iwanovides misit in Sewiriam, Novogrodiam, Putiwlam, Czernichovam, Starodubium, Carenicum Araslanum, Alcium Kaibulowicz

ium, Atkubelkowicium Imperatoris nepotem, totius exercitus Carscensis Praefectum cum milite Scithico. Cum quibus etiam misit suos Palatinos Ducem Andream Wasilevicium Trubeium cum suis Praefectis, et cum magno exercitu Rutheno. Et commorabuntur Novogrodiae Carewicius Araslanus Alei Kambulowides, et Palatinus Dux Andreas Wasilewicz Trubeius cum ipsorum sociis, et exercitu magno. Czernikoviam est missus Palatinus Dux Andreas Demetriovides Chilkow Rapolowski cum sociis, et exercitu non parvo. Putewlam missus est Palatinus Basilius Ofanasowides Wielbiaminoz cum sociis, et exercitu non parvo. Staradubium missus est Paladinus Dux Andreas Iwanovides Hiudozow Rapolowski cum sociis, et exercitu non parvo. Qui omnes sunt viri praecipui, praesertim Carewides, et Dux Andreas Wasilovicz Trubecski cum sociis. Prout etiam sunt Duces Raposlovienses nepotes Ducis Simonis Iwanovidis Raposlovii, post cujus obitum ejus uxorem relictam Alexander Rex Poloniae et Magnus Dux Lituaniae duxit iu uxorem. Ultra praedicta attulit etiam idem Internuntius Litteras passus Ducis Moscoviae pro Oratoribus Regni Poloniae. An. 1588.

Nunziat. di Pol. an. 1588; tom. 7. pag. 197.

XIX.

Ex literis Annibalis de Capua Archiepiscopi Neapolitani Pontificii in Poloniae Nuntii Annis 1587, 1588, 1589, quas ille ad diversos, potissimum vero Cardinalem Montaltum negotiis a Sixto V praefectum scripsit, excerpta ad Moscoviam spectantia.

Изъ писемъ Аннябала де Капуа Архіепискона Неаполитанскаго, Папскаго въ Польшѣ Нунція въ 1587, 1588, и 1589 годахъ, писанныхъ имъ къ разнымъ особамъ, особливо къ Кардиналу Монтальто Министру Папы Сикста V, выписки, относящіяся до Москвы. An. 1589.

Estratto d'una lettera scritta all' Illmo Sig. Card. Montalto. Di Varsovia à 16 di Agosto 1587.

Doppo aver esposto il modo col quale era stato ricevuto all' udienza de gli stati di Polonia, soggiunge queste notizie. «Subito dopo me ebbero udienza l'Ambasciatori Cesarei, del Rè Cattolico et delli Arciduchi, liquali unitamente andorno in Senato, et Monsig. Vescovo di Olmuzo orò in nome di tutti. Vennero poi l'Ambasciatori del Moscovita, havendo dichiarato il Senato, che precedessero à quei del Rè et Prencipe di Suetia, et seguitorno poi gli altri. Et quei di Suetia, che hebbero udienza il giorno seguente, si dolsero grandemente, che fossero stati preposti l'Ambri del Moscovita, et ne fecero publica protestatione.

Estratto d'un altra lettera al medesimo. Di Varsavia à 27 Marzo 1589.

Dando ragguaglio del principo della dieta, espone la proposizione da parte del Rè, che conteneva in sostanza due capi, l'uno di chiedere

An. 1589. la contributione generale, et l'altro d'intimare la guerra al Mosco. Dopo di che aggiunge; I Senatori Polacchi per la maggior parte assentirono all' uno et a l'altro, dicendo intorno al primo, che mentre offerivano la contributione prontamente, gli Serenissimi Principi d'Austria sarebbono condiscesi più facilmente à la pace etc. Per il secondo capo dicevano, che à nissun modo doveanò lasciare cosi buona occasione di far guerra al Mosco, quando seguisse pace con la Serenissima casa d'Austria, havendo quasi à l'ordine gli soldati, per far numeroso esercito, et essendo il Mosco in timore, si per le vittorie, che hanno havuto i Polacchi in Moscovia, come per le escursioni patite ultimamente de' Tartari, et per la balordaggine del Principe loro. Et a quello che dicevano, che vì era la tregua per 15 anni, rispondevano, che tal promissione non era valida, perche in quel trattato non fù alcun Senator Polacco, ne vì consenti alcuno in nome del Regno di Polonia. Li Senatori Litvani si opponevano à l'uno et a l'altro, negando la contribuzione, in caso, che non se gli assegnasse la meta della Livonia racquistata, conforme à l'accordo fatto; et à la guerra contra il Mosco negano di consentire, si per quello, che tocca à l'autorità et honor loro, havendo essi conclusa et giurata la pace o tregua per 15 anni, si ancora, perche la Litvania patirebbe grandissimo danno, dovendo l'essercito per lo più dimorare in quella provincia etc.

Estratto d'una lettera del medesimo al medesimo à li 25 d'Aprile 1589.

Parlando della conclusione della dieta, aggiunge;

Della guerra col Mosco si è concluso, che si mandi Ambasciatore à ricercarlo, che restituisca quello che tiene della corona di Polonia, come havea promesso, nella pace stabilita col Rè Stefano. Et seconda la risposta s'habbia à deliberare poi della guerra, et in tanto verranno forse l'altri comitii.

(Albertr. ex codice manuscripto Bibliothecae S. Angeli ad Nidum seu Nilum Neapoli I D. 13.)

XX.

An. 1589. **Del nunzio Aplico in Polonia al Card. Montalto. Di Venda ai 22 di Agosto 1589. (Moscovitae gravia Livoniae damna intulerunt; auctores seditionis Rigensis capite plexi.)**

Отъ Папскаго Нунція въ Польшѣ къ Кард. Монтальто, изъ Вендена 22 Августа 1589, о томъ, что Московитяне причинили большое опустошеніе въ Лифоніи; и что зачинщики Рижскаго бунта казнены смертію.

Ieri per istrada incontrai un gentiluomo Sueco, che riferisce aver lasciato il Re di Suetia sedici leghe lontano da Revalia, dove ha per certa, che sia giunto alli 16, o 17 del presente; che era stato in questi giorni il tempo propizio. Dice anco, che mena seco la Regina sua moglie,

et il figliolo, che l'è nato ultimamente, ma che non viene il Duca Carlo suo fratello, che aveva dato intentione di esservi insieme: e va in diligenza con questo avviso al Serenissimo Re di Polonia. Onde si crede, che tanto più la Maestà Sua si affretteria nel viaggio, ma in ogni modo non potremo essere prima in Revalia delli 2, o 3 di Settembre. Io seguito il cammino diligentemente, e precedo la Maestà Sua, come fanno anco molti per lo sospetto, che fra Cortegiani vi sia ancora del contagio di Vilna; poichè per istrada ne sono morti alcuni, et in Iperbol tre giornate presso Rebalia aspetterò il Re, che da là innanzi si va per luoghi del Re di Suetia. Da Vilna sono tornati addietro molti Cortigiani Polacchi: ma il Palatino di Vilna, et il Sig^r^ Marescial di Lituania fratello del Illmo Sig^r^ Cardinale Radgivillo, et altri Signori Lituani vengono con la Maestà Sua con onoratissima compagnia; et qui in Livonia v è aggiunto di più che il Sig^r^ Duca di Curlandia, il Generale di Livonia, e molti altri Nobili, che tutti insieme saranno più di m/5 cavalli. Questa provincia dè Livonia mostra evidentemente i gran danni, che ha patito nella guerra dè Moscoviti; poichè tutti i luoghi si veggono rovinati, e disabitati, e quello, ch'è peggio ci sono pochi Cattolici, e le Chiese povere, e con penuria di Sacerdoti, come veggo particolarmente in questa Chiesa di Venda nuovamente eretta in Vescovato, e non ve n'è altro in tutta Livonia, quando prima avea quatro Vescovati, oltre lo Arcivescovato di Riga, e molte propositure, e parrochie assai comode; e farò caldisimo officio col Serenissimo Re per ajutare questa Provincia nelle cose spirituale quanto sarà possibile. In Riga i Commissarii Regii, che vi sono stati mandati per procedere di giustitia contro quelli seditiosi, che si erano mostrati disobbedienti alla Maestà Sua; già hanno fatto decapitare tre, che erano i capi principali, et altri vi sono prigioni, et altri fuggiti. Onde quella Città si trova molto umiliata, e già ha prestato il giuramento di fedeltà al Re in mano di essi Commissarii, che in sino ad ora non l'havevano dato. Nel ritorno da Revalia Sua Maestà doverà essere in quella Città secondo l'appuntamento preso, et intanto, et allora con la presenza farò ogni opra, che siano restituiti quanto prima i Padri Iesuiti, che cosi insolentemente que' seditiosi avevano mandati fuora della Città...... An 1589.

Ex autogr. litteris Hannibalis de Capua Archiepiscopi Neapolitani Nuntii aplici apud Poloniae Regem, datis ad Cardinalem Montalto a Secretis status. tom. 25. pag 465.

XXI.

Di Mgr di Capua al Cardinale Montalto di Varsavia 18 Marzo 1590. (Moscovitae variis Livoniae locis potiuntur).

Отъ Папскаго Нунція ди Капуа къ Кардиналу Монтальто, Изъ Варшавы 18 Марта 1590, о томъ, что Московитяне овладѣли разными мѣстами въ Ливоніи. An. 1590.

.......Per lettere di Livonia scritte da diversi gentiluomini Polacchi, che sono Capitani in alcune castella in quella Provincia, tiene avviso Sua Maestà, che il Moscovita era con grosso eser-

An. 1590. cito a danno di quei luoghi, che tiene in Livonia il Re di Suezia, et avea scorso la Campagna sino ad un luogo detto Visimbergo 25 leghe vicino a Revalia; si era impatronito di un castello chiamato Iamagroth, che dopo averlo battuto alcuni giorni segli rese a patto, che fussero salve le persone, e che poi si era indrizzato per assediare la Narva. Ho ricevuto ultimamente la lettera di V. S. Illma.....

Nunziat. di Pol. tom 25. pag. 615.

XXII.

An. 1590. **Senatores Moscoviae sese excusant cum Rege Poloniae de variis, quae sibi objicebantur.**

Письменныя объясненія главныхъ Бояръ Московскихъ съ Польскими Сенаторами въ Іюнѣ 1590 г.

In litteris exaratis in Civitate, quae vocatur Moscua, Anno a creatione Mundi 7098 de mense Iunio, a tribus praecipue Senatoribus Moscoviae ad Senatores Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae, his de rebus tractatur. 1º Significant Senatores Moscoviae Senatoribus Poloniae quod ipsis sunt redditae ipsorum litterae a Domino Ioanne Dziewaltowski S. R. M. Poloniorum ad Magnum Ducem Moscorum Internuntio, ex quibus dicunt, se intellexisse gratas ipsis fuisse litteras ab eisdem Senatoribus Moscoviae ad Senatores Magni Ducatus Lituaniae exaratas, quibus mutua auxilia, et fraternum amorem Regno Poloniae contra Principem Krimensem, et Turcarum Sultanum promiserunt. Praeterea etiam quod a captivis Scithis Senatores Poloniae intellexunt Ducem Moscoviae cum Principi Krimensi Scitharum ferit foedus ad annos quadraginta, eique missit 50000 Ducatorum Ungaricorum una cum aliis muneribus, non aliam ob causam, nisi ut bellum contra Polonos suscipiet. Quae omnia ostendunt esse falsa, et ab inimicis sanctae Crucis sparsa hac de causa, ut inter Principes Christianos discordias seminent, et in hujusmodi discordia id, quod in Regno Poloniae, et Magno Ducatu Lituaniae desiderant, acquirant. Praeterea etiam significant, et sese excusant, quod non alia de causa titulum Serenissimi Regis Poloniae in ipsorum literis ad Senatores Magni Ducatus Lituaniae scriptis omiserint, nisi quia existimabant, ipsos tunc temporis sine Rege fuisse, quia ipsis erat relatum Serenissimum Sigismundum Regem filium Ioannis Suecorum Regis in Suetiam reversum fuisse, Regnumque dereliquisse. Praeterea etiam aliam rationem hujus rei reddunt, quia Serenissimus Rex Poloniae ipsorum Magnum Ducem certiorem non fecit, quod fuerit electus, et coronatus Rex Poloniae, prout in tali casu omnes Monarchae facere consueverunt, et ad id Dñi Poloni tenentur, ostendunt enim expresse cautum in literis foederis inter ipsos, et Regnum Poloniae ad 15 annos facti, quod Dñi Poloni semper post electionem alicujus novi Regis Moscos certiores facere de hujusmodi Rege novo tenentur, ut ab utraque

parte ejusmodi foedus, et pax confirmari possit. Quod cum hactenus non sit factum, ostendunt ipsis etiam esse ignoscendum, si in scribendo aliquem errorem commiserunt, et quod ipsi maiores occasiones cum ipsis expostulandi habent, ex eo quia circa promissa petitionibus ipsorum non satisfecerunt, et quod his non obstantibus, semper eis fraternam benevolentiam exhibuerunt, eosque de Turcarum, et Scitharum insidiis certiores fecerint, et cum literis Internuntium ad ipsos miserint, ad quas cum Dñi Poloni responderent, dicunt, etiam ipsos Ducis Moscoviae omnes titulos non exposuisse. Quod quamvis ipsorum Magnus Dux et Imperator moleste ferre debuisset, pro singulari tamen, et paterna erga Christianos benevolentia, moleste non tulit, nec cum Principe Scitharum foedus facere voluit, imo semper omnem diligentiam adhibuit, ut contra Paganos Principes Christiani confoederationem faciant, prout etiam eam ob causam literas passus Oratori Serenissimi Regis Vestri Imperator noster concessit. An. 1590. Ad alia in ipsorum literis contenta promittunt per Oratorem futurum responsum dare. In literis Ducis Moscorum ad Serenissimum Regem scriptis hoc continetur. Primo significat redditas sibi esse literas Majestatis Suae a Dño Ioanne Dziewialtonski Internuntio ad ipsum misso, ex quibus dicit, se intellexisse, quod Majestas Sua ad ipsum mittat Oratores suos pro stabilienda pace, et foedere perpetuo inter ipsum, et Regem Poloniae. Quia etiam M. S. desiderat ab eodem literas passus pro Oratoribus suis, ideo dicit, se eas more solito concessisse, et eidem Internuntio dedisse, ipsumque absque mora dimisisse. Datum Moscoviae Anno a creatione Mundi 7098. de mense Iunio.

Nunziatura di Polonia an. 1587, 1588. tom. 7. pag. 192.

XXIII.

Di Mgr Annibale di Capua al C. rdinal Montalto. Di Varsavia ai 16 di Luglio 1590. (Suecorum Rex adversus Moscovitas bellum parat; Dux Moscoviae litteras passus oratoribus Polonis concedit atque copias ad Tartaros e ditione sua propulsandos mittit).

Отъ Нунція Аннибала ди Капуа къ Кардиналу Монтальто, изъ Варшавы 16 Іюля 1590. о томъ, что Король Шведскій готовится воевать съ Московитянами; Царь Московскій дастъ Польскимъ Посламъ пропускную грамоту, и посылаетъ войска своя для изгнанія Татаръ изъ своихъ владѣній. An. 1590.

......E'venuto tre giorni sono di Suecia quel Gentiluomo, che mando i giorni in dietro questo Serenissimo Re, e riferisce, che il Re di Suecia assoldava gente con molta diligenza per far guerra al Moscovita, e che già aveva mandato alcuna parte dè soldati in Revalia per mare, e che voleva essere armato, sebbene si venisse a qualche trattatione di pace. Dice di più, che quel Re teneva in prigione il Gran Cancelliere del Regno; e che aveva privati alcuni suoi con-

An. 1590. siglieri, che prima erano molto favoriti, per locchè passavano delle male soddifattioni medesimamente in quel Regno. E'ritornato da Moscovia quello, che s'era mandato prima per avere il passaparto per gli Ambasciatori Polacchi, che doveranno andare. Questi riferisce avere ricevuto straordinarie cortesie dal Moscovita, il quale ha concesso subito dette lettere di passaporto molto ample, et ha scritto al Re con molta cortesia, come hanno scritto ancora i Senatori di Moscovia a questi di Polonia, e di più si aggiunge, che il Duca di Moscovia avea mandato grosso esercito sotto Capitani principali contro li Tartari, i quali mostravano di voler danneggiare il suo paese.....

Nuntiat. Polon. tom. 25. pag. 635.

XXIV.

An. 1594. Lettera scritta dal Czar di Moscovia al l'Imperatore Ridolfo II. (Moscoviae Dux benigne recipit Legatum Rodulphi II. Romanorum Imperatoris, qui de pace inter eos ineunda ageret; iterum ab ipso Imperatore alium oratorem expectat una cum oratoribus Romani Pontificis et Hispaniarum Regis, ac propterea ad illos mittit litteras passus, seu securos conductus.)

Грамота Царя Московскаго къ Императору Рудольфу II. Царь благосклонно принялъ посла Рудольфова, трактовавшаго о заключеніи союза между ними. Царь ожидаетъ отъ Императора новаго посла, вмѣстѣ съ послами отъ Римскаго Папы и отъ Короля Испанскаго, для коихъ посылаетъ пропускныя грамоты.

O santissima, divina, e benedetta invisibile Trinità, la quale a tutti quelli, che in te credono, dai il vero Cristo, e la sapienza, indrizza le nostre azioni, e poni noi sopra li tuoi precetti, che così parleremo nel popolo tuo secondo la divina tua volontà. Per la grazia, misericordia, e benedizione di questo nostro Iddio nella SS^{ma} Trinità adorando portiamo il scettro del Regno di Russia.

Noi Gran Sig^{re} Czar, e Gran Duca Teodoro Iwanowiz Monarca di tutta la Russia, Valodomiria, Moscovia, Nouogardia, Czar di Casano, e Czar di Astracano, Sig^{re} di Plescovia, Gran Duca di Smolenscia, Tueria, Iveria, Permia, Viatera, Bulgaria, Signore e Gran Duca di Novogardia bassa, di Czernitiovia, Resania, Rostovia, Iaroslavia, Belozeria, Livonia, Vderia, Obdozia, Condimia, Signoreggiante di tutta la Siberia, Signore in Iberia, Gauzinia, Kabardinia, Circassia, e Signoreggiante di molti altri luoghi.

Salutiamo el nostro carissimo ed amantissimo fratello Rudolfo Secondo per la grazia d'Iddio eletto Imperatore Romano sempre Augusto, Rè di Germania, Ungaria, Boemia, Dalmazia, Croazia, Schiavonia etc.

V^{ra} Maestà Cesarea ha mandato a Noi il suo fedele, e diletto Nicolo Warkotch, con lettere amorevoli, le quali contengono, che di sua com-

missione abbia da trattare con essonoi di negozj grandi, ed importantissimi, li quali sariano per apportare concordia e pace a noi grandi Signori, ed a tutta la Cristianità.

Fanno anco menzione del nostro fraterno amoro, desiderando, che in tutte le cose, che il detto Niccoló proporrà, li diamo piena fede, ed amorevole risposta.

Il quale Ambasciatore abbiamo noi con grazia accettato, ed ascoltato le lettere di V̄ra Maesta Cesarea con le proposte da lui fatte. E di tutto quello, che poi il detto Ambasciatore ha riferito al Consigliere, Cognato, Maggiordomo, e Contestabile di N̄ra Maestà Boris Phedrowizo n'ha fatto fedele relazione a N̄ra Maestà, la maggior parte delle quali cosi già sapevamo.

E desiderando noi essere in fraterna confidenza, ed amicizia con V̄ra Mtà Ces[a] abbiamo ordinato alli nostri Consiglieri, e Cancellieri secreti, il luogotenente di Plescovia Teodoro Mikitowitsh, il luogotenente di Novigardia bassa Knetze, Ivano Wascilowizio Sizki di Iaroslavia nostro Cancelliere, l'Andrea e Basilio Czolkalow con Eleazaro Feluzino, che conferiscono coll' Ambasciatore di V̄ra Maestà quelle cose, che importano a noi grandi Potentati, ed alla pace della Christianità, e che a tutte le sue proposte gli diano risposta in scritto.

Frà l'altre cose disse anco il detto Ambasciatore, che per constituire una confidente amicizia, e concordia sia per mandare V̄ra Maestà Ces[a] Ambasciarie al Pontifice Romano, ed al Rè di Spagna, e fatto questo sia risoluta alla primavera dell' anno seguente (dopo la creazione del Mondo 7103 dopo la Natività di Cristo 1595) di mandare alla nostra Maestà con quella del Papa, e del Rè di Spagna la sua Ambasciaria per trattare e confermare la detta concordia, consultando, qual strada si abbia da pigliare, o per Lituania, ovvero Narva Città nostra ereditaria, o verso Ivangrado, o veramente per il mare maggiore verso il Porto Colmogrado, acciochè possano venire, e tornare sicuramente. An. 1594.

Pertanto le presenti lettere serviranno all' Ambasciatore di V̄ra Maestà per passaporto, come anco spediamo particolari passaporti al Pontefice Romano, ed al Rè di Spagna.

Finalmente ha domandato anco il suo Ambasciatore, che ci contentiamo di dare buona licenza al Luca Pauli, volendo V̄ra Maestà servirsene in Corte sua, il che per amor di V̄ra Maestà fratello nostro carissimo abbiamo conceduto. Dato nella fortezza nostra regale. Moscovia nell' anno dopo la creazione del Mondo 7102 nel mese di Novembre.

Relazione diverse. tom. 159. pag. 7,

XXV.

An. 1594. **Relazione fatta all' Imperatore da Nicolò Warkotsch Ambasciatore di Sua Maestà Cesarea mandato al Gran Duca di Moscovia. (De suo itinere Moscovitico; de matrimonio Imperatoris cum nata Regis Suecorum; de foedere ineundo contra Turcas; de bello Sueco et Moscovitico componendo; de convivio ipsi Oratori a Duce Msscorum exhibito; deque aliis officiis, quibus ipse tum a Duce, cum a proceribus cumulatus fuerat).**

Донесеніе Императору Римскому Посла его при Московскомъ дворѣ Николая Варкоча, о путешествіи его въ Москву; о бракѣ Императора съ дочерью Шведскаго Короля; о союзѣ противъ Турокъ; о примиреніи Шведовъ съ Русскими; объ угощеніи Посла Царемъ Московскимъ, и о другихъ милостяхъ, коими онъ осыпанъ былъ какъ отъ Царя, такъ и отъ вельможъ.

Nella legazione commandatami al Gran Duca di Moscovia mi sono ingegnato con ogni mia forza di negoziare in tutto, conforme alla volontà di Vr̃a Maestà Cesª, acciochè ella in questa importantissima guerra, ed incumbente necessità fosse servita insieme con tutta la Christianità. E sebbene li Moscoviti mi hanno fatti molti quesiti, e proposte, per le quali non essendo io stato informato, avrei desiderato qualche consiglio. Ho nondi meno a tutte le cose dato risposta, la quale mi parea per all' ora essere più espediente al servizio di V. M. C. e questo per non lasciare li Moscoviti, e Persiani sconsolati, dubiosi, e timidi contro il Turco, come anco per esser la strada cosi lunga, ed opportunamente occorsa l'Ambia del Persiano al medº Moscovita. Però nelli punti più principali, per non perdere l'occasione, ho dato risposta, portandomi nondimeno alla clementissima risoluzione di V. M. C. come Ella intenderà dalla mia relazione seguente.

Essendo io arrivato alli confini del Moscovita mi hanno incontrato li condottieri con trenta Cavalieri, e mi hanno fatto accoglienze amorevolissime: dalli quali anco ho inteso non senza mia consolazione, ed allegrezza la venuta in Moscovia dell' Ambasciatore Persiano, il quale anco mi aspetti con gran desiderio, stimando appunto che questo sia proceduto dalla mera ordinazione, e providenza di Dio.

Per il camino era dato ordine al Waiwoda di Smolenscia tanto di Moscovia 100 miglia, che attendesse a ricevermi con ogni sorte di cortesie, come anco un miglio mi è venuto incontro con 200 cavalli benissimo forniti, e smontato dal cavallo mi ha ricevuto, ed accompagnato insino all' alloggiamento da parte del suo Gran Signore.

Alli 27 di Settembre sono arrivato a Moscovia, dove son stato ricevuto con gran gente, ed accompagnato all' alloggiamento, ed avvisato dalli Prisbani, che io dopo quattro giorni abbia da comparire avanti alli sereni occhi del Gran Czar, come e seguito. Tra questo mezzo fù messa guardia all' allogiamento nostro, che nè anco i Prisbani stessi potevano entrare da noi, del quale accidente io stavo al quanto meravigliato, poichè nella prima mia Ambasciaria non si osservava cosè rigorosamente. Non dimeno mi sono ingegnato d'intendere frà tanto lo stato della Corte del Gran Duca da un di quelli che inservivano a noi, gia conosciuto da me, il quale frà l'altre cose mi disse, che il Luca Pauli cercava di conversare meco, il che io non meno di lui desiderava, ma per allora pareva cosa impossibile; ci consolavamo dunque per let-

tere segrete, nelle quali si offriva di trattare meco di cose grandi, e pertinenti a V. M. C.

Però io domandai del Boris Phedrowizo Maggiordomo, e Contestabile, che le desse licenza, e libertà di conversare meco: poichè era volontà di V. M. C. di servirsene in Corte sua. Cosa, che senz' alcuna difficoltá mi fù conceduta.

Nel parlare dunque meco mi disse frà l'altre cose, che il Gran Duca sia stato molto offeso dal matrimonio seguito fra l'Arciduchessa, e Re di Suezia, sospettando quasi, che V. M. C. con la Casa d'Austria si sia allontanata dalla corrispondenza, ed amicizia del Moscovita, congiungendosi col Suedo, dal quale il Moscovita abbia avuto tanti damni, ed affronti, e che a questa sospezzione non si possi ovviare, o rimediare meglio se con dire, che questo matrimonio non sia seguito ad altro effetto, se non per aver mezzi più facili di trattare, e stabilire una pace e concordia comune fra li Principi Cristiani, e particolarmente frà quello di Suezia, e di Moscovia: il che si tratti per mezzo di V. M. C., acciochè si uniscano le forze contro l'inimico commune della Cristianità, il che avendo io inteso mi risolsi di sbrigarmi appresso il Gran Duca in detta maniera.

Alli 30 di Settembre son stato chiamato avanti il Gran Duca, il quale levandosi in piede dalla sua sedia Regale ha ascoltato il saluto, e con grande amorevolezza accettato le lettere di V. M. C. insieme con gli presenti di cristallo: dandome risposta per il Cancelliere, che S. A. farà interpretare le lettere di V. M. C. e richiamarmi poi alla udienza. Di modo che in questo giorno non si è fatto altro, ed io fuo accompagnato, all' alloggiamento restandovi la guardia prima. Il seguente giorno andò il Gran Duca in un Monastero per devozione, lontano 12 miglia, e di la se n'è andato alla caccia, ed è restato fuori 12 giorni. Dalla caccia però ha mandato a me, ed all Ambasciatore Persiano An. 1594.
delle fere per la cucina. Frà questo mezzo ho cercato d'intendere le pretensioni dell' Ambasciatore Persiano, e son venuto in cognizione, che faccia istanza al Gran Duca di unirsi con V. M. C. e far lega contro il Turco. Di che io mi rallegrai infinitamente sapendo, che questo sia conforme alla volontà di V. M. C. In questo mentre ho inteso anche la morte del Sig^r^ Demetrio fratello naturale del Gran Duca.

Dopo la tornata del Gran Duca il Boris Phedrowizo mi ha favorito a petizione mia, che possi visitarlo. E dandoli le lettere di V. M. C. si è inginocchiato, e toccando la terra con la fronte ha sentito il principio del saluto, invitandomi a sedere, e mettendosi a lato sinistro, sedessimo tutti due a un tempo. All'ora io cominciai a dar conto della mia venuta, e domande, con molte circostanze e motivi, secondo l'informazione datami da V. M. C., pregandolo, che in questo santo negozio, ed utile a la Cristianità voglia esser buon fautore, à fine di desiderata espedizione, e conforme alla confidenza, che V. M. C. in lui ha posto.

Sopra questa mia relazione mi domandò prima con queste parole: Di grazia non abbiate per male, se vi domanderò una cosa avanti che io rispondi alli vostri proponimenti. Dove si ritrova adesso il fratello della M^ta^ Ces^a^ l'Arciduca Massimiliano eletto Rè di Polonia, e come sta? Io gli risposi, che si ritrovi adesso in Austria a Neusbat, Città della Corte sua solita, e che stia benissimo. Di questo mi rallegro, rispose, e segiutando disse. Sapete voi ben Nicolò Warchotsch, che quando l'altre volte cinque anni sono siete stato mandato dalla M. C. al Gran mio Sig^re^, quanto cordoglio abbia causato al mio Czar, che la fortuna, ed il bene della Cristianità non sia tirato innanzi in mantenere l'Arciduca Massimiliano nella sua elezzione? In che l'avrebbe ajutato il mio Gran

An. 1594. Sig^{re} con ogni suo potere, e vi siete compiaciuto, che il Rè di Suezia inimico del mio Gran Sig^{re} abbia ottenuto un così potentissimo Regno, col quale mai stiamo in ferma pace. Per il che bisognerà che il mio Gran Sig^{re} Czar stia sopra di se, avendo acquistati sù le spalle molti nemici, e cattivi vicini, li quali sono gli Tartari, li Turchi, li Polacchi, li Lituani, li Livoni, e gli Svedi. E sebbene il mio Gran Sig^{e} abbia per qualche tempo tregua col Svedo, non s'estende però oltre la festa di S. Michele, e con le Lituani poco più. Nondimeno gl'istessi popoli stimolano li Tartari, e li Turchi a travagliare noi, e così vengono a impedire le buone opere, che altrimenti sarebbe per far volentierissimamente il Gran mio Sig^{re} alla Christianità. E parlando piu innanzi, crediteme, Nicolò, disse, quando sopra tutti questi nostri disgusti il mio Sig^{re} intese qualmente S. M. C. abbia sposato l'Arciduchesa col Rè Sigismondo, l'ebbe tanto per male, che per dolore pianse, immaginandosi certo, che quello, sopra il quale avea messo tutto il suo cuore, ed affezione l'abbia abbandonato, parentandosi con gli nemici suoi. Nientedimeno la vostra venuta ha consolato noi tutti, e recreati in qualche parte. Però ditemi di grazia, come s'intenda quel punto di fare una lega comune contro il Turco. della quale li grandi nostri Signori hanno da trattare. Perchè il mio Gran Sig^{re} ha sopra la vostra prima relazione tenuto sempre saldo il Persiano con speranza della trattazione di lega, dissuadendo, e distruggendo la pacificazione, la quale già si trattava col Turco, et esortandolo a continuare la guerra.

Al presente si trovava quà dal mio Gran Sig^{re} l'Ambasciatore del Persiano, mettendoli di nuovo in considerazione a fare ogni diligenza, acciochè il suo Sig^{re} Rè di Persia possa entrare in lega con la Ces^{a} M^{ta}, Gran Duca mio Signore, ed altri Potentati per guereggiare unitamente contro il Turco. Ed il mio Gran Sig^{re} era già risoluto di mandare alli stati di Lituania, perchè lasciassero passare una Sua Ambasciaria alla M^{ta} Ce^{a}, con intenzione di fare partecipe quella M^{ta} della domanda del Persiano, e comunicare anco intorno a questo punto il suo buon parere. Frattanto viene avvisato della venuta vostra, e però ha trattenuto l'Asichos Vosf Ambasciatore Persiano acciò possa essere licenziato dal mio Sig^{re} con maggiore risoluzione, e risposta fondata. Per quanto mo alla domande di S. M. C. potrete voi alla prima udienza proporle con ogni diligenza al Gran Duca mio Sig^{re} il quale senza dubio non abbandonerà S. M. C. E qui fornì il suo ragionamento, onde io pregandolo ad ascoltarmi alquanto più fusamente soggiunsi.

Illmo Sig^{re} Luogotenente generale. Ho inteso da V. S. Illma, che il Gran Sig^{r} Czar sia stato offeso, perchè l'Arciduca Massimiliano non sia stato mantenuto nel Regno di Polonia, lasciandolo al Rè di Svezia, come se questo fosse proceduto dalla negligenza nostra; La supplico dunque a ricordarsi, con quanta caldezza ella mi abbia messo in considerazione questo punto, già cinque anni sono, e in che maniera io abbia diffeso S. M. C., e caso che se ne sia scordato, mi offerisco d'informarla di nuovo o a bocca, o in scritto, il che mi rispose non esser bisogno, e che si ricordi benissimo, come anco cominciava a ripetere tutto con dire, che il Gran suo Sig^{re} dalla parentela col Rè di Suezia sia sbigottito, nonchè meravigliato: Al che io replicai di meravigliarmi grandemente, perchè il Gran Duca abbia presa tanta diffidenza contro la Maestà Ces^{a} sapendo per certo, che S. A. non ha più fedele amico della M^{ta} Ces^{a}. Per conto poi del l'Arciduca Massimiliano, che non abbia per allora questo negozio potuto aver felice progreso, nessun savio dirà mai, che quando l'Arciduca fù tenuto in custodia, s'abbia potuto mo-

strare aperta inimicizia contro questi uomini, e per questo bisognava liberarlo con pacificazione, e discrezione grandissima.

Come nè anco è da meravigliarsi, che oltra di ciò S. M. C. abbia sposata l'Arciduchessa al Rè Sigismondo. Essendo che molte discordie sono state accommodate, e li Principi reconciliati per mezzo di matrimonio, di che abbiamo esempi infiniti, come ad altro non è seguita questa parentela, se non che con tal esempio li Principi Cristiani venghino a deporre ogni sorte di rancore, e discordia fra loro, siccome S. M. C. si sarebbe rallegrata, quando tra il Gran Duca, ed il Suedo fosse seguita una Cristiana unione, e si contentassero, che nelle cose loro fosse S. M. C. arbitro. E che questo negozio sia a cuore alla M[ta] Ces[a] sappia V. S. Illma, che tra le principali cose, che mi ha commandato, mi ha ordinato strettamente ad esortare il Suo Gran Signore a tale unione e pace, e che, avuto il consenso di S. A., S. M. C. aveva mandato Ambasciatore al Suedo sopra il medesimo, senza però far menzione della volontà di S. A. per averne anche il consenso di detto Svedo. Ed avendo io detto sin qui, cominciò a rallegrarsi un poco con dire, e raccontare a lungo le ingiurie fatte al vecchio, e moderno Gran Duca dal Rè di Suezia, delle quali il suo Gran Sig[re] per la gran potenza sua si saprebbe ben vendicare, ma che speri, che per amore, e contentezza del suo amantissimo fratello Rudolfo Imp[e] Romano differirà la vendetta, come lui veramentè saria per fare ogni sua forza in persuaderlo. All'ora io seguitai a far la risporta per conto della lega dicendo: Non è dubio alcuno, che la M[ta] Ces[a] tenghi in grandissima considerazione tutto quello, che il Gran Sig[r] Czar ha scritto diverse volte intorno alla lega, che si deve far contro il Turco. In chè S. M. C. ne anche ha dormito, communicando tutto ciò con gli suoi parenti, appresso li quali trova S. M. C. singolar desiderio, esser nondimeno questo negozio per amor della lontananza dè Potentati, ed altri impedimenti soprastanti tanto difficile, che sin'ora senza maggior dichiarazione del nostro gran Sig[r], e del Persiano S. M. C. per la parte sua non abbia potuto tirare questo negotio più innanzi, e che con intenzione di mandare la risoluzione del Persiano alla M[ta] Ces[a] s'abbia trattenuto il Luca Pauli, il quale io a questo fine avanti cinque anni lasciai quà. An. 1594.

Dopo questo rispose egli, sò molto bene l'impedimenti, che potrebbono soprastare a tal negozio, e trattato, particolarmente per le cose di Polonia, ma voi mi dicevate, che avanti cinque anni S. M. C. sarebbe per accomodarle, siccome ha già fatto il mio Gran Sig[re] col Persiano, in che termine dunque sta questa pratica? perciocché pochi giorni sono s'intese di Czarogrado, che il Sultano Turchesco comanda alli Polacchi, che se non sia speranza del ritorno di Sigismondo, abbiano a pigliare per Rè il Vaiwoda Transilvano, e che abbia publicato la guerra contra S. M. C. Vi dico in verità che il mio Gran Sig[re] hà gran pensieri, come si possa restringere, e rincalzare la superbia di questo cane turchesco. E se per sorte non tornasse il Rè Sigismondo, vorebbe all' ora S. M. C. o l'Arciduca Massimiliano patire, che il Turco avesse da mettere un Rè in Polonia a divozione sua? A che io risposi, che di tal cosa non ho avuto notizia in Corte Cesarea, ma si sà bene questo, che il Turco commanda, dove non ha da comandare. Quel che poi sia per fare Sua M. C[a] o l'Arciduca Massimiliano non saprei dire per adesso almeno. S. M. C. starebbe vigilante, acciochè li disegni del Turco non vadino innanzi. Saria bene, disse lui poter impedirlo. Ed io risposi. Per questo effetto sono stato mandato quà da S. M. C. al Gran Duca, acciò con l'unite forze, e confidenza fraterna si possa ovviare al Turco, ed annichilare tutte le sue cat-

*

An. 1594. tive prattiche. Attenda mò V. S. Illma acciò che il potentissimo suo Sig^{re} faccia la sua fraterna contribuzione alla M^{ta} Ces^{a} più pronta, e gagliarda. E rispondendo lui di volerlo fare, mi domandò più oltre con queste parole. Sapete, che sia stato quà un Musick di Lubeco conosciuto da voi con raccommandazione di S. M. C., ed altre lettere, ed ha domandato m/15 rubelli? a che io risposi, Illmo Sig^{r} Phedrowizo sappiate certo che la M^{ta} C^{a} non sa niente del domando di questi denari, e non crederò mai, che niuno di Casa d'Austria abbia ordinato, che lui domandi cosa si minima, avendo S. M. C. molti Musicki, delli quali ognuno potria sborsare tal somma di danari. E se questa domanda avesse qualche fondamento n'averei avuto notizia. Quel medesimo Gasparo, disse lui, ha voluto esser quà come Ambasciat^{e}, ma noi l'avessimo per sospetto, accorgendoci, che la data delle lettere era più di un anno fatta. Il danaro nondimeno gli sarebbe stato dato, se non si trovavano all'ora alcuni quà di Lubeco, che dicevano, che le cose di costui siano in tal modo ridotte, che coll' onor suo non si possa lasciar vedere a Lubeco, cosi con alcune lettere lo mandassimo in buon' ora; Al mio ritorno risposi io, non mancarò di dar conto di tuttociò alla M^{ta} Ces^{a}, e nel partirmi lo pregai di nuovo a voler' aver per raccommandate le cose sopradette, ed a fare ogni sorte d'officio per effetuarlo, d'onde il suo Illmo nome averia d'aspettare memoria, e lode per tutta la Cristianità, ed egli mi promise di farlo.

Alli 2 h. d'Ottobre sono stato chiamato l'altra volta al Gran Duca, dove che lui al solito nel suo solio sotto la Corona, ed in abito Regale si trovò, ed avendo domandato, come io stia, mi fece dire per il Canceliere Czolkaloff che io sia stato mandato dalla M^{ta} C^{a} suo carissimo fratello, e che abbia portato lettere di quella M^{ta}, le quali contengono, che S. M. C. in negozj gravissimi, mi mandi al potentissimo Gran Duca con domande, che in tutte le mie trattazioni S. A. mi dia piena fede, però deputi adesso il Ser^{mo} Gran Duca cinque persone delli suoi grandi Boijari, e Cancellieri il Kniezo Teodoro Mikitowiz Romanow, Kniezzo Ivano Sietski, Andrea Czolzkalow, Basilio Czolkalow, ed Eleazaro Felusino, alli quali nella Sala d'udienza io abbia a dichiarare la mente, e le domande della M^{ta} Ces^{a}. Nella qual sala essendo noi venuti, e messi a sedere, cominciai io a parlare secondo la mia instruzione nel modo, che seguita.

L'invittissimo, e potentissimo Sig^{r} mio clementissimo il Sig^{r} Rudolfo etc. (dando il titolo alla V. M. C.) e stato causato a questa Ambasciata al Ser^{mo} e potentissimo Czar (dando il titulo al Gran Duca) per le cagione seguenti.

La prima per l'antichissima amicizia, e confidenza tra gli antecessori Romani Imperatori, e gli passati Gran Duchi di Moscovia, come anco fra la moderna M^{ta} Ces^{a} ed il Sig^{e} Czaro Gran Duca sempre osservata. Per il che S. M. C. si offerisce prontissimo in tutto quello, che potrà giovare a continuazione di detta amicizia, confidandosi, che il Ser^{mo} Czaro sara medesimamente affezionato verso S. M, C., il che saria in questi tempi profittevole a tutta la Cristianità, la quale non solo dall' intestini mali, ma anco dall' inimico commune è travagliatissima.

E siccome il potentissimo Sig^{r} Czaro si ricorda benissimo non solo del gran zelo, che per lettere, e per Amb^{ria} mostrò negli anni passati offerendosi prontissimo a opporsi all' inimico commune con tutta la sua possanza, ma dipiù con quanto ardore abbia anco stimulato S. M. C. a fare una lega, ed unione fra li Principi Christiani, cosi confida S. M. C. che con la presente occasione sarà anco adesso il Gran Sig^{e} Czaro per dare pronti, e gagliardi aju-ti, del che la Maesta C^{a} insieme con tutta la

Cristianità s'abbia da rallegrare con obligo, ed onore del Gran Czar, e lode sua perpetua.

Perciocchè l'empio, e perfido Tiranno mando nella quieta pace contro le capitolazioni uno delli suoi Governatori il Bassá di Bossina suo Parente, e molti altri Sangiacchi, e Beigi con esercito grossissimo in Croazia, e Ungaria a depredare, ed abbrugiare le Citta, e Provincie intierè con crudelta immanissima, ed ultimamente fabricando ponti, e forti sopra il Territorio della M^ta^ Ces^a^.

Le quali cose non li sarebbero state permesse, se si avesse potuto imaginare la sua perfidia, di modo, che S. M. C. è forzata a pigliare ogni difesa per li suoi Regni ereditarj: Però a fare una guerra formata bisogna, che S. M. C., domandi ajuto, non solo dalli Principi dell' Imperio, ma anco alli vicini. ed a lontano regnanti, siccome gia avrebbe fatto imprese di qualche considerazione, se l'insolita asprezza dell' inverno non le fosse stata d'impedimento.

E perchè la Cristianita sta adesso travagliata da ogni banda pareva impossibile alla M^ta^ C^a^ a poter resistere a cosi potente nemico, e però ha mandato in scritto al Sultano Turchesco la tregua fatta, e con guiram^to^ confermata, esortandolo alla restituzione delli luoghi presi, e questo per adesso per commuoverlo a non andare innanzi, infinchè li Principi Cristiani si radunassero per poter fara una guerra offensiva contro di lui; poichè senza ragione alcuna possiede li Stati dè Cristiani fortivamente presi, e per tirannide occupati. Ed avendo gia il Sultano di Costantinopoli pubblicato la guerra contro la M^ta^ Ces^a^ si è partito Sinam Bassa con esercito grossissimo, ed ha messo l'assedio alla Fortezza di Sisech, dove mentre la battevano, si sono spinti innanzi 5500 in circa dè nostri a liberare dall' assedio detta Fortezza, dove ebbero la vittoria con morte di m/18 Turchi, e dell' istesso Bassa. Donde che il Sultano si è inacerbito più, e senz' alcuna speranza di restituzione non abbiamo da aspettare altro che crudelissima guerra: perciò desidera S. M. C. dal Gran Czar che ancor esso conforme al suo Cristianissimo zelo contribuisca a questa salutifera impresa, e dia ajuto in denaro notabile per mantenimento di tanto maggior esercito, poichè lo può far senza difficolta, o disagio alcuno, e per la benedizione di Dio con tante ricchezze, e tesori si trova. Oltre che tutto questo sara esempio ai Principi vicini, perchè con tanta più prontezza, e liberalità si accenderanno per l'aumento della Christianita, e che con questa medesima cagione possino tener per certo, che nelli potentissimi Regni di S. A. si vivera con grandissima, e desiderata quiete, mentre che con l'ajuto di Dio, ed unite forze dè Principi Christiani, s'attenda a rincalzare la superbia, e furore dè Turchi. E con questo feci ogni istanza, che a nome di V. M. C. tutto questo fosse riferito al Gran Czar. An. 1794.

In oltre pregai li secreti Boyari, che anco per se stessi non mancassero di esaminar bene questo negozio, e mettere in considerazione al Gran Duca, acciochè dimostri in questa occasione alla M^ta^ Ces^a^ secondo che richiede il bisogno di tutta la Cristianita, e che favoriscano il negozio a facile espedizione facendo anco menzione della lega, ed unione, conforme al ragionamento fatto col General Luogotenente Phedrowizo.

Mi domandorno dipoi, se io avevo da proporre altre cose di quel che s'era inteso. A che io risposi che si contentassero di riferire prima tutto questo al Gran Czar, che poi alla prima requisizione di S. A. io averci esposto il restante. E cosi si levorono, ed andorno ad riferire tuttociò al Gran Czar, lasciandomi stare nella medesima sala, e stettero fuora un'ora in circa.

An. 1594. Ritornaudo mi dissero di aver tutte le mie domande riferite al Gran Sig^{re}, il quale pigliando tutte queste cose a buon cuore, averia data desiderata risposta, siguificandomi da parte sua a non lasciare addietro cos' alcuna della mia commissione, che poi me averiano ricercato altri particolari da parte di S. A.

A questo io risposi, che la maggior parte del resto dipenda dalle cose dette, cioè a fine della destruzione del Turco. Primieramente che il Gran Czar faccia gagliardo officio appresso il Persiano, acciò in modo nessuno faccia tregua col Turco, ma più presto cerchi con questa occasione il suo vantaggio. E poichè il Sultano non senza pravura si fondi grandemente sù li Principi Tartari, minacciando di voler appresso la sua gente condur seco grandissimo numero di Tartari per guastare l'Ungaria, desidera S. M. C. da fratello dal Gran Duca a voler con mezzi, che pareranno piu espedienti impedire il passo al detti Tartari, perchè S. M. C. non venghi molestata da tanti inimici.

Per conto delli altri punti mi parea di dover soprasedere, sinche io avessi inteso le domande, che volevano fare, onde cominciarono a fare un gran parlare delle ingiurie, e danni fatti al Gran Sig^{re} dalli Rè di Svezia, dal che tutto io potevo congetturare il loro desiderio, che hanno della pace, pregandomi caldissimamente a voler sollecitare presso S. M. C. che avanti il termine della tregua fatta col Suedo s'interponga.

Dopo questo ragionamento durato fino alla notte m'intimorono un oltro giorno a seguitare li nostri negozj. Ed ad instanza mia concedettero, che l'Ambasciatore Persiano, ed io ci potessimo visitare l'un l'altro, e trattare insieme. Al quale mandai poi il mio maggiordomo con cinque servitori, e due interpreti con dirli quello, che seguita.

Il Nicolo Warkotch Amb^{re} del Ser^{mo} e Potentissimo Principe, e Sig^{re} Sig^{re} Rudolfo, (dando il titolo di V. M. C.) mandato al Ser^{mo} e Potentiss^{o} Sig^{e} Czar (dando il titolo del Gran Duca) saluta Voi Asicos Woff Amb^{re} del Potent^{mo} Sig^{re} Schacho Abbas delli Persi (dando il titolo del Persiano) e vi fa intendere. Poiche l'ordinazione di Dio noi due Ambasciatori di due potentissimi Signori a caso vi troviate qua nella Corte del Gran Czar; e sapendo noi, che il vostro Sig^{re} Schacho abbia avuto glorississime vittorie contro il superbissimo Sultano; e che il med^{o} Vostro Re abbia buonissimi disegni, e corrispondenze col Rè di Spagna fratello, e Zio della M^{ta} C^{a} insieme con il Gran Czar di Moscovia. E finalmente sapendo che S. M. C. nel cuore suo tenga il Vostro potentissimo Rè per amico, per ò il detto Ambasciatore Ces^{o} non ha potuto mancare di mandarvi questa visita, desiderando, che vi contentiati di darli conto della salute, e prosperi successi del vostro Rè, acciochè la Maestà Ces^{a} di questo si rallegri. Ed essendo S. M. C. avvisata dal Gran Duca di Moscovia, che il potentissimo vostro Schaco di Persia, come grandissimo persecutore dell' intollerabile superbia del Turco, desideri, che si attenda con unite forze a disturbare la potenza di esso Tiranno, cosi vi fà sapere il detto Ambasciatore Ces^{o} che questi avvisi sono stati gratissimi alla M^{ta} Ces^{a}, la quale non manca di considerar fra se stessa, in che modo si possa mettere in esecuzione questo punto quanto prima. E però S. M. C. ha dato anco in commissione a trattare questo negozio con il Gran Czar, come mezzano frà S. M. C. ed il potentissimo Schacho Vostro Sig^{re}. Il detto Ambasciatore vi assicura anco, che S. M. C. stia in apertissima guerra col Turco, e che perciò metteria conto che il Sig^{r} Schacho Vostro Rè attendesse in questa occasione a fare il fatto suo in armare un notabile Esercito nè suoi confini contro il Turco, e non lasciarli quiete alcuna. Il che sarà

per fare anco S. M. C. insino alla lega universale. Ed in segno di memoria, ed amicizia feci io presentare all' AsichosWoff due belli archibugi indorati con tutte le appartinenze insieme con un' orologio artificiosissimo, li quali pezzi gli sono stati gratissimi, siccome la visita gli è stata carissima, e ne ha date grazie infinite con dire, che fra poco manderebbe uno dè suoi gentiluomini a visitarmi.

Da li a due ore me lo mandò con cinque Persiani, dicendomi, che non meno di me si sia rallegrato, perche noi due Ambasciatori di questi grandi Sig^{i}, li quali cordialmente sono amici, cosi opportunamente ci troviamo insieme per singolare, e mera providenza di Dio, il che non senza pericolo, e spese grandissime saria seguito, se a questo effetto si avessimo dovuto congregarci insieme. E che il Suo Sig^{e} Schacho con graddissima allegrezza intenderà la salute, e li felici progressi di V. M. C. assicurandomi, che il Schacho suo Sig^{re} non sia per far tregua, o accordo alcuno col Turco, ma che lo perseguiterà con guerre continue, e che per questo effetto sia stato mandato al Sig^{e} Czar per muoverlo insieme con V̄ra Maestà a fare una lega universale contro il Turco; e che cosi saria impossibile, che quell' insolente cane possa mantenersi, stante la potenza di questi tre Principi.

Io infermai tutto ricordando di più, che il Schaco suo Sig^{re} pigliando questa occasione li deve dare addoso gagliardamente, e non acquietarsi, s'inche si abbia impadronito di Babilonia, la quale sempre è stata del Regno di Persia. Il che non meno faria per fare S. M. C. nelli confini suoi, sinchè Dio li darà la sua divina grazia, ed in questo stia con risoluzione fermissima, che sarà anco per assaltarlò il Rè di Spagna. Quelche di più frà tanto restera di fare tra la M^{ta} Ces^{a} ed il Schaco suo Sig^{re} il Gran Czar ne prendera carico, il quale ha preso a cuore questo negozio, e offertosi mezzano fra i nostri Gran Sig^{i}. An. 1594.

Fra l'altre cosi gli dissi anco che il Suo Sig^{e} Schaco tra noi Christiani abbia un nome famossissimo, e che per tal fama sia amato, e lodato da tutti. E dopo molte accoglienze, ed offerte d'all' uno e l'altro fatte si è partito, presentandomi prima da parte dell' Ambas^{e} Persiano suo Padrone due pezzi di broccato d'oro Persiani.

Allì 21 d'Ottobre giunse un' Ambasciatore del Turco detto Celibei in compagnia di 12.

Allì 2 di Novembre fui chiamato la 3ª volta avanti il Gran Duca, dove essendo io (secondo l'usanza di Moscoviti) domandato dal Gran Duca, come Dio mi ama: mi sono stato di nuovo nominati li cinque Boyari, che con esso loro io vada alla sala dell' udienza, per intendere la risposta del Gran Duca: nella quale stanza li detti Boyari invocarono prima con voce alta, e divozione grandissima la SS$\bar{m}$a Trinità per mantenimento del Scettro di Russia, e chiamato Dio in soccorso, acciochè Sua Divina Maèstà a gloria sua, ed aumento della Cristianità s'approssimi al presente trattato tra questi due potenti Signori ad estirpazione dell' inimici Turchi. Edavendo prima dato il titolo al Gran Duca cominciorno in questo modo.

Poichè il Ser^{mo} e Potentissimo Sig^{e} il Sig^{c} Rudolfo etc. v'abbia mandato al n̄ro Gran Sig^{re} in cose importantissime, le quali anco il nostro Gran Czar ha sentite con l'intimo del cuore, pigliandosi carico di tutte. E qui cominciorno a ripetere tutte le mie proposte per ò con quest' ordine, che risposero prima quello, che avevo detto in fine per conto della lega universale proposta da loro. Poi sono venuti alla trattazione della pace fra il Suedo ed il Gran Duca, e finalmente hanno risposto alle dimande per conto dell' ajuto, e tutte quelle cose che loro avevo proposte per conto della pace frà il Suedo ed il Gran Duca l'hanno attribuito a me: ma

An. 1594. essendo tutto di tal qualità, che con questa occasione devano essere abbracciate, non ho voluto contradire a loro, se non che questo sia inteso da loro, e che io l'approvi per ogni rispetto. E seguitando la loro risposta mi dissero.

Avete fatto menzione di una lega contro il Turco, e che esortiamo il Persiano a continuare la guerra, il che per questi cinque anni è stato a cuore al Gran Czar nostro Sig^e^, e l'ha tenuto saldo, che nonfaccia nessuna sorte di confederazione, e per questo l'AsichosWoff propone alcune buoni partiti, mostrando esser risolutissimo a perseguitare il Turco; onde il nostro Gran Czar li ha mandato grande ajuto a guereggiare contro il Crimst Zeffkal (questo è un Governatore del Turco, al quale hà giurato fedeltà) sperando in Dio, che otterà la vittoria, d'onde poi vada ad assediare Temicarpi, e che li Giorgiani l'ajuteranno. Il nostro Gran Czar ha inteso anco con gran gusto che Dio abbia conceduto la vittoria alla Maestà Ces^a^, e che sia risoluta di continuare le guerra contro il Turco. Per il che il nostro Gran Czar l'ajuterà con ogni forza, e giudica, che a questo effetto sia necessaria la detta lega. Ed a parte nostra saranno in medesima lega il Gran Czar con li suoi feudatarj, e confederati, ed insieme col Schaco Persiano gli suoi confederati Giorgiani con molti ordini, e popoli d'Asia. E che anco sarebbe molto a proposito, che in questa impresa S. M. C. operasse, che oltre il Ponte fice Romano, ed il Rè di Spagna, vi concorressero li Veneziani, il Re di Dania, ed altri simili, domandandomi se vi sia compreso il Rè di Polonia, al che io risposi, che per conto suo io non abbia commissione particolare, dubitando, che i Polacchi averanno in questo qualche rispetto. Per conto poi dè Veneziani, risposi, che non accade a muoverli in questo negozio, avendo loro alcune isole, e terricciuole nelle propria forze del Turco, e chel che difficilmente s'intrometteranno in questa lega.

In quanto al Rè di Dania per esser membro dell' Impero non bisogna far' altra lega seco; attesochè lui sarà obbligato a contribuire, conformà alli ordini sopra ciò dati dall' Impero; ben' è vero, che si potrà tentare, accioche faccià qualche cosa di più.

Mi domandorno anco, se le guerre di Francia, Inghilterra, e Fiandra siano per impedire il Rè di Spagna a questa nostra impresa. Risposi io, che senz' altro impediscono assai. Conciosiacosa che non tutte le spese, che fa contro queste tre nazioni potrebbe con tanto maggior forza voltarsi contra il Turco, che nondimeno possa mandar fuori un' armata potentissima. Ma tutto quello, che il Rè di Spagna tenta contro la Regina d'Inghilterra, e Francia, tutto si puó arguire che lo faccia contrò il medesimo Turco, stante l'amicizia, e confederazione che Navarra, e la Reginà hanno con il Turco, nella qual confederazione vengono a concorrere li rebelli, ea Fiamenghi sudditi alla S. M^ta^ e per questo son reputati per traditori da tutta la Cristianità. Nè si puo negare, che se il Rè di Spagna non contradicesse alla volontà di questi tali per l'ambizione, e per la speranza di essere ajutati dal Turco, sarianò per mettere in confusione tutta la Cristianità, conducendola in estrema miseria, e percio per mero zelo sostentà la guerra in quei paese, e non per interesse, e pretensioni particolari, ma per difendersi da detti congiurati.

Perche io m'accorgevo, che il Gran Duca stava sospeso, come che il Re di Spagna non avesse giusta pretensione contro li Francesi, e questo per relazione falsa d'Inglesi, e Fiamenghi mercanti eretici, che trafficano per queste bande.

Dopo questo trattorno meco del tempo, e luogo, dove con piena facoltà si abbia da con-

venire insieme. Io gli proposi la Corte di V. M. C. e disputando un pezzo sopra cio mi fermai in questo. Ma poichè il Gran Duca si offerisce in questa trattazione per mediatore, allegando la lontananza del Persiano, abbiamo stabilito (pero a ratificazione di V. M. C.) che il luogo debba essere la Città di Moscovia, ed il tempo che sia il mese di Aprile, o al più di Maggio dell' anno seguente 1595, essendo cosa certa, che i Persiani non possino comparir prima, con questa condizione però, che caso che V. M. C. muti il tempo, che di questo siano avvisati anticipatamente.

Della potenza, e qualità dell' Esercito di ciascuno non è ordinato, o detto altro, se non che ognuno si muova secondo tutta la sua possanza, siccome l'Ambasciatori in tempo di trattazione sapranno esaminare, e stabilire meglio sopra ciò, secondo che sarà meno, o più utile alla lega. Trattarono poi dell' inimicizia, che si fomenta frà il Gran Czar, ed il Suedo, scusandosi con mille modi, che loro non siano cagione di queste guerre, ma che nacquero dal Re Giovanni morto, contentandosi, che V. M. C s'interponga fra loro, siccome li danno piena facoltà di trattare l'unione, desiderando questo quanto prima. Sopra che diedi le grazie convenienti, offerendomi di voler riferire tutto questo alla V. M. C. non dubitando che ella avrà carissimo d'intenderlo, e lo piglierà a cuore in effettuarlo. E che di la sarebbe avvisato dt tutto il Gran Czar. Ed avuta la facoltà dal Rè di Suezia, sarà V. M. C. per nominare il luogo, e tempo commodo per trattare la detta unione, il che piacque a loro grandemente, desiderando, che allora io spedissi un dè miei gentiluomini al Suedo a proporli in nome di V. M. C. la detta negoziazione, per avere tanto più presto il suo consenso. A che io immediatamente risposi, che a far questo non mi convenghi senza saputa, e commissione di V. M. C. Di più, che il Rè l'averebbe per male, e stimaria esser burlato in proporli simili cose senza lettere credenziali, e questo anco per un terzo, rimettendomi al giudizio loro, quando li occoresse cosa simile. An 1594.

Della qual mia risposta si sodisfecero facilmente, sebben' io mi persuasi, che l'avessero fatto per tentarmi, conoscendo il modo del loro negoziare.

Dopo questo mi dissero, che il Persiano non sarà per far pace, o tregua alcuna col Turco, e che attenderà a tutte le cose dette, ed alla futura congregazione. E sopra questo assicurano V. M. C. che può stare senz' alcun pensiero.

In quanto alli Precopi Tartari, che il Gran Czar mandi adesso Amb^{ri} di qualità per esortarli con minaccie a non daneggiare in modo alcuno li Regni di V. M. C., e che facendo altrimenti S. A. sarebbe per farli conoscere la potenza sua, entrando nelli loro Paesi, siccome per il contrario saria per mandarli molti belli presenti, e particolarmente preziose pelli, le quali hanno care gli Tartari. Di che tutto io ne le ringraziai da parte di V. M. C.

Fatto questo si levorno tutti, a premettendo il titolo lungo del Gran Duca, dissero: Il Gran Sig^{e} Czar, e Gran Duca (e qui si misero a sedere) hà inteso, che per l'espedizione di Ungaria contro il Turco, che ha rotto la pace giurata, V. M. C. domanda contribuzione, ed ajuto del tesoro, e che S. A. lo giudica molto ragionevole, e che a queste imprese particolarmente non abbandonnerà V. M. C. insinchè dure cosa alcuna del suo. Nè potersi negare, che S. A. abbia gran tesori in oro, argento, e gioje. Ma non essendo (come noi sapiamo) miniere d'oro, nè d'argento nelli Paesi suoi, e nondimeno le robbe di Moscovia nella Città del Mare presto si convertono in denaro, ed a requisizione di V. M. C. le manderebbe a Wangrado, acciò V. M. C. possa far maggiore eser-

An. 1594. cito per dare addosso al Turco. E che intanto V. M. C. al mio ritorno lo faccia avvisare quando, e con che navi volesse far ricevere dette robbe, e denari.

A queste espresse, e chiarissime offerte io da parte di V. M. C. ringraziai il Gran Duca con dire, che per questo non solamente sarà difeso l'onor di Dio, e tutti li Cristiani obbligati a pregare Sua Divina Maestà per la salute di S. A., ma che anche sarebbe per apportare alli Regni, e suoi sudditi utile grandissimo, si per il gagliardo aiuto di S. A. per fracassare la potenza del Sultano Turchesco, si anco perchè V. M. C. ne conserverà memoria perpetua, ed in qualsivoglia occasione ne mostrerà gratitudine prontissima. Ed io avrei avuto caro di saper la quantità dell'ajuto, acciochè V. M. C. potesse fondarsi, e conforme a questo farli suoi disegni: ma li Boyari non hanno voluto specificare altro se non con dire, che sara tanto, quanto Dio concederà, e sara tale, che qualsivoglia della Cristianità non lo farà simile. Dopo la qual dichiarazione, e ragionamento amorevolissimo finirno, dicendomi che fra pochi giorni sarei comparso un' altra volta avanti il Gran Duca.

Alli 7 di Novembre sono stato chiamato per la quarta volta avanti il Gran Duca dove dopo l'usanza, e domanda solita con gli cinque Boyari alla sala d'udienza, dove si stava in conclusione sopra qvesto, che il detto ajuto senz' alcuna dilazione avesse di essere spedito.

Per il 2° che V. M. C. abbia da intromettersi a pacificare il Gran Duca ed il Svedo.

Per il 3° che la congregazione universale s'abbia da fare nel mese di Aprile, o Maggio dell' anno 1595, o se V. M. C. sia d'altro parere, che si venga a disintimarla in tempo, se ben sperano, che V. M. C. non sia per differire questo negozio. Ed io li replicai, che di questo non dubitassero. Cosi accordandosi l'una, e l'altra parte delle cose insieme trattate, confermassimo tutte, promettendo di servarle inviolabilmente. Ed io soggiunsi, quanti bene sia per causar l'ajuto del Gran Duca, se V. M. C. l'avrà quanto prima, per comporre meglio le cose della guerra.

Alli 9 di Novembre sono stato chiamato per la quinta volta al Gran Duca, dove mi fù data la lettera per la V. M. C. Dopo mi condussero li cinque Boyari nella sala solita, ordinandomi da parte del Gran Czar, che io riferisca alla V. M. C. come il Gran Duca sia pronto, e paratissimo a gratificare alla V. M. C., e sodisfare alli suoi desiderij, secondo tutta la sua possibilità, in ogni impresa. Se poi il fratello di V. M. C. l'Arciduca Massimiliano in caso del non ritorno del Rè Sigismondo si deliberi di far proseguire le raggione sue con far resistenza alli competitori sopra il Regno di Polonia, sara il Gran Czar per ajutarlo fedelissimamente con li tesori suoi, ed altri modi possibili, mentre di questo sia avvisato in tempo. Pero esortano V. M. C. che offerendosi l'occasione della detta Corona, non se la lasci togliere dalle mani, acciocho non venghino ad esser messi Re in questo Regno, conforme al desiderio del Sultano Turchesco. Di che io li resi grazie infinite, promittendo di riferire tutto fedelissimamente alla V. M. C. A tempo di pranzo il Gran Duca mi fece invitare (secondo l'usanza loro) al pane ed al sale. E fui menato in una sala grandissima, ed altissima, la quale non era ornata di tapezzerie, ma si bene li muri, ed il soffito indorato con artificio richissimo. Dove sedevà già il Gran Duca vestito con una veste lunga di tela d'argento, e con una beretta piena di gioje intorno. Ed erano di più in questa sala quattro lunghe tavole apparecchiate. Quella del Gran Duca era due gradi più inalzata che la mia, e la mia (ch'era in medesima grandezza come quella del Gran Duca, due gradi più alta, che l'altre che stavano in piano.

Alla mia tavola sederono tutti li miei servitori, ch'erano entrati meco insino a detta sala, ed incontro a me sederono duo Knesi Moscoviti con un Boyaro, nelle altre tre lunghe tavole si mettevano li altri Duchi, e consiglieri più principali, frà i quali vi era ancora il Boris Phedrowizo.

Non posso alla V. M. C. riferire abbastanza, che infinito numero di bicchieri, e tazze di oro si usorno, ed anco che quantità di vasi di argento, ed indorati stavano nell' Anticamera. Questo banchetto, che durò dal mezzo giorno sino a tre ore di notte, fu servito con 1800 piatti di oro massiccio, e le bichieri furono parimenti tutti d'oro, senza però toccare quelli, che stavano nelle tavole delle credenze. Il Gran Duca, mentre durò questo banchetto, mi ha fatto due volte bringhtise per la sanità di V. M. C. porgendomi S. A. con le mani proprie, con che io le potesi far ragione; finito che fù il banchetto, il Gran Duca mi fece andare al suo cospetto, e di bocca mi pregò buon viaggio, soggiungendo queste parole. Quando Iddio ti averà ridotto al nostro carissimo, ed amantissimo fratello Rudolfo l'Imperatore Cristiano salutalo da parte nostra, offerendoli la nostra fraterna, e fedele affezione, ed amore. Adesso col nome di Dio ti diamo licenza di partirti da Noi.

Alli 16 di Novembre mi fece intendere il Cancellier supremo del Gran Duca Andrea Iacoblowiz Czolkalow, che verso la sera saria stato meco per parte del Suo Gran Sig^{re}. Del che io mi rallegrai sperando buona nuova. Poiché nella Corte di Moscovia non è solito, che un Personaggio di questa qualità vadi a visitare alcuna Ambascieria nell' alloggiamento suo, siccome tutti li Moscoviti si meraviglioro di questa umiltà del detto Cancelliere. Venne dunque a me, e ritiratici nella mia camera, cominciò lui a predicare con molte parole l'amore, e affezione, che porta il Gran Czar alla Maestà V. C e alla Casa d'Austria, fece offerte straordinarie, dicendo; Il mio famosissimo Czar, e Gran Duca darà al suo carissimo fratello la M^{ta} Ces^{a} un ajuto grandissimo in denaro, e robbe. Ma ve lo dico in confidenza, che il mio Gran Sig^{re} non ha voglia di guerreggiare contro i Cristiani, e spargere il sangue loro, ma che vorebbe più presto far queste spese contro l'empio Musulmanno, fate dunque ogni diligenza, acciò la trattazione della pace non si differisca, e se sarà possibile, che a buon fine si conduca. E che sopra ciò si faccia la lega universale, che così saria il Gran Sig^{e} per dare un'ajuto, di che si avesse da meravigliare ognuno ad estirpazione del Turco, e nemici di S. M. C. confermando tutto questo con giuramento. E seguitando disse, li nostri Gran Sig^{i} per utilità della Republica Cristiana hanno preso ha coltivare un campo, il Boris Phedrowizo, voi ed io siamo gli Agricoltori, e seminatori, però se noi travagliaremo valorosamente, Dio opererà con la sua grazia, perchè quello, che abbiamo seminato cresca in maniera, che siamo per riceverne frutto nell' altra vita. An. 1594.

Onde io esaltavo grandissimam^{e} l'animo di V. M. C. per sincero, e paterno verso la Cristianità, e particolarmente verso il Gran Czar, assicurandolo, che di questo non facciano dubio alcuno, che V. M. C. avrà sempre mai caro di promuovere tutte queste cose, siccome sono utilissime per servizio di Dio, e della Cristianità.

Quanto al particolare dei Cossacchi mi hanno dipinto la natura loro, conforme alla notizia, che noi abbiamo, cioè esser buoni, ed espediti nella Campagna per far bottini, a guastare, ed a fare delle scorrerie improvise anco lontano dall' Esercito, del resto esser gente disperata, ed empia, e della quale non si possa sperar troppo costanza, patiscono non dimeno la

An. 1594. fame meglio di altri, e con poca vettovaglia si conducono molti di loro, ma con tutto questo non si devono a loro fidare le fortezze, ma lasciarle cercare le loro provisioni nelli Paesi dell' inimico. Risposi io, che a V. M. C. non mancani delli buoni soldati, e che li Nizzoni, e Cosacchi non si pigliano per altro effetto, se non per quello che si è detto, che convenga anco alla V. M. C^{a} come Monarca del Mondo, e della Cristianità aver ogni sorti d'uomini nel suo Esercito. Oltre di questo mi disse il medesimo Cancelliere, che al Gran Duca, ed ai segreti Boyari, e particolarmente al Phedrowizo sia dispiaciuto grandemente, che il Casparo Crano (il stato del quale si sapeva) sia venuto con lettere di credenza, esortandomi ad avvisare a V. M. C. che a questa sorte di gente non si dia commissione alcuna a trattare a bocca col Gran Sig^{re} perchè questo appresso di loro è stimato per dispregio. Che nè anco V. M. C. dia lettere di raccommandazione alli mercanti, cosi comunemente, che trafficano per qnelle parti, perchè quelli, che dalla V. M. C. ed antecessori suoi portorno lettere di raccomandazione, hanno fatto di maggiori inganni.

Oltrè di ciò si è anco lamentato il detto Cancelliere di alcune presunzioni, e parole fatte dal sopradetto Casparo, delle quali n'abbia notizia il Luca Pauli, ed a lui siano state riferite dopo la partenza del detto Casparo; di modo che se a sorte tornasse in queste bande, lo metterebbe in perpetue carceri,

Converebbe dunque aver riguardo, che il detto Cancelliere non restasse offeso in qualche parte, per mantenerlo in questa buona affezione, che porta a V. M. C., ed alla Casa d'Austria, per il bene della quale è un buon sollecitatore, e stà continuamente alle orechie del Boris Phedrowizo: poichè quando anco l'offesa al Cancelliere non fosse; sarebbe non dimeno pericoloso mandare in questi luoghi lettera alcuna di momento per mezzo del detto Casparo, essendo il suo nome tanto steso in quelle parti, che anco li Suedi, li Polacchi, e li Livoni, desiderano d'averlo in mano per gastigarlo. E siano altri modi anco più facili, e più espedienti per mandar lettere innanzi, e indietro in poco tempo, come occorrerà esser bisogño, sopra il che lascio in considerazione alla V. M. C. il pensar più oltre.

La somma, e la sostanza della mia negoziazione è

Primo l'ajuto, il quale è pronto il Moscovita a dare quanto prima, non solo per adesso, ma anco per il futuro.

Secondo, che per confermare la buona affezione e volontà del Gran Duca V. M. C. s'interponghi, e cerchi quanto p^{a} di far seguir pace fra il Suedo, ed il Gran Duca.

Terzo, che V. M. C. persuada al Papa, ed al Rè di Spagna, che anco loro con quelli di V. M C. mandino Commissarii al mese di Aprile dell' anno 1595 con piena facoltà di trattare, e con l'ajuto di Dio conchiudere una lega comune contro il Turco.

Quarto, che il Persiano sia persuaso, e confermato dal Gran Duca per continuare la guerra contro il Turco.

Quinto, che il Gran Duca abbia mandato un Ambas^{cia} d'importanza alli Principi Tartari per esortare, e minacciarli, acciochè non vadino fuora a guerreggiare contro il Regno d'Ungaria.

Il quale ultimo punto è da considerare, che sebbene il Gran Duca l'abbia preso a gran cuore, sia nondimeno mal sicuro fidarsene, che li Tartari siano per acquietarsi sù l'ammonizione, e minaccie del Gran Duca, essendo loro obbedienti al Turco, che però si piglia ogni mezzo, che parerà utile per impedirgli il loro proposito, e farli contramine, che i Polacchi, Moldavi, Valacchi, e Transilvani non gli diano il

passo: acciò che vedendo loro la difficoltà del passo diano più presto luogo alle dimande, e minaccie del Gran Duca, e piglino da questo ragionevoli scuse appresso il Sultano della loro tardanza.

Se mò oltre questa mia relazione bisognerà in qualche punto maggiore dichiarazione, mi offerisco obedientissim^e di farla, o a bocca, o in scritto, supplicando V. M. C. umilissimam^e a voler aver per grato questo mio fedelissimo servizio, e restar sempre Sig^e mio clementissimo. An. 1594.

Di V. M. C.

Umo, ed obedien^mo Ser^e.
Nicolo Warkotsch.

Relazioni diverse tom. 159. pag. 7.

XXVI.

Clementis P. VIII breve ad Theodorum M. Ducem Moschoviae. (Mittit ad eum familiarem suum Alexandrum Camuleum Sacerdotem Illyricum.)

Папы Климента VIII. Письмо къ Царю Өеодору Іоанновичу, къ коему Папа посылаетъ служителя своего, Иллирійскаго Священника Александра Камулея. An. 1594.

Theodoro Domino Russiae, Magno Duci Moscoviae, Noveguardiae, Smolensciae, Vlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque aliarum provinciarum, Principi magno et desideratissimo Clemens Papa VIII. salutem et omnis gratiae fructum.

Theodoro Domino Russiae, Magno Duci Moscoviae, Noveguardiae, Smolensciae, Vlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque aliarum provinciarum, Principi Magno et desideratissimo Clemens Papa VIII. salutem et omnis gratiae fructum.

Quàm multa et praeclara officia, quam illustres significationes olim extiterint, inter hanc Sanctam Apostolicam sedem, cui divina voluntate praesidemus ac magnos et clarissimos principes Basilium avum tuum, et Iohannem Basilidem patrem tuum, nihil necesse arbitramur apud te commemorare, qui et illa non ignoras, et pecularem erga te ipsum hujus S. Sedis benevolentiam non obscuris argumentis perspicere potuisti. Nos certe gratam eorum memoriam conservamus et jucunda illorum recordatione non mediocriter oblectamur. Nam, ut paulò remotiora omittamus, quae cum Clemente VII. summo Pontifice Praedecessore nostro a Basilio Avo tuo acta sunt, adque recentiora veniamus, Pater tuus Iohannes Basilides cum ad piae recordationis Gregorium XIII. Summum Pontificem item praedecessorem nostrum, internuntium suum Severigenum misisset, cum suis et carissimi filii nostri Rodulphi Caesaris

An. 1594. litteris, ut ejusdem Pontificis Apostolica authoritate pax inter Iohannem ipsum, et Stephanum tunc Poloniae Regem, conciliaretur, haec eadem sancta Apostolica Sedes benignè admodum Patris tui petitiones excepit, et certum hominem spectatae virtutis et prudentiae, quemadmodum ipse Pater tuus postulaverat, in Poloniam et Moscoviam misit, qui ejus rei causa ultrò citroque saepius commeavit, omnique opera et diligentia actum est, nulla laboris et longinqui itineris habita ratione, ut pater tuus ejusque Magni Ducatus et ditiones optatae pacis tranquillitate fruerentur. Alii deinde oratores patris tui Romam venere, ut haec amoris semina tanto magis alerentur, et voluntatum studià inter ipsum posterosque ejus, atque hanc S. Sedem et summos Romanos Pontifices confirmarentur, multoque arctius colligarentur. Qui quidem oratores tutò perducti et amanter excepti, et honorificè habiti, et non mediocri cum amoris et liberalitatis significatione dimissi, denique a nostris item usque in Poloniam salvi et incolumes sunt reducti. Servantur adhuc apud nos literae patentes patris tui, ejus rei causa conscriptae, ut sui erga hanc Apostolicam sedem studii et observantiae ad posteritatis memoriam testes essent. Quibus etiam literis illud disertè continetur, si quos aliquando Romani Pontifices in Moscoviam, aut per Moscoviae provincias etiam in Asiam mittere voluissent, id eis liberum fore, et eos qui mitterentur tutè commeaturos. Et haec quidem praeclarae suae voluntatis indicia praebuit Pater tuus, sed illud eximium, quod et per literas saepe testatus est, et saepius coram nuntio ab hac S. Sede ad eum misso, confirmavit, se ob eam potissimùm causam cum Stephano Poloniae Rege, per hujus Apostolicae sedis authoritatem pacem quaerere, ut gladii Christianorum Principum jam non amplius ad Christianum sanguinem effundendum adhiberentur, sed contra impios Turcas, et in eorum viscera converterentur. Cujus rei causa magnopere expetere videbatur, ut Christiani principes zelo Dei incensi vires et animos conjungerent, et adversus communem hostem pro Dei gloria, et Christianae reipublicae utilitate exardescerent. Et quidem hujus desiderii te haeredem esse, et easdem paternas cogitationes in tuo pectore servare et crebro versare, et nos confidimus, et carissimus filius noster Rodulphus electus Imperator plane sibi persuadet; idque tantò magis hoc ipso tempore, cum teterrimus ille Turcarum tyrannus tanta immanitate et insolentia effertur, quod te optimè scire non dubitamus, et non solum omnes Christianos servitute opprimere, sed nomen Christianum penitus delere moliatur. Sed speramus in summa Dei clementia et in principum Christianorum virtute, quod superbia ejus in caput suum convertetur. Quamobrem idem filius noster Rodulphus Caesar, certum nuntium suum, ut accepimus, ad te misit, ut tecum de his rebus gravissimis communicaret, teque amanter requireret, ut tam necessario tempore ad opem Christianae reipublicae ferendam accurras, et pro tua virili parte Christi Domini fidem et honorem, contra hostem insatiabili cupiditate efferatum tuearis atque defendas, quod certe promptè admodum te facturum speramus. Nam cum Deo disponente, tot populis et nationibus praesis et tantae ditionis amplitudine ac potentia excellas, aequum est, ut pro Dei honore gladium educas, et inimicos ejus debellari fortiter enitaris. Sed ut tantò ardentius ad tam praeclarum opus, nostra etiam cohortatione et rogatu incumbas, statuimus ad te nominatim mittere hunc familiarem nostrum Alexandrum Camuleum sacerdotem Illyricum, servum Dei prudentem et pium, et nobis valde gratum, qui etiam vestram linguam callet, cujus quoque rei causa, illum ad te libenter misimus, et is quidem mandata, quae ei

dedimus, tibi copiosius exponet. Quare a te petimus, ut illum humaniter excipias, benignè et attentè audias, et eandem illi fidem loquenti habeas, quam nobis ipsis, si tecum praesentes colloqueremur, cumulatum haberes. Speramus te et gravi patris tui judicio, et observantiae, quam erga hanc Apostolicam Sedem praesetulit, multum tributurum et nostrae etiam, quam erga te gerimus benevolentiae intuitu, propensiorem fore, ut filium nostrum Rodulphum magno animo adversus communem hostem bellum exercentem omni auxilii genere adjuves, atque ad debilitandas potentissimi hostis vires, ex provinciis tuis, qua parte Turcarum imperio finitimae sunt, illis bellum inferas, quod certi Deo juvante, magna victoriae spe facere poteris, praesertim si exercitum tuum, et militum robore et copia et bellico apparatu egregiè ornatum atque instructum, locis opportunis admoveris. Nam pro optima causa pugnabis, id est, pro fidei Christi exaltatione et populi Christiani defensione, contra infensissimum fidei inimicum, a cujus crudelitate nemo tutus est, qui nemini fidem servat, qui omnes Christianos pariter odit, omnibus perniciem et vastitatem minatur. Accedit, quod immanis illa et cruenta bellua, quo tempore bellum a te inferretur, eodem etiam tempore aliis ex partibus a filiis nostris Regibus et principibus Christianis oppugnabitur, ut tantò facilius tandem aliquando Dextera Domini virtutem faciente corruat. Hoc enim omni studio procuramus, et agimus pro nostro pastorali officio, et pro ea sollicitudine, quam universali Ecclesiae debemus, sedem et locum tenentes, quamvis meritis impares, Beatissimi Apostolorum Principis Petri, cui Iesus Christus Salvator mundi oves suas pascendas credidit, et supra quem Ecclesiam suam aedificavit, et usque in finem saeculorum aedificat. Quare, accingere gladio tuo super femur tuum, ut tu quoque, gratia coelesti adjutrice, ad illum superbum Goliath prosternendum fortiter insurgas. Nam et illud tu ipse, nobis etiam tacentibus optimé intelligis, pertinere hoc valde ad ditionis tuae amplissimae securitatem, ut Draconis illius, qui omnium saluti insidiatur, caput confringatur, sed illud tamen tacere non possumus, quod tu etiam vides, fore hoc tibi apud omnes nationes, in omnem posteritatis memoriam gloriosum, quod Christi causam susceperis, quod pro nominis Christiani dignitate pugnaveris, quod Romanum imperium adjuveris; quo nomine Christianos principes tibi obstringes, ut pari alacritate, si forte id tempus postulaverit, aliquando tibi sint adjumento. Nos certé hanc animi tui illustrem erga nos et Sedem hanc Apostolicam significationem nunquam obliviscemur, sed quavis oblata occasione, quantum cum domino licebit, id nobis gratissimum fuisse, omni officii genere testificabimur, quemadmodum uberius tibi exponet idem familiaris noster Alexander, quem tibi commendamus, ut mandato tuo, fide publica, ut par est munitus, salvus unà cum comitibus suis ad te venire et manere, salvusque redire possit. Mittimus autem ad te benevolentiae pignus, parvulam crucem auream smaragdis ornatam, in memoriam admirabilis caritatis Salvatoris Nostri Iesu Christi, qui salutem humani generis operatus est in verifica cruce, in qua sola gloriamur, ut ejusdem invictae Crucis virtute, de Crucis inimicis Turcis victoriam consequaris. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris. Die XXII Ianuarii 1594. Pontificatus nostri anno secundo.

An. 1594.

(*Albertr. ex cod. mscr. Bibliothecae Barberinae Romae 3054. pag. 106.*)

XXVII.

An. 1596. Ejusdem ad eundem (Pontifex illum hortatur, ut arma associet cum Principibus Christianis contra Turcas, mittitque ad illum crucem ex Smaragdo auro inclusam).

Тогоже Папы къ томуже Царю. Папа приглашаетъ Царя принять участіе въ войнѣ другихъ Христіанскихъ Государей прошивъ Турокъ, и посылаетъ ему кресшъ изумрудный въ золотой оправѣ.

Clemens P. P. VIII. Theodoro Czar, Domini Russiae, Magno Duci Moscoviae, etc. Principi Magno et desideratissimo salutem et omnis gratiae fructum.

Ante complures menses misimus ad te literas nostras per hunc eundem familiarem nostrum Alexandrum Comuleum sacerdotem Illyricum pium, et prudentem hominem, et nobis inprimis gratum, vestrae etiam linguae peritum, tibique in memoriam revocavimus, quam multa inter majores tuos, et nominatim inter patrem tuum, magnum et clarissimum Principem, et hanc sanctam Apostolicam Sedem, in qua, Deo auctore, praesidemus, extiterint officia, et benevolentiae argumenta. Illudque praecipue commemoravimus, eundem patrem tuum, magnum prae se desiderium tulisse, ut Christianorum Principum arma contra communem et perpetuum Christiani nominis hostem Turcam converterentur. Cujus quidem desiderii, et voluntatis te haeredem esse nobis persuademus, speramusque hanc tibi gloriam reservatam esse, ut de Christiana Religione et Republica universa hoc maxime tempore praeclare merearis, contra inimicum, superbissimum qui insatiabili regnandi aviditate, omnium Christianorum perniciem molitur. Et nunc certe Dominus ipse pater misericordiarum, et Deus exercituum, qui solus dat victoriam, et conterit bella, multis modis magnam nobis spem affert rei bene gerendae contra Turcas, ejusque furoris, et audaciae coercendae, atque in hoc potissimum pastorali nostra sollicitudine laboramus, ut Christianorum Principum studia, et vires ad hoc pium, et necessarium bellum coniungamus. Quare te summopere hortamur, ut magno animo causam Dei suscipias, et pro tua virili parte inimico infensissimo resistas, copulatis praesertim consiliis cum carissimo filio nostro Rudolpho Imperatore electo. Dedit tibi Deus potentiam, militum copiam, et robur locorum quoque opportunitatem, auctoritatem etiam apud Persas; age haec omnia confer ad Dei honorem et da operam, ut a te et a Persis (1) fortibus et bello exercitatis viris in Turcarum viscera ferro et armis penetretur, et maxima ei plaga inferatur, ut qui omnes jugo servitutis se oppressurum putat, insolentiae (2) suae justas poenas luat. Erit hoc tibi apud omnem posteritatem, et omnes nationes gloriosum, quod Christianam Rempublicam a Turcarum vastitate non minus generose, quam fortiter defenderis. Sed de his omnibus rebus copiosius tecum aget idem Alexander Comuleus familiaris noster, cui in omnibus quae tibi (3) nostro nomini exponet, eandem prorsus fidem habebis, quam nobis ipsis haberes, si tecum praesentes loqueremur. Eundem autem Alexandrum tibi commendamus, ut tuto cum suis ad te veniat, et ad te re-

cedat, quod de tua sane humanitate confidimus. Mittimus autem ad te Crucem ex smaragdo, auro inclusam, et appensa (4) unione ornatam, pignus et monumentum benevolentiae; ut ille te custodiat, qui per Crucis trophaeum mortis auctorem, et principes tenebrarum superavit, et tu hoc veluti gladio fortissimo armatus, Turcas, et Tartaros, et omnis Crucis inimicos, tamqum cornua (5) ventiles et prosternas. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XII. Aprilis 1596. Pontus nri Anno V. An. 1596.

(Ann. V. epist. 106.)

Variae lectiones in Exempl. Albertr. ex codice Bibl. Vallicellianae Romae 1. 59.

(1) Schach Persiae. (2) inobedientia sua (3) *deest.* (4) *deest.* (5) cervos.

XXVIII.

Clementis P. VIII. ad Administratorem Moscoviae Borisum Godunov. (Commendat illi familiarem suum Alexandrum Comuleum).

Папы Климента VIII. Правителю Москвы Борису Годунову. Папа поручаетъ благоволенію его служителя своего Александра Комулея. An. 1596.

Clemens P. P. VIII Nobili viro.....in Moscovia in Albis.

Nobilis vir salutem, et Dei gratiam. Ob gravissima Christianae Reipublicae negocia mittimus ad Magnum Moscorum Ducem, et Czar Theodorum hunc familiarem nostrum nobis dilectum Alexandrum Comuleum sacerdotem Illyricum, qui vestram etiam linguam novit, quique vitae integritate, et rerum usu praestat. Is nostro nomine te alloquetur. Petimus a te, ut illum benigne audias, et in omnibus, quae tibi nostro nomine exponet, fidem illi habeas ita indubitatem, ac si nos ipsos audires. Quae enim iussu nostro narrabit, omnia ad Dei gloriam, fidei christianae exaltationem, et christiani populi utilitatem referuntur, ad haec autem pro tua virili parte procuranda, et promptum esse sane confidimus. Item commendamus tibi eundem familiarem nostrum, ut illum, ubi opus erit, tua auctoritate, et gratia juves; erit id nobis valde gratum. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XII. Aprilis 1596. Pontificatus nostri Anno quinto.

In eundem modum Nobili viro.....in Moscovia in Albis.

(Ann. V. epist. 107.)

XXIX.

An. 1596. Ejusdem ad eundem (de eodem argumento).

Тогоже Папы шомуже, о благосклонномъ приняшіи Комулея.

Nobili viro……in Moscovia in Albis Clemens Papa VIII-

Nobilis vir salutem et Dei gratiam. Alexander Comuleus, Illyricus pius sacerdos, et prudens, et noster familiaris, Nobis valde gratus, reddet tibi has literas Nostras, tibique jussu Nostro ea exponet, quae te scire cupimus, mittimus enim illum in Moscoviam ad potentissimum Czar, et magnum Ducem Theodorum, ut nostro nomine cum eo agat, gravissimis de rebus, quae ad Dei gloriam et Christianae Reipublicae utilitatem magnopere pertinent, erit humanitatis tuae, illum tue auctoritate, et gratia, ubi opus fuerit, adjuvare. Quod Nobis pergratum erit. Eidem vero in omnibus plenam fidem habebis, non secus ac Nobis ipsis, si te alloqueremur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris di XII Aprilis 1596. Pontũs Nr̃i Anno V.

(An. V. epist. 108).

XXX.

An. 1600. O przyjezdzie posła W° Kniazia Moskiewskiego do Króla Perskiego. Relacya Szafera Ormianina tam od Króla Polskiego posłanego, który tam we dwie niedziele przybył i to słyszał od Tachmas Bega Wezyra około roku MDC.

О пріѣздѣ Московскаго посла къ Шаху Персидскому въ 1600 г. Сказаніе Шафера Армянина, посланнаго Королемъ Польскимъ въ Персію, и слышавшаго то отъ Тахмасъ Бега Визиря.

Gdy Kniazia Moskiewskiego poseł przyjechać miał do Elphanu miasta Wielkiego Stołecznego, który z Kaspijskiego morza na podwodzie zpołtorą set człowieka przyjechał, Król Perski posłał przeciwko niemu Starostę tego miasta, który z sługami swemi i z mieszczany miał przez 2000 koni, tam przywiodł z sobą tak wiele koni jako wiele osob z posłem było. A samemu posłowi konia kosztownie od szczerego złota, i bardzo drogich kamieni ubranego dano, i rozka-

zano aby na nim do miasta wjechał.—Gdy tedy do miasta wjeżdżał, Król na jednym mieyscu nie znacznie patrzył na jego wjazd, i przypatrując się postawie jego, mówił swoim, znać że ten człowiek rozumie, że u niego większy nos jest niżeli go ma; pyszny to znać narod. —Zaprowadzono go do jednego pięknego dworu, gdzie bardzo piękne pałace były. — Trzy albo cztery dni minęło, posłano do niego, coby chciał czynić, jeźliby chciał Króla widzieć i witać. On odpowiedział, że i owszem chce witać i poselstwo sprawować, ale proszę was, powiedzcie mi, co tu za obyczay u was, i jako tu Króla witają? Powiedziano mu, że inszych obyczajow niemasz, jedno ten, który inni posłowie zwykli czynić, przyszedłszy pokłonisz się, pozdrowisz Króla od Pana swego, i potym go wnogę będziesz całował. — Poseł na to odpowiedział, że to nie może być abym ja go wnogę całować miał, ale to ja uczynię według rozkazania Pana swego Wielkiego Cara wszystkiey Rusi, że go wramię pocałuję. — Powiedziano to Królowi, co słysząc począł się śmiać i rzekł, a za żem wam niepowiedział, że ten człowiek ma wielki nos? Ale nic to powiedzcież mu, aby się na jutro nagotował, i tu u mnie był. Jakoż tak uczynił, a iż daleko stanowisko jego było od dworu Królewskiego, raniuchno się z sługami swemi nagotował i wzłotogłowy ubrał, a gdy go przyprowadzono na pałac, gdzie tylko Senatorowie byli, kazano mu siedzieć. Siedział więcey niżeli godzinę, ocierając czoło z drugiemi, bo wszyscy piechotą szli, tylko sam poseł na koniu jechał. —Tam wyszedł jeden zpokoju do posła, powiadając, że Król Imc teraz się uspokoił, inszego czasu przyjedziesz. — Nie miło było posłowi, ale jednak rad nierad musiał odjechać. — Nazajutrz posłano konia dla niego, znowu do złotogłowów ubierał się zwielką powagą. Który skoro do dworu Królewskiego jechał, wyszedł podkomorzy i powiedział, że na cię Król długo czekał, a teraz wziął trochę lekarstwa, proszę cię niemiey za złe, drugi raz przyiedziesz. On tedy frasując się niewiedział co miał czynić. Przed wieczorem tedy tegoż dnia prosto szedł bez powagi do W° Wezyra, i pytał go coby się wtym działo, że po dwakroć będąc przyzwany, z Królem widzieć się niemógł, powiedział mu Wezyr, kto chce wramię Króla całować, tedy trzeba wytrwać i cierpliwość do czasu mieć. — Rzekł poseł, mali się Król oto gniewać, tedy proszę, niech go wnogę całuję, — jedno rychło. Posłał tedy trzeciego Wezyra Tachmas Bega po posła Król, który go na pałac przyprowadził, tam zaraz podług nauki i upominania pierwszego odprawował poseł poselstwo, i całował wnogę Króla, a zatym mu rzekł Król, że dziś masz być gościem u mnie i będziesz jadł chleb moy zpierwszym Wezyrem. — Roskazał tedy, żeby wskok gotowano jeść w bardzo śliczney sali. Złotogłowem sciany i pawiment wszystek jedwabnemi kobiercami obite, i przyniesiono jeść na miedzianych misach pierwsze noszenie, drugie noszenie na cynowych misach. Trzecie noszenie na gline porcellanowey. Czwarte noszenie na srebrze. Piąte noszenie przyniesiono i cukry na złotych tacach,—rozkazując, aby dwa zjedney misy albo tacy jedli. Król sam przez subtelną kratę przypatrował się im: zatym wskazał do Wezyra, aby im starego wina nalano w kilka kubków i dobrze się popili. Prosili zatym aby mogli odeyść, a wnet Tachmas Beg Wezyr Ormianin i Chrzescianin przyszedł do nich imieniem Króla, powiadając, że jest wdzięczen przyjazdu poselskiego, a ponieważ jesteś wielkim gościem u Wielkiego Króla, tedy to jest rozkazanie Królewskie, aby to wszystko, co tu jest na tey Sali, na stole, na scianach i na ziemi, żebyście to sobie wzięli, abo pobrali. — Zaraz nierozmyślając się porwali się do tac złotych, jeden drugiemu wydziera-

An. 1600

*

An. 1600. jąc, powiedając, zem ja pierwiey począł cukier jeść, potym do obicia, do Kobierców, tak iż z wielkim krzykiem wszystko między się rozerwali, Król patrząc z daleka smiał się, i tak ci je odprowadzono do gospody. — Zaczym rzekł Król do Wezyra, dziwna rzecz jako ten człowiek przyiechawszy, naypierwiey stawił się nam bardzo poważnym, przestrzegając dostojeństwa Cara Swego i powagi Swey, a skoro się upił, a to widzisz jakim się lekkim człowiekiem być pokazał.

(*Exemplar Albertrandii*).

XXXI.

An. 1601. List do Zygmunta III. Krola Polskiego i Szwedzkiego pisany z Moskwy od posłow dla przymierza posłanych w roku Pańskim MDCI.

Донесеніе Королю Сигизмунду III изъ Москвы отъ Пословъ Польскихъ, посланныхъ туда для заключенія перемирія, въ 1601 году.

Co się z nami przez te czasy w Moskwie działo, jakiśmy mogli wynaleść sposob przesłania, nieomieszkiwaliśmy przez pisanie W. K. M. Panu naszemu miłościwemu dawać znać. Bo skoro przyjechawszy, wszystek ten czas niedziel dwadzieśćia i iednę za wielką strażą w zawarciu byliśmy, tak że ludziom naszym za wrota wychodzić, i Moskiewskiey straży z naszemi mówić niedopuszczono, i aż w sześć niedziel za gęstym i częstym przypominaniem przez przystawy, do ręki przypuszczeni byliśmy, a z Bojarami dumnemi, których na rozmowę z nami wysadzono, dosyć leniwo przez niedziel dwadzieśćia ledwieśmy kilkakroć rzekomo do traktatów przypuszczeni byli, i to na każdym zasiadaniu o rzeczach przystoynego podania naszego, nieuważając jedno tytułu swego Carskiego swemu Kniaziowi, a wrócenia ziemi Inflantskiey domagali się, przykre rozmowy z nami otym czyniąc, dobrześmy to baczyli, że nas umyślnie trzymali do przyjazdu posłów Ks. Karolusowych, niewstydliwie częstokroć potrząsając, że mu Karolus Esthonii wstępuje, i sam mu się z Królestwem Szwedzkim poddaje, a nam niebespieczeństwem od Michała grozili, twierdząc że zpomocą Cesarza Imci Chrzesciańskiego woynę przeciw W. K. Mci podniosł, i koronę Polską sciska, i coby temu za koniec był, niemniej tego oczekiwali. Ale za pomocą P. Boga wszechmogącego serca ich złośliwe nieucieszyły się. — Albowiem goniec W. K. Mci 8 dnia Februarii do Moskwy wjechawszy a do nas die 11 przyprowadzony, pocieszną i miłą nam od W. K. Mośći o Michału nowinę przyniosł, że błogosławieństwem Bożym a szczęśćiem W. KMośći, Michał z Wołoch wygnany, nie jedno Wołoskie, ale Multańskie i Siedmigrodzkie państwa utracił, a te pod władzę W. K. Mośći przyszły. — Za co my Panu Bogu dzięki i modlitwy oddawszy, a dnia 20 Februarii dopiero audyencyą otrzymawszy, publice zwycięstwo W. K. Mośći synowi Kniazia wiel-

kiego, że się sam chorobą wymówił in consessu wszystkiey rady jego oznaymili, i woli Bożey ofiarując tytuły tych Państw W. K. Mośći naszemu miłośćiwemu Panu przypisać potrzebę baczyliśmy. — Moskwa wiedziała otym już wprzód, jednak wyznawać to złość im niedopuśćiła. Interim posłowie od Karolusa 18 Februarii do Moskwy przyjechali, których umyślnie mimo dwór nasz do gospody prowadzono, a ludziom naszym nad zwyczay patrzyć niebroniono, choć była insza droga prostsza do gospody ich. Gospody im dano niedaleko naszèy, z tey przyczyny, abyśmy o ich wiedzieli; ale to nas naymniey nie obchodziło. Byli ciż posłowie Karolusowi w Zamku trzykroć raz po raz, dnia 23, 25, 28 Februarii. Coby tam sprawowali dostatecznie wiedzieć nie możem, snadź justyfikując się że invitus za danim od W. K. Mośći wielu przyczyn, woynę musiał podnieść przeciw W. K. Mośći, i zatym wzywał go ad societatem belli, ukazując mu czas i pogodę dobrą na W. K. Mość prosił, aby mu pozwolił z Finlandyi do Inflant woysko prowadzić przez ziemię Moskiewską, snadźby też miał u niego pieniędzy pożyczać, chcąc mu te zamki zastawić, które teraz pobrał w Inflanciech. Baczyliśmy jednak, że Moskwa nie kontenci z poselstwa Karólusowego, i przyjaźń jego, którą zprzodku pochwycili łacno, zaniechawszy, i onę swoję chlubę pierwszą spuściwszy, do nas się obrócili i dopiero na niedzieli 21 po przyjechaniu naszym, co dzień nas wzywając, o pokoju doczesnym (bo An. 1061.
do wiecznego non sunt capaces) z nami namowy czynili. Iakoż zawarliśmy pokoy do lat 20, po wyjściu przymierza pierwszego, temiż kondycyami, jako pierwsze przymierze było zostanowione, a pod ten czas, o wiecznym zjednoczeniu przez posły z obustron namowy być mają. O czym wszystkim da Pan Bog ustnie szerszą sprawę W. K. Mośći naszemu miłośćiwemu Panu sami damy, i wyjechawszy już w Imię Boże z Moskwy 13 Martii, śpieszemy się jako nayprędzey do W. K. Mośći P. naszego miłośćiwego przybyć, by jedno zła droga rostokiem nas niezabawiła i niezatrudniła. A jeżlibyś W. K. Mość wiadomość o wszystkim dostateczniey szą mieć chciał, tedy dla tego do W. K. Mośći Pana starostę Urzelickiego, który wiadom traktatów, posłaliśmy, żeby W. K. Mośći naszemu miłosciwemu Panu ustnie o wszystkim sprawę dał.

Ioachima Greve za naszą instancyą Kniaź Moskiewski wypuścił, i dał go do nas samo czwartego, który iedzie z nami, i insze towarzystwo Kniaz obiecał Wielki wypuśćić i zarazem posłano po nie do Wielkiego Nowogrodu, którzy, spodziewamy się, albo gdzie nam drogę zajadą, albo ich po wyjechaniu naszym z granic za nami wyszlą. — Datum z Możayska 16 Marca 1601 roku.

Leo Sapieha. Stanisław Warszycki. Eliasz Pielgrzymowski Kasztelan Warszawski.

(Exempl. Albertrandii).

XXXII.

An. 1601. **Clementis P. VIII ad Boris Dominum Russiae. (Ut nuntios apostolicos in Persidem missos tueatur, eisque auxilium praebeat).**

Папы Климента VIII Царю Борису Θеодоровичу, коего проситъ о покровительствѣ и помощи Папскимъ Нунціямъ, посылаемымъ въ Персію.

Boris Domino Russiae Magno Duci Moscoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Vlodimiriae, Domino Cassani et Astracani, multorumque aliarum provinciarum Principi magno et desideratissimo. Clemens P. P. VIII.

Boris Domino Russiae etc. salutem, et omnis gratiae fructum. Propensam benevolentiae voluntatem, quam summi Romani Pontifices praedecessores nostri habuerunt erga Magnos, et clarissimos Principes Moscoviae Duces, majores tuos, Nos pariter erga te gerimus, et retinemus, Nobisque persuademus, te quoque animo praeclaro esse erga Nos, et erga hanc sanctam Apostolicam Sedem, in qua, Deo auctore, meritis licet imparibus praesidemus. Itaque multa cum fiducia ad te scribentes commendamus tibi etiam atque etiam dilectos filios Franciscum Costam servum Dei presbyterum, et Didacum Mirandam Enriquium, Lusitanos, familiares nostros, et nobis valde caros, quos in Persidem mittimus ob negotia magni momenti, et quae ad Dei omnipotentis gloriam magnopere pertinent, a te autem petimus, ut eos benigne, et humaniter recipias, ambos, si simul ambo fuerint, aut alter eorum si fortasse aliquo casu in tam longinquo itinere disjuncti, et separati fuerint, tuoque favore et gratia ita eos prosequaris, omnemque opem et auxilium ita illis ambobus, alterive praebeas, ut non solum per tuas amplissimas Provincias tutum iter teneant, sed etiam in Asiam, et ad ea quae pergunt loca ipsi, comitesque eorum feliciter Deo juvante perveniant. Facies in eo rem nobis apprime gratam, et filio etiam nostro in Christo carissimo Rodulpho Imperatori electo, et plane dignam tui animi magnitudine, et Nos quoque, ubi usus venerit, et quantum cum Domino Nobis licuerit, paria tibi benevolentiae officia rependemus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 28 Aprilis 1601. Pontificatus nostri Anno decimo.

Ex Autogr. Regesto Brevium Clementis P. P. VIII. an. X. pag. 97.

XXXIII.

Ejusdem ad eundem. (Missionarii in Persidem ituri commendantur)

Тогоже Папы томуже Царю. Поручаетъ благосклонности его Миссіонеровъ, отправляющихся въ Персію. An. 1604.

Boris Principi Moscoviae et maximarum provinciarum Domino potentissimo.

Potentissime Princeps salutem et divinae gratiae lumen. Tuae Celsitudinis humanitas nostrum hominum celebrata sermonibus, ad te amandum nos allicit, facitque, ut nostram hanc in te voluntatem cupiamus tibi notam esse atque perspectam. Nunc verò etiam, cum sese offerat occasio, damus tibi testes benevoli erga te animi nostri viros probos Carmelitani Ordinis; Paulum, Simonem, Ioannem, Thaddaeum et Vincentium, Sacerdotes omnes et Christi operarios optimos, quos proficiscentes in Persiam, voluimus per tuas amplissimas provincias transire, iter ut illis esset expeditum tutumque, atque ut de nostra in te propensione degustares aliquid, tibi a natura ad humanitatem erudito quod arbitramur fore jucundum. A tua Celsitudine petimus majorem in modum, in nostros hos homines et Dei ministros ut te praebeas benevolum, juvesque eos tua benignitate et gratia; imprimis verò facilis ut illis per tuas provincias pateat transitus in Persiam. Hoc animi tui magnitudini maximè convenit, hoc nobis tam gratum est futurum, ut velimus etiam tuae Celsitudini eo nomine debere plurimùm. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XXX. Iunii MDCIV. Pontificatus nostri anno XIII.

Hoc breve in exemplari unde est descriptum inscribitur Theodoro non Borisio Principi Moscoviae. Authoris an exscriptoris vitio id factum fuerit, non constat.

(Albertr. ex codice mscr. Bibliothecae Vallicellianae Romae. 1. 59.)

XXXIV.

Cardinalis Aldobrandini litterae ad eundem. (De eodem argumento).

Кардинала Альдобрандини письмо къ Царю Борису о томъ же предметѣ. An. 1604.

Potentissime Princeps. Cum a Sanctissimo Domino nostro in Persiam mittantur religiosi sacerdotes, Paulus Simon, Iohannes Thadeus et Vincentius, per Celsitudinis Vestrae provin-

An. 1604. cias iter facturi, illis injunxi, ut Celsitudinem Vestram si forte adierint, meo etiam nomine salutent, eique meam propensam erga ipsam voluntatem testificentur. Cum enim sciam, quantam non modo potentiam, sed et justitiam, fortitudinem ac clementiam dederit vobis Deus, cupio Imperium vestrum quam amplissimum esse et florentissimum. Accipiet igitur Celsitudo Vestra hoc benevolentiae officium a sincera mente profectum, pari voluntate, et viros istos, pro sua insita benignitate, liberum atque expeditum per provincias suo sceptro subjectas iter peragere, et nulla a quopiam injuria affici permittat. Nos interea orabimus, ut qui est lux vera, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, illuminet mentem Celsitudinis Vestrae, ad ea credenda, facienda, quae salutem aeternam vobis afferant. Datae in magna Urbe Roma anno a Nativitate Christi 1604 die 5 Iulii.

(Albertr. ex Biblioth. Principum Alteriorum Romae XVIII G. N. I.)

XXXV.

An. 1605. **Del Card. Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia. Roma 21 di Gennaro 1605. (De grata exhibitione Ducis Moscoviae, deque illi suadendo, ut in Tartaros arma vertat).**

Отъ Кардинала Боргезе къ Папскому въ Польшѣ Нунцію Рангони, изъ Рима, 21 Генваря 1605, о доброхотномъ предложеніи Царя Московскаго, и о преклоненіи его, начать войну съ Татарами.

L'offerta del Duca di Moscovia è cortese, e piena di sincerissimo affetto verso cotesta Maestà, ma se si potesse disporre a voltar le armi contra il Tartaro, sarebbe di maggior' utile al Regno di Polonia l'abassar l'orgoglio di nemico si potente, e vicino, et indebolire le forze del Turco, in modo, che a Cesare si facilitasse ogni impresa. A questo effetto si manderanno a V. S. con l'ordinario seguente Brevi credentiali per il Re, e Senatori, acciochè siano in mano sua in tempo, che si cominciarà la Dieta, e si possa dar principio alla trattatione anticipatamente. Che è quanto mi sovviene in questo particolare, e per fine Le desidero ogni bene.

Nunziat. di Pol. tom 9. pag. 29.

XXXVI.

Del medesimo al medesimo. Roma 28 di Gennaro 1605. (De nepote Nuncii Apostolici Poloniae ab itinere Moscoviae revocando; deque oratore Moscovitico de Polonis minime contento).

Отъ тогоже къ тому же. Изъ Рима, 28 Генваря 1605. Объ отмѣненіи поѣздки въ Москву племянника Папскаго Нунція; о неудовольствіи Московскаго посла на Поляковъ. An. 1605.

Le lettere, che io ricevo da V. S. con l'ordinario di questa settimana, sono due sotto li 24 del passato, et un' altra resami in suo nome delli 24 di Settembre.

L'ordine dato da V. S. a Suo nepote, che se ne ritorni, quando possa, lo troverà facilmente, essendo avviso per altra via, che s'era ammalato per strada, e perciò al suo arrivo, si giusterà meglio il conto delle spese. Sente gran dispiacere Sua Santità del disgusto dell' Ambasciator Moscovita, sebbene si deve credere, che il Gran Duca averà altro senso, e che conserverà la mente dè favori ricevuti da cotesta Maestà, non ostante la poca soddisfattione del Suo Ambasciatore. Ch'è quanto mi occorre dirle per ora, e Le prego per fine ogni bene.

Se il nepote di V. S. fosse in qualche modo impegnato col Gran Duca, lo lasci andare.

Nunziat. Polon. tom. 9. pag. 30.

XXXVII.

Pauli P. V. ad Pseudodemetrium. (Demetrio in avitum Imperium restituto gratulatur, hortaturque ut in suscepta catholica religione perseverat).

Папы Павла V. къ Лжедимитрію, коего поздравляетъ съ возшествіемъ на прародительскій престолъ, и увѣщеваетъ пребыть въ принятомъ имъ Римско-Католическомъ вѣроисповѣданіи. An. 1605.

Dilectissimo filio Demetrio, Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque Provinciarum Principi Magno Paulus Papa Quintus.

Dilectissime fili salutem, et Apostolicam benedictionem. Maxima cum animi nostri laetitia intelleximus, Celsitudinem tuam ad antiquum regnum, extincto tyranno, qui hactenus injuste ipsum occupaverat, summo hominum consensu revocatam esse, atque brevissimo tempo-

An. 1605. ris spacio in Imperii recuperatione plurimum profecisse. Sane Deo omnipotenti gratias agimus, qui te primum exulare permisit, ut adolescentiae tuae gressus in viam salutis dirigerentur: nunc vero Catholicae religionis lumine illustratum in regale solium patris tui vult restituire. Procul dubio haec illius opera sunt, qui facit mirabilia magna solus, ut quotidie divitias aeterni consilii ejus magis admiremur, quod etiam existimare te pro tua prudentia, et audivimus, et gavisi sumus. Itaque multo magis gratulamur hanc tantam felicitatem; facile enim credimus, eam stabilem, et diuturnam fore. Cum enim auctorem bonorum omnium, quae adeptus es, Deum esse intelligas, nec ignores quibus modis usque ad hanc diem ejus clementiam tibi propitiam reddere curaveris; plane confidimus, si eadem insistas via, progressus tuos in posterum maiores semper evasuros. Multa quidem de singulari pietate, ac religione tua nobis renunciata sunt, quae nos incredibili gaudio perfuderunt, et nostrum tibi paternum amorem mirifice conciliaverunt. Nam te non magis armis, quam oratione munitum, nec minus piorum hominum admonitionibus, quam fortissimorum Ducum consilio instructum descendere in praelium accepimus. Quae cum ita sint, multo vehementius impellimur ad implorandam divinam misericordiam, ut tibi semper adesse velit, tuaque consilia, studia, conatus, labores in beneplacito suo dirigere, atque victorias, et triumphos tuos ad sanctissimi nominis sui gloriam augere, et amplificare dignetur. Quod sane nobis pro sua clementia Patrem misericordiarum concessurum existimamus, praesertim si Celsitudo tua, quemadmodum antea fecit, ita et in posterum Catholicam Religionem, quam Ecclesia sancta Romana docet, integram, inviolatamque custodierit. Profecto hac una eruditus tot, tantaque beneficia a Deo consecutus es. Quare etiam atque etiam hortamur te pro summa charitate, qua Celsitudinem tuam in visceribus Christi complexi sumus, ut quam antea amplexatus es, eam egregia fide in corde tuo conservare velis. Nos certe numquam cessabimus precibus nostris tibi in omnibus auxiliari, simul etiam ut alii Christifideles hoc ipsum faciant, sedulo curabimus. Interea te, quem ut filium charissimum in Domino summopere diligimus, nostram apostolicam benedictionem impertimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris IIII. Idus Julii MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Ex Regesto autogr. litterar. aplicarum in forma Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. ann. I. epist 58.

XXXVIII.

An. 1605.

Ejusdem ad eundem. (Demetrio ab inimicorum manibus jam a pueritia erepto, et in patris solium restituto, Fratres Carmelitani in Persidem proficiscentes commendantur).

Тогоже Папы тому же. Радуясь, что Богъ спасъ Димитрія еще въ отрочествѣ изъ рукъ враговъ его, и возвелъ его на родительскій престолъ, Папа поручаетъ покровительству его Кармелитанскихъ Монаховъ, отправляющихся въ Персію.

Dilectissimo filio Demetrio Domino Russiae, etc. Paulus Papa quintus.

Dilectissime fili, ac Potentissime Princeps salutem et Apostolicam benedictionem. Agimus Deo omnipotenti immortales gratias, qui admirabili dextera virtutis suae primum eripuerit te parvulum ex manibus inimicorum, nunc vero non solum firma aetate virum, sed virtute, ac pietate praestantem in solio patris tui Principis potentissimi restituerit. Mirifice quidem gavisi sumus in Domino, quod Celsitudini tuae adeo prospera, adeo secunda omnia successerint. Cum minime dubitemus, quin tu cuncta illi accepta referas, qui bonorum omnium auctor et largitor. Itaque venientibus quibusdam dilectis filiis nostris ex Carmelitanorum familia, quos in Persidem mittimus, ut aliqua spirituali consolatione animas Christifidelium degentium in illis partibus reficiant, mandavimus illis, ut Celsitudinem tuam nostro nomine salutarent, ac tibi ob hujusmodi felices eventus gratularentur, nostramque erga te singularum benevolentiam significarent. Petimus igitur abs te, ut praedictos filios nostros Paulum, Simonem, Ioannem, Thadaeum, ac Vincentium sacerdotes Carmelitanos, qui nostram hanc epistolam tibi reddent, benigne nostra causa excipias, eisque in omnibus, quae de paterno in te amore nostro declarabunt, fidem adhibeas. Deinde, ut iter facile, et securum habeant in Persidem, pro tua in Deum pietate, atque erga nos benevolentia, sedulo facias, praesertim per amplissimas Imperii tui provincias. Maximam sane a nobis hac de causa inieris gratiam, qui cum te plurimum in Domino diligamus, non cessamus quoque Deum orare, ut te incolumem servet, ac multiplicis gratiae suae dona super te iugiter amplificet, cui ex intimo nostri cordis affectu peramanter nostra Apostolica benedictione benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris XII. Calendas Augusti MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex Regesto Brevium ad Principes viros, Pauli P. P. V. an I. epist. 80.

XXXIX.

An. 1605. Del Cardinal Valenti al Nunzio Aplico in Polonia. Roma 23 di Luglio, 1605 (Pontifex de persona Demetrii certior factus; qui tamen quidquid de ipso Demetrio sapientiores coniiciant, et utrum ei nuncius mittendus sit scire cupit).

Отъ Кардинала Валенти къ Папскому Нунцію въ Польшѣ, изъ Рима 23 Іюля 1605. Папа извѣщенъ о особѣ Димитрія, но желаетъ знать, какого объ немъ мнѣнія опытные въ дѣлахъ люди, и должно ли послать къ нему Нунція.

E' stata gratissima a N. S. la relatione, che V. S. ha mandata, nel particolare di Demetrio, e loda molto Sua Santità la diligenza fatta, avendo Lei soddisfatto intieramente al desiderio. Procuri di penetrar tutto quel che può per ogni via, e tenga corrispondenza con molti per saper molto de' successi di Moscovia, e del giudizio, che si fa dà più intelligenti, e pratici, avvisando di mano in mano quanto intenderà alla giornata, che tanto comanda espressamente N. S.

Intanto sentirà volentieri N. S., che Lei ricordi quel che Le parrà espediente in evento che Demetrio s'impadronisca di Moscovia, che quando fosse bene lo inviare anco di qua persona espressa a complir con lui, in nome di Sua Santità, non si farà difficoltà in mandarla, purchè l'officio possa giovare e sia grato.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag....

XL

An. 1605. Del medesimo al medesimo. Roma 30 di Luglio 1605. (De optima voluntate Demetrii erga Apostolicam sedem, qui hoc modo res proprias, conspiratione detecta, confirmaturus creditur).

Отъ того же къ тому же, изъ Рима, 30 Іюля 1605 г. О добромъ расположеніи Димитрія къ Папскому престолу, и о надеждѣ, что онъ, по открытіи заговора противъ него, приведетъ дѣла свои въ наилучшее состояніе.

Per l'ottima intentione, e buon zelo, che mostra Demetrio, come V. S. avvisa, non può non desiderarle la Santità di N. S. ogni felice progresso. Però giovandole il credere, che si sia assicurato dalla congiura, e che abbia stabilito meglio le cose sue, se ne rallegra

molto, e sta in continua aspettatione d'intendere altri particolari di maggior importanza. V. S. avvisi con la solita diligenza quel che potrà penetrare, che non avendo io che dirle di più per ora, fo fine col pregarle ogni prosperità. An. 1605.

Nuntiat Polon. tom 9.

XLI.

Pauli P. V ad Sigismundum III Regem Poloniae. (Demetrius, Rege Poloniae opem ferente, Moscovitico Imperio potitus).

Папы Павла V Сигизмунду III Королю Польскому. Папа хвалитъ Короля за помощь, оказанную имъ Димитрію, къ полученію Царства Московскаго. An. 1605.

Charissimo in Christo Filio nostro Sigismundo Poloniae et Sueciae Regi illustri, Paulus Papa Quintus.

Charissime in Christo fili noster salutem, et Apostolicam benedictionem. Gratissimum nobis accidit, intellexisse Majestatem tuam regio quidem animo, nec minus prudenti, quam generoso consilio, Nobilem virum Demetrium Moschovitam quibuscumque rebus potueris, adiuvisse, ut Imperii paterni, quod antea per iniuriam illi ereptum fuerat, potiretur. Laudamus te sane plurimum, quod aequitati consulueris, et quod amico egenti, regio tamen genere, benefeceris. Utrumque quidem Rege dignum fecisti, sed adhuc magis commendamus Maiestatem tuam, quoniam cum Ecclesia sancta Dei praeclare egisse, egregio hoc tuo facto, confidimus. Nam si Demetrius, Catholicam fidem, quam profugus a patria accepit, sicuti speramus, integram apud suos retinuerit, non dubitamus, quin etiam apud Moschovitas Catholicae Religionis professio locum aliquando habitura sit. Hac de causa nos quoque non parum Maiestati tuae ob auxilia, quae hactenus Demetrio praestitisti debere profitemur. Quod tibi significare voluimus, ac etiam hortari te, ut in posterum rebus suis magis magisque nostra etiam causa opitulari velis. Erit sane Ecclesiae Dei, ut existimamus, maxime utile, nobis gratissimum, tibi vero apprime gloriosum, cui ex animo benedictionem nostram peramanter impertimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris Pridie Nonas Augusti MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 108.

XLII.

An. 1605. **Ejusdem ad Cardinalem Macieiovium. (Demetrium a pueritia catholica religione imbutum, Cardinalis Macieiovio cura et hortationibus, etiam paterno Imperio potitum integram retenturum illam speratur).**

Тогоже Папы къ Кардиналу Мацеіовскому. Димитрій, напитанный съ малолѣтства ученіемъ Римско-Католической вѣры чрезъ попеченіе и совѣты Кардинала Мацеіовскаго, сохранитъ оное упова̀тельно въ цѣлости и по возшествіи на престолъ родительскій.

Dilecto filio nostro, Bernardo tituli Sancti Iohannis ante portam Latinam Presbytero Cardinali Maczieiovio nuncupato Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili noster salutem, et apostolicam benedictionem. Scribimus dilecto filio Nobili Viro Palatino Sandomiriae necessario tuo, eumque hortamur qua possumus maiori efficacia, ut cum tantum habeat auctoritatis et gratiae apud Demetrium Principem Moschovitam, quem nos cum ingenti animi nostri laetitia paternum Imperium facile recuperaturum esse intelligimus, velit pro sua in Deum pietate occasionem praeclarissimam arripere benemerendi de Ecclesia sancta Dei. Nam accepimus, Demetrium non solum Catholica religione imbutum esse a pueritia, verum zelo Dei incensum esse, ac de sancta Romana Ecclesia optime sentire. Plane pro tua prudentia intelligis quantum pertineat hoc ad Ecclesiae Catholicae dignitatem amplificandam. Neque enim desperare debemus, si Demetrius, sicuti speramus, constans in fide permanserit, Moschovitas aliquando ad sanctae Romanae Ecclesiae gremium adduci posse. Nam illa gens Principi suo, sicuti accepimus, addictissima est. Igitur zelus, et religio in Demetrii pectore, consiliis, et hortationibus Palatini necessarii tui confirmentur, et quod fieri potest, augeantur, necesse est. Quod quidem licet sedulo ipsum curaturum existimemus, praesertim hortatus a nobis, tamen quia hoc vehementer cupimus, petimus a te, ut ei hac de re diligenter scribas, et ad hoc praeclarum facinus quantocius aggrediendum impellas. Rem sane nobis gratissimam facies, et apprime dignam Cardinali de hac Sancta Sede semper optime merito. Benedicimus tibi Apostolica nostra benedictione, quem in sinu cordis nostri assidue gerimus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris Pridie Nonas Augusti MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an. I. epist. 109.

XLIII.

Ejusdem ad Palatinum Sandomiriensem. (Demetrium catholica religione a puerita eruditum, eam paterno Imperio restitutum, cura Palatini Sandomiriae, integram servaturum speratur).

Того же Папы къ Воеводѣ Сендомирскому. Папа изъявляетъ надежду, что Димитрій, съ малолѣтства наставленный въ Римско-Католической вѣрѣ, сохранитъ оную и по воспріятіи родительскаго престола, попеченіемъ Воеводы Сендомирскаго.

An. 1605.

Dilecto filio Nobili Viro Palatino Sandomiriensi Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili Nobilis vir sulutem, et Apostolicam benedictionem. Renunciatum nobis est, dilectum filium Nobilem virum Demetrium Moschovitam, qui admirabili Dei consilio profugus a patria, apud vcs Catholica Religione a pueritia sua eruditus est, magnos fecisse progressus in recuperatione Moschovitici Imperii, minimeque dubitari, quin ipse brevi temporis spatio totius Regni potiatur. Cum igitur optime intelligamus, Nobililatem tuam maximo adiumento fuisse Demetrio, et consilio. et labore, et opibus tuis omnes eius conatus, et studia semper promovisse; facile credimus te plurimum apud ipsum valere gratia, et auctoritate, quemadmodum nonnulli nobis significaverunt. Quare de tua egregia in Deum pietate confisi, opera, et industria tua in praesentia uti cogitamus. Sane Moscovitarum gens, ut optime nosti, longe a Catholicae Religionis tramite ambulat in tenebris. Hos populos ad Ecclesiae Sanctae Romanae gremium adducere cupimus. Nostri hujus desiderii compotes nulla alia ratione evadere possumus, nisi Demetrius ipse nobis consentiat. Profecto novimus, quantum ipse iudicio tuo deferat, et quam prudens solersque sis, et quanta ingenii dexteritate polleas in negociis pertractandis. Itaque petimus maiorem in modum a te, ut ad divini nominis gloriam, et ad proximorum salutem propagandam omnes cogitationes, omniaque consilia tua intendere velis, ut suo tempore Moschovitae ad eorum matrem Sanctam Romanam Ecclesiam sese adiungere debeant. Plane speramus rem alioqnin difficilem, cooperante misericordia Dei, foeliciter aliquando ad exitum perduci posse. Pro comperto enim habemus, te aditus, et vias omnes, quibus hoc negotium conficiatur, facile reperturum. Interea vehementer desideramus, ut omnem industriam, atque diligentiam adhibeas, quibus zelus Catholicae Religionis in Demetrii pectore foveatur, ac pietas, atque observantia erga hanc sanctam sedem, quibus a pueritia imbutus est, non solum confirmetur, sed augeatur, et amplificetur. Et quidem rem dignam viro Principe prudente, et religioso facies, qua non tantum immortalem laudem apud homines tibi comparabis, sed aeterna praemia apud Deum in caelis promereberis. A nobis certe tantam inieris gratiam, ut te semper charissimi filii loco habituri simus. Quod sane re ipsa, quotiescumque se occasio obtulerit, tibi manifeste declarabimus, neque enim amorem nostrum umquam abs te desiderari patiemur. Quapropter hanc provinciam alacriter suscipe. Deus, cuius causam agis, actiones, et consilia tua diriget, et nos precibus nostris conatus tuos adiuvare non

An. 1605. desistemus. Interim nostra tibi apostolica benedictione benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris Pridie Nonas Augusti MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 111.

XLIV.

An. 1605. **Ejusdem ad Pseudodemetrium. (Demetrius plenam fidem adhibeat Alexandro Rangonio pontificias litteras ad se deferenti).**

Тогоже Папы къ Лжедимитрію. Чтобъ онъ имѣлъ полную довѣренность къ Александру Рангонію, который посланъ къ нему съ письмомъ отъ Папы.

Dilectissimo filio Demetrio Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque Provinciarum Principi Magno Paulus Papa Quintus.

Dilectissime fili Demetri, Domine Russiae, Magne Dux Moscoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domine Casani, et Astracani, multarumque aliarum Provinciarum Princeps Magne Salutem, et Apostolicam benedictionem. Mandavimus dilecto filio Comiti Alexandro Rangonio, qui apud venerabilem fratrem Episcopum Regiensem, nostrum apud Poloniae Regem Nuntium Apostolicum ejus patruum morabatur, ut litteras nostras, quibus foelicissimos in recuperatione paterni Imperii progressus Celsitudini tuae gratulamur, tibi deferret, multaque praeterea nostro nomine significaret. Plane vir generis nobilitate conspicuus est; nam ex eius clarissima familia non solum prodierunt Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales pietate, ac doctrina praestantes, verum etiam fortissimi in bello Duces, ac insuper rerum usu satis probatus. Quare eum non vulgariter diligimus, ob quam causam voluimus, ut te adiret, cum ab homine nobis apprime charo paternam nostram in te voluntatem significari cupiamus. Erit dignum prudentia, et humanitate Celsitudinis tuae ipsum nostra causa benigne recipere, et perhumaniter tractare, atque in omnibus rebus, quas tibi nostro nomine significaverit, plenissimam ei fidem adhibere, non secus ac si nos tecum alloqueremur. Quod ut facias, te etiam atque etiam hortamur, et nostram simul tibi Apostolicam benedictionem impertimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris Nonis Augusti MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 112.

XLV.

Del Cardinal Valenti al Nunzio Ap̃lico in Polonia, Mgr Rangoni. Roma 13 Agosto 1605. (De Alexandro Rangonio ad Demetrium mittendo).

Отъ Кардинала Валенти къ Папскому Нунцію въ Польшѣ, Рангони, изъ Рима, 13 Августа 1605. О посылкѣ къ Димитрію Александра Рангони. An. 1605.

Con li felici progressi di Demetrio pare ormai alla Santità di N. S. che si possano far più certe risolutioni, e trattar con lui, come con Gran Duca di Moscovia. Però verificandosi gli avvisi scritti da V. S., e quel che si è inteso dal Cromica mandato dal Palatino di Sandomiria con lettere di Demetrio, sente la Santità Sua, che con l'andata in Moscovia del detto Palatino, o con altra occasione mandi anche V. S. il Sig^{r} Alessandro Rangone suo nepote a salutar Demetrio in nome di N. S., conforme al Breve, che segli invia, qui alligato per questo effetto, et a rallegrarsi della gratia fattagli dal Signore Dio di restituirgli quel Principato, et essortandolo ad essere bene affetto a questa Santa Sede, e procurare l'unione dé suoi popoli con la Chiesa Romana madre universale. Si voglia V. S. in questo di quei mezzi, che Le pareranno più opportuni, et attenda con ogni spirito a questa santa opera, per consolatione, e beneficio di tutta la Cristianità. All' Ambasciatore Moscovito faccia V. S. ogni amorevole accoglienza, e tratti in modo, che resti soddisfatto, e desideroso di continuar l'amicitia.

Nuntiat. Polon. tom 9.

XLVI.

Del medesimo al medesimo. Roma 13 di Agosto 1605. (Pontifex faustis Demetrii rebus gaudet).

Отъ того же къ тому же, изъ Рима, 13 Августа 1605. Папа радуется благополучному успѣху дѣлъ Димитрія. An. 1605.

Gran consolatione riceve la Santità di N. S. dei felici progressi di Demetrio, come V. S. avvisa con la sua delli 23 del passato, e rende le dovute gratie alla Divina Maestà, che in tanti travagli, che sente per le cose pubbliche si degni consolarlo colla speranza di vedere abbracciaca dai Moscoviti scismatici la Religione Cattolica nel tempo del suo pontificato. E' piaciuto molto alla Santità Sua che Lei abbia accarezzato l'Ambasciatore Moscovita, e che lui sia re-

An. 1605. stato così soddisfatto, che abbia desiderio di continuar l'amicitia, e mostri particolar riverenza verso questa Santa Sede. In simili occasioni V. S. procuri sempre di cattivarsi gli animi con la solita sua cortesia, che molte volte si fanno buoni progressi con questi mezzi, massime in paesi, dove si stimano principalmente queste dimostrationi.

Li Brevi, che V. S. ricorda, si manderanno tutti con le precedenti, e vi si aggiunge anco uno per Demetrio credentiale nella persona del Sig[r] Alessandro Suo Nepote, dovendo lui passare in Moscovia, se così Ella giudicherà bene.

Di quanto scrive V. S. ho dato minutamente conto a N. S., il quale resta soddisfatto della sua vigilanza, ne avendo io che altro dirle in risposta, Le accuso la ricevuta della lettera scritta nel particolare del Canopaczki, e Le prego dal Signore ogni vera felicità.

Nunziat. Polonia tom. 9.

XLVII.

An. 1605. **Del Cardinal Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia. Roma 10 Settembre 1605. (De Demetrii rebus certiora expectantur).**

Отъ Кардинала Боргезе къ Нунцію Рангони, изъ Рима 10 Сентября 1605. Желаютъ имѣть извѣстіе о дѣлахъ Димитрія.

E' piaciuta a N. S. la risolutione di aspettare certo avviso delle cose di Demetrio, prima d'inviar persona, che complisca in nome di Sua Santità. Perciò a suo tempo potrà eseguire quanto le parrà conveniente, che questo si rimette alla prudenza sua..... Prego a V. S. ogni desiderato bene.

Nunziat Polon. tom. 9. pag. 3.

XLVIII.

An. 1605. **Del medesimo al medesimo. Roma 10 Settembre 1605. (Demetrio, si Dux Moscoviae inauguratus fuerit, gratulatoria epistula pontificia mittatur; ipseque ad foedus contra Turcas cum Rege Poloniae ineundum, et catholicam Religionem fovendam excitetur).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 10 Сентября 1605. О посылкѣ Димитрію поздравительнаго письма отъ Папы, ежели онъ коронованъ, и о побужденіи его къ союзу съ Королемъ Польскимъ противу Турокъ и къ благопріятствованію Римско-Католической вѣрѣ.

...... Presupponendosi che a quest'ora si abbia costì l'avviso della Coronatione di Demetrio, come si è inteso con quest' Ordinario per la via di Amburgo, mando a V. S. qui alligato un

Breve per il medesimo Demetrio di semplice complimento, che Lei potrà accompagnare con quegli officii, che giudicherà più opportuno L'esser posto dalla mano del Signore in stato di tanta potenza un Principe Cattolico, come professa d'esser Demetrio, da occasione alla Santità Sua di sperare, che stringendosi una sincera unione tra lui, e cotesta Maestà (il Re di Polonia) non solo si possano accrescere le forze dell' uno e l'altro, ma impiegarle anco contro il Turco, che potendo far gran progressi nell' Ungheria, e paesi vicini per la debolezza de' nostri, è necessario che la Maestà Sua pensi per tempo alla difesa del suo Regno, accioché in evento, che i Turchi occupassero parte della Moravia, e Slesia, paesi aperti (il che Dio nostro Signore non non permetta) non gli fosse serrato il passo del commercio, con manifesto pericolo di peggio. Tenga proposito V. S. di questo particolare con S. Maestà, accioche conosca la paterna volontà An. 1605. di N. S., e con la sua molta prudenza pensi al rimedio, se Le parrà. Per tener Demetrio bene affetto a questa Santa Sede, sente N. S. che possa giovare principalmente l'autorità della Maestà Sua, percio mandandosi di cotestà Ambasciatore in Moscovia, procuri che il Re si allarghi in questo, et esorti Demetrio a tenere la Religione Cattolica, mettendogli in consideratione quanto sia per ristabilir meglio le cose sue col mezzo della divina gratia, che non qualsi voglia altro consiglio umano. Appresso preghi Sua Maestà che sicordi tutto quel che giudicherà che si abbia a fare per acquistare maggiormente l'animo di Demetrio, che N. S. sentira volentieri al suo parere, e lo metterà anco in esecutione prontamente. Desidero a V. S. per fine ogni felicità, e la saluto con tutto l'animo.

Nuntiat. Polon. tom. 9 pag. 2.

XLIX.

Pauli P. V. ad Pseudodemetrium. (Demetrio regalis Imperii potito gratulatur; eique in memoriam revocat quibus periculis a puerulo subtractus fuerit, et ut catholicam Religionem in Moscoviam inducat monet).

Папы Павла V къ Лжедимитрію. Папа поздравляетъ An. 1605. его съ вѣнчаніемъ на царство, напоминаетъ ему, какихъ онъ опасностей избѣжалъ въ отрочествѣ, и увѣщеваетъ ввести въ Россію Римско-Католическую вѣру.

Dilectissimo filio Demetrio Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque Provinciarum Principi Magno Paulus Papa Quintus.

Dilectissime fili Demetri, Domine Russiae, Magne Dux Moschoviae, Novegu ardiae, Smolentiae, Wladimiriae, Domine Casani, et Astracani, multarumque Provinciarum Princeps Magne

An. 1605. salutem, et Apostolicam benedictionem. Superioribus diebus scripsimus Celsitudini tuae, eique gratulati sumus foelices bellorum eventus, quibus, divina virtute cooperante, in recuperatione amplissimi Imperii tui quotidie proficiebas; nec interea preces nostras pro tua incolumitate, et incremento tuarum foelicitatum umquam praetermisimus. Nunc autem quoniam accepimus, te iam in regali throno Imperii Moscovitici summa omnium tuorum populorum laetitia, atque tranquillitate constitutum esse, peractis primo omnipotenti Deo gratiis, qui orationes nostras pro sua misericordia clementer exaudierit; scribimus denuo Celsitudini tuae, ac tibi iterum gratulamur, has adeo magnas, atque adeo admirabiles virtutes, quas in te divina providentia operari dignata est. Profecto, dilectissime fili, cum Regio Propheta canere potes in tuis triumphalibus paeanibus, Dextera Domini fecit virtutem, Dextera Domini exaltavit me, cum nos quoque, et universa nobiscum Ecclesia dicamus, a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Neque enim quisquam paulo attentius vitae tuae progressum considerans aliter dicere potest. Nam qui te qua impietate e propria domo eiectum, quibusve periculis puerulum subtractum, et quanta demum facilitate ad Imperium restitutum animadvertit, ac simul secum ipse meditatur imbecillitatem humanarum opum, atque lubricitatem nostrorum consiliorum, manifeste cognoscit admirabile iudicium divinae providentiae. Quod quidem non minus prudenter, quam pie ac religiose iugiter facere tuam Celsitudinem, multorum testimonio cum ingenti animae nostrae iucunditate accepimus. Quo etiam fit, ut nos quoque ardentius in sacrificiis nostris, quae ad veneranda corpora Sanctorum Apostolorum Petri, et Pauli Deo altissimo offerimus pro universo Christiano populo, memoriam tui faciamus, et de tuis magis benevole, magisque diligenter cogitemus. Si quidem pro tua singulari prudentia animadvertere semper existimamus eisdem artibus Imperia retineri, quibus ab initio comparantur. Quare cum tu Dei beneficio restitutum te esse intelligas, in regali solio patris tui, non dubitamus, quin etiam auxilio divino conservari in eo cupias, et quod non in curribus, non in equis, non in multitudine divitiarum, sed in sola Dei misericordia omnem tuam spem, atque fiduciam ponas. Ob id confidimus, Religionem Catholicam vehementer tibi cordi fore. Nam hac una rite Deum venerari homines possunt, atque efficaciter ejus sibi comparare praesidium. Quod cum Celsitudo tua hactenus experta sit, minime egere videtur nostris adhortationibus ad hoc sedulo faciendum: tamen quia te ex animo diligimus, et nos multis experimentis cognovimus quantum conducat ad animarum salutem, et ad Regni robur, et firmamentum, ut vera, et Catholica Religio et a Principe et a sibi subiectis populis retineatur, cogimur pro nostra paterna charitate te etiam atque etiam hortari, et monere, atque in visceribus Christi obsecrare, ut omni cura, atque diligentia incumbas, ut orthodoxae fidei cultus, et religio, quam sancta Romana Ecclesia semel ab Apostolorum Principe Petro, et a coapostolo eius Paulo accepit, semper integram, puram, sinceram professa est, a desideratissimis filiis nostris populis tuis recipiatur, receptaque pie, ac sancte custodiatur ad laudem, et gloriam omnipotentis Dei. Haec enim illa fides est, de qua Dominus noster Apostolo suo dilectissimo dixit, Ego oravi pro te Petre, ut non deficiat fides tua, adversus quam portae inferi praevalere non possunt, super quam Regna, et Imperia, quae fundantur nunquam corruunt, cum et ipsa bene fundata sint super firmam petram. Nos autem cum tuam Celsitudinem ad hoc tam pium, et tam salubre opus hortamur, operam, et auxilium nostrum tibi benigne pollicemur. Nam praeter

quam quod semper pro salute tua, et pro amplificatione tuae dignitatis, et potestatis oramus, et ut nobiscum aliorum quoque piorum hominum preces iungantur, curamus; ultro etiam tibi deferimus religiosos probitate vitae, et sanctitate disciplinae viros eximios, qui in huiusmodi negocio et Deo, et tibi egregiam, et fidelem operam navabunt. Quod si tibi magis placuerit, aliquot eitam de venerabilibus fratribus nostris Episcopis mittemus ad te. Demum nihil unquam praetermittemus, quod tibi, et Catholicae Religioni proficuum esse existimetur. Tu vero quid agas, quid acturus sis, et quemadmodum sese tuae res habeant, sedulo ad nos perscribendum cura. An. 1605.
Hac enim ratione tibi nostris orationibus, et si quo alio pacto poterimus, melius, et commodius opitulabimur, quod in primis vehementer desideramus. Verbis certe tibi significare non possumus quanta te in Domino charitate complexi sumus. Interea Deum quotidie pro vera tua foelicitate precamur, ac nostra simul Apostolica benedictione benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris tertio Idus Septembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex Autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an. I. epist. 183.

L.

Del Cardinal Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia Roma. 24 di Settembre 1605. (De Demetrii rebus faustissimis).

Отъ Кардинала Боргезе къ Нунцію Рангони, изъ Рима 24 Сентября 1605, О успѣшномъ ходѣ дѣлъ Димитрія. An. 1605.

Con quest' ultimo ordinario tengo due lettere di V. S. delle 3. del corrente con le due copie alligate, pertinenti alle cose di Demetrio, e le lettere per N. S. del Vescovo di Varmia, e del Cancelliere di Lituania.

Infinita consolazione ha sentito Sua Santità della certezza de prosperi successi di Demetrio, e della grata memoria, che tiene dei favori ricevuti del Re (di Polonia) mostrata in effetto coll mezzo dell' Ambasciatore spedito alla Maestà Sua. Si potrà ora discorrere fondatamente dè concetti comunicatile dal Paproscki, in materia di che se ne tratterà a suo tempo, dovendo intanto sperare quel Gran Principe ogni giusta gratia da questa Santa Sede, quando si faccia l'unione.

All' arrivo dell' Ambasciatore Moscovita intenderà V. S. molti particolari, dè quali dovendo

An. 1605. Lei dar subito ragguaglio a N. S., si è pensato, ch'è bene trattenere l'andata di suo nepote in Moscovia, per conoscere meglio quel che si avrà a fare. Perciò non essendo egli partito alla ricevuta di questa, sopraseda sino a nuovo avviso. Non mi occorre dirle altro in risposta delle sue, e per fine Le desidero il colmo di vera felicità.

Nunziat. di Pol. tom 9. pag. 7.

LI.

An. 1605. **Del medesimo al medesimo. Roma 1 di Ottobre 1605. (De opinione Demetrii ab ipso suo Oratore certior fieri potest, interea a missione oratoris pontificii supersedendum).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 1-го Октября 1605. О расположеніи или образѣ мыслей Димитрія можно узнать отъ его посла; между тѣмъ должно отложить посылку къ нему Папскаго посланника.

All' arrivo dell' Ambasciator Moscovita si scoprira' il senso del Principe Demetrio, che dificilmente si può giudicare qual sia per relatione di chi è poco bene affetto, come V. S. avvisa con la sua dè 10. del passato. Ha fatto prudentemente a trattenere la missione di suo nipote in Moscovia, e per i rispetti, che Lei scrive, ora giudicò la Santità di N. S. che convenisse soprasedere, come Le significai con le precedenti, in conformità delle quali replico che non lo mandi sinchè non abbia altr' ordine da Sua Santità, la quale desidera saper prima quel, che sente la Maestà del Rè (di Polonia) in questo particolare.

Procuri V. S. la reconciliatione del Palatino di Cracovia col Gran Maresciallo del Regno, e preghi il Sigr. Card. Legato a mostrare in questo l'autorità e carità sua; che potendosi stabilir per questa via la quiete di cotesto Regno, sentirà infinita consolazione Sua Santità, che S. Sig^{ria}. Illma sia autore principale di tanto bene.

In risposta degli altri particolari scritti non mi occorre dirle di più cosa alcuna, se non che N.S. aspetta d'intendere quel che porterà l' Ambasciator Moscovita; e per fine La saluto, e Le auguro ogni felicità.

Nuntiat. Polon. tom. 9· pag. 8.

LII.

Del medesimo al medesimo. Roma 29 Ottobre 1605. (Missio nepotis Nuncii Aplici Poloniae in Moscoviam improbatur).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 29-го Октября 1605. An. 1605. Посольство въ Москву племянника Папскаго въ Польшѣ Нунція неодобряется.

Avendo scritto V. S. più volte di non voler spedire suo nipote in Moscovia senza espresso consenso di cotesta Maestà (del Re di Polonia) e scrivendo ora d' averlo avuto con tanta difficoltà, dovea bastarle il vedere la Maestà Sua poco inclinata a questa missione, massime non essendo necessità, che premesse tanto, e sentendo anco il medesimo il Palatino di Sandomiria. La venuta dell' Ambasciator Moscovito Le poteva dar lume di molte cose, né si perdeva tempo col fare la risolutione più fondata come si doveva fare. Dalle mie precedenti scritte in questo proposito, avrà inteso la mente di N. S., e percio' essendole capitate dopo la partita di suo nepote, avrà anche potuto rimediare, massime dovendosi lui fermare à confini per saper la volonta del Gran Duca: e per fine Le prego quanto desidera.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 12.

LIII.

Del medesimo al medesimo. Roma 12 di Novembre 1605. (Missio in Moscoviam nepotis Nuntii Poloniae denuo improbatur.

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 12-го Ноября 1605. An. 1605. Вторичное неодобренiе посольства въ Москву племянника Нунцiя Папскаго въ Польшѣ.

. . . . Quanto a suo nepote inviato da Lei in Moscovia, si può dire contro la volontà di Sua M^ta (il Re di Polonia), avrà già inteso dalle precedenti quel che sente N. S., e tanto Le replico ora, volendo credere che Lei avrà rimediato alla ricevuta della presente; per non moltiplicar li disordini, et accrescere il sospetto dè Moscoviti, con poco servitio del Gran Duca, e delle cose pubbliche.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 14.

LIV.

An. 1605. **Del medesimo al medesimo. Roma 26 di Novembre 1605. (Palatini Sandomiriae nata Duci Moscoviae nuptura).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 26 Ноября 1605. О предстоящемъ бракосочетаніи дочери Сендомирскаго воеводы съ Царемъ Московскимъ.

Ricevo con l'ordinario di questa Settimana cinque lettere di V. S., quattro dei 5 et una dei 6. del presente, del contenuto delle quali ho dato subito parte a Sua Santità.

Si rallegra Sua Beatitudine con ogni vivo affetto della continuata buona volontà, che mostra il Gran Duca di Moscovia verso il Sigr. Palatino di Sandomiria, e poichè piace al Signore di unire tanto più quella Altezza con cotesto Regno col mezzo di sua figliola. Spera la Santità Sua di vedere frutti anco spirituali del matrimonio a benefizio di tutta la Cristianità, et esaltatione di questa Santa Sede.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 17.

LV.

An. 1605. **Pauli P. V. ad Palatinum Sandomiriae. (Demetrius opera Fratrum S. Francisci catholicam Religionem amplexus fuerat).**

Папы Павла V. къ Воеводѣ Сендомирскому, о томъ, что Димитрій обращенъ въ Римско-Католическую вѣру попеченіемъ братій Ордена Св. Франциска.

Dilecto Filio Nobili Viro Georgio Palatino Sandomiriae Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili Nobilis vir salutem, et Apostolicam benedictionem. Etsi ex his, quae hactenus a nostris Legato, et Nuntio Apostolicis, et ab aliis quoque Regni Poloniae Religiosis, nobilibus que viris accepimus de integritate vitae, atque sanctitate disciplinae dilectorum filiorum fratrum Sancti Francisci de observantia, facile persuadebamur, et juberemus, ne ulterius progrederetur in reformatione illius Ordinis, profecto, lectis litteris Nobilitatis tuae, quibus uberrime nobis eorum probitatem, et virtutem renuntias, et Dilectissimi filii Demetrii Magni Moschoviae Ducis conversione comprobas; cum ipsum non minus exemplo sanctitatis eorum, quam doctrinae praestantia inductum fuisse ad amplexandam Catholicae Religionis veritatem affirmes, multo alacrius, multoque libentius mandavimus ut nulla posthac reformationis mentio fieret.

Plane ut vides, tuo hoc testimonio plurimum tribuimus. Tuam erga hos viros religiosos pietatem summopere laudamus, eamque tibi magno usui fore apud Deum certo speramus. Quae vero de egregia voluntate erga Sanctam hanc Sedem Dilectissimi filii nostri Magni Ducis Moschoviae nobis significasti, libentissime legimus: praesertim cum sciamus quanta tibi laus debeatur hac de re. Nos nunquam tuorum oblituros esse officiorum in Catholicam Religionem omnino credas volumus, atque a nobis omnia, tamquam ab amantissimo patre, ut expectes desideramus. Amplificet Dominus super te gratiam misericordiae suae, et nos tibi Apostolica benedictione benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris Quarto Nonas Decembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo. An. 1605.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 357.

LVI.

Ejusdem ad Pseudodemetrium. (Demetrius, qui catholicam religionem et religiosos viros impensius fovebat, cum Palatino Sandomiriae veteris amicitiae vincula arctius nectit connubio eius natae).

Тогоже Папы къ Лжедимитрію. Папа хвалитъ его за оказываемое имъ Римско-Католической вѣрѣ и духовнымъ особамъ покровительство, и за намѣреніе его тѣснѣе соединиться узами дружбы съ Воеводою Сендомирскимъ чрезъ сочетаніе съ его дочерью. An. 1605.

Dilectissimo filio Nobili Viro Demetrio Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque aliarum Provinciarum Principi Magno Paulus Papa Quintus.

Dilectissime fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Neque laudabilius quidquam, neque quod animi tui magnitudini, et egregiae pietati magis conveniat, facere poteras, quam cum tanta inter Celsitudinem tuam, et Nobilem virum dilectum filium nostrum Georgium Palatinum Sandomiriae officia mutuae charitatis, et benevolentiae intercederent, volueris iuncta tibi nobilissimo connubio Marina nata eius Nobili virgine, dilectissima filia nostra, veterem amicitiam confirmare. Plane una, atque eadem re et grati animi praeclarissimum exemplum erga probatum amicum praebuisti, et religiosae, ac piae tuae voluntatis signum in Dei obsequium dedisti. Et quidem omnis Ecclesia iam de te optimam opinionem conceperat; nam relata sunt nobis tua in catholicos, religiosos que viros officia, et ob id assiduae pro salute tua preces Deo oblatae sunt, iugiterque offeruntur; sed hisce tuis praeclarissimis, iucundissimisque nobis nuptiis

An. 1605. omnium spem, atque animum confirmasti. Procul dubio credimus, ut cum tibi filios ex lectissima hac foemina, quae in religiosa, et catholica domo nata, pie ac sancte educata est, procreare cupias, velis quoque ad catholicae veritatis lumen, et ad Ecclesiae sanctae Romanae omnium aliarum Ecclesiarum matris, et Magistrae gremium Moschovitici Imperii populos desideratissimos filios nostros adducere. Nam Principes, Ducesque suos populi ut imitentur necesse est. Profecto novimus, quemadmodum amplissimum, nobilissimumque Imperium recuperaveris; virtutem dexterae Excelsi aperte vidimus; Dei providentiam in exilio tuo animadvertimus. Sane quid aliud tuum hoc exilium sibi voluit, quam ut de catholicae fidei veritate apprime instrueretis! nam experimento compertum est, nihil ad adipiscendum Imperium pertinuisse, cum fere nullam tibi difficultatem attulerit, quemadmodum his, qui exulantur, evenire solet. Quod si ulli unquam pertimescendum fuit hoc, tibi maxime formidandum erat, qui patria procul profugus, et inermis peregrinabaris. Quae cum ita sint, iure existimare debes, Celsitudinem tuam a Deo praedestinatam esse, cuius ductu, et auspicio Moschovitae redeant ad sinum matris antiquae, et eorum amantissimae, Romanae videlicet Ecclesiae, passis, latisque brachiis ipsos recipere gestientis. Hoc enim pacto multo magis nunc gratulamur tibi hoc tuum nobilissimum, foelicissimumque connubium, quod speramus multa tibi ex ipso commoda ad hoc tam salutare negocium perficiendum promanatura esse. Nec interea desistimus unquam Deum precari, ut iugiter te praesidio divinae gratiae custodiat, lumine coelestis sapientiae illustret; actus, operationes, et consilia tua in beneplacito suo disponat, atque promoveat. Celsitudinem autem tuam etiam, atque etiam hortamur, ut noctes, diesque divinae bonitatis benignitatem meditetur, eamque foelicissimis in rerum tuarum eventibus agnoscat, seque gratam, et memorem tantorum beneficiorum autori omnium bonorum exhibeat. Quod certe nulla alia re praestare poteris, quae gratior, acceptiorque sit summo Patri, quam si catholicam fidem ab aeterno filio eius sanctis Apostolis demonstratam, et ab ipsis Romanae, et Catholicae Ecclesiae declaratam, atque a summis Pontificibus, praedecessoribus nostris, et a nobis constanter retentam, integram incorruptamque servatam, ut subiecti tibi populi recipiant, ac amplexentur, omni studio, atque diligentia curaveris. Sic enim a Deo benediceris, sic omnis Ecclesia nobiscum orabit ad Dominum, ut uxor tua sit sicut vitis abundans, et filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae. Quemadmodum et nos in nostris precibus, quas ad corpora beatissimorum Apostolorum pro totius populi Christiani salute fundimus, assidue petimus, ut diu, multumque cum lectissima coniuge tua filia nostra in Christo dilectissima foeliciter vivas, filios filiorumque vestrorum usque ad tertiam, et quartam generationem videatis. Quod ut facilius obtineas, benedicimus tibi Apostolica benedictione nostra. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris tertio Nonas Decembris MDCV. Pontificatus nostri anno primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 363.

LVII.

Ejusdem ad Marinam Mniszek. (Ei de conjugio cum Demetrio gratulatur).

Тогоже Папы къ Маринѣ Мнишекъ. Папа поздравляетъ ее со вступленіемъ въ супружество съ Димитріемъ. An. 1605.

Dilectissimae in Christo Filiae nostrae Nobili Mulieri Marinae Magnae Moschoviae Ducissae Paulus Papa Quintus.

Dilectissima in Christo filia nostra Nobilis Mulier salutum, et Apostolicam benedictionem. Maxima sane laetitia profusi sumus ob praeclarissimum tuae Celsitudinis cum dilectissimo filio nostro Demetrio Magno Moschoviae Duce connubium, ipsumque tibi ex animo gratulamur: facile enim credimus, has tuas nuptias, magnam Ecclesiae Catholicae utilitatem esse allaturas. Te enim patre Nobili viro, et de Religione nostra optime merito nata: pia, et laudabili institutione educata, nunc singulari Dei munere cum tanto, talique Principe in matrimonium iuncta, libet nobis omnia a tua Celsitudine expectare, quae a nobili muliere zelo Dei incensa, Divinorum beneficiorum memori expectari debent. Quorum illud primum, et potissimum est, ut omni studio, atque diligentia cures, una cum Dilectissimo filio nostro Demetrio Magno, et Potentissimo Duce viro tuo, ut Catholicae Religionis cultus, et Apostolicae Sanctae Romanae Ecclesiae disciplina a subiectis Imperio vestro populis recipiatur, recepta retineatur, et amplificetur. Hoc enim pacto te Deo Patri misericordiarum gratam ob tanta in te collata bona exhibebis, qui nihil aliud a nobis exigit, quam sacrificium laudis, et oblationem nostri cordis. Sic enim coniugi tuo nobilissimo, qui te ad tanti Imperii societatem vocavit, gratias rependes debitas: cum tu divino auxilio thronum eius potestatis munire studueris. Sic enim de te iure dicetur, Dilectissima filia, mulieris bonae beatus vir, mulier bona in parte bona timentium Deum, dataque est viro pro factis bonis. Nos certe, quo facilius hoc assequi possis, semper tui in nostris orationibus meminerimus, tibique a Deo auxilium gratiae suae indesinenter precabimur, ut cum pace, et gaudio simul cum praestantissimo viro tuo foelix, ac laeta ad extremam senectutem vivas, filios filiorum tuorum ad quartam usque generationem videas; demum ad vera bona aeternamque vitam pervenias. Interea et cum omni cordis affectu nostra Apostolica benedictione peramanter benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris Tertio Nonas Decembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno primo.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros, Pauli P. P. V. an I. epist. 358.

LVIII.

An. 1605. **Ejusdem ad Palatinum Sandomiriae. Gratulatur de conjugio ejus natae cum Demetrio.**

Тогоже Папы къ Воеводѣ Сендомирскому, коего поздравляетъ со вступленіемъ дочери его въ бракъ съ Димитріемъ.

Dilecto Filio Nobili Viro Georgio Palatino Sandomiriae Paulus Papa Quintus.

Dilecte Fili Nobilis Vir salutem, et Apostolicam benedictionem. Significatum Nobis est, collocasse te in matrimonium dilectissimam in Christo filiam nostram virginem Nobilem Marinam natam tuam Potentissimo, et dilectissimo filio nostro Demetrio Magno Moschoviae Duci. Deo Patri misericordiae gratias egimus, quod speramus hoc nobilissimum connubium magno Catholicae Religionis amplificationi usui fore. Ipsis autem sponsis praestantissimis statim benediximus, ac simul omnia fausta, ac foelicia precati sumus. Nunc vero Nobilitati tuae ex animo gratulamur, cui hac affinitate tantam dignitatis accessionem factam esse videmus. Coeterum quo magis haec tua, tuaeque filiae, ac totius Domus vestrae foelicitas augeatur, hortamur te, ut nullius rei magis satagas, quam ut animus Magni Ducis generi tui firmus, et constans sit Catholicae Religionis professione. Sic enim et sibi, et vobis divinum praesidium in omnibus rebus comparabitis, sic mutuus inter coniuges amor amplificabitur fotus divinae charitatis ardore. Sed ut hoc efficere possis, omni studio, atque diligentia curare debes, ut inducas dilectissimum filium nostrum Demetrium ad introducendam in Moschoviam Sanctae Romanae Ecclesiae disciplinam, sine qua impossibile est recte, atque catholice de fide sentire, sicuti optime nosti. Profecto non dubitamus Nobilitatem tuam hoc ipsum nobiscum sentire, et in hoc unum intendere, nihilque magis filiae tuae praecepisse, vel ipsam monuisse, quam ut sedulo, et prudenter virum suum ad tam necessarium saluti suae consilium semper impellat. Verum pro nostra paterna charitate cogimur, ut enixe petamus a te, quod tua sponte praestiturum omnio speramus. Quod omni certe cum nostri cordis affectu facimus, nec non Deum assidue precamur, ut studia, labores, operationes, et consilia tua lumine suae sanctae gratiae dirigat, optatisque tuis in beneplacito suo benignus respondeat, ac simul tibi Apostolica benedictione nostra peramanter benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris Tertio Nonas Decembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an. I. epist. 360.

LIX.

Del Cardinal Borghese al Nunzio Ap̃lico in Polonia. Roma 3 di Decembre. 1605. (De gratulatoriis epistolis Pontificiis ad Magnum Ducem et Ducissam Moscoviae matrimonio inter se jungendos).

Отъ Кардинала Боргезе къ Папскому Нунцію въ Польшѣ изъ Рима 3 Декабря 1605. О поздравительныхъ письмахъ Папы Царю Московскому и супругѣ его на ихъ бракосочетаніе. An. 1605.

In conformità di quanto ha ricordato V. S. nel particolare, che pretende dal Re (di Polonia) il Gran Duca di Moscovia, mando qui alligato il Breve per Sua Maestà con la copia, acciochè Lei la accompagni con l' ufficio, che giudicherà necessario. Saranno anco con questa tre Brevi per li Gran Duca, e Gran Duchessa di Moscovia, e Palatino di Sandomiria, con li quali si rallegra N. S. del Matrimonio. Perciò V. S. presenti li due, e mandi il terzo al Gran Duca con opportuna occasione. Né il tempo serve di dar risposta alle difficoltà proposte dall' Ambasciatore Moscovita circa la celebratione del matrimonio, nè si è potuto intendere, da quel che Lei scrive, in che consistano: onde non avendo che aggiunger di più le auguro per fine ogni felicità

Nunziat. Polon. tom. 9. pag. 19.

LX.

Del medesimo al medesimo. Roma 3 di Decembre 1605. (De oratore Moscovitico Summis officiis colendo; deque Patriarcha Ruteno Apostolicae Sedi obediente).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 3-го Декабря 1605. О хорошемъ пріемѣ Московскому Посланнику и о покорности Россійскаго Патріарха Папскому престолу. An. 1605.

. . . . Il complimento fatto da Lei con l'Ambasciatore di Moscovia gli avrà dato gran sodisfazione; perciò continui ad onorarlo con ogni cortese dimostratione per disporlo a sentir volentieri qualche altro ragionamento delle cose pubbliche.

Favorisca V. S. appresso il Serenissimo Re (di Polonia) il Patriarca Ruteno, poichè si mostra cosi obediente a questa Santa Sede, e non lasci di fare officio, che Le possa giovare, esortandolo a difendere l'unione con tutto lo spirito.

Si aspetta nuova della celebratione delle nozze di Sua Maestà, delle quali sente N. S. ogni giorno maggior contento, massime avvisando Lei che passano con la desiderata quiete......

Nuntiat Polon. tom. 9. pag. 19.

LXI.

An. 1605. Del medesimo al medesimo. Roma. 10 di Decembre 1605. (Dux Moscoviae pollicitus fuerat Clementi VIII, 30 Julii 1604, se cum suis populis Apostolicae Sedi conjungere).

Отъ тогоже къ томуже изъ Рима, 10-го Декабря 1605. Царь Московскій далъ 30 Іюля 1604 г. обѣщаніе Папѣ Клименту VIII присоединиться съ народомъ своимъ къ западной Церкви.

Non ho che dire a V. S. con la presente se non che non tengo sue lettere questa settimana, non essendo capitato in Venetia sabbato passato il corriere di Vienna. Sarà qui alligato un Breve per il Gran Duca di Moscovia, con l' occasione di una lettera trovata qui del medesimo, scritta a Papa Clemente di santa memoria, sotto li 30. di luglio 1604. con la quale promette di voler essere unito sempre con questa Santa Sede, e d' indirizzar tutti i suoi popoli a questo sante fine. V. S. potrà pregare il Sig^r Palatino di Sandomiria, che procuri di fargli aver buon ricapito, e che l' accompagni con l'autorità sua, che avendo principalissima parte in questo negotio, mi rendo certo, che farà anco l' officio volentieri: ne occorrendomi l' aggiunger altro, La saluto per fine con ogni affetto.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 21.

LXII.

An. 1605. Pauli P. V. ad Pseudodemetrium. (Respondetur Demetrii litteris anno superiori ad Clementem VIII scriptis; qui ei monita catholicae Religionis tradiderat; ipseque Demetrius monetur de eadem Religione servanda, uti eidem Pontifici iam promiserat).

Папы Павла V къ Лжедимитрію, отвѣтъ на письмо Димитрія писанное въ предъидущемъ году къ Папѣ Клименту VIII, отъ коего онъ принялъ ученіе Латинской вѣры, и увѣщаніе самому Димитрію хранить сію вѣру, какъ онъ уже обѣщалъ то помянутому Папѣ.

Dilectissimo Filio Nobili Viro Demetrio Domino Russiae, Magno Duci Moschoviae, Noveguardiae, Smolentiae, Wlodimiriae, Domino Casani et Astracani, multarumque aliarum Provinciarum Principi Magno Paulus Papa Quintus.

Dilectissime fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Legimus litteras Celsitudinis tuae ad foelicis recordationis Clementem Octavum praedecessorem nostrum anno prae-

terito III. Calendas Augusti datas. Plane summam ex ipsis iucunditatem cepimus. Affirmas namque accepisse te ab eodem praedecessore nostro doctrinam vitae, et aeternae gloriae, eamque non solum in gravibus, et periculosis casibus constanter retenturum polliceris, verum etiam publice, et palam pie et generose professurum, et ut populi tui hoc ipsum agant, si unquam tibi facultas suppeditaretur, enixe curaturum. Et quidem ex iis, quae de tua pietate, religione, atque animi magnitudine a piis, et gravibus viris accepimus, haec omnia te semper praestiturum speravimus, sed tua hac epistola omnino spem nostram confirmasti. Quare Deo omnipotenti immortales gratias egimus, ipsumque precati sumus, atque precamur, ut confirmet, quod in te mirabiliter operatus est. Celsitudinem vero tuam, dilectissime fili cum omni cordis affectu (quod etiam alias per plures litteras fecimus) hortamur, ut bonorum omnium auctori Deo, qui dextera virtutis suae dispersit superbum tyrannum, ac te in antiquum Imperium restituit, gratam, ac memorem hujus beneficii se exhibeat. Egregie quidem praestabis hoc, si postquam ad tuos reversus es, studueris lumen veritatis illis afferre, qui ad huc sedent in tenebris, et umbra mortis. Nullum certe Deo gratius holocaustum, nullum acceptius sacrificium offerre potes, ob tot tantaque bona, atque munera in te collata, quam si dederis operam ut nomen eius rite glorificetur apud vos. Hoc autem est, quod ipse a nobis exigit; inquit enim. Numquid manducabo carnem taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Coeterum ut hoc efficias, laborandum tibi est, charissime fili, omnique studio, atque diligentia enitendum, ut ex praescripto Sanctae Romanae Ecclesiae aliarum omnium matris, et magistrae verus, integer, purus Deo cultus a tuis exhibeatur. Neque enim sufficit Deum venerari: profitentur quidem hoc ipsum etiam ethnici, atque pagani, sed qua pietate An. 1605.
mentis, qua religione, quibus praeceptis, et institutis hoc peragamus maxime refert. Siquidem recepit Dominus sacrificium Abel; ad munera autem Cain non respexit. Hac de causa legem primum populo suo Deus per Mosem servum ejus dedit. Caeremonias, sacrificia, et sacrificiorum, oblationumque rationem demonstravit, sacerdotem, qui omnibus praeesset, constituit; novissime vero per unigenitum filium suum Redemptorem nostrum Iesum Christum omnia, quae hactenus in figura contigerunt, plenitudine gratiae absolvit, atque perfecit. Ipse vero Salvator noster Apostolos suos, potissimum autem Petrum, cui Ecclesiae Principatum tradidit, absolutam religionem, perfectamque Dei venerationem edocuit; quae postea ab ipsius Petri in hac Sancta Sede successoribus, summis Pontificibus praedecessoribus nostris constanter retenta, praesidio Spiritus Sancti conservata, ad nos, qui Romanae, et universali Ecclesiae, divina disponente misericordia, licet immeriti praesidemus, simplex, integra, nunquam immutata, sine ulla labe pervenit, sine qua placere Deo, aeternamque salutem assequi impossibile est. Profecto nobis renunciatum est, Celsitudinem tuam haec omnia diligenter considerare, et id quod Deo, et praedecessori nostro pollicitus es, qua ratione facilius perficere possis, curare, atque hac de causa te nonnullos tibi religiosos, et pios viros adiunxisse. Laudamus, fili, pietatem, et prudentiam tuam, magnamque in ipsis fiduciam habemus. Verum quia videmus messem quidem esse multam, operarios autem paucos, cum alias nostris litteris operam, et industriam nostrorum hominum in hoc tam salutari negotio tibi promptam, ac paratam exhibuerimus, iterum ex eis quot, et quales volueris, sanctitate vitae, et excellentia doctrinae praestantes, etiam ex venerabilibus fratribus nostris Episcopis, si tibi ita videbitur, pollicemur. Quantum autem perti-

An. 1605. neat ad salutem tuam, et ad Imperii tui firmamentum Catholicae Religionis introductio, et tu optime nosti, et nos non semel per litteras tecum diligenter egimus. Itaque cum ex animo te diligamus, cupimus, ut in hoc, et in omnibus aliis rebus paternam nostram charitatem experiare. Sane studebimus semper quantum cum Domino poterimus justae, ac piae voluntati tuae satisfacere. Interea Deum oramus, ut actus, cogitationes, consilia, et opera tua in viam salutis dirigat, ac te continua protectione custodiat, cui cum omni cordis affectu nostra Apostolica benedictione benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris XVII. Calendas Ianuarii MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an. I. epist 384.

LXIII.

An. 1605. Del Cardinal Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia. Roma 24 di Decembre 1605. (De dispensatione matrimoniali pro Demetrio in Quadragesima).

Отъ Кардинала Боргезе къ Папскому въ Польшѣ Нунцію Рангони, изъ Рима 24 Декабря 1605. О разрѣшеніи Димитрію совершить бракосочетаніе въ Великій постъ.

Ho dato conto a N. S. del contenuto delle lettere di V. S. delli 19. del passato, arrivate in tempo appunto, che si aspettavano con gran desiderio, per non tenere avviso alcuno di costà con li due ordinarii precedenti. Sente infinito contento Sua Santità della buona volontà, che mostra il Gran Duca di Moscovia verso la Religione Cattolica, e delle offerte, che fa di muoversi contro il nemico comune con tanto affetto. Tenga V. S. animato il suddetto Principe, et esorti il suo Ambasciatore a stringere amicitia con cotesto Re e Regno......

Sarà qui alligata una mia lettera per il Pre Savitio, colla quale N. S. gli dà facoltà di dispensare quanto alle nozze del Gran Duca, in evento che si dovessero celebrare nel tempo della Quaresima, e lo avvisi anco ad eseguirle senza atto pubblico, ma secretamente, in foro conscientia, che tanto basta.

Faccia ogni possibile officio, perché l' Ambasciator di Moscovia parta sodisfatto, che questo mezzo sarà potentissimo di unir maggiormente l'animo del suo Principe con Sua Maestà (il Re di Polonia), e' scriva quanto intende alla giornata. Dio nostro Signore conservi V. S. lungamente con buona salute, desideratale da me di tutto cuore.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 23.

LXIV.

Del medesimo al medesimo Roma. 31 Decembre 1605. (De epistula in forma Brevis ad Magnam Ducissam Moscoviae).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 31 Декабря 1605. An. 1605. О письмѣ Папы къ Великой Княгинѣ Московской (Маринѣ).

Il complimento fatto ad V. S. con la Gran Duchessa di Moscovia è piaciuto molto a N. S., e dalla risposta di Sua Altezza possiamo prometterci ogni desiderata consolatione. A quest' ora sarà capitato il Breve, che io Le inviai alli 3. del corrente, per la medesima Gran Duchessa, onde averà avuto nuova occasione di salutar S. A., e di farle duplicata testimonianza della paterna volontà della Santità Sua. Tenga V. S. rinnovati questi officii alla giornata, e col Sig^r Palatino di Sandomiria particolarmente, per il quale se Le mandò anche un Breve in congratulatione delle nozze, e ricordi quel che Le par necessario per tener bene affetto Demetrio a questa Santa Sede, che si farà prontamente. E per fine Le auguro quanto desidera.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 25.

LXV.

Del medesimo al medesimo Roma 31 di Decembre 1605. (De titulo Czari a Duce Moscoviae optato; deque foedere inter ipsum Ducem et Poloniae Regem ad profligandos Tartaros renovando).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 31 Декабря 1605, An. 1605. О титулѣ Царя, какого желаетъ Государь Московскій, и о возобновленіи союза между имъ и Королемъ Польскимъ на пораженіе Татаръ.

Essendosi tentata più volte la pretensione del titolo di Czar, e sempre indarno, non è verisimile, che per questa causa voglia il Gran Duca di Moscovia far maggior risentimento degli altri suoi antecessori, che non lo hanno avuto mai dalli Re di Polonia. Ha fatto però bene V. S. a dar soddisfattione all' Ambasciator Moscovita, et a mostrarsi desiderosa d'ogni maggior onore del suo Principe, e non potranno non giovar gli officii per testificare almeno la buona volontà verso quella natione.

Se si potesse stabilir l'unione scritta trà Sua Maestà (il Re di Polonia) e il Moscovita per debellare i Tartari, sarebbe di grandissimo beneficio a cotesto Regno il liberarsi dalle incursioni di què barbari, e dovrebbero cotesti Senatori fare il possibile per tirarlo innanzi. V. S. dà principio a questa trattatione, che non può non

An. 1605. essere sentita volentieri da tutti, e l'occasione presente faciliterà il negotio. Farà N. S. in questo tutti gli officii, che saranno ricordati. Onde V. S. intente la mente di Sua Maestà, e de' Senatori, et avvisi per tempo, acciochè nè puri Comitii si possa proporre il servitio comune con maggior soddisfattione. Con che augurandole piena felicita, la salute per fine di core.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 24.

LXVI.

An. 1605. **Pseudodemetrii litterae ad Carolum Sudermanniae Ducem, MDCV.** (*Significat ei coronationem suam, monetque, ut reddat Sigismundo usurpatum Sueciae regnum*).

Лжедимитрія Письмо къ Герцогу Карлу Сюдерманландскому 1605. г., въ коемъ извѣщаетъ его о вѣнчаніи своемъ на Царство и увѣщеваетъ его возвратить Сигизмунду похищенный имъ Шведскій престолъ.

Nos Serenissimus et invictissimus Monarcha Demetrius Iohannis, Dei gratia Imperator et M. Dux totius Russiae atque universorum Tartariae Regnorum, aliorumque plurimorum dominiorum Monarchiae Moscoviticae subjectorum Dominus et Rex. Significamus ex more veteri fere omnibus vicinis regibus de felici coronatione nostra, et summa Dei Omnipotentis tum erga nos clementia, tum contra hostem nostrum severitate. Sciebamus enim veris principibus talia Dei judicia magnam voluptatem allatura fuisse. Tibi verò, qui te hostem jam pridem ostendisti, hoc potius significandum putavimus, cum Serenissimo Poloniae et Sueciae Rege fratre nostro, Domino autem tuo, cum ob eam necessitatem, quae omnibus legitimis regibus inter ipsos est, tum vero ob fraternum Serenitatis suae erga nos amorem, quem in causa nostra experti sumus, intimam nobis conjunctionem et amicitiam intercedere. Quem quia tu, violatis omnium gentium ac naturae legibus, contra fidem ac jusjurandum, quo te ipsi obligaveras, non modo regno haereditario nefariè exusti, verum etiam impia arma contra Serenitatem suam sumpsisti, et adhuc in hac rebellione permanens nullo jure Sueciae Regnum retines et tibi usurpas. Monemus te, pro jure societatis nostrae, ut ad officium et sanitatem redeas, veniam a Serenissimo Rege et Domino tuo supplex petas, nos eripi avitum regnum ipsius, infamemque injuriam fratri amico et vicino principi a te illatam diutius ferre non poterimus, sed cunctis viribus nostris, ad repetendum et recuperandum Sueciae regnum ipsum juvare decrevimus. Neque dubitamus Deum ipsum conatibus nostris adfuturum, et in tam justa causa pro nobis esse pugnaturum. Haec igitur, si in te quid est pietatis et religionis diligenter considera, etc.

(Exempl. Albertrandii).

LXVII.

Pauli P. V. ad Sigismundum Regem Poloniae. (De victoria reportanda a Rege Poloniae contra Tartaros, si eos etiam Dux Moscoviae adoriatur).

Папы Павла V къ Сигизмунду Королю Польскому, о Ан. 1606. томъ, что онъ одержитъ побѣду надъ Татарами, ежели и Царь Московскій нападетъ на нихъ.

Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae et Sueciae Regi Illustri Paulus Papa Quintus

Charissime in Christo fili salutem, et Apostolicam benedictionem......oblata hac Comitiorum occasione operae pretium facturos nos esse existimavimus, si etiam atque etiam hortaremur te, ut non tantum quemadmodum resistendum hostibus videres, immo vero de ipsis abigendis procul a vestris finibus, deque strenue, ac fortiter profligandis deliberares. Neque enim non sperare debemus, quin Deo auspice res ex voto succedat, si veris, fortitudinem, et disciplinam militarem Polonae gentis cum Tartarorum manu comparare velimus, qui latronum more palantes, multitudine, atque celeritate potius quam virtute bellica finitimas Provincias praedae cupidi invadere solent. Praeter quam quod facile adhuc vires eorum labefactari, et imminui poterunt, si dilectus filius noster Demetrius Magnus Moschorum Dux communes inimicos Tartaros adoriatur, ad quam rem induci posse tuis adhortationibus, maxime confidimus, cum ipse tantopere Majestati tuae iure merito debere profiteatur, nec verisimile sit deesse causas, quibus sponte sua ad hoc bellum concitetur.......Deum Patrem misericordiarum nunquam precari cessabimus, ut Spiritus Sancti lumine mentem tuam, et Regni Procerum illustrare, corda vestra dirigere, salutaria vobis consilia per suam misericordiam vobis suggerere dignetur, quem ut te sospitem, ac foelicem servet, iterum oramus, ac simul tibi Apostolica benedictione nostra benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris Sexto Calendas Februarii MDCVI. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an I. epist. 442.

LXVIII.

An. 1606. **Del Cardinal Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia. Roma 4 Febbraro 1606. (De spe, ut Moscovitae auctoritate Magnae Ducissae Romanae Ecclesiae se adjungant).**

Отъ Кардинала Боргезе Папскому Нунцію въ Польшѣ Рангони, изъ Рима, 4-го Февраля 1606. Есть надежда, что Московитяне по уваженію къ Царицѣ своей (Маринѣ), присоединятся къ Римской церкви.

Con la gran Duchessa di Moscovia poiché si trattiene in luogo vicino, continuo V. S. gli officii, e faccia testimonianza della speranza, che ha Sua Beatitudine, di vedere i suoi popoli uniti con questa Santa Sede col mezzo della autorità sua, e con la gratia del Signore.

Il Palatino di Sandomiria sarà il direttore di tutto il negotio, et in questa occasione potrà mostrar la pietà sua, la quale è nota già a N. S^{re}. V. S. lo visiti spesso con sue lettere, e faccia le solite diligenze in dare avviso minutamente di quanto intenderà alla giornata delle cose di Moscovia, che non avendo io da dirle altro in questo proposito, la saluto per fine affettuosamente.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 33.

LXIX.

An. 1606. **Del medesimo al medesimo. Roma 11 di Febbraro 1605. (De epistula Pontificis ad Magnum Moscoviæ Ducem; interim Palatinus Sandomiriae ipsum Ducem inducat ad promissa præstanda.)**

Отъ того же къ тому же, изъ Рима 11 Февраля 1606. О письмѣ Папы къ Царю Московскому; между тѣмъ и Воевода Сендомирскій напомнитъ Царю данныя имъ обѣщанія.

Si manda ora con questa il Breve per il Gran Duca di Moscovia, che si dovea inviar prima, come Le scrissi, ma sarà in ogni modo in tempo, che V. S. le potrà mandare al Sig^{r} Palatino di Sandomiria, acciochè ricordi a quel Principe quanto ha promesso mentre era in Polonia. Dalla copia, che sarà qui inclusa, V. S. vedrà il tenore di esso. Però non occorendomi il dirle altro, Le desiderò per fine ogni prosperità.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 35.

LXX.

Del medesimo al medesimo Roma li 25 di Febbraro 1606. (Quaedam Demetrii quaesita jussu Pontificis discutienda; Moscoviae Ducissa latinum ritum retineat).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 25 Февраля 1606. Нѣкоторыя требованія Димитрія имѣютъ быть разсмотрѣны по приказанію Папы; Царица Московская остается при обрядахъ Латинской церкви. An. 1606.

Nostro Signore ha dato ordine, che si vedano li punti, sopra li quali Demetrio domanda risolutione, e si farà straordinaria diligenza per inviare la risposta quanto prima. Intanto ha fatto bene V. S. ad esortare la Gran Duchessa (di Moscovia) a conservarsi nel rito latino, perchè se non si potrà compiacer Demetrio, Lei ancora, mentre si mostrerà renitente, giustificherà tanto più la causa.

Con le lettere delli 24 di Decembre, si diede facoltà al P.re Savitio di dispensare quanto alle nozze del Gran Duca, et ora si manda a V. S. il duplicato, sebbene non sarà forse necessario, ch'é il fine di questa, et la saluto di cuore.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 37.

LXXI.

Del medesimo al medesimo Roma 25 di Febbraro 1606. (Demetrius Regi Poloniae contra Turcas opem ferre promiserat).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 25 Февраля 1606. Димитрій обѣщалъ Королю Польскому подать помощь противу Турокъ. An. 1506.

Rispondo con questa, et con l'alligate alle nove lettere di V. S., sei delli quali sono delli 14., una delli 15, e due delli 21. del passatto, ricevuta con l'ordinario, di questa settimana, e Le accuso anco le copie annesse delle lettere del Gran Duca di Moscovia, della Gran Duchessa, e del Palatino di Sandomiria.

Se Demetrio sara cosi pronto in esequire, come é risoluto in promettere l'aiuto suo contra il Turco, si può sperare ogni felice successo, e cotesta Maestà (il Re di Polonia), e Signori del Regno hanno causa di risolversi a far la guerra al Tartaro, poichè si facilita l'impresa con questo mezzo. Ch'è quanto mi occorre dirle con questa, e Le auguro piena felicità.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 36.

LXXII

An. 1606. Del medesimo al medesimo Roma 4 di Marzo 1606. (De voluntate Ducis Moscoviae se conjungendi cum Regno Poloniae contra Tartaros).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 4 Марта 1606. О расположенiи Царя Московскаго вступить въ союзъ съ Польскимъ Королемъ противъ Татаръ.

Mostrando il Gran Duca di Moscovia cosi viva inclinatione d'unirsi con cotesto Regno per far la guerra a Tartari, non devrebbe trovarsi difficoltà alcuna nei Comitii in accettar l'aiuto offerto. Averà V. S., come spero, gran facilità in tirare innanzi il negotio, e l'impresa sarà utilissima alla Republica Cristiana, e di perpetua gloria a cotesta Maestà. Onde deve impiegarvi ogni suo pensiere, per condurla al desiderato fine, che piaccia al Signore di favorire, e di dare a Lei piena consolatione della sue fatiche, come io Le desidero, e Le auguro ogni bene.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 39.

LXXIII.

An. 1606. Del medesimo al medesimo Roma 4 di Marzo 1606. (Demetrius Czari titulo appellari cupiebat).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 4 Марта 1606. Димитрiй желаетъ именоваться Царемъ.

Se V. S. crede, che l'intercessione di N. S. possa persuadere a cotesta Maestà a compiacer Demetrio del titolo di Czar, da lui tanto desiderato, e che la Maestà Sua non abbia a sentire un minimo disgusto dell'officio, si contenta la Santità sua, che Lei ne tratti, presupponendo sempre, che con tal mezzo si possa render più pronto quel Gran Duca ad aiutare cotesto Regno contro il Tartaro. Circa il dar nuovi titoli a Demetrio, non si risolverà cosa, che possa dispiacere a Sua Maestà, e si fara diligenza per vedere se il nome di Czar è uscito dalla Secretaria a tempo di Papa Clemente (VIII) di santa memoria, come a Lei pare. Augurando in tanto a V. S. felicissimo esito d'ogni suo desiderio.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 40.

LXXIV.

Del medesimo al medesimo. Roma 4 Marzo 1606. (Quaesita Ducis Moscoviae a Cardinalibus et Theologis discussa).

Отъ тогоже къ тому же, изъ Рима 4 Марта 1606. Ап. 1606. Требованія Царя Московскаго разсмотрѣны Кардиналами и Богословами.

Si è fatta la diligenza, che V. S. desiderava per risolutione dei punti proposti dal Gran Duca di Moscovia, ma non conforme al desiderio, poichè una Congregatione di parecchi Cardinali, e Teologi, nella quale sono stati esaminati diligentemente li detti dubbii, ha risoluto, che la Sede Aplica non dispensa in casi simili, nè si trova esempio, che abbia mai dispensato. La Maestà di cotesto Re fece la medesima istanza, quando passò in Suetia a pigliare il possesso di quel Regno, nè si potè compiacerlo per li medesimi rispetti. Onde resta solo, che V. S. rappresenti a quel Gran Duca l'impedimento legittimo, e lo assicuri della paterna volontà di N. S. verso la persona sua, procurando di darle piena soddisfattione, col farlo capace delle ragioni suddette. Ch'è quanto posso dirle in risposta di questi particolari, e Le desidero ogni felicità.

Nuntiat. Polon. tom. 9. pag. 39.

LXXV.

Pauli P. V ad Sigismundum Regem Poloniae. (Regem Poloniae, consociatis armis cum Duce Moscoviae, hostes suos devicturum).

Папы Павла V къ Сигизмунду Королю Польскому. Ап. 1606. Король Польскій въ союзѣ съ Царемъ Московскимъ, побѣдитъ враговъ своихъ.

Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae et Sueciae Regi illustri Paulus Papa Quintus.

Charisime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem..., quod Polonorum Regum fortasse ante te contigit nemini, habes Magnum Moschoviae Ducem non solum Majestate Tuae addictum, sed singulari etiam amore devinctum, cum quo si consilia, vires, et studia coniunxeris, non tantum potes pacatum, atque securum reddere Poloniae Regnum a Tartarorum incursionibus, verum etiam Tartaris ipsis in ordinem redactis, iter aperietur tibi facile,

An. 1606. et expeditum ad immanem Tyrannum Othomanicum adoriendum, qui cum interea Principum Austriacorum Imperium occupare summa vi adnitatur, Regna quoque tua inexplebili cupiditate imperitandi inhiat; quem qui sapiunt una tantum ratione superari posse arbitrantur, si deversa bellandi necessitate eius vires in plures partes fuerint distractae, atque dissipatae. In qua re quia optime intelligimus, quantum Majestas tua prodesse possit, praesertim consociatis animis, atque armis cum Moschovita, petimus a te etiam, atque etiam, ac in visceribus Christi rogamus, ut totus in hoc incumbas, id mediteris, id cures, ut quotidie mutuus amor inter vos augeatur, et novis semper officiis charitatis, et benevolentiae foveatur.....Interea nostra tibi Apostolica benedictione cum omni cordis affectu benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris XV. Calendas Aprilis MDCVI. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Petrus Stroza.

Ex autogr. Regesto Brevium ad Principes viros Pauli P. P. V. an. 1. epist 481.

LXXVI.

An. 1606. **Pauli P. V brevia quaedam ad Demetrium M. Ducis Moscoviae sibi nomen afferentem, ad Marinam ejus conjugem, ejus socerum Palatinum Sandomiriae et Bernardum Card. Maciejovium.**

Тогоже Папы нѣсколько писемъ къ Лжедимитрію, къ Маринѣ, къ Воеводѣ Сендомирскому и къ Кардиналу Мацѣіовскому.

Pauli V. Breve Demetrio M. Duci Moschorum. Dilectissimo filio nobili viro Demetrio magno Moschoviae Duci.

Dilectissime fili nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem.

Quae sunt a Deo bonorum omnium autore in tuam Celsitudinem singularia collata beneficia, ea verisimile est ad contemplandam praedicandamque divinae bonitatis gratiam te indies excitare, atque inflammare magis magisque. A Domino certé factum est istud et est mirabile in oculis nostris, et memorabile in universa terra; nostrique cum id evenerit initio Pontificatus, tanto perfundimur gaudio spirituali, ut ex divina gratia quem tu fructum percipis, in nos id redundet maximè, tecumque una debitas Deo agamus gratias, quod tuos tibi, quod per te tuis pacem restituit et tranquillitatem. Frequens est nobis sermo de te Fili dilectissime, frequentissima de tua pietate cogitatio. Atque dum paterno inquirimus studio, quantum tua Celsitudo Ecclesiae Dei possit prodesse, et quam latum habeas campum, in quo Christiana tua excurrat prudentia, in nostras inciderunt manus, ad Clementem praedecessorem nostrum felicis recordationis, quas tu Samborii

dedisti litteras quarum argumentum, cùm summam tuam erga S. hanc Sedem imprimis redoleat observantiam; incredibile est, quàm nos eaedem recreaverint, et paternae nostrae in te charitatis viscera pertentaverint omnia. His ipsis litteris, quia tu Christi Vicario pollicebaris, ad fidem catholicam tuis in locis amplificandam quae opus essent, omnemque affirmabas daturum te operam, ut tibi subjectis populis debitam Sedi Apostolicae instillares obedientiam, idcirco et mercedem, quam poposceras, accepisti in terris, aviti scilicet et paterni imperii solium, et in coelo majora multò tibi reservata sunt praemia. Tu modo quae recepisti si praestiteris fortiter, quod vix fieri posse existimaverat tua Celsitudo, ut exiguis copiis cum validissimo confligeres hoste, victorque evaderes, facile factu expertus es, Deo Duce, cui non est difficile in paucis vincere. Dei igitur Omnipotentis auxilio, aggredere nunc quòque praesenti animo, quae tuis populis futura sunt salutaria. Dabit illis Deus cor docile, ut te audiant, et tuae ultro ut pareant voluntati, tuisque idem piis conatibus aderit in fortitudine brachii sui. Operi in Christo inchoato citò impones fastigium; adjutores certè fautoresque ex tuis habebis quam plurimos, qui divina favente gratia, tuo adducti exemplo, tuo nutu in S. Romanae Ecclesiae communis matris gregium accurrent palàm, atque in unitate spiritus, nobiscum unà, uno oro Deum honorificabunt. Et accepti beneficii et promissionis tuae memorem te planè fore confidimus. Verùm tu quae piè cogitas, exequere naviter, et nostra, quam tibi nunc impartimur, ad verae immortalitatis gloriam contende Apostolica benedictione. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XI Februarii MDCVI. Pontificatus nostri anno Primo. An. 1606.

Ejusdem ad Eundem.

Optatissimi nuntii cum ad nos afferrentur undique, de rebus a tua Serenitate praeclare gestis, de tua in S. hanc Sedem observantia, de studio, quo tu flagras, Christianae juvandae rei, tanto litterarum tuarum tenebamur desiderio, ut Andream Lavitium e Societate Iesu ad nos tuo properantem mandato, hominem non indiligentem, negligentiae penè accusaremus. Mora omnis molesta, cum quid expetitur maximè. Verùm dum computamus dies, et tanquam e sublimi loco aliquo ejus adventum speculamur, eccè subitò nunciatur venisse. Intromissus illico, jussus illico reddere litteras et dicere; reddidit, dixit de te digna, et nisi quod non simul omnia, ut cupiebamus. Tam magnam cepimus ex ejus sermone voluptatem, ut prae gaudio tenere lacrymas non potuerimus. Tantam certè Sedi Apostolicae factam accessionem arbitramur, istis in locis prudenter ac fortiter te imperante, quanta esse potest maxima. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Tibi Fili dilectissime quid non adversi antehac accidit? Tuae pueritiae factae insidiae, paterno avitòque ejectus es solio, intra aliena praesidia coactus venire, ut vita et communi spiritu tutò fruerere. Verùm unde tibi extremum exitium erat pertimescendum, inde tua duxit initium gloria atque amplitudo, et quae domi forsitan atque in otio ad tuorum populorum salutem perquàm necessaria didicisses nunquam, ea externo in regno summoque in negotio didicisti. Dei haec admiranda sunt opera a Dei Genitricis patrocinio, cui te

An. 1606. dicasti totum, et in cujus tutela quandiu fueris regnabis tutissimus, singularia sunt haec beneficia. Ad ea vero si mentis aciem intendimus, cum Apostolo exclamare necesse est: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus! Firma ac stabilis divino auxilio cum sibi tibi jam parta quies, eamque incredibilis quaedam sequatur admiratio, quod te omnes virtute caeteris praestare existimant ad veram felicitatem adipiscendam, illud tibi nunc restat denique, ut tua Serenitas in iis operetur, quae a Deo accepisti talenta, et Domino offeras, quod fueris superlucratus. Campum habes latissimum, in quo plantes, seras, metas; in quo Christianae pietatis fontes diducas quaquaversum; in quo exstruas aedificia, quorum fastigia pertingant ad coelum. Utere igitur opportunitate loci, atque in eo ipso, quasi alter Constantinus, Romanam primus firma Ecclesiam. Primus liberalibus juventutem imbue disciplinis, atque ad omne Christiani officii munus instrue tui imitatione; primus reservatum tibi a Deo munus tui ornandi Imperii agnosce, primus exple. Una est fides Catholica, una sit toto orbe terrarum Catholicorum consensio; una haec nos inter nos, maximo licet locorum intervallo disjunctos arctissimo conjungat vinculo charitatis. Paterni affectus nostri intimos tibi sensus aperimus; tu patere tuis eos imis haerere in visceribus. et quia apud tuos tantundem potes, quantum vis, jube, impera. Christi in terris vicarii veri pastoris vocem tui audiant omnes. Lavitium ad tuam remittimus Serenitatem, inviti volentem, ac ni poposcisses, haud facile dimittebamus: usque eò hominis colloquio et pietate delectamur. Verùm ea lege revertitur, ut nos invisat et quàm primum. Is a nobis habet multa, quae tibi exponat nostro nomine, sed haec imprimis aurea, nempe, ne tu te ac tua credas haereticis, neve a prudentum piorumve consilio discedas unquam. Ei igitur fidem habebis, cui, quo ist tibi in posterum charior, munus ingens dedimus ad te perferendum, nostram scilicet Apostolicam benedictionem. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die X. Aprilis MDCVI. Pontificatus nostri Anno primo

Ejusdem Marinae Demetrii Conjugi.

Dilectissimae in Xto Filiae nobili mulieri Marinae Magnae Ducissae Moschoviae.

Dilectissima in Christo filia nobilis mulier salutem et Apostolicam benedictionem. Crebras paterni amoris nostri Serenitati tuae dabimus in posterum significationes; crebris te, velut novellam plantam in Domini vinea ista collocatam, irrigabimus benedictionibus, ut fructu quotannis aucta feliciore, fiat sicut vitis abundans in lateribus domus tuae. Sis igitur a Domino bendicta filia, sint qui nascentur ex te filii benedicti, quando quidem tales speramus fore, quales et Sancta mater Ecclesia expetit, et parentum pietas pollicetur; hoc est, ad Christianam fidem propagandam propensissimos. Atqui optimi parentis cum sit, quos procreaverit atque eduxerit, eos non in gremio et blanditiis, sed in disciplina et pietate educare; a teneris quippe si quis puerum imbuat iis opinionibus, quae insitum a nativa indole studium colendae religionis excitare atque inflammare solent, aetate paululum progressus, ad eam ipsam amplificandam miro quodam modo exardescit. Te filia in Christo dilectissima hortamur, ut quanam ratione sint liberi educandi, monentem Apostolum audias; filios vestros educate in

disciplina et correptione Domini. Quo de tuam Serenitatem ex officii nostri munere admoneamus in praesentia hoc unum est, tu paternis nostris cohortationibus aures libens praebe, et Andreae Lavitio, hasce litteras qui tibi reddet, fidem habe. Intimum patrii nostri erga te animi sensum, cum sis is cumulatè explicaturus, eumque, ejusque toti orbi terrarum utilem Societatem tantùm dilige nostra causa, quantùm nos te amamus in Domino, hoc est summè, et nostra, quam is tibi impartietur, Christianam tuam pietatem firma atque auge Apostolica benedictione. Datum Romae apud S. Petrum X. Aprilis MDCVI. Pontificatus nostri anno primo. An. 1606.

Ejusdem Palatino Sandomiriensi.

Redeunti in Moschoviam Andreae Lavitio e Societate Iesu hasce dedimus litteras ad tuam nobilitatem perferendas, simulquè mandavimus, ut quanta simus paterna benevolentia complexi et te, et tuos, tibi plane confirmaret. Catholicae religionis in Moschovia propagandae in tuae nobilitatis pietate spes nostra sita est maximè, tuoquè ad id consilio auxilioquè indigemus. Tua certè interest, Potentissimum Principem generum tuum Demetrium ejusque populos retinere in officio et obsequio erga Sacram Romanam Ecclesiam, atque obedientia. Etenim ubi eorum animi semel imbuti fuerint disciplina, ut sunt dociles, et nullis adhuc haereticorum erroribus depravati, certatim qnisque, Deo favente, in Catholicae Ecclesiae gremium sese recipiet, et pietatis aucto studio, ad pristinam observantiam erga principem recentem, quandam adjiciet venerationem. De his quanta cum sollicitudine cogitemus, exponet tibi idem Lavitius, cujus opera si volueris uti, reipsa intelligas, publicis illum rationibus fore non inutilem. Tuae nobilitati suggerat Deus, quae sunt publicae utilitati profutura, et quam nos tibi nunc impartimur benedictionem, sua idem firmat ratamquè habeat benedictione Sanctissima. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris Die X. Aprilis MDCVI. Pontificatus nostri anno primo.

Ejusdem Bernardo Card. Maciejovio.

Dilecto filio nostro Bernardo Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinali Cracoviensi nuncupato.

Quanta nos Christiana voluptate affecerit Andreae Lavitii ad nos adventus, ex ejus tu sermone conjicies, cum ipsum paternae nostrae erga Magnum Moschoviae Ducem benevolentiae voluerimus esse, speremusque testem fore locupletissimum. De Principis Demetrii pietate tam multa certè is nobis pollicitus est, ut in spem magnam venerimus, facilé posse confici, favente Deo, quod optamus tantopere; nempe ut Mosci tandem aliquando Sanctam Romanam Ecclesiam communem matrem agnoscant colantquè, et nobiscum unà mutuo charitatis vinculo conjungantur. In eo verò cum tua imprimis authoritas profutura sit plurimùm, te hortamur, ut eidem Lavitio, qui nostras hasce literas tibi reddet, ea suggeras, quae publicae causae possunt prodesse maximè, eiquè negotio tuam accomodes operam, ad Catholicam religionem illis in locis propagandam. Tua id erit pietate dignum, tuusque conatus iste prae-

An. 1606. clarissimus, quò sis in idipsum propensior, piis tuis cogitationibus Apostolica nunc benedicimus authoritate. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris X. Aprilis MDCVI. Pontificatus nostri anno primo.

(Albertr. ex codice manuscr. Bibliothecae Vallicellianae Romae 1. 59.)

LXXVII.

An. 1606. Dyaryusz dziejow Moskiewskich i legacyi I. I. M. M. p. p. Posłow, P. Mikołaja Oleśnickiego z Olesnice Kasztelana Małogoskiego, i Pana Alexandra Korwina Gosiewskiego Starosty Wielunskiego Sekretarza I. K. Mośći. Spisany w roku MDCVI w Moskwie.

Дневникъ произшествій Московскихъ и посольства въ Москву Папа Николая Олесницкаго Каштеляна Малогоскаго и Папа Александра Корвина Госѣвскаго Старосты Вѣлюнскаго Секретаря Его Королевск. Величества. Писанный въ 1606 году въ Москвѣ.

Die 25 we wtorek. Wyjechawszy z Orszy do Dombrowna na noc mil cztery, die 26. we środę z dombrowna do Bojowa mil sześć drogi złey leśney, tam pokarmiwszy jachaliśmy na noc mila za granicę do wsi, którą zowią S. Mikołay. Dnia 27 we Czwartek z tey wsi do drugiéy Dziedziowa na noc mil dziewięć drogi miéyscami nie dobrey lasami.

Dnia 28 w piątek z Dziedziowa do Lubna mil dwie drogi nienaygorszéy. Potkał Imci Pana Starostę Dworzanin Hospodarski Lawryn Radziwonowicz, szereg w kilkunastu koni i mówił wte słowa Bojarzyn, Wojewoda Namiestnik Smoleński Kniaź Iwan Siemienowicz Kurakin z Towarzyszem swoim według rozkazania Iego Carskiey Mośći przeciwko was wielkich posłow Zygmunta trzeciego Króla Polskiego i Wielkiego Książęcia Litewskiego na granice na potkanie wysłali, których potkali posłowie Pana Mikołaja Oleśnickiego Kasztelana Małogoskiego, a ciebie P. Alexander potkanie dla tego nie było, żeś na tenczas na granicę z towarzyszem swym nieprzyjechał, jako Starosta Orszański do Wojewody Smoleńskiego pisał, i tąk jachał podle karety Imci aż do samego Lubna. Pogonili Imci Pana Starostę słudzy z Warszawy.

Dnia 29 w Sobotę z Lubna wyjechaliśmy do Smoleńska mil dwie drogi dobrey, gdzie przez Dniepr przewieziono nas na tamtę stronę przewozu. Moskwy stało na koniach, i prowadzili nas wszyscy przejeżdzając drogi zwykłemi zaułkami aż do gospody, którą nam dano w Mieśćie, wszakoż izby białey niebyło, ani u Imci P. Małogoskiego, z którym się Moskwa zwykłym obyczajem targowała o stacyą, tak nader mało obiema dawano, żeby się tym jeden żadną miarą niemógł wyżywić, tegoż dnia wszystko za pieniądze kupowano, a owsa, siana dostać niemogli, musieliśmy wziąść, i bardzo koniom skąpo było.

Dnia 30 w Niedzielę Wielkonocną Ruską przystaw Iwan Borysowicz Mokszejow był u Ichmśći, i zgoła bardzo mało albo nic stacyi

przyczynić nie chciano, i podwod niedano, i tak niemogąc dłużey czekać, niektóre potrzebnieysze rzeczy na podwodach z sobą wziąwszy Orszańskich, a ińsze tam zostawiwszy, jachaliśmy do Pniowa mil ośm drogi dobrey, a potym aż Ichmm w kilka godzin te rzeczy z Smoleńska na podwodach przysłano, i tam stacyi nam niedano, jedno owies i siano.

Majus MDCVI.

Die 1 wyjechaliśmy w poniedziałek do Dorohobuza na noc mil dziesięć drogi niezłéy, jedno mosty częste na przeszkodzie były. — We dwóch milach za Pniowem przewóz na Dnieprze, że był bardzo wylał, musieliśmy się zabawić z kilka godzin, a że nocleg był daleko, musieli Ichmość w pół drogi pokarmić, a iż trudność wielka była, że nam stacyi niedano, a kupić Ichmość dostać niemogli, za wielką niewolą Ichmość to wzieli co dawano, jako jest nizéy opisano. — Wszakoż jałowic, które Imci Panu Małogoskiemu i Imci Panu Starośćie dawano dwie, brać Ichmć niechcieli, a to dla tego, że bardzo chude były.

Stacya Imci P. Starośćie Wieluńskiemu na ludzi 150. koni 150.

Chleba rżanego 150. Kurów 10. Gęsi 2. Kaczki 2. Zajęcy 3. Cietrzewi 3. Słoniny połci 3. Krup cwierci $^1/_2$. Miodu prasnego pudu $^1/_2$. Smietany wiadro, soli puda $^1/_2$. Octu pułtora wiadra. Cebuli potrzebę. Mąki białey ćwierć, Miodu patocznego wiadro. Miodu malinowego kruszkę. Miodu obarnego kruszkę. Owsa ćwierci 15. Siano ostramkow 15. Słomy ostramków 8. podwod 30.

Dzien Rybny. Szczuk świeżych. Ryby pospolite. Biełużyny. Sienczyny. Strzelczyny. Lososi pół pięta. Ikry lakierney bludę. Ikry paszney bludę. Miodu dla Czeladzi wiader 50. Piwa wiader 56. Gorzałki. Akwawity Kruszkę. Korzeni naymniey.

Dnia 2 we Wtorek, Ichmć Koniom odpoczęli w Dorohobużu. An. 1606.

Dnia 3 we środę z Dorohobuża do Kolpity na noc mil 6 niemal wszystko mostami; naliczyliśmy 45.

Dnia 4 z Kolpity do Wiazma na noc mil 8 drogi dobréy także mostami naliczyliśmy mostów 95.

Dnia 5 w Piątek z Wiazma do Zajezierza na noc mil 8 drogi prawie niedobréy lasem po części mostami.

Dnia 6 w Sobotę z Zajezierza do Dobry na noc mil sześć drogi nieprawie dobrey.

Dnia 7 z Dobry do Możayska na noc mil 10 drogi nieprawie dobréy. Przystaw pilno się tego domagał, żeby Ichmość stali wtéy wsi, gdzie przedtym posłowie zwykli stawać, dając tę przyczynę, że pijani ludzie w mieśćie, bez warchołu by się nieobeszli, lecz Ichmość upatrując to, że chociażby we wsi stali, jednak czeladź ta, którym pieniądze strawne dawano, dla tego ze się stacyą wyżywić niemogli, musieliby przed się do miasta dla kupienia żywności iść, woleli Ichmość sami stać w mieśćie. Tegoż dnia był Przystaw u Ichmćiow, żądając, aby Ichmość czeladzi swéy zakazali chodzic po mieśćie. — Ichmość z chęcią radzi zakazali wszystkim, aby pod gardłem żaden daley gospody wyniść nie śmiał. Interim hayduk Imci Pana Małogoskiego któremu pieniądze strawne dawano, szedł dla kupienia piwa, do kabaku dla siebie i dla drugich samowtór. — Gdy przyszli do kabaku, kazali piwa dać, Karczmarz niechciał pieniędzy Litewskich brać, i oto zwadzili się z sobą i jęli haydukow bic. Potym jednego kilka ich nożami pchnęli, aż padł na ziemie, związali go tamże chcąc go utopic, a drugi ledwo uciekł, i przybiegłszy do gospody dał znac Imci P. Małogoskiemu, i posłano tam zaraz, że tego hayduka odzyskano, potym obawiając się większego tumultu, czeladzi Ichmość

An. 1606. zeyść się do gromady kazali. — Na trwogę trąbiono. Posłali Ichmość po Przystawa, któremu szeroce przełożywszy despekt swóy, o sprawiedliwość się domagali. — Przystaw to odłożył do jutra.

Dnia 8 w Poniedziałek przystaw przyniosł do Ichmośći Pana Starosty Wieluńskiego listek pisany od Ophanasieja Własiewa, który świeżo u Krola Imći był.

Kopia listu pisanego od Ophanasieja do Imśći Pana Starosty Wieluńskiego.

«Nayjaśniéyszego niewzyciężonego Samo«dzierżcy i wielkiego Hospodara Dmitra Iwa«nowicza z Bożey łaski Cesarza wielkiego Kró«lestwa wszystkiey Rossyi i wszystkich Tatar«skich Carstw i inszych niemało Hospodarstw «Moskiewskich Monarchyi podległych Hospo«dara Cara i Samodzierżce jego Carskiego Wie«liczeństwa, od Podskarbiego i naybliższéy rady «Diaka, od Ophanasa Iwanowicza Własiewa, «Alexandrowi Korwinowi Gosiewskiemu Se«kretarzowi i Dworzaninowi Iego Królewskiey «Mośći. — Wiadomość mię doszła od Cesar«skiego Wieliczeństwa od przykażnych ludzi, «i od Przystawa naszego przyszedłszy do Wiel«kiego Hospodara Naszego woyczyznę do Smo«leńska według rozkazania Cesarskiego, roz«kazał Wojewodzie i z towarzyszem, Kniaziu «Iwanu Siemienowiczu Kurakinu wam stacyą «dać na wszystkie ludzie i konie, jakoż i u sie«bie powiadał, a z tobą tak wiele koni i ludzi «niebyło, i stacyi dla tegoś nie wziął, począłeś «prosić we troje albo we czworo stacyi, nawet «i naypodleyszego Człowieka swojego chcąc «wtym korzystować, i ja się temu wydziwić «nie mogę, jakimeś to obyczajem uczynił. — «Wiadomo tobie samemu jakie braterstwo i mi«łość między Hospodary naszemi, Wielkiego «Hospodara naszego Cesarza i Wielkiego Knia«zia Dimitra Iwanowicza wszystkiey Rusi dzi«erżawca z Hospodarem waszym Zygmuntem «Królem Polskim i Wielkim Książęciem Li«tewskim, i wam było poddanym Hospodar«skiéy Mci wiedząc taką miłośc między Hos«podary, przystoi nam z wszelakich miar Iego «Hospodarskiey Mośći przestrzegać, i nieprzy«stoynych rzeczy czynic nie przystoi. — I to«bie Alexandru między wszystkiemi przystoyno «było ostrzedz, wiedząc do Siebie Hospodara «naszego i Iego Cesarskiego Wieliczeństwa to«bie miłosierdzie uczynił, czego większym Po«słom na Moskwie niebywało, jako było Ce«sarskie Wieliczeństwo uczynił to dla ciebie, i «ty zapomniał to Cesarskie miłosierdzie, ta«kieś niepotrzebne rzeczy uczynił i starszego «towarzysza na to przywodził. — Ia przestrze«gając między Wielkich Hospodarów bractwa i «miłośći i towarzystwa okazując tobie miłość «swoję, że takie nieprzystoyne rzeczy Iego «Cesarskiey Mośći donieść i tobie będzie wstyd, «i takich niepotrzebnych rzeczy niepoczynay, «a tobie pomniąc Iego Carskiego Wieliczeń«stwa żałowanie komu i mało porządnym oby«czajem, żebyś ty na się rozgniewania wiel«kiego od Iego Hospodarskiéy Mośći nie miał. «Pisan u Wielkiego Hospodara naszego w Ho«spodarstwie panując u zamku Moskwie. Roku «1606 dnia 4 Maja.»

Potym naradziwszy Ichmość mu czynili respons taki. «Nayjaśnieyszego Wielkiego Hos«sudara Zygmunta trzeciego z Bożéy łaski Króla «Polskiego, Wielkiego Książęcia Litewskiego, «Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowie«ckiego, Kijowskiego, Wołyńskiego, Podol«skiego, Podlaskiego, Inflantskiego Estońskiego «i innych i dziedzicznego Króla Szwedzkiego, «Gotskiego, Wandalskiego i innych. Od posła «Sekretarza dworzanina Starosty Wielizkiego «dzierżawcy Koniuchowskiego, Ophanasieju «Iwanowiczu Własieju Podskarbiemu i Pisar«zowi Carskiemu. — Dzisiéyszego dnia oddano

«mi list przez Przystawa naszego Iwana Mok-
«szejowa od ciebie, a wtym pisaniu pisał ty do
«mnie, że tobie wiadomość dano od przykaż-
«nych ludzi i od przystawa naszego, bądź to
«Bojarzyn i Wojewoda Kniaź Iwan Kurakin-
«z towarzyszmi, rozkazał nam posłem korm
«dać na te wszystkie ludzie i konie co ja sam u
«siebie ukazał, że tyle ludzi i koni, bądź to było
«albo nie więcey, ty do mnie słów wtym pisa-
«niu napisał; ja tobie na to oznaymuję, że ja z
«Iaśnie Wielmożnym Panom Mikołajem Oleś-
«nickim Kasztelanem Małogoskim towarzyszem
«moim do Smoleńska przyjechał, i tegoż czasu
«po pierwszemu obyczaju dał na rejestrze
«przystawu, że tyle ludzi i koni ze mną, ani
«więcey, ani mniey. — A te ludzie i konie
«pierwiey ze mną byli, i ty kiedy będziesz
«chciał, roskażesz w Moskwie dowiedzieć sie,
«że tak jest, jako ja do ciebie napisał; a przy-
«każni ludzie i przystaw nieprawdę do ciebie
«napisali. — I teraz w Smoleńsku według re-
«jestru znaydzie, i na konie niedano nasze,
«niemogliśmy się żadną miarą tym wychować,
«i jam mówił przystawu, ażeby mówił Woje-
«wodzie, a przystaw mnie od Wojewody drugi
«rejestr przyniosł, a według tego rejestru coś
«ty mnie pierwey dał, tedy ja to wiedział, że
«nazbyt było, a jam też ztego rejestru co naz-
«byt było wyrzucił, a na to mieysce inszego
«potrzebniéyszego prosił i tego rejestru nieod-
«mienił. — A my oba strzegąc tego, według
«rozkazu Nayjaśniéyszego Hosudara naszego,
«niemieszkając jachaliśmy w drogę z Smoleń-
«ska do Pniowa, a na staniu według rejestru
«dano nam siano i owies, myśmy to wzięli, a
«więcey nic nie dano inszego, przed się za pie-
«niądze nasze wszystko kupiono. — Drugi no-
«cleg w Dorohobużu, tamże też nam dawali
«według rejestru Smoleńskiego, my to pobrali
«na ludzie i konie, tylkośmy jałowic nędznych
«nie wzięli, nieprzydały się na jedzenie; Kie-
«dybyś to sam widział, nięmógłbyś się wydzi- An. 1606.
«wić, i pod ten czas wszystkie karmy wzięli,
«tylkośmy jałowic nie brali, a tośmy przecię
«za frasunek niemieli u siebie i pod ten czas dla
«tegośmy frasunku nieczynili. — Ze między
«Hosudarem naszym wielka miłość i brater-
«stwo jest, bo tego jakem ja był i ty u Iego
«Krolewskiéy Mości, Hosudarowi memu, ale i
«wszystkim ludziom, nawet i przed tobą w
«Krakowie niepojednokroć tobie wystawiał, i
«potymem i towarzyszowi memu mówił, — i
«to się dzieje nie samym Hospodarską mścią,
«ale Wojewodą Smoleńskim a ludźmi przykaż-
«nemi. — Mówiliśmy przystawowi o tym że
«karmu mało dając, żeby on był do pisarzów
«wielkich do Moskwy napisał, a z Moskwy z
«czasu na czas czekaliśmy polepszenia, jako i
«przedtym bywało. — Ia się pisaniu twemu nie
«dziwuję, dla tego że tobie prawdziwey wiado-
«mości niedano, —Ia dla tego do ciebie tak sze-
«roko piszę, a kiedy dali Bog będziemy w Mo-
«skwie, ty sam dowiesz się i obaczysz wiele
«ludzi ze mną, i karmu wiele nam dają. —
«Niepodolna rzecz żebyśmy się tym mogli wy-
«chować, tobie samemu pierwsze obyczaje wia-
«dome. A coś ty do mnie pisał w liscie swoim
«posła Królewskiego grożąc Hosudarem swoim,
«nigdy nie wygrozisz, wielki to dziw u nas i u
«każdego, tylko ty tak rozumiesz, że twemu
«Nayjaśnieyszemu Hosudarowi tak się zeydzie
«na wielkich Hosudarskich posłów gniewać się,
«to twemu rozumowi się zeydzie. Mnie Hosu-
«darem grozić, a twemu Hosudarowi nieprzy-
«stoi na wielkich Hosudarach Chrzesciańskich,
«na bracią swoję, a zwłaszcza na posłów ich
«gniewać się. A ty mnie gniewem swym nie
«groż, nie Alexandru to czynisz, jedno Królowi
«Imći Hosudaru mojemu. Popędliwie i nieo-
«byczajnieś te słowa w liście swym napisał, ja
«to rozumiem żeś ty w liście swojm nie doyr-
«zał tego słowa, anibyś jeszcze tego spostrzegł,

An. 1606. «żeby takie słowa nieprzystoyne w liście swo-«im, a do nas posłów takich słów niepisano, bo «to krzywda Iego Królewskiéy Mości by się «działa, a za tym by nieprzyjaźń między Ho-«sudarami».

Dnia 8 w Możaysku, tego dnia koniom odpoczywano.

Dnia 9 we Wtorek, będąc tey nadziei, żeśmy mieli w ośmiu milach w Kubińsku nocować, wyjechaliśmy skoro dzień z Możayska, i przyjechaliśmy jeszcze przed południem do wielkiéy iedney Wołgi, w którey jedno chałup kilka, mil cztery od Możayska. Mówiliśmy przystawom, żeśmy nie tu mieli nocować, oni powiedzieli, że Carski taki rozkaz jest.

Dnia 10 we środę z Bołgi do Wiazmey mil ośm drogi przednie dobrey. We Wtorek przed Ichmciami wyjechała Carowa Moskiewska z Wiazma, a że ognia nieopatrznie odjechali, zapaliło się miasteczko, i zgorzało, jako Moskwa udawała, domów 30. Tam przyjechawszy, szli Ichmc do Cerkwi murowaney dwór zaś nakształt zameczku wostrzony z wieżami wyniosłemi drewnianemi, których jest 6, ale Ichmciów ani do dworu niepuszczono.

Dnia 11 we Czwartek powiedział Ichmciom przystaw, że Ukaz Hospodarski jest, a by Ichmć jechali. — Wyjechaliśmy z Wiazma do Mamonowa mil trzy przednie dobrey drogi, polami i chróstami niewielkiemi.

Dnia 12 z Mamonowa jechali Ichmć do Moskwy mil trzy drogi dobrey polami, w półtorey mile od Mamonowa Hosudarowa stała w polu w namiocie; gdyśmy mijali ten namiot Moskwy i naszych bardzo wiele przed namiotom przechadzali się — Tych namiotów było niemało i wielkich, i pięknym ie płotnem i basztami płociennemi obstawiono nakształt zamku. Na tym mieyscu dwa dni Hosudarowa stała. Nam przyszło przyjechać do Moskwy pierwiey niźli Hospodarowa. Mila przed Moskwą, wsiedliśmy na konie od stanowiska Hospodarowey milę przed Moskwą aż do samego miasta roty nasze które były z Panem Wojewodą Sendomirskim przyciągnęły, widzieliśmy postronach stojące. Moskwa się też przejeżdżała, jedni na dobrych koniach i stroyni, a drudzy jak w szeregach stali, ku miastu. Przyjezdzając do mostu, który nam było nagotowano przez rzekę Moskwę na łodziach widzieliśmy dwa namioty wielkie i piękne nagotowane, do których Hospodarowa wysiadała i tam ją dumni bojarowie, po naszemu Senatorowie od Hospodara witali. — Przy tychże namiotach stała Kareta dosyć wielka u nas przedtym niewidziana w którey nakształt majestatu wysoko postawiono stolec na którym Hospodarowa siedziała. Wtéy Karecie szło koni 12 bachmatów tarantowatych, na których nicht nie siedział, ale każdą parę zosobna wiodł stajenny. — Zaraz przejechawszy ten most, uszykowano po obydwu stronach Moskwę po dwu pagorkach, których było koni 700 wszyscy w złotogłowach. My potym potkaliśmy się ze dwiema Moskwicinami na imię, Kniaziem Hrehorym Konstantynowiczem Wołkońskim i Iędrzejem Iaworowiczem Diakiem. — Ieden z nich Kniaź Hrehory przemowę do Ichmciow uczynił wte słowa; «Nayjaśnieyszy i niezwy«ciężony samoderżca i Wielki Hospodar Dmitr «Iwanowicz z Bożey łaski Cesarz, Wielki Kni-«aź wszystkiéy Rusi i niektórych Tatarskich «Carstw i innych Hosudarstwu Moskiewskiemu «podległych, Iego Cesarskie Wieliczeństwo «jak Bojar, Nayjaśnieyszego Wielkiego Hospo-«dara Zygmunta trzeciego Króla Polskiego, Wi-«elkiego Książęcia Litewskiego, Ruskiego, Pru-«skiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego i innych, «was posłów Królewskiéy Mości potkaliśmy, i «o zdrowiu waszym dowiadując się i do go-«spody odprowadzić i przystawami nad wami

«być kazał». Na co według potrzeby opowiedzieli Ichmość, potym byli odprowadzeni do dworu Poselskiego, gdzie zwykli Posłowie stawać, przez wielkie osady miasta. An. 1606.

Wjazd Carowéy do Moskwy.

Wjezdzając w Zamek, stanęli po lewéy stronie na łobnym rynku Parznicy, podle nich Turcy, Araby i Persowie trzymając konie innym. W tyle onych ku bramom stali żołnierze dwóma półkami, mimo których jachali w zamek dworzanie Carscy, synowie Bojarscy, Panowie Mniszchowie Krasnostawski Lwowski i Sanocki Starostowie, Panów Stadnickich trzech Marcin Andrzey Ierzy, i Pan Podstoli Niemojewski, Panowie Laurynowie, Książę Wiszniowieckie, Pan Lubomirski i innych wiele. — Potym Imc Pan Wojewoda Sendomirski a znim murzyn po Persku swięto ubrany, potym Carowa w karecie oney co przed miastem stała z dziesiąciu tarantowatych koni jechała, tam na żadnym koniu nie siedział woźnica, jedno przy kazdym koniu pieszo szli koniuszewie trzymając konie za cugle, wtey karecie siedziała tylko przed Carową Ieymc Pani Starościna Sochaczewska, alabartnicy z obustron, a przy samey karecie szło sześć lokajow w Kabaciech i pludrach zielonych axamitnych gładkich, a wpłaszczach czerwonych poł szkarłatnych. — Gdy już do bramy Zamkowéy wjeżdzać miała, muzyka Polska na gorze z okien grała pieśni. — Za Carową jachała kareta druga jey własna, która w ośmiu koni białych szła, axamitna czerwona a wewnątrz wszystko czerwonym złotogłowem w pośrzodku obita, a wniey stały cztery stołki tegoż złotogłowu złotem kosztownie oprawione. — Woźnice w żupaniech i ferezyach czerwonych atłasowych. — Szor na koniach axamitny czerwony, w tey karecie nie siedział nicht. — Za nią szła kareta trzecia ośmią koni białych, szor axamitny czerwony w srebro złociste oprawny, woźnice w czarnych żupaniech aksamitnych, a czerwonych atłasowych ferezyach, siedziała wniey Księżna Kosyrska, Pani Purłowa Chorążyna, Pani Herburtowa, Pani Kazanowska. Po nich szedł brozek z drzewa rzezany złocisty, czerwonym aksamitem futrowany, frantzla złota, gałki złociste sześcią koni jabłkowitych, szór aksamitu zielonego, woźnice w atłasiech zielonych, wtym brozku siedziały dwie Panie. Zatym szedł drugi brozek czarnym aksamitem futrowany, gałki złociste, sześcią koni karych, woźnice wczarnych adamaszkowych ferezyach, pokojowi Pani Wojewodzinéy siedzieli wnim. Potym szło kilka karet u których siedziały panie stare i fraucymer Iest tam, skoro wjechawszy w zamek z bramy wprawey ręce Cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego, przy któréy Manaster, nowo dla Carskiéy matki zdrzewa budowany, i do tego monastera Carowa zaraz wysiadła i mieszkała tam przy matce Carskiéy pięć dni, gdzie też Car bywając chodził po kilka kroć z nią się widywał. Będąc w onym monasterze musiała swego nabożeństwa katolickiego zaniechać, bo nie tylko w dzień powszedni, ale na świątki nie dopuszczano iey tam dla słuchania mszy świętéy Kapłana mieć, ani też do oyca dopuszczano iey iść, jedno frauncymerowi pozwolono iść do gospody Pani Staresciny Sochaczewskiéy na nabożeństwo. — Imc Pan Wojewoda Sendomirski stanął we dworze Borysa Hodunowa, który jest w Zamku budowany. Inszych Panów w mieście na różnych mieyscach postawiono. Nad wieczor tegoż dnia przyjechał od Cara do Ichmciow P. P. posłów Iwan Hramotyn, i po-

An. 1606. wiedział że jutro mają być w ręku Iego Carskiey Mości, chcąc mieć na pismie tych co mają witać Cara i upominki jakie mają bydź żeby była wiadomość. Ichmc P. P. Posłowie spisawszy każdego z nas, mianowicie cośmy witać mieli, dali mu na karcie.

Audyencya u Hospodara.

Dnia 13 jachali Ichmość na audyencyą. Od gospody Ichmciów aż do samego zamku Strzelcy dwiema rzędami stali z rusznicami, a potym przyjeżdzając do Zamku, i zsiadłszy z koni na zwykłym mieyscu, gdzie posłowie siadają, na wschodzie gdzie Ichmciom iść przyszło, tam Alabartnicy po dwóch stronach stali.—Niemcy Inflantczycy których jest trzysta, jest nad niemi Francuz kapitan, a nie chodząc do samych drzwi sali, gdzie Ichmciow poselstwa słuchano, wyszedł do Ichmciów P. Wojewoda Sendomirski, bo już tam był, a Ichmość się też chcieli widzieć z Imcią i wniektórych rzeczach się porozumieć, dowiedziawszy się że Hospodar listu Królewskiego wziąć niechciał, prosząc Imci P. Wojewody, aby on wyperswadował. Ichmość P. Wojewoda uczyniwszy o tym złą nadzieję odszedł od Ichmciów. — Ichmci potym chciali do Cara wniść. W sieniach przed samym weyściem, dway, Hrehory Iwanowicz i Mikołay Okolczy z towarzyszem swoim prowadzili Ichmciow do Sale, w którey Car na Majestacie siedział wysoko, bo cztery stopnie do niego wstępować potrzeba było.—Ichmciom dano siedzieć naprzeciwko Cara, jedno daleko, mało nie wpół izby, majestat kosztownie urobiony z srebra złocisty, sam zaś Car siedział, w Szacie kosztownéy, perłami, drogiemi kamieńmi sadzonéy, mając na sobie odzienie białe, sztyki też białe, łańcuchy też złote na sobie mając. — Dway poprawèy ręce, a dway po lewéy, ci stali siekierki mając na ramionach, ostrzem ku gorze obrócone, piąty stał z mieczem gołym, a szosty zaś stał, co czasem też trzymał sceptrum, a czasem jabłko mu podawał. Po lewéy ręce jego siedzieli dumni Bojarowie jedno daleko; Patryarcha podle niego blizèy po prawéy ręce na miednicy wręku trzymając krzyż, a drugie duchowienstwo już opodal po teyże stronie patryarchy, daley dworzanie jego, Moskwa po ławach siedzieli, drudzy stali. Nasi też Polacy, których assystencya niemała była, na ten czas przestrono za Ichmciami stali. Ta sala wszystka różnemi kobiercami obita była. Imc P. Wojewoda Sendomirski w ławce siedział, przeciwko któremu Ichmciom właśnie stać przyszło, zaczym tam stanąwszy przy Ichmciach Mikulin Okolniczy opowiedział Hospodarowi.

«Nayjaśnieyszemu i nieposledniemu Samo-«derżcy Wielkiemu Hospodaru Dmitru Iwano-«wiczu Bożą miłością Cesarzu i wielkiemu «Książęciu wszystkiey Rusi i wszystkich Ta-«tarskich Carstw i innych Moskiewskiey Mo-«narchii podległych Hospodarstw, Hospodaru, «Caru i Obładytelu, Nayjaśnieyszego i wiel-«kiego Hospodara Zygmunta trzeciego z Bożéy «miłości Króla Polskiego, wielkiego Księcia Li-«tewskiego i innych, posłowie Mikołay Oleś-«nicki, Alexander Gosiewski waszey Hospo-«darskiéy Mości czołem biją.»

Po oddaniu pokłonu mówił Imc Pan Małogoski podług instrukcyi.

«Nayjaśnieyszy i wielki Hospodar Zygmunt «trzeci z Bożéy łaski Król Polski, wielkie «Książe Litewski, Ruski, Pruski, Zmudzki etc. «przysłać raczył nas posłów swych, mnie Mi-«kołaja Oleśnickiego Kasztelana Małogoskiego «i Alexandra Korwina Gosiewskiego Starostę

«Wielizkiego, dzierżawcę Koniuszowskiego, «abyśmy, imieniem Króla Imci Pana naszego «miłościwego, waszey Hospodarskiéy Mości na«wiedzili, i oglądali; szczęśliwego panowania «na stolicy przodków waszéy Hospodarskiéy «Mości winszowali, chęci i Braterskiéy miłości «Iego Królewskiéy Mości Pana naszego miłości«wego waszéy Hospodarskiéy mci powiedzieli.»

Przypatrowałem się natenczas, jako wdzięcznie poselstwo będzie Car przyjmował, i widziałem sam to na oko, gdy w przemowie Imci P. Małogoskiego przyszło do tego, że nie Cesarzem, ale Kniaziem mianował, ruszywszy się zmièysca podniosł w górę oczy, zawoławszy jednego Senatora, kazał sobie Koronę z głowy zdjąć, mając wolą alterkacyą sam z posły mieć. Imc P. Małogoski dokończywszy mowy swèy i wziąwszy list, do ręku Aphonasiewa Iwanowicza Własiewa oddał, Który on wziąwszy czytał przed Hospodarem po cichu tytuł, gdzie go Cesarzem nienapisano. Informował Hospodar Ophanasia jako miał odpowiedzieć, który przystąpiwszy do Panów Posłów, wte słowa mówił: «Mikołay i Alexander do Nayjaśniey«szego i nizwyciężonego Samoderzcy od Nayjaś«nieyszego Zygmunta Króla Polskiego wielkiego «Książęcia Litewskiego posłowie, oddaliście «nam list, na którym tytułu Cesarkiéy Mci «niemasz, ale od Nayjaśnièyszego Króla do nie«jakiego Kniazia wszystkiéy Rusi. Tylko Iego «wieliczeństwo na swych własnych Hospodar«stwach panuje, i wy to pismo weście do siebie «zanieście Hospodarowi waszemu». Odpowied«ział Imc P. Małogoski «Bierzem list ten I. K. «Mci Pana naszego nazad radzi z tą uczciwośćią «jako się godzi, jako był przez nas do rąk Apha«nasia Iwanowicza dany, chcąc nazad Królowi «Imci Panu naszemu odnieść, Którym już wa«sza Hospodarska Mośc wzgardził, a przyjć «onego niechciał. — Pierwszy jest Monarcha w «Chrzesciańslwie, który tytuł Królowi Imci «Królewski, przez wiele set lat od wszystkich «Monarchów świata tego przyznany mimo «wszelką sprawiedliwość uymować każesz i «listu brać od nas niechcesz, Czym Iego Kró«lewską Mośc i Rzpltą na tym majestacie obel«żyłeś, na którym wasza Hospodarska Mośc «siedzisz dziwną sprawą Bożą i łaską Króla «Imci, pomocą ludzi narodu Polskiego posad«zony; którego dobrodzieystwa prędko Wasza «Hospodarska Mośc zapomniawszy, rzuciłeś się «na dostojeństwo Iego Królewskiey Mości Pana «naszego i wszystkiey Rzeczy-pospolitèy, co nie«tylko Majestat I. K. Mości Pana naszego mi«łośćiwego i wszystkę Rzecz-pospolitą i nas sa«mych posłów I. K. Mości, ale i tych cnych «Polaków którzy stoją przed oczyma Hospodar«skiéy Waszéy Mci i wszystkę Rzecz-pospolitą «i Oyczyznę naszę obrażać musi. To też my, co «daley w zleceniu mamy, iż się zlistu było «Waszéy Hospodarskiéy Mci sprawić potrzeba, «którego wziać niechcesz, odprawować nie bę«dziem, i prosiemy, abyśmy do gospody swey «prowadzeni byli.» Rzekł Hospodar na to. «Niezwykła rzecz jest Monarchom siedząe na «Majestacie z Posły się umawiać. Ale nas do «tego przywodzi uymowanie tytułów naszych «od Króla Imci Polskiego. Niedawno Posłanik «u nas był, i teraz posłem z wami iest, z któ«rym takąż kontrowersyą o uymowanie tytu«łów naszych, przedtym jako i teraz mieliśmy; «Ze niejesteśmy Kniaz, nie jesteśmy ni Ho«spodar, nie jesteśmy ni Car, ale jesteśmy Im«perator na swoich szerokich państwach, a bi«erzemy się za ten tytuł, który mamy od Boga «samego, i zażywamy tytułu tego, nie słowy, «jako insi czynią, ale samą rzeczą, gdyż ani oni «Assyryjscy Monarchowie, Medy i Cesarze «Rzymscy większym prawem i słusznośćią tego «tytułu nad Nas nieużywali. bo nietylko że«byśmy nie byli Kniaziem albo Hospodarem, «albo jedno Kniaziów i Hospodarów, lecz z ła- An. 1606.

An. 1606. «ski Bożey i Krołow pod sobą mamy, którzy «nam służą. I nikogo w panowaniu równym «sobie wtych połnocnych Krajach niemamy, i «nicht tu nie rozkazuje, jedno wprzod P. Bog, «a potym my sami, jakoż wszyscy Monarcho-«wie i Cesarze tym tytułem mnie pisują; — «jedno Król Imc uymę nam wtym czyni, a tak «się przed Bogiem oświadczamy, że nie z nas, «ale z Króla Polskiego przyczyna będzie nie-«przyjaźni, rozlania krwi między nami.« Odpowiedział Imc Pan Małogoski. «Wasza Ho-«spodarska Mośc raczyłeś mowę swą zacząć, «że niezwykła rzecz iest Monarchom siedząc «na Majestacie z posły się umawiać. — Prawda «jest, ale i to też niezwykła rzecz jest, nad in-«strukcią Posłów namowy jakie wyciągać. — «Iednakże iż mię Wasza Hospodarska Mośc do «tego sam pobudzasz, tedy, aczkolwiek nie je-«stem tak sposobny, abym na takie rzeczy we-«dług potrzeby, nieprzygotowawszy się odpo-«wiedzieć miał Waszéy Hospodarskiéy Mości, «wszakoż, iż tu idzie o dostojenstwo I. K. Mo-«ści Pana naszego miłościwego, godzi mi się «ozwać, i to co mi się zda, do ochronienia do-«stojenstwa Iego Królewskiéy Mości i Rzeczy-«pospolitèy będąc Polakiem człowiekiem wol-«nego narodu mówić będę. — Tytułu tego, «ktorego Wasza Hospodarska Mośc od Króla «Imci i Rzeczypospolitèy domagać raczysz, z «tey przyczyny Król Imc Waszey Hospodar-«skiey Mości niedawa, że przodkom Waszey «Hospodarskiéy Mości żaden z przodków Iego «Królewskiey Mości i sam Król Imc niepisał i «niedawał, niema Król Imc ani Rzecz pospo-«lita żadnéy wiadomości o takim tytule, jaki «teraz Wasza Hospodarska Mośc sobie przyw-«łaszcza, co metrykami tak koronnemi jako i «W^e^ Księstwa Litewskiego i Moskiewskiemi «snadnieby się pokazać mogło, nawet i dumni «Bojarowie ludzie starzy, dobrze by tego wia-«domi być mieli, że się u nich insze tytuły nie-«naydują, nad ten który się teraz imieniem «Króla Imci Waszéy Hospodarskiey Mości daje. «Druga że Wasza Hospodarska Mośc do Króla «Imci jakoś usiadł na Państwie swym, żadnych «posłów niesłał domagając się tego tytułu u «Krola Imci, i choć Wasza Hospodarska Mośc «wspominać raczysz, że przez posłanika Iego «Królewskiey Mości Pana Starosty Wielizkiego «i przez posłanika swego Ophanasia dawałeś «otem znać Krolowi Imci, że takiego tytułu po «Królu Imci potrzebujesz, to jednak za własne «rozkazanie niema bydź poczytane, że P. Sta-«rosta Wielizki jako posłanik Iego Krolew-«skiey Mości z czym inszym do Waszéy Ho-«spodarskiey Mości przyjeżdżał, to tylko na «woli jego coś Wasza Hospodarska Mośc przezeń «skazał, odnieść i nieodnieść Królowi Imci, «także Ophanasiey posłanik waszéy Hospodar-«skiey Mości, w inszey sprawie był posłany od «waszey Hospodarskiey Mości do Króla Imci, a «zwyczay takowy między Monarchami zacho-«wuje się, którego jeźli wasza Hospodarska «Mośc nie masz, powinieneś jako Monarcha wie-«dzieć, iż gdy Monarcha jeden od drugiego «potrzebuje czego, przez posły swe znaszać się «zwykli, a za tym to odnosi i otrzymywa. A «zwłaszcza gdy słusznèy rzeczy żąda. — Więc «do tego to jest sprawa Seymowa, a seymu «Król Imc żadnego nie odprawował jakoś «wasza Hospodarska Mośc usiadł na stolicy, «dopiero ten pierwszy, i na seymie Krolowi «Imc i Panom Senatorom otym by się znosić «potrzeba, gdyż Iego Królewska Mośc, choć «nam szczęśliwie panuje, i szerokiemi państwy «rządzi, jednak bez pozwolenia stanow koron-«nych, i jednego naymnieyszego wrzeczy nie-«uymując, nic nowego nad pierwsze stanowić «nie może. — A ten tytuł którego się Wasza «Hospodarska Mośc nowo upominasz, także do «stanow Koronnych należy. Niesłusznie tedy «Wasza Hospodarska Mośc jąłeś się tak gorąco

«o ten tytuł swoy niesłusznie, i obrazę bierzesz «przeciw Królowi Imci, ztych racyi którem «wyżéy wspomniał, a oświadczam się przed «Bogiem, przed Waszą Hospodarską Mością, i «przed Bojary dumnemi, że Wasza Hospodar- «ska Mośc przyczyną będziesz, a nie Król Imc P. «nasz miłościwy, jeźliby się krew nasza i ludzi «Waszéy Hospodarskiéy Mci dla tego tytulu lać «by miała. A tu ni-ocz nie prosiemy, tylko «abyśmy byli odprowadzeni do gospody naszey.

Rzekł Hospodar. «Wiem jakiemi się przod- «kowie nasi tytułami tytułowali, i pokazali- «byśmy to pismem, jedno że mieysce nie jest «potemu. Ale gdy Bojarom swym dumnym ka- «żemy z wami wtym mówić, tedy pokażemy «to i sami my, jakim się tytułem przodkowie «nasi pisali. A teraz Król Imc uymuje nam «tytułu jakim my się piszemy, nie tylko nas, «ale samego Boga obrazać musi i wszystkie «Chrześcianstwo. Pewnie że kiedyby kto was «Panem Oleśnickim nie nazwał, albo miano- «wać tym imieniem niechciał nie ozwalibyście «się mu, tak też i ja, że mego zupełnego tytułu «nie masz na liście, przyjąć go nie mogę, i de- «klarowaliśmy się Krolowi Polskiemu, że ma z «nas brata, ma przyjaciała takiego, jakiego «przedtym korona Polska niemiała, a więcey «się nam teraz od Króla Polskiego trzeba «strzedz, niżeli od którego odległego pogań- «skiego Monarchy. Bo wiem że się już seym «skończył, a was z seymu odprawiono, i z od- «prawą nie rychło dogoniono, a to wiem, że «niektórzy z waszych rządzą Królem Imcią, żeby «nam tytułow niedawano; wszakoż o tym nie «zeydziemy szeroce Kontrowersyi z wami wieść.

Odpowiedział Imc P. Małogoski». Niechcemy «się natenczas więcéy wdawać w dalsze roz- «mowy z Waszą Hospodarską Mością, ponieważ «Wasza Hospodarska Mośc odzywać się raczysz «na dawne Bojary swe, których wysadzić obie- «cujesz na rozmowę z nami o tym tytule swym, «na on czas to sobie zachować chcę zniemi o An. 1606. «tym mówić, i to między innemi rzeczami w «zleceniu od Króla Imci mamy.»

Gdyśmy za tym odeyść chcieli, rzekł Hospo- dar do P. Małogoskiego. «Panie Małogoski zna- «łem ja chęć waszę do mnie będąc w Państwach «Iego Królewskiey Mości Pana Waszego, i wie- «my to żeście sie nam na każdym placu życz- «liwym stawili, przeto, nie jako posła, ale jako «przyjaciela naszego w Państwach swych szano- «wać chcę, podzcie do ręki naszey niejako po- «seł» i sciągnąwszy rękę witać go chciał.

Na co Imc P. Małogoski odpowiedział; «Nay- «jaśniéyszy Wielki Hospodaru, łaski téy którą «Wasza Hospodarska Mośc pokazować osobie «moiey raczysz wdzięczenem, ale że mnie wa- «sza Hospodarska Mośc do ręki swéy przypu- «szczać chcesz nie jako posła, tego niemogę «uczynić, i proszę aby mi to żadnéy niełaski «Waszey Hospodarskiey Mości nie wniosło, «dosyciem już znał łaski W. Hospodar- «skiéy Mci ale jakoś wasza Hospodarska mośc «w Polszcze znał sobie życzliwym przyja- «cielem i sługą, tak Iego Królewska Mośc «niech dozna wiernym poddanym i cnot- «liwym sługą». Potym i drugi raz powtórzył, a P. Małogoski tylko się ukłoniwszy, i powtór- «zywszy, że tego uczynić nie mogę, iść niech- ciał. Po tym rzekł; «pódź WMPan jako po- «seł.» P. Małogoski rzekł; «Poydę jeźli Wasza «Hospodarska Mośc list Króla Imci weźmiesz. Rzekł Car; «Wezmę» I tak szli obay do ręki, potym diak jego wział list, i czytał go przed Hospodarem stojąc podle niego pomału, a wziąw- szy informacyą, mówił do nas, «chociaż» «takowego listu bez tytułow niegodziło się «Iego Carskiey Mości od Króla Imci Polskiego «Pana waszego przyjmować, ale iż teraz na- «stępuje akt wesela Cesarskiego Majestatu, te- «dy ztéy przyczyny Cesarska Mośc i krzywdy «swey wnieopisaniu tytułu swego na stronę u

An. 1606. «chyliwszy, oto ten list od Króla Imci Pana «Waszego i was posłów przyymuje. — A kiedy «się do Krola Pana waszego wrócicie, mówić «będziecie, iżby wprzód takich tytułów listów «znieopisaniem tytułu Cesarskiego posyłać tu «niekazał. Bo Cesarki Majestat mianowicie to «wam opowiedzieć kazał, że na potym od «Krola Pana waszego, ani od kogo inszego ni «jakich listów bez zupełnego tytułu swego Ce«sarskiego przyjmować niechce, a teraz co ma«cie w zleceniu od Zygmunta Hospodara wa«szego, sprawuycie poselstwo do Cesarskiego «Majestatu.»

Imc Pan Małogoski sprawował poselstwo wte słowa;

«Przysłać racził Wasza Hospodarska Mość «Posłanika swego Ophanasia Iwanowicza Wła«siewa, oznaymując Wasza Hospodarska Mość, «że złaski Bożèy za pomocą ludzi narodu Pol«skiego, usiadł na stolicy swey oyczystéy Wi«elkich Hospodarów Moskiewskich przodków «swych, a będąc pierwiéy w państwach Iego «Królewskiéy Mości, doznał Wasza Hospodar«ska Mośc Iaśnie Wielmożnego Pana Ierzego «Mniszka, Woiewody Sendomirskiego, Staro«sty Lwowskiego i Samborskiego przeciwko «sobie wielkiéy chęci i uczynności, a chcąc wza«jem wdzięczność, nie tylko Iemu samemu, ale «i wszystkiemu swiatu okazać, skłonił Wasza «Hospodarska Mośc umysł swóy, mieć sobie w «stan święty małżeński za małżonkę Iaśnie «Wielmożną Pannę Marynę Córkę I. W. Imci «Pana Wojewody Sendomirskiego, żądając «Króla Imci Pana naszego miłosciwego przez «tego posłanika swego Ophanasia Iwanowicza «Własiewa, aby Iego Królewska Mośc Pan nasz «miłóściwy Iaśnie Wielmożnego Pana Woje«wody Sendomirskiego Córke im w stan święty «małżeński Waszéy Hospodarskiéy Mci dać, i «odprowadzić do Waszey Hospodarskiéy Mości «pozwolił, wziąwszy tę wiadomość Król Imść «Pan nasz miłościwy, cieszył się z tego i win«szował, aby wdobrym zdrowiu i przyjaźni z I. «Królewską Mością Wasza Hospodarska Mośc «długo panował, a Imc P. Wojewoda Sendo«mirski pozwolić raczył dać za małżonkę córkę «swoję I. W. PannęMarynę i odprowadzić ją do «waszéy Hospodarskiéy Mści. Iakoż przy ślu«bie, który Posłanik waszéy Hospodarskiéy «Mci Ophanasiey Iwanowicz brał według por«ządku i zwyczaju, imieniem waszéy Hospo«darskiéy Mści Iaśnie Wielmożną Pannę Ma«rynę Mniszchownę Wojewodzankę Sendomir«ską, rad I. K. Mośc sam był i z synem swoim «Królewiczem Imcią Władysławem i Królewną «Ieymcią Szwedzką Siostrą swą, i oświadczając «waszéy Hospodarskiéy Mości chęć i życzli«wość swą braterską, na wesele waszey Ho«spodarskièy mci posłać raczył nas posłow «swych, rozkazawszy bydź na weselu według «instrukcyi swéy Waszey Hospodarskiéy mci «miasto osoby swéy.

Potym Imc P. Starosta Wieliski wte słowa mówił; «Nayjaśnieyszy i wielki Hosudar Zyg«munt trzeci z Bożèy łaski Król Polski etc. Wa«széy Hospodarskiéy Mci Nayjaśniéyszemu swe«mu Bratu z Bożéy łaski wielkiemu Hosudaru «i wielkiemu Królowi Dmitru Iwanowiczu «wszystkiey Rusi, mówić to rozkazał i wskazał «Waszéy Hospodarskiéy mci przez tego posła«nika swego Aphanasia Iwanowicza Własiewa, «że Wasza Hospodarska Mośc osiadłszy na wi«elkich Hospodarstwach swych Oyczystych, ża«łujesz z serca upadku Chrześciańskiego, i prze«myślać chcesz o wyswobodzenie Chrześcian«stwa z rąk pogańskich. — Iego Królewska «Mośc chęć zamysłu i przedsięwzięcia Waszéy «Hospodarskiéy Mości o dobrym wszystkiego «Chrześcianstwa, pochwalać raczy i z posły «Waszéy Hospodarskiéy mci wielkiemi, któ«rych Wasza Hospodarska mosc do Iego Kró«lewskiéy mci naznaczył, i przez gońca swego

«Iwana Przebraszowa o nich oznaymił, gdy do «Króla Imci przyjdą Panowie, radom swym na«mawiać i stanowić rozkazać raczy; do czego «iż niektóre rzeczy pierwiey uprzątnąć potrze«ba, poruczyć raczył I. K. Mość nam posłom «swym Waszéy Hospodarskiéy Mości przypom«nieć i przełożyć one z Bojary dumnemi Wa«szey Hospodarskiey mci, których na to Wasza «Hospodarska Mość naznaczyć będziesz raczył «mówić, aby Wasza Hospodarska Mość wtych «rzeczach posłom swym wielkim, których do «Iego Królewskiey mości posłać raczył, naukę «dostateczną i moc zupełną dał, żeby te spra«wy nie słowem, daremnie trawiąc czas, ale «rzeczą samą ku takiemu końcowi prowadzili, «namawiali, i zawierali, jakoby było znaywię«kszą czcią i chwałą naywyższego Boga, z «ugruntowaniem dobréy i scisłéy przyjaźni i «miłośći braterskiéy między Iego Królewską «Mością Panem naszym, a między waszą Ho«spodarską mcią, z niesmiertelną sławą was «Nayjaśniéyszych wielkich Obudwu Hospoda«rów i tych zacnych narodów, na których was «pomazańców swoich Pan Bóg wywyższyć i «przełożyć raczył, z dobrem i pociechą wszyst«kiego Chrzescianstwa, a z upadkiem i zgubą «wieczną wszystkich Ord Pogańskich i Bissur«mańskich.»

Po odprawieniu poselstwa, kazano Ichmciom siedziec, potym Ophanasiey szedł do Hospodara, informacią wziąwszy od niego przyszedł do nas, «i mówił wte słowa;

«Mikołay i Alexander do Nayjaśnieyszego i «niezwyciężonego wielkiego Hospodara Dmitra «Iwanowicza z Bożéy łáski Cesarza wszystkiéy «Rusi, od Nayjaśniéyszego Zygmunta trzeciego «Krola Polskiego i innych, mówiliśmy na po«selstwie, iżby Nayjaśnieyszy Zygmunt Król «Polski pozwolił Iaśnie Wielmożnemu Ierzemu «Mniszchowi Wojewodzie Sendomirskiemu, Iaś«nie wielmożną Pannę Córkę do Nayjaśniéy«szego i niezwyciężonego Samoderzcy odpra- An. 1606.
«wić, i ona złaski Bożèy Carowa tu dobrze «zdrowa przyjechała. Cesarski Majestat wdzię«cznie to od Króla Imci Pana waszego przyy«muje, i was Cesarskim miłosierdziem żałować «będzie. — A co ty Alexander mówił, iż Nay«jaśnieyszy Król Polski i Wielki Książe Litew«ski wam posłom swym rozkazał z Bojary Ce«sarskiego Majestatu dumnemi, o dobrych spra«wach mówić, Iego Cesarski Majestat, po swym «Cesarskim miłosierdziu rad na to pozwoliw«szy, rozkaże Bojarom w świętnym pałacu z «wami zasieść i o ich Hospodarskich sprawach «mówić.»

Potym znowu siedli Ichmść, a za tym rzekli do Ophanasieją; zwyczay ten jest zawsze, Hospodarowie Moskiewscy o zdrowiu Króla Imci powstawszy pytali. — Hospodar zasłyszawszy to spytał o zdrowiu Króla Imci siedząc, temi słowy; Król Imc wasz Pan dobrzeli zdrów? Odpowiedzieli: odjechaliśmy Króla Imci Pana naszego zdrowego i fortunnie panującego w Krakowie. — Potym rzekli, Wasza Hospodarska Mość powstawszy miał pytać o zdrowiu Iego Królewskiéy Mości.

Odpowiedział Hospodar; Panie Małogoski, u nas ten zwyczay, że zrozumiawszy i dowiedziawszy się o zdrowiu Iego Królewskiéy mci, dopiero powstawszy P. Bogu dziękujemy, że o dobrym zdrowiu Brata naszego słyszemy; powstawszy trochę zmieysca, z dobrego Iego Królewskiéy Mości przyjaciela naszego cieszemy się.

Za tym podarki oddawano, które wprzód z rejestru podanego czytał Gregory Iwanowicz Mikulin wte słowa:

Z Bożéy łaski Nayjaśniéyszemu i wielkiemu Królowi Dmitru Iwanowiczu wszystkiéy Rusi, od Posłów Króla Imci Hospodarowi Naszemu miłosciwemu.

Łańcuch złoty pancerzowy wielki. Puharów

An. 1606. wielkich srebrnych złocistych z pokrywką iedenaście. Roztruchanów składanych wielkich dwa. Roztruchan składany mały 1. Konwi srebrnych miyscami złocistych 2. Koń dzianet gniady pod derką. Kobierzec wielki Perski. Koń biały Turski pod derką. Kobierzec jedwabny mały Perski. Pies brytański pokojowy i do łowow zwierzyn godny.

Pan Alexander Korwin Gosiewski Starosta Wieliski temuż Hospodarowi czołem bije. Roztruchan srebrny pozłocisty znakrywką wielki. Roztruchan srebrny złocisty drugi z nakrywką wielki. — Koń dzianet gniady, pod derką. — Kniaż Alexiej Massalski czolem bije. — Roztruchanow pozłocistych srebrnych sowitych dwa. Łańcuch złoty wielki jeden. Po oddaniu upominków, słudzy Ichmciów Panów posłów Hospodara witali.

Potym Ophanasiey do Ichmciow P. P. Posłów rzekł; Cesarski Majestat was żałuje objadem swym, i odjechali Ichmośc do gospody. Wkilka godzin przyjechał do nich Cześnik Buturlin Wasiley, potraw rozmaitych i napicia w złóciste wszystko przyniesiono.

Dnia 14 przyjechał do Ichmciów od Hospodara Djak poselski Iwan Tarasowicz Hramotyn i mówił wte słowa «Nayjaśniéyszy i niez«wyciężony Samoderżca Dmitr Iwanowicz z «Bożey łaski Cesarz, Iego Cesarskie wieliczeń«stwo lubią Brata swego Zygmunta Króla Pol«skiégo i wielkiego Książęcia Litewskiego Pana «i Hospodara waszego, posłał mię do was po«słów jego nawiedzić i rozkazał dowiedzieć się «o zdrowiu ciebie Mikołaju i ciebie Panie Ale«xander, jako się macie wjego przesławnych i «wielkich Hospodarstwach.» Odpowiedzieli Ichmc P. P. Posłowie. «Za tę chęć i łaskę Ho«spodarskiéy Mści, którą nam posłom jego Kró«lewskiéy Mści Pana naszego pokazować raczy «wdzięczniśmy, i dziękujemy Hospodarskiéy «Mści, o potrzeby których nam niedostaje, o«znaymiliśmy przystawom naszym, pewni bę«dąc łaski Iego Hospodarskiéy Mości, że nam ni naczym schodzić nie będzie.» Powiadział; «wszystkiego będzie wiele na roskazanie Cesar«skiego wieliczeństwa, ale sam od siebie z «wami mówić chcę;» i mówił wte słowa: «Swia«domo wam samym jak pierwiéy między prze«szłemi wielkimi Hospodarami naszemi by«wało, że chociaż na czas między sobą przyjaźń «stanowili, ale to jedno powierzchownie uczy«nili, a sercem zawsze sobie głównemi nieprzy«jaciołmi byli i was i waszych, i nas i naszych, «między sobą ieden drugiego jak naygłowniey«szych nieprzyjacioł strzegli się. — Niedaw«nych czasów za Borysa Hoduna, kiedy tu po«słowie Iego Królewskiey Mści byli, w takiéy «ciasnosci za strażą ich trzymano, że nie tylko «posłom, ale i naymniéyszemu człowiekowi «ich, nie wolno było z gospody wyniść. — Cze«go poswiadczam samym Imc Panem Starostą «Wielizkim, ale teraz widzicie, że za Nayjaśniéy«szego i niezwyciężonego Cesarza naszego «Dmitra Iwanowicza wszystkiéy Rusi, wam po«słom i wszystkim ludziom waszym, na Mo«skwie wielka wolność, ludzi waszych miłu«jemy jako sami siebie, wolno z nami mówić, «jako i z wami nic się nieobawiając i nigdy w «Moskwie tak wiele ludzi z narodu Polskiego «niebywało, jako teraz, a to się tym dzieje, że nasz prawosławny wielki Hospodar Cesarz, mi«łuje Króla Imci Polskiego Pana waszego, i «chce z nim wprzyjaźni dobréy mieszkać, wli«stach swoich wszystkie tytuły Królowi wa«szemu opisuje, nie tylko Polskiego, ale i dzied«zicznego Królestwa Swedzkiego, pisze Królem «Szwedzkim, Gotskim, Wandalskim, Książę«ciem Finlandyi, z których tytułów Szwedz«kich Borys Hospodara waszego wyzuł był, a «Króla waszego, nie tylko wsamych listach «swoich nieopisał, ale i we własnym liscie przy«miernym, niedopuscił Królem napisać Króle-

«stwa jego dziedzicznego. Dla tegoż I. Kr. Mość «Hospodar Wasz Zygmunt, ofiarując się być «przyjacielem i bratem Cesarzowi Hospodarowi «naszemu, niekaże opisywać tytułów z pełna «Iego Cesarskiéy Mości jak jemu przystoyno. «Radzcież tedy Hospodarowi waszemu, i Pa«nom jego, aby napotym tytułów, które spra«wiedliwie Iego Hospodarskiéy Mości służą, «Król Imc Pan Wasz nieuymował. Aby dla tego «między Wielkim Hospodarem naszym rozer«wanie przyjaźni niebyło.»

Odpowiedzieli Ichmc P. P. Posłowie. «Co się «tycze że przedtym między Hospodarami na«szemi szczeréy przyjaźni niebywało, działo się «za spólnemi grzechami, i dla tego też krew się «Chrześciańska lała. Borys, ten jako zawsze «płochym był, i lekkim z przodków swych «człowiekiem, tak też po wszystek czas nic do«brego nie czynił, bo nayprzód zdradę uczynić «chciał pod wielkim Hospodarem terazniéyszym «Panem swym przyrodzonym; dostąpiwszy for«telnie przez zdradę tak szerokiego państwa, «nieumiał się na nim rządzić, będąc przedtym «bratem waszym, równym wam we wszystkim, «potym stał się wam tyranem, krew waszę roz«lewał, niepomniąc na przeszłe czasy, że też «sam był kondycyi waszéy. — Iako z wami «samemi tak pogotowiu z monarchami wiel«kiemi postąpić nieumiał. Ale wdawszy się w «hardość, wpychę, naprzód z posły I. Kr. Mości, «coś ty sam przypomniał, tak się obszedł, że «onych nie jako posłów według zwyczaju in«nych Monarchów, ale jako więźnie u siebie «pod strażą miał. Z téy hardości swéy, tytuł «dziedziczny Królowi Imci Królestwa Szwedz«kiego uymował, i innych rzeczy wiele na «swiecie, więcey złych niż dobrych czyniąc, «zapłatę nie Chrześcianskim sposobem, nagłą «śmierć podjął. Terazniéyszy Hospodar Pan «Wasz, będąc z Panów Pan i własnym potom«kiem przodków swych, obchodzi się z nami «posły I. Kr. Mości sposobem innych Panów An. 1606. «Chrzesciańskich, co się też wzajem posłom «Waszego Hospodara dzieje, i dziać będzie w «państwach Iego Kr. Mości. Co się tknie strony «tego, abyśmy się starali u Króla Imci aby ten «tytuł, którego się Hospodar wasz domaga, był «od Króla Imci Hospodarowi Waszemu dany, «radzi to do Króla Imci doniesiemy, i rozu«miemy, że jeżli to rzecz będzie słuszna z och«roną dostojeństwa Iego Królewskiéy Mości «Pana naszego, Król Imc przeciw temu nie «będzie.»

Dnia 17 Maja we środę o trzeciéy godzinie «w noc, z świecami lanemi, których było bard«zo wiele, (nakształt u nas gromnic) pro«wadziła Moskwa Carowę, z tego Monastyra «wktórym mieszkała przez pięć dni, do poko«jow Carskich dla niey przygotowanych już «pospołu z Carskiemi pokojami, a przed wieczo«rem tegoż dnia oznaymiono Ichmc Panom Po«słom, że jutro ma być koronacya, i proszono «Ichmciów aby byli przytym.»

Dnia 18 we Czwartek przed koronacyą Car posłał Imci Panu Wojewodzie Sendomirskiemu sanie wszystkie złociste, a wewnątrz złotogłowem obite, materace złotogłowowe w nich, sukno zwierzchu pół szkarłatne czerwone złotogłowem podszyte, w których bachmat biały szedł. Chomont na nim i nabiodrki czerwonego aksamitu; leyc bobrowy, hołoble i duha aksamitem czerwonym powleczone, drutem srebrnym około okręcono, i po połowicy blachami srebrnemi zdjęto, i po końcach u duhy i hołobli gałki srebrne z pukłami u hołobel z jedwa«biu czerwonego. Na chomoncie miasto pokrycia z obu stron po soroku soboli bardzo pięknych i przednich. Kapturek na koniu perłami kosztownemi haftowany. Wtych Saniach Imc Pan Wojewoda Sendomirski tegoż dnia ze dwo«ru swego do Cara jechał, tam idącemu do Pa-

An. 1606. łaców Carskich na równey drodze ów bachmat szwankował, tak, iż się zrazu na nogi nie rychło porwał, co w oczach wiela jakiegoś niestetyż znakiem przyszłego upadku było.

Koronacya na państwo Moskiewskie Iaśnie Wielmożney Panny Maryny Mniszkowney.

Dnia 14 Maja we Czwartek. Z południa jechali IchMC P. P. Posłowie na zamek. Tam przyjechawszy, gdyśmy zsiedli z koni i prowadzili Ichmc P. P. Posłów na salę nazwaną złotym pałacem w którey Borys nagle umarł, tam przed tą salą w sieni siedziało po obu stronach Moskwy bardzo wiele. W sali samèy zastaliśmy P. P. Polaków niemało, przyjacioł Imci P. Wojewody Sendomirskiego. Zszedłszy się z temi Ichmc P. P. Posłowie siedzieli oczekiwając na Cara, który gotował się na koronacyą. Potym mimo sali z pokojow swoich szedł Car ubrany w szatę aksamitną czerwonę, którą kamienmi drogiemi i perłami sadzono tak gęsto, iż mało co było znać aksamitu. Korona na nim także bardzo kosztowna, mając sceptrum wjednéy ręce, a wdrugiéy jabłko złote dyamentami wszystko sadzono. Na wierchu jabłka tego krzyżyk dyamentowy, przed nim szło do kilka set Moskwy swiętno ubranéy. Z Polaków przed nim P. Starosta Ianocki, P. Tarło Chorąży Przemyski, za nim P. Buczyński starszy. Pod rękę Cara prowadził Imc Pan Wojewoda Sendomirski, a zdrugiéy strony Kniaź Mścisławski. Carowa Ieymc tuż wedle niego szła w ubiorze Moskiewskim, w bociech kowanych perłami sadzonych; Koronę przed nią niesiono na misce złotéy. Szatę na sobie miała zrękawami szerokiemi axamitną czerwoną kosztownie bardzo dyamentami rubinami perłami haftowaną, na głowie miała koronę taką, jakiéy pospolicie panny zażywać zwykły, w kamienie bardzo bogate ubraną. Prowadziły ie pod ręką dwie Bojarynie Moskiewskie, żona kniazia Mscisławskiego, a zdrugiey strony żona kniazia Szuyskiego. Za nią szła Ieymść Pani Starościna Sochaczewska, Pani Tarłowa, Pani Herburtowa, Pani Kazanowska. Insze zostać musiały nie chodząc za nią z Frauncymerem.

Wszedł Car z Carową do tey sali gdzie posłów przyymowano, tam usiadłszy Car w Majestacie, a Carowa wdrugim na lewéy stronie niżèy niedaleko od niego lecz w mnieyszym. Posłał, aby przyszli Ichmc P.P. Posłowie, którym gdy dano znać, weszli tam, i zastali oboje siedzących w Majestatach. Potym za informacyą od Cara Hrehory Iwanowicz Mikulin czynił podziękowanie Królowi Imci za to, że dozwolił Imci Panu Wojewodzie Sendomirskiemu Córkę swą w stan małżeński odprowadzić, i za to że na mieysce swe was posłał posłów swych. Za tym Ichmc Panom posłom siedzieć kazał, a wtym Patryarcha na głowie swey na misce koronę przyniosł, i do Cara z nią przyszedł, którą Car pocałowawszy, kazał nieść do Carowéy; gdy także Carowa uczyniła niosł ją ztamtąd precz. Po małéy chwili posiedziawszy powstali i szli już na koronacyą do Cerkwie. Imc P. Małogoski szedł podle Cara na prawéy stronie, wziąwszy się za rękę Carską, a Imc P. Starosta przednim szedł. Między temi ponieśli sceptrum i jabłko, i tak przyszli do Cerkwie Bogorodzice soborney, gdzie, aby się nie nacisnęło bardzo wiele, zaraz za niemi zawarto Cerkiew, i nie było znaku ciżby. Po gankach tych począwszy od samych pokojów aż do sali wielkiéy, i z onéy sali zgory na doł szedłszy do Cerkwie, którędy szedł Car usłano było we dwie poły po

ziemi brunatnym axamitem podłym. W Cerkwi gdzie było teatrum na półtora chłopa zwyż uczynione czerwonym falendyszem karmazynowéy masci, na którym były trzy stołki, jeden dla patryarchy, który stał po prawéy stronie, dla Cara drugi we środku, trzeci dla Carowéy po lewey stronie srebrny mieyscami złocisty. Ten dla Cara miał w sobie niemało złota i turkusów z szafirami, dla Patryarchy nie tak kosztowny. Gdy już na ów Majestat po stopniach wszedłszy, każdy na swym mièyscu usiadł, Ichmc P. P. Posłowie stali czekając aż im mieysce do siedzenia ukażą, ale niemogąc się doczekać, domagali się sami o nie, którym Car przez Ophanasieja powiedział; iż nie jest ten zwyczay w Cerkwiach siadać, i ja sam tylko gwoli koronacyi siedzieć muszę; i tak musieli trwać niemając ukazanego mieysca. Ale przecie na stronie odszedłszy, po cermoniach siedli. Gdy już spiewanie odprawowano, przyniesiono naprzód noszenie jakieś Carskie, które powstawszy z mièysca Swego Patryarcha włożył na Carową. Powtóre na teyże misce przyniesiono dyadema, i te także przez głowę na ramiona włożył tenże Patryarcha, na tèyże diademie szmaragdów wielkich jako duże kokosze jayca było 6, okrom inszych drobnieyszych wielu kamieni i pereł dosyć wielkich. Potrzecie przyniesiono Carski wieniec, to jest koronę na misie złotéy, i tę także na głowę jey włożywszy patryarcha błogosławił, i przez szatę rękę całował. Ponim insi duchowni całowali jey rękę jeden po drugim. A zatym swieccy Senatorowie wszyscy gromadą winszowali przez Kniazia Mścisławskiego, i poddaństwo Carowéy oddawali, bo już przedtym po dwa dni w Poniedziałek we Wtorek, krzest onéy całowali, to jest przysięgę wykonywali. Po długich ceremoniach i śpiewaniu zszedłszy z Majestatu, i bywszy we drzwiach Carskich szedł Car na miéysce swe do formy, gdzie zwykli w Cerkwi zawsze siadać, a Carowa do Zakrystyi dla odprawowania swego nabożeństwa weszła. I tego mi też tu dołożyć niezdało się zaniechać, iż na on czas, gdy się koronacya odprawowala, siedząc Car na Majestacie, a pokazując przed posły Króla Imci magnificencyą swoję, zawoławszy wprzód do siebie Kniazia Wasila Szuyskiego Senatora przedniego, kazał mu sobie podnożek podstawić, a podstawiwszy, jeszcze i nogi, po jedney podeymując, na on stołek postawił, I potym zawoławszy Kniazia Dymitra Szuyskiego, powtóre temu także uczynić Carowéy rozkazał, i stało się jako rozkazał. Potym już zszedłszy z swego Majestatu onego, będąc w formie, nim się Carowa od swego nabożeństwa wróciła, Carska Mość tychże Szuyskich pojednemu do siebie kazał wołać, i kazał się im pod obie ręce trzymać, potym na ińszą jaką posługę odsyłał tych, a ińszych z tèy assystencyi która około niego była zawoławszy, kazał też trzymać, a zatym i Carowa odprawiwszy nabożeństwo swoje wyszła. Po wyjściu z onéy zakrystyi powstał Car z mieysca swego, i zszedłszy się z nią przed Carskiemi drzwiami (Carskiemi drzwiami zowią drzwi uczynione przed Ołtarzem w Cerkwi, którem nikt niechodzi jedno Car sam a duchowni) tam im Pop szlub dawał. Ceremonie rozmaite przy szlubie były, ale dwie tylko przypomnę. Pierwsza gdy już im ślub dawać miał, kazał się Carowi z Carową za ręce wziąć, i obrocił ich trzy razy wokoło. Po tym w szklanney czaszce wina czerwonego sam się pierwiéy napiwszy, Carowi podał, potym Carowéy, trzykroć im podając każdą razą po trosze się napili. Za czwartą razą postawił czaszkę na ziemi, którą sam Car nogą potrąciwszy stłukł. Potym gdym się pytał, co by to za ceremonia była, powiedziano że ta poślednia reprezentuje pamiątkę wesela w kanie Galilejskièy. Usiedli potym oboje na onymże mieyscu gdzie sam Car siedział w formie. Na oboygu korony kosztowne także scep-

An. 1606.

An. 1606. trum, jablko u Cara, że się od kamieni które na nich i na ich ubiorach były Cerkiew połyskowała. Potym zaś sam siedząc, tymże Senatorom swym żonę i siebie trzymać kazał podnożki podstawować i podleysze posługi (których Król Imc nie tylko przednièyszemu Senatorowi ale ledwo pacholęciu swemu bespiecznie roskaże) on kazał wyrządzać, co Ichmc Panowie Posłowie i wiele innych Polaków braci naszéy widząc dziwowali się temu, i P. Bogu dziękowali, że P. Bóg ich od takiéy niewoli uchował, któremi nas obdarzyć raczył w oyczyznie naszéy. Po małym czasie, już też wieczor nadchodził, wychodzili z Cerkwie, i skoro sam przez próg przestąpił, zostawiwszy z sobą Carową i innych, Kniaź Mscisławski biorąc z misy portugały w których, w jednych było po 20 czerwonych złotych, a wdrugich po 10, w ińszych i po piąciu, i drobn.éjszych ińszych czerwonych złotych, miotał przedeń. Po tym daley postąpiwszy, zawołał do siebie Ichmciów P. P. Posłów, i rzekł: «Nie możemy was dziś mieć na «swoim bankiecie, bośmy się spracowali długie«mi ceremoniami, i spełzło się też, ale jutro będ«ziem was mieć u stołu swego.» Zatym Ichmość P. P. Posłowie rozeszli się przed Cerkwią z nim i jachali do gospody. W téy Cerkwi gdzie koronacya była są dwa groby, jeden S. Piotra podle ołtarza, a drugi S. Iana, których oni cudotworcami zowią. Powiadają, jakoby ich ciała na wierzchu całe leżeć miały nienaruszone, jakoby świeżo pomarli, i że ich ziemia wsobie nie może zachować, bo kiedy jedno pogrzebią, naydują ie zaś na wierzchu, lecz te ciała są pod pokryciem, nie ukazują ich nigdy. Po przyjachaniu naszym do gospody już w wieczor, stolnik Carski przyjechał do IchMciow P. P. Posłów, za którym potrawy, picia rozmaite wszystko na złocie przyniesiono.

Dnia 19 na zajutrz wpiątek wesele Carskie naznaczono, którego dnia przypadło S. Ruskie swiętego Mikuły. A to swięto jest wielce znaczne w Moskwie. Widząc Ichmc P. P. że na one wesele mieli być proszeni, rozkazali przez przystawów, aby im oznaymiono o mieyscu, domagając się u stołu tego, gdzie sam Car siedział.

Kontrowersya o mieysce u stołu.

Dnia 19 przypadł dzień wesela Carskiego na zajutrz po koronacyi wpiątek, w tym zrana posłał Hospodar do Ichmciów Posłów Dziaka swego Hromatyna, wzywając Ichmciow P. P. Posłów Króla Imci na chleb swoy, dołożył, według zwyczaju waszego na bankiet Carski, a wywiedzieć się u przystawów swych, gdzie wam będzie naznaczone miéysce, jako dostoyno posłom wielkiego Króla Hospodara Waszego, i Carskie wieliczeństwo będzie was szanował jako posłów brata swego.

Odpowiedzieli Ichmc na to; «Nie wątpiemy o tym że będziemy poszanowani, jako posłowie wielkiego Króla brata Hospodara Waszego ta«kim miejscem u stołu jego samego, jako Król «Imc Pan nasz Ophanasia posłanika jego uszanował, że u tego stołu gdzie sam siedział posadził.»

Hramotyn na to rzekł; «To nie można u nas, aby kto miał siedzieć u stołu z Cesarzem naszym, kromia jego samego a Carowéy naszéy» Dziwno to Ichmciom było, i powiedzieli na to; «że przedtym posłowie Hospodarów waszych «nigdy nie siedzieli u tegoż stołu z Królem Im«cią Panem naszym, dopiero Król Imc czasu «wesela Swego, względem przyjaźni brater-

«skiéy, uczcił mieyscem posłanika waszego u «stołu swego nad przeszłe zwyczaje, jako o Ho-«spodaru waszym był pewien, że to miał wza-«jem uczynić, tak i nam pilno poruczyć roz-«kazał, abyśmy tego na tym placu strzegli, i «inaczéy tego nieczynili. Przeto żądamy, abyś «to bojarom dumnym doniosł, i nam tu respons «w gospodzie uczynił, gdyż my zgospód jachać «niemożemy, ażbyśmy o pewnym mièyscu u «stołu Hospodara, według dostojeństwa Króla Imci wiedzieli. Bo inaczéy, gdzieby nam nie «takie mieysce, jakim poszanowano posłanika «waszego Hospodarskiego, pokazano, przyszło-«by nam nazad odjachać do gospody naszéy, a «toż łepiéy to przed czasem opatrywać.»

Hramotyn odpowiedział; «Rad odniosę to «Hospodarowi i uczynię wam respons» I tak odjachał. Po godzinie przyjachawszy i wyliczywszy tytuł Cara Pana Swego odpowiedział; «Ze «Carski Majestat miłując Króla Pana Waszego «Brata Swego, a was posłów jego miłując, ka-«zał wam na swym weselu u stołu swego bydź.»

Powiedzieli Ichmc; «Ze radzi się tam wasze-«mu Hospodarowi stawiemy, tylko czekamy od «ciebie responsu, gdzie nam miéysce siedzenia «u Swego Stołu w osobie Króla Imci Pana na-«szego będzie ukazano.»

Odpowiedział Hramotyn; «że słowa pierwsze «nasze odniosł do Wielkiego Cesarza, Cesarz «wielki rozkazał do was, że was poszanuje, ja-«ko jest dostoyno poszanować posłow tak wiel-«kiego Hospodara. A Bojarowie dumni wska-«zali do was, że tobie Panie Małogoski siedzieć «po prawéy stronie Cesarza wielkiego, za dru-«gim stołem przeciwko tego jako wasz Król «Ophanasia posłanika Cesarskiego uszanował. «A tobie Panie Starosta Wielizki, także będzie «mièysce, według dostojeństwa Króla Imci Pol-«skiego i zwyczajow dawnych u drugiego stołu; «żałowanie i poszanowanie obiema więcey niż «pierwszym posłom.» An. 1606.

Ichmc nato odpowiedzieli; My mamy takie «rozkazanie w Instrukcyi Króla Imci Pana na-«szego, abyśmy obay siedzieli u jednego stołu «z Hospodarem Panem waszym, jednak gdzieby «Hospodar Pan Wasz względem tego, że u Stołu «Króla Imci jeden nie dway posłowie siedzieli, tu też u siebie jednego posadzić będzie chciał z «sobą, tedy Król Imść puszczając to w dystrak-«cyą Hospodara Waszego sporu nam o to wieść niekazał, jednemu z nas Starszemu posłowi siedzieć u jednego z Hospodarem waszym, a drugiemu na mieyscu zwykłym zalecić raczył. O toż według rozkazania Króla Imci kontentujemy się, tylko z tym dokładem, aby jeden z Hospodarem waszym u stołu siedział, a drugi jako Pan Starosta Wielizki, ten siędzie u drugiego stołu, jako jest zwyczay posłom Króla Imci siadać. Inaczéy, gdzie nam tak, jako się powiedziało, mieysca w czas naznaczone nie będą, instrukcyi Króla Imci przestąpić i z mieysca z gospody do Zamku jachać nie możemy.» Były «rozmowy długie z tym Hramotynem, jedno takie, iż własnosci żadne Ichmciów Panów Posłów niezachował, jedno upor pokazał. Odjechał od Ichmciow z tą deklaracyą. Mało co poczekawszy w poł godziny przyjechał Ophanasiéy Własiew Podskarbi Hospodara, który był posłanikiem do Króla Imci na wesele; ten te słowa wyliczywszy tytuł Hospodarski mówił; «Cesarskie Wieliczeństwo miłując poł brata «swego, a was posłów Iego żałując, posłał do «Was dumnego Diaka Swego Iwana Hroma-«tyna, na swoję Carską radość, i do stołu Was «Swego wzywając, i mieysca wam naznaczył, «jako dostoyno posłom brata swego. Lecz wy «tego miéysca, nie przyimujecie, chcąc jeden «z was siedzieć u jednego stołu z Cesarzem «wielkim. A względem tego, ze ja będąc posła-«nikiem siedziałem u jednego stołu z Królem

An. 1606. «Panem waszym, tedy się to tym działo, że «tam siedział poseł Papiezki i Cesarski, za czym «nie żal było mię u inszego stołu posadzić, je«dno tam gdzie i ci siedzieli, gdyż i Cesarz «nasz nie jest mnieyszy od Papieża i Cesarza «Rzymskiego, i owszem bolszym, gdyż i u na«szego przesławnego Cesarza toż są Popi jako u «was Papa.» Z wielkim podziwieniem i żalem Ichmciom słuchać przyszło tych jego grubych racyi, które nie jedno u nas ale u każdego bacznego miejsca mieć niemogą; bo minąwszy to, że Swego Hospodara nad inne wszystkie Monarchy w Chrześciańśtwie przekładał. Przypisawszy to jego dumie i pysze, radniey go kilką słow odprawiwszy zamilczeć się Ichmciom zdało. A na tę jego racyą to odpowiedział, że gdzie insi posłowie siedzieli, tam i on siedzieć musiał, dosyć mu szeroce na to Ichmośc odpowiedzieli, naprzód «że to nie gwoli temu Król «uczynił, bo i ciebie samego mając, choć by «tam i ci wszyscy posłowie nie byli, przychy«łając się Król Igmośc i Rzplita do przyjaźni «Braterskiéy z Hospodarem twoim toż by był «uczynił, to by cię tam posadził. Gdzieby też «nie miał był posadzić, ani korzystać w przy«jaźni Hospodara twego, łacno by cię tam od«prawił, idź do innego stołu siedzieć jako jest «zwyczay posłów Moskiewskich siedzieć u in«nego stołu, a nie u stołu jednego z Królem Im«cią; a oni Posłowie Papiezki, Cesarski, iż jest «zwyczay im u stołu Królewskiego, a posłóm «Króla Imci u ich też stołu siedzieć, siedzieli «by byli według dawnego zwyczaju. Na cię się «Król Imc ani na Hospodara twego nie oglą«dałby był, nie miałby respektu na przyjaźń «jego jako się wyżey wspomniało. Ieśli też «Król Imc nowym zwyczajem postąpiwszy po«sadzić cię u jednego stołu z Sobą, chcąc uczcić «Hospodara twego nie wzbraniał się, słusznie i «twóy Pan uczynić by to miał, aby nas u stołu «swego posadził, nadgradzając to wzajem Kró«lowi Imci, i niebyłaby żadna wątpliwość Kró«lowi Imci, aby Hospodar wasz nie tylko nas «dwóch posłów Króla Imci, aleby i dziesięci «razem posłał, niemiał u stołu swego posadzić, «jednak na to, że ty jeden u stołu Krola Imci «siedział, Król Imc wzgląd mając, jeźliby do «tey kontrowersyi przyszło, informować nas ra«czył, żeby jeden starszy u stołu jednego z Ho«spodarem siedział, a drugi na zwykłym mi«éyscu, gdzie posłowie Krola Imci zwykli «przedtym siedzieć.»

Tenże Ophanasiéy przy swoich grubych ra«cyach stanąwszy, na mowę Ichmciom nieumiał odpowiedzieć, a to tylko pytał, jeźli Ichmośc chcą jachać do Cesarza jego. Powiedzieli Ichmc że nie pojedziemy, nie kontentując się tym mieyscem, które imieniem Pana swego opowiedział. I tak Imciom tego dnia w gospodzie zostać przyszło, nie bywając na bankiecie jego.

Dnia 20 Maja na zajutrz wdzień sobotni rano godzin ze dwie, naydaléy trzy na dzień Ichmc P. P. Posłowie posławszy do Imci P. Wojewody Sendomirskiego, że chcą być u niego, jechali spólnie; Tam będąc u Imci P. Wojewody, a prosiwszy żeby obesłali Ichmciow P. P. Przyjacioł swoich, których przy sobie miał nayznaczniéyszych, między któremi też był Imc P. Podstoli Króla Imci, uskarżali się Ichmośc P.P. posłowie, przed onemi wszystkiemi, na to, co ich potykało, rady zasięgając, coby daléy z tym czynić mieli. Na tym stanęło że Ichmc P. P. Posłowie Pana Wojewody użyli aby do niego jachał, który choć bardzo był chory pod ten czas, zezwolił na to, a Ichmośc P. P. Posłowie tam we dworze, gdzie on stał na zwrócenie jego oczekiwali; który po tym w godzinę, mogło być dwie, wrócił się do Ichmciów P. P. Posłów, powiedział Ichmciom rozmowy swe z nim i jego responsa na nie, jednak definitivè w téy sprawie nic nie otrzymał; nadzieję tylko jakąś uczynił, wposadzeniu inakszym niż nam poka-

zano, Króla Imci poszanować w osobach Ichmciów P. P. Posłów miał, a do jutra wszystko sobie z Imcią P. Wojewodą zachował, bo też już obiad następował, naktóry wezwał panów żołnierzów naszych, których natenczas bankietował, i tych wszystkich zaciągając ku służbom swoim, każdemu ktoby pieniądze chciał brać u niego, postępował, na koń Usarski po sto złotych, i zaraz na 4 cwierci dać obiecował, a towarzyszowi każdemu po soroku soboli kontentacyi, i po sztuczce złotogłowu naznaczył, chęci swe przy tym każdemu z osobna ofiarując. Ichmc po tym od Imci Pana Wojewody po obiedzie do gospody swéy odjachali, i tego dnia nie przyszło Ichmciom bydz u stołu także jego.

Dnia 20 w Niedzielę, przysłał do Ichmciow P. Wojewoda Pana Strzembosza ztym, aby Ichmc do P. Wojewody przysłali dowiadując się, jeżli jest dziś czas do upominkow oddawania od Krola Imci, chcąc mieć przyczynę przyjścia do Hospodara Imci. Dziwno to było, że Imc P. Wojewoda do Ichmciow P. P. Posłów przysłał, gdyż nieotym wczorayszy dzień na traktacyach Ichmc strawili, ale na swoje podanie z strony mieysca u stołu Ichmc P. P. Posłowie czekali. — Iednak i na to respons dać musieli Ichmci Panu Wojewodzie takowy; «Dobrze rozumiemy to, że to posłanie Imci Pa«na Wojewody do nas, nie z niego samego, ale «z Hospodara poszło, bo straciwszy nadzieję, że «nam mieysca tego, które Królowi Imci właś«nie należało ustąpić niechcieli, tym oddawa«niem upominków do siebie zaciągnąć nas chci«ał, nie zwykłym sposobem, bo pierwiéy po«trzeba nas mieć u stołu jego, który tym niech«ciał poszanować Króla Imci, aby nam dał mi«eysce u stołu, jako Król Imc uczcił posłanika «jego Ophanasia. — Za czym niezdało się upo«minków oddawać mimo ten zwyczay, który «się zwykł zachować przy takowych akcyach, «nie będąc u stołu.» — Na to Ichmciom P. P. Posłom tenże P. Strzębosz imieniem Pana Wojewodzinym odpowiedział; «Takby wprawdzie «miało być, żebyście Waszmość pierwiéy byli «u stołu jego, a potym upominki oddawali, ale «że teraz minęło, prosi i perswaduje Imc P. «Wojewoda, abyście Waszmość teraz z upomin«kami jachali, mając wzgląd na większe i na po«trzebnièysze sprawy Króla Imci i Rzpltéy, «którym sprawom żebyście temi ceremoniami «drogi nie zawarli do otrzymania ich, albo Rzecz«pospolitą w niepotrzebną trudność niewpra«wili, więc do tego sam Hospodar będzie prosił, «aby się Ichmść zostali na chlebie jego, i obie«cując to, że mieyscem i wszelakim poszano«waniem Króla Imci w osobach Ichmciow ucz«cić i poszanować będzie chciał.» Strawili «Ichmść Panowie Posłowie na tym czas nie«mały rozmyślając się coby daléy czynić mieli, a uważając wielką pychę człowieka tego, i mając wzgląd na statum rzeczy w oyczyźnie na«széy, tak się Ichmość rezolwowali upominki «oddać, a gdzieby Ichmciów mieyscem posza«nować nie chciał, którego się domagali, na chlebie jego nie bydź. — I ztym odprawili Ichmość P. P. Posłowie Pana Strzębosza. Tamże po tym P. Strzębosz rychło wróciwszy się do «Ichmciow P. P. Posłów, prosił i perswadował imieniem P. Wojewody, aby Ichmść na tych ceremoniach niezasadzając się jachali z upominkami, i tak nam jachać przyszło, które w osobnych pokojach w Zamku dla Carowéy nowo zbudowanych, nie tam gdzieśmy byli przedtym te upominki oddawali, Ichmość P. P. Posłowie samego zastawszy z Carową w dalszym pokoju siedzących pospołu. — Sam był w kopieniaku aksamitnym gladkim czerwonym sobolami podszytym, perłami sadzony we wzór zupan także jeszcze gęstszy perłami sadzony na takowymże aksamicie w orły, a krony nad orły, kita czapla z zaponą, boty kowane aksamitne czerwone gładkie. Carowa wtelecie czerwonym także per- An. 1606.

An. 1606. łami sadzonym po Polsku ubrana w koronie téy, którą ją koronowano przed kilką dni. Pokoy aksamitem gładkim czerwonym obity, na ziemi kiece w bobrowéy szerści szare. — Nie było tylko białychgłów naszych trzy. Pani Chorążyna Tarłowa, Pani Staroscina Sochaczewska, i Pani Kazanowska, ostatek Moskiewskich kilka.

Przy oddaniu Carowéy od Króla Imci upominków miał przemowę Imc P. Kasztelan Małogoski. upominki zaś były następujące.

Rejestr upominków od Króla Imci Carowéy oddawanych, Roztruchan wielki złocisty walny z kubkiem. Kubków dwoistych wielkich dwa, Rostruchanów sowitoskładanych trzy. Kubków siedm. Gron winnych z kwiatami na wierzchach 7. Okręt na nim działo srebrne. Okręt z woyskiem. Testudo z perłowéy macice, Testudo druga z perłowèy macice. Drzewo, około troje tac z gronami winnemi. Przyjmował też upominki i dziękowanie czynił Ophanasièy Własiew. Potym Imc P. Małogoski od siebie i od małżonki swéy teyże Carowèy ofiarował następujące upominki.

Korona z perłami z dyamenty i z rubinami. Kanak z rubinami i z dyamanty. — Kanak drugi z dyamenty wszystek. Noszenie z dyamenty i z rubinami. Łańcuch odlewaną robotą z dyamenty i z perłami.

Po oddaniu tych upominków roskazał Hospodar mówić do Ichmciow P. P. Posłów Ophanasiowi te słowa; Wyliczywszy tytuły: «Prosi «Was Cesarz jako Posłów Króla Polskiego, aby«ście u stołu jego byli, i chleb jego znim «jedli.»

Na to Imc P. Małogoski odpowiedział; «Chce«my w tym Hospodarowi dogodzić, i chlebem «jego gardzić niebędziemy, oczekiwając przed «tym kilka dni na to, żeśmy byli gotowi u jego «stołu bydź, ale iż nam mieysca u stołu swego «dać niechciał, a zwłaszcza mnie jed emu, tak «jako posłanika jego Ophanasieja Iego Królew«ska Mośc u stołu swego posadził. Ta była przy«czyna, choć nas Wasza Hospodarska Mośc «przedtym zapraszał na chleb swóy, żeśmy nie«byli, i teraz się nam być niegodzi, jeśliby «Wasza Hospodarska miłośc w osobie I. Kr. Mo«ści nas mieyscem u jednego stołu poszanować «niemiał.»

Na to sam Hospodar odpowiedział. «Iam Kró«la Polskiego na wesele nieprosił. Zaczym będę «umiał poszanować, i mieyscem w osobie jego «Królewskiéy Mości, jedno tylko wy idzcie do «stołu mego jak posłowie.» Zaniosł się był Imc «Pan Małogoski na to mu odpowiedzieć, ale że «Car zawoławszy Imci Pana Wojewody do siebie, jął znim rozmawiać, który do Ichmciow «P. P. Posłów potym przystąpił. Nayprzód «począł imieniem jego Ichmciow o tym powia«dać, że ztych przyczyn, jako i pierwiéy powiadał przed tym, niemoże Imc P. Małogoski u jednego stołu znim siedzieć, ale stołek osobny po prawéy ręce na tymże Majestacie, gdzie on siedzi, będzie mu dany. Prosząc przez Pana Wojewodę (a ta mowa po cichu do Ichmciow była) aby już więciey Ichmc Panowie posłowie o tym z nim nietraktowali, i to mieysce przyjęli, ponieważ że on większe i ważniéysze rzeczy, które mają Ichmc P. P. Posłowie od Króla Imci zniemi traktować chce tak dla Króla Imci jako i dla Rzeczypospolitéy.

Ichmc Panowie posłowie jednak niechcieli się tym kontentować, przekładając instrukcyą swoję i rozkazanie Króla Imci, gdzie pisze, aby przynaymniéy Imc P. Małogoski jako starszy poseł, mocno się tego trzymał, żeby mieysce mógł mieć u stołu jego. I tak Imc Pan Wojewoda z Ichmc Pany Posłami mówiąc, prosił i perswadował, aby się Ichmośc tak dalece tego mieysca niedomagali, ani tak gorąco według instrukcji tego się trzymali, powiadając że się insze sprawy Iego Królewskiéy Mości i Rzpl-

tey tym bardziéy zatrudniają; upewniając Ichmc P. P. Posłów o tym że się u niego wiele dobrego sprawić może i Królowi Imci i Rzeczypospolitéy. Potym namówiwszy się Ichmc P. P. Posłowie z sobą taki respons dali; «Sami przez «się niemożemy się tego ważyć, abyśmy tey «instrukcyi Króla Imci odstąpić mieli, ale jeśli «Hospodarska Iego mość da to świadectwo o nas «przez pisanie do Krola Imci, żeśmy w téy «mierze instrukcyi odstąpić niechcieli, aleśmy «to uczynili dla perswazyi i obietnice jego, «że się ztąd do wiela dobrego Rzeczypos-«politéy i Królowi Imci zawiązać ma, więc «też i jeźli Imc P. Wojewoda to na się weźmiesz, «a nas u Króla zastąpisz, aby się nie zdało, «abyśmy co dostojeństwa I. K. Mci uwlec tym «mieli, tedy już te mieysca przyjmujemy, jako «nam Waszmośc powiadasz, które nam są na-«znaczone, niechcąc tym zatrudnić spraw Króla «Imci i Rzeczypospolitèy.» An. 1606.

Bankiet Hospodara Moskiewskiego na Posły I. Krolewskiéy Mości.

Za tym tedy upewnieniem Hospodara i Imci P. Wojewody, szli Ichmc P. P. Posłowie prędko potym do stołu. Imc P. Małogoski siedział po prawéy ręce blisko niego u inszego stoła poniżéy majestatu trochę. Osobne potrawy do stołu Imci niesli, osobni do usługowania tak w napoju, jako ich potrzeba, naznaczeni im z narodu Moskiewskiego byli. Imc Pan Starosta Wielizki u tego stołu, i na tymże mieyscu siedział, gdzie wielcy przedtym posłowie jadali. Po Imci Panu Staroscie siedzieli Szwagrowie Hospodarscy Ichmc Panowie Mniszchowie i insi przyjaciele po nich, a potym poselscy siedzieli po niżéy. Po prawéy ręce siedziały białegłowy, Kniaziowa Mscisławska, Kniaziowa Szuyska i niektóre panie Polskie. Księżna Kozyrska siedziała w oknie nie daleko Carowéy. Pani Tarłowa Chorążyna stała przez wszystek objad przed Carową. P. Wojewoda też staruszek i chory będąc bardzo, przed Carową przez wszystek obiad stał ani usiadł, i jako chłopiec przed niemi stał czapkę zdjąwszy, co u wszystkich wpodziwieniu było, że nań baczenia nie zażyto. Muzyka Carowéy zwyczajem Polskim grała, i tak kilka godzin obiad się wlokł z ceremoniami Moskiewskiemi podłemi bardzo potrawami, których z nas żaden jeśc niemógł. Przez obiad on po kilkakroć Stolnikowie Hospodarscy przynosząc do nas w złotych czarkach rozmaite napoje, i każdemu z osobna podawając mówili; «Cesarski Majestat ciebie żałuje.» Tam był wpośrzodku izby onéy filar, około którego począwszy od ziemi aż do samego wierzchu, rozmaitych sztuk naczynia nastawiono, i tego srebra na onczas nieruszono, jedno wszystko, tak potrawy jako i picia we złocie dawano. Przy tym obiedzie wymógł to Hospodar na Ichmciach Panach posłach, że gdy do nich pił za zdrowie Króla Imci, musieli powstawszy z mieysc swych, iść do niego po pełną, którą im zręki swoiéy dawał, i tamże ją nie odchodząc od niego wypijać musieli. Także czynił wszystkim inszym Polakom, z ręki swoiéy pełną im podając. Była też tam na on czas iedna ceremonija, że gdy postawiono na stoł przed Hospodarem połmisek śliw suchych Węgierskich powstawszy z mieysc swych wszyscy Bojarowie dumni i dworzanie, szli do Hospodara, którym on po parze śliwek z ręki swéy dawał, a oni biorąc, zaraz to zjadali, i tak nie przestał, aż wszystkich onemi śliwkami podzielił. Gdy się już obiad skończył, posłowie Hospodarscy, których do Persyi odprawował, żegnali Hospodara i Hospodarową, którzy szli po tym do pokójów

An. 1606. swych. Po przyjechaniu naszych do dworu Poselskiego, wieczerzą od Hospodara przyniesiono Ichmc Panom Posłom podług zwyczaju.

Dnia 23 we Wtorek jachał Imc P. Małogoski na bankiet Carowéy Ieymci do zamkn, a Imc P. Starosta Wielizki został był w gospodzie, gdzie, gdyśmy przyjechali, prowadzono nas do pokojów Carskich dumnych, tam w pokoju pierwszym siedział Imc Pan Małogoski, zabawiając sie rozmowami z dworzany Hospodarskiemi półgodziny, a potym przyszedł P. Buczyński i prosił Imc Pana Małogoskiego, aby szedł do pokojów Carowéy. Tam gdyśmy przyszli, zastaliśmy w stołowéy Izbie, że według zwyczaju Polskiego po Królewsku u stołu nagotowano. Urzędnicy stołowi i Kredencerze jako u Króla Imci. Tam wielę na onczas przyjacioł powinnych Imci P. Wojewody Sendomirskiego było na tym bankiecie. Muzyka Carowéy przy któréy dobrą myślą się tam wszyscy i tańcami zabawiali. Z tego bankietu Imc P. Małogoski odniosł sobie od Cara, i od Carowéy darowanych dwie czary złote niemała z kamieńmi, potym już w sam wieczor Imc Pan Małogoski odjechał z tamtąd do gospody, któremu przyniesiono za nim rozmaitych trunków od Hospodara.

Dnia 24 we środę, Ichmc P. P. Posłowie chcąc się widzieć z Imc P. Wojewodą Sendomirskim, a mając respekt na starość i nesposobność zdrowia jego, chcieli byli do nego jachać, jakoż i jachali byli, lecz Imc P. Wojewoda, niechcąc absię już do niego Ichmc P. P. Posłowie tradzili, sam jechał do Ichmciow, i potkali się w zamku z sobą, i czcili Ichmc P. P. Posłowie tym, aby się wrócił do swéy gospody, chcąc sami do niego jechać, lecz Imc P. Wojewoda niechciał żadną miarą, i wolał jechać do Ichmc P. P. Posłów, którzy się z nim wrócili do swego stanowiska.

Die 25 w dzień Bożego Ciała jachali Ichmc P. P. Posłowie tam do zamku. Prowadzono nas do Pałaców drewnianych, nowo od Dymitra nad rzeką Moskwą w tyle inszych pałaców zbudowanych, gdzie w jedney iźbie niemałéy zastaliśmy Hospodara samego w ubiorze błękitnym a w szłyku wielkim siedzącego na stołku. W ręku miał posoch, około niego po obu stronach Bojarów i dworzan jego pełno siedziało. Skoro tam Ichmc P. P. Posłowie weszli, opowiedział Ophanasiey Hospodarowi o Ichmciach, i dano Ichmciom ławkę na którey siedzieli. Po tym tenże Ophanasiéy za informacyą Hospodarską mówił do Ichmciow, aby Ichmc szli do otwiernéy pałacy na traktaty z dumnemi Bojary, których miał deputować. Szli Ichmc z tamtąd zostawiwszy Hospodara na tymże mieyscu gdzieśmy go zastali. Mało potym poczekawszy, przyszło kilku Bojarów dumnych, mianowicie, Kniaź Dymitr Szuyski, Kniaź Michayło Massalski, Michayło Ignatowicz Taciszczów, Ophanasiéy Własiewow, Iwan Hramotyn.

Traktaty Ichmciów P. P. Posłow z Bojary dumnemi dnia 25 Maji.

Ophanasiey mówił do Ichmciów P. P. Posłów wte słowa. «Mikołay, Alexander, Nayjaś«niéyszemu i niepobiedzinemu Samoderżcy Dmitru Iwanowiczu» (tytuł jego wyliczywszy) «prawiliscie od Króla Imci swego na poselststwie, żę Król Hospodar wasz posłał was po»słow swoich o dobrych dziełach mówić, i Ce«sarz Imc po swoim Cesarskim miłosierdziu ros«kazał z wami być na traktatach bojarom swym «dumnym» (i mianował każdego nazwiskiem) «abyście oznaymili, co macie wporuczeniu od «Króla Pana swego.» Za tym Ichmc P. P. Po-

słowie mówiwszy po dostatku słównie, na piśmie mowę im swą podali, która jest taka:

«Niepotrzeba nam o tym szeroce mówić, co «ze wszech stron wiadomo jest między Chrze«ściańskiemi narody, iż braterska zgoda Panu «Bogu naszemu miła i przyiemna. Napisali to «swięci Ewangelistowie, Apostołowie i Prorocy «na wielu mièyscach pisma swiętego i ludowi «Bożemu na naukę podali, abyśmy wszyscy z «godą i miłośc między sobą zachowali, za zgo«dą bowiem nietylko sobie łaskę u Boga za«sługujemy, i zbawienie duszom naszym w «Królestwie jego gotujemy, ale i na tym swie«cie pokoy i rozszerzenie w oyczyźnie, u Chrzy«sciaństwie ku oddawaniu czci i pochwały «Panu Bogu Zbawicielowi naszemu sposobiemy. «Gdzie zaś niezgody, rozterki, nienawiść mię«dzy ludźmi panuje, a zwłaszcza między Ho«spodarami wielkiemi Chrześciańskiemi, tam «wiara Chrześciańska, chwała Boża ginie i ni«szczeje, a poganstwo, bałwochwalstwo roz«szerzenie swoje bierze, jako to na oko wi«dziemy, że za niezgodą Hospodarów Chrześ«ciańskich, czego się Boże pożal, wielkie Ho«spodarstwa, monarchie Chrześciańskie i na«wet mieysca święte, na których Pan Iezus «Zbawiciel nasz przebywał, w ręce pogańskie, «bissurmańskie dostały się, z nieopłakanym ża«lem wszystkiego Chrześciaństwa. Iż tedy z «Bożéy łaski Nayjaśniéyszy Wasz Hospodar i «wielki Kniaź Dymitr Iwanowicz wszystkiéy «Rusi Hospodar wasz, z woli i przeyrzenia Bo«żego usiadłszy na stolicy przodków swoich «upadku Chrześciańskiego żałuje, i o oswobo«dzeniu ich przemyśliwając, posłanika swego «Ophanasia Iwanowicza Własiewa podskarbiego «i diaka dumnego do Nayjaśnieyszego Króla «Pana naszego miłościwego wysłał, a potym i «wielkich posłów do Króla Imci naznaczywszy, «przez gońca swego o nich wiadomość dał, chcąc «za jedno z Królem Imcią przeciwko nieprzyja«ciołom Krzyża swiętego stać, i o oswobodzeniu «Chrześcian z ręku pogańskich przemyśliwać. «Iego Królewska Mośc Pan nasz miłościwy w «dzięcznie to od Nayjaśnieyszego i wielkiego «Hospodara przyjąwszy, chce nie tylko sam wmi«łości Braterskiéy żyć z nim, ale i Hospodar«stwa swoje wielkie do wdzięcznéy miłości i «zjednoczenia z państwy Hospodara waszego «przywieść i tak spólnie i nierozdzielnie prze«ciw pogan stać. Które takie sprawy wielkie i «wszystkiemu Chrześcianstwu potrzebne i po«żądane, Iego Królewska Mośc Pan nasz miłoś«ciwy w dalszy czas nieodkładając, zlecić ra«czył nam posłem swym z Nayjaśniéyszym «Hospodarem waszym i wami Bojarami jego «dumnemi mówić, aby wy bracia nasi od Nay«jaśniéyszego Hospodara swego sposoby nam «objawili, jakiemi sposoby, jako prędko z po«gany tę woynę zacząć, i jaką potężnością pro«wadzić ją chce. Gdyż Nayjaśniéyszy Hospodar «wasz jako sam tę sprawę przedsięwziąwszy do «Iego Królewskiéy Mości Pana naszego posyłał, «tak też sam i sposoby ktemu należące podać i «ukazać może, a my też mając sposoby od Nay«jaśniéyszego Hospodara waszego i od was sa«mych podane, radzi się z wami będziem zno«sić i objawim, co się z strony naszéy może stać «i daléy o téy wielkiéy i gruntownéy sprawie «mówić z wami gotowi będziemy, dla tego, iż«by się ułacniwszy teraz, rzeczy z obustron, «czego która strona chce z siebie zrozumieli, «jakoby potym, gdy posłowie wielcy od Nay«jaśnièyszego i Wielkiego Hospodara waszego «u Nayjaśniéyszego Króla Imci Hospodara będą, «nie nadaremnie czas strawili, ale tym snad«niéy i łatwiéy sprawę tak wielką i ważną wszy«stkiemu Chrześcianstwu pożądaną kończyli i «zawierali. Bo jeżelibyśmy teraz z obu stron ro«zumieć nie chcieli, tedy w on czas posłowie «wasi, gdzieby im co nowego (na co oni naukę «od Nayjaśmiéyszego i wielkiego Hospodara

An. 1606.

An. 1606. «waszego nie mieli) podano, musieliby albo do «Hospodara Imci posyłać, albo na inszy czas «odkładać, a zatym by ta sprawa końca swego «niewzięła, lepiéy tedy wam teraz z obustron «w przyjazni i miłości braterskiéy mówić, a «potym w rychle za pomocą Bożą kończyć.»

Po przeczytaniu tego pisma, porozumiawszy się z sobą Bojarowie, mówili do Ichmciow przez Mikołaja Taciszczowa te słowa.

«Wyrozumieliśmy z was że Zygmunt Hospo«dar chce stać z Nayjaśniéyszym Carem na«szym niezwyciężonym przeciwko pogan, jed«no takiemi sposoby, co macie w zleceniu od «Króla powiedzieć nam w tych rzeczach, nasz «Nayjaśniéyszy niezwyciężony Cesarz miłując «rozmnożenie chwały Bożéy, Koscioła pow«szechnego, a nie z inszèy miary, chce z po«gany wieść woynę, wasz Król jeżli prawdzi«wie chce powiedzieć nam. Bo jeżli kazał je«dno nas zrozumieć, a potym nic nie czynić, «to byłby fałsz i oszukanie.»

Na te słowa jego poślednie dość grube odpowiedzieli mu Ichmc P. P. Posłowie surowie, i wstydał się ich.

Po tym mówił P. Starosta Wielizki; «Wiecie «wy sami dobrze, tryb zwyczaju między ludź«mi, że gdy kto proponuje sprawę jaką zna«czną, i od kogo czego potrzebuje, ten się nay«przód z racyami swemi otwiera, sposoby i «śrzodki podaje sam. A toż i Wasz Nayjaśni«éyszy Hospodar i Wielki Kniaź Dymitr Iwa«nowicz wsiéy Rusi, usiadłszy na stolicy przodków swych, ozwał się Królowi Imci przez «Ophanasieja Własiewa Podskarbiego swego, a «potym i przez Iwana gońca swego i przez li«sty swoje, iż żałując upadku Chrześciańskiego «i przemyśliwając o wyswobodzeniu, umyślił «woynę podnieść przeciwko Cesarzowi Turc«ckiemu i innym Bissurmanom, dla tego posłów «swoich wielkich Kniazia Wasila Iwanowicza «Mosalskiego Dworeckiego, Michała Ignace«wicza Taciszczewa Okolnickiego, i dwoch Dya«ków naznaczywszy, od Jego Królewskiéy «Mości gleytu potrzebował; a Iego Królewska «mośc Pan nasz będąc Panem Chrześciańskim, «wdzięcznie to od waszego Hospodara przyjął, «i skłoniwszy umysł swoy bydź znim nie tylko «z samym Hospodarem waszym, ale i szerokie «państwa swe z Chrześcianami jego wprzyjaźń «i wieczną unyą zwiodłszy i z jednego siły swe «przeciw pogaństwu obrócić chce, i posłów tych «od Hospodara waszego naznaczonych czeka do «siebie, i gdy przybędą Panowie Posłowie, Ra«dom swym mówić o tym rozkaże, a iż do tego «wiele rzeczy wprzod uprzątnąć trzeba, tedy «I. Kr. Mośc teraz posyłając nas na wesele do «wielkiego Hospodara waszego, zlecić raczył, «zrozumieć sposoby od Nayjaśniéyszego Hospo«dara waszego, jakiemi tę woynę z pogany pro«wadzić chce, a potym i z swéy strony pewne «kondycye do związków przyjażni i do téy «woyny należące wyrazić, i z wami Bojarami «dumnemi o tym dostatecznie pomówić, dla te«go, żebyśmy się teraz z obustron (czego która «strona po któréy potrzebuje) zrozumieli, a za«tym, aby posłowie wasi Królowi Imci Panu «naszemu miłościwemu i Rzpltéy podali; gdyż «my tego punktu przestąpić, i sposobów od «waszego Hospodara Nayjaśniéyszego podanych «niemając, daléy postąpić niemożemy.»

Rzekli do Ichmciów P. P. Posłów oni po słówku się przymawiając, Kniaz Dymitr Szuyski, Taciszczów i Ophanaśiéy. «Słowa wasze «odnosiemy do Nayjaśniéyszego Cesarza na«szego, i respons wam uczyniemy.» I z tym odeszli precz. Mało potym zwrócili się Taciszczow, Ophanasciey i Hramotyn i rzekł Taciszczów; «do Nayjaśnieyszego i niepoślедniego «Samoderzcy, do Dymitra Iwanowicza Cara «wielkiego donieslismy słowa wasze, i Cesarz «wielki zwielił nam zwiescić się o tych sposo«bach. Prędce z wami sam będzie o tym mówił.

«Bojarów swoich nie wielką gromadę przy so-«bie mając» i z tym się rozesli.

Z taintąd zaraz jachali prosto P. P. Posłowie do gospody Imci P. Tarła Chorążego Lwowskiego, bo tam byli na obiad proszeni, gdzie też był Książe Wiśniowieckie, P. Podstoli Koronny, i innych wiele. Tam po obiedzie czas niemały przy dobréy myśli tańcowali, i tym się zabawiając on czas trawili. Interim już po nieszporze ktoś przyszedłszy, powiedział, jakoby się Polacy z Moskwą mieli powadzić, a w on czas prawie dzwoniono na nieszpor, albo na wieczornią, i rozumiejąc nasi, że to na gwałt, wybiegali z téy dobréy myśli. Zaczym też i Ichmc P. P. Posłowie mając już za swe, jachali do swego dworu poselskiego. Książę Wiśniowieckie, P. P. Stadniccy i P. Podstoli zostali tam byli jeszcze, gdy się byli pytali o onéy trwodze. Po tym dano nam sprawę że Hayduk Książęcia Wiśniowicekiego nagabał Moskwę upiwszy się, i za to go potłukli, z kąd trwogę wszczęto, z różnych stron przestrzegano nas wszystkich, abyśmy się mieli napieczy, powiadając że jako Bojarowie, tak i pospólstwo wszystkie są na tym, aby Cara i wszystkich Polaków wygubili. I znać była już ta zmowa, którą przeszłéy nocy zę środy na Czwartek wykonać mieli, i było już około dworu, An. 1606. gdzie Książę Wiśniowiecki stał (bo na tego naywięcéy rankor mieli) do czterech tysięcy pospólstwa, co chcieli uderzyć, lecz im téy nocy przeszkoda jakaś stała do téy sprawy; jednak Niemcy, którzy są życzliwsi nam niżli Moskwie, przestrzegali nas zapewne to udając, iż są na tym Moskwa, aby nikogo z narodu naszego nie żywić. Za czym takowe przestrogi mając Ichmc P. P. Posłowie, inszym to Polakom oznaymili, przestrzegając ich, gdyby przyszło do czego, aby się do P. P. Posłów garnęli. Dano znać i Carowéy o tym że Ichmc P. P. Posłowie jęli się trwożyć. Car to usłyszawszy, tegoż dnia słał do Ichmciów P. P. Posłów Pana Buczyńskiego, po dwakroć upominając, aby byli bespieczni, powiadając; «Zem ja wziął «tak dobrze w władzę to swoje państwo, iż nad «wolą moją nic się stać nie może.» Zaraz tegoż wieczora piechota Pana Wojewody i P. Starosty Sanockiego z chorągwiami i z bębnami szli do dworu Panów swoich, na inszéy stronie gospody stali. Myśmy też we dworze poselskim za takową trwogą straż postanowili, i kazdy z nas z czeladzią swą od tego dnia przez całą noc koleją wartować musiał.

O zamordowaniu Dymitra Hospodara Moskiewskiego dnia 27 Maja w Sobotę Roku 1606.

Mogły być te zamysły zdradliwe w nich dawne, lecz na on czas przed kilka dni zchadzali się w radę Bojarze, i przekładając to fałszywie pospolstwu, jeżeliby Car miał mieć wolą za najachaniem się teraz wiele ludzi narodu Polskiego, familie wszystkie przedniéysze w Moskwie wygubić, a Polakami i Litwą Moskwę osadzić, a mianowicie skutek tych zamysłów swoich jakoby w przyszłą niedzielę, to jest 28 Maja wykonywać miał, a na on dzień gotowało się niemało Rycerstwa Polskiego którzy mieli kopije kruszyć z przyjaźni, więc też i dział w pole nieco wyprowadzonych w saniach było, z których strzelając tryumf wesela Carskiego znaczyć się miał. A oni wszystko wykładali, że i ci Polacy co się na gonitwy nagotowali, i te działa, jakoby ku zgubie ich bydź miały. Także religią Ruską wyniszczyć, a katolicką (którą oni zowią Heretycką) szczepić, i widząc Cara po kilkakroć w ubiorze Hussarskim,

An. 1606. za jeden to znak pospolstwu, jako prostakom, ukazowali, że i to niemniéy do wiary należy, bo swóy ubior dawny opuszczając, a to wymyślił sobie cudzoziemski; ktemu i to że skarby i zbiory przodków swych niszczy a Polakom rozdaje. Owa inszych przyczyn tam wielę było, któremi onym prostakom zagubienie tego Cara zasmakowało, nazywając go nie sprawiedliwym Carowiczem Dymitrem, ale Hryszkiem Bohdanowiczem Otropiewnym synem rostrygą. To wszystko knowali wszyscy, snadź usiłując, tego dostąpić, aby z ich familij panował na tym państwie który, a on im tego dopomagał fakcyą swoją Michayło Ignatowicz Taciszczów, ktorego też nieboszczyk mało nie dał stracić, postrzegłszy jeszcze przed tym po nim zdrady, i zasłał go gdziesz był na więzienie, a potym go zprowadził do łaski i w senat przyjął. Wiedział o téy zdradzie i sam Car lepiéy niż który z naszych, i kiedy go kto z naszych przestrzegł, nieprzyjmował tego wdzięcznie, i owszem się obrażał, chcąc to utaić, aby o jego defektach domowych Iego Królewska Mość Pan nasz i Rzplta nie wiedzieli, spodziewając się że tak prędko kusić się oń nie będą. A on odprawiwszy posłów Króla Imci miał też między swym Senatorem zdraycow takich wynaydować powoli. Bywało u niego zawsze przed pokojem Niemców z Alabardami 300 na straży, których sami ci Bojarze żdraycy, niektórych jeszcze w piątek z wieczora, a drugich w sobotę jakoby imieniem Carskim roskazując rozesłali do domów, którzy niemysląc o żadnéy zdradzie, a rozumiejąc, że to im za wolą Cesarską roskazano, odeszli, niezostawiwszy jedno 30 alabartników przed pokojem, a w pokoju było przy nim kilka pacholąt narodu naszego i muzyków nieco, bo powiadają, że téy nocy niespiąc Car sam był dobréy myśli, a o takowym dokończeniu jego powiadają, rano w sobotę tylko w czamarze wyszedł na ganek z pokojów, a obaczywszy Ophanasia Własiewa, Kniazia Hrehora Wołkowskiego, który był przystawem u Ichmciow P. P. Posłów pytał o poślech, coby o nim mówili, którzy znać niewiedząc co się stać miało, odpowiedziawszy mu szedł przez ganek. Interim Bojarowie dumni zchadzali się, mając z sobą porozumienie. Tegoż czasu wpadło juz do bramy zamkowéy Bojar i dworzan Moskwy na to spraktykowanéy do dwóch set człowieka, i uderzono w dzwon nazwany Nałd, którym na wszelki gwałt zwykli dzwonić. Car to usłyszawszy, spytał Kniazia Dymitra Szuyskiego, na co by te dzwoniono, który odpowiedział, że na ogień, a skoro dzwonić poczęto, pospolstwo też do téy roboty spraktykowane jęli na drugich (którzy o téy niewiedzieli zdradzie) wołać, że Litwa Bojar bije, i tak wrzkomo Bojarom na ratunek wszyscy we wszystkie dzwony, ile ich było w miesce, uderzywszy, z rohatynami, z rusznicami, z siekierami, z szablami, i z jakim kto mógł orężem, wielkim tumultem biegli do zamku. A tym czasem, poki Czerń do zamku nie wbiegła, Kniaź Wasil Szuyski przywodził dworzan do szturmu do pokojow Carskich, upominając ich, aby to, co przedsięwzięli, kończyli, bo jeżliby tego wieczora (jako on go nazywał): Hryszka Otropieja nie ubili, tedyby on wszystkim głowy poodsiekać kazał. Niemców tam 30 zastanowili się byli z Alabardami, ale kiedy do nich kilka kroć strzelono, poczęli od siebie rzucać alabardy, a drudzy z gory skakając uciekali. W pokoju jego samym Piotr Bosman na ten czas był, a usłyszawszy rozruch ten, i obaczywszy że już zdrada, rzekł do Cara; Zdrada! ja umrę, a ty radź o sobie. I stanął we drzwiach broniąc się im, a niedopuszczając ich jeszcze w pokoy, przy którym też kilku było Moskwicinów co się opponowali, nie odstępując Cara. Zabito w przód Bosmana i owych co bronili. Car ubrawszy się w odzienie swé, uchodząc przed gwał-

tom, powiadają, że chciał z okna na dół skoczyć, i tam uchodzącemu, jakoby Moskwicin jeden doganiając, zadał mu był ranę szablą u nogę, i do tego w onym skoku stłukł się był snadź bardzo, do którego przypadłszy strzelce jego, a porwawszy go z miejsca oblewali wodą, i wiedli go na fundament murowany, gdzie były pokoje drzewiane od Borysa zbudowane (a on je potym zrzucić kazał) tych strzelcow prosił, aby go bronili, obiecując im majętności Bojarskie dawać, i z żonami Bojarskiemi ożenić. Gdy się ku niemu Bojarze i dworzanie rzucili, postrzelili kilku dworzan, tak że się nazad cofnęli byli, i zawołali; idżmy do miasta w domy Strzeleckie, a wycinaymy żony wszystkich i dzieci ich. Strzelcy tym ztrwożeni będąc, opuscili nadoł rusznice. Za tym Bojarowie i Dworzanie przybliżywszy się ku niemu, jęli mu na oczy wyrzucać, jakoby nie miał być prawdziwym Dymitrem, ale Hryszkiem Otropiejowym. On się ozywał do matki, na które słowa jego Kniaż Galiczyn powiedział mu od matki, że ona przyznawa, że nie jest synem jèy, ale syn Dymitr prawdziwy jest zabity na Uhliczu i ciało jego tam leży. Podczas rozmów tych, syn Bojarski Gregory Wołniew wcisnąwszy się między ludzie, z pod giermaka strzelił i zabił Cara, a Strzelcy się rózpierzchęli. Tamże Moskwa przypadłszy, siekli ciało jego, i potym go kazali wlec do bramy przy którèy w Monastyrze matka mieszkała, i pytali jèy, jezliby to był prawdziwy jey syn; Ona jakoby miała powiedzieć, pytać mnie o to było, poki on żyw, lecz teraz kiedyście go zabili już nie mòy. I wlekli go za bramę, i położyli ciało w pośrzodku rynku na stołku, a na drugim stołku albo ławie niżèy trochę położyli ciało Piotra Bosmana u nog Dymitrowych, tak iż z onego stołka nogi Dymitrowe zwiesiły się, dotykając się ciała Bosmanowego na piersiach. Na Dymitra położyli larwę maszkarską, powiadając pospolstwu, że on to sobie w pokoju miasto obrazow chował, i za Boga swego to miał, a obrazy jakoby pod łożkiem u niego znaydowano. Dudką też prostą, niewiem na jaką pamiątkę w usta jemu wetchnęli, i tak one ciała przez sobotę, niedzielę i poniedziałek aż do wtorku na rynku leżały, gdzie ustawnie moc wielka Moskwy przychodząc, żaden bez urągania z tamtąd nieodszedł, ale każdy albo usztychował, albo urznął szmat ciała, lub przez oczy kłuł, i włóczył z miéysca na micysce po ziemi, tak owego który się niezwyciężonym być mianował traktowano. To tam jedni robili, a drudzy pod ten czas do pokoju Carowéy, z którą jako inne białegłowy przy niéy takowy rozruch widząc porwały się rady sobie dać nieumiejąc, gdzie z męszczyzn prócz pacholąt małych u Carowéy nie było nikogo. Między temi pacholęty był jeden naystarszy Matteusz Osmolski, który gdy już prawie w pokoy gdzie Carowa sama była wdzierali się, bronił u drzwi stanąwszy z bronią, i dosyć z siebie czynił, chociaż już był kilka ran sobie zadanych otrzymał. Lecz potym z kilku rusznie strzelono do niego, i tam gdy już od postrzału upadł o ziemię, dobywszy pokoje opanowali, gdzie też na ten czas strzelając do Osmolskiego, Panią Chmielecką Ochmistrzynią Carowéy w ud postrzelono, od którego postrzału w kilka dni po tym umarła. Tamże już mając, tak samą Carową, jako i inne białegłowy, co kolwiek jeno było pobrawszy, tylko przy jednych koszulach zostawili. Pana Wojewody dwór zaraz opatrzono w koło strażą. Niemógł żadnéy pomocy dać, ani wiedzieć, co się dzieje z Carem. — Nasi Polacy niewiedząc o żadnéy rzeczy, co by się dziać miało, a widząc zewsząd lud w bramach zamkowych i po ulicach zgromadzony wielce, wspomniawszy na one trwogi, które nas przed tym zachodziły, zrozumieliśmy, że to już nie darmo we dzwony bez przestanku kołacą. Którego jedno mogli

An. 1606.

An. 1606. zayrzeć z naszych, którzy niewiedząc o tumulcie wyszli byli na rynek dla kupowania potrzeb, zabijają i odzierają ze wszystkiego, a iż próżno po gospodach stali i o zdradzie niewiedząc, ubespieczyli się byli, i chociażby mogli byli do jednéy kupy, lub do Ichmciów P. P. Posłów, lub też do Imci Pana Wojewody Sendomirskiego zbierać się, lecz już tak Pan Bóg chcąc wszystkich pokarać, za wysokie i wyniosłe dumy nasze i hardości, w któreśmy się byli podnieśli, i rozum wszystkim odjął, tak że, nie jedno pospolity człowiek, ale i żołnierze, którzy przy Carowéy idąc poddanym Króla Imci wiele łupiestwa czyniąc i niemal wszystek dwór tam tych przeklęctwa na się brali, ręce opuściwszy chodzili, którym też konie, rynsztunki, armatę i wszystko co jeno mieli pobrano, a mogli by byli w czas na konie powsiadawszy, jeźli nie do kogo inszego tedy przynaymniéy do Książęcia Wisniowieckiego, który się Moskwie mężnie bronił, posiłkować, bo i snadny przystęp mieli do niego, i siłaby dobrego nam wszystkim, tym posiłkowaniem sprawić mogli. Po zabiciu Cara, czerń ona do gospód, gdzie jeno Polacy stali udawszy się, łupy i cokolwiek jeno naleźli szarpali, brali, i ludzie z narodu naszego, kogo jeno zastali okrutnie mordowali, siekierkami w sztuki rąbiąc, a z właszcza na iednéy ulicy, gdzie pacholęta Carscy stali, tam naywiększą szkodą uczynili ludzi znacznych, młodzi bardzo wiele, osobliwiéj pozabijali: mianowicie znaczniéyszych wspomnę, P. Gołuchowskiego dworzanina I. Kr. Mci, P. Sklinskiego, P. Pierzchlinskiego, P. Wąsowicza, P. Iwanickiego, P. Borsę, P. Samuela Bala, P. Cizowskiego, P. Komorowskiego z Zywca, P. Chodoradzkiego, P. Sumońskiego, tamże i P. Iasieniowskiego zabito, i inszych bardzo wiele. P. Smolski miał dwor swoy, który Cár nieboszczyk darował, odjąwszy to u Michayła Taciszczewa, nie daleko dworu Poselskiego, i przywodził się był z państw I. Kr. Mci z żoną i dziećmi nie mając już woli do Polskiéy się wracać. Na ten dwor wpadłszy Moskwa, pobrali wszystko cokolwiek jeno zastali. Tam naleźli nieco trunków miodów i wina, razem to wszystko popili, za czym im przybyło fantazyi do łupienia cudzych komor. — Tak on wszystek dwór wyprzątnęli, że co było wnim za ćwierć godziny zabrali, i Pana gospodarza z żoną z dziećmi i wszystka czeladzia z ostatniéy koszuli obnażyli, samego Słońskiego zwiazawszy, prowadzili go mimo dwór poselski przy koniu do zamku. P. Tarło Chorąży Przemyslski w gospodzie się też był zamknał i P. Lubomirski przy nim, który gdy Moskwa nastapiła, za chrzestwa całowaniem broń im oddawali od siebie, i mniemali, że już wszyscy mieli wyjść zdrowo po oddaniu broni, dopiero ich Moskwa poczęła bić i okrutnie mordować, gdzie onemu samemu zabito czeladzi 30 a innych poraniono. Samą Panią Tarłową i Panią Herburtową Wdowę, która przy niéy była, srodze potłuczono i ze wszystkiego odarto, bez wstydu wszelakiego. Tak odarłszy, samego Pana Tarła i żonę jego, także i Panią Herburtowa i Pana Lubomirskiego nago do zamku wodząc, Pani Tarłowéy dwie panny wziąwszy aż trzeciego dnia ledwie je wrocono. Na téyże ulicy stał Ksiądz Pomaski, który tumult ten usłyszawszy, kazał się zatarasować i ofiarę przenayświętsza ofiarował, gdzie dobywajac się do niego musieli się nieco zabawić, a tym czasem już też odprawiwszy kommunya kończył mszą świętą. Tam zdraycy wpadłszy, na nim ornat rozszarpali, samego srodze posiekli, od których ran trzeciego dnia P. Bogu ducha swego oddał, brata jego rodzonego, i sług iego tam zaraz pobito, a innych rannych niemało w domu jego, cokolwiek było wybrano. My poselscy, skoro się ten tumult stał, dwor swoy ze wszech stron obwarowali, który zatarasowawszy straż w nim haydu-

kami, i po wszystkich stronach około płotów pachołkami swemi poosadzali, każdy nieobiecując sobie jutra doczekać, był rezolut na śmierć; P. Boga tylkośmy prosili o dobry koniec, gdyż wszędy patrzaliśmy około dworu poselskiego naszego na trupy ludzi naszych pobitych. Czekaliśmy tylko póki się na nas obrócą, mając dobrą wolą aż do upadku się bronić. Na przeciwko dworu naszego poselskiego, przez ulicę we dworze Stefana Hodunowa, a teraz Galiczynów, stał Imc P. Starosta Sanocki, do którego z gospody swéy przed tumultem, dla snadnieyszego obronienia się, będąc przestrzeżony od gospodarza swego, ubiegł Imc P. Podstoli Koronny, P. Wolski, P. Korytko, i P. Komorowski, bo ci wszyscy pospołu z soba w gospodzie Imci P. Podstolego sypiali, i rzeczy swoje wszystkie Imc Pan Podstoli wyprowadził do Pana Starosty Sanockiego. Tam w onym dworze było grono ludzi przy Imci Panu Staroście, którzy się też zatarasowali, porozumiewając się z nami przez ceduły, które do strzały przywiązawszy, wystrzeliwali z łukow. Z drugiey strony dworu Poselskiego na rogu stał we dworze Bezobrazowym Pan starosta Łukowski, ten w on tumult odbieżawszy sług i wszystkiego swego, w żupanie tylko jednym uszedł do nas, a jego czeladź w gospodzie się zawarła. Radziby byli Moskale te oba dwory powyprzątali, gdyż naywięciey ważyli na Pana Starostę Sanockiego, bo od jego sług i żołnierstwa przykrośći snadź jakieś cierpieli, lecz obawiali się od nas posiłkowania, bo nielza z téy ulicy, która jest między naszym a ich dworami, musieliby dobywać. Iednak przed się z niektórych miéysc zobaczywszy kogo z naszych, a między opłotki rusznice włożywszy, strzelali w dwór Imci Pana Starosty Łukowskiego, ale gdy przystawowie nasi biegając po ulicach hamowali ukazujac na dwór Pana Starosty Łukowskiego, Panów Stadnickich, którzy też nas niedaleko byli, powiadając, że tu w tych dworzech są poselscy ludzie, aby im dano pokoy, gdyż (powiadali) poselkich niekazano ruszać, zaniechali ich dobywać. An. 1606.

W tyle dworu naszego, za scianami naszemi we dworku stali Ichmc P. P Kazanowscy dway bracia, którzy widząc, że się mocy tych pogan oprzeć nie mogą, mając u siebie i Pana Domaradzkiego rotmistrza, który zbywszy konia ledwo od nich uciekł pieszo, prosili przez pewne znaki, abyśmy onych w dwór poselski puścili, których radzi chcąc ratować, obawialiśmy się, abyśmy sami w większe niebezpieczeństwo nie przyszli, jednak usłyszawszy krwie braci naszéy, uczyniliśmy dziurę, którędyby do nas weszli, i ukazawszy aby się do dziury mieli, stanęło kilkanaście nas na wierzchu stayni, zmierzajac do Moskwy rusznice, aby onym wprzebieżeniu przez ulicę nieszkodzili, za czym z onego dworu wybiegłszy wpadli do dziury Panowie Kazanowscy i Pan Domaradzki, i kilka naście sług przy nich, i gdy ich obaczyła Moskwa bieżących poczęli z obustron ulice nacierać na nie, chcąc ich ogarnąć i do onéy niedopuścić dziury. Lecz obaczywszy nas, i okrzyk usłyszawszy, bojąc się, abyśmy do nich niestrzelali, nazad się cofnęli. Iednego z nich przed się slugę P. Domaradzkiego Malickiego postrzelił z drayca Moskwicin, tuż przed onąż dziura, że zaraz został na placu, i jeszsze przypadłszy rohatyną go przebił ku ziemi, ale też i sam w ział zapłatę zaraz, bo jeden z gromady naszéy, prawie w czoło go postrzelił, że się też z nim położył. Za tym na nas, cośmy na wierzchu stali tey stayni, poczęto strzelać i kamieńmi ciskać, ale nieszkodzili z łaski Bożéy ni żadnemu. Po tym też wpadłszy kilka set Chłopstwa w on dworek, wszystko cokolwiek zastali rzeczy Panów Kazanowskich rozszarpali i czeladzi ich zastawszy tam człowieka 22 pozabijali, owa potym wyprzątnąwszy pobliży zamku

An. 1606. gospody drobnicysze, gdzie stali Polacy, do dworu Stefana Hospodarowicza Wołoskiego, w którym stał Książe Konstantyn Wiśniowiecki, ten miał przy sobie ludzi niemało grzecznych, i dobrze się w onym dworze obwarował, długi czas dobywali się do niego z niemałą szkodą swą, bo im siła ludzi pobiło Strzelbą z domów, a widząc że go trudno dobyć mają, działa ku nim zatoczyli, ale za gorą była, nieszkodziła ona strzelba. W tym czasie przybiegli przed wrota do dworu poselskiego dway Bojarowie na koniach, mianowicie Borys Naszczokin, i drugi z nim, prosząc aby się z posły obaczyć mogli, do których wszedł Imc Pan Starosta Wielizki i stanął we wrociech, a oni siedząc na koniach, mając przy sobie Sahaydaki i szable pokłonili się. Za tym jął mówić Naszczokin; Kniaź Fie-«dor Iwanowicz Mścisławski, Kniaź Wasiley i «Kniaź Dymitr Iwanowicz Szuyski i inni Bojarze «i my Bojarowie towarzysze ich, wam posłom «Zygmunta Krola Polskiego i wielkiego Ksią-«żęcia Litewskiego kazali wam powiedzieć. Nie «dawno to było w państwach Króla Hospodara «Waszego, że pośmierci Iwana Wasilowicza «Cara wielkiego Hospodara naszego, syn w ma-«łych leciech Dymitr Iwanowicz prawdziwy «Carowicz nasz, z przyczyny złych ludzi z świata «zgładzony jest. Po tym nie rychłym czasie «Hryszko Bohdanów syn Czerniec, i będąc dia-«kiem i wpadłszy w Hanitwo Czarnoksięstwo, a «uchodząc za to karania, zbiegł był w Litwę do «Państw Hospodara waszego i tam nazwawszy «się Carowiczem Dymitrem Iwanowiczem, o-«szukał nas i was, i ludzie wasi weszli znim w «granice Moskiewskie, a za tym mir (to jest «pospólstwo) zbuntowawszy się, za zeyściem «z tego świata Borysowym Fiedorowicza, który «był Carem, przyjęli go za Cara Sobie, który «Carem będąc, na Hospodarstwie wojował, źle «mieszkał, i wiarę naszą Chrześciańską wynisz-«czyć, i Heretycką wprowadzić chciał. I Ca-«ryca, którą on matką nazywał, oznaymiła Bo-«jarom, i wszyscy go poznawszy a daléy nie «cierpiąc, zabili go. Iuż ten wor (co się rozu-«mie łotr) nie żyw, jednak wy żeście od Hos-«podara i od ziemi przyjechali, nieobawiaycie «się żadnego niebezpieczeństwa. Bojarowie pil-«nie zdrowia waszego ochraniać kazali, a w «tym upominają, cobyście wy sami i ludzie «wasi z Starostą Sanockim, i ludzmi jego i «z inszemi niemieszali się, bo do tych wy nie «należycie, ani oni do was. Oni z Wojewodą «Sendomirskim tu przyjachali, Moskwę tu chcą «zajeść, i wielkie złości ludziom Ruskim wy-«rządzali.»

Na to mu Imc Pan Starosta Wielizki dał re-«spons Ruskiemi słowy: «Prawda jest, iż była «wiadomość u nas, że po wielkim Hospodarze «Waszym Iwanu Wasilewiczu, został był Dy-«mitr, słyszeć to było, że Borys Hodunow ka-«zał go fortelnie zabić, ale kiedy się ten czło-«wiek w państwach Króla Imci ozwał, szeroce «dawał sprawę, że on jest właśnie Dymitrem «Iwanowiczem i Pan Bóg cudownie od téy «smierci zachował. Ludzie nasi jako w onczas «gdy o śmierci Dymitrowéy słyszeli, żałowali «tego, tak potym żywego być gdy widzieli i «sami wszyscy radowali się, rozumiejąc go być «prawdziwym Dymitrem Iwanowiczem, i lud-«zie wasi ciż Bojarowie dumni posadzili go na «Hospodarstwie. Dopiero, iż jako powiadasz, «dowiedzieliście się, żeby niemiał być prawd-«ziwym i zabili go, nic nam do tego, niech «wam Bóg pomoże na waszéy prawdzie. My «posłowie swego bezpieczeństwa pewniśmy bo «nie tylko w państwach Chrześciańskich, ale i «Bissurmańskich przestrzegają bezpieczeństwa «Poselskiego, jednak Bojarom za taką chęć i «życzliwość przeciwko nam dziękujemy. A co «się tycze strony Pana Starosty Sanockiego i «innych ludzi Króla Imci, którzy tu z Panem «Wojewodą Sendomirskim przyjechali, tedy ci

«tu nie na woynę jachali, ani Moskwę zasią-«dać (jako wy powiadacie) nie mieli, ali bę-«dąc wezwani od tego, który u was był Ho-«spodarem, i od was samych przez posła wa-«szego, tu na wesele przyjechali, o tym żeby «to niemiał być prawdziwy Dymitr, naymniéy-«széy wiadomości nie mieli, zbytków też żad-«nych nie czynili a jeźli który z mnieyszych «ludzi krzywdę jaką czynił, od tego sprawied-«liwość: za winnemi nicht nie stoi, dla jednego «wszyscy nie powinni cierpieć. Za tę chęć Bo-«jarom Dumnym, którą nam przez was opo-«wiadają, podziękowawszy, żądaycie imieniem «naszym, a by pilnie tego przestrzegali, jakoby «krew ludzi Króla Imci Pana naszego niwczym «niewinnych, i pokojem ubezpieczonych rozle-«wana nie była. Uchoway Boże żeby też tu «przed oczyma naszemi prawie, mordować «miano, tedy czeladzi swéy utrzymać, i sami «byśmy na rozlanie krwi braci naszév patrzeć «nie mógli i zarównobyśmy wszyscy pomrzeć «musieli, a ztego czego by się w przód spod-«ziewać mieli łatwie Bojarowie dumni rozsąd-«zić mogą.

Biegli zaraz z tym do zamku, ktore słowa «gdy Bojarom ci posłancy powiedzieli, zaraz niektorzy co przednieysi, mianowicie Kniaź Mscisławski, i Kniaziowie Szuyscy i inni biegli wpadłszy na konie po ulicach, od nadchodzenia gospody łupienia i zabijania naszych, w co się iuż byli bardzo zajuszyli, hamuiąc. A Nayprzód Kniaź Mscisławski biegł na ulicę Milurską, gdzie naywięcéy rękodaynych sług Carskich i Carowéy poginęło i ratował ostatek tych, co jeszcze żywo zostali. A Kniaź Wasiléy Szuyski, Iwan Mikiczycz biegł do dworu tego, gdzie Książe Wisniowieckie stał, i zastał tam niezliczoną rzecz pospólstwa, szturmując do Książęcia Wiśniowieckiego, a on się już był w domu zawarł i z onego się bronił, gdyż pierwiéy będąc na koniach w zbrojach z kopijami do dwóch set An. 1606. człowieka, z dwory onego armata manu między pospólstwo wypaść usiłował, lecz będąc ubespieczony słowami przedniéyszych ludzi, którzy to pospólstwo przywodzili, że się jemu samemu i żadnemu co są przy nim nic stać niemiało, z koni wszyscy pozsiadali, ale oni słowa niedotrzymawszy, zaraz do nich ubespieczonych strzelać poczęli, gdzie już do koni, bo w stayni były postawione przyjść nie mogąc, z domu się onego im bronić musieli. Tam domagał się Kniaź Szuyski i Mikiczycz aby ono pospólstwo uśmierzyć, i sami przyszedłszy, i przysięgą się obowiązawszy, że mu się stać nic niemiało, w zięli Książęcia Wisniówieckiego samego tylko w jednym żupanie, a we zbroi, i odprowadzili go do domu Bojarskiego, a słudzy i czeladź została wszystka w onéy gospodzie z odzienia złupieni. Rzeczy też tam wszystkie, rynsztunki, konie, tak samego Książęcia Wisniowieckiego jako i sług jego pobrano, sługę mu jednego Piaseckiego z dwodziestą czeladzi zabito i coś hayduków i stajennéy czeladzi. Tamże po inszych ulicach biegali Bojarze dumni hamując pospólstwo. Za czym i Pana Starostę Łukowskiego i Pana Sanockiego, na którego nay większy appetyt mieli ratowano. Około dworu poselskiego obwiedziono 500. Strzelców, aby się już gmin uspokajał. Przyjachał do Ichmciów P. P. Posłów Piotr Szeremet i Hrehory Romadanowski Bojarze dumni a od inszych Bojar dumnych mówili do Ichmciow P. P. Posłów, niemal te słowa, co i pierwiéy Naszczokin mówił, na co mu też odpowiedziano. Tego dnia gdy się już uspokoili, przywiedziono kilku czeladzi poselskich odartych ze wszystkiego, tak, że koszule biednéy nie było na drugim, jedno że byli Poselscy, dla tego ich niezabijano. A przed się tam dwóch Szlachciców Komorników Ichmciów P. P. Posłów Zagurskiego i Owłoczowskiego, i piąciu czeladników inszych zabito, którzy byli dla potrzeb nie-

*

An. 1606. których do kramów rano, niewiedząc o takowym tumulcie wyszli. Ten dzień sobotni w wielkim żalu, frasunkach i trwogach wielkich niebezpiecznych przeszedł, także i noc, bo o żadnym, kogo by miał sen nagabać nie wiem.

Dnia 28 w Niedzielę rano, Ksiądz Sanicki Iezuita, którego jużeśmy za straconego mieli, i z dwiema laikami do nas przyszedł odarty, tylko w kożuszysku baranim, tego z wielką żałośćią witaliśmy. Posyłali Ichmc P. P. Posłowie za dozwoleniem Bojar dumnych sług swych z przystawem do P. Tarła, dowiadując się onim, i nawiedzając, u którego w gospodzie naleziono budowania, ziemię, ściany krwią pofarbowane, postrzelone i posieczone. — Samego P. Tarła i Lubomirskiego, w jednych tylko dość złych kożuchach Moskiewskich, także Panią Tarłową potłuczoną srodze, Panią Herburtową i inne białegłowy w takich ubiorach, w jakich u nas i naypodleyszéy kondycyi człowiek nie chodzi nigdy. Posciel ich była słoma na ziemi jako dla bydła scielą. Wszystkim do naymnieyszéy rzeczy pobrano, którym szat swych, chust białych, płótna kilka sztuk, i sukna, dla samych falendyszu, a dla czeladzi dwa postawy karazyi Ichmc P. P. Posłowie odesłali.

Tego dnia trupy pobitych ludzi narodu naszego zbierając, za miasto w pole wywożono i tam chowano.

Dnia 29 w poniedziałek o godzinie wtóréy na dzień uderzone w zamku w bębny i w trąby, po wszystkich cerkwiach we dzwony. To dla tego tryumf czynili, iż obrali sobie Hospodara Kniazia Wasila Iwanowicza, a ten zawsze zdradę knował pod nieboszczykiem, i był skazany na śmierć, któremu na plac wywiedzionemu, już kat do szyi siekierą przymierzał, lecz go znowu nieboszczyk Dymitr na zgubę swą po żałował, i gardłem go darowawszy, w senacie zaraz po Kniaziu Mscisławskim pierwsze miejsce dał. O czym przybieżawszy, oznaymili to przystawowie Ichmc P. P. Posłom, ubespieczając imieniem tego Hospodara nowego, aby już o żadnéy trwodze nie myśleli. Ciż pozwolili Ichmciom od Bojar i od Hospodara nowego posyłać nawiedzając kogoby chcieli z przystawem, przetoż ci którzy żywi zostali posyłali do siebie, jeden do drugiego z drowia ciesząc, i prawie jakoby też który się z nich nowo na świat narodził, dziękowaliśmy P. Bogu, że się już ten narod rozjuszony uspokoił. Tego dnia, nowy Hospodar kazał Pana Ratomskiego Starostę Ostrzezkiego do dworu Poselskiego przyprowadzić, który też mając gospodę swą niedaleko od Książęcia Wisniowieckiego, póki mógł póty się bronił, rzeczy konie i wszystek sprzęt jego rozszarpali, a samego tylko w kaftanie a w delii na koniu Moskiewskim przyprowadzono z kilką sług iego w ubiorze nie bardzo przystoynym i stroynym. Temu zabito do 10 czeladzi: począwszy od soboty aż do poniedziałku wodzono do dworu poselskiego braci naszéy ludzi znacznych, którzy Carówi i Carowéy służyli, ze wszystkiego obnażonych, tak i przez te trzy dni do pułtoraset człowieka gołych do dworu poselskiego przybyło, na których nędzę patrząc, ile znajomych, których w dostatku każdy widział, czym kto mógł koszulami i innemi rzeczami zapomogali. Ta tylko cnota do téy Moskwy się okazała, że chodź kto niebył poselskim, a powiedziano że poselski, niezabijano, lecz przecię odarłszy ze wszystkiego przywiedziono do nas.

Regestr tych ludzi co po zamordowaniu Dymitra Hospodara żywo zostawszy dla ochronienia zdrowia ze wszystkiego obnażeni do dworu poselskiego przyprowadzeni.

Imc P. Mniszek Sta. Łukowski. I. P. Ratomski Sta. Ostrzezki, I. P..... Stadnicki. I. P Adam Kazanowski z dworu Carowéy. I. P. Tarło Staroscic Sochaczewski. P. Wiliam Strukczaszy

Carowéy, P. Plato Podstoli. P. Marcin Plato Strażnik. P. Matyasz Domaradzki Rotmistrz, P. Krzysztof.... P. Zdroński. P. Ian Strzenbosz, z dworu Carowéy z synem. Ksiądz Sanicki soc. Iezu samopiąt. P. Smierski z dworu Carowéy i brat przy nim. P. Ian Korsak Cudzielski, P. Andrzéy Korsak, P. Mateusz Buczyński, P. Mysłowski żołnierz. P. Domaszowski, P. Wydlicy z P. Wierzosowskim. P. Luboszewski. P. Mostowski pisarz Carowéy. P. Gidzielski, Pan Czerteński, P. Wyszyński, P. Dydyński, P. Dębicki, P. Tyszkiewicz, P. Pudłowski, P. Pierzchlinski, P. Zaklika pacholę. P. Krzysztof Pełczyński, P. Bełczyński, P. Kaczkowski, P. Sienieński pacholę. Kupcy złotnicy z Auszpurgu. Mikołay złotnik ze Lwowa, Sebastyan Zittel Krakowczyk. Woyciech Storcista, P. Łapa żołnierż. P. Gosiewski karzeł. Iakub żydek, komornik I. Kr. Mci, Balter żydek błazen. Sienkó korunda ze Lwowa świec. Awedyk Ormianin samoczwart. słudzy P. Starosty Ostrzezkiego. Smiotanski z Mińska samoczwart. P. Ierzy Chełtowski. P. Fedor Pełczyński. P. Krzysztof Rudzki. P. Łazowski. P, Maliszycki. Balwierz krawiec Surmacz i kucharz Tałaszko. P. P. Kazanowskich dwóch czeladzi 20. Pana Zdrońskiego czeladzi 9. P. Gnoinskiego czeladzi 10. P. Nilamowéy czeladzi 8. P. Domaradzkiego czeladzi 12. P. P. Smierskich czeładzi 4 i wszystkich ludzi niemało, których panow pozabijano a oni uszedłszy udali sie do dworu poselskiego.

Regestr tych, co na inszych dworach rożnych próżno stojąc zostali żywo i za przystawami byli. Imc P. Wojewoda Sendomirski, przy nim Carowa. Książę Konstanty Wisniowiecki z sługami swemi Imc P. Tarło Chorąży z żoną Imc P. Podstoli Niemojewski, P. P. Stadniccy Andrzéy i Marcin. P. Lubomirski. P. Wolski. P. Domaradzki pod. Lwowski. P. Korytko. P. Iwan Komorowski. P. Gołuchowski, dworzanin I. Kr. Mści, samodziewiąt. P. Zaborowski samo-szosty. P. Strzyzowski samośmy. P. Pierzchlinski. P. Szumoński, P. Mateusz Osmolski pacholę Carowéy. P. Lagiewnicki samotrzeci. P. Chodezki. P. Chrabkowski. P. Zagurski. P. Owłoczymski. P. Krassowski młodszy. P. Olowwin. P. Bobola. P. Przecławski. P. Łapa samowtór. P. Zwierzchlinski samodwoy z bratem, P. P. Buczyńscy Ian i Stanisław. P. Starosta Sochaczowski, Pani Herburtowa wdowa. Antonius Beati Włoch. P. Dworycki który był Hetmanem u Nieboszczyka nad Polakami. Zołnierzów rot trzy, to jest, Imc P. Wdy, P. Starosty Sanockiego i rota stara Carska. Tych wszystkich żołnierzów udawano potym jakoby je miano wysłać za granice Państwa I. Kr. Mości. An. 1606.

Nie zdało się zaniechać wspomnieć tych, którzy na wesele przyjachawszy, okrutnie przez chytrość Moskiewską we spiączki są pomordowani.

Ksiądz Pomaski pleban Samborski z bratem. P. Samuel Bal samodziesiąt. P. Cyżowski ze wszystką czeladzią swą. P. Domaradzki stary. P. Komorowski z Zywocza z 20. P. Sklinski samo 19. P. Iasienowski. P. Myszkowski. P. Solecki. P. Wąsowicz. P. Lipnicki. P. Kruszyński samodwoy. P. Iwanicki samopiąt. P. Borza samoczwor. P. Pelczyński samoczwor. muzyki Carowéy 17 a rannych 8. P. Piasecki sługa Księcia Wisniowieckiego samo 20. P. Celary kupiec Mediolańczyk. P. Zoltego czeladzi 2. P. Sułtanowi sługa 1. P. Marcinkowski Komornik Carowéy. P. Nitowski spiewak Carowéy. P. Kanowski Komornik. P. Glinski Komornik. P. P. Kazanowskich czeladzi 22, P. Tarłowi zabito czeladzi 36, P. Wojewodzie Sendomirskiemu czeladzi stajennéy i hayduków 37, P. Burzyńskiemu 3. P. Pudłowskiemu pachołka. P. Gabrielowi organiście czeladzi 13. Oycom Iezuitom czeladzi 2. Z roty P. Wdy, pachołków 26. P. Ratomsk ego zabito czeladzi 10. P. Lubo-

An. 1606. mirskiego sług trzy. P. Starosty Łukowskiego haydukow 13. P. Ierzemu Stadnickiemu 3. Księdzu Pomaskiemu czeladz wszystką pobito, P. Ianowi Komorowskiemu czeladzi 13. Kupców różnych miast 3. z roty Domoradzkiego pachółkow 14. Hańczyk Haler. Poselskiéy czeladzi zabito 5. Tu się jedno tych wspomniało, o ktorych wiedzieć możemy, ile tych czasów a znajomość zniemi mieli. A inszych nieznając i liczby niewiedząc pisać trudno było. Iednak ile się wiadomości dotknąć mogło, przyszło pewnie do tysiąca trupów, które nieliczonę z narodu naszego. Bo potym zbierano trupy i na jednym micyscu dla snadnicyszego policzenia porządkiem kładziono, gdzie chodząc niektorzy ze dworu naszego poselskiego, między onemi trupami powinnych swoich poznawali. Dnia 30 o wschodzie słonca we wtorek, ciało Dymitrowe, ktore do tego czasu na wielką wzgardę i urąganiu leżało w rynku, że się go i psi na włoczyli, jeden kupiec Moskiewski użaliwszy się wziął, i wywiozszy w pole zakopal. A Bosmanowe przyiacięle krewni jego wziąwszy, przy cerkwi schować dali. Dnia 31 Maia we Srzodę, za prózbą Ichmociow Panow posłow, takze i Imci P. Wojewody Sendomirskiego, ktory dotąd niewiedział o corce swey co się z nią działo przyprowadzono ją z pokoiow jey do niego, i białegłowy ktore przy niey były, już nie w Carskich dostatkach, ktorey ImcP. Woiewoda pokoiow swych ustąpil, i tak ią, niejako corkę ale iako Panią po wszystek czas szanował. Nas, nietylko poselskich, ale i wszystkich, ktorzy w Moskwie byli, tym cieszono, ze prędko do Polskiey puszczą, i do tego ci ktorzy są zgrabieni wszystko powracać i czegoby niedostawało, z skarbu Carskiego nadgrodzić obie cując; czegosmy sobie zyczyli wielce, i jużby nadgrody nawet nie potrzebowali żadney, byle do oyczyzny zdrowo powrócić dał Pan Bóg.

Iunius 1606.

Dnia 1 Iuny we Czwartek Michayło Iwanowicz Okolniczy (a po polsku Kasztelan), przyiechał do Ichmociów Panow posłow, ten imieniemBoiar dumnych domagał się u IchmciowP.P. Posłow rejestru spisania tych wszystkich, co potym pogromie w dwór poselski przybyli, powiadaiąc, że wam posłom będzie prędka odprawa, ale ci wszyscy z Panem Wdą będą tu zatrzymani. Powiedzial tez to Taciszczów że Ichmość Panowie Posłowie wprzyszłą niedzielę maią bydź w zamku u ręki nowego Hospodara, i odprawę wziąć maią, a z niedzieli w drogę do Polskiey obiecował nam jechać, lecz niezisciło się to wszystko. Dnia 2 w piątek, żołnierzów Pana Wdy, i Pana Staroscy Sanockiego, i rotę P. Domaradzkiego, Armatę i konie, i wszystką armatę od nich odebrawszy, ledwo nienago wysłano z Moskwy, udając że do Litwy ich wysłano, jakoż potym nas doszła wiadomość, że do 600 człowieka wyszło, a drudzy iakoby w więzieniu gdzieś zatrzymani być mieli.

Dnia 3 w sobotę przystawowie przyszedlszy do Ichmosciow P. P. Posłow mówili, aby tych wszystkich ludzi po tym pogromie w dwór poselski przybyłych wydali, dla zaprowadzenia do gospod ich, gdzie żywności według potrzeby każdemu i dostatki wszelakie i osobliwe pożałowanie od Cara dzięgami obiecywali. Lecz że się Ichmość obawiali, aby za wyprowadzeniem ich od Panow posłow, lub do więzienia gdzie nie byli dani, albo też niedostatkiem ucisnieni, prosili Ichmc Panow Posłow, aby staraniem swoim zatrzymali ich przy Sobie, lepiey się chcąc kontentować odrobinami z małey porcyi poselskiey, a niż od nich wielkie dostatki i po żałowanie które obiecowano. Pan Tarło iednak młody starościc sochaczewski szedl zniemi, ktorego odprowadzili do stryia iego Chorążego, i dali mu tam 200 rubli co uczyni złotych 666 i

groszy 20 na przyodzienie samego siebie, a staremu P. Tarłowi snadź także wiele dano.

Dnia 5 w poniedziałek Imc P. Starosta Wielizski zwiadomoscią Hospodarską iezdził do zamku, i byl u Kniazia Iwanowicza Dymitra Szuyskiego rodzonego Brata Hospodarskiego, z An. 1606. ktorym privatim rozmawiał o odprawieniu P. P. Posłow i wypuszczeniu wszystkich Ludzi Krola Imci, a ten Kniaź Szuyski miał do Hospodara odnieść.

Bytność Ichmciow P. P. Poslow w zamku u Boiar, pierwszy raz po zabiciu Hospodara.

Dnia 6 Iuny we Wtorek, obadwa Ichmc P. P. Posłowie jechali do zamku. Tam prowadzono nas do tych pałacow, gdzie zwyczay posłom z Boiary dumnemi zasiadać, w ktorych zastalismy Kniazia Fedora Mscisławskiego, Kniazia Dymitra, i Kniazia Iwana Iwanowicza Szuyskich, Wasila Trubeckiego, Iwana Mikiczyna Romanowicza, Kniaziow Galiczynow 3. Michayła Nagiego, Michayła Taciszczowa, i innych kilka. Tam Ichmość P. P. Posłowie zniemi zasiedli, a myśmy wszyscy do inszey sali przez scianę, w ktorey moc wielka Moskwy Boiarskich synów była, z któremi siedząc poki się Ichmość P. P. Posłowie z Bojary odprawili, zabawialismy się rozmowami. Znać iuż tam wielką odmianę było od przeszłych czasów, wszyscy smutno jakoby na stypie jakiey siedzieli. Assystencija ona wszystka, która była za Dymitra zgineła, drabantow ani strzelców, i ludzi tak grzecznych i swietno ubranych jako przedtym niemasz.

Gdy iuż tam P. P. Posłowie zasiedli, Kniaź Mscisławski przedmowę do Ichmośćiow z karty czytał, temi podobnemi słowy.

«Nieprawie za dawnych czasów, za naszéy i «waszèy pamięci po zèysciu z tego swiata god«nèy pamięci Cara Iwana Wasilewicza Hospo«dara naszego, zostali ponim synowie dwa, Car Fedor świątobliwy, chwałolubliwy P. Bogu przyiemny, ktory szczęsliwie w pokoiu, w ob«fitośći wszelakich dobr, nad nami panował. Drugi Kniaź Dymitr Iwanowicz, w dziecię«cich leciech, i temu także było dano w «Udzielnie zamek Uhlecz z inszemi zam«kami i włośćiami, a potem sprawiedliwym «sądem a za gniewem Bozym, i tego Dymitra «w żywocie niestało. Stała mu się smierć «umysleniem Cara Borysa, w onczas gdy był «prawicielem za Cara Fedora. Po którego zèy«sciu uczynił się Hospodarem na Ruskim Car«stwie Car Borys, do ktorego Zygmunt Król «wasz słał wielkich posłow swoich, Pana Lwa «Sapiehę Kanclerza W. Księstwa Litewskiego i «towarzyszów jego, ktorzy zastanowili pokoy «między hospodarami i Hospodarstwy na lat 20, «i to z obu stron przysięgą utwierdzono iest. «A potym z nauczenia szatanskiego, Gryszka «Bogdanow syn Otropiejow, czerniec, Dyakon, «Wor, iął był nauki Czarnoksięskiey, za czym «gdy od Oyca oyców powszechnego na karanie «osądzony, uciekł do Państw Króla waszego, i «tam nazwawszy się nazwiskiem Kniazia Dy«mitra Iwanowicza Carowicza naszego, był u «Zygmunta Króla waszego, i my Boiarowie «dumni usłyszawszy o tym woru w Litwie, «posyłalismy do Senatorów Litewskich z Listem «zmiernym naszym Otropiejowa rodzonego stryja «tego wora, żeby on go obliczył i pokazał przed «waszemi Senatorami, bydź go nie prawdziwym «czym się mianował, a potym Patriarcha i Bis«kupi nasi do Arcybiskupow też i Biskupow «waszych posyłali i pisali. Ale Zygmunt Król

An. 1606. «wasz i panowie rada jego nieprzyimuiąc téy «wiadomośći naszéy, zapomniawszy pakt po«przysiężonych, w których to napisano, że «żadnemu nie przyiacielowi skarbem i ludzmi «do wyiśćia pakt niepomagać, tego wora utwier«dzili ludzmi i skarbem go wzmogli i P. «Iurgia Mniszka wojewodę Sendomirskiego, «zwielu ludzi prosto w granicę Państwa Mo«skiewskiego posłali. I gdy ten wor z ludźmi «Króla Polskiego do ziemi Siewierskiey przy«szedł, pospólstwo, czerń, ludzie nierozumni «zaraz mu uwierzyli, a zamki zdawali, woie«wody na nich będące wiąząli, a potym sądem «Bożym nad Carem Borysem śmierć się stała, «i ten wor Króla Waszego pomocą i ludzi wa«szych osiadł stolice Cárstwa Moskiewskiego, i «chciał nas wszystkich wygubić, a wiarę naszą «chrzesciańską sporcić (to iest wyniszczyć) a z «Woiewodą Sendomirskim przyszło wiele ludzi «żołnierzów narodu waszego i wielkie tu zbyt«ki i krzywdy ludziom Ruskim czynili, a na«wet żon od mężów brać byli poczęli, i Ca«rowa wielka matka prawdziwego Dymitra, ktorą ten wor matką sobie uczynił, chociaż «zrazu z bojaźni synem go przyznała, ale po«tym oznaymiła nam, że to wor iest, a my nie«cierpiąc takowego wora nad sobą, ubiliśmy «go, a czerń mając serce do ludzi waszych, o «zbytki im czynione, bez wiadomośći naszéy «rzucili się do ludzi narodu waszego, i tak wiel«kie rozlanie krwie stało się; a wszystka ta «smuta, stała się od Króla waszego, od P. P. «Rady, od waś, żeśćie chrzestne pocałowanie i «mirne postanowienie porzucili, a po tym mi«łosierdziem Bożym, za zgodą wszystkiego «stanu duchownego, bojar, dworzan i wszyst«kich ludzi, uczynił się Carem Ruskim Wasi«léy Szuyski Wsiey Rusi, i jako Hospodar mi«łościwy i mądry, żałuje takowego krwi roz«lania chrześćiańskiéy, a tych ludzi waszych «młodszych, których wielka liczba żywych zo«stała, ze wszystkiemi ich majętnośćiami na «granicę Moskiewską zaprowadzić kazał, i my «to wszystko wam posłom oznaymujem, abyś«cie widzieli nieprawdę Króla Pana Waszego, i w Hospodarstwie Iego że nie po chrześciań«sku czynicie.»

Ichmc P. P. Posłowie wysłuchawszy tego, a wywiodłszy trochę na stronę, z sobą się porozumieli, a potym Imc P. Starosta Wielizki Moskiewskiemi słowy dla snadniéyszego zrozumienia, na ten czas im respons uczynił.

«Słyszeliśmy rzecz waszę, którąście do nas «z pisma czytali, życzemy sobie tego, abyście «to pismo do nas dali, a respons od nas na piś«mie szerzéy wzięli, teraz krótkiemi słowy tak «odpowiadamy wam: Była ta wiadomość i w «państwach Króla Imci Pana naszego, etc. «*Vide hanc orationem integram in scripto sub* «*titulo*; *Rzeczy Polskich w Moskwie za Dymitra* «*opisanie*.

Słuchali z wielką pilnośćią wszyscy téy przemowy Imci Pana Starosty, a po skończeniu niemały czas w milczeniu siedzieli, jeden na drugiego poglądając, jakoby się zamyśliwszy, znać było, że się kontentowali responsem tym.

Za tym Michayło Taciszczów wstawszy, szedł do Kniazia Mscisławskiego, do Kniazia Szuyskiego, którzy na starszym miéyscu siedzieli, jeden na drugiego poglądając i konferowali się z sobą. Po tym usiadł znowu na mieyscu swoim i mówił niemal też słowa do Ichmciow P. P. Posłów, co i Kniaź Mscisławski z ceduły czytał, na co mu solwowali Ichmc według potrzeby. Lecz iż w téy mowie swoiéy dołożył tego, że za tę nieprawdę uczynioną od was, P. Bóg was karze rozruchami domowemi, więc Tatarzynem tak rok i teraz Karolusem nawiedził, woyska ich wielkie wyliczając, do tego przytoczył, że też i Król wasz od swych nie jest bespieczen zdrowia swego. Na to mu

Imc Pan Starosta Wielizki odpowiedział temi słowy; «My o żadnych domowych rozruchach «waszych, o jakowych wy powiadacie, nie wie- «my i nie rozumiemy one bydź, ale jako ludzie «wolni zwykliśmy wolno mówić, praw, wol- «nośći i swobod narodowych przestrzegając, a «to za rozruch żaden poczytano być niemoże, i «chociaż niekiedy zdarzyły się między niektó- «remi w oyczyźnie naszèy niesnaski, jako więc «to między ludźmi bywa, jednak nasz narod «Polski i Litewski zawżdy, tę cnotę miał u sie- «bie, że każdy prywaty swéy dla oyczyzny ustę- «pował, bo luboby co i teraz między niemi «niezgody było, jako wy powiadacie, czemu my «niewierzemy i inakszą wiadomość o tym ma- «my, a oburzyłby się który postronny nieprzy- «jaciel, łacno nasi i prędko między sobą się «zgodzą, swobod i woluośći swoich nieprzyja- «cielowi postronnemu nie dopuszczą, i rychło «go od oyczyzny swéy odrażą. Król Imc aby «miał być niebespieczen zdrowia swego od «poddanych swoich, to są rzeczy brzydkie i do «słuchania nam. — Umiał zawsze cny narod «nasz Panom swoim wiarę zachowywać, do- «trzymają iey i terazniéyszemu Królowi Imci «Panu pobożnemu, dzielnemu i szczęśliwie nad «nami panującemu. Tatarzyn tak rok na Uk- «rainę Króla Imci werwałsię był, ale we dwoch «potrzebach od woyska I. Kr. Mci będac «odparty, duże skrzydło ludzi swoich utrwo- «niwszy, ze wstydem z granic Króla Imci ustę- «pować musiał. Mamy w Panu Bogu nadzieję, «że i teraz nie natrze, gdyż i niedawnych cza- «sów, kiedy iednokolwiek ten nieprzyjaciel «wyrwał się zawsze od ludzi Króla Imci był «gromion i żałośnie uszedł, i nigdy Tatarzyn «głęboko w państwa I. Kr. Mości wchodzić nie- «może, chociaż jako zboyca ku Ukrainie państw «Króla Imci wypadnie, zawżdy go woyska I. «Kr. Mości na Ukrainie potykają. Nie tak ja- ko u was niedawnych czasów za Iwana Wasile- «wicza to stołeczne miasto wszystko spalili, a An. 1606. «za Fedora Wasilewicza też pod samą ścianą «wam gdy burzyli państwa i plądrowali, Bo- «rys ten wielkiemi podarkami zatrzymał ich był. I teraz niewykrzykuycie, by gorzey was «niż kogo niepotkało, czego my wam braci «swéy nieżyczemy. Przypomnieliście nam Ka- «rolusa, ten jako zboyca z morza do Inflant «wpada, a gdy ludzie Króla Imci nastąpią, zno- «wu nazad na morze ucieka, ile też razy bitwę «zwodził, zawżdy od małey liczby ludzi Króla «Imci jego niemałe woyska na głowę pogro- «mione były, czego i wy sami dobrze wiadomi «jesteście, bo o granice zpaństwy Króla Imci «mieszkacie. Dziwno to nam bardzo, że wy rze- «czy swoje pod niebiosa wynosicie, a nas sa- «mych niżéy ziemi kładziecie. Dobrzeby wam «przypomnieć, jako hardych słów wprzemowie «od Borysa Ophanasiéy przeciwko Krola Imci «posłowi zażywał, a jako mu Imc Pan Kanclerz «Litewski modestè na to płacił, co potym z Bo- «rysem człowiekiem hardym P. Bóg nad mnie- «manie nasze i wasze uczynił, sami widzicie, «a Krol Imc Pan nasz jako ten który się Pana «Boga boi i oycowsko szczęśliwie nad nami pa- «nuje i z państwy swemi dobrze zdrów prze- «bywa. Lepiéy tedy i w rzeczy saméy i w mo- «wie braterskiéy znami żebyście postępowali, «postrachów nam żadnych nie wyliczali; gdyż «wiecie sami, jako defektów waszych domo- «wych nie zwykliśmy wam wymawiać, tak «też postrachów waszych żadnych nie lękamy «się.»

Nie wdzięcznie to drudzy od Taciszczowa przyjmowali, że do takowéy kontrowersyi niepotrzebną przyczynę Ichmciom P. P. Posłom dał. Potym Kniaz Mscisławski, Kniaziowie Szuyscy dwa i tenże Taciszczów łagodnemi «słowy jęli z pany Posły rozmawiać, mianując że się to pogrzechom stało. Ten wor i nas i was oszukał, i ukazali Nagiego brata rodzonego Ca-

An. 1606. rycy staréy, którego nieboszczyk wujem rodzonym twierdził się bydź, pytaycie wy prawi go, a on wam powie, że to nie Dymitr był, a Dymitr prawdziwy nasz na Uhleczu siedzi. Iachał poń patryarcha Fiedor Milliczyc z Biskupami, przyprowadzili go tu, i bedzie położone ciało jego między przodki jego. Wasze słowa o odprawie poselskiéy i o wypuszczeniu tych wszystkich ludzi, doniesiemy do Wielkiego Hospodara swego, mowy terazniéysze i nasze i poszlyjcie pismo wasze, i zrozumiawszy od Hospodara respons wam uczyniemy. Potym łagodnie pozegnawszy rozeszli się i odjechali Ichmc do Gospody. Prosili w onczas Ichmc P. P. Posłowie bojar wszystkich, aby pozwolono im wstąpić do Pana Wojewody Sendomirskiego, a nawiedzieć go i córkę jego Carową, lecz tego żadnym sposobem nie pozwolono. Gdyśmy jachali mimo dwór ich, patrzali z okien wszyscy na nas, ale mowić z niemi trudno było, bo opodal trochę było od drogi mieszkanie ich.

Okruciénstwo nad cialem zabitego Hospodara.

Dnia 7 Iuny we środę ciało onego nieboszczyka Dymitra, które było w polu schowane wykopawszy, i zawiozłszy za miasto przy drodze, którą na państwa wjeżdzał, za Strzelecką posadą dobrze go smołą polewając, aby raźniéy gorzał spalili, którego, powiadają, że i ogień jąć się niechciał, aż go po kilkakroć smołą polewano, jako naylepiéy, a potym spaliwszy i popioł zniego zebrawszy, działo nabili i tamże ku onemu go szańcowi którym wjeżdżał wystrzelili. Tegoż dnia naprzeciwko dworowi poselskiemu do gospody P. Starosty Sanockiego Strzelców niemało posyłano, którzy czeladź stajenną, pachołki i komorników z tamtąd brali. Ichmc P. P. Posłowie to słysząc, i będąc wzruszeni żalem, przystawom swoim mówili, że się nigdzie, nie jedno w Chrześciaństwie ale i w pogaństwie niezachowuje, aby ludzi wolnych w niewolą zabierać i do więzienia dawać miano, co gdy przystawowie donieśli Bojarom, zaraz tegoż dnia nad wieczor przyjechawszy do Ichmciow P.P. Posłów, Kniaź Hrehory Piotrowicz Romadanowski Okolniczy i Wasil Diak imieniem Bojar dumnych wszystkich powiedzieli, że tych ludzi nie dla tego od Pana Starosty Sanockiego brano, aby ich wniewolę, albo w więzienie, jako wy rozumiecie wieść miano, ale dla tego, że ich do granice Króla Imci cało odprowadzić kazano. Die 9 Iunij w piątek przystawowie ci, co u Ichmciow P. P. Posłow byli, Kniaź Hrehory i Andrzéy Diak przyszedłszy do Ichmciów, zdawali swoy urząd, i pożegnali się z Ichmśc Pany Posły, bo Ichmciow do Króla Imci w poselstwie odprawują, a na mieysce ich dano nam przystawami Kniazia Iwana Michayłowicza Boratyńskiego, i Dorofieja Brochnia Diaka.

Dnia 10 Iunij w sobotę, przez tych nowych przystawów, pisali Ichmśc P. P. Posłowie do Bojar dumnych z cedułą ruskim pismem wte słowa.

Ceduła Ichmciow P. P. Posłow do Bojar.

Od posłów Iego Królewskiey Mci Pana naszego miłosciwego pamięć przystawom naszym Kniaziu Iwanu Michayłowiczu Boratyńskiemu, i Dorofiejowi Diaku, donieść te słowa nasze

do dumnych Bojar, do Kniazia Fedora Iwanowicża Mścisławskiego, do Kniazia Dymitra i Kniazia Iwana Szuyskich i towarzyszów ich.

Iakośmy dnia onegdayszego byli u Bojar dumnych i mówiliśmy z obustron o tym, iż za grzechy ludzkie z dopuszczenia Bożego krwie rozlanie takie się stało, ażeby wprzód między wielkich Hospodarów naszych w państwach dobrze było, to do nas proponowane było, żéby nam posłom wrychle odprawa była, a my byśmy Królowi Imci Panu naszemu i Rzeczypospolitéy sami wiadomość uczynili, jakim się to sposobem stało pogrzechom i jako Bojarze dumni i ludzie rycerscy nas posłów i innych ludzi Królewskich ochronili i większemu krwie rozlaniu bydź niedopuścili, i Bojarze dumni co od nas słyszeli objecali do wielkiego Hospodara i wielkiego Kniazia Wasila Iwanowicza wszystkiéy Rusi Hospodara swego donieść i sami wrychle respons uczynić, i mowę swą także na piśmie podać i odprawę naszą w rychle obiecywali bydź; a teraz miasto odprawy przystawow nam inszych dano. My teraz prosiemy Bojar dumnych, aby bili czołem wielkiemu Hospodarowi swemu, żeby nas w rychle niezatrzymywając, do I. Kr. Mści Pana naszego miłościwego, i Rzeczypospolitéy puscili. Prosiemy o to nie tak dalece dla siebie, gdyż nam nie ciężko dla łaski I. Kr. Mości Pana naszego miłościwego i Rzeczypospolitéy naszéy oyczyzny nie tylko w cudzéy stronie długo bydź, ale by też naywiększą nędzę cierpieć i śmierć podjąć, lecz prosiemy bardziéy dla tego, żeby za długim mieszkaniem Król Imc Pan nasz i Rzplta mając różne wieśći, jako to więc w takowych rzeczach zwykło bywać, nierozumieli że dzisiéyszy Hospodar wasz i Bojarze dumni umyślnie to uczynili, posłów, ich ludzi wszystkich pobili i przymierze do urocznych lat postanowione rozerwali. Ażeby zatym o pomśćie i o rozlaniu krwie nie myśleli, i z obu stron rozlanie krwi nie stało się; a nie tylko Król Imc i Rzecz- An. 1606.
pospolita, ale i na granicach obawiamy się tumultu i rozlania krwi z obustron; bo dobrzy ludzie żądają pokoju i zgody, a źli niezgody i rozlania krwi. Przeto między dobremi u nas i w Moskwie bywają tacy i owacy, nie iednéy matki dzieci. Do tego jeżliby Wielki Hospodar wasz, gońca lub też posłów swych wprzód bez nas do Króla Imci Pana naszego słał, obawiamy się i tego, aby od ludzi niewiadomych i żałosnych, których tu bracią na Moskwie pobito, despekt się im niesłał jaki, a zatymby między Hospodary i Hospodarstwy większe zaciągi bydź musiały. Teraz my posłowie zabiegając temu, a chcąc dobra, to wszystko Bojarom dumnym w czas przekładali, niechby oni tak czynili, żeby na obie stronie dobrze było, ale jeżli nas zadzierżą, a potym z dopuszczenia Bożego za naszym zatrzymaniem stanie się co przeciwnego, niechay nas potym przed Bogiem i sami przed sobą nie winują wtym. Prosiemy i oto, aby ludzie Króla Imci, którzy żywi zostali, znami w rychle puszczeni byli, jeżeli nie wszyscy, przynaymniéy ci, któremi nas już posłów pierwiey pożałowali i na poselski dwór do nas puscili. A do tego P. Tarło z żoną i Pani Staroscina Sochaczewska wdowa, żeby z nami do Litwy puszczeni byli, bo ci ni nacz nie są potrzebni, i nic tu po nich, tylko płacz i łzy niewinne. Do tego prosiemy, aby nam wrócono Kapłana naszego Księdza Woyciecha, który po śmierci Księdza Pomaskiego Kanonika Sekretarza Króla Imci za uchronieniem Bożym żyw został, i myśmy go obnażonego na dwor poselski byli wzięli, a potym go od nas wzięto. Lepiey że się będzie Bogu modlił za Hospodara, aniżeli tu jednemu samemu frasunek cierpieć. Ktemu prosiemy, aby nam było wolno, z przystawami ludzi swych posyłać do P. Wojewody Sendomirskiego, do P. Tarła i do inszych ludzi Króla Imci tu będących, a u kogo odbie-

An. 1606. ają ludzi, prosiemy aby potrzebnych im do posługi nie obierali.

Iuż to drugi rok, jeszcze za Borysa Fedorowicza, który na on czas był Hospodarem tuteyszym posłani byli od Oyca świętego Papieża Rzymskiego dway Zakonnicy Karmelitani do Persyi, dla nawrócenia do wiary Chrześciańskiéy, a były z tym od Cesarza Chrześciańskiego, i od Króla Imci Pana naszego listy do Borysa, żeby ich przepuszczono przez ziemię Moskiewską, i w onczas wrocili ich z Newla, lecz gdy już Borysa niestało, tedy oni zas tu z Bandziłowiczem gońcom Króla Imci przyszli znowu do Moskwy i jechali, chcąc wrychle w Persyi bydź. Król Imc rozkazał nam posłom swym o nich dowiadować się, przeto gdyśmy tu do Moskwy przyszli, ten któregośmy tu zastali na Hospodarstwie Moskiewskim, powiadał że szli do Persyi, ale na granicy posłów Moskiewskich, których do Persyi słać miano, oczekiwać mieli. Prosiemy Bojar dumnych, żeby o tem Wielkiemu Hospodarowi swemu czołem bili, żeby ci zakonnicy przy poślech Moskiewskich do Persyi zdrowo dobrze odprowadzeni byli. Ociec swięty, papież Rzymski, Cesarz Chrześciański, Król Imc Pan nasz i wszystko Chrześcianstwo, wdzięcznie od Wielkiego Hospodara Kniaza Wasila Iwanowicza Hospodara waszego przyimie, a Bondziłowicz który gońcem i przystawem u tych Zakonników był, żeby był nazad do Litwy puszczony. A jeżliby teraz posłowie Moskiewscy nie szli do Persyi, a zatym ci Zakonnicy nie mogli być w Persyi, tedy i tych nazad aby do Litwy puszczono. I oto jeszcze prosiemy, żeby nas Wielki Hospodar Kniaż Wasilèy Iwanowicz pożałował i pozwolił nam wziąć od córki P. Wojewody Sendomirskiego cztery dziewki, to jest: Dekczyńską, Woyciechowską, i dwie Zakliczanki, i Panią Rozwadowską z córką, ażeby ich kazał w Litwę z nami puścić.

Koronacya Wasila Iwanowicza na Hospodarstwo Moskiewskie.

Dnia 11 Iunii w Niedzielę Koronowano Wasila Iwanowicza Hospodara Moskiewskiego. Przed wieczorem na godzinę przyszedłszy przystawowie do Ichmciów posłów usiedli, Kniaż Boratyński mówił, nie frasuycie się na nas żeśmy u was dnia dzisiéyszego nie byli. Byliśmy w zamku. Za tym stanąwszy, a czapkę zdjąwszy mówił;

«Prawiednym sądem, i niewypowiedzianym «miłosierdziem Cherubinów i Serafinów w «Troycy sławnego Boga, i od wszystkich ludzi, «prześwietny i miłosierny Hospodar Car i Wi«elki nasz Kniaź Wasili Iwanowicz wsiey Rusi «Samodzerżca, Carską się koroną koronował; «dla tegoż wszystkie Carstwo Ruskie oświeciło «się dzisiay i my wszyscy radujemy się, pew«niśmy, że i wy znami pospołu radować się «będziecie. Bojarowie dumni dla tego wam res«ponsu na pismo wasze wczoray dane uczynić «niemogą, że wszyscy byli zabawni.»

Odpowiedzial Imc P. Starosta Wielizki.

«My pospołu z wami radujemy się ztéy mia«ry że wrychle po téy koronacyi tego Hospo«dara waszego do Króla Imci Pana naszego od«prawieni będziemy. A że Bojarowie nam res-

«ponsu nieuczynili, my to sami baczemy, że «dzisiay czym inszym zabawieni byli. Iednak «prosiemy abyśmy wrychle ten respons, a za- «tym prędką odprawę z tąd mieć mogli.» An. 1606.

O fortelu Moskiewskim.

Ten narod jako jest ze wszech miar chytry, tak i w tym samym wielki fałsz swoy okazali. Albowiem chcąc jaśniey objawić, ze ten teraznieyszy Hospodar zabity ich niebył prawdziwym potomkiem Kniaziów Wielkich Moskiewskich, a rozumiejąc że tey sztuki ich fortelnéy żaden nie postrzeże, dostali dziecięcia lat dziesięć niemającego, mianowicie (czegośmy od sameyże potym Moskwy doszli) niejakiego Romuszka syna Strzeleckiego, dobrze go rodzicom iego przepłaciwszy, zarznęli, i w Uchleczu na mieysce gdzie był schowany ów za naprawą Borysową miasto Dymitra Carowicza położyli, a zatym pospólstwo, którzy o zabitym Carowiczu myśleli, a o zmyślonym takowym ich fałszu nie wiedzieli, to ukazując, zwodzili, udając, jakby w rzeczy się jakie cuda przy onym objawiać mieli. Potym gdy już dobyto ciała onego z ziemi, duchowieństwo na to już spraktykowane, pospolstwo zwodziło perswadując im ze ponieważ ten prawdziwy Carowicz nasz niewinnie był zamordowany, i P. Bóg między świętemi policzywszy go, a to i ten cud nad ciałem jego okazać raczył, że choć temu lat 16 jako zamordowany, a to teraz widzicie że i ciało jego jakoby przed kilką dni umarło, i drzewo także od ziemi, w którym położony naymniey skazy nie odniosło, ktemu także tam niemało było łotrów spraktykowanych, którzy choć dobrze zdrowi byli, zmysliwszy sobie chorobę, wrzkomo ofiarowali się do ciała pomienionego, gdzie przychodzili wpostaci chorych, a odchodzili zdrowi, i tak owych prostakow oszukiwali, którzy uwierzyli temu, że prawdziwy Carowicz, i za świętego onego poczytali. Ten tedy głos o nim Czerń pusciwszy, dnia 11 Iunii we wtorek, przyprowadzili je z Uchlecza do Moskwy i postawili w Cerkwi S. Michała Archanioła, gdzie się Hospodarowie zwykli chować, tam mu ustawnie dzwonienie bardzo częste niemal przez dwie niedziele słychaliśmy, i gdyśmy pytali, dla czego to tak często dzwonią, to go przystawowie bardzo wychwalali i powiadali, jako którego i wiele ludzi uzdrowił, lecz gdyśmy potym tego fałszu ich doszli, i wiary powieściom ich w téy mierze niedawali, zaniechali już i dzwonić i wspominać, tak iż wzmianki potym nie było, i tak ów swięty zaniechał cudów czynić, wczym srogi i gruby nikczemny fałsz i kłamstwo się ich pokazało. Ciału temu gdy ie do Moskwy wieziono Carowa stara żona nieboszczyka Iwana Wasilewicza Tyrana wychodziła, i musiała przyznawać, że to iéy własny i prawdziwy syn. Lecz się tam serce z usty snadź nie zgadzało.

Michaiła Taciszczowa bycie u Ichmciow Panów Posłów.

Dnia 15 we Czwartek przed objadem, przyjechał do Ichmciow P. P. Posłów Michayło Taciszczów i drugi Wasiley Telepniow Diak, wrzkomo dla uczynienia responsu na pismo Ichmciów P. P. Posłów. Ten Taciszczów postaremu winnym czynił Króla Imci Pana naszego i Rzeczpospolitą, i ukazał kopią kontraktu między nieboszczykiem Hospodarem Moskiewskim, a

An. 1606. między P. Wojewodą Sendomirskim, gdzie napisano, że córkę Pana Wojewodziną pojąć, a summą pieniędzy Pana Wojewodę ratować, a ziemię Nowogrod Wielki i Psków jéy w dziedzictwo zapisać. Ukazował list Króla Imci do Nieboszczyka pisany pierwszy po usiądzeniu na stolicy, gdzie napisano, iż na wolą Bożą, za życzliwośćią Króla Imci, przez ludzie Króla Imci posadzony na Stolicy Moskiewskiéy, także listy Oyca Swiętego, Księdza Legata i Imci Xiędza Kardynała, aby Koscioły w Moskwie budował, religią katolicką rozmnażał, jako to dawno poprzysiągł. Powiedział że i więcey tych pism mają, z któremi do Króla Imci i do P. P. Senatorów Koronnych i Litewskich wysyła Kniaź nasz Gregora Konstantynowicza Wołkońskiego i Andrzeja Iwanowicza Djaka, którzy u was za Nieboszczyka przystawami byli. A wam posłom i wszystkim ludziom Króla Imci, którzy tu są do zwrócenia tych posłanników, i poki nam Król Imc informacyą przysłać raczy w Moskwie być, a inaczéy te prawo być nie może: tak Bojarowie dumni oznaymić wam kazali. Respons na słowa Taciszczowa od Imci Pana Małogoskiego, któremu zapłaciwszy szeroce na słowa jego, oto, że nie słusznie na Króla Imci i Rzpltą winę kładzie, na kontrakt P. Wojewody z Nieboszczykiem odpowiedzieliśmy, i to niepotrzebnie wspominacie, siebie wtym radniéy w pośmiech dając, a nie nam szkodząc. Pan Wojewoda Sendomirski za wyświadczeniem ludzi znarodu waszego Moskiewskiego, rozumiejąc go bydź prawdziwym Dymitrem, pozwolił zań dać córkę swą, a dając córkę, powinien był warować rzeczy swe jako naylepiéy, i nayminiéy temu dziwować się nie potrzeba, że takie kondycye od Nieboszczyka otrzymał, lecz skutek rzeczy saméy wręku waszych. P. Wojewoda, gdy tu przyjechał, nieboszczyk z wami wszystkiemi Bojarami radził, jakoby małżonkę swoję opatrzył przystoynym wychowaniem według stanu iey, gdzie P. Bóg wprzód by śmierć nań dopuścił. Wyście sami większą rzeczą uradzili kontentować niż Nowogrodem i Pskowem bośćie pozwolili przyjąć ją sobie i wszystkiemu Hospodarstwu Moskiewskiemu za panią dziedziczną, któreyjeśćie zarazem przed koronacyą wy dumni Bojarowie przednieysi ludzie przysięgę uczynili wiarę i poddanstwo jey oddając. O lisciech Oyca S. Księdza Legata i Księdza Kardynała, niemasz się czemu dziwować, bo to nie nowina, kiedyż kolwiek kontrakty były o wiecznym pokoju, między inszemi kondycyami do związku wieczného przyjaźni z narodem waszym i naszym należącemi, i tę kondycyą podawano, aby ludziom narodu Ruskiego wolno było w Polszcze i Litwie służyć, z powinowacać się, majętnośći nabywać, w nich także cerkwie wolno mieć, i wiarę swą wolno zażywać, a ludziom narodu naszego, aby także wolno było w Moskwie służąc majętnośći nabywać i w nich, także w miastach głównych Koscioły Rzymskie, według wiary swéy dla odprawowania nabożeństwa swego mieć. A toż Ociec Swięty Papież, który jest na stolicy Apostolskiéy w Rzymie na miéyscu Piotra swiętego zwierzchnego Apostoła, starając się Ociec Swięty ołaskę Bożą i dobre wszystkiego Chrześciańsiwa, i życząc wam znami wieczného przyjąźni i dokończenia, żeby się tym religija Pogańska nie szerzyła, a nasza Chrześciańska wywyższała, chciał, tę kondycyą do pakt wiecznych między nami i wami należącą z zwierzchności przełożeństwa swego dołożyć, i z tąd nie sobie, ale wszystkiemu Chrzescianstwu dobra szukał, za co nietylko się gniewać, ale i dziękować i czołem byśćie bić mu mieli za to. Co się tycze w lisciech Króla Imci, żeby ten przeszły Hospodar wasz za łaską I. Kr. Mości i pomocą na stolicy posadzony być miał, tedy wyście sami przez Ophanasia Własiewa gońca swego i inszych posłanników do Króla Imci przysłanych, przy-

własczali to Królowi Imci i dziękowali za tę uczynność, za czym Królowi Imci nie zeszło się z niemi oto kontrowersyi wieść a radniéy puscić tak wedle woli i zdania waszego w téy mierze, a toż co raz poczytaliście sobie pożyteczno, tego drugi raz temi ustami swemi niegodzi się opakować, sorom Michayło że sami przeciwko sobie mówicie, oto się sprawa tak właśnie toczyła, jako się onym Bojarom dumnym przekładało, wami samemi poczęła się Moskwą, wami się zniewierzyła. Nas posłów Króla Imci przyczyny żadnéy tu zatrzymać niemacie, my jeźli tu za waszym zatrzymaniem zostajemy, tedy zostajemy jako więźnie, a to się nie dzieje, nie tylko w Chrześciańskich ale i pogańskich państwach, aby posłów mieli więzić. Tamze tez między innemi rozmowani powiedział Ichmciom Taciszczów nowinę; Mamy prawi wiadomość z zagranicy, że w Litwie i w Polszcze wielkie zajątrzenie i niezgody między Senatem a Królem Imcią, więc też jakoby Car Rzymski z woyskiem wielkim miał iść w państwa I. Kr. Mości, przeciwko któremu jako sam Król Imc miał się ruszyć. Takze w Inflanciech o wielkim woysku Karolusowym powiedział; na co respons od Ichmciow Panów Posłów jako należy do wiary bardzo podobny odnieśli, gdyż to mówił co by rad sam widział. Odjechał potym Taciszczów.

Po którym odjechaniu, wielceśmy wszyscy byli zafrasowani, gdyż ta nas nowina o zatrzymaniu wszystkich bardzo zasmuciła, bo prawi- An. 1606. eśmy wszyscy więźniami zostali, gdyż nie tylko iż w Oyczyźnie swéy bydź i powinności swoiéy, którą każdy z nas jest obowiązany dosyć czynić niemoże, ale w takimeśmy zawarciu zostali, nieinaczéy iedno jako więźniowie; i więźnie u nas większéy wolności zażywają, ze dworu tego, gdzieśmy przedtym stali nie tylko wpole na powietrze dobre wyniść, ale i na ulicę za wrota wychylić się nam niedopuszczono, w ciasnosci srogiéy na tak wielką gromadę ludzi, więc skoro deszcz naymniéyszy poszedł, musiał, kto niemógł mieć konia, od izby do izby idąc, po błocie aż do kolan brnąć. Dwór w około strzelcami osadzony, którzy strzegą wednie i wnocy, żeby żaden niewychodził, do tego i z bracią naszą, którzy po różnych gospodach stali, niewolno widzieć się, lecz naybardziéy znać było frasunku po Imci Panu Małogoskim, bo po odeyściu Taciszczowym, mdłość nań przypadła. Owo zgoła każdy z nas tam na który czas przyjechawszy, a mając jeszcze zabawy w oyczyznie swéy, sprawy swe domowe nieuprzątnione zostawiwszy, słusznie się miał oco frasować, gdyż tam i w onym więzieniu będąc, rozmaitych strachów, trwog, niebespieczeństwa ustawicznie zażyć musieliśmy, a co naywiększa, że ani wiedzieć nie mogli przez połroka i daléy tam mieszkając, co się w oyczyźnie dzieje.

(Exempl. Albertrandii).

LXXVIII.

An. 1606. Letterc del Cardinal Borghese a Mgr. Rangoni Nunzio in Polonia, sopra il secondo Pseudodemetrio.

Письма Кардинала Боргезе къ Папскому Нунцію въ Польшѣ Рангони, о второмъ Лжедимитріи.

Roma 30 di Settembre 1606.

Изъ Рима 30 Сентября 1606.

.....V. S. apporta gran congetture della vita di Demetrio, ma pare poco verisimile ch'essendo egli fuggito dà suoi stati, avesse tardato tanto a comparire in Sambor, dove si dice che si trovi. Prego il Signore, che si verifichi l'avviso, e saluto V. S. per fine con tutto l'animo.

Roma 7 Ottobre 1606.

Изъ Рима 7 Октября 1606.

....Abbiamo molti contrasegni della vita di Demetrio, per quanto vedo dalla relatione del mercante Italiano, ma la certezza del male successo in Moscovia indebolisce le speranze. A V. S. desidero ogni prosperità.

Roma 21 di Ottobre 1606.

Изъ Рима 21 Октября 1606.

Se vive Demetrio, dovrà conoscere il beneficio singolare assolutamente dalla mano di Dio, e mortificare in modo i suoi pensieri, che non abbiano altro fine, che la gloria di Sua Divina Maestà. Se è vero, ch'egli abbia avuto parte nè motivi del Regno (di Polonia), ha giusta causa di star nascosto, quando non per altro, almeno per non sentire il giuditio, che si farà della sua persona dopo tanti beneficii ricevuti dal Re. Pur chè sia vivo si potra accommodare ogni cosa: si scriveranno li Brevi, e si farà ogni possibile officio per riconciliarlo con Sua Maestà, dalla cui cortese natura si promette molto N. S. Aspettiamo con desiderio la confermatione della nuova, et intanto prego a V. S. ogni prosperità.

Roma 9 di Decembre 1606.

Изъ Рима 9 Декабря 1606.

Cominciamo a credere, che Demetrio viva. poichè vien scritto affermativamente da più bande, ma l'esser egli circondato dagli eretici, come s'intende, non ci è da sperare, che sia per continuar nel buon proposito, che professava prima; e la Maesta del Re (di Polonia) risponde prudentemente, che non sia da fidarsene la seconda volta. Dovrebbono le miserie, nelle quali si trova, muoverlo a mostrar segni di vera pietà, ma l'amicitia degli eretici dà indicio, che non abbia questo senso. Di possono dir molte cose in questo proposito, ma conver-

rà sentir anco lui, se vive, e quando si dichiari di essere quel Demetrio, che promise tanto solennemente al Signore Dio di procurar nel suo stato l'accrescimento del culto di Sua Divina Maestà, aiutarlo con ogni possibile officio, perchè cotesto Re Serenissimo gli perdoni l'offesa. V. S. si governi in ciò con la prudenza solita, e per fine Le desidero ogni prosperità. An. 1606.

Nuntiat. Polon. tom. 9.

LXXIX.

Dall' istruzione del Card. Borghese a Mgr Simonetta destinato Nunzio in Polonia. Roma li 30 di Decembre 1606. (Una cum extincto Demetrio spem redigendae Moscoviae ad Ecclesiae unitatem evanuisse.)

Изъ Инструкціи Кардинала Боргезе назначенному Нунціемъ въ Польшу Прелату Симонетта, изъ Рима, 30 Декабря 1606 г Со смертію Димитрія исчезла надежда обратить Московію въ единство церкви Римско-Католической. An. 1606.

.....Delle cose di Moscovia ho poco, che dirlo, poichè la speranza, che si avea di ridurre quel Gran Ducato alla devotione della Sede Apostolica è svanita per morte di Demetrio, sebbene si dice ora, che vive. Non resterò però di dirle, che quando fosse aiutato il pensiero del Rutsk, e che s'introducesse la riforma della Regola di S. Basilio tra li Greci, com' egli procura, si potrebbe col tempo allevare molte buone piante, che con la corrispondenza, che hanno con Moscovia darebbero lume a què popoli della vera fede. Prego il Signore, che la conduca in Polonia con buona salute, mentre qui se le augura ogni felicità, e Sua Santità L'accompagna con la sua santa beneditione.

Nuntiat. Polon. tom. 9.

LXXX.

An. 1607. **Del Card. Borghese a Mgr Rangoni Nunzio in Polonia. Roma 13 di Gennaro 1607. (Nullam Demetrio spem superesse, si Petrus Theodori filius pro legitimo Moscoviae Duce habeatur).**

Отъ Кард. Боргезе къ Нунцію Рангони, изъ Рима 13 Генваря 1607. Димитрію не остается никакой надежды, ежели Петръ Θеодоровичъ (самозванецъ) признанъ будетъ Царемъ Московскимъ.

Se sarà conosciuto per legittimo successore Pietro Teodorovicz, non potrà pretender Demetrio di rimettersi in stato, e l'Internuntio di Demetrio tiene avviso, che il suddetto Pietro sia già in Mosca, e che abbia liberato tutti li prigioni Polacchi. Dio Signor nostro conservi V. S. lungamente.

Nuntiat. Polon. tom. 9.

LXXXI.

An. 1607. 1608. **Lettere del Card. Borghese a Mgr Simonetta Nunzio in Polonia, sopra il secondo Pseudodemetrio.**

Письма Кардинала Боргезе къ Папскому въ Польшѣ Нунцію Симонетта, о второмъ Лжедимитріи.

Roma 17 di Novembre 1607.

Изъ Рима 17 Ноября 1607.

Li figlioli del Palatino di Sandomiria, che sono qui, hanno data per certa a N. S. la nuova della vita di Demetrio, e dicono di averla per lettere della Palatina lor madre. Stiamo in grandissima aspettazione d'intendere la certezza, e cotesta Maestà lo potrà sapere più facilmente col mezzo delle diligenze fatte. A V.ra Sig.ria per fine auguro ogni bene.

Roma 5 Aprile 1608.

Изъ Рима 5 Апрѣля 1608.

L'ultime lettere di V. S. sono del primo del passato. Siccome si desidera con tutto l'animo la vita di Demetrio, così si sentono volentieri gli avvisi della persona sua, e si credono anco facilmente. Alle relationi uniformi, e a quella particolarmente dell' Ebreo mandato da cote-

sta Maestà in Moscovia, si può prestar fede, essendo accompagnate dalle circostanze da Lei accusate. Con infinito desiderio aspetto d'intender la certezza, et in questo mentre auguro a V. S. ogni vero contento. An. 1608.

Roma li 12 Aprile 1608. — Изъ Рима 12 Апрѣля 1608.

Gli avvisi della vita di Demetrio sono cosi uniformi, che si fa creder qui, che non ingannino. Si aspetta la certezza, la quale non s'intenderà, o non si crederà se non coll mezzo della rotta del suo nemico.....Il Signor Dio Le conceda ogni prosperità.

Roma 26 di Aprile 1608. — Изъ Рима 26 Апрѣля 1608.

Non tengo lettere di V. S. con l'ordinario di questa settimana, e l'ultime sue furono delli 23 del passato. Sto aspettando con gran desiderio l'avviso del Palatino di Cracovia, e qualche nuova delle cose di Moscovia. Viviamo qui quasi sicuri della vita di Demetrio. V. S. ci levi l'ansietà con la certezza de suoi progressi: e per fine Le auguro ogni bene.

Roma 9 Agosto 1608. — Изъ Рима 9 Августа 1608.

Due pieghi tengo di V. S. questa settimana uno del 13, e l'altro del 20. del passato. Demetrio vive anco qui in opinione di molti, e li più increduli non contradicono ora, come facevano già, assolutamente. La certezza della vita sua, e delle sue vittorie si aspetta con gran desiderio. Dio Signor nostro La conservi, e prosperi.

Roma 30 Agosto 1608. — Изъ Рима 30 Августа 1608.

Mi porta l'ordinario di questa settimana le lettere di V. S. delli 3 del corrente. Se è vero l'avviso della vittoria di Demetrio, si verifica necessariamente ch'egli sia Demetrio stesso, e non altri. Non par che V. S. dubiti più della vita sua, poichè non aggiunge diversità di pareri, ma io aspetterò con tutto ciò altra nuova per crederla con maggior giustificatione, et a V. S. per fine auguro ogni bene.

Nunziat. Pol. tom 9.

LXXXII.

An. 1609. **Literae ad Illustrissimum Dominum Nicolaum Wolschi Marescalcum Regni Poloniae datae die sexta Februarii 1609. (Moschi nonnulli se subdunt Regi Poloniae: sed exercitus ipsius Regis ad Demetrium transire minatur, nisi stipendia pacta ei solvantur. Demetrius colligit exercitum magnum ad obsidendum Smolenschum.)**

Письмо къ Пану Николаю Вольскому, Маршалку Королевства Польскаго, писанное 6 Февраля 1609. Нѣкоторые Московитяне поддаются Королю Польскому, но войско Королевское угрожаетъ передаться Димитрію, ежели не будетъ удовлетворено условленною платою. Димитрій собираетъ большое войско для осады Смоленска.

Post discessum Legatorum Moscovie venerunt ad castra Regis quidam Moscoviti Sacofsi ex familia Illustri, et potenti reddentes obedientiam S. R. M. una cum ipsorum exercitu, quem in diversis locis tenent, viginti millia, et quotidie multi alii veniunt fidem suam S. R. M. deferentes, ita quod nullum est dubium, quod illa provincia in potestate Regis veniet, si adfuerit auxilium pecuniarum, at si hoc defuerit, difficultatibus multis bellum hoc implicabitur. S. M. sumptus sustinet immensos, ipsius aerarium jam plane est exhaustum, quinimmo gemmas pretiosas, et omnem suppellectilem, sed aureum iam distrahi, atque divendi fecit pro conquirenda pecunia, sed neque sufficit, exercitus enim est ingens, magnaque desiderat stipendia, et quidem uterque exercitus petit solutionem, ille autem qui obsidet Moscoviam, urget instanter, et minantur, se defecturos ad Demetrium, nisi ipsi solvantur, quod est multum difficile, cum et Domi Reipublicae nostrae nervus iste pecuniarum sit tenuis.

Imposterum Demetrius ad Calugam collegit exercitus, et magnus numerus jam confluxit ad ipsum; Smolenzium pertinaciter sustinet obsidionem, cuniculi cohortis germanice nihil fecerunt, et tres pedites in illis sofogati sunt, nullo modo illa munitio capi potest, nisi diuturna obsidione.

Nunziat Polon. tom. 33. pag. 5.

LXXXIII.

An. 1609. **Diarii fragmentum, in quo multa de Moschis in Smolenschi obsidione referuntur).**

Отрывокъ дневника объ осадѣ Смоленска.

Dominus Generalis misit unum ex peditibus qui requireret ipsum Hofanascum, qui tractabat de pace, ut demitterent, sed nullum responsum habuit. Eadem die ictus tormenti majoris ex

arce explosus in atrio Domus Domini Cancellarii Lithuaniae, tres hastas fregit, cocumque occidit.

Dominus Senbec actis cuniculis sub munitione Smolensis, disjecit locum excubiarum hostium, sexaginta Moscovitas terra suffocavit. 7 Februarii S. M. solemni convivio Legatos Moscovitarum recreavit.

8 Februarii septem Moscoviti habitu pellegrinorum deprehensi sunt cum licteris suis ad Smolenzianos, quibus illos hortatur, ne se dedant, promittant breve succursum.

9 Februarii unus Nobilis ex Molensco ad Castra transfugit referens de magna fame, omni- An. 1609.
umque rerum penuria, quam patiuntur obsessi.

11 Februarii alius nobilis ex arce ad castra transfugit de fame eadem referens.

12 Dominus Molenschii civitatem Scerphucovo, quae ab ipso defecit, noctu aggressus, cepit, incenditque omnia aedificia, ubi multa millia hominum igne absumta sunt. Interim accepit nuntium, quo referebatur Boroscho vel deficere ad Suiscum, quare nocturno, diuturno itinere festinanter eo direxit exercitum, et inopinatus ejus adventus oppressis suis cuniculis etc.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 5.

LXXXIV.

Di Mgr Simonetta Nunzio in Polonia al Card. Borghese. Vilna 4 di Aprile 1609. (De nata Palatini Sandomiriae Kalugam ad Demetrium suum proficiscente.)

**Отъ Папскаго въ Польшѣ Нунція Симонетты къ Кар- An. 1609.
диналу Боргезе, изъ Вильны 4 Апрѣля 1609. Объ отъѣздѣ дочери Воеводы Сендомирскаго въ Калугу къ мужу ея Димитрію.**

.....Col suddetto primo Corriero venuto con lettere dei 20 del sopranominato (Marzo) abbiamo, che la Principessa figlia del Palatino di Sendomiria, essendo stata (dopo presa nella sua fuga) condotta al Sapieha accampato sotto Demetriow, come con le passate significai a V. S. Illma, quivi fece istanza di voler parlare ai soldati, il che essendole permesso dal detto Sapieha, essa pur travestita del medesimo abito militare, che prese nel fuggire, orò con tanta efficacia a quel Campo, e con lamenti e pianti esaggerando il suo misero stato compassionevole, commosse tanto gli animi di buona parte di què soldati, che tiratili a sua divotione, fece che andassero con lei ad accompagnarla a Kaluga al suo Demetrio.....li Cosachi dopo la fuga di Demetrio passorno il fiume Volga,.....e parte si sono trasferiti alla banda di Demetrio......

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 242.

LXXXV.

An. 1609. **Del Card. Borghese a Mgr Simonetta Nunzio in Polonia. Roma 13 di Giugno 1609. (Pseudometrius Moscuam ingressus dicitur).**

Отъ Кардинала Боргезе къ Нунцію Симонеттѣ, изъ Рима 13 Іюня 1609. О слухѣ, будто бы Лжедимитрій вошелъ въ Москву.

Se il finto Demetrio è di già entrâto nella città di Mosca, lascera senz' altro cotesta Maestà (il Re di Polonia) il pensiere, che aveva prima di far l'impresa di Moscovia. Poteva giovar la celerità, e l'occasione per lo più ci si presenta una volta sola, et a tempo limitato..... Prego il Signore che conceda a V. S. ogni desiderata felicità.

Nunziat. Polonia tom. 9.

LXXXVI.

An. 1609. **Del medesimo al medesimo. Roma 4 di Luglio 1609. (Pseudodemetrio Suiskium resistere posse verisimilius est).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима, 4 Іюля 1609. Вѣроятно, что Шуйскій въ состояніи противиться Лжедимитрію.

Con questo dispaccio rispondo alle lettere di V. S. delli 13 del passato. Le nuove, che vengono dal campo del finto Demetrio variano assai; è pero verisimile, che il Suiski abbia forza de resistere, poichè si è conservato in istato nè pericoli più evidenti....A V. S. per fine prego il colmo d'ogni bene.

Nuntiat. Polon. tom. 9.

LXXXVII.

Di Mgr Simonetta Vescovo di Foligno, Nunzio in Polonia al Card. Borghese. Di Vilna 23 Agosto 1609. (De oratoribus Smolenski ab Rege Poloniae sciscitantibus, ut a militibus Polonis Demetrio adhaerentibus liberentur.)

Отъ Г. Симонетты Епископа Фолинскаго, Нунція въ Ап. 1609. Польшѣ къ Кардиналу Боргезе, изъ Вильны 23 Августа 1609. О послахъ изъ Смоленска, освѣдомлявшихся у Польскаго Короля, будутъ ли они освобождены отъ Польскихъ войскъ, держащихъ сторону Димитрія.

Illm̃o e Rm̃o Sig^{re} e Pñe mio Colm̃o.

Come significai a V. S. Illm̃a con l'ultime, parti la Maestà del Re martedi passato ai 18. del corrente alla volta della scritta Città di Orsa vicino ai confini di Moscovia, e dopo si è avuto nuova, che va proseguendo il viaggio felicemente, facendosi il conto, che vi arriverà in 18 giornate. In detta Città si crede che Sua Maestà sarà per fermarsi circa a tre settimane per aspettare l'arrivo dell' artiglieria, e del restante della gente soldatesca; e poi la prima impresa dovrà essere l'andare alla Città di Smolensko discosta da Orsa 24 leghe, ch'è la principale del Ducato di Severia preteso da questa Republica, come V. S. Illm̃a avrà veduto dalla copia degli Universali, che Le mandai. Ho procurato di poter penetrare de Sua Maestà se ha certezza alcuna nei particolari di questa spedizione di Moscovia, e l'istessa diligenza hanno fatto anche quasi tutti questi Senatori, ma non si è potuto cavar cosa alcuna, non avendone voluto comunicare ad alcuno la Maestà Sua: ben si crede che partendo ella si risoluta, e cosi allegramente, abbia qualche cosa di certo in mano: e si vocifera, che sia sicura d'impadronirsi della suddetta Città di Smolensko, e che da detta Città dovranno venire per la strada Ambasciatori alla Maestà Sua, ed invitarla a venir da loro per liberarli dalla soggezione dè soldati Polacchi di Demetrio. Dopo il successo della suddetta impresa di Smolensko, si va discorrendo, che Sua Maestà lasciato quivi l'esercito suo, perchè proseguisca avanti, se ne sia ella per ritornarsi qua per convocar i Comizii, e far istanza di qualche gagliardo soccorso pecuniario per il rimanente dell' impresa. Piaccia a Dio che succedano bene le cose per maggior stabilimento di Sua Maestà, e quiete del Regno, come mi giova sperare e credere per la gran pietà della Maesta Sua etc.

Di Vilna 23 Agosto 1609.

Um̃o et devm̃o Servitore.
F. Vescovo di Foligno.

Nuntiatura di Vienna. tom. 71,

LXXXVIII.

An. 1609. Del medesimo al medesimo. Di Vilna 18 di Settembre 1609. (Nonnulla Moscoviae loca, ac Demetrii fautores, adventante Rege Poloniae, terrore perculsi).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны, 18 Сентября 1609. Приверженцы Димитрія въ разныхъ мѣстахъ Россіи поражены страхомъ при извѣстіи, что Король Польскій приближается.

Con occasione del corriere venuto la settimana passata, che portò la nuova dell' arrivo di Sua Maestà in Orsa, avendo io procurato di sapere gli avvisi, che fossero scritti qua d'altra banda, oltre di quelli, che significai a V. S. Illma con l'ultime, ho veduto una lettera scritta qua dal Vice-Cancelliere del Regno al Principe Wladislao, che contiene alcuni particolari di più, e ne mando copia a V. S. Illma nell' inserto foglio. Ho vista anco un' altra lettera scritta alla Regina Serenissima dal Gran Cancelliere di Lituania, che dice di avere avute lettere da diversi luoghi dentro alla Moscovia, con le quale viene avvisato, che e i Moscoviti, e l'impostore Demetrio, e i suoi aderenti si sono grandemente atterriti, e persi d'animo avendo inteso della venuta di Sua Maesta in persona in quelle parti.

Viene scritto di più che avendo il Capitano d'Orsa mandato alcuni suoi gentiluomini con lettere al Palatino di Smolensko, avvisandolo della venuta di Sua Maestà, e pregandolo a ricever volentieri la Maestà Sua, esso Palatino nel rispedire què gentiluomini, non diede alcuna risposta per lettere, ma solamente disse loro queste precise parole. Tornate al vostro Capitano: non abbiamo per adesso, che scrivere. Era ben cosa degna che il vostro Signore si ricordasse degli anni della tregua, non altro: ma che pero essi gentiluomini con insolite amorevolezze furono ben trattati, ed accarezzati etc.

Di Vilna li 18 di Settembre 1609.

Umo e Devmo Servitre.

F. Vescovo di Foligno.

LXXXIX.

An. 1609. Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 12 d'Ottobre 1609. (Incolae Smolenski frustra implorant opem Scopini fratris Suiski, qui in castris Demetrii militabat; octo millia domorum Smolenski contra incolarum votum combustae fuere).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 12 Октября 1609. Жители Смоленска напрасно призываютъ въ помощь себѣ Скопина Шуйскаго, который занятъ военными дѣйствіями противъ самозванца; восемъ тысячъ домовъ въ Смоленскѣ сожжены противу желанія жителей.

Con l'ultime lettere de li 3 del corrente venute dal Campo di Sua Maestà, habbiamo, che al primo di questo la Maestà Sua arrivò col suo Esercito, artigliaria et munitione sotto Smolen-

sko, et quivi s'accampò in un luogo basso posto a la radice del monte, sopra il quale è collocata parte del Castello da la banda del fiume verso l'occidente. Avvisano, che il Re col mezzo del Cancelliere di Lituania, et d'altri continuava li trattati col Governatore, et con li cittadini di Smolensko per indurli a rendersi, ma che mentre s'haveva di ciò qualche speranza, essi oltre agli altri rispetti, fatti ostinati principalmente da li loro Ecclesiastici per causa de la religione, scopersero finalmente la loro malitia, mostrando ferma risolutione di voler più tosto morire tutti, che rendersi; poichè nell' istesso giorno, che Sua Maesta s'accampò quivi, per prepararsi meglio a la difesa, abbrusciorno tutti li borghi, et quella parte de la Citta, verso la quale sta il Campo di Sua Maestà, contra la volonta della maggior parte degli abitanti, li quali a ciò ripugnavano, et si ritirorno con le loro sostanze nel Castello, per quivi difendersi sino a l'e- An. 1609.
stremo spirito, riferendosi che siano abbrusciate da circa m/8 Case; al qual incendio diede anco causa il timore, che li Moscoviti havevano che li Nostri passando il fiume sopra un ponte di navi, che comincio Sua Maestá a far fabricare, non occupassero quella parte della Citta, la quale era ripiena di molta copia di vettovaglia, et donde li nostri fortificandosi, haverebbono potuto danneggiar molto al Castello.....Che era stato preso un Moscovita notaro de le rendite di quella Provincia, il quale riferiva, che li Cittadini non havevano pensiero alcuno di voler rendersi, et che aspettavano soccorso da lo Scopino fratello del Suiski, ma che però era vana questa loro speranza, essendo esso Scopino in tal modo occupato dal Esercito di Demetrio, che non può venire a dar soccorso.

Di Vilna li 12 d'Ott^{re} 1609.

Humilis^{o} et devotis^{o} Servit^{re}.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 70.

XC.

Del medesimo al medesimo. di Vilna li 25 di Ottobre 1609 (De obsidione Smolenski; Suiski a mercatoribus Smolenski pecuniam mutuatur; regnante Demetrio, Polonos uxoribus Moscorum abusos fuisse.

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 25 Октября 1609. Объ осадѣ Смоленска. Шуйскій занялъ деньги у купцовъ Смоленскихъ. Поляки въ царствованіе Димитрія въ Москвѣ насиловали женщинъ. An. 1609.

E'giunto qua dal Campo Regio l'altro Corriero, che s'aspettava, et porta lettere dé........ del corrente, con le quali habbiamo avviso, che dopo riuscito infruttuoso il tentativo dè pettardi, s'era atteso con l'artigliaria a far la batteria nella muraglia del Castello di Smolensko, coi quali colpi si era ammazzato un principale de Moscoviti, che soprastava alla difesa, et che

An. 1609. di già si era fatta una buona apertura, non però ancor sufficiente a far per essa l'assalto, ma che dopo rottisi que due pezzi grossi d'artigliaria, di che scrivo a V. S. Illma con l'altra, che erano delle migliori, si sospese alquanto la sudetta batteria. Et intanto il Gran Marescial di Lituania posto con la sua gente, et alcuni pezzi d'artigliaria ordinaria dall' altra banda di là dal fiume in certo colle, che risguarda dentro al Castello infestava il nemico con essa artigliaria, et con fuochi artificiati, che tirava dentro, onde comincio ad abbruciare alcune di quelle case, ma fu tosto smorzato l'incendio: Et che alli dieci del presente il medesimo Marescial abrucio il ponte della città, per il quale solendo passare il nemico già faceva alcuni prigioni dè nostri. Che della medesima banda, dove era il Marescial, era posta anco la soldatesca del Potoski Palatino di Braslavia, et di qua dal fiume quella del Vaier, et 3500. Cosacchi, sopragiunte ultimamente, che sono quelli di che con altra accenno a V. S. Illma, in modo che il nemico assediato quasi da tutte le bande non ardiva più sortire, come prima far soleva. Che alli 15 del sudetto un mercante di Vilna chiamato Bugdan, per haver molta amicitia, et intelligenza con li mercanti di Smolensko (tre dè quali ricchissimi, et principali si dice che per haver imprestata gran somma di denaro al Suiski, temendo di perderla facciano ogni loro sforzo per mantenere li cittadini in devotione d'esso Suiski) andò per trattar con loro, ma non fu intromesso, essendo solamente uscito fuori uno d'essi mercanti, il quale gli disse, che li Moscoviti avevano tra l'altre cose gran paura che li Polacchi entrando dentro nelle loro case, non faccessero violenza alle loro donne, come fecero già in Moscovia al tempo di Demetrio; et cosi lo licentiò, dicendogli pero che tornasse il giorno seguente. Che da questo ognuno hebbe speranza, che si potesse venire ai trattati dell' accordo, et che perciò il sudetto mercante ritorno quivi, a cui uscirono fuori tre mercanti, et alcuni nobili i quali da principio gli dissero, che gli haverebbono date lettere per il Re, et per il General del Campo, ma finalmente dopo alquanti discorsi, et consultationi fatte tra loro gli significarono per conclusione, che havevano risoluto di morire in servitio del Suiski, et d'amazzare le proprie donne piuttosto, che permetterle venire in mano dei Polacchi; et con tal risposto ritorno al Campo di Sua Maestà il detto mercante......

Di Vilna li 25 di Ottobre 1609.
Humilis° et devotis° ser^e^.
F. Vescovo di Foligno.

Nunziat. Polon. tom. 33. pag. 92.

XCI.

Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 25 Ottobre 1609. (De nonnullis Regni Poloniae Proceribus sub Demetrio militantibus.)

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 25 Октября 1609. An. 1609. О нѣкоторыхъ Польскихъ вельможахъ, воюющихъ подъ знаменами Лжедимитрія.

Tengo avviso, che havendo il Palatino di Chiovia General del Campo scritte alcune lettere a molti dè principali Polacchi, che sono ne l'esercito del nuovo Demetrio, per tirarli a la devotione del Re, ha nuovamente havuta risposta da loro, che essi stanno con molto desiderio aspettando la venuta di Sua Maestà. Che perciò la Maestà Sua haveva risoluto di mandare espressi Ambasciatori a tutto il sudetto esercito Polacco per guadagnarselo da la banda sua. Et per fine con l'humilta dovuta bascio le mani a V. S. Illm̃a, pregandole da Dio ogni perfetta consolatione. Di V. S. Illm̃a et Rm̃a.

Di Vilna li 25 Ottre 1609.

Humilis°, et devotis° Serre.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 89.

XCII.

Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 25 d'Ottobre 1609. (De jure Poloniae super castro Smolensko; de pactis initis ab Oratoribus Polonis cum Duce Suiski; de Polonis captivis redimendis; de causis Moscoviae occupandae a Poloniae Rege.)

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 25 Октября 1609. О правахъ Польши на Смоленскъ; о заключенныхъ Польскими послами съ Царемъ Вас. Ив. Шуйскимъ условіяхъ; о выкупѣ Польскихъ плѣнныхъ; о причинахъ, какія имѣетъ Польскій Король завладѣть Московіею. An. 1609.

L'ultime di V. S. Illm̃a sono cinque de li XII di Settre. Per essere di già partito il Re a la sua spedizione di Moscovia, non sono a tempo di rappresentare a S. Mta quelle considerationi di N. Sre significatemi da V. S. Illm̃a, a la quale posso ben dire, che a la Maestà Sua avanti la sua partenza sono state da più bande proposte queste si fatte cose: ma havendo la Maestà Sua per ogni modo voluto partire, devo credere, che si sia risoluta con maturo consiglio, et con

An. 1609. la solita sua prudenza. Et circa al giusto titolo di questa speditione, molte, et giuste asseriscono essere le cause. Quanto a Smolensko, o Ducato di Severia, pretendono li Polacchi, che anticamente sia loro proprio, cioè spettante al Gran Ducato di Lituania, et che al tempo di Sigismondo primo sia stato da li Moscoviti occupato per fraude; nè mai dopo sia stato da loro posseduto con giusto titolo, anzi, che li Re di Polonia ne lo stabilire le capitulationi con esso Moscovita, abbiano sempre specificamente eccettuato detto Ducato: Nè vogliono, che il Re venga impedito dal muovere guerra al Moscovita per gli ultimi patti fatti da gli Ambasciatori di Sua Maestà col Suiski moderno Duca, poichè siccome què patti non sono stati validi da principio, per non haver' havuto gli Ambasciatori commissione, o autorità di stabilirli, essendo stati mandati solamente, li primi per le nozze di Demetrio, et li secondi per redimere li captivi Polacchi, et per essere detti patti estorti per vim, metumque per redimere li suoi da la misera captività di due anni, così non hanno mai havuto vigore alcuno dopo: Olen, che il Suiski in essi patti havendo promesso in certo giorno determinato di restituire tutti li prigioni Polacchi ne i confini del Regno, et quivi secondo la determinazione degli arbitri eletti d'ambe le parti compensar li danni a li medesimi prigioni, et di più mandar Ambasciatori a Sua Maestà, et a li Comitii Generali per stabilir detti patti, che senza il consenso di tutti gli Ordini del Regno non si potevano concludere: egli non ha osservata veruna de le sudette cose, et se ha restituiti alcuni dè captivi, sono stati solamente alcuni pochi spogliati de le loro sostanze, et gran parte ne ha trattenuto tuttavia. Quanto poi a l'acquisto del Gran Ducato di Moscovia molto ragionevoli, dicono essere le cause, che muovono Sua Maestà. La prima, et principale la gloria di Dio, l'augmento de la Religione Cattolica, et il publico et universale bene de la Christianità; poichè vedendo Sua Maestà in queste lunghe discordie civili dè Moscoviti, et in questa rovina di quel Dominio, essere pericolo grande, che così gran Principato non fosse occupato dal Turco, o da li Tartari, o da altri giurati nemici del nome Cattolico, Isolani, che hanno ben cognitione, e pratica di penetrar per mare nel Paese de la Moscovia, ha giudicato espediente per divertire tanto pregiuditio, che ne potrebbe seguire a la Christianità, di tentar ella questa impresa ad honore, et gloria del nome Divino. Et tanto più che essendo estinta la vera stirpe de li Duchi di Moscovia, pretende la Maestà Sua haver ragione sopra quel Principato per le parentele, che sono state tra que Principi, et la Casa Iagellona, da la quale Sua Maestà discende. Et per fine riverentemente bascio le mani a V. S. Illma, pregandoli da Dio ogni perfetto contento. Di Vilna li 25 d'Ottobre 1609.

Di V. S. Illma, et Rma.

Humilis° et devotis° Ser^{e}.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 87.

CXIII.

Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 15 di Novembre. 1609. (Regi Poloniae Moscam petenti epistulae in forma Brevis a Pontifice mittuntur.)

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 15 Ноября 1609. Короллю Польскому во время похода его на Москву, посылается письмо или Бреве отъ Папы. An. 1609.

Ho mandato a la Maestà del Re il Breve di N. S. nel partire de la speditione di Moscovia, con che gli manda Sua Beatitudine la sua santa benedittione, et l'altro in raccommandazione del Metropolita. Il 3° in materia del Marchese di Brandeburgo m'è parso bene di soprasedere in mandarlo, per iuformarmi prima bene di un certo disgusto, che ho presentito haver ricevuto Sua Maestà da esso Marchese, et per sentir anco sopra ciò il parere d'un mio confidente giudicioso, et informato assai de le occorrenze, affinchè ritrovando cosa a proposito, me ne potessi servire con occasione di mandar' il Breve, et potessi assicurarmi, se non di movere adesso la Maestà Sua conforme al desiderio di Sua Beatitudine, almeno di farle fare tal riflessione sopra il negotio, che potesse prendere qualche partito di mettere in gelosia, et timore il sudetto, che per altro, contenendo questo negotio due capi, come scrissi a V. S. Illma con le mie de li 25 d'Ottobre, uno de la successione del sopranominato nel Ducato di Prussia, et l'altro de la Curatila, overo amministratione del medesimo, et quanto al primo non potendosi rinovare cosa alcuna insino a la Dieta, in che la Nobiltà del Regno s'è mostrata molto risoluta, e costante in non voler consentire; et quanto al secondo, non essendo a tempo gli officii, per essere di già concessa, come Le scrissi, dubitarei di cavarne in questo urgente bisogno, poco frutto, et di render vano l'effetto del Breve. Et per fine con la riverenza dovuta bascio le mani a V. S. Illma, pregando Dio, che La feliciti a pieno. Di Vilna li 15 di Novembre 1609.

Di V. S. Illma et Rma.

Humilis° et devotis° ser^e.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 19.

XCIV.

An. 1609. Del medesimo al medesimo. Di Vilna il 1 di Decembre 1609. (De legatis Polonis ad Demetrii castra missis; Demetrii exercitus commeatus penuria laborabat).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 1 Декабря 1609. О Польскихъ посланникахъ, отправленныхъ въ станъ Димитріевъ; войско Димитрія терпитъ недостатокъ въ съѣстныхъ припасахъ.

.....Che continua il nemico a sortire da Smolensko spesse volte contra alcuni dè nostri, che incautamente s'allontanino dal Campo, prendendoni alcuni, et menandoli prigioni dentro al Castello; et che havendo un giorno fatta una gagliarda sortita verso il Campo de li Cosacchi, ne ammazzo due, et prese tre. Che sortiscono anco alla volta del fiume per pigliar acqua, et legnami, il che si sforzano li nostri d'impedire, ma però difficilmente, poiché volendo a questo effetto uscir fuori de le trinciere, si va sotto li tiri de l'artigliaria del Castello; che s'era perciò provato di far più innanzi una trinciera per poter col mezzo d'essa più facilmente impedire il nemico, ma che s'era trovato il terreno tanto indurato dal gelo, che non si poté fabricare, tuttavia che quando il fiume sara tutto gelato, gli sarebbe affatto levata l'acqua, et vietato più facilmente il sortir per li legnami. Che havevano havuta nuova, che gli Ambasciatori di Sua Maestà inviati alla volta del campo di Demetrio andavano molto lentamente, trovando gran mancamento delle cose necessarie per strada, per essersi la gente di Demetrio stesa sin vicino 20 leghe a Smolensko a provedersi di loro bisogni. Et per fine etc.

Di Vilna il primo di Decembre 1609.

Humilis° et devotis° Ser^e^.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 123.

XCV.

An. 1609. Del medesimo al medesimo. Di Vilna 7 di Decembre 1609. Smolenski cives obsidione pressi, Suiskio rejecto, parati sunt Demetrio uti vero Domino se se subjicere.

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 7 Декабря 1609. Жители Смоленска, изнуренные осадою, отступаются отъ Шуйскаго и готовы признать Димитрія истиннымъ своимъ Государемъ.

Monsig^re^ Referendario Firlei m'ha oggi conferito, essere stata mandata al Re (di Polonia) dal Campo di Demetrio una lettera scritta da quelli di Smolensko a Demetrio, nella quale

esponendogli il travaglio, in che si ritrovano per l'assedio del Re, e confessando venirgli questo castigo da Dio per i loro peccati, e di conoscere come il Suiski non è loro vero, nè legittimo Signore, si offerivano perciò d'accet- An. 1609.
tare esso Demetrio per loro padrone; onde lo pregavano con molta istanza a venire con gagliardo e presto soccorso a liberarli dall' assedio.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 134.

XCVI.

Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 14 di Decembre 1609. (De audacibus petitionibus oratorum Pseudo-Demetrii a Rege Poloniae rejectis.)

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 14 Декабря 1609. An. 1609.
О дерзкихъ требованіяхъ пословъ Лжедимитрія, отвергнутыхъ Королемъ Польскимъ.

E' poi giunto qua il Kothanski, di cui scrissi a V. S. Illma con l'ultime, e con le lettere portate da lui habbiamo avviso, che gli Ambasciatori dell' Esercito di Demetrio hanno havuta non una sola Ambasciata all' Esercito, come significai a V. S. Illma con l'ultime, ma una al Re, et l'altra al General del Campo, et alla soldatesca. Al Re professando prima con humili parole la loro obbedienza, et fedel soggettione, come a loro Signore, esposero dopo in questo senso. Come non potevano se non havere dispiacere, che Sua Maestà fosse venuta in persona in quei paesi ad interrompere le imprese loro, et ad impedire il frutto delle loro fatiche cercato, et trovato con tanto dispendio delle loro sostanze, e spargimento del proprio sangue, pregando perciò Sua Maestà ad havere più benigno riguardo di loro, et dè loro meriti, et ragioni, non proseguendo più avante ad impedirli, altrimente che saranno sforzati a non lasciarsi far torto. Alla soldatesca esposero il medesimo senso pregandoli ad interporsi per questo loro intento appresso di Sua Maestà. La Maestà Sua gli fece rispondere alquanto risentitamente prima in voce, et poi in iscritto, in tal significato. Come si maravigliava, che cosi arditamente, et ancora contra tutte le leggi della loro patria osassero contradire al loro Re, e Signore in ciò, che la Maestà Sua procurava per beneficio commune della Republica, et che li esortava a mutare pensiero, et a risolversi a più sani consigli nel modo che Sua Maestà er Sua benignità, et clementia si è dignata mandare a communicare con essoloro col mezzo dé suoi Ambasciatori già distinati, altrimenti che gli farà conoscere con fatti che Sua Maestà sente di esser Re, et Padrone di quegli huomini, che Dio Le ha dati, e commessi per sudditi........

Di Vilna li 14 di Decembre 1609.
Humilmo, devotis° Servitre.
F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat Polon. tom. 33. pag. 146.

XCVII.

An. 1609. **Del medesimo al medesimo. Vilna li 14 di Decembre 1609. (Oratores exercitus Demetrii audacter coram Rege Poloniae loquuti sunt, ne milites Pseudodemetrio, tamquam vero, adhaerentes, a se alienarent).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны, 14 Декабря 1609. Послы Димитрія дерзко говорили съ Королемъ Польскимъ, для того, чтобы не отчуждить отъ себя воиновъ Самозванца, почитающихъ его истиннымъ Димитріемъ.

Monsg^{re} Referendario Firlei m'ha conferito in molta confidenza, et sotto legge di secretezza essere stato scritto qua dalla Maestà del Re, come per certa spia ha saputo, che un Ruteno cittadino di questa città è stato mandato nascostamente da questi Ruteni scismatici alli cittadini di Smolensko a fargli sapere il molto danno, che ha ricevuto da S. Maestà la loro Religion Greca in questa città con haver tolte loro tante Chiese, et come la Maestà Sua inimicissima de la Religione non haveva altra mira, che d'estiparla tutta, et di soggiorgarli tutti sotto l'obedienza del Papa: onde li esortava a star fermi, e costanti a non rendersi mai a Sua Maestà per non veder l'ultimo esterminio de la Religione. Avvisa Sua Maestà, che il sudetto Cittadino, dopo essersi fermato due settimane dentro a Smolensko per tal effetto, s'era hora inviato a questa volta, onde poteva essere di già arrivato in questa Città, commettendo perciò, che si facesse subito prigione, si come hora se ne va facendo secretamente diligenza per trovarlo.

M'ha riferito il sudetto Monsig^{re} essere stato scritto dal Sig^{r} Vice-Cancelliere del Regno a la Serenissima Regina, che se bene quegli Ambasciatori de l'Esercito di Demetrio hanno fatta in palese quell' Ambasciata cosi ardita nel modo, che scrivo a V. S. Illm̃a con altra, hanno con tutto ciò havuto una secreta informatione da li Capi del sudetto Esercito, con la quale hanno significato a Sua Maestà di non haver potuto far di meno di non far quell' Ambasciata in apparenza, come havevano fatto, per non alienarsi da se li Moscoviti adherenti a Demetrio, li quali credono tutta via, ch'egli sia il vero Demetrio, ma che essi devotissimi a Sua Maestà, altro non bramano, se non che la Maestà Sua vadi quanto prima di drittura a loro per congiungersi insieme a l'acquisto de la Città di Mosqua, et di tutta la Moscovia, il qual negotio dovrà essere secretamente trattato con gli Ambasciatori di Sua Maestà, mandati a detto Esercito, li quali s'erano fermati per strada, perchè quelli del campo di Demetrio havevano loro fatto intendere, che non volevano, che fossero venuti innanzi con tutti què $^{m}/_{31}$ soldati, che menavano seco, ma solamente con 100 cavalli, tuttavia mi scrive il Cusborski, che sono di già arrivati quivi, havendo havuto franco il passo, se bene da lui solo, et non da altri ho questo avviso. Et per fine bascio le mani a V. S. Illm̃a, pregandole da Dio sommi contenti. Di Vilna li 14 di Decembre 1609.

Di V. S. Illm̃a, et Rma.

Humilis^{o} et devotis^{o} Ser^{e}.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 149.

XCVIII.

Del medesimo al medesimo. Vilna li 14 di Decembre 1609. (De oratoribus exercitus Demetrii ad castra Polonia Regis).

Отъ тогожe къ томуже, изъ Вильны 14 Декабря 1609. Ан. 1609. О посланныхъ отъ войска Димитріева послахъ въ станъ Короля Польскаго.

E'poi giunto qua il Kotanski, di cui scrissi a V. S. Illma con l'ultime, e con le lettere portate da lui abbiamo avviso, che gli Ambasciatori dell' esercito di Demetrio hanno avuto non una sola Ambasciata all' esercito, come significai a V. S. Illma con l'ultime, ma una al Re (di Polonia) e l'altra al General del Campo, et alla soldatesca.....

Nuntiat. Polon. tom 33. pag. 146.

XCIX.

Del medesimo al medesimo. Vilna li 20 di Decembre 1609. (Rex Poloniae Pseudodemetrium pro vero Moscoviae Duce callide recognoscit).

Отъ тогожe къ томуже, изъ Вильны 20 Декабря 1609. Ан. 1609. Король Польскій притворно признаетъ Лжедимитрія истиннымъ Царемъ Московскимъ.

Un Signore mio amicissimo, et che suole essere ben' avvisato, m'ha conferito in grandissima confidenza, et segretezza, essergli stato scritto dal Campo da un suo amico per cosa verissima, et egli cosi la tiene, che il Re ultimamente ha mandato dietro una nuova instruttione a li suoi Ambasciatori mandati al Campo di Demetrio, con la quale gli impone espressamente, che in nome de Sua Maestà espongano a Demetrio come per le molte ambiguità passate circa la persona d'esso Demetrio, non credeva la Maestà Sua ch'egli fosse il vero Demetrio, ma che hora conoscendo ch'egli è desso, lo manda a salutare come vero Prencipe, et Gran Duca di Moscovia, et ad offerirgli la sua amicitia. Tanto scrive li suddetto dal Campo d'haver veduto nella propria instruttione mandata, ma di non haver potuto leggere più avanti. A che fine il Re habbia fatto ciò non si penetra per hora, se io non volessi pensare, che cio fosse per mantenere quei Moscoviti di Demetrio in credenza, ch'egli sia quel vero, che essi tengono, come la settimana passata scrissi a V. S. Illma, per poter poi Sua Maestà più facilmente eseguire col mezzo d'essi suoi Ambasciatori mandati quegli intendimenti, che devono pas-

An. 1609. sare tra la Maestà Sua, et quei Capi Polacchi dell' Esercito del medesimo Demetrio, come parimente scrissi. Ho voluto in tanto dar conto di ciò a V. S. Illma, alla quale per fine con la riverenza debita bacio le mani, pregandoli da Dio il compimento d'ogni suo desiderio.

Di V. S. Illma et Rma.

Di Vilna li 20 di Dec^re 1609.

Humilis° et devotis° Servit^re.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 190.

C.

An. 1609. **Del medesimo al medesimo. Vilna li 28 di Decembre 1609. (Demetrius Legatos Polonos humaniter accipit; nonnulli Moscorum cupiunt deferre dominium totius Moscoviae filio Regis Poloniae).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 28 Декабря 1609. Димитрій ласково принялъ пословъ Польскихъ; нѣкоторые Московитяне намѣреваются отдать все Царство Московское сыну Короля Польскаго.

.....Monsig^re Referendario Firlei m'ha conferito, ch'era giunto avviso al Campo, che gli Ambasciatori di Sua Maestà mandati all' Esercito di Demetrio erano di già arrivati quivi, et che siano stati molto ben visti, et accarezzati non solo dai Polacchi, ma ancora da Demetrio, et che alcuni di quei Moscoviti si lasciano secretamente intendere con essi Ambasciatori, che desiderano, che Sua Maestà mandasi quivi il Principe Suo figlio, perchè facilmente lo farebbono impadronire in breve di tutta la Moscovia. Di questo particolare non ho riscontri d'altre bande, onde non so che credermene. Ft per fine etc.

Di Vilna li 28 di Decembre 1609.

Humilis° et devotis° Serv^re.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 200.

CI.

Rzeczy Polskich w Moskwie za Dymitra opisanie, przez jednego tam obecnego. Roku MDCV do roku MDCIX.

Описаніе Польскихъ дѣлъ въ Москвѣ при Димитріи An. 1604, составленное однимъ изъ бывшихъ тамъ съ 1605 до 1609 года.

Rzeczy Polskich w Moskwie opisanie. Rok MDCIV. Dymitr Iwanowicz po Oycu swym Iwanie Wasilewiczu dziecięciem pozostawszy miał od Brata swego Fedora Iwanowicza, na on czas Cara Moskiewskiego Księstwo Uglickie na wychowanie. Gdzie przy nim było znacznych ludzi z Panów Moskiewskich, także i paniąt znaczny orszak. A sam Fedor Car na stolicy Moskiewskiéy osiadłszy, żywot swóy skromnie wiodł, tak że mało co państwem rządził, ale więcéy po monasterach chodząc z Czerncami rad konwersował. Był naten czas u niego Koniuszym niejaki Borys Hodun, ten widząc płoche zdrowie Cara, Brata też jego jeszcze małego, za uwiedzeniem chciwośći, chcąc sam Carem zostać, uknował zdradę pod niemi, bo i wten czas sam wszystkim rządził. Nayprzód w Księstwie Uglickim (które odległe od miasta stołecznego było:) subordynował pewne zdrayce, którzy ono dziecię, to jest dzisiéyszego Cara zamordować podjęli się. Był przy Carowiczu także niejaki Włoch doktor, ten wziąwszy wieść o tey zdradzie, onéy natychmiast tym sposobem zabiegał. Wział Chłopczyka jemu podobnego do pokoju, i zawsze mu z nim konwersować, a nawet i w jednéy poscieli sypiać rozkazał. A gdy owo Chłopczę zasypiało, Carowicza na insze legowisko, nikomu się tego niepowierzając odłączał, i tak się zniemi długi czas sprawował. Gdy tedy Zdraycy owi przeciwni wezbrawszy się przedsięwzięcie swoje wykonać, do pokoju wpadli, widząc tam mieysce Carowiczowego legowiska, zadławili w łożku owo chłopczę będące, i ciało porwali. Zaczym stał się w mieście rozruch, o zabiciu Carowiczowym bardzo wielki. Wieść wyszła, zaraz za zdraycami posłano w pogonią, kilku dziesiąt zabito, i ciało odjęto.

Zarazem wtym on Włoch, wiedząc, jako był niedbały w sprawach swoich Fedor Brat Starszy, i to, że wszystką ziemią władał on Borys Koniuszy, rozumieiąc to, że choć nie teraz, jednak kiedyżkolwiek ono dziecię zdradliwéy smierci uyść niemiało, wziął go potajemnie, i uszedł z nim aż ku lodowatemu morzu, i tam go chował miasto chłopca, i to dla ogłoszenia aż do swéy śmierci. Widząc się potym być śmiertelnym radził mu, aby niepowiadając się nikomu Czerncem został, dla doskonalszych lat i baczenia, co za radą jego uczynił, i monasterami się bawił. Zaś Borys Koniuszy udał to przed Carem Fedorem, że się Dymitr brat swóy sam sabił, będąc chorym na kaduk, za co sługi Dmitrowe co przy nim byli, ślad zdrady swéy tracąc na gardła karać rozkazał. A gdy Car Fedor, ciało przynieść rozkazał, chcąc je pochować uczciwie, zbił go ztego przedsięwzięcia, powiedziawszy, żeby w onym Księstwie zapowietrzeć się miało. I także mu tam pogrzeb sprawiono. Potym zaraz i samego Fedora Borys otruł, a sam stolicę i państwo posiadł.

Gdy już tedy Carowicz Dymitr w monasterze

An. 1605. Czerncem będąc przychodził do baczenia, wyszedłsy z onego, udał się do inszego monasteru już bliżéy ku stołecznemu miastu, po tym i do trzeciego i do inszych, coraz się bardziéy przybliżając aż do stolice, a tam i u samego Borysa na pokoju bywał, w Patryarszynym dworze nikomu nieznaczny. Ale bącząc to, że się trudno dla niebezpieczeństwa zdrowia swego miał komu obwieścić, puścił się ku Polszcze, gdzie był u jednego Szlachcica dzieci ucząc czas nie mały, potym od niego poszedł do Braźnia miasteczka Książęcia Wisniowieckiego Adama, i tam się naypierwiéy Humiennemu (tak to Starszego zowią nad Czerncy) objawił, a Humienny Książęciu Adamowi go opowiedział, a Książę wezwawszy go do siebie z rozmaitych miar wypytował się jeżeliby był istotnym dziedzicem Moskiewskim. A z konjektur prawdy doszedłszy, ubior Czerniecki z niego zdjął i ubrawszy go w szaty Polskie, zawiozł go do Książęcia Konstantego Wisniowieckiego Zięcia Wojewody Sendomirskiego, zaś książe Konstanty przywiozł go do Pana Wojewody, a P. Wojewoda do króla Imci do Krakowa, z kąd wróciwszy się z nim zaraz, expedicią uczynił i prowadził go do Moskwy w kilka tysięcy woyska.

Nayprzód tedy, gdy nasi na granice pod pierwszy Zamek Moskiewski podeszli Morawisko nazwany, Czerni tameczna Wojewody powiązawszy, oddali Carowiczowi i Zamek z niemi, a ztamtąd poszli pod drugi zamek Czerniechów, gdzie także Czerni powiązawszy Wojewody i ludzi przywiedli i poddaństwo poprzysięgli. Potym dniu poszli nasi pod Nowogrodek trzeci zamek Moskiewski, na którym zastali ludzi zawartych dworu Borysowego do tysiąca strzelców, przyszło im tam leżeć niedziel 8 dostawając trzeciego zamka, co gdy się działo, przyszło na odsiecz Moskwy, działo się to w roku 1604 ultima Decembris, pewnéy liczby 40,000, człeka, które nasi za pomocą Boga pogromili.

Rok 1605.

Tam gdy ieszcze nasi po potrzebie odpoczywali, miasto Putywl, z którego wychodzi ludzi do potrzeby 40000, z poddaństwem i przysięgą przysłali do Cara, oddawszy także Wojewody powiązane, prosząc żeby posłał zamek, i miasto odebrać, potym i insze zamki mocne; jako Kromy, Rylsk, Orcel, Szewko, i innych wiele, ze wszystkiemi włościami, poddaństwy, przysięgami przysłali, Wojewody w okowach wodząc, nad którémi wszystkiemi Carowicz miłosierdzie czyniąc, w łaskę przyjmował ich, i wolno puszczał. Wtym się P. Wojewoda rozchorował, tak, iż dla opatrzenia zdrowia swego do Polskiéy się wrócić musiał. Więc i woysko Polskie zimna i innych niedostatków cierpieć niechcąc, zbuntowawszy się odeszli, i tak tylko sam Car ztrochą ludzi Polskich, których mógł zaciągnąć, został, a Zaporożców przy nim do ośmiu tysięcy. Z którémi ludźmi odciągnął do włości komarzyńskiéy Nowogrodka niewziąwszy, gdzie przyszedł na woysko Borysowe, przeciw niemu wyprawione, dał im bitwe ale przez złą sprawe Zaporozców, którzy zaraz niepotkawszy się tył podali, przegrał, i sam ustąpić wzad do Putywla musiał, i tam chwilę mieszkał, oczekiwając na pomoc od P. Wojewody, z którą tylko co P. Wojewoda miał wysyłać, alić P. Bóg Borysa nagłą smiercią skarał, która przy słuchaniu posła Duńskiego, za rzuceniem się mu krwi, z ust, nosa, oczu i uszu, zpadłszy z Majestatu umarł. Zaczym woysko Borysowe dowiedziawszy się o śmierci jego, było go w lidzbie 170,000 pod Kromami Zameczkiem Carowiczowym, posłali z przysięgą do niego, i inszych Panów Moskiewskich wiele przyjeżdzało przysięgę mu czyniąc, co drudzy, którzy się

byli do syna Borysowego przywiązali, zobaczywszy, zarazem żonę, syna i córkę Borysowego do więzienia dali. Syn też Borysów był zawsze przychylnym Carowiczowi, i do tego oyca wiódł, żeby sie z nim jednał, rozważając mu, jako Carowicza za jego sprawiedliwością Bóg pomnaża, zaczym tak wiele ziemi posiadał szabli niedobywając. W więzieniu tedy będąc żona Borysowa przyprawiwszy truciznę piła do syna swego, prosząc aby za zdrowie Carowiczowe, bo go miłował, wypił do siostry swoiéy, i tak oboje wypiwszy pomarli. Córka do ust niosąc, postrzegłszy że Matka i Brat mdleją, nie piła, jednak zapachem onym zarażoną ledwie doktorowie uzdrowili. Przyszedł za tym Car do miasta stołecznego Moskwy, gdzie koronacyi bez matki swéy odprawować niechciał, ale posłano wskok po nię, która gdy przyjechała, wyjeżdżal Car przeciw niéy, i pół mile drogi szedł pieszo ze wszystkim orszakiem; także do zamku pieszo ją prowadził, strzemienia się u karety trzymając.

Ultima Iulii Koronacya Cara, koronowany, na stolicy Oyczystéy usiadł, i już doskonałym panem będąc, skłonił się też do oddawania chęci onych P. Wojewodzie Sandomirskiemu, i i do stawienia się w słowie i obietnicach swych, córkę jego w stan święty małżeński na imię Marynę biorąc. Z czym, niewspominając ińszych w téy sprawie potocznych dziejów i posłańców, wielki Poseł Ophanasiéy Owłasiejów w kilka set koni 9 Novembris przyjachał do Krakowa. 11 Novembris wyjeżdzał przeciwko niemu dwor Królewski i ińszych wiele. Witał go P. Wojewoda w gospodzie jego, tamże P. Wojewodzie oddał upominki od Cara posłane; 1 Kożuch marmurkowy z kołnierzem i sztyk. 2. Czarę złotą perłami i kamieńmi sadzoną. 3. Buławę we złoto i w kamienie oprawną. 4. Koń tarantowaty z siedzeniem, jarczak i rząd w złoto kamieńmi sadzone, wodze złote w śmierz łańcuch. 5. Zegarek w kryształe z łańcuchem złotym. 6. Noże dwa, jeden dyamentami sadzony a drugi handzar różnemi kamieńmi. 7. Parę kobierców Perskich ze złota, 8 Soboli przednich soroków 6, i Sobola z kuną żywe. 9. Białozorów trzech ze złotemi dzwonkami. An. 1605.

Dnia 14 Poseł publicé sprawował poselstwo, to jest oświadczając przyjaźń Pana swego, i przymierza wiecznego pragnąc przeciw każdemu nieprzyjacielowi koronnemu zarówno walczyć obiecując, gdzie też zaraz i listy od Cara oddał. Po odprawieniu zaś poselstwa, i poseł i syn jego oddali upominki Królowi Imci, to jest; soboli soroków 12, Marmurkow 8, Pierścień zdyamentem. Luk z saydakiem i strzałami w złoto oprawny. Koń Nahayski pod siodłem, drugi pod dekiem Perskim, trzeci pod dekiem aksamitnym. Po oddaniu upominków odprowadony był poseł do gospody swoiéy.

Dnia 15 wszystkę Moskwę (oprócz posła, który tego dnia chory był;) bankietował Imc Pan Wojewoda dostatkiem wielkim.

Dnia 18 Poseł znowu był na zamku, i przy listach, Króla Imci, Wojewody i wszystkich Senatorow o pannę Wojewodzankę oretenus prosił, pokazując, że, naywięcéy dla tego posłany jest, żeby zaraz szlub wziął, i onę Panu swemu odprowadził, co wszystko otrzymał.

Dnia 19. Pannę Wojewodzankę do Krakowa przywieziono.

Dnia 22 wziął poseł szlub z Panną. Tegoż dnia sprawiał Imc Pan Wojewoda bankiet, na którym byli przytomni Król Imc z Królewicem i Królewną, kś. Kardynał Maciejowski, który też szlub dawał, ksiądz legat, i Panów Senatorów bardzo wiele, wszyscy niemal co ich natenczas w Krakowie było tańczyli, Król zaś i Królewicz z Carową byli nadzwyczay weseli.

Po szlubie oddano zaraz upominki od Maryi Fedorowéy matki Cesarskiéy. 1. Obraz S. Troy-

An. 1606. cy wzłoto oprawni i kamieńmi drogiemi sadzony. 2. Od Cara kléynot Neptuna, który szacowano na 60 tysięcy. 3. Czarka hyacyntowa mało nie téyże ceny. 4. Zegar wielki wjednéy Szkatule zdziwnemi sztukami, to jest trębaczami, bębenistami i innemi misterstwy, które się odzywały, gdy wybijał godzinę. 5. Pierścień z wielkim dyamentem. 6. Zapona, to jest ptak wielki zdyamenty, i rubiny. 7. Czara z kamieńmi drogiemi szczero złota, 8. Okręt ze srebra pozłocisty misterną robotą. 9. Zwierz z skrzydłami złotem i kamieńmi oprawny, 10. Portret bogini Dyany na jeleniu złotym siedzacéy sztuka bardzo kosztowna. 11. Pelikan srebrny serce z siebie dla piskląt wyjmujący 12. Paw z roztoczonym ogonem od złota. 13. Pereł kilka nakształt gałek muszkatelowych wielkich, inszych zaś pereł bardzo wiele sznurów które wszystkie ważyły łotów cztery tysiące ośmnaście. 14. Złotogłowów, teletu, aksamitu sztuk ośmnaście. To wszystko oddawano przed objadem. Odprawił się ten obiad dosyć spokoynie i zwszelką wspaniałością. Po którym nazajutrz P. Lipnicki, który nato czekał, bieżał zlą nowiną na Moskwę do Cara.

Dnia 24 nawiedzał Poseł pannę Wojewodzankę, jako Carową i Panią swoję. Tegoż dnia oddał upominki Panu Starośćie Sanockiemu bratu jey a synowi P. Wojewody to jest: 1. Szablę i Karwasz w złoto oprawne i kamieńmi sadzone. 2. Czarę złotą pierwszym podobną. 3. Noż kosztowny, 4. Soboli sorok pięć, Marmurkow trzy. 5 Białozora z dzwonkiem złotym. Oddał też samey Pani Wojewodzinéy i Pani Chorążynéy babce Carowéy soboli i pereł dosyć.

3. Octobris Carowa z Krakowa do Promnika wyjechała, którą prowadził oyciec sam Wojewoda, matka jéy i Poseł ze wszystką Moskwą i innych wielą. Był przy tym wyjeździe iey konkurs ludzi bardzo wielki w oczy zachodzących, tak że ledwie mógł przcyrzeć człeka. Poseł i Pan Wojewoda odprowadziwszy ich na to mieysce, wrócili się do Krakowa, gdzie byli przez wesele Królewskie. Tegoż właśnie czasu przybieżał goniec do Posła i upominki na wesele przyniosł.

Dnia 12 Decembris oddawał Poseł upominki, to jest: 1. Kanak z kosztownym kamieniem, 2. Zegar. Przy których oddał też swoje P. Wojewoda; to jest: Roztruchanów 4. i zegarek który miał od Cara między upominkami.

Die 18 Decembris wyjechał Poseł z Krakowa, a zaś P. Wojewoda i Pani Wojewodzina żona jego z Carową córką swoją zostali się tym czasem na Promniku.

Rok 1606.

Dnia 3 Stycznia przysłał Car do Krakowa Panu Wojewodzie pieniądze, to jest, trzy kroć stotysięcy złotych, a Panu Starośćie Sanockiemu synowi jego pięćdziesiąt tysięcy złotych. Z temi pieniędzmi przyjechał P. Ian Baczynski i Michayło Tolsochanów Moskal, przy których przysłał też i upominki, które dnia 5 Ianuaryi oddawali, to jest: 1 kleynot zjedney strony imię Iezus a z drugiéy Marya wyrażone, których litery z dyamentów w złocie sadzone były, liczba zaś ich z obu stron sztuk 96. 2. Łańcuch szczerozłoty, w nim dyamentów sztuk 136. 3. Pacierze perłowe nakształt wielogrochu, 4. Manele z dyamentów perłami przeplatane, 5. Złota skrzyneczka z perłami, 6. Trzy Cegły złota ważyły 15 tysięcy. 7. Miss złotych dwie a półmisków 12. 8. Solniczka Hyacyntowa we złocie. 9. Roztruchan także Hyacyntowy w złoto sadzony i z nakrywką. 10. Miednica z nalewką złote z misterstwy, 11 Pierścień o trzech dyamentach.

Dnia 14 znowu goniec Moskiewski Iwan Bezobrazny z listy do Króla Imci i do Pana Woje-

wody samodziesiąt do Krakowa przyjechał. Dnia 22 odprawę wziąwszy pospołu z Panem Wojewodą z Krakowa wyjechał. Dniem tylko przedtym wyjechała też Carowa z Promnika ku Samboru.

Dnia 1 Februaryi P. Lipnicki zajechawszy drogę Panu Wojewodzie w Dembowcu, listy od Cara oddał, w których Car prosił żeby czym prędzéy w drogę się ku Moskwie pośpieszył. Przeto niebawiąc się P. Wojewoda (tylko mięsopusty w Sanoku a w Olszanicy odprawiwszy) Die 11 Februarii z Carową i ze dworem przyjechał do Sambora. Tam posłańcy z Moskwy często przybiegali. P. Dębski, P. Skliński, P. Gorski, Moskwa, przez których Car pisał utyskując o nierychły wyjazd, aż na ostatek wrócił się zdrogi i sam poseł Ophanias i z roskazania Carskiego przyjechał do Samborza z wielkim narzekaniem.

Dnia 22 Februarii wpięci dziesiat koni z wielkim lamentem czynił przemowę do Carówéy i do Pana Wojewody, utyskując o nierychły wyjazd.

Dnia 2 Martii w tę drogę Moskiewską puścił się P. Wojewoda z Carową, z Ophanasiem i z niektóremi Panami przyjacielmi, bo drudzy aż wdrodze dojeżdzali drogą bardzo złą.

Porządek drogi Moskiewskiey. Z Sambora do Lublina mil 30. Die 2 Martii pierwszy nocleg w Kupnowicach. Die 3. drugi w Mosciskach. Die 4 trzeci w Lubaczowie. Die 5. czwarty w Łukowéy. Die 6. piąty w Siebrzesinie. Die 7. szósty w Skrzonowie. Die 8. siódmy w Lublinie. Zmieszkali w Lublinie ad 14 Martii. Tamże znowu przybieżał Pan Skliński z listy od Cara, przeto tegoz dnia 14 wyjechali z Lublina.

Z Lublina do Brześcia mil....Die 14 pierwszy nocleg w Łęcznéy. Die 15 drugi w Ostrowie. Die 16 trzeci w Parczowie, Die 17 Czwarty w Roszczku. Die 18 piąty w Brześciu. Die 19 Szosty tamże. Niedziela Kwietnia. Z Brześcia do Słonima mil 27. Die 20 Marca pierwszy nocleg w Kamieńcu. Die 21 drugi w Szereszowie. Die 22 trzeci w Nowodworze. Die 23 czwarty w Rożanéy. Die 24 piąty w Słonimie. Szosty tamże, die 25, siodmy tamże, die 26. Wielkanoc. Podeymowano wszystkiemi dostatkami od P. Kanclerza Litewskiego. Z Słonima do Mińska mil 25. Die 27 Martii pierwszy nocleg w Molczadzi. Tam odprawiono P. Dębickiego do Cara, a P. Kazanowski przyjechał. Die 28 drugi nocleg w Cyreniu. Die 29 pod Mirem przeprawa przez Mir, nocleg trzeci. Die 30 nocleg czwarty w Nieświżu, die 31 piąty nocleg tamże. P. Wojewoda Wileński Solemnissimé traktował. An. 1606.

Dnia 1 Kwietnia nocleg szósty w Mikołajowszczyznie, die 2. Siodmy w Koydanowie, die 3 ośmy w Mińsku, die 4 dziewiąty tamże, die 5 dziesiąty nocleg tamże. Tam zastaliśmy pieniądze, które Car na strawne przysłał trzydzieśći i pięć tysięcy złotych. Tamże przybieżał P. Skliński, którego było z Lublina z listami wyprawione, w których Car przepraszał, że go w pierwszych listach obrażał o nierychły wyjazd. Z Mińska do Orszy mil 38. Die 6 Aprilis, pierwszy nocleg w Smołowicach, 7 ejusdem wtóry nocleg w Boryssowie. 8. Ejusdem trzeci nocleg w Naczy. 9. Ejusdem czwarty nocleg w Bobrze, 10. Ejusdem piąty nocleg w Tołoczynie. 11 ejusdem szósty nocleg w Kochanowie. Podeymowano od P. Kanclerza Litewskiego, 12 ejusdem siódmy nocleg w Orszy, 13 ejusdem ośmy nocleg tamże, przeprawa przez rzekę Dniepr tegoż dnia była za Orszą. Ta przeprawa cokolwiek zabawiła, poniewaz dnia 14 ejusdem coraz położone mosty impetem swoim woda znosiła, dnia osobliwie 15 ejusdem. Z Orszy do Bajowa mil 8, Die 16 ejusdem pierwszy nocleg był w Swatoszycach. Die 17 ejusdem drugi nocleg w Bajowie. Kilka Moskwicinów przybie-

An. 1606. gło z listy. Z Bajowa do granice mila równa. Die 18 ejusdem przejechaliśmy granice, iest rzeczka mostem położona, tam nas nikt niepotykał, tylko czterech Moskalów ludzi statecznych, którzy Ofanasowi Posłowi i listy oddali i pozdrowili Carową i Pana Wojewodę.

Spisek orszaku w którym za granice wyjechali; to jest: P. Wojewoda osobą swą jeden, a dworu jego z Zołnierzami i piechotą osob 445. Koni zaś wszystkich 411. Carowa osobą swą jedna, dworu jéy osob 251. Koni wszystkich 251. P. Starosta Krasnostawski jeden osobą swą, dworu jego osob 107 koni 115. Książe Wiśniowiecki osobą swą jeden, dworu jego osob 215 koni 255. P. Starosta Sanocki osobą swą jeden, dworu jego z zołnierzami osob 415, koni 411. P. Starosta Łukowski osobą swą jeden, dworu jego osob 87 koni 96. P. Tarło Chorąży Przemyslski z żoną swoją osob 2 dworu jego człeka 21 koni 69 P. Marcin Stadnicki osobą swą jeden, dworu jego Człeka 36 koni 33. P. Ierzy Stadnicki osobą swą jeden, dworu jego człeka 21 koni 24. P. Samuel Bal osobą swą ieden, dworu jego człeka 29, Koni 30. P. Paweł Tarło Staroscic Sochaczewski osobą swą ieden, dworu jego człeka 9, Koni 10. P. Niemojewski Podstoli Koronny osobą swą ieden, z nim ludzi 15, koni 13. Ksiądz Pomaski Sekretarz Królewski, osobą swą ieden, znim ludzi 16, koni 17. P. Wolski osobą swą ieden, z nim ludzi 20, koni 19. P. Broniewski osobą swą ieden, z nim ludzi 8, koni 7. P. Pomaski osobą swą jeden, z nim ludzi 10, koni 10. P. Lubomirski osobą swą ieden, z nim ludzi 12, koni 12. P. Iasionowski, którzy był przystawem u Ofanasa, osobą swą jeden, ludzi 11, koni 12. P. Piotr Domaradzki osobą swą jeden, ludzi z nim 9, koni 15. Zakonników 5 i czeladzi ich 16, koni 16. Pani Tarłowa Staroscina Sochaczewska osobą swą jedna, dworu jey ludzi 50, koni 45. Pani Kazanowska osobą swą jedna, z nią ludzi 19, koni 19. Pani Herburtowa osobą swą jedna, z nią ludzi 24, koni 17. Ormian przytym i Kupców przy Panu Wojewodzię oprócz tych co na swą szkodę iachali było osob 12 i koni 16. Wszystkich w liczbie według tego komputu było człeka osob 1969, zaś koni 1961. To się tak pisze, jak komu czeladzi i koni chować pozwolono. Ale nalazłoby się było nad to do trzech set człeka, także i koni, ponieważ przy tych dwóch dworach Carowéy i Wojewody mogło być nad liczbę ich Komputu do 200 Człeka i koni takze.

Takimże sposobem szły tego dnia wozy, te naprzód które się po zad pisały. P. Wojewoda za niemi, a na samym ostatku Carowa z białą płcią, husary i piechota po stronach, czasem wprzód, drudzy jeździ każdy za swym Panem, kolaski i wozki po parze koni wprzód puszczono dla zawady za granicą. Na każdym potoku mosty dobrze sporzadzone były, i tak aż do saméy Moskwy, jednak tego dnia i niemal do Smoleńska wiele kolas, wozów więzło w błocie dla zbyt złéy drogi.

Od granicy do Smolenska mil 15. Die 18 Aprilis pierwszy nocleg w Krasnym. Tam gdyśmy przyjeżdzali, z każdego sieła wynosili ku nam Popi chleb i sól na znak przyjaźni i prosząc o błogosławięństwo. Wtym to Krasnym siele albo wsi pierwsza stacya Carska, ale słaba z pierwszego razu, aż potym za pisaniem Pana Wojewody poprawiono. Wielka w tenczas niepogoda uderzyła, kiedy także się wiele niewygody i nędze zażyło, osobliwie dla ciasnego stanowiska, bo tylko kilka chałup było, a izbę nowa postawiono dla Carowéy. Drudzy zaś wpobliższych derewniach stali, a inni w budach w błocie po same prawie kostki, dla któréy to pluty przytym i dla inszey ordinacyi z strony żywności przyszło tam stać przez dzień 19. ejusdem.

Die 20 ejusdem nocleg w Lubliwie, także sta-

nowiska niebyło, oprócz pary świętlic dla Carowéy nowopostawionych a kilka chałup, takoż w budach a po derewniach bliskich stać trzeba było. Tam zastaliśmy pod tysiąc człeka, którzy tam już mieszkali od dwodziestu niedziel, czekając na przejazd Carowéy, jakoż za pierwszym jey wéyrzeniem, skoro na mieyscu stanęła, zwyczajem swym honor jéy czyniąc, ci wszyscy czołem bili. Przy tych ludziach był Kniaź Moskiewski niejaki Wasilyi Michałowicz Massalski i drugi Michayło Alexandrowicz Nagi wuy Carski. Ci obydwa skoro Carowa wysiadała, wszedłszy do izby z kilkudziesiąt dworzan swoich, zaraz ją przywitali i czołem nisko bijąc o ziemię, listy od Cara jéy oddali, także i Wojewodzie Oycu iéy. Zastaliśmy też tam i koni 54 białych, które zasłano pod Carowę, sani troje z oknami, zewnątrz sobolami podbitych, szory aksamitne, w pierwszych szło koni 12 pod Carową, w drugich 10, w trzecich ośm pod białegłowy. A ostatek koni na powodzie 24.

Die 19, już też osobne obroki na dwor Carowéy dawano i kuchnia dla niéy była osobna, a Panu Wojewodzie i Panom przyjaciołom osobno.

Die 21 Aprilis trzeci nocleg w Smoleńsku. Wszystka tu Moskwa prowadziła Carową i z Smoleńska przytym wyjeżdżało ich bardzo wiele i miru (pospólstwo zowią mirem) do kilkudziesiąt tysięcy człeka, którzy czołem bili, sobole darowali, a Czerncy zaś chleby i obrazy przeciw niéy wynosili. Zamek wszystek, który jest w Smoleńsku bardzo wielki, strzelcami w koło obstawiono, których było do dwoch tysięcy, chleby także i sol i obrazy i ztąd ku niéy czerncy wynosili. Nazajutrz die 22 Aprilis Carowa w dworze swym objad jadła, a zaś P. Wojewoda z panami przyjaciółmi, zaproszony był do Kniaźia Massalskiego, z kąd, jak się obiad skończył do gospod po tym swoich się rozjechali. Dwa kroć tam nas ogién straszył, pierwszy raz jak się zapaliła Kuchnia Carowéy, a drugi raz w moiéy gospodzie zapalił pachołek móy kilka funtów prochu, którym sobie oczy i twarz wypalił. I to to jest, co snadź pierwszą złą wróżką było dalszego dla nas nieszczęścia, jako i tego człeka, bo potym w Moskwie zginął, a nas przecię P. Bog zachował złaski swoiéy. An. 1606.

W Niedzielę die 23 Aprilis tamżeśmy stali bo Imć P. Wojewoda chory był. Muzyce przy mszy bardzo się Moskwa dziwowała, aż blanki łamali cisnąc się.

Z Smoleńska do Wyazmy mil 28. Die 24 Aprilis pierwszy nocleg w Pniowie, tam obroku na konie poprawiono, po pułtorey beczki owsa, i wóz siana na dziesięć koni dawano.

Die 25 Aprilis, drugi nocleg w Dupkach, przed tą derewnią przewóz przez Dniepr, z którym zchodzi się rzeka Wop, na tym miéyscu we dwuch milach promów było dosyć, jednak, iż szeroko było wozić, cisnęli się do przewozu, tak że utonęło do kilkunastu człeka, jak się prom z niemi przeważył. Pod ten czas w rocie P. Starosty Sanockiego towarysz towaryszowi palec uciął cisnąc się na prom. Od przewozu drogę borem prostowano i moszczono, mostów do noclegu 26 stanęło. Tamże przybiegł z listami od Cara Moskwicin niejaki Borys Michayłowicz Łyków, krayczy, w których się weselił z szczęśliwego wjechania P. Wojewody i Carowéy Małżonki swéy w Państwa swe, oraz wyrażał, że wedle potrzeby każe dawać wszelkie wygody i sam z radością na przyjazd ich oczekuje.

Die 26 Aprilis. Trzeci nocleg w Drohobyczy, także drogę prostowano i moszczono przez lasy. Die 27 Czwarty nocleg tamże, a iż się nasi surowie z Moskwą obchodzili, tedy postanowiono sędziów i artykuły spisano. Ale tego prawa nieobserwowano. Z tego mieysca P. Ian Baczyński przodem do Cara był wyprawiony. Die 28 Aprilis piąty nocleg w Kolpitzie, drogą

An. 1606. arcyniepoczciwą. Samych mostów 45 było. W ten dzień P. Gorski od Cara z listami przybieżał, a za nim Ophanas poseł Carski, który był przodem z Smoleńska wyjachał. Wtych listach prosił Car aby P. Wojewoda z kilka panów przyjaciół, przynaymniéy w sto koni do Moskwy poprzedził, a to dla ustnéy namowy z strony wesela i inszych ceremonii. Tamże Ophanas oddał upominki Carowéy bardzo kosztowne, to jest; koronę dyamentową i bindę na kapelusz, z dyamentów zaponę, i pereł uryańskich wielkich 4. Sznury, podléyszych kilkadziesiąt, zegarek złoty w baranku, a drugi w wielbłądzie. Die 29 Aprilis szósty nocleg w Wyazmie. Wielka noc Ruska tego dnia była, ale i tego dnia Moskwa spiesząc się, wytchnąć sobie niechciała, i więźniów tamże niemało wypuszczono przedniéyszych z Bojarów, każdego, według zwyczaju, piękną bardzo chustką udarowano. Z tego Wyazma do Moskwy rachuią mil 36. Na tym noclegu rozjechał się P. Wojewoda z Carową. Die 30 Aprilis, pierwszy nocleg w Zajezierzu, P. Wojewoda z Książęciem Wiśniowieckim i z Panem Starostą Sanockim, a zaś P. Chorąży, mało co z sobą sług wziąwszy, w Czarowie miasteczku.

Die 1 Maja, drugi nocleg Carowéy w Dobry a zaś P. Wojewody w Możaysku mieście. Wtym mieście jest Cerkwi 5. Z tych nayprzedniéysza Mikuły, którego za Cudotworcę Narod Moskiewski uznaje, i tam na święto jego (jako też i inne dni) zewsząd się schodzić zwykli. Die 2 Maji Trzeci nocleg Carowéy w tymże samym mieście Możaysku, a zaś Pana Wojewody wo wsi Wiazoméy w sześciu milach od stołecznéy Moskwy odległéy. Ta wieś była to majętnością nieboszczyka Cara Borysa. Dwor tam jest dosyć wielki, gęsto na koło sztachetami ogrodzony, i fossą ocembrowana obwiedziony. Wedle tegoż dworu jest Cerkiew murowana dosyć piękna, w któréy obrazy, świece, lichtarze i kosztowne i osobliwą porobione inwencya. Tu pod Imci Pana Wojewodę świeże konie z Moskwy przysłano, i co osobliwa rzecz, stado nam Carskie prezentowano. Die 3 Maji Czwarty nocleg Carowéy w tymże samym Możaysku, a zaś P. Wojewody pod wsią jedną nazwaną Manaczyn, gdzie w namieciech Carskich dosyć kosztownych i bogatych, umyślnie na to postawionych nocował. Tych było 12. Tamże dosyć przepyszna karetę w sześć koni zaprzężona pod niego z Moskwy przysłano. Die 4. Piąty nocleg Carowéy w Drowaczowie, a zaś P. Wojewody w stołecznym mieście Moskwie. Wjazd P. Wojewody do tego miasta takowy. W dzień Bożego wstąpienia wysłał Car konie 4 z siedzeniem, a jednego pod Imci Pana Wojewodę, na którym siedzenie było dosyć kosztowne od złota, inne trzy konie pod Panów przyjacioł na które wsiedli. Na cwiérć mile od miasta wyjechał Bosman no koniu dosyć bogato ubrany po Ussarsku, a z nim przednich Bojar i Panów Moskiewskich do półtora tysiąca było, którzy wszyscy Imci Pana Wojewodę na mieysce prowadzili. Most też osobliwéy przez rzekę Moskwę inwencyi bez palów tylko na samych linach położono, za którym przed pierwszą bramą stało konnych ludzi dosyć przystoyno ubranych wielka liczba. Ci we dwa rzędy byli ustanowieni, a nas środkiem pomiędzy nich puszczono. Był tam między niemi nicznacznie i sam Car, i Imc Pan Domaradzki stał z rotą polską, ale żadnego z nich za most na drugą stronę niewypuszczono. Prowadzono tedy P. Wojewodę w téy wszystkiéy assystencyi aż do dworu, który był w zamku. Tam ledwieśmy zsiedli, przyniesiono potraw z kuchni Carskiéy do jedzenia dosyć suto, które wszystkie na kosztownych od złota półmiskach były wydawane, między tymi naywięcéy było ciast wymyślnych, ale cóż potym, kiedy to wszystko było nie do

smaku, bo niesłono. Picia także dosyć dostatkiem i wiele dawano. Iak się obiad skończył, przysłał Car powinnego swego Kniazia Iwana Fedorowicza Chworostyna, nawiedzając i ciesząc się z szczęśliwego przyjazdu do państw Iego Moskiewskich Imc Pana Wojewody. A wszakże tegodnia Imc Pan Wojewoda nie witał Cara. W tenże dzień jeździł Car do pewnego Monasteru (jako zwykł był czynić) do matki swéy, który manaster tamże jest w Zamku przy bramie. Szata na nim była biała, a koń pod nim z wilczata kasztanowaty, alabartników kilkaset koło niego było, i Moskwy konnéy bardzo wiele.

Die 5 Maji szosty nocleg Carowéy w Iasomey. Ale tego dnia Imc P. Wojewoda witał na Moskwie Cara tym sposobom. Z dworu swego, w którym na tenczas rezydował, prowadzony był aż do Zamku. Zobustron tłum niezliczony strzelców, prawie jeden na drugim polegając, onemu assystowało, a po wschodzie strzelcy aż do wielkiéy sieni pałacu, w któréy pełno stało Bojar kosztownie ubranych. Z sieni weszliśmy do izby, gdzie Car sam siedział na majestacie w szacie z pereł, a kamieni drogich w Koronie wysokiéy, sceptrum wprawéy ręce trzymając. Ten majestat był szczerozłoty wzwyż na łokci trzy, czterema szczytami na krzyż pokryty. na tych szczytach bania, na którey orzeł bardzo kosztowny postawiony, od szczytów wisiały kutasy dwa nad filarami z pereł a z kamieni drogich, a między niemi kamień Topasius, większy niż Włoski orzech. Filary zaś pod kutasami takie dwa lwy, wielkośćią naksztalt wilków srebrni leżąc trzymali Lichtarze dwa złote na których gryffowie stojąc kolossów onych sięgali. Na majestat było 3 stopnie złotogłowem kryte.

Po bokach Carskich stało po dwóch Panów z berdyszami żelaznemi na toporszyskach złotych. Szaty na nich spodnie i zwierzchnie z białego były aksamitu gronostajami podszyte i obłamowane. Bóty także białe, sami łańcuchami byli przepasani. Po lewéy ręce stał Dymitr Szuyski z gołym mieczem, w szacie złotogłowowéy podszytéy sobolami. Za nim w tyle Cara pacholę jedno w kosztownéy szacie chustkę trzymające. Po prawéy stronie siedział stołeczny Patryarcha, przed którym trzymano krzyż na złotey misie. Po nim Biskupi i wszystka rada duchowna, a po nich zaś Senatorowie i inni dworzanie siedzieli, po lewéy ręce także Senatorowie i Dworzanie. Tam P. Wojewoda pocałowawszy rękę Carską, uczynił rzecz do Niego, którą tak Go rozrzewnił, że płakał jako bobr, chustką sobie oczy coraz ocierając. Odpowiadał od Cara Ophanas poseł, potym P. Wojewoda siadł na kilka kroków przed Carem, na drugiéy zaś ławie siedli Panowie przyjaciele. Pomiędzy które ławki szliśmy z rejestru do pocałowania ręki Carskiey. Co gdy się skończyło, Car zawoławszy do siebie do Majestatu P. Wojewodę, prosił go na obiad, a panów przyjacioł przez Bosmana. Wyszedł potym P. Wojewoda na ganek, Który idąc, zaszedł mu drogę Patryarcha stołeczny z swemi duchowienstwy. Ten wprzód przywitał się z nim, a potym z pany przyjaciołmi, gdzie też dawał im krzyż całować oraz błogosławiąc. Za duchownemi wyszedł Car, prowadzono Go pod obiedwie ręce do Cerkwie, a przed nim niesiono jabłko złote i z krzyżem. Po małey chwili szedł za nim Wojewoda do téyże saméy Cerkwi i stanął w pobocznych drzwiach Cerkiewnych w Krużganku patrząc pilno na ceremonie. Wtym czasie przyniesiono do Cerkwi inszą Koronę lżeyszą Carowi. Po nabożenstwie w tymże krużganku usiadłszy Car chwilę z Panem Wojewodą rozmawiał, Potym Go prowadził P. Wojewoda na pokoje, które są z drzewa budowane, ale z tym wszystkim dosyć ozdobnie i wspaniale. Zawiasy albowiem i wrzeciądze u wszystkich drzwi szczerozłociste, pie- An. 1606.

An. 1606. ce zielone a niektóre srebrnemi kratami wpół obwiedzione. Tam przebywszy, poszli potym do stołowéy izby, przed którą stało w sieni bardzo wiele naczynia złotego a srebrnego, między którym było też siedm beczek srebrnych nakształt śledziowek złocistemi obręczami obwiedzionych. Stołowe takżę naczynie wszystkie od złota. Inszego srebra pospolitego, jako to konwi, wanien etc. bardzo wiele. Izba stołowa Perską błękitną materyą była obita. Listwy zaś koło drzwi i koło okien złotogłowowe, Majestat czarny złotemi strefami przeszywana materya. Stół pod nim srebrny złocisty obrusem haftowanym przykryty, za którym sam tylko siedział. Drugi stół po lewéy ręce a zatym P. Wojewoda i przyjaciele jego siedzieli. Trzeci zaś stół był podle tegoż samego przeciw Cara. Tam nas sług pasadzono przeplatając Moskwą którzy czestowali. Talerzów nam nie dano, tylko 4 dla Panów i to jeszcze Car powiedział, iż się to dzieje nad obyczay. Po prawéy ręce Cara Senatorowie, których tam dumnemi Pany Zowią, siedzieli.

Wody nie dawano, ale stała tam rura jedna wielka srebrna pozłocista wzwyż na chłopa, a koło niéy trzy miednice obwiedzione jedna nad drugą, w które woda rurkami z wierzchu pryskała, jednak się nikt nieumywał. Stała zaś w izbie służba alias serwis, więcéy złotym naczyniem aniżeli srebrnym aż pod wierzch zastawiona. Wtym przedziwnym kredensie, Lwi, smocy, jednorożce, jelenie, gryffowie, jaszczurki, konie i insze roztruchany dziwne i wielki znaydowały się. Przynoszono zatym potrawy, ryby rozmaite, bo dzień był piątkowy. Nayprzód iednéy potrawy półmiskami stół zostawiono, to jest półmisek od półmiska wzdłuż na łokieć, a gdy te zdjęto, toż drugą postawiono. Chleba niepołożono jak Zwyczay, ale każdemu od Cara, jako zasiedli do stołu, po sztuce wielkiey białego chleba noszono, z któregośmy sobie i talerzy czynić musieli. Ciągnął się tak ten obiad kilka godzin. Ciast rozmaitych smacznych bardzo wiele noszono, na te stoły, a wszystko na złocie. Co z strony picia, pił nayprzód Car do Pana Wojewody, potym do panów przyjaciół, a potym też nam wszystkim oddawano Carskie pożałowanie, to jest po czarze wina, za którym rozmaitych miodów, piwa podsycanego, i co komu było lubo, wielką wielkość, a wszystko we złocie stawiono, kredense u stołu Carskie z prosta odprawowano bez ukłonu, i czapek nawet niezdeymowali Trukczasczowie, których tu stolnikami zowią, tylko głowi ruszali. W pół obiadu osłabiawszy na zdrowiu P. Wojewoda, wyszedł do Carskiego pałacu, za którym niepuszczono nikogo, oprócz pary pacholąt. Wpół obiadu przyszło Laponów do 20 Człeka wszyscy z łukami. Ci Laponowie jest to narod, którzy mają ziemię swoję aż ku Indyi i morzu lodowatemu przyległą. Na jeleniach jeżdżą, a dań Carowi Moskiewskiemu oddają. Każdy który siekierę zduża podnieść powinien dać na rok od siebie dziesięć soboli. I na ten czas tę to dań Carowi przywozili. Surowiznę jedzą tak ryby jako i mięso, wiary żadnéy niemają, tylko słońce, miesiąc, drzewa, niedzwiedzie, i co się komu podoba, chwalą. Żony sobie kupują, to jest zakupi sobie z młodu dziewczę małe, i tak czeka aż podrośnie. Tak są odlegli od Moskwy, że rok cały do nich jechać trzeba, niż do ich nacyi przyjedzie. Domów też żadnych mie mają, tylko pomieszkawszy na jednym miéyscu w pustyni kilkanaście niedziel, przenoszą się znowu z tego mieysca na insze mil kilkadziesiąt, i tak mieszkają poki się znowu gdzie nieprzeniosą. Ich zabawa jest ustawiczna, z łuku bić zwierza i tym się szczególnie żywią. Po obiedzie żadnych niebyło wetów tylko przyniesiono półmisek oliwek, które Car z rąk swych onym stolnikom rozdawał, i ten to jest obyczay w Moskwie, którego na znak wdzięcz-

nośći za posługi ich Carowie zażywać zwykli. Odszedł za tym Car na pałace, a Panowie przyjaciele do naznaczonych sobie gospod rozjechali się. Pana Wojewodę zaś wieczorem już samym krużgankami do dworu przywieziono.

Dnia 6 Maji siodmy nocleg Carowéy tamże. P. Buczyński znowu przywiozł upominki, ośm kanaków bardzo bogatych, także i ośm sztuk przedniego złotogłowu. A tu zaś Pan Wojewoda zjadłszy w swym dworze obiad, jachał na zamek, gdzie zastał Cara przy dobréy myśli. Muzyka P. Starosty Sanockiego, których było 40 grali przed Carskim pokojem w Carskiéy izbie, która była oponami zlotem tkanemi obita. Drugi pałac złotogłowem, trzeci wktórym sam Car był bardzo kosztowną złotą materyą także obity. Iak kapéla grała, Moskwa bardzo się dziwiła. W sieni przed pierwszym pokojem stała służba (to jest kredens złoty i srebrny Bogów i ptaków) złotem i srebrem obstawiona, a wszakże nie tym które było w stołowéy izbie, ale już odmiennym i bardzo tego wiele było. Nalewano picia rozmaitego dosyć. Car sam wysłał do nas Bosmana prosząc, żebyśmy byli dobréy myśli. Przebierał się tez kilka kroć, i po Ussarsku i po Moskiewsku. Po Hussarsku zupan złotogłowowy i Delia czerwona aksamitna, perłami i sztukami nasadzana, ubranie czerwone, baczmagi szafianowe, i tak się cieszył oną muzyką aż ku wieczoru. Kazał im potym dać tego dnia dwa tysiącé złotych. Książę z Panem Starostą Sanockim tańcowali przy nim, potym odprowadzono P. Wojewodę do dworu, ale zaś znowu jechał do Monasteru witać Matkę Carską, wziąwszy z sobą po parze tylko chłopiąt, z tamtąd jachali znowu na wieczerzą Carską i tam już zabawiali się niemal ku dniowi.

Die 7 Maji ośmy nocleg Carowéy tamże. Tam przypędzono stada z których do ośmiudziesiąt bachmatów między dworzany a sługi swoje sama rozdała. A zaś w Moskwie Panowie u Cara na wieczerzy tego dnia znaydując się byli dobréy myśli. An. 1605.

Die 8 Maji dziewiąty nocleg Carowéy tamże, Zgorzało chałup kilka, samaż Moskwa się paliła. A owdzie z Moskwy Car z panem Wojewodą na łowy jeździli, tam między inszemi zwierzami puszczono też niedzwiedzie, z których gdy się pierwszy nicht nie śmiał jąć, Car sam natarłszy do jednego razu rohatyną, tak aż się toporzysko skruszyło zabił, i szablą szyję uciął. Zaczym krzyknęła Moskwa weseląc się z tego. Tamże po tym w namiocie wszyscy jedli.

Die 9 Maji w tychże namieciech Carowa ruszywszy się z Wiazoméy nocowała. Die 10 et 11 Maji tamze znaydowała się, a owdzie zaś na Moskwie na wyjazd się przeciwko niey gotowało przez ten czas. Witali ją też tamże mieszczanie i kupcy Moskiewscy i upominki oddawali, między któremi znaydowało się 5 roztruchanów, złotogłowu sztuk 5 i soboli przednich soroków pięć.

Die 12 Maji, wjazd Carowéy do Moskwy, wszyscy Panowie przyjaciele i z sługami dworów swych konno prowadzili, wozy wszystkie z czeladzią do miasta wprzód wyprawiwszy. Zajeżdżał w drogę widzieć ten porządek sam Car nieznacznie, tylko w dziesiąciu koni. Potym wróciwszy nazad ordynował ludzi swoich, jako wyjeżdzać mieli, także i drugich przy namieciech, których dwa nad rzeką Moskwą pod samym miastem było rozbito. Postawił też dwiema rzędami strzelce swe do namioty i alabartniki, tak, że wszystkich tych mogło być do tysiąca człeka. Iak przyprowadzono Carowę, tysiąc koni Hussarów Cesarskich zaraz w bok namiotom stanęło. Imc Pan Małogoski poseł I. Kr. mci uprzedził wyjazd Carowéy godziną. Zsiadła tedy do tych namiotów Carowa, i tam ją witano od Cara, i przemowę czyniono wdzięcz-

An. 1606. no bardzo, jako ją do miasta swego stołecznego przyymuje i cieszy się oraz z szczęśliwego w dobrym zdrowiu jéy przyjachania. Tamże wyjechawszy strono i świętnie Wojewodowie, Kniaziowie, dumni Bojarowie i wszystek dwór Carski witali potym Carową z zwyczaynemi nacyi swoiéy ceremoniami. Potym prezentowano iéy od Cara karetę, po bokach srebrem oprawną i z Herbami Carskiemi. Wtéy karecie było koni tarantowatych 12, z których każdego w ręku prowadzono. Do którćy wsiadlszy zaraz po tym witaniu, wjechała w miasto. Alabartnicy i strzelcy szli około karety z roty Hussarskiéy panów przyjacioł naszych przodkiem szli Panowie, a Moskwa przed karetą jechali. Gdy już w stare miasto za trzeci mur wjachała, w tym w trąby i bębny uderzono, których bardzo wiele na teatrum przed zamkiem zbudowanym na odprawowanie z szczęśliwego przyjechania tryumfu zasadzono. Było tego grzmotu dość długo, poki aż do zamku nie wjechała, gdzie Carska matka mieszkała, niemieszkając tedy wysiadła z karety swojéy i onę tamże i Cara przywitała. Tamże przy matce aż do Koronacyi i do wesela z Fraucymerem była. Potym Car na zamek, a inni wszyscy do swych gospod, które daleko i różno od siebie mieli, odjechali.

Die 13 Maji. Nazajutrz do powitania Cara Panom powinnym i przyjaciołom czas naznaczony, które się odprawowało w zwykłym pałacu, przy senatorach Moskiewskich porządkiem rejestrowym. Będąc tedy P. Marcin Stadnicki Ochmistrzem Carowéy, od wszystkiego Dworu i od Panów przyjacioł temi słowy witanie odprawował; «Przyjaciele i dwór cały «Nayjaśniéyszéy Panny a małżonki poślubio«néy W. Carską mość wita przezemnie gdyżem «wtéy liczbie, Waszéy Carskiéy mości niski «pokłon oddawszy, Który w zachwianiu Kró«lestw wszech Chrześciańskich dał tę pociechę, «na postrach pogaństwa, że Waszą Carską mość «przedziwnie dotknąwszy na uważenie przy«padków, któremi swych polerować zwykł, po«stanowiwszy na stolicy sławnych swiatu «przodków Waszéy Carskiéy mości wsławić «raczył. Chciał oraz Waszą Carską mość z powi«nowacić z narodem mało różnym w mowie i «wobyczajach, równym w sile; w sercu, w chę«ci do boju, w męstwie od wieku sławnym, «nad to z Senatorem Królestwa Polskiego, któ«rego azażby Waszey Carskiéy mości potrzeba «zalecać, gdy na wolą Bożą dostało się Waszéy «Carskiéy mości widzieć dom, rząd I Kr. mości, «Pana Wojewody Sandomirskiego, przysłuchać «się radzie, rozsądkowi i uważeniu przyszłych «rzeczy, na szczęśliwe powodzenie wielom i «samemu sobie do tego zpowinowacenia zprzed«niéyszemi ludźmi, a nadewszystko dufności i «wielkiéy łasce I. Kr. mości takiéy, iż ani w «koronie Polskiéy, ani w wielkim Księstwie Li«tewskim żaden opatrzenia złaski I. Kr. mości «tak wielkiego niema, jak Imć Pan Wojewoda. «Z takowego domu sobie Wasza Cesarska mość «upodobać i obrać przyjaciela raczył. Co jeżli «komu za nowinę, iż to z Polskiéy zdało się, «już to P. Bóg od dawnych wieków w Państ«wie Wielkim Moskiewskim tę wolą swoję «wsławił. Pradziad albo też dziad (gdy mnie«mam) miał w stanie S. Małżeńskim Witoł«downę, córkę także S. P. Oyca W. Carskiéy «mci, ażaż nie Glińska urodziła? któregoż tedy «czasu ze krwie takowéy nieszczęśliwie się wio«dło przodkom W. Carskiéy mci, a tak na«dzieja pewna zostaje szczęśliwego za łaską Bo«żą powodzenia; gdyż P. Bóg cudownie obro«cił serce W. Carskiéy Mości do narodu tego, «z którym przodkowie powinowacili się i W. «Carska Mość teraz powinowacić się raczysz. «Iuż tedy owa zmyślona przyjaźn serc obojga «narodów to jest naszego i Waszéy Carskiéy «Mości poddanych cale wygaśnie, już owe sro«gie i prawie pogańskie krwi przelewania mię-

«dzy nami ustaną, już wspólne siły oboyga na-«rodów za błogosławieństwem Bożym szczęś-«liwie przeciwko poganom obracać będziemy, «czego nie tylko my, ale i wszystkie chrzesci-«ańskie narody z wielkim pożądaniem oczeku-«ją. Niechayże tedy P. Bóg jako siła dał Wa-«széy Carskiéy Mości, dodaje zdrowéy rady, i «wywyższa tron i Majestat jego, abyś W. Carska «Mość żpółnocnych krajow zepchnąwszy mie-«siąc, na południe rozswiecał sławę swoję, a na «stolicy przodków swoich w obfitości lat po-«tomstwo swoje oglądał.»

Odprawiwszy tak witanie, Diak Ophanasiéy za instrukcją Cesarską powiedział etc. Posłano potym do Posłow I. Kr. Mości którzy natychmiast przyjechali. A gdy przychodzili do pałacu wielkiego, potkał ich w sieni Gregory Iwanowicz Okolniczy Carski i prowadził do Sali, do któréy gdy weszli, tenże Bojarzyn temi słowy Carowi opowiedział; Nayjaśniéysze-«mu i naymożnieyszemu Samoderzcy, We-«likomu Hospodaru Dymitru Iwanowiczu z «Bożey łaski Cesarzowi wielikomu, Kniaziu «wszéy Rossyi, i inszych Tatarskich Carstw i «wielu Hospodarstw Moskiewskiéy monarchyy «podległych. Hospodarowi Czarowi, obładate-«lowi, Nayjaśniéyszego i wielkiego Hospodara «Zygmunta trzeciego z Bożéy łaski Króla Pol-«skiego i W. Książęcia Litewskiego i innych po-«słowie Mikołay Oleśnicki i Alexander Gosiew-«ski, waszego Carskiego Wieliczeństwa maje-«statowi czołem biją.»

Po oddaniu zaś pokłonu, mówił od I. Kr. Mości Pan Małogoski wte słowa; «Nayjaśniéy-«szy i wielki Hospodar Zygmunt trzeci z Bo-«żéy łaski Król Polski, W. Książe Litewski «Pruski, Zmudzki, Mazowiecki, Kijowski, «Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantski, «Estoński i inszych, a dziedziczny Król «Szwedzki, Godzki, Wandalski, a Książe Fin-«landzkie i inszych państw, posłać nas raczył «posłów swoich, mnie Mikołaja Oleśnickiego z An. 1606.
«Oleśnice Kasztelana Małogoskiego, a Pana «Alexandra Korwina Gosiewskiego Sekretarza «i dworzanina swego, Starostę Wielizkiego «dzierżawcę Konjuchowskiego, abyśmy imie-«niem Iego Królewskiéy Mości Pana naszego «miłościwego, waszéy Hospodarskiéy Mości «Nayjaśniéyszemu z Bożéy łaski Hospodarowi «wielkiemu, Kniaziowi Dymitru Iwanowiczu «wsiéy Rossyi, Wołodomyskomu. Moskow-«skomu, Nowogrodzkomu, Kazańskomu, Astra-«chanskomu, Pskowskomu, Tworskomu, Ichor-«skomu, Permskomu, Wiackomu, Bolharsko-«mu, i innych wielu Panstw Carowi, pokłon «Braterski uczynili, zdrowie waszéy Hospodar-«skiéy Mości nawiedzali, i oglądali, i szczęśli-«wego panowania na stolicy przodków Iego «powinszowali, i chęci braterskiéy miłości I. «Kr. Mości Pana naszego, waszéy Hospodar-«skiéy mości opowiedzieli.»

Potym list do ręki Dziaka Iego Offanasieja Iwanowicza Własiewa oddał, który on wziąwszy, przyniosł przed Hospodara, i czytał po cichu przed nim tytuł, gdzie iż Cesarzem nie napisano, informował sam Hospodar, jako miał Ophanas na to odpowiedzieć. Przyszedłszy tedy bliżéy do P. P. Posłów, mówił do nich te słowa; «Mikołay i Alexandro do Nayjaśniéy-«szego i niezwyciężonego Samoderżcy wiel-«kiego, od Nayjaśniéyszego Zygmunta Króla «Polskiego i wielkiego Książęcia Litewskiego «oddali list, na którym tytułu Cesarskiego Ma-«jestatu niemasz, ale do niejakiego Kniazia «wszystkiéy Rusi, Dimitr Iwanowicz Cesarzem «jest na swoich przesławnych Hospodarstwach, «i wy ten list weżcie do siebie, i odnieście go «do swego Hospodara.«

Imć Pan Małogoski, przyjąwszy list nazad, «Bierzemy, rzekł ten list I. Kr. Mości Pana na-«szego z wdzięcznością i radzi go weźmiemy «nazad. Ieszcze od żadnego Monarchy Chrze-

An. 1606. «ściańskiego taka zelżywość Iego Królewską Mośc Pana naszego i Rzecz pospolitą niepotkała, jaka teraz od waszéy Cesarskiéy Mości potyka. Bo Król Imc, jako pierwiéy w państwach swych wielką życzliwość waszéy Hospodarskiéy Mości świadczył, tak i teraz tęż samę przez nas posłów odnosi, i z prawdziwą radością tuśmy jachali. A przyjachawszy, ledwośmy się z piasku otrząsnęli, gdy nam do waszéy Hospodarskiéy mości iść kazano. Z wielką radośćią szliśmy, Osobę W. H. Mości widzieć, a teraz jako się nam nadgradza, nad nadzieję i spodziewanie widziemy. Bo W. H. Mośc tym listem I. Kr. Mości wzgardzasz, i odpieczętować go niechcesz. Tytuł Królowi przedniéyszy i od wszystkich Królów i Monarchów, przez wiele lat approbowany, mimo wszelką sprawiedliwość uymować każesz; co nie tylko I. Kr. Mości Pana naszego, ale i tych, którzy tu są przed oczami teraz W. H. Mości, i całą rzecz pospolitę Oyczyznę naszą obrażać musi.»

Na to sam Car odpowiedział; «Niezwykła «rzecz i niczwyczayna monarchom na Maje«stacie siedzącym z posły się umawiać. Ale nas «do tego przymusza uyma tytułów naszych od «Króla Polskiego. Przez Posłow naszych dekla«rowaliśmy sie Królowi Polskiemu, i przez «Starostę Wielizkiego, który niedawnych cza«sów od Króla Polskiego pasłańcem do nas był, «i teraz jest Posłem, z którym takąż kontro«wersyą przedtym, o uymowanie tytułow na«szych, jako z wami teraz mieliśmy, że nie «tylko Kniaź, nie tylko Hospodar, nie tylko «Car, ale też jesteśmy Imperator na swoich «szerokich Państwach. I bierzemy się za ten «tytuł, który mamy od Boga samego, i zażyw«wamy tego tytułu, nie słowy jako inśi, ale »rzeczą samą, gdyż ani Assyryjscy, ani Medscy «monarchowie i Cesarze nawet Rzymscy więk«szym prawem i słusznośćią tytułu nad nas «nieużywali. Bo nie tylko żebyśmy byli Kniaź «albo Hospodar, ale niejedno Kniaziów albo «Hospodarów, ale złaski Bożey i Królow pod «sobą mamy, którzy nam służą, i nikogo sobie «w panowaniu równego w tych północnych «krajach niemamy, i nicht nie rozkazuje, jedno «wprzód P. Bóg, a po nim my sami, jakoż wszy«scy monarchowie tym nas tytułem Imperator«skim opisują, sam tylko Król Polski uymę nam «wtym czyni»

Na to mu posełodpowiedział: «wasza Hospo«darska Nayjaśnieysza miłość zacząc mowę swą «raczył, że niczwyłka rzecz jest Monarchom «siedząc na Majestacie z posły się umawiać. «Prawda jest, ale i to też nie zwyłak mimo In«strukcyą posłom się w rzecz wdawać. Iednakże «iż mię W. H. mośc na to sam wyciągasz, ja «chociaż niejestem tak sposobny, abym na te «rzeczy nieprzygotowawszy się W. H. mości «płacić miał, wszakoż zem jest Polak, człek «wolnego narodu, zwykłem liberè mowić. «Wspomnyi W. H. Mośc albo każ weyrzeć w «kancellarye Koronne, Litewskie i swoje Mo«skiewskie, a nawet i spytać tych starych Bo«jar dumnych swych, jakiemi się tytułami prod«kowie W. H. Mci tytułowali. Nie tylko Nay«jaśnieysi Królowie Panowie nasi tego tytułu «Cesarskiego, jaki sobie W. H. Mć uzurpujesz, «nieprzypisowali, ale i sami przodkowie W. H. «Mci żadnego Cesarstwa sobie nieprzywłasz«czali, i sami tym się tytułem, jaki I. Kr. mośc «Nayjaśniéyszi i nieprzezwyciężony Pan przez «nas w liscie swym W. H. mci przyznawa. A «nie inszym dawnieyszych czasów pisował I. «Kr. mośc Pan nasz, jako W. N. H. mośc w «państwach swych umiłował, chęć i pomoc «wielką do odzyskania Oyczyzny W. N. H. «mci pokazał, i daléy wprzyjaźni swoiey szcze«réy nieustąwając, do tego czasu tym więcéy onę W. N. H. mci oświadcza. Co W. N. H. mość nie słowy, ale rzeczą samą po Królu Imci «Panu naszym niezwyciężonym uznawać ra-

«czysz. Lecz zaś jako to Wasza Nayjaśnieysza «Hospodarska mośc Iego Królewsk-éy mci od«dajesz, łatwo to każdy na oko obaczyć może. «Swieżo W. N. H. Mc zapomniawszy tego,ześ cudownie za pomocą Boga, i złaski I. Kr. Mci «Pana naszego miłościwego, za pomocą ktemu «narodu naszego Polskiego, albowiem krew swo«ję Bracia nasi Polacy wylewali dla waszéy N. H. Mci, na tym Majestacie,» (ukazał go ręką) «posadzonéy, miasto wdzięczności niewdzięcz«nośćią, miasto przyjaźni nieprzyjaźńią znaczną «oddajesz, chęcią i przyjaźnią Króla Imci Pana «naszego pogardzasz i wielką przyczynę do roz«lania krwie ludzkiéy z siebie dawać raczysz. «My z takowéy krzywdy Króla Imci Pana na«szego wielce żałośni zostajemy, oświadczając «się Bogiem samym, W. H. Mcią, i temi dum«nemi Bojary, że nie z Króła Imci P. Naszego, ale z W. N. H. Mci przyczyna wielka daje się «do rozerwania przyjaźni z Królem Imcią Pa«nem naszym i Rzpltą. My tedy z tym gotowi «odjechać do Króla Iegomośći.»

Na to Car posłom odpowiedział; «wiemy «bardzo dobrze jakiemi się tytułami przodko«wie nasi tytułowali, i pokazalibyśmy to wam «pismem, jedno miéysce niepotemu. Ale gdy «Bojarom swym dumnym o tym z wami roz«każemy mówić, pokażą to, i my sami poka«żemy wam, jakiemi się tytułami przodkowie «nasi szczycili, a teraz że Król Polski uymuje «nam tytułów, nie tylko to nas, ale i Boga sa«mego i wszystkie Chrześciaństwo obrażać mu«si. Deklarowaliśmy się Królowi Polskiemu, «że ma z nas sąsiada, ma brata, ma przyjaciela «takiego, jakiego ieszcze nigdy Korona Polska «niemiała, a więcey się nam teraz od Króla «Polskiego trzeba strzedz, niż od którego z nay«odległéyszych Pogańskiego Monarchy.»

Na to zaś P. Poseł odpowiedział Carowi; «Nie życzyłbym ja tego aby się o tytuły krew «Chrześciańska miała rozlewać, i Wasza Nay«jaśniéysza Hospodarska mośc niema się tym An. 1606. «obrażać. Bo zwyczay ten jest, że się Monar«chowie wielcy ważnych rzeczy przez posły swe «zwykli upominać. Panu Staroście Wielizkie«mu, który od Króla Imci i pierwiéy był posła«ny do W. N. H. Mości, wolno było to rozka«zanie W. N. H. Mci Królowi Imci donosić i «nie donosić. Ale wasza Carska mośc miał po«słów swoich na seym przyszły do Króla Imci «o tym posłać, gdyż to jest sprawa seymowa. «Nie tayno W. H. Mci, że Król Imc Polski w «wolnéy Rzeczypospolitey panuje, w któréy «bez konsensu wszystkich stanów, i jednego nie«wyimując, nic inszego nad pierwsze zwy«czaje, ani przydawać, ani wymować nie może. «Nas teraz nie z seymu odprawiono, bo i ja był «na seymie podczas propozycyi. tylko dzień «jeden.»

Na to taką dał Car replikę: «Wiem ia to do«brze że się séym skończył i że was z seymu «odprawiono, wiem że was z odprawą w Orszy «nierychło dogoniono, i to też wiem, że niektórzy z waszych radzą Królowi Polskiemu, aby nam «tych tytułow niedawano. Wszakoż o tem będ«zie czas szeroce z wami wieść kontrowersye. «Panie Oleśnicki, pytam was tedy, gdyby też «od kogo był list pisany do was, na którymby «tytułu waszego szlacheckiego niebyło, przy«jęlibyśćie go, albo nie? Ia znaiąc chęć waszę «w państwach Króla Imci Pana waszego będąc, «i wiedząc, że się nam na każdym miéyscu ży«czliwym stawisz, przeto nie jako posła, ale ja«ko przyjaciela naszego w państwach naszych «szanować chcemy. Podzcie de ręki naszéy, nie «jako poseł; wtym ściągnąwszy rękę od Maje«statu, witać go chciał.

Na co P. Małogoski rzekł; «Nayjaśniéyszy «miłościwy Hospodaru, łaski téy, którą wasza «Carska Mośc pokazować raczysz osobie moiéy «wdzięczenem. Ale że mnie W. Carska mośc «nie jako posła chcesz przyjmować, uczynić

An. 1606. «tego niemogę.» Rzekł potym Car; «Więc jako poseł.» Zatym witał go P. Poseł, po nim P. Starosta Wielizki Gosiewski. Za tym Diak wziąwszy list czytał go przed Carem po mału, i zaś informowany od Cara rzekł do Panów Posłów; «chociaż takowego listu bez tytułu Iego Cesarskiéy Mości niegodziło się od Króla «Polskiego Pana waszego przyjmować, lecz że «teraz następuje akt wesela Cesarza Imci, a na «to wesele Król Polski was posłał do Iego Cesarskiego Majestatu, z tey tedy przyczyny Iego Carska Mośc i krzywdy swéy w nieopisaniu tytułow jego na stronę uchyliwszy, ten o «to list Króla Pańa Waszego, i was posłów jego przyymuje. Wy kiedy się zaś do Króla Pana waszego wrócicie, mówić będziecie, aby «wprzód listów takich z nieopisaniem zupełnego tytułu Cesarskiego posyłać tu niekazał. «Bo Cesarski Majestat mianowicie wam to rozkazał powiedzieć, że napotym od Króla Zygmunta, ani od kogo inszego żadnych listów «bez zupełnego tytułu swego Cesarskiego przyimować nie każe. Ale teraz co macie w zleceniu od Zygmunta Króla Pana Waszego sprawuycie poselstwo do Cesarskiego Majestatu.»

Po odprawieniu poselstwa kazano P. P. Posłom siąść. Ofanasiéy z informacyi Cara przyszedłszy do posłów, tak mówił; «Mikołay i «Alexandro do Nayjaśniéyszego Samodzierżce i «Wielkiego Hospodara Dymitra Iwanowicza z «Bożéy łaski Cesarza i wielkiego Kniazia wszystkiéy Rusi i innych Tatarskich Carstw i wielu Hospodarstw Moskiewskiéy Monarchyi podległych, Hosudara, Cara i Obładatela od Nayjaśniéyszego i wielkiego Hospodara Zygmunta «trzeciego z Bożéy łaski Króla Polskiego i wielkiego Książęcia Litewskiego Pruskiego i innych. Mówiliśmy na poselstwie iżby Nayjaśniéyszy Zygmunt Król Polski pozwolił I. «Wielm. Ierzemu Mniszchowi Wojewodzie Sendomirskiemu Iaśnie Wielmożną Córkę jego, «do Nayjaśniéyszego i niczwyciężonego Samodzierżcy odprowadzić, i ta Cesarzowa Ieymć «złaski Bożéy w dobrym tu zdrowiu przyjechała, a Cesarski Majestat wdzięcznie od Króla «Pana waszęgo przyjmuje, i was swym Carskim miłosierdziem żałować będzie. A co ty «Alexandro mówił, iż Nayjaśniéyszy Zygmunt «Król Polski i wielki Książe Litewski, wam Posłom swoim rozkazał ż Bojary dumnemi Carskiego Majestatu o dobrych prawach monarchyi Moskiewskiey i Korony Polskiéy mówić, «IegoCesarski Majestat po swemu miłosierdziu «rad na to pozwoli, i rozkaże dumnym Bojarom z wami zasieść, i o ich Hospodarskich «sprawach, rozmówić się.»

Siedli zatym P. P. Posłowie, zas do Ofanasieja rzekli, «zwyczay ten był zawsze, że się «Hospodarowie Moskiewscy o zdrowiu Króla Imci powstawszy pytali.» Car usłyszawszy to pytał się o zdrowiu Króla Imci siedząc; «Król «Imc Pan wasz dobrze li zdrów?» Rzekł P. Małogoski; Króla Imci Pana naszego z Bożey łaski dobrze zdrowego i szczęśliwie panującego «odjachaliśmy w Warszawie. Ale wasza Carska «Mośc powstać miałeś pytając się o zdrowiu «Iego Królewskiéy Mości» Rzekł Car» Panie «Małogoski, u nas ten jest zwyczay, że po wyrozumieniu zdrowia dobrego dopiero powstajemy.» Powstawszy tedy trochę z Majestatu rzekł Car; «Z dobrego zdrowia Króla Pana waszego przyjaciela naszego cieszemy się.» Wtym podarunki oddawano, które wprzod z Rejestru «jemu danego czytał Hrehory Iwanowicz Mikulin. Imc Pan Małogoski, Konia Tureckiego, konia Neapolitańskiego; Lańchuch złoty pancerzową robotą, roztruchanow 13. Konwi złocistych 2. Psa brytańskiego, ale tego aż nazajutrz wzięto. Wymowiono w tenczas niemieć tego zwyczaju. Dano woduznym od tego psa soboli soroków 2 i złotych 100.

Imc P. Gosiewski Konia Tureckiego. Po od«daniu upominków, Ophanasiéy powiedział; «Cesarski Majestat żałuje was objadem swym.» Zatym odprowadzono Ichmci do dworu poselskiego, a Panowie przyjaciele na Carskim obiedzie byli. Tegoż dnia miała rozmowę Carowa z Carem, z strony czynienia jeść, iż tych potraw nie mogła używać, które z Zamku dawano. Przeto za raz posłano po Kuchmistrza i po kucharze polskie, którzy tamże wszelakim dostatkiem gotowali dla niéy, i klucze do śpiżarń do piwnic dano wszystkie. Do Fraucymeru też posłał Car, bo z sobą bardzo tesknili, bojąc się wiecznéy niewoli, że każdą objecuje wolno puscić do Polskiéy, która tylko zechce.

Die 14 Maij w Niedzielę swiąteczną nie doszło wesele z pewnych przyczyn, tylko Car wszystkich Panów przyjacioł solemniter traktował na zamku.

Die 15 Maji Car darował Carowéy szkatułę z kleynotami, których cena (jako powiadają) wynosiła na rublów 500,000, z któréy darować kazał, coby komu rozumiała. A Panu Wojewodzie złotych 100,000, i kazał je zaraz wieść do Polskiey na wypłacenie długów, ale zniemi niepośpiano wyjezdzać i niewieleśmy ich zażyli. Darował też i sanie, u których ucha i hołoble na aksamicie srebrem sadzone, u chomonta sorok soboli zawieszonych, koń w tych saniach biały, kantar srebrem oprawny z czaplą kitą, z kapturem perłami sadzonym, sanie wszystkie pstrym aksamitem obite, dek na nich czerwony z narożnikami od pereł, a w saniach koc, i kołdra sobolami przedniemi podszyte. Carowa rozdała z téy szkatuły kleynotów niemało panom przyjaciołom. Tegoż dnia o wtórey godzizinie w noc, że wszystkim Carowa wyjechała na zamek na onéy karecie, a to dla tego wnocy, aby nacisku nie było. Synowie Bojarscy pieszo szli przed karetą i alabartnicy.

Dnia 18 Maji koronacya Carowéy odprawiła się. Niźli z zamku wyszli całowali oboje koronę An. 1606.
i krzyż potrzykroć i kropiono ich wodą święconą, potym szli do Cerkwi. Rozpostarto na drodze złotogłów na suknie czerwonym, wprzod niesiono koronę wielką kosztowną, przed nią szli dway władycy z trybularzami, za koroną niesiono miednicę złotą i insze obrzędy Cerkiewne. Przeciw téy koronie wyszedł z téy Cerkwi Patryarcha z kilkunastu Biskupów, i pomodliwszy się wniosł ją do Cerkwi. Za tym w półgodziny, ruszyli się do Cerkwie, i szło nayprzód z półtorasta dworzan w złotogłowach, za niemi szli Ichmc P. P. przyjaciele z berdyszami, i czterech onych panów co przy Carze stawają, piąty z mieczem. Za tym noszono drugą koronę z krzyżem i sceptrum. Car szedł w koronie i szacie kosztownéy. Po prawéy ręce prowadził go P. Małogoski poseł, a po lewéy Kniaź Mscisławski. Szła przy nim Carowa po Moskiewsku kosztownię ubrana w szacie perłami i kamieńmi na wisniowym aksamicię sadzonéy, prowadził ją po prawéy stronie P. Wojewoda Ociec iéy, a po lewéy Kniahyni Mscisławska, za nią szli Panowie przyjaciele, i sześć Moskiewek żon Senatorskich. Skoro weszli zamkniono Cerkiew, mało tam naszych, więcey Moskwy wpuściwszy. Odprawowało się to nabożeństwo wedle ich obrzędu. P. Wojewoda będąc chory prędko wyszedł. Po nabożeństwie konfirmacya szlubu, i zamiana pierscieni, po tym koronacya była i unkcya more Graeco. Po koronacyi P. P. Senatorowie i Bojarzy wszyscy co tam byli przy tym akcie i w Moskwie (porządkiem ich w Cerkiew wpuszczano) przysięgali, ale zdradziecko. Po przysiędze całowali rękę. A patryarcha nad czołem w koronę całował. Odprawowały się te ceremonie kilka godzin. Na wychodzenie z Cerkwi i u schodów rzucano złote dzięgi, biła się Moskwa koło nich palcatami, w któréy ciżbie uderzono kilku naszych, mianowicie posłowych,

An. 1606. czym urażeni będąc, nie odprowadziwszy Cara na zamek odjachali do gospod. Przychodząc Car po drzwi pokojowych, obaczywszy kilku Polaków znacznych w kupie, uczyniwszy kortezyą, kazał rzucić kilkanaście Portugałów między nich, ale żaden się nie rzucił do nich, owszem jednemu parę ich na kołpak wpadło, ale ich strząsnął na ziemię, co zobaczywszy Car niekazał więcey rzucać, bo się do nich Moskwa cisnęła. Tego dnia nic więcéy nie było tylko koronacya.

Die 19 Maji wpiątek na zajutrz Consilium się zaczęło, skoro świt uderzono w bębny i w trąby, których bardzo wiele było, i tak trąbiono na przemiany aż ku południu. Potym wezwano P. Wojewody i P. P. przyjacioł na objad. Poszli wszyscy, ale zaś P. Wojewoda odprowadziwszy Cara z Carową do stołowéy izby odszedł do dworu swego, dla tego że P. Poseł nie był u stołu, bo mu niepozwolono siedzieć za Carskim stołem, o co przedtym P. Wojewoda pilnie prosił Cara, żeby wdzięczność Królowi Imci pokazał tymże sposobem, jako on pokazał posłowi Carskiemu na weselu swoim, bo mu kazał u stołu swego siedzieć, żeby też poseł I. Kr. Mości mogł siedzieć u jego stołu, aże tego otrzymać niemógł P. Wojewoda, przeto i sam u stołu niesiedział. Na tym obiedzie niebyło nic wymyślnego, tylko Car po Hussarsku ubrawszy się siedział w majestacie wyżéy opisanym, a Carowa podle niego w inszym majestacie podobnym Carowemu tylko że w mniéyszym. Nicht inszy u tego stołu nie siedział. Przy Caru po prawéy ręce stali z gołemi siekierami i mieczami za nim u stołu Senatorowie Moskiewscy, po lewéy ręce przy Carowéy stała Pani Chorążyna, i księżniczka Kosierska. Od nich za stołami siedzieli Panowie przyjaciele, u tychże stołów daléy aż ku drzwiom słudzy, a drudzy u inszych stołów pośrzod izby. Złota tylko a srebra naywięcéy postawiono koło filara, który jest w pośrod izby, w krąg cztery stoły po trzy sążnie, na stołach stopnie aż do stropu zastawiono, a oprócz tego w sieni także trzy stoły długie zastawiono, na ktorych jeść pić noszono. Po obiedzie odeszli słudzy do gospod, a Panowie przyjaciele do Pałacu Carskiego, gdzie byli z muzyką dobréy myśli, ale nieszczęśliwa ta dobra myśl piątkowa była. Był po obiedzie na pokojach u Cara P. Wojewoda, frasując się o P. Posła, ale prędko odszedł.

Die 20 Maji na zajutrz znowu w one trąby zagrano dość brzydko. Przed objadem Patryarcha z duchowieństwem upominki oddawał Carowéy: Rysie, Sobole, Roztruchany, złotogłowy. Przed obiadem był P. Wojewoda u Cara, przekładając i rozważając mu to, jako się wielka wzgarda stała chęci Królewskiéy przez nieuszanowanie Posła jego, i prosząc, aby się to więcéy niedziało, ale żeby za stołem Carskim siedział. Na co, acz nie rychło, ale pozwolił jednak Car, ale tego dnia niemogło to być, aż nazajutrz. Dla czego i tego dnia nie siedział P. Wojewoda u stołu, ale jadł z Panem Posłem w swym pałacu tak że żadnych potraw wymyślnych, ani ceremonii ani muzyki nie było. Żołnierze tego dnia u stołów siedzieli, pił Car za zdrowie całego żołnierstwa Polskiego. Carowa tego dnia w Polskim stroju była, a Car w Moskiewskim. Tego dnia żołnierze Cara witali, naznaczył im kontentacyą na koń po rublów 100. Ale niedoszła za odmianą rzeczy. Tegoż dnia Laponowie upominki oddawali rysie i psy białe wyprawne.

Die 21 Maji P. Poseł oddał na pokoju upominki od Króla, było sztuk 33 osobliwych. Roztruchany rozmaite i sztuczne były, Łańcuch kosztowny. Tegoż dnia wezwany był i siedział P. Poseł u stołu Carskiego, nie właśnie u tego gdzie Car w Majestacie siedział, ale po prawéy ręce postawiono stolik za ktorym siedział z P. Wojewodą, i dwór wszystek jego cze-

siowano. Car i Carowa w polskim ubiorze byli w koronach. Die 22 Maji także Polacy służyli do stołu, był i P. Poseł, ale u innego stołu siedział. Tańczyli po obiedzie P. P. przyjaciele. Car się przebrał w Ussarskie szaty, tańcował raz z Carową, drugi raz z P. Wojewodą. Ceremonije w tańcu te były: wszyscy panowie, gdy mieli służyć Carowi w tańcu, wprzód całowali rękę jego, potym szli porządkiem swym czapki zdjąwszy. P. Wojewoda z P. Posłem na ostatku tuż przed Carem. Gdy też sami P. P. przyjaciele tańcowali, tedy także zdjąwszy czapki, oprócz posła, ten tylko mijając Cara zdeymował coraz czapkę. Gdy zaś P. Wojewoda tańcował z Córką wiodł ją po lewéy ręce. Tańcował Car z P. Wojewodą, a Carowa z Księżniezką służyły im. Nalewano dostatkiem picia wszelakiego; Moskwy w tenczas niebyło, oprócz Ofanasieja i Massalskiego. Rozeszli się o zachodzie słońca. Die 24 Maji czestowała Carowa wszystkich Panów Moskiewskich w pokoju swoim. Iuż téyże nocy kupiła się Moskwa po ulicach turmami się przechodząc. Za czym żołnierze zbroyno jak do potrzeby stali pogotowiu, rozumiejąc że się na Polaki buntować mieli. Powiedano Carowi, że to nie bez przyczyny i żeby się strzedz zdrady, o któréy już posłuchy były znacznie, ale był takiego animuszu, że i powiadać sobie o tym niedał, i tych co powiadali karać kazał. Przeto też i drudzy co widzieli, milczeli dla bojaźni.

Die 25 Maji w dzień Bożego Ciała uciszyło się; jednak pod pretextem tego, aby się naszych ostrzegać mieli, buntowali i gotowali, w nocy rozruch uczynili. Na jednego z Polaków potwarz włożono, jakoby bojarkę jadącą zgwałcił, o czym na zajutrz była skarga u Cara, i inkwizycya, na któréy się nic niepokazało; a oni niecnotliwie dla tego to czynili, żeby się Car niepostrzegł, i żeby onych buntów i konfederacyi nieszlakowano. Téyże nocy poymano sześciu szpiegów, którzy do zamku przyszli na zwiedy, trzech zabito, a trzech zamęczono. An. 1606.

Die 26 Maji wpiątek przyszli żołnierze do Pana Wojewody, opowiadając to, że jawne niebezpieczeństwo, z czym zaraz P. Wojewoda do Cara poszedł. Car się z tego śmiał, mówiąc i dziwując się, że tak Polacy małego serca. Przeto w nocy po wszystkich ulicach kazał zaraz strzelecką straż zasadzić, żeby Polaków strzegli, bo się Moskwa znacznie już buntować poczęła, i znaczne naszym okazye dawała. Iuż tey nocy lud, którego tylko było w mili od Moskwy 18,000, o którym wiedział Car, tylko rozumiał, że to do Krymu miał iść, bo tam codzień woyska wysyłał, w miasto różnemi bramami wpuszczono. Bramy wszystkie 12 już opanowali zdraycy, już ani z zamku ani do zamku nikogo niepuszczono zwłaszcza w nocy, Atoli jako mówią, kogo P. Bóg ma skarać, temu rozum odeymie. Widząc nasi już znaczne niebezpieczeństwo, niepoczuwali się i nieradzili o sobie, owszem bezpieczni byli, że tak rzekę, jako w domu spali, o niczym niewiedzieli.

Dnia 27 Maji. Tumult nieszczesny, gdy już zdraycy dawno się na to zkonfederowawszy i sprzysięgłszy we wszystko się sposobili. Ten Car dzisieyszy Wasil Iwanowicz Szuyski ich pryncypałem był w téy sprawie, obiecując zamki państwa między nich podzielić i godności insze konferować. Lud też postronny mieli, dla tego, jeżeliby się co Moskwy było do Carskiéy strony przyłączyło, kupców co przednieyszych do téy fakcyi przywiedli i miru część zwłaszcza starsi wiedzieli o tym, a drudzy niewiedzieli. Z wielkiego Nowogroda naywięcéy Bojar i służałego ludu do tego sposobiono. Rano w sobotę, naypierwéy po ulicach hasło sobie także dawali do Horoda, do Horoda! Horyć Horod, a to dla naszych, żeby rozumieli że się w zamku zapaliło, i zaraz gospody wszystkie polskie oskoczono, żeby ratować niemogli bard-

An. 1606. zo prędko zamek w moc wzięli. Potym w dzwony wszystkie uderzono, zewsząd się lud niezliczony do zamku sypie zbroyną ręką. Naypierwiéy alabartniki rozproszyli. Po tym na pałace wpadli. Sam Szuyski z pomocnikami do pokoju pierwsego wpadł, w którym nayprzód Bosmana (który przy Carze sypiał) zabili. Wtym Carowa jeszcze się niebyła ubrała, i wszystek Fraucymer jeszcze bez stowłosa byli, tylko że się ze snu porwawszy do inderaków, usłyszawszy rozruch w zamku wypadnie, chcąc się dowiedzieć co się dzieje. Zaraz usłyszawszy złą nowinę że Cara zabito, myślić Carowa poczęła co czynić. Zeszła na doł do jednego sklepu, ale gdy iéy tam nieradzono być, wróciła się na gorę, tam idącą zepchnęli nie wiedząc kto jest, bo tak mniemam, gdyby ją byli poznali, nie ważyliby się byli. Weszła jednak do izby, tamże między białemi głowami była. Zaraz się też zdraycy posypali do pałaców. Tam też był przy Carowéy Ian Osmulski pokojowy, tam gdy się już darli do drzwi pokojowych, wypadł siekąc wszystką siłą, i długo wspierał na schodach, że mu w ciasnym mieyscu radzić niemogli, aż gdy już zemdlał, rozsiekali go na sztuki. Potym Panią Chmielowską starą postrzelili, z którego postrzału w kilka dni umarła. Do izby wpadli gdzie była Carowa zbiałemi głowami. Iuż więcéy nie bili białych głów, tylko na łupież wpadli, rzuciwszy się do Komor w których sypiały. A w tym starsi Bojarowie przypadli, pospólstwo rospędzili, straż przystawili, żeby się już targnąć na nich nieśmieli. Rzeczy ich wszystkie i Carówéy w sklepach pochowawszy popieczętowali. Carową do innéy izby ze wszystkiemi białogłówami sprowadzili, upewniwszy ich, że im nic niebędzie. To jedni w zamku zrobili, a owdzie się inni ubiegali do staynie które były tamże w zamku za Wojewody dworem przez ulicę, tam 25 Człeka pacholików i woźniców, tak Pańskich, jako i naszych służnych zabili, koni 95 wzięli. Ieden chromy był, i tego wziąwszy zabili, obłupili, w cwierci porąbawszy zabrali. Wojewoda nic jeszcze niewiedział o Caru, tylko widząc co się dzieje, zwątpił już o zdrowiu, ratować ich tam trudno było, bo wrota zatarassowane były, oni z ulice zawalić je kazali, a my zdworu się zaparli. Więc nie wiele nas było we dworze, bo warta pięćdziesiąt piechoty, którzy w nocy strzegli, już byli do gospod skoro dzień odeszli.

Iuż by byli radzi wszyscy do dwora bo stanęli pod chorągiew, ale ich niepuszczono, żołnierze też na swych stanowiskach będąc, stanęli pod chorągwią, tak tylko jako wsiedli, chcieli się też przeprawić jako do zamku, ale trudno było, bo kobylicami ulice zawalono, i mocnym ludem zastawiono, jednak uderzyć na nich nie śmieli, tylko stanowiska ich ubieżawszy, konie, czeladź i rzeczy wszystkie rozszarpali. A oni tak do czasu w sprawie stali, i tak tylko z sługami i komornikami i zdrobną czeladzią został Pan Wojewoda w swym dworze. Byliśmy jednak gotowi się bronić, tego się spodziewając, co się drugim działo w oczach naszych. Iuż były działa wyrychtowane przeciw oknu ku nam, drugie pod mur zastawiono, tylko żeśmy przecię sklepy mieli murowane, wktórych niełatwo by nas dobyć mogli, chyba wielką mocą. Iuż byli kamienie poczęli na dwor rzucać, cisnąć się na parkany, i strzelców zakradło się było niemało dziurą od Czerncôw, o których niewiedzieliśmy. A w tym Bojarowie przyjechawszy do wrót, zawołali, żeby kogo starszego P. Wojewoda posłał na traktaty do P. P. dumnych, nieufaliśmy im, przeto dali zakład Bojarzyna iednego, który miał pod sobą strzelców 500. Posłał tedy P. Wojewoda sługę swego Starszego Pana Stanisława Gogolinskiego, przesadziliśmy go przez parkan, bośmy wrot otwierać nieśmieli. Na którym gdy zbroję zo-

baczyli, rozumieli że tam ludu zbroynego wiele było. Ten gdy przyszedł przed Pany dumne, uczynił do niego rzecz jeden Senator Tuczyszczów przezwiskiem, który też był przedniéyszym zdraycą. i autorem téy sprawy, pokazując to i wywodząc; «Ze Bóg wszechmogą-«cy w opatrzności swéy ma wszystkie Króle-«stwa, i wedle upodobania swego onemi rządzi, «a bez jego woli nic się nie dzieje; przeto i to «co się stało, z woli Bożéy się stało, zmiennik «ten który Państwo nasze osiadł, iż go niespra-«wiedliwie nabył, nieposzedłszy z pokolenia «Carskiego, przeto się z niego niedługo cies-«zył, dziś koniec żywota i państwa jego przy-«szedł. A Pan twóy słusznie by też zniemi przy-«płacić tego był powinien, ponieważ on jego «był opiekunem, on go tu w ziemię naszę «wprowadził, on przyczyną był wszystkich «przeszłych szkod i wojen, on Ziemię spokoyną «zburzył i zamieszał, ale że Bóg go zachował «tego niebezpieczenstwa do téy godziny, niech «chwali Boga, już się daléy niebojąc, aby go co-«potkać miało, i córkę jego ze wszystkiemi za-«chowaliśmy zdrowo. Idź a powiedz to Panu «swemu.»

Dopierośmy w tenczas rozumieli kiedy przyszedł i wierzyli że Cara zabito, z jednéy strony żal wielki, z drugiéy jakakolwiek pociecha, że nas ubespieczono pokojem. Iednak potym począł się lud cisnąć do Pałacu, aż prawie na parkany leźli. Przeto znowu słał P. Wojewoda Pana Gogolińskiego, żeby się lud niecisnął, ponieważ choć się niemieszam do téy sprawy, jednak z żałości swéy niewytrzymam daléy, gdyż nieżal mi będzie poczciwie umrzeć. Zaraz tedy pospólstwo odpędzono i dwór strzelcami otoczono.

Tylko cośmy się trochę uspokoili, ali znowa we wszystkie dzwony uderzono. A wtenczas Książęcia Wisniowieckiego dobywali wszystką mocą. Ten gdy już chciał ze wszystkiemi sługami i czeladzią konno do zamku albo wpole An. 1606.
bieżeć, niewiedząc co się dzieje, alić mu dano znać, że już i Cara zabito i Polakow niemało zginęło, wiedząc że już niebyło po co jeździć, kazał konie postawić, a sam się umyślił bronić zdomu. Acz go już ubespieczyli pokojem, i przystawów kilku dano. Iednakże gdy się pospólstwo uacisnęło, wpadli w dwor dla łupów, spodziewając się, że po rozszarpaniu rzeczy i samemu się dostać miało, krzyknąwszy na czeladź, uderzył na nich. Tam gdy mu radzić nie mogli, wskok zatoczywszy działa strzelali do gmachów. Oni też przecię się bronili, i do trzechsot Moskwy zbili, którym jeszcze puszkarz pomógł na śmierć, złym wyrychtowaniem działa. Co miał do sciany uderzyć, to on w swoich że Moskwę poniżył, i uczynił w nich czystą dziurę. Sam Książę szył ich z łuku nie źle. Widząc tedy Szuyski, że ludzi wiele upadło, skoczył sam (ten to Carem został) krzyknął na Książę, żeby się hamował, wyjawszy krzyż pocałował ślubując mu pokoy, uwierzył mu Książe i puścił go do siebie. Wszedłszy w dom płakał bardzo, widząc tam wiele Moskwy pobitych, którzy się dla łupów tyłem poprzekradali, drudzy się oknami łamali, wszystkich nasi pobili. Bojąc się tedy Szuyski, żeby co potym niepotkało Książęcia od pospólstwa, wziął go z sobą na inszy dwór i sługi przedniejsze z nim rzeczy rozebrawszy, konie wszystkie. 17 mu człeka zbito w tym pogromie i sługę jednego. Do Pana Starosty Krasnostawskiego już się też poczęli dobywać, szturmować, pod parkany podkopywać, ale gdy w obronie stali, przybieżali Bojarowie, uhamowali, i straż zostawili koło dworu. Iuż przedtym naszych bardzo wiele pobito, mianowicie na Ulicy Miekickiéy, gdzie dwór Carowéy stanowisko swe miał, tam największą moc obrócono, bo tam było do kilku set Polaków, w jednéy ulicy; ale cóż potym, kiedy się niemogli ratować, bo

An. 1606. zrazu jeszcze drudzy spali, kiedy gospody obskoczone wszystkie zosobna, przeto się kazdy z swego domu bronił z czeladzią, albo który był towarysz towąrzysza bliższy przebijali się do siebie i wespół bronili, drudzy na ulice, gdy im już strzelby niestało, wypadli z ręcznemi broniami. Legło tam Moskwy bardzo wiele, bo się nasi bronili do ostatniéy, chyba których na wiarę pobrali, odebrawszy od nich oręze pobili, i tak ich naywięcéy poginęło, a gdzie zaś było naszych w kupie kilkanaście, kilkądziesiąt, w obronnym mieyscu, nie mogli im poradzić i zostawili ich. Tam zginęli Andrzéy Komorowski z Zywca, ten się długo i dobrze bronił z mięczem, Samuel Strzyżowski, Iakub Horodecki sługa P. Wojewody, Stanisław Łagiewnicki, Ian Zabawski, Woyciech Pierzchlinski, Stanisław Sumowski, Iakub Solecki, innych imion niewiem, Przecławski, Gliński, Kruszyński, Marcińkowski, Gotard, Hańczyk, Kunoski, Mijakowski, Witowski, Haler, Bobola; z sług Carskich, Skliński, Stanisław Lipnicki, Borszay, Czanowicki, Iwanowski, Chrapkowski, Wąsowicz, Pełczyński, Haraburda, Hołownia. Nad temi wielkiego okrucieństwa dokażowali, bo gdy na iednym mieyscu kilku ich było, zgodzili się na to, żeby się poddać niebroniąc się, gdyż im przysięgali, że mieli być wolnemi. Gdy się tedy poddali, i pytano ich naprzód, który większy Pan między niemi, odezwał się Skliński. Porwawszy go tedy, rozkrzyżowali na stole, tamże obciąwszy ręce i nogi brzuch rozpruli. O Lipnickim to drudzy powiadali; drugich rozmaicie katowali, oprócz P. Borzę, który się w inszéy gospodzie bronił dobrze, kilka kroć wypadł z mieczem, aż go ieden postrzelił. Gdy się do izby wracał, a on się w sieni na niego nasadził. Swirski się obronił, i inszych nie mało na téy ulicy pobito, pacholików zwłaszcza a woźnic, etc. Tamże zginął Piechota mieszczaniu z Krosna zsynem samoczwart. A których P. Bóg zachował, ze wszystkiego ich obnażyli, poranionych, pokłutych ledwo żywo zostawili. Było tego tyraństwa wiele i okrucienstw niesłychanych. Trupy bezduszne, pastwiąc się nad niemi, próli, kłuli, ćwiertowali, sadło znich wypruwszy w błota, w gnoje, w wode rzucali. Zdobycz wielką z tamtéy ulicy odnieśli, bo możnych i stroynych wiele tam było. Drudzy, a zwłaszcza ci, którzy książęcia dobywali, porwali się na P. Zygmunta Tarła Chorążego Przemyskiego. Zaczym prędko go dobywali, niemógł się im oprzeć. Samę Panię Tarłowę postrzałem obrażono, czeladzi człeka no. 18. zabito, rzeczy wszystkie zabrano, sami tylko w Koszulach zostali. Tamże Panią Herburtową toż potkało i P. Lubomirskiego. Ztamtąd zaraz, bo niedaleko było, dobyli sie do Księdza Pomaskiego Sekretarza Królewskiego, mszą na ten czas mającego, i tylko co rzekł; Ite Missa est, ostatnie drzwi wybili, jeszcze był w ornacie. Tamże obraz Nayświętszéy Panny postrzelili z apparatów samego obłupili i przed ołtarzem zabili i brata jego rodzonego. Nazajutrz skonał. Czeladzi mało co zostało, rzeczy wszystkie rozchwycono.

Ksiądz Alexander Szendecki Kanonik, i ten tylko nago uszedł po Niemiecku, i tego P. Bóg ratował, bo rozumieli że Niemiec, ale żeby byli postrzegli ze Ksiądz, tożby mu się stało. Na Pana Starostę Sanockiego nie rzucali się, bo tam wiedzieli o zołnierzach, tamze sie do niego zbiegli P. Niemojewski Podstoli koronny, P. Korytko, P. Wolski, dla snadnieyszéy obrony. Za czym widząc ludzi niemało, nieśmieli uderzyć na nich; tylko ieden niecnota Panu Staroście strzałę nad samą głową ugodził, i mało co go chybył, a w tym też od Bojar przystawów i strzelców dano dla obrony. P. Starosta Łukowski obaczywszy rano tumult i rozruch poszedł do P. Posła dla rady, i inszych niemało tam sie zbieżało.

P. Poseł Małogoski jako człowiek cnotliwy, wszystkich z niebezpieczeństwem kazał w dwór puścić, i potym rozruchu długo ich miał na swym chlebie i onich się o pierał, jednak potym wydać ich musiał, a dwor poselski wpokoju był zachowany. Na P. P. Stadnickich rzucili się, ale tam nic niewskorali, bronili się dobrze i potężnie, zaczym musieli ich zaniechać, a złodzieje na nich naygorsi byli, co ich z turmy wypuszczono, których oni przedtym karmili w turmie dostatkami opatrywali i pieniędzmi, i tak im to za to dobrodzieystwo oddawali, tam naybardziey szturmując, ale ich P. Bóg bronił. Pani Starościna Sochaczewska zobaczywszy tumult, w gospodzie swoiey zamknęła się z sługami swemi na gorze, gdzie ich niedobywano długo, widząc że się broniła, tylko co rzeczy, koni, wozów na dole było zabrali wszystko. P. Paweł Tarło Starościc Sochaczewski z Panem Samuelem Balem pospołu się wjednym dworze bronili. Tam gdy ich Moskwa bez szkody swéy pożyć niemogła, przysięgła im pokoy. Po któréy przysiędze P. Bal uwierzywszy, przyszedł do nich, broń oddał od siebie, którego rozsiekali i sługi którzy z nim wyszli. Co widząc P. Tarło niewychodził za nim, ale się cofnąwszy do końca bronił i został bez szwanku. Tamże niedaleko P. Piotra Domaradzkiego, także przysięgą i pokojem ubezpieczywszy, gdy się im poddał, wywiodłszy go za wrota zabili. Słudzy jego radzi by się byli bronili, ale samże Pan, odebrawszy od nich broń zamknął. Nie bitoć ich wprawdzie, ale ze wszystkiego odarto. Także Pana Iana Gołuchowskiego dworzanina Królewskiego rozkrzyżowawszy próli, nożami kłóli, na ostatek zamordowali. Ten jeszcze przedtym do Cara był zajechał. Także Pana Iesionowskiego co tu był przystawem u posła Ofanasieja, i czeladź im pobito. P. Cekowskiego młodego w gospodzie jego zabito. Stał znim pospołu P. Iakub Broniowski, ale szczęściem albo raczéy przéyrzeniem Bożym równo ze dniem, śrzodkiem tumultu onego puściwszy się do Wojewody samoczwart zdrowo przyjechali. Zabito też P. Celarego Kupca Krakowskiego, i wszystkie kleynoty towary zabrano. Baptystę kupca umarłym odeszli. Tego P. Bóg do zdrowia przywrócił, ale tylko nago został, wielką summę na złocie i srebrze straciwszy. Innych kupców niemało pobito i niemało przy nich, tak pieniędzy złota srebra, jako i innych towarów zabrano. A naywięcéy kleynotow poginęło, które był Car od nich targiem pobrał, ale ich jeszcze niepopłacono było. Z Carskiéy roty zabito P. Stromyka starszego samodziesiąt i P. P. Zwierzchlewskich dwoch braci, czeladzi téy że roty co przy koniech wpolu byli, zabito (jak twierdzą) do 30 człeka. An. 1606.

Wszystkich zginęło, jakośmy mieli wiadomość, tak z rejestrów, jako też od saméy Moskwy, którzy porachowania trupów wiadomi byli, do pięci set człeka Polaków, a Moskwy z tyle drugie. O południu się burda uśmierzyła, kilkakroć sie porywali na Polaków i poprawiali, srogiego nad niemi tyraństwa i morderstwa dokazując. Nawet Czerncy i Popi wodzieniu chłopskim przywodzcami byli, i naywięcéy szkodzili naszym, bo i sami bili, i pospólstwu bić kazali, mówiąc że naszę wiarę Litwa łamać przyjechała. Wielkie się krwie rozlanie i szkoda nieoszacowana, przez tę ich niecnotliwą zdradę stała. A nam też P. Bóg i naszym starszym rozum odjął, żeśmy się przed czasem niestrzegli, bo pewnie gdybyśmy byli pospołu i poblisku stanowiska swe mieli, nieważyliby byli się na nas, abo by nam rady dać niemogli, ani by naszych tak wiele nie zgubili. Ale znać tak P. Bóg chciał i za nasze nieprawości nas skarał, bośmy go już byli mało nie zapomnieli w rozkoszy bezecnéy. Tego dnia leżały ciała pobitych nago z okrutnemi razami po ulicach, aż ich nazajutrz chowano, wszystkie w Mogiłach

An. 1606. za Moskwą, drugie w błotach, gnojach grzebano; nie które w wody powrzucano. Tych zaś którzy się byli pokryli, i zataili, zwodzono na Ziemski dwór i spisywano imiona przezwiska i komu kto służył. Których panowie pozostali, odsyłano do Panów, a którym panow pobito, chowano ich na pewnych mieyscach i żywnośći dawano; tak tylko w koszulach chudzięta byli, poki zaś wzajem jeden drugiego nie ratował. Tegoż dnia pierwićy Ofanasiëy poseł, potym Taczyszczów, potym Galliczyn, dway to Senatorowie przednieysi byli, przez których ta się zdrada stała, byli u P. Wojewody ciesząc go. Tegoż dnia, za pozwoleniem Bojar był P. Wojewoda w zamku u Carowéy, tylko samoczwart; gdzie był w wielkim niebezpieczeństwie, bo pospólstwo jeszcze się było nierozeszło z zamku, i zaraz skoro tam wszedł P. Wojewoda, gruchnęli za nim tłumem. Kazali byli Bojarowie zamknąć drzwi za Panem Wojewodą, ale pospólstwo niekazało, bo już większa na onczas ich potencya była, niźli Bojarska, bo i zawsze więciey tam mir może, niźli Senat, a zwłaszcza w obieraniu Cara i w buntach kiedy się trafi. Nawiedziwszy Carową P. Wojewoda z wielkim żalem i smutkiem, widząc wszystkich niemal obnażonych i potrwożonych, wrócił się do domu swego środkiem prawie onego tumultu, za którym jako za jakim dziwem patrzali. Tam położyli ciała na stole podle siebie pokatowane nad obyczay leżały tam przez trzy dni na wielkie urąganie, które nad niemi z wielkim tyraństwem dokazowali, piaskiem posypując, plując, tłukąc, smoląc i inne sromoty wyrządzając na hańbę wieczną. Potym Bosmana wywiedziono, a to drugie ciało końmi wywleczono i spalono na popioł. Schowali je byli pierwiey, ale gdy srogie zimna (które tego dnia powstały :) długo trwały, więc i cuda tam jakieś nadtym grobem widowali, t. e. swiece gorejące etc. A za radą Czerńców y Popów wykopawszy je spalono. Tam się ostatnie miraculum pokazało, gdy w ostatniëy bramie już ie wlekli, powstał wicher srogi, i zrzucił trzy szczyty z onéy bramy, które stanęły podle drogi nienaruszone, tak właśnie jak na bramie były.

Nowy Car.

Dnia 29 Maji inszego Cara Kniazia Wasila Iwanowicza Szuyskiego obrali, przy którym obraniu bardzo mało Bojar i pospólstwa było. Obrawszy bez pozwolenia wielu, zaraz mirowi prezentowali. Ten zaraz przysłał do P. Wojewody, żeby się nie frasował, upewniając go, że wszystko będzie dobrze. Carowéy w zamku potrzeby wszystkie dawano, ale że potraw tamtych użyć niemogła, przysłano potrzeb do kuchni Pana Wojewody, aby dla niéy jeść gotowano. Ultima Maja, gdy już rozesłano po wszystkim Państwie o nowym Caru, poczęli się zjeżdzać i przysięgę mu czynić. Zołnierzy też P. Wojewody i piechotę Carską wywieziono z Moskwy ku granicy. Naznaczono zostawić człeka przy Panu Wojewodzie 230, jednak zostało nas więcéy, to jest do trzech set, saméy tylko czeladzi Pańskiéy a Carowéy.

Iunius. Dnia 2 Iunii. Carowę do dworu w którym stał P. Wojewoda, oddaliwszy od wszystkiego, tak od tego co od Cara miała, jako i iéy wszystkiego z białemi głowami przysłano. Die 3 nazajutrz, rzeczy niektóre, owo zgoła próżne skrzynki, szkatułki, a płacin trochę iéy przysłano, a kleynoty, suknie, perły i inne wszystkie rzeczy, konie, wozy, zatrzymano. Die 9 przysyłano po P. Wojewodę do zamku, i tylko samodziesiąt był przed Pany dumnemi,

tam kwerymonie z długiemi alterkacyami i replikami z obustron czynili. Oni wszystkę winę tak zatrudnienia, mordów, krwie rozlania, i tego cokolwiek się działo za prowadzeniem Dymitra, którego oni zdraycą zwali, do Moskwy, kładli na Pana Wojewodę, a on exkuzował, niewinność swoję pokazując. Przypominali i to, że cię Panie Wojewodo dziwnie Bóg, któremu dziękuy zato, ochronił, bo i tobie to miało bydź, co się Rostrydze stało.

Die 11 Iunii koronacya Cara nowego odprawiła się dość mizernie, więcéy chłopstwa, niżeli Bojar było. Die 12 Iunij przywieziono do Moskwy ciało martwe, udając to że być miało ciało Dymitrowe, które Borys zabić kazał przed 20 kilką lat, a tam był świeży trup. Die 13 Iunij zwielkim obrzędem wprowadzono je do Cerkwi, w któréy Cary Moskiewskie chowają, tam długo stało. Tryumpf był, ceremonie wielkie, dzwonienia, processye obchodzono, głosząc to, że się cuda dziwne przy tym ciele działy. Przenajęto chłopa, który się ślepym uczynił, (jak my tego doszli) gdy go do grobu przyprowadzono, przeyrzał, ale innych chromych niedołężnych nie zratowało, było tych obchodów i machlarstwa, którym pospólstwo ślepili do tego dnia następującego. Dnia 23 P. P. Posłowie byli przed panami dumnemi. Tam gdy całą winę tak poruszenia pospolitego pokoju w państwach swych, jako tez i rozlania krwie Moskiewskiéy pod Nowogrodkiem, na Króla Imci, na Rzpltą i na Pana Wojewodę Sendomirskiego implikowali, na wszystkie Panów dumnych te mowy P. Małogoski taką dał replikę: «Była ta wiadomość i w państwach Iego Kr. «Mci Pana naszego, że po wielkim Hospodaru «waszym Iwanu Wasilewiczy został był syn Dymitr w dziecinnych leciech, i podział mu dany był w Uhliczu, był ten słuch potym, że go «Borys z tego świata zgładzić miał, czego ludzi «i narod nasz Chrześciański w one czasy żało«wali. Potym tén człek, którego wy nieprawd- An. 1606.
»ziwym Dymitrem nazywacie, zjawiwszy się «w Polszcze, wiele prawdziwych znaków i po«dobieństw na ciele pokazował, że on jest «prawdziwy Dymitr Iwanowicz, a P. Bóg go «cudownie od tyraństwa Borysowego zachował, «i jako Borys sztucznie i fortelnie śmierci W. «Hospodara Fedora Iwanowicza i dziecięcia je«go, które miał z żoną swoją, a siostrą tegoż «Borysa, przyczyną był jako wiele familij zna«cznych waszych zniszczył i zwodził, i tak was «Bojar dumnych i znacznych ludzi scisnął, żeś«cie rady i ratunku sobie dać nie mogli. Iakoż «o sprawach i fortelach Borysowych wątpli«wośći niemasz, bo nietylko od tego człeka, «ale innych wielu z narodu waszego wiedzie«liśmy i z was niektórzy dawno privatim mó«wiąc z nami toż potwierdzali, i tegoż w prze«mowach swych o fortelach i złośći Borysa, że «na zdrowie przyrodzonego Pana swego nastę«pował, wyrazić niezaniechaliśćie. Iednak po«wieśći tego człeka nie tylko Król Imc Pan «Nayjaśniéyszy, ale i ludzie jego wiary nie do«dawali, i niemały czas w podłym uważeniu «był. Potym ludzie z narodu waszego, z różnych «zamków do kilkudziesiąt człeka kniemu się «zgromadziło, i wszyscy jednostaynie twierd«zili, że jest prawdziwy Dymitr Iwanowicz «własny Carewicz, z którym gdy do Króla Im«ci przybył, Król Imc, jako prawdziwym Dy«mitrem Carowiczem być nie twierdził, tak też «zdrugiéy strony oglądając się na przedziwne «sądy Boże, i mając wiele przykładów z Hi«storyi, że na życie dzieci Królewskich Car«skich dla osiągnienia państw, zli ludzie różne «fortele czynili, a P. Bóg ich cudownie obra«niał i do państw ich przywracał, o złośći też «tego Borysa wiedząc, i zadatkiem niechęci je«go w zatrzymaniu i scisłym chowaniu posłów «swoich przez czas niemały, do siebie mając, «do tego tenże Borys nad pakta poprzysiężone

*

An. 1606. «wesławszy w ziemięKrólewską Wiśniowieckich «Przyłuki zburzyć i zplądrować, a ludzi poko«jem ubezpieczonych i do boju niegotowych «męskiéy i białogłowskiéy płci i dzieci małych, «wszystkich do 300 człeka pomordować kazał; «a do granice Wielizkiéy na czas Kommissyi w «paktach opisanéy Kommisarzów niewysławszy, «potym woysko swe za granice Królewskie ośm «mil do włośći Wielizkiéy wysłał, i wszystkę «włość po sam zamek odzierżeć chciał, o co się «krew ludzka z jego przyczyny z obustron roz«lewać musiała, i po inszych mieyscach przy «granicy ludzie Moskiewscy jego samego umyś«leniem krzywdy i bitwy wielkie czynili, tak «że Król Imc od żałoby i płaczu ludzi swych «często a gęsto pokoju niemiał, o co Ichmi P. P. «Senatorowie z wami Bojarami dumnemi przez «listy obsyłali się. Za takiemi tedy zadatkami «do nieprzyjaźni od Borysa, rozumieć raczył «Król Imc, iż kwoli Borysowi człowiekowi nie«szczeremu i takiemu, który sobie przyjaźń «Królewską i całéy Rzeczy-pospolitéy naszéy «letko poważył, niepowinienby Król Imci tego «Dymitra tłumy do więzienia wtrącać, lubo go «kwoli Borysowi wtrącić kazał, coby za dobrą «i szczerą przyjaźnią iść mogło. Obeyrzawszy «się też na pakta między Hospodarem i Hospo«darstwa postanowione, które Król Imc jako «Monarcha Chrześciański pobożny każdemu «sąsiadowi swemu zwykł trzymać, nie zdalo się «woyny z wami dla Dymitra podnośić, puścił «to na samę wolą Bożą, rozumiejąc, jeżli prawd«ziwy, a P. Bóg go cudownie od téy śmierći «obronił, łatwo stolicę przodków swoich za po«mocą samego Boga dostąpić może, Hetmanów «swoich koronnych i wielkiego Księstwa Litew«skiego wielkich i polnych, przez których «zwyczay jest Króla Imci Pana naszego i Rze«czypospolitéy znieprzyjacioły woyny podno«śić, ani woysk swych z nim niesłał, i tak ten «człek nie za Carowicza, alé za zebraka onego «czasu w narodzie naszym poczytany był, i nie«którzy względem Boga opatrywali go jałmuż«ny, jako ludzie Chrześciańscy, co i wy będąc «ludźmi Chrzesciańskiemi ludziom ubogim zwy«kli czynić. Drudzy też, jako P. Wojewoda bę«dąc człekiem poczciwym i szczerym, nakło«niwszy wiarę, żeby ten człek prawdziwym «Carowiczem być miał, dał się mu i Moskwie «przy nim będącéy uprosić, że pewną niewiel«ką lidzbę ludzi pozwoli z nim iść pod gra«nice Moskiewskie. A on i ta Moskwa upew«niali, że ludzie Moskiewscy za granicą z chle«bem i solą radzi potykają, i sami z zamkami «jemu, jako Panu przyrodzonomu poddawać się «będą. A jeżeliby się tak niestało jako on upew«nił, tedy P. Wojewoda Sendomirski ztemi «ludzmi miał się od granice wrócić, aby się «pakta postanowione nie ruszały. I tak gdy do «granice Moskiewskiéy przychodzili ludzie Mo«skiewscy jeszcze przed granicą w ziemi Króla «Imci potykali go, jak on upewniał, z chlebem «i z solą, poddał mu się Morawisk, Czernigów «dobrowolnie, czym niemniéy potwierdzili «wiary u ludzi, że on prawdziwy Dymitr, za «czym, choćby byli listem pod imieniem pa«nów Bojar dumnych do P. P. Senatorów Li«tewskich i pod imieniem duchowieństwa tu«teyszczego do duchowieństwa koronnego, Mo«skwa ta, którzy przy tym człeku (twierdząc «go być Carowiczem swoim) udawali, że te li«sty od samego Borysa wniewiadomośći was «Bojar dumnych i duchowieństwa waszego by«ły posyłane. Zaczym Król Imc i Ichmc P. P. «Senatorowie żadnemu znich niepomagając ani «też jednemu przeciw drugiemu nie przeszka«dzając, z daleka na to patrzyli, czekając spra«wiedliwego rozsądku Bożego między niemi w «Nowogrodku Siewierskim, gdy się Moskwa «niektóra oparła, a Borys słał do Króla Imci «posłanika Ogarowa, mianując tego człeka ja«kiego teraz mianujecie Otropiejowym a nie

«Dymitrem, y przypominając punkta Króla Im-«ci Pana N. jako pokoju postanowionego nie-«naruszył, tak za ozwaniem się Borysowym «srogie uniwersały swoje do P. Wojewody Sen-«domirskiego, i do ińszych ludzi którzy pod «Nowogrodem byli posłać kazał, aby ztym «człekiem nieprzestawając, zaraz zgranic Mo-«skiewskich wyjachał. Jakoż P. Wojewoda i «ludzie z nim Polscy wyjechali, on jeno z ko-«zakami waszemi Dońskiemi, było część Zapo-«rowskich, i z innemi ludźmi narodu waszego «Moskiewskiego, którzy go za Pana sobie ob-«rali, tam został. Po odeyśćiu Pana Wojewody «Sendomirskiego, wiele zamkow odstąpiwszy «Borysa, jego za prawdziwego Pana przyznali. «Potym po zeyśćiu z tego świata Borysowym, «gdyśćie wolnemi sobie bez Pana zostali, Król «Imc na onczas rozumiał, żeśćie już będąc wol-«nemi sobie, ani od Borysa, ani od jego opres-«syi niecierpiąc, mieli Królowi Imci dostat-«nią i prawdziwą dać wiadomość o tey spra-«wie. Miasto dania wiadomośći, wszystko woy-«sko wasze Moskiewskie co przednieysze, które «pod Kramami było, Kniaziowie, wojewodo-«wie, ludzie zacni i rycerstwo, dobrowolnie «przyjechawszy pokłonili się, za Pana i dzied-«zica swego poznawszy do stolicy prowadzili. «I choć jeszcze daleko Dymitr był od stolice, «wy Bojarowie dumni żonę Borysową i syna «jego za straż do więzienia osadziwszy, a sami «wszyscy przedniey si, tak Kniaź Szuyski, jako «i drudzy do niego na Thylę mil 30, od Mo-«skwy dobrowolnie przyjechawszy, za Pana «swego własnego przyznali, przysięgę mu od-«dali. i tu do stolice przyprowadziwszy, Carem «koronowali. A zatym wy sami, tak ci którzy «u nas po poselstwie bywali, jako za przyjecha-«niem udawali się, że niepodobna rzecz, aby «narod nasz miał wam pana na stolicy waszéy «posadzić, alescie go sami sobie dobrowolnie «wzięli, i tym się Hospodarem waszym stał.

«Potym Posła swego Ofanasieja Własiewa An. 1606. «urzędnika znacznego, i tutéyszego w Mo-«skwie obywatela, który od Borysa Hoduna u «Króla Imci, u Cesarza Chrześciańskiego, i ind-«ziéy posłem bywał, posłem do Króla Imci wy-«jechać dopuśćiliśćie. Ten mając przy sobie «kilku dworzan Moskiewskich, ludzi tutéy-«szych znacznych i przytym kredencyales, li-«sty pod pieczęcią Moskiewską, Królowi Imci «oddał, za chleb, sol, i wszelaki chęci, których «doznał w państwach Króla Imci, podziękował, «i odzywał się, że pragnął wiecznéy przyjaźni «z Królem Polskim Panem naszym i Rzpltą na-«szą sobie z Hospodarstwem Moskiewskim. Pro-«sił przytym, aby Król Imc pozwolił Imci P. «Wojewodzie Sendomirskiemu córkę mu swą «dać w stan małżeński. I. Kr. Mośc będąc Pa-«nem Chrześciańskim pobożnym, życzył sobie, «aby państwa jego z państwy Moskiewskiemi «złączywszy się, spólnie przeciw nieprzyjacio-«łom krzyża S. stali, wątpliwośći też onim nie-«miał, żeby niemiał być prawdziwym, za tak «wielkim wyświadczeniem was samych, a za-«tym rad na to pozwolił. Brał Ofanasiéy imie-«niem Hospodara waszego ślub z córką P. Wo-«jewody. Bywali przedtym i potym gońcy u «Króla Imci i u Pana Wojewody Sandomirskie-«go, wszyscy twierdzili go być prawdziwym «Dymitrem. Tenże Ofanasiéy i inni posłowie «tu z Moskwy od niego i od was samych czynili «podziękowanie Panu Wojewodzie za te chęci «które w państwach Króla Imci onemu poka-«zował. Za tym P. Wojewoda sprowadził tu «córkę swą, a Król Imc posłał nas posły swe «na wesele, i dla stanowienia dobrych dzieł ku «wiecznéy przyjaźni należących między wami «i nami. Senatorowie Moskiewscy znaczni Kni-«aź Wasili Massalski i Michał Nagi z niemałym «półkiem Moskiewskim, Pana Wojewodę i cór-«kę jego na granicy potkali i aż tu do stolicy «prowadzili. Wy Bojarowie dumni w namio-

An. 1606. «tach jeszcze za miastem onęście witali, za pa«nią swoję przyjęli, i wiarę poddaństwa swego «poprzysięgali. Po tym publice przez patryarchę i Biskupów waszych, ceremoniami wa«szemi słowiańskiemi była koronowana zgod«nie od wszystkich. Nas też posłów przed Smo«leńskiem po zwykłemu potkano, i przystawo«wie aż tu do stolicy prowadzili i poselstwo «publicè odprawiliśmy, na traktaciech z wami «samemi zasiadaliśmy. O tym aby to nieprawd«ziwy Dymitr miał być, od żadnego z was nie«słyszeliśmy, i chociaż w niektórych ludziach «narodu naszego przedtym niejaka wątpliwość «była, tedy wy sami Moskwa, tak znacznym, «wszystkiemu światu jawnym oświadczeniem «swym, wszystkę onę wątpliwość znieśliście, i «onego za prawdziwego Pana swego, w wiado«mość niewątpliwą wszystkim Królestwom po«dali. Dopiero świeżo nad ono wyświadczenie i «przysięgi wasze, zabiwszy go, sami przeciwko «sobie mówicie, Króla Imci Pana naszego i «Rzeczpospolitą naszą niesłusznie winujecie. «Która wina przy was zostaje. My o jego zabi«cie kontrowersyi żadnéy nie wiedziemy, bo go «też za co żałować niemamy. Samiscie widzieli, «gdym ja starosta Wielizki pierwszę razą był «posłem u niego od I. Kr. Mości tak też i teraz «jako nam obiema się stawił, tytułów Cesar«skich niezwykłych wymagał, Króla Imci Pana «naszego Królem mianować, listów od niego «przyjmować niekazał, w hardość i pompę się «wielką był podniosł. To u nas jedno z wiel«kim podziwieniem być musi, że wy Bojarowie «dumni będąc ludźmi (jako my rozumiemy) «bacznemi, śmiecie w tych rzeczach sami prze«ciwko sobie mówić, Króla Imci Pana naszego «niesłusznie winować, a tego wiedzieć i w sie«bie rozsądzić niechcecie, że i ten człek, który «się mianował bydź prawdziwym Dymitrem, «a wy go nazywacie zmyślonym, waszego na«rodu był Moskwicin, i ci co go wyświadczali, «nie nasi, ale wasi Moskwa, przed granicą z «solą i chlebem potykała, zamki i inne włości «poddawała, do stolice prowadziła, jemu pod«daństwo poprzysięgali i na stolicy jako Ho«spodara koronowali, a potym samiż i zabili. «Owo krotkiemi słowy mówiąc, Moskwa po«częła, Moskwa zakończyła. Wczym też nie«możecie na kogo narzekać ani utyskiwać, je«dno ieśli się wam co niepomyślnego w téy «mierze stało, grzechom waszym a gniewowi «Bożemu poczytać. Iest i to w wielkim podzi«wieniu i żalu naszym, że tak wiele ludzi na«rodu naszego znacznych, którzy żadnéy kon«trowersyi z wami o tym człeku niemieli, i na «woynie téy którąscie wy tu przypominali znim «niebyli, tu też zdrowia jego stróżami niebyli, «gdyż się on wam samym Moskwie zdrowia «swego powierzał, zań się z wami niebili, po«zabijano, pomordowano, krew wielka rozlana, «majętności znaczne połupiono, jeszcze wy sa«mi nas winując, mianujecie być z naszèy stro«ny przymierze rozerwane. Miasto tego, co «byście żal nasz utulić mieli, to go ieszcze wię«céy przyczynić usiłujecie: i naywiększemu «nieprzyjacielowi Króla Imci Pana naszego i «Rzeczypospolitéy oyczyzny naszèy bespiecz«nie byśmy to na rozsądek dali, i pewnie z «rozsądku ludzkiego człeka, wszystka wina «przy was się znaydzie. My rozumiemy, że pak«ta nie są naymniéy z naszey strony wzruszo«ne, a oto rozlanie krwi braci naszych, że na «Czerń składacie, my tak mniemamy, że win«nych pokarać będziecie chcieli. I tę ekskuzę «waszą na ten czas przyjmując, rozumielibyś«my żebyście ten nieszczęsny teraznieyszy «przypadek grzechowi i dotknieniu Bożemu «przypisawszy, Imci P. Wojewodę Sendomir«skiego z córką, i drugich ludzi, którzy żywi «zostali, jak nayprędzey ze wszystką majętnoś«cią ich, przy nas posłach Królewskich do Pol«skiéy królowi Imci wypuścić chcieli. I oto te-

«razniéyszemu wielkiemu Hospodarowi swemu, «sami dla swego dobrego pokoju przyszłego czo«łem byli. My też do Króla Imci Pana naszego «przybywszy, zabiegać temu będziemy, jakoby «ten pokoy do wiecznych lat był postanowio«ny. A gdzie zaś nas pod zwyczay wszystkich «Hospodarów Chrześciańskich a nie Bissurmań«skich zatrzymacie, i tym Króla Imci Pana na«szego i rzeczpospolitą naszę, Koronę Polską i «W. Księstwó Litewskie obelżycie, to już tego «trudno na Czerń wkładać. Zatym i to nie«winne rozlanie krwi braci naszych, nie przy «czerni na którą składacie, ale przy dzisièy«szym wielkim Hospodaru waszym, i przy was «samych bojarach dumnych naydować się i zo«stawać musi. Zaczym pewnie nic dobrego mię«dzy narodami waszym i naszym byc nie mo«że. A P. Bóg tego coby się zatym zobustron «między nami Chrześcianami źle stać miało, nie «z naszych, ale z waszych ręku zyszcze, i wy «tego srogą liczbę Panu Bogu dać musicie.»

Potym responsie P. P. Posłów, juz tak dale«ce znicmi niekontrowertowali, tylko powiedziawszy, że się wam jako tym, którzyście nie są posłami do teraznieyszego Hospodara naszego W. Kniazia Iwana Wasilewicza etc., ale do przeszłego roztrygi, niezeszło tak wiele i bes«piecznie mówić, odprowadzono do gospody.

Die 22 Iunij, posła swego na imię.........wyprawił Car do Króla Imci, przy którym pozwolono każdemu z panów naszych, posłańców swych i listy posłać, i posyłali.

Die 25 Iunij zabrało się znowu miru do kilkunastu tysięcy, przed zamkową dziedzińcową bramę, na Lobne mieysce gdzie się Car zwykł «prezentować, z orężem, z kamieńmy, niewiedzieliśmy jakim duchem, tylko nas tak słuchy dochodziły, ze częśc Bojarów, mimo wiadomośc Carską i drugich Bojar, zbuntowali ich, powiedziawszy, że Car kazał ostatek Litwy pobić, Wyjeżdzał Car do nich pytać co za przyczyna zebrania się ich była, i zrozumiawszy rzecz, kazał się im rozeyśc. A tamtych buntowników karano potym; byliśmy jednak wtrwodze do kilku dni, mało co nawet sypiając. An. 1606.

Iulius. Dnia 1 Iulij poczęły nas słuchy dachodzić o Dymitrze, że miał uyść z tego niebezpieczństwa. Aleśmy wiary temu niedawali. Die 8 Iulij przeprowadzono P. Wojewodę z Carową a córką jego i czeladzią wszystką do zamku z Borysowego dworu, aż za drugi mur, na dwór Ofanasia, który był posłem, a samego skoro po śmierci Dymitrowèy, zasłano w opale na Sybir. Die 15 Iulij Pana Starostę Sanockiego brata Carowéy pierwszy raz puszczono na kilka godzin do P. Wojewody.

Die 22 Iulij jako i innych dni, Bojarowie, (którzy na tenczas większą tam władzę mieli niż sam Car, a to rozerwaniem ich rzeczypospolitéy, gdy o nieprzyjacielu posłyszeli) skrycie traktowali, wyjeżdzając w pole z mirem o naszym zdrowiu. Mir na to niepozwalał, mówiąc byicie ich sami, że się wam też dostanie, jako i naszym braci; zaczym potym między sobą uradzili, żeby nas po zamkach różnie rozesłać, i tych dni byliśmy w trwodze wielkiéy, gdy nas to dochodziło.

Augustus. Dnia pierwszego Augusta rozruch był w zamku wielki, za listami podrzuconemi, które były imieniem Dymitrowym pisane. Nie chciano ich czytać publicznie, ale rozumiejąc że zmyślone były, probowali i znosili wszystkich Diakow, podpisków pisma, ale takiéy ręki przybrać niemogli. Wtym czasie już też woyska wysyłano było z Moskwy, bo im przypinano fałdów, zamki pograniczne począwszy od Putywla zdawać się poczęły. Wiesci były, to o Piotraszku synu Hospodarowym, to o Dymitrze, to zaś o obydwu wespół, że się lud do nich pograniczny kupił, przysięgę, i posłuszeństwo oddawszy, dla czego gwałtem lud na

An. 1606. tę woynę pędzono. Tegoż dnia pierwszy raz książęciu Wiśniowieckiemu pozwolono być u Pana Wojewopy.

Dnia 2 Augusta. Most zebrano do zamku u jednéy bramy, strzelby bardzo wiele naprowadzono. Die 3 Aug. P. Staroscie Krasnostawskiemu pierwszy raz bardzo wiele pozwolono bydź u P. Wojewody. Kśiąże Wisniowiecki ze wszystkim dworem jego, przyłączywszy sługi i żołnierze Pana Starosty Sanockiego, wysłano z Moskwy na zamek nazwany Kostroma 54 mile od stolicy podwodami. Koni ani jemu, ani czeladzi nie wrócono, a Pana Starostę Sanockiego samodwunast przyłączono do Pana Wojewody Sendomirskiego Oyca jego.

Die 10 Augusti. Panu Tarłowi Chorążemu Przemysłskiemu także pierwszy raz pozwolono być u Pana Wojewody. Tegoż dnia wyjeżdżał Car za miasto do Monasteru dla nabożeństwa i tam nocował. Die 11 Augusti tamże w dzień spasów kąpał się w rzece; zwyczay ten jest albowiem u nich, że każdy w ten dzień powinien się kąpać, albo przynaymniéy obmyć, na pamiątkę chrztu Zbawicielowego. Tamże Bojary czestował i strzelce, których go prowadziło do tysiąca koni. Sam wierzchem jechał, a kareta za nim szła i koni 6 powodowych. Die 14 Augusti P. P. Stadnickich dwóch Marcina i Andreja, a zniemi Pana Niemojewskiego podstolego koronnego, Pana Wolskiego i Pana Korytka odesłano na zamek rzeczony Rostow mil 35 od Moskwy, ale tam niedługo byli, bo ich potym na inszy zamek odesłano.

Dnia 16 Augusti zapaliły się kuźnie Kowalskie i zgorzało ich trzy, zaczym byliśmy w wielkiéy trwodze, rozumiejąc że to umyślnie uczyniono dla jakiéy burdy, bo tuż przed dworem P. Wojewody. Die 17 Augusti Pana Starostę Sanockiego brata Carowéy z ostatkiem czeladz i koni do Pana Wojewody przeprowadzono. Die 18 Augusti, P. Tarła z żoną i Panią Starościnę Sochaczewską i z Pania Herburtową i z P. Starościcem Sochaczewskim, na zamek Twer nazwany, mocny bardzo i obronny 40 mil od stołecznéy Moskwy odległy odesłano. Die 20 Augusti, zapaliły się prochy w kramach mieyskich, które wyrzuciły trzy kamienne kramnice i kilka drewnianych. Ta ruina pobiła na śmierć ludzi do 40 człeka, a poranionych zdjęto z placu pod sto. Ztrwożył był sobą i Car usłyszawszy on grzmot, a przyczyny nie wiedząc. Kazał zaraz zamykać zamek, gdyż też właśnie tego dnia trwoga była między niemi. Albowiem dano znać od woyska Szuyskiego, ze bitwę przegrali, a tym więcey gdy o Dymitrowym żywocie zasłychnęli, żeby miał uszedłszy z onéy burdy woyska zwieść. Tegoż dnia kazano się Panu Wojewodzie z Carową córką jego, z Panem starostą Krasnostawskim i synem jego, oraz z Panem Starostą Łukowskim i Sanockim gotować na zamek, rzeczony Iarosław od stołecznéy Moskwy 42 mil odległy. Wrócono im na tę drogę koni wozowych kilka cugów bardzo chudych, ale jezdnych i ślicznych nic anic. Odmieniło się i Carskie słowo, który już był przyobiecał P. Wojewodę nieruszać z Moskwy, dla niesposobnego zdrowia iego.

Dnia 26 Aug. gdyśmy już wyjeżdżać mieli, rewidowano wszystkie rzeczy, wedle rejestra w pogromie spisanego, i przyłączono panów wyżey pomienionych i ich czeladź. Nadto przyłączono do nas człeka 58, których było zpogromu zabrano do dworu na imię Glińskie szlachty i kupców, nad którémi był Zaporski z Dworzyckim, a to naprożbę Pana Wojewody posłał ich Car znami. Było u nas wszystkich człeka 375 zbiałemi głowami Fraucymeru Carowéy, Przydawszy nam tedy 300 strzelców, wyprawili w drogę tegoż zaraz dnia w godzinę przed wieczorem, Mieliśmy nocleg w Rosztoku nad rzeką Iawuszą, w mili od Moskwy, oni liczą

wierstów 5. Die 27 Aug. w Zwizieńskim sele mil 9 wierstów 45. Téy nocy w Moskwie zgorzała sztuka dworu tego Borysowego, gdzie stał P. Wojewoda, i dwór Monasterski. Podle także się i Cerkwi dostało. Od tego noclegu we dwóch milach jest Monaster swiatyiéy Tróycy murowany na bardzo wesołym mieyscu, gdzie Ianduły i Kowsze wszelakie korzeniowie robią. Die 28 nocleg w Dubny mil 7, wierstów 35. Goniły nas wieści rozmaite o Dymitrze, ale te mało albo nic wiary były godne. Die 29 nocleg w Hlewoskoim sele, mil 7 wierstów 35. Tego dnia doscigła nas podwoda, na któréy wieziono kozaka Dońskiego do turmy Peryasławskiéy bardzo spieszno, a ten był pojmany od woyska przeciwnéy strony. Dostało się trochę mówić jednemu z naszych, który gdy się go pytał o Dymitrze, on także twierdził być Dymitra żywego. Die 30 nocleg w Pereasławiu mil 7 wierstów 35. Tam pojmano babę w gospodzie Carowéy, która obłupiwszy żabę, poczęła była coś gnilić, ale się postrzeżono. Die 31 w Piotrkowskim sele mil 8, werstów 40. Tey nocy strzelcy zarzezali między sobą jednego. Od téy wsi do Rostowa mil 4, gdzie zawieziono Panów Stadnickich, jachaliśmy mimo, ale nam niepozwolono widzieć się z niemi.

September. Dnia 1 Septembris. Przewiozłszy się przez rzeką rzeczoną Ussie, nocowaliśmy w siele nazwanym Zadowica mil pięć i pół, wierstów 28. Die 2. Nocowało państwo w siele Sydoskowie nad rzeką Kotorosią, a sług i czeladzi połowica przeprawiwszy się nocowali na drugiéy stronie w siele Kuczminskim. Do którego nazajutrz w niedzielę przeprawiwszy się, wszyscy nabożeństwo odprawiliśmy mil 6, werstów 30. Die 3 na przedmieściu Iarosławskim, które słobodą zowią, nocowaliśmy, bo tego dnia niechcieli nas przewozić do miasta mil 3, wierstów 15. Wszystkiéy z Moskwy do Iarosławia drogi równinami wierstów 213, naszych równych mil 42. Tegoż dnia wieziono mimo Bojarzyna niejakiego Iwana Tomałczana ku Syberyi do turmy, dla tego że radził posłać i dowiedzieć się, jeżliby Dymitr uszedł i czy był żyw, i żeby mu raczey poddać znowu państwo, luda nie tracąc. Przy nim wieziono znowu niejakiego Siemionka Bielka Watamana Kozaka Dońskiego urodzonego, i inszych z Moskwy. Niemógł żaden znaszych przyjść do tego, żeby znim mówić, ponieważ Moskale, którzy straż przy nich trzymali, niechcieli dopuścić. An. 1606.

Die 4 przewiozłszy nas przez tę rzekę Kotoroś, którąśmy wszyscy przejechali, ukazali nam dwory podle siebie trzy, a czwarty o podal, w których się stanowić kazano panom. Stanął wjednym P. Wojewoda z trochą sług, wdrugim wpodle Carowa z Fraucymerem swoim, wtrzecim na przeciwko P. Starosta Łukowski i Sanocki, a wtamtym dalszym P. Dtarosta Krasnostawski z synem, i ze wszystką czeladzią, a dla inszych dano gospod według potrzeby pobliskich. W drodze obroków żadnych niedawano dla koni, i dla nas bardzo mało. To miasto jest z niemałą osadą, ale nikczemną, muru nic niemasz w mieście, prócz monasteru murowanego i murem otoczonego. Zamek zgniły oparkaniony na kopcu w widłach między dwiema rzekami, zjednéy strony przyszła ta którąśmy przejechali, a zdrugiéy Wołga rzeka wielka od brzegu do brzegu. Miasto od przedmieścia wałem na dwa kopce obsypano, a my za tym wałem stali.

Die 7 o godzinie w noc zapaliło się w Carowéy pokoju z pieca, który nowo postawiono wypalano. Zaczym byliśmy w trwodze, stał się rozruch wielki, wysoki się juz wzbijał płomień. Na gwałt uderono. z Moskwa się zbiegła do gaszenia. Gdyby ich byli Strzelcy nie zahamowali, niewiem coby było czynić, czy się Moskwie bronić, czy ogniowi. Umysł ten był wszystkich, porzuciwszy rzeczy oręże mieć na

An. 1606. baczeniu i zdrowie swe. Ale w tym P. Bóg dał że ogień ugaszono. Die 9 odebrano od nas konie i posłano na paszą. Chcieli Panowie wszystkie swym kosztem żywić, ale niepozwolono. Zostało jednak wszystkich do kilkudziesiąt. Die 13 ztrwożono nas powiedziawszy że Car kazał wszystkich resztę Polaków zbić, z téy przyczyny, jakoby woysko w ziemię w targnąć miało, ale to fałsz był, jako i inne płonne były o Dymitrze.

Die 17 przyszła wieść do P. Wojewody, że pod Ielcem Szuyskiego woyska pięć tysięcy na głowę zbito.

Die 18 o godzinie w noc, zapaliło się niepodaleko Stanowiska naszego, i zgorzeło domów 12. Die 21 Znowu wieść. Die 22 z kilką set strzelca przyjechał dumny Bojarzyn niejaki Michayło Michayłowicz Sołtykow z Moskwy. Ten sam którego pod Nowogrodkiem Carowi Nieboszczykowi i Panu Wojewodzie wpowrozie za brodę uwiązawszy było przywiedziono. Zatrwożyliśmy się bardzo, a zwłaszcza gdy z mierzchem już przyjechał, a tym więcéy, że ten przyjazd jego bardziéy na złe niżeli na dobre ominowali. I już byli tacy niektórzy zpospolstwa, którzy płakali żałując nas, i przestrzegając, że zapewna jutro na nas uderzą. Całą noc onę byliśmy ostrożni, poruczając się Bogu wopiekę, z prozbą gorącą żeby nas ratował, i wtym stanie nader okropnym, czekaliśmy skutku sprawy i przyjazdu jego.

Die 23 Martii, na zajutrz tedy rano byliśmy między nadzieją i bojaźnią, w tym przysłał do P. Wojewody, oznaymując mu, żem w sprawie Carskiéy przyjechał tu umyślnie, przeto chcę, żebyś z przyjaciołmi swemi, sług niebiorąc, do gospody moiéy do miasta zaraz przybył. To my słysząc, dopierośmy jeszcze bardziéy zwątpili, bojąc się żeby Pany wprzód załapiwszy, na nas się potym nie rzucili, albo jaką zdradą niepodeszli. Długo się rozmyślali na to, jeżli iachać do niego albo nie, jednakże po rozmyśle, rezolwowawszy się, i oddawszy woli Boga jachali P. Wojewoda, P. Starosta Krasnostawski i P. Starosta Łukowski, sług z sobą wziąwszy kilkunastu pieszo, a dwa na koniach dobrych dla ostrzeżenia, jeżeliby się co stało; a P. Starosta Sanocki został przy Carowéy i wszystka inna czeladź, zgotowawszy się przód jak do potrzeby. I stało się gdy tam przyjechali, tedy on przywitawszy się z niemi, nawiedzał imieniem Carskiem Pana Wojewodę, opowiadając mu wedle zwykłych tytułów łaskę Carską i tę nowinę, że się Poseł Carski a Pana mego, który był w Łuckiéy ziemi, Kniaź Gregory Wołkoński wrócił z pociesznemi sprawami, a za nim spodziewamy się i codzień wyglądamy posła Króla Lachów Kniazia Bogdana Ogińskiego z dobrym poselstwem. Ten skoro przyjedzie, a te rzeczy, które się dla roztrygi przygodziły pomiarkuje, tedy się zaraz ze wszystkiemi Pany twemi z ziemi swéy wypuścić obiecuje, gdyż też Król Lachów bardzo bez ciebie teskni, i pytasię o zdrowiu twym, a teraz zaś żałuie cię Car, żebyś czeladzi swéy człeka 70, to jest, Starosty Krasnostawskiego i Kupców którzy tu są wysłał do Polskiéy przed sobą, żeby o zdrowiu was wszystkich oznaymili, za czym sam niewyjedziesz.

Die 29 Martii. Oznaymił też zaraz tenże Michało do Cara o powolności P. Wojewody, bo nasi przystawowie daleko inaczéy nas byli do niego udali przez opisanie, gdzie donieśli i to, żeśmy gwałty czynili, wadzili się, i strzelców pobili. A naostatek, że wlada dzień zamek poddadzą nieprzyjaciołom. Insze też potwarzy na nas wlekli, i dla tego z tak wielką mocą przyjechał był z Moskwy ten Wojewoda, ażeby nas, jeźliby tego była potrzeba uskromił. Ale gdy wyrozumiał z powieści mieszczan, z świadectwa ich i pospólstwa, żeśmy spokoynie z niemi i zgodnie żyli, i żeśmy owszem od sa-

mych że przystawów tych daleko większą krzywdę cierpieli i oni nawet sami, gdy im żony i dziewki gwałtem biorąc, niecnotę płodzili, przytym insze przykrośći onym wyrządzali. To wszystko słysząc, oznaymił natychmiast Carowi co się działo. Udawali też drudzy, że umyślnie dla obrony zamku i miasta był przyjechał, spodziewając się ludzi podeń jakich ku dobywaniu onego. Iakoż podobieństwa były, ponieważ się wszystkim okolicznym Bojarom zjechać kazał, i do tego dzieła armaty i działa przyprowadzono, także rohatyn dostatek, których kilka tysięcy w monasterze było, i mieszczanom rozdano. Die 26 wyprawiono tych naszych wdrogę, jeżliż do Polskiéy tego niewiemy, a ta jest liczba wyprawionych, to jest czeladzi P. Wojewody człeka 37, między któremi niechcieli mieć tylko 3 Szlachciców, ale naten czas bardzo rad się drugi chłopem nazwał, aby tylko wyjechał do Oyczyzny i zbył się niewoli. Pana Starosty Krasnostawskiego sługi niemal wszystkie człeka 17, kupców także 9, wszystkich 64, konie tym wrócono, którym w Iarosławiu wzięto, ale którym w Moskwie pobrano, także i inszych rzeczy nie wrócono, i szkód nienadgrodzono, zwłaszcza tym kupcom, którzy w kleynotach mieli na kilkakroć sto tysięcy szkody, które byli Dymitrowi przedali, a za to niemieli zapłaty. Gdy tedy pożegnawszy się z niemi wyjechali, czestował ich w mieście ten Sołtyków Wojewoda na wyjezdnym miodem i gorzałką, tak że się popili. Potym każdemu z nich dawszy po rublu groszy, kazał ich w drogę ku Stołeczńey Moskwie prowadzić. Mieliśmy też od nich pisanie w kilka dni potym potajemne nam przysłane z monasteru, S. Tróycy, od Stołeczney Moskwy mil 12 z téy strony ku Iarosławiu wte słowa; «si valetis bene est nos quidem valemus. Ex «pectamus vos in monasterio S. Trinitatis. «Illmus D. Palatinus non ingredietur Mo«scoviam nisi cum paucis. Multa nova bona «habemus, Tartari enim Crimenses Casanen«sesqve bellum gerunt, multa argumenta vitam «comprobant.» Pocieszyło nas to pisanie niepomału, ale potym, gdy nic złego do skutku nie przyszło, i pociechy też zaczasem ustały. An. 1606.

Die 27 Martii przysłał ten Sołtyków Wojewoda, żeby się z nim P. Wojewoda widział wgospodzie jego, ale to nie mogło bydź, i wymówił mu się lekarstwem. Przetoż powtóre przysłał do niego przystawow, powiadając przez nich, że to jest wola Carska, aby Glińskie ludzie, to jest wszystkie które na Tatarskim dworze stały, na inszy gorod zawieść, bo nam tu ztrudnośćią przychodzi na tak wielu was żywności dawać. Imc P. Wojewoda co musiał to rad uczynił, pozwolił na to zaraz i tamci sami pozwolili. Wszystko to bystrość nasza i porywcza lekkomyślność sprawiła, iż rozumieliśmy, iż nas kilka set wszystkę Moskwę zawojować miało. Tegoż dnia o godzinie 4 w noc zapaliło się w naszym dworze, tak iż zgorzała izba i sień, a towarzysze dway którży tam stali, ledwo jako przecię wstawszy wypadli, gdyż w pierwospy ogień ogarnał, a chłopiec przy ścianie świecy zapomniał, i z tąd się zajęło. Niebespieczny to był bardzo ogień, bo budowanie gęstych pokojów P. Starosty Krasnostawskiego było prawie pod bokiem, tylko że przecie P. Bóg bronił, że się daléy nie zawzięło.

Die 29. Dochodziło nas toż co nasi do nas pisali, żeby P. Wojewodę z P. Starostą Krasnostawskim i Łukowskim do Moskwy wziąc miano na traktaty, a inszych z Carową zostawić w Iarosławiu. Dziwne między nami były tych dni opinije i trwogi. Iedni nas cieszyli, że się nam pociecha przybliża, a drudzy zaś mówili, że smutek i dalsza niewola, a naywięcéy to nas trapiło, że drugich naszych daléy wieść miano, i tegoż dnia drogę im znowu opowiedziano na

An. 1607. dalszy zamek. Na Moskwie też o wielkim zatrudnieniu rzeczy ich, przez woyny srogie powiedano. I że tamtych, których do Polskiéy wieść obiecywano, zatrzymano. Takowe praktyki dziwnieśmy rozumieli, a dalszego rozerwania dziwnieśmy się bali.

Aprilis 1607. Dnia 1 Aprilis Dworyckiego z towarszyszem jego i ze wszystkiemi, którzy pod jego ręką będąc w tutéyszym dworze stali, poprowadzono na ten ińszy zamek. Powiadano nam żeby na Wołogdę, który jeszcze daléy za Iarosławiem mil 36. Wszystkich było człowieka 37, a P. Iana Komorowskiego i P. Władysława Mutynę za prozbą P. Wojewody samowtorych zostawiono przy P. Wojewodzie i pacholika jednego towaryszowi jednemu i woźnic kilku. Tegoż dnia przyszła wieść, żeby tu lud jakiś pod Iaroslaw miał iść nie mały. A przeto zamek dobrze strzelbą opatrzono i Bojarów się ku obronie jego bardzo wiele zjachało. Było téy ostrożnośći ztydzień, a potym się znowu rozjechali. Die 6 wrócono P. Wojewodzie i na dwór jego za przeszłę żywność którą dostarczał zapłacono pieniędzmi, to jest za dni 22, złotych 278, groszy dwa, nadto piwa wiader 470 a gorzałki 17 wiader. Także z osobna panom Starostom oddano, co komu według porachowania przychodziło. Tegoż dnia kazali sobie rejestr dostateczny spisać, tak tych co się zostali, jako i tych, których było odesłano. Die 12 Strzelbę bardzo gęstą puszczano po ranu, powiedając że tak wiara niesie. Działo się to w Wielki Czwartek. Też było przed kilku dni to jest 4 na Zwiastowanie P. Maryi podług ich kalendarza. Potym ten Michayło Sołtyków odjechał na wieś, aby tam świętował. Die 13 cośmy mieli przystawa starszego niejakiego Romana, tego nam wzięto, a na mieysce iego dano zaś innego zprze zwiska Ofanasieja Melexchowicza. 15 Pascha złaski Bozéy acz nie bardzo żyżna nastąpiła, bo zamiast Kołaczów chleb tylko jedliśmy, a drudzy i tego skąpo mieli, ale przecię spokoyna, i od trwog, także od nowin wolno.

Die 18 przyszło z Koreli zamku strzelców ińszych 150, na odmianę tym co nas pilnowali, a onych co od nas powciekali knotowano tamże w Koreli. Zatym tędy przyjęciem ich zwątlała i upadła nam nadzieja prędkiéy swobody, a tym więcéy gdy nas cóś urwawszy, na ińszy jeszcze zamek posyłać obiecywano. Tegoż dnia Michayło Sołtykow, z tamtąd gdzie swiętowął wrócił się zaś do Iarosławia. Die 25 Wołha i Kotoroś rzeki nazwane puśćiły, zaczym iż nie mogli dostać bydła żywcem, musieliśmy słone mięso bardzo złe brać na obroki. Sliśmy wprawdzie z niemi na wytrwałą, ale gdy nam głód przycisnął, musiało się tym kontentować co dawano, pieniędzy się też bardzo przebrało, acz jeszcze zawijało się srebra u panów, ale cóż kiedy go przedawać broniono, a choć też i czasem pozwolono, nieśmiał go nicht kupować jawnie, tajemnie kupowano, ale z wielką wagą, bo im pierwsze które u nas pokupili byli pobrano, dla zdzierku jakiego. Potym zaś gdy wody opadły, dawano znowu jałowice i barany.

Około 30 Aprilis Zima nagle zaszła; jako zawsze wtych krajach bywa, że zima prędko schodzi, a lato zaraz o S. Iurgiu Ruskim nastaje, i zaraz gorąca takie, jakie u nas wlecie następują, więcéy jednak i wlecie zimna przykrego bywa, niżeli gorąca. Bo skoro się jaki obłok z morza lodowatego ukaże, to zaraz zimno następuje. Owo, jeśli słońce grzeje, to gorąca miary niemasz, a jeżli się też na niepogodę zaweżmie, to znowu zimna jak jesienne prawie powstają, a lata zaś mało, takze jesieni, ale zima ranna się stawa i dosyć krzepka, z początku aż do schyłku zimy najeździć się może na saniech dowoli.

Dnia 4 był konkurs w mieśćie niemały z roskazania Sołtyka Wojewody w Sądowéy źi

bie. Prezentowano kilku nastu szpiegów poimanych, nie mogli się dowiedzieć gdzie ich i jako dostano. Tegoż dnia widziano w mieście kilku Polaków stroynych, z tych znać, którzy się na imie Carskie przedali, mianowicie o Sadowskim niejakim, który przed tym był w Polszcze pokojowym i pisarzem u Pana Krakowskiego,, uciekł był i tułał się po obcych krajach, a owdzie był zajechał z Panem Stadnickim, i jak powiadano zdradziwszy panów Stadnickich był się w Rostowie przedał, a tam go ci widzieli towarzysze nasi, którzy byli uszli zimie, co ich w Rostowie pojmano. Die 8 w dzień S. Stanisława wieczór, naszych ieden snadź że umyślnie z karabinu z stayni na ulicę strzelił, mało kula Strzelcowi Moskwicinowi nosa nie utarła, więc i P. Starosty Lukowskiego woźnica porwał się strzelcowi zpięścią do gęby, jednak o to trudności niebyło. Die 12 rocznica wjazdu nieszczęśliwego Carowéy na Moskwę.

Dnia 17 obchodziliśmy nabożeństwo przez 40 godzin, prosząc P. Boga o swobodę. Tamże gdyśmy do dnia discyplinę wszyscy czynili w kupie, zdumiała się Moskwa, usłyszawszy szelest i krzyk drogi imienia Iezus Maria! Pod ten czas słyszeć było, że Szuyskiego strona słabieć miała bitwę przegrawszy. Dnia 18 Rocznica koronacyi Carowéy. Die 19 Rocznica wesela Carowéy, wpiątek tak rok przypadło, a w tym roku w sobotę. Die 24 o Bożym wstąpieniu trwoga na Moskwie bardzo wielka, woyska coraz świeższe wyprawują. Circa 27 28 i inszych dni przed świątkami, bardzo wiele Bojar i inszych pospolitych ludzi przyjezdzało od Moskwy, ci to udawali, że przed trwogą pilność wielka była, a przetoż żebyśmy się z nikim niewidzieli, straż która u przewozu obecna była, inną stroną wału przejeżdzających obracała.

Czerwiec. Dnia 3 Swiątki złaski P. Boga wszechmogącego spokoyne i nieponure, tak żeśmy wesoło P. Boga chwalili. Die 4 na zajutrz przyszła wieść, że do 14,000 woyska Szuyskiemu porażono, którą potrzebę powiadali bydź ultimis jeszcze Maji, jako w téy, tak i w inszych potrzebach z obustron bardzo się wiele krwie przelało, tak iż po zeyściu zimy do 40000 ludu zobopolnego upadło, jako powiadali, zaczym ztych przyczyn wielkie zamieszanie było na Moskwie, tak iż sam Car Szuyski ruszyć miał głową swą przeciw nieprzyjacielowi. Zewsząd za tym tak Bojarowie, jako też lud pospolity służebny do Moskwy sypali się, aby radzili o uspokojeniu ziemi, gdyż przed tym tak im nakazano było przez gończych, których tu wtym kraju taka jest prędka jazda, że od godziny do godziny 50 mil ubieżeć może. Były też słuchy za tym ich zjazdem, że albo inszego Cara obrać miano, albo więc wszystką mocą na nieprzyjaciela wyciągnąć, i oniego się uderzyć. An. 1607.

Die 10 pozwolono nam przedawać konie, które jeszcze przy nas były, także i oręża, którego im na woynę potrzeba było. Przedawali tedy niektórzy konie, a zwłaszcza ci którzy potrzebni byli, ale zaś oręża żaden od siebie niezbywał, bowiem jeszcze Moskwie nie dufali. Die 15 dway Niemcy niewiedzieć zkąd się wziąwszy mimo nasz dwór przechadzali się, powiadając nam po cichu że pewnie Dymitr żyje. Die 19 listy od Szuyskiego do Iarosławia przyszły, przez które rozkazywał im tyran ten żeby znowu na woynę pewną liczbę ludu wyprawili a to z Sochowniaków a po naszemu Ławników. Zaczym szemrali znacznie przeciw Carowi, że tak wielkie krwi rozlanie dla niego się dzieje. Die 20 przyszła wieść, że Szuyskiemu 6000 ludzi urwano na czacie. Zaiste też mowy między niemi o Dymitrze były, życząc mu (jeżeli żyw) wygranéy. Znami też pod ten czas łaskawie się nasi przystawowie obchodzili. Iednak się tym powieściom i wierzyło i niewierzyło. Die

An. 1607. 24 wdzień S. Iana samym już zmierzchem wrzucili między nas trwogę, powiadając o Galliczynie z ludem pod miastem. Galliczyn zaś był to ow jeden z nayprzednieyszych Wojewodów Moskiewskich, który w dzień pogromu nawiedzał P. Wojewodę w stołeczney Moskwie. Było wprawdzie kilka set człeka i znaszych niektórzy widowali ich przez dni kilka, ale potem poszli ku Moskwie. Zaraz też ustały strachy i nowiny pocieszne, które były nagle gruchnęły, a nam aż sannicą tuszyli do Polskiéy, co niebardzo w smak było, a naywięcéy zimy się lękali, bo wielka koło wielu nędza była.

Iulius. Die 3 Iuly wieśći sobie przeciwne. Przyszły listy od Szuyskiego donosząc zwielką chlubą Iarosławianom, że zmienniki rozgromił, i hetmana ich nazwanego Bołotnika z 5,000 pojmał. Drudzy zaś powiadali otym, że fałsz to jest. Była, prawda, bitwa sroga, która trwała dzień i noc (gdyż tu zorza nigdy nie gaśnie wnocy, i nocy otym czasie ledwo 4 godziny bywa) 29 Iunij, tak że z obustron legło niemało luda, ale przecież nierowno więcéy padło Szuyskiego, a mianowicie 25,000, powiadali pobitych ludzi iego. Sam jednak w Sierpuchowie Szuyski miał bydź, a o Dymitrze przecię się na jedno zgadzali, że żyw, i z wielkim woyskiem następować miał i z Bołotnikiem się złączyć, wiele potym i innych wieśći mało godnych pod tenczas latało. Die 9 wrocił się strzelec, którego byli z pośrzodka siebie strzelcy co nas pilnowali, wyprawili. Ten przyniosł im taką sprawę, jako nam powiadali, że pewnie Dymitr żył, i z wielką potęgą idzie przeciwko Szuyskiemu, a Szuyski także wielką mocą gotuje się przeciwko niemu, mało co na Moskwie z Dymitrem Szuyskim a bratem swym ludzi zostawiwszy. Drudzy zaś przeciwną rzecz powiadali, że się już wrócił Car Szuyski do Moskwy, zostawiwszy woyska swe nad rzeką rzeczoną Oka. Rozmaite słuchy i wieśći były, którym się dla ich odmian i niestateczności niewierzyło, a przetoż i to fałsz, żeby się Car na Moskwę wrócić miał.

Die 10 doszła nas wiadomość, że naszych, których od nas odebrawszy na Wołogdę zasłano, to jest Dworzyckiego z inszemi bardzo ciasno chowano i pokarmu im dosyć szczupłego, jeszcze połowicę ujęto, a to dla tego, że zamyślali o takiéy przewadze, jaką znami mieszkając w głowie sobie byli uprzędli, to jest chcąc ujeżdzać potajemnie.

Die 12 oddano nam listy potajemnie P. Wojewodzie należące, od jednego Hiszpana Zakonnika reguły S. Augustyna imieniem Nicolaus, a zprzezwiska de Melo, który będąc 20 i kilka lat wnowéy Indyi na przepowiadanie słowa Bożego tamtym narodom zasłany, generałem wszystkiéy Ameryki został, z tamtąd zaś jadąc zrozkazania Papieskiego i Króla Hiszpańskiego, był u Króla Persów, od którego bardzo wdzięcznie był przyjęty, i listy z Komissami pewnemi do oyca Papieża i do Króla Hiszpanii wziął. A iż wspomniony Nicolaus niemógł przejechać przez morze dla niebezpieczeństw wojennych, tedy za paszportem Króla Persów, przytym i innych Monarchów, puścił się lądem przez kray Moskwy. Ale Moskwa obaczywszy go być zakonnikiem, jak są nieprzyjaciele wiary Rzymskiéy i takich osób (jeszcze za Borysa Hoduna to było) z listów go onych i ze wszystkiego onego cokolwiek miał przy sobie złupili, i obaczywszy że z listów onych i Kommissiow onych mógł być wielki postępek Rzymskiéy religii w Królestwie Perskim, i też uważajac z drugiey strony wielką przychylność Króla Persów do wiary Katolickiéy i do wszystkich katolików, i ztąd bojąc się aby pograniczny potężny Król katolikiem zostawszy, niechciał też i w inszych państwach swych téyże wiary pomnażać, w ciężkim więzieniu na zamku Sołoku onego zatrzymali. Ale po śmier-

ci Borysowéy, jak potym Dymitr na państwo nastąpił, dowiedziawszy się o tym mężu Bożym, kazał go natychmiast wyswobodzić, i do siebie na Moskwę jako nayuczciwiey przyprowadzić, mając go wolą z Kommissyami swemi do Króla Hiszpańskiego odesłać, a wtym zaszedł nieszczęśliwy pogrom. A iż już był w drodze, z rozkazania Cara Szuyskiego na Moskwę przywiedziony, gdzie Carowi ustnie przez tłómacza Anglika sprawę o sobie dawał i Bojarom dumnym, zaczym z rozkazania Carskiego, a za przyczyną też Anglików w Moskwie mieszkających, głównych nieprzyjacioł wiary katolickiéy i narodu Hiszpańskiego znowu do monasteru Borysowego trzy mile od Rostowa zasłany i do więzienia dany, z kąd te listy pisał Francuskim językiem pisane, dając znać de statu rzeczy swych.

Iest tego skrypt niemały, w którym wszystkiemu światu sprawę daje, co w Ameryce, Indyi nowéy w Persyi etc. czynił, i coby się tam ad emolumentum religii katolickièy sprawić mogło. A to dla tego uczynił, aby zwątpiwszy o swéy cliberacyi, jeżliby P. Wojewodę P. Bóg oswobodzić raczył, za sprawą I. Kr. Mci i Papieża, to i Króla Hiszpańskiego dóyść mogło. Stateczność wiary i miłość dożywotnią oświadczył swoję, i młodzieńca jednego zalecił Indyjczyka, który zacnego człeka i przedniey-szego w Indyi synem będąc, puscił się przy nim na dwór Króla Hiszpańskiego i przy nim w te sidła wpadł i w więzienie. Którego wszelkiemi tyrańskiemi mękami przywieść usiłowali, aby odstąpiwszy religii katolickiéy, do ich bałamuctwa przystał, czego na nim żadnym sposobem wymęczyć niemogli. Przytym tez był list od P. Andrzeja Stadnickiego z Rostowa między tymże skryptem, w którym oznaymił, że go wiadomość doszła o koronnych niesnaskach, i wewnętrznym ich zayściu między Królem Imcią i Panami, zkąd też była materya frasunku i melancholij. An. 1607.

Die 13 podrzucano listy w mieście z woyska przyniesione, w których to było, zeby się niefrasując, inszego Cara na Moskwie nie mieszkanie się spodziewali, a zatym i pokoju. Zmęczono o to chłopa którego suspectum mieli. Die 14 przyjechało do 700. człeka konno z łukami do Szuyskiego woyska, takich rycerzów żeby 40 Husarów bez wątpienia rozgromić mogło. Die 15 przystawowie nawiedzali P. Wojewodę, co między innemi rozmowami powiedzieli, ze Car Szuyski objeżdża monastery. A z inszych miéysc powiadano, że Sierpuchowianie nie mogąc zbyć Szuyskiego, umyślnie zapalili miasto, i między innemi rzeczami 70 namiotów zgorzało, zaczym musiał się ruszyć z Sierpuchowa. Die 17 P. Ian Bereżański Komornik P. Wojewody, kąpiąc się w rzece nazwanéy Kotoroś (czego nam za przystawami pozwolono było) gdy uniesion wartem wody na głębią utonął, za którą śmierć jego przystawowie wielce frasowliwi byli. Pochowany zaś jest w polu za miastem, tam gdzie też pochowano tych Polaków, których tu przedtym w więzieniu długo trzymając, potym u Wołogdzie rzece potopiono było. Ten umarł zprzygody a drugi z nędze, to jest sługa jednego z onych, którzy byli w zimie uszli, będąc tam w nich w więzieniu osobnym, gdzie znaszych żadnego dopuścić niechciano, częścią zniedostatku, częścią sfrasunku życia dokonał. Tegoż dnia dwóch Moskwy utonęło, a zaś między naszemi bracią towarzysz towarzyszowi u igrzysku nogę przebił pałaszem. Die 23 Michał Węgrzyn ten to który się był z Tatarskiego dworu do przystawów przedał, oknem się spuściwszy uciekł do gospodarza swego u którego był za przystawem. Kłopot głowom otworzył, albowiem ci z pilnością go szukać i szpiegować kazali, i między naszemi skrzętnie się pytali.

An. 1607. Die 22 zapisano tych wszystkich, co nieboszczyka Berezańskiego do grobu prowadzili, i grobu zaś strzegło 5 strózów. Iakoż go potym z Ziemi dobywano, będąc tego rozumienia o przystawiech, żeby oni jednego z naszych do Polskiéy wysłać mieli, a na to miéysce Moskwicina utopionego zakopać, co było szaleństwo wielkie, ale się bali żeby czarnoksięstwem niewyszedł. Die 23 przysięgali strzelcy nienosić nam wieśći żadnych. Die 24 snadz albo się dowiedziawszy o tych listach, które nas doszły, albo dla tego że im ten Węgrzyn zdrayca nasz uszedł, dwór nasz i ulice ogrodzili we trzy drewna, jako u nas pastewnik grodzą. Zaczym nadzieja rychłéy swobody wątlała, a melancholii przybywało. Die 28 przyszła wieść że Car Szuyski dobywając miasta Tuły stracił ludzi swoich do 20,000 w szturmach które przypuszczał dwadzieśćia dwa razy. Przeto znowu wszystkę potęgę doczekawszy Nowogrodzian, którzy mu szli na pomoc, i inszych sił, umyślił ie dobywać. Tegoż dnia jednemu znaszych przy nowym miesiącu pokazała się szabla i miotła krwawa na niebie po zayśćiu słońca, który tym przestraszony będąc, zarazem do dworu przybieżawszy, drugim opowiedział, i od tego czasu votum na potym uczynił S. Bernardo wstąpić w Zakon Bernardyński. Die 29 opatrzono nas pilną strażą nadzwyczay. Przyczyny jednak niemogliśmy się dowiedzieć. Iedni powiadali, że już Szuyskiego nie stało, ale fałsz; drudzy zaś, że się w onych liściech dowiedzieli, które dnia 12 oddano do nas, i szpiegi swoje zatym rozesłali.

Augustus. Dnia 2 powiedali o kilku tysiącach ludzi, że się wkilku mieyscach przeprawowali, przez rzekę Wołhę, wracając się od woyska, Straszyli nas niebespieczeństwem mówiąc, jeżeli Szuyski niewskóra, i nie będzie się mógł oprzeć, tedy zezwoliwszy z przyjaciołmi swemi żywić was niebędzie. Alec to nas przecię nie nieobchodziło. Die 6 Niemałym nas wszystkich żalem P. Bóg wszechmogący nawiedził, gdy zpośrzodka nas niegodnego narodu swego, Oyca Benedykta Anseryna Zakonu świętego Franciszka Bernardynów Kapłana Starszego, a bardzo godnego człeka i pobożnego, który prowincyałem nad Klasztorami w Polszcze tego zakonu i Kommissarzem do nich często bywał, i na ten czas do Moskwy Kommissarzem był posłany, do chwały swéy swietéy w 62 roku jego powołać raczył i umarł o godzinie 10, gdyśmy już komplete zwykłym obyczajem odprawiali, koło onych wierszów *In manus tuas* etc. zwielkim obciążeniem serc naszych i z nieutulonym płaczem wszystkich w obec. Tak wiec bywa, gdy osicrociałe dzieciny kochanego oyca postradają, a znać tym wiecey, bo nie tylko płacz ale i strach jakiś nagły ukrócił wszystkich, gdyż tego niestało, za którego snadź pobożnośćią zasługami i modlitwami szczycił nas Pan dobrotliwy dotąd w ręku nieprzyjacielskich od wszelakich przygod i niebespieczeństw wielu na nas szturmujących. Zdało się nam, żeśmy jako mocną tarcz i zasłone straciwszy, jakiemu na sztych nieszcześćiu byli podani. Requiescat in pace.

Die 11 Szymon Ostrowski pacholik Pana Zagorskiego Podskarbiego Pana Starosty Sanockiego umarł, a tamże go za miastem schowano gdzie i Bereżańskiego. Za ciałem jego niechciano puścić oprócz jednego Kapłana a 4 towarzyszów. Za czym ztéy przyczyny bardzo nasi Moskwe łajali. Die 12 straż pilna koło nas była; a strzelcy znowu przysiegali niepowiadać nam żadnéy wieści. Ale owdzie chłopu przysiądz jedno jest, jako jagode połknąc. Kazano im też pilno tego strzedz, żeby nas żadne listy nie doszły, i do nich samych jakby jakie pismo pryszło imieniem Dymitrowym, żeby niewierzyli, gdyz go na swiecie niemasz. Sam zaś Wojewoda Sołtyków przeprowadziwszy się za

rzekę, tam sobie stał gospodą rozstawiwszy sługi zprzyjazdu po gospodach, i tak ktokolwiek z Moskwy jechał, pierwiéy się musiał prezentować, a on zaś z przystawami swemi odprowadzić go kazał, bądź przez miasto bądź na przewoz, przykazawszy żeby znikim nie mówił, żeby nawet i pospólstwo nic niewidziało. Tegoż dnia jednego z synów B jarskich co nas pilnował, porwawszy na stołeczną Moskwę w okowach posłano. Przecież my wiedzieć nie mogli dla czego, oprócz téy przyczyny, żeby mu tego ow Węgrzyn zdrayca nasz, który od nich uciekłszy z Iarosławia, do Moskwy do Cara przybył, albo tam gdzie na ten czas był Car, przyczyną był oskarżywszy go przed Carem.

Die 13 zatrzęsły się rozmaite wieści, 1. Zeby Szuyski miał ustąpić do Moskwy dla obrony, niemogąc strzymać potędze tamtéy strony, ale to był fałsz. 2. Ze nas z Iarosławia wysłać miano, a wtym mieszkaniu posła Pana Małogoskiego postawić, o którym już za rzeką powiadali. I to także fałsz. 3. Ze nas głodem wymorzyć miano, a to dla tego, jakoby woyska Polskie w ziemię Moskiewską, już wtargnąwszy ogniem i szablą około Smoleńska szkodzić miały, ale i to fałsz. Ztąd znać te wieści poch dziły, że było za rzekę do 200 człeka więziono, które rozwożono snadź kozaków Dońskich, których oni Polakami być rozumieli, niewiedząc i sami nic pewnego, bo im też inaczéy udawano, niż w saméy rzeczy było, i tak, co onym kto, to też oni nam bajali.

October. A teć są punkta, które zlistu przerzeczonego Kapłana Nicolausa de Melo tu kładą. Upewnia nayprzód że to co pisze istotną prawdą być rozumie a die 12 Maja do tego dnia wszystko oznaymuje. Ludzie Cara Dymitra którzy natenczas koło Kaługi leżeli, potrzebę mieli zwoyskiem Szuyskiego, któremu na placu 13,000 legło, a ztamtéy zaś strony także poległo mężów 6000. Przywodzcą był w téy bitwie niejaki Iwan Bołotnik Hetman waleczny Dymitrów. An. 1607. Po téy potrzebie krwawéy siła się ich z woyski Szuyskiego tak pospolitego żołnierza, jako też duchownych Bojar do tamtego przedało, z których pierwszemi byli Kniaź Dołhoruki, także Kniaź Andrzéy Teletyński przytym i drudzy z nazwiskami wyrażeni, a osobliwie jeden Pan przednieyszy, który dotąd praktyką swoją dźwigał rz czy Dymitrowe na Moskwie i którego tu mianować nieśmie. Potym i inne potrzeby i krwawe utarczki miewał Bołotnik z ludem Szuyskiego i zawsze wygrywał. Po którym niefortunnym tyranna tego powodzeniu przyszło do niego 10 Bojar co przednieyszych. Ci tedy przekładali mu przed oczy nieszczęsne panowanie jego i wielkie przez tak krótki czas krwie ludzkiéy rozlanie, wstręt serc wszystkich prawie Moskalów i ziemie odkrycie, i że jedni jawnie przeciw niemu boy wiodą, drudzy się do przeciwnéy strony przedają, a trzeci skryte praktyki znieprzyjacioły czynią. Ci zaś którzy się jeszcze przy nim obierają, nie czynią téy chęci i przychylności, jaką by powinni, ale z bojaźni okrucieństwa, którego on zażywa, i sam i bracia i wszystek dom jego; a niektórym też tylko o majętność idzie i dzieci, których ladajako odbieżeć i wdać w niebespieczeństwo żałują. To przełożywszy namawiali go zatym, żeby on raczéy Czerncem został, a państwo puścił temu, komu sprawiedliwość pokaże. Oco rozgniewany Szuyski pobrał ym panom Majętności i do więzienia ich wrzucić rozkazał. A gdy tedy oni oczewistą radą i mową swoją nic u Tyrana nie sprawili, drudzy widząc to listy potajemnie i paszkwile jemu i powinnym jego podrzucali. Czemu zabiegając Szuyski, uczyniwszy radę z swemi, przez Patryarchą Stołecznego a powinnego swego dekret takowy i edykt wydał. Wszelakie wprzód zelżywości na Cara Dymitra miotając, i onemu słuszność państwa odeymując, Hryczkiem go Otropiejem, przez

An. 1607. wzgardę, i roztrygą mianował. Przytym onemuż zadając to, że on niesłusznie sobie imię Dymitrowe przywłaszczał, powiadając też jako prawdziwego Dymitra Borys Hodun a przeszły Car w dziecinnym jeszcze wieku przez sztuki swoje zabił, którego ciało z wielką czcią do miasta stołecznego wprowadzone i do grobu przodków jego złożone, sami przed lat kilką widzieliście, wyraził. Co się było jawnemi cudy oświadczyło na tym pogrzebie, gdy ten trup niewinny ślepych, chromych i chorych uzdrawiał. I zatym exkommunikował patryarcha wszystkich tych, którzyby jedno tym cudom wierzyć niechcieli; exkommunikował także tych którzyby wierzyli Dymitrem bydź prawdziwym onego Roztrygę, którego tak rok na stołeczný Moskwie zabili, dla tego że sobie niesłusznie państwo pod Carskim tytułem przywłaszczał, także iż łacińskiey wierze, nad którą starszy jest Papież Rzymski, był przychylnym. Przeciw któremu, i przeciw Katolickiéy wierze aprzytym i duchownym osobom, wielkie i sromotne potwarzy i obelżenia w téy się exkommunice zamykały, i które się też tu dla sromoty nie kładą podciwych uszu. Exkonmunikował nawet i tych wszystkich, którzy są przychylnemi i pomagają drugiemy zmyślonemu Dymitrowi, gwałtem go na Państwo Moskiewskie nieprzyznawając, i zadając mu fałsz. Wyklął w tąż i Bołotnika i insze przeciwne fakcye. Po publikacyi dekretu tego, po wszystkim państwie rozesłał, pod gardłem rozkazując, aby się do niego przeciw nieprzyjaciołom wiary świętéy ściągali. Na ostatek aby i ludzie monasterscy, którzy bronią władać mogą na woynę jachali, aby z monasterów żywność wszelaką do Ostrogu albo Obozu wieziono. Na ostatek, aby samy Czerńcy byli gotowi bić się, gdy o wiarę idzie, gdy im roskażą.

Potym sam głową swą na woynę wyciągnął, i wyciągnąwszy przysiągł pod Sierpuchowem niewracać się na stołeczną Moskwę, aż albo zwycięży albo na téy expedicyi mężnie położy gardło swoje. Bołotnik zaś mając o téy rezolucyi wiadomość i o potędze Szuyskiego, złączył się natychmiast z Piotraszkiem, i dla bespieczeństwa swego ściągnął z Kaługi do Tuły, zamku mocniéyszego, który Strzelbą żywnością i wszystkim dostatkiem na 6 lat opatrzywszy, sami niemieszkając przeciw Szuyskiemu zludem swym wyciągnęli, z którym bitwę stoczywszy wygrali i pogromili, ludzie zaś Szuyskiego w sprawie ustąpili nazad, i namawiali Szuyskiego, aby się do Moskwy wrócił. Ale on niechciał dla wstydu przysięgi i niebespieczeństwa swego. A Bołotnik przedtym niż wyjechał z Kaługi, wszystkich więźniów na wolność wypuścił, odebrawszy od nich przysięgę na imię Carskie. Szuyski zaś dniem przedtym niż się z stołeczný Moskwy ruszył, Antoniego, i doktórów dwóch Dawida i Krzystofa do więzienia porwać kazał. Pisze też i o tym, jak fałszywemi nowinami i płonnemi pociechami, częścią Moskwie dając znać o szczęśliwym powodzeniu, a o wielkim ucisku przeciwnéy strony, o wielkiéy nędzy i nie potędze nieprzyjacielskiéy, co wszystko opacznie rozumieć potrzeba. Oznaymuje też, że przyjechał do Putywla kapitan z Polskiéy co go zowią Elomaga, który powiedział, że Szuyski przepłacił Tatarów i upominkami spraktykował Szwedy, żeby Polskę turbowali i na sobie zabawiali, którzy acz na to przypadli ale niewskorali, bo Tatary pogromiono i Szwedy okrutnie pobito, i to przyczyna być musi, że dotąd Dymitr promocyi z Polskiéy niemiał. Pisze jeszcze, że po napisaniu listu tego przyjechał do niego Bojaryn Moskwicin z Czeladzią Bojarzyna iednego, który jest wielkim przyjacielem Imci P. Wojewody, Kniaźnina Fedora, który szukając nalazł sposob, że się znim wnocy widział, który ośmnasty dzień jako z Putywla przyjechał, kędy Car Dy-

mitr mieszka, mając koło siebie 9000 woyska. I tó że pisał do Szuyskiego, dając mu znać że ma tę potęgę, żeby przez miecz państwo swoje odzyskał, ale dziedzicem własnym będąc, żal mu krwie Chrześciańskiéy, któréy się już bardzo wiele przelało. Namawia też i persuaduje mu wtym liśćie, aby się dał na miłosierdzie jego, a państwo mu puśćił, bo gdy tego nieuczyni, tedy gwałtem i swoim złym przymuszony musi. Który posłaniec był pierwiéy w Tule, potym go wyprawiono do Szuyskiego, i tam 4 listy oddał, i poselstwo w wielkiéy gromadzie Bojar i żołnierzów odprawował. Odprawiono posła do Putywla i listy mu oddano, a tym czasem dla dalszéy rozprawy, w pokoju się zatrzymywają z obustron. Na ostatek pisze, co mu też Bojarzyn powiedział, że ten Kapitan wyżéy pomieniony woyska 12000 przywiodł temi czasy, zwiodłszy ich z bitwy Tatarskiéy. O wielkim też frasunku P. Iędrzeja Stadnickiego pisze, którego acz cieszy rozmaitemi wesołemi nowinami, jednak albo wierzyć niechce, albo nie rozumieć. Był też list jego ztemi listami do Imci P. Wojewody, gdyż tam jako z sobą znoszą, wktórym że niemoże być Tomaszem w téy sprawie żeby Dymitr miał żyć na swiecie. Po którym oddaniu listów, ten posłaniec nieukazał się więcéy, nie wiedzieć zjakiéy przyczyny, a do nas jeszcze tym większą i pilniéyszą Monasterską straż przydano. Die 31 na radość we wszystkich Cerkwiach we dzwony kołotano, powiadając, ze Car Szuyski Tuły dobywszy Bołotnika i Piotraszka dostawszy na Moskwę się wraca, których nowin z listów Cara Szuyskiego słuchać kazano wszystkim, zwabiwszy ich w zamek. Drudzy przeciwnie powiadali, mówiąc, że mu się źle powodzi, i dla tego prosi żeby się za nim Panu Bogu modlili; jako ińszym listom, tak i tym małą wiarę dawali.

November. Die 1 było plotek nazbyt prawdy nic zgoła. Wszyscy nas cieszyli prędką swobodą sicut unicuique datum est posse mentiri. Die II An. 1607.
Gdy czéladź nasza jeździli po wodę do rzeki, zastali na brzegu kilkudziesiąt Bojar, którzy się przewozili, od woyska do domu się wracając. Z których jeden poskoczywszy na koniu, chciał woźnicę zaciąć nachayką mówiąc; że wy błędyne dzieci zroztrygą swoim nawarzyliśćie nam tych kłopotów i krwie rozlania w ziemi naszéy. Woźnica rzekł, żem ja nic niewinien. On się też cofnął uderzywszy go tylko, i rzekł mu, a toż już prędko poydziecie, bo już roztryga z worami u czorta, a poseł wasz wielki idzie.

Die 14 słuchy rozgłosiły się, że Car jedne wory pobiwszy, drugie połapawszy wjeżdza na Moskwę, posławszy zamki odbierać. które były za przeciwną fakcyą. Die 16 o tamtych posłach Polskich, o których wzmianka wyżey była już niepowiadali, ale o ińszych, mianowicie o P. Koniecpolskim, a o Kniaziu Ostrowskim, co iż u nas niepodobna była, a tym więcey nasłuchawszy się bałamutów częstokroć niewierzyliśmy, już na miłosierdzie się tylko pańskie spusciwszy. Die 20 słychać było, że aczkolwiek posłowie nasi pewno są na Moskwie, jednak nie tylko wam a i onym nie lada jako wyjechać, bo Król wasz zdradę myśli pod naszym Carem. Tu posły wyprawił, a woysko wielkie na granicy leży, którę, skoroby posłowie Wojewodę i was wyłudzili, prowadziliby roztrygę na państwo, w czym się Car postrzegłszy i posły i was do czasu przytrzyma. Bardzośmy tego nieradzi słuchali, a niewierzyliśmy też matactwom, jak pewną probą mając. Die 25 punkta niektóre z listu jednego znaszych towarzysza, który tamże w Iarosławie ale w ińszéy osobnéy gospodzie jest za przystawem dla pewnéy przyczyny, ten skrycie pisywał o czym kolwiek mógł się dowiedzieć, bo go tam pewniéysze jeżeliż prawda, wieśći dochodziły, w takowy sposob; opisuję Wmc Panom prawdziwie, i z

An. 1607. strony Cara nie wątpię że żywy i w Putywlu jest. Gdzie oraz pisze racye i dowody, między inszemi i to. Day Panie Boże abym tak był w domu Oyca mego, jako on jest w Putywlu, nic a nic nie trzeba wątpić. 2do. Piotraszek i Bołotnik na stołeczney Moskwie jest niewątpliwie. Sztukę jakaś, jak mówia, chciał wyprawić Bołotnik, ale mu na dobre nie wyszła. Ludzie z Tuły za kontraktami jego wyszli, a sam w łykach został. 3tio. Poseł nasz niedziel 3 będzie jako wjachał na Stołeczną Moskwę, ale audyencyi jeszcze niemiał, i pod straża wielka jest, z starym posłem Boże mu się uchoway widzieć albo porozumieć, pilnie tego strzegą. 4to. Cara dotad niebyło, i dopiero teraz na stołeczna Moskwę przyjechał. 5to. Iuż maja Piotraszka i Bołotnika w łykach, a przecię znowu na Mikułę kazano się wpólki zjezdzać, toć znać że Dymitr żyje.

December. Dnia 1 dopièro śnieg wtym kraju okrył ziemię, z kąd poznać, jako nam Bóg wszechmogący dziwnym opatrzności swoiéy dobrodziéystwem przez te wszystkie czasy, jako też i napotym ciepłem dogadzał. Die 3 gdy woźnice jeździli po wodę rano, uyrzeli nad rzeką Polaka w przewozu między Moskwą, który przybliżywszy się do nich spytał o Pana Wojewodę i o innych, więcéy zaś mówić nie mógł, tylko postąpiwszy daléy, umyślnie Czerńcom pytajacym się, żeby nasi słyszeli głośno powiadał, mówiac, że z obu stron (to jest z téy strony Carskie, a ztamtéy strony Polskie;) takie sa woyska, jakie do tych czas nie bywały, i by się fortelami nie ratowała Moskwa, ani razuby placu nieotrzymali, bo ilekroć się Moskwa ukaże, zaraz pierzchnąć musi: ale się temu wierzyć niechciało. Die 9 te wieści zjawiły się, że już poseł odprawić miał poselstwo, podczas którego pytać miał Cara, przeczby tak długo posła Pana mego i Senatora Pana Wojewodę i inszych ludzi tak wielu zacnych przez długi czas bez wszelkiéy winności trzymał w więzieniu, ponieważ nieplądrować ziemi, ani wojennym obyczajem, ale jako prawemu Carowi Panu Swemu, Króla Imci i Rzeczy pospólitéy o żonę prosili, w obyczay pokoju z weselem wjechali wszyscy z Posły Polskiemi przyjaźni potwierdzać i z strony przymierza wiecznego traktować. Na to Car i Bojarzy dumni odpowiedzieli: że tak P. Wojewoda, jako i wszyscy inśi ludzie Pana twego nie do prawdziwego Cara, ale do roztrygi na upadek rzeczypospolitéy naszéy przyjechali, któremu się inaczéy zabieżeć niemogło, jedno tak jak wykonane jest. Słysząc to poseł wywodzić zatym i pokazować to miał, że Dymitr nie roztrygą, ale był Car prawdziwy, a to dla tego, iż od wszystkiéy Moskwy za Pana był przyjęty i Koronowany, i temuż potym przysięgę na wierność uczynili. Iednakże cokolwiek się stało, wiecznéy to wszystko niesławie i hańbie na wszystek świat służy, a teraz, gdzie ostatek luda Panu mego, z ziemi swéy nie wypuścisz, a nie tak oszarpano, jakoś drugich wypuścił, Pan mój kazał ci oddać tę szablę opowiadając sprawiedliwą woynę. Zatym jakoby szablę przyjąwszy Car miał Posła tego zatrzymać pod wielką straż dawszy, a swego znowu do Polskiéy wyprawić. (*finis excidit.*)

(*Exemplar Albertrandii.*)

CIII.

Di Mgr Simonetta Nunzio in Polonia al Card. Borghese. Di Vilna li 4 di Aprile 1610. (De uxore Demetrii quae lacrymis suis militum animos movet; De Scopino fratre Suiski qui copias Sapiehae fundit: de Cosaccis amplectentibus Demetrii partes; de obsidione Moscuae.

Отъ Нунція Симонетты къ Кардиналу Боргезе, изъ Вильны 4 Апрѣля 1610. Жена самозванца слезами преклоняетъ воиновъ на свою сторону; Скопинъ Шуйскій побѣждаетъ войско Сапеги; козаки берутъ сторону Лжедимитрія; осада Москвы. An. 1610.

L'ultime mie lettere furono di 20 del passato, et avanti che mi sia presentata altra occasione da poter scrivere a V. S. Illma, son venuti due Corrieri ordinarii dal Campo. Di quello, che ha portato il primo scrivo, con la presente a V. S. Illma, et del secondo Le do ragguaglio con altra. Col sudetto primo Corriero venuto con lettere dei 20 del sopranominato, habbiamo che la Principessa figlia del Palatino di Sendomiria, essendo stata (dopo presa nella sua fuga) condotta al Sapieha accampato sotto Demetriow, come con le passate significai a V. S. Illma, quivi fece istanza di voler parlare ai soldati, il che essendole permesso dal detto Sapieha, essa pur travestita del medesimo habito militare, che prese nel fuggire, oro con tanta efficacia a quel Campo, e con lamenti e pianti esagerando il suo misero stato compassionevole, commosse tanto gli animi di buona parte di què soldati, che tiratili a sua devotione, fece che andassero con Lei ad accompagnarla a Kaluga al suo Demetrio. Dopo il qual successo essendosi snervato di forze il sudetto Sapieha, fu assalito dallo Scopino, che dicono sia accampato con circa m/40 persone, et fu rotto, e disfatto con perdita di molta gente, et delle bagaglie, onde appena potè egli con alcune pochi salvarsi. Quelli anco dell' altro Campo, che sin' hora erano stati sotto Mosqua, vedendosi di presente molto debilitati, e diminuiti, perchè parte del loro Esercito, cioè li Cosacchi, dopo la fuga di Demetrio passorno il fiume Volga, et andorno a far scorrerie nel paese per non ritornar più nel Campo, come già scrissi a V. S. Illma, et parte si sono trasferiti alla banda di Demetrio, et percio essi, come ridotti in poco numero, temendo delle forze dello Scopino, tanto più hora dopo la sudetta rotta del Sapieha, hanno levato il Campo, et si sono ritirati, onde hora resta libera affatto d'assedio la Città di Mosqua, et dovranno ridursi a qualche luogo sicuro, dove era per andare a trovarli il già scritto Potoski Palatino di Bratislavia, il quale era in procinto di partir dal Campo Regio a quella volta....

Di Vilna 4 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° Servre
F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag 242.

CIII.

An. 1610. **Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 4 di Aprile 1610; (De uxore Demetrii, Demetrius et Suiski potentiores fiunt; Poloni quidam a militibus Demetrii fugati; Cosacci Demetrianos se simulant; Severiensis provincia Demetrio addictissima; questio utrum Poloni cum militibus Suiski, vel Scopini, vel Demetrii congredi debeant, nec ne).**

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны, 4 Апрѣля 1610. О женѣ самозванца. Лжедимитрій и Шуйскій умножаютъ силы свои; нѣкоторые Поляки обращены въ бѣгство воинами Димитрія; козаки притворяются приверженцами его; область Сѣверская ему предана больше всѣхъ; вопросъ, съ кѣмъ должны сражаться Поляки, съ Шуйскимъ ли, Скопинымъ или Димитріемъ ?

Con l'ultimo Corriero venuto dal Campo con lettere dei 27 di Marzo vengono tuttavia non molto buone nuove di quelle occorrenze. Si conferma l'andata della Principessa Polacca al finto Demetrio suo marito insieme con molti soldati di quelli dello scritto Sapieha; et la rotta d'esso Sapieha, il quale era giunto al Campo Regio, et la ritirata di quell' altro Campo già Demetriano dall' assedio di Mosca. Si aggiunge che s'accrescono alla giornata le forze del Suiski, et anco quelle di Demetrio. Che oltre a quelli del detto Campo già Demetriano, che à giorni passati ritornorno a Demetrio, parte anco ne sia passata al Suiski; al quale si è anco reso di presente il Castello di Mosaisko, che poco fa prestò il giuramento di fedeltà alla Maestà del Re. Che havendo alcuni dè nostri saccheggiata una certa Città, et Castello chiamato Masalst, furono sopragiunti dalla gente di Demetrio, et messi in fuga, et spogliati della preda. Che alcuni Cosacchi di Sua Maestà venuti a certo luogo detto Staradito della Provincia di Severia (la quale, dicono essere affezionatissima a Demetrio) con inganno sotto finto d'essere Demetriani, lo sorpresero, et entrativi dentro ammazzorno tutti gli habitatori. Che per li sudetti andamenti gli Ambasciatori Moscoviti, che à di passati giurorno a Sua Maestà, et che non sono ancor partiti dal Campo, consigliano che il destinato Potoski Palatino di Bratislavia, non vada più alla volta dell' altro Campo, anzi alcuni altri stimavano piuttosto, che fosse bisogno d'apparechiarsi nell' istesso Campo per havere a venire alle mani con genti o del Suiski, o dello Scopino, o di Demetrio. Molti perciò erano d'avviso, che Sua Maestà senza abandonare l'assedio, et senza levar l'Esercito, ritornasse nel Regno a convocare una Dieta....

Di Vilna li 4 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° Servre.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 250.

CIV.

Del medesimo al medesimo di Vilna li 16 d'Aprile 1610. (Demetrius in Caluga a Suiski obsidione clausus, uti fertur. Moschi nonnulli ab Rege Poloniae opem implorant contra Demetrium et Suiski; Suiski et Scopinus inter se dissidentes).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны, 16 Апрѣля 1610. Ап. 1610. Димитрій въ Калугѣ, какъ сказываютъ, осажденъ Шуйскимъ. Нѣкоторые Москвитяне просятъ помощи у Короля Польскаго противъ Димитрія и противъ Шуйскаго; Шуйскій (Царь Вас. Ив.) и Скопинъ между собою въ несогласіи.

Con l'ordinario della settimana passata venuto dal Campo con lettere dei 3 del corrente, fu scritto, ch'era quivi sparsa certa voce, sebbene incerta, che il Suiski havesse con buona gente assediato Demetrio in Caluga; il che se fosse vero, non si sa da chi esso Demetrio potrebb'esser soccorso. Ch'era giunto al Campo il Sigr Sborowski mandato dal residuo dell' altro Campo già Demetriano per sollecitare l'ultima risolutione di Sua Maestà intorno a quella soldatesca. Et che col detto Sborowski erano venuti alcuni Moscoviti, i quali hanno presentato a Sua Maestà certi castelli provisti d'artigliaria, facendo istanza alla Maestà Sua d'essere soccorsi in caso di bisogno contra il Suiski, o contra Demetrio. Era anco nuova, che duravano tuttavia l'emulationi, e dispareri tra il Suiski, et lo Scopino suo fratello, il che quando fosse vero, non potrebbe se non apportar giovamento alle cose di Sua Maestà (sebbene anco si dice, che s'intendano insieme.) Che alcuni villani del contorno di Smolensko radunatisi insieme hanno ammazati molti dè servitori dei Polachi del Campo Regio, mentre andavano vagando per depredare in què villaggi......

Di Vilna li 16 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° Servitre.

F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 262.

CV.

An. 1610. **Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 16 d'Aprile 1610.**
(Unus ex proceribus Tartarorum postulat ab Rege Poloniae, ut se interponat apud Demetrium, ut sibi uxorem et liberos restituat; incertum est utrum ipse Demetrius a Suiski sit obsidione circumventus).

Отъ тогоже къ томуже. Изъ Вильны, 16 Апрѣля 1610.
Одинъ изъ знатныхъ Татаръ проситъ Короля Польскаго исходатайствовать ему отъ Димитрія возвращенія жены и дѣтей, задержанныхъ у него; неизвѣстно, дѣйствительно ли Димитрій осажденъ Шуйскимъ.

Mentre non è ancor partito il Corriero, è giunto l'altro Ordinario dal Campo con lettere dè 10 del corrente, con le quali per quanto ho potuto haver io, et saper da altri in questo poco tempo, non habbiamo altro, se non che si pativa qualche difficoltà per mancamento di denari, et che dovendosi a tutti le soldati del Campo la paga d'un qualche decorso, ai 6 del corrente fu trattato con loro, che si contentassero d'aspettar per qualche tempo, il che si credeva dovessero fare, purchè fossero assicurati del tempo preciso, al qual fossero infallibilmente pagati. Che tuttavia Sua Maestà haveva finalmente risoluto di far sborsare di presente subito alla soldatesca di quell' altro Campo già Demetriano gli scritti m/100 fiorini in contanti, et in oltre altretanto in drappi, onde se ne sperava buon frutto. Che hebbe audienza publica dalla Maestà del Rè un Principe dè Tartari, il quale fu posto a sedere sopra tutti li Senatori, et si sottomise a Sua Maestà pregandola che volesse liberare la moglie et figli suoi, che disse esser prigioni appresso Demetrio. Non si conferma, che il detto Demetrio fosse assediato dal Suiski, come si scrisse con le precedenti venute dal Campo.

Di Vilna li 16 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° Servit^re^.
F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 260.

CVI.

Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 16 d'Aprile 1610.
(Fertur, ut Nuncii Regis Poloniae Suiski adeunt ad obtinendum Ducatum Severiensem; si vero abnuerit, ipsi Nuncii Demetrium alloquentur, ut se cum Rege Poloniae conjungat.)

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны, 16 Апрѣля 1610. **An. 1610.**
Говорятъ, что Король Польскій послалъ къ Шуйскому требовать отъ него себѣ княжество Сѣверское; въ случаѣ отказа его, тѣ же послы должны идти къ Димитрію съ предложеніемъ, чтобъ онъ соединился съ Королемъ Польскимъ.

Siccome accennai a V. S. Illma con la precedente, che da alcuni s'andava discorrendo che per lo stato occorrente delle cose del Re non sarebbe meglio espediente per Sua Maestà, come che procurasse di stabilire una buona pace col Moscovita, ottenendo per conditione il Ducato di Severia; cosi da Signore di qualità, et che suole essere bene avvisato, mi viene confidentemente, et con obligo di silenzio conferito per cosa certa, che Sua Maestà ha secretamente mandato persone a posta per trattar col Suiski per ottener da lui il sudetto Ducato di Severia di cui è Metropoli Smolensko, offerendosi all' incontro Sua Maestà di far con lui una pace perpetua, et d'aiutarlo a sgombrare il suo paese di gente nemica, perchè possa vivere in quiete, et tranquillità: et il sudetto Sig[re] va pensando che le medesime persone mandate dalla Maestà habbiano anco in commissione, che non potendo effettuare cosa alcuna col detto Suiski, vadano a trattare con Demetrio per unirlo con Sua Maestà con buone conditioni, la quale unione siccome sarebbe stata buona sin da principio, avanti che si fosse disciolto et dissipato quell' Esercito sotto Mosca, che serviva ad esso Demetrio, quando andorno quivi gli Ambasciatori Regii; cosi hora quando si potesse concludere, sarebbe pur anco per giovar non poco a Sua Maestà, non solo per tirar a se la gente soldatesca, che segue esso Demetrio, ma anco principalmente per acquistare gli animi di molti Moschi, et massime di quelli della Provincia di Severia, che quasi tutti si mostrano, per quanto si dice, molto affettionati al medesimo Demetrio. Et per fine etc. Di Vilna li 16 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° Ser[e].
F. Vescovo di Foligno.

Nuntiat. Polon. tom. 373. pag. 20.

CVII.

An. 1610. Del medesimo al medesimo. Di Vilna li 23 d'Aprile 1610. (De propugnaculis Moscorum a Rege Poloniae occupatis. Patriarcha Moscoviae, eo quod res promoverat senioris Pseudodemetrii, jam vita functi, a Suiski vexatur, eique novus Patriarcha sufficitur; ipse vero etiam junioris Pseudodemetrii partibus adhaesit; insuper de Demetrii captura, et de Smolenski deditione).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Вильны 23 Апрѣля 1610. О крѣпостяхъ Россійскихъ, занятыхъ Поляками; Патріархъ Московскій (Игнатій) за приверженность свою къ прежнему, умершему уже Лжедимитрію, отставленный Шуйскимъ, принялъ сторону новаго Лжедимитрія; между тѣмъ слухъ носится, что Димитрій задержанъ воинами, взбунтовавшимися противъ него, и что Смоленскъ готовъ сдаться.

E'venuto con molta diligenza il Corriero Ordinario dal Campo Regio con lettere dei 6 del presente, e subito dopo la venuta sua, la Serenissima Regina ha mandato Monsig^{re} Referendario Firlei a darmi parte delle buone nuove scrittele dalla Maestà del Re di sua mano, cioè che hora si sono rese in poter di Sua Maestà due principali fortezze del Ducato di Severia, una chiamata Biala con tutto il territorio suo, ch'é assai grande, et buono, la qual Biala essendo stata lungo tempo assediata da m/6 Cosachi di Sua Maestà, è stata costretta rendersi per mancamento del vivere, et in essa si è trovata gran quantità d'artigliaria, et monitione, et m/16 anime, oltre a m/10 che sono morti per li patimenti dell' assedio: l'altra fortezza acquistata si chiama Novogrod piccola, che dicono essere stata già Metropoli del Ducato di Severia. Hora sono circa 20 fortezze, delle quali s'è impadronito il Re in Moscovia, et le vedrà V. S. Illma notate nell' inserto foglio secondo l'estratto havutone dalla nota mandata alla sudetta Serenissima, le quali fortezze sono quasi tutte del Ducato, et Provincia di Severia, che poco meno, che tutta è già in potere di Sua Maestà, fuorchè Smolensko, e circa due altre piazze. M'ha detto anco il medesimo Monsig^{re} Firlei che s'aspettava al Campo il Patriarca della Moscovia, al quale sua Maestà haveva mandato incontro il suo cocchio, et alcuni carri per riceverlo honorevolmente, il qual Patriarca è quello, che promosse le cose del morto Demetrio, et che perciò è stato perseguitato dal Suiski moderno Principe, il quale ha creato un altro Patriarca in suo luogo, che ora si ritrova in Mosca; et il detto vecchio Patriarca ha tenuto anco la parte del nuovo finto Demetrio, et hora è venuto a rendersi devoto a Sua Maesta; il che non può essere se non di giovamento, et per l'affettione, che gli conservano tuttavia molti dei Moscoviti, et per l'esempio suo. Aggiunge di più il sudetto Monsig^{re}, haver il Re scritto alla Serenissima, ch'era venuta persona a posta a dargli avviso, sebbene ancora incerto, che li Moscoviti, ch'erano con Demetrio si siano rivolti contra di lui, et l'habbiano preso, et lo conducano a Sua Maestà. Et in oltre che la Maestà Sua haveva saputo che gli assediati di Smolensko afflitti dai molti patimenti di così lungo assedio, havevano cominciato a trattar del rendersi a Sua Maestà, del qual particolare, siccome anco dell' altro di Demetrio ne haverebbe la Maestà Sua scritto con maggior certezza con le prime lettere seguenti. Et che s'era havuta

nuova della morte del Rosinski Polacco, Generale dell' altro Esercito già Demetriano. Mi ha poi conferito come da se il sudetto Monsig[re] Firlei, chè Sua Maestà risoluta (impadronita che si sara di Smolensko) di proseguir il restante dell' impresa di tutta la Moscovia, et di trasferirsi perciò in persona col suo Campo alla voltà della Metropoli di Mosca. Piaccia a Dio nostro ignore, che siccome pare che le cose di questa Regia Espeditione tornino hora a ripigliar buona piega, cosi vadano continuando di bene in meglio li felici progressi di questo piissimo Re a gloria et esaltatione del suo santo nome, et accrescimeuto della Religione Cattolica. Et per fine con la maggior riverenza, che devo, bacio le mani a V. S. Illm̃a, a cui prego da Dio ogni bramata consolatione. An. 1610.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a.

Di Vilna li 23 d'Aprile 1610.

Humilis° et devotis° serv[re].
F. Vescovo di Foligno.

Arces Serenissimo Regi Poloniae deditae.

Biala, et Districtus Bialscensis.
Rzowa Wolodimiriensis.
Widzdze Rzowensis.
Zopczow.
Starczyn.
Pohorele.
Wolok Lamscensis.
Ozypon Monasterium
Borisow.
Pocrepow.
Karolowo Zuimiesiensis.
Wiazma.
Drohobus.
Misierk.
Scrpiek.
Bransk.
Czernichow.
Massalsk.
Sturodub.
Novogrodek Severiensis.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 281.

CVIII.

An. 1610. Del Card. Borghese a Mgr. Simonetta Nunzio in Polonia. Roma li 20 Novembre 1610. (De fuga Pseudodemetrii, de ejusdem exercitu Polonis adjuncto; de caede adhaerentium ipsi Demetrio).

Отъ Кардинала Боргезе къ Нунцію Симонеттѣ, изъ Рима 20 Ноября 1610. О бѣгствѣ Лжедимитрія; о присоединеніи войска его къ Полякамъ, и о пораженіи его приверженцовъ.

Essendo passati due ordinarii senza lettere di V. S. sono poi comparse tutte insieme le sue delli 2, et 8, del passato, le quali ci hanno recato contento per li buoni avvisi che Ella ci ha dati del Campo, e sebbene vuol dire assai la fuga del finto Demetrio, l'acquisto del suo esercito, e la strage di quei che stavano a sua devotione, s'aspetta nondimeno con desiderio che Ella ci possa finalmente avvisare, che la Legatione Moscovitica, et il trattato dei Smolensciti habbia havuto il fine, che si pretende per gloria di Dio, et esaltatione del Re. Con che etc.

Nunziat. Polon. tom. 33. pag. 132.

CIX.

An. 1610. Del medesimo al medesimo. Roma li 18 Decembre 1610. (De proceribus Moscoviae castra Regis Poloniae adeuntibus).

Отъ тогоже къ томуже, изъ Рима 18 Декабря 1610. О вельможахъ Московскихъ, прибывшихъ въ станъ Короля Польскаго.

Sono poi comparse le lettere di V. S. delli 24 Ottobre con le altre dei 29 e 30 dell' istesso mese del Generale in Mosca, e dell' arrivo degli Ambasciatori Moscovitici al Campo del Re, e sebbene si erano prima intesi da altri, si sono nondimeno letti i suoi volentieri, sperandosi che siccome sono procurati, e descritti da Lei con particolar diligenza, cosi siano anco più certi, contuttociò se ne desidera la confermatione, e di havere un giorno quest' allegrezza per beneficio, et esaltatione della Religione Cattolica, che la Moscovia tutta, et in specie quel conbattuto Ducato di Severia stiano sottoposti al Domino, et obbedienza di Sua Maestà etc.

Nuntiat. Polon. tom. 33. pag. 138.

CX.

Di Sigismondo III Re di Polonia al suo Viceccancelliere dal campo sotto Smolensko 22 di Decembre 1610. (De copiis Demetrii dissipatis; de exercitu Suiski devicto; de filio Regis Poloniae in Moscoviae Ducem eligendo; de Demetrio Calugam confugiente; de Suiski et fratribus ejus captis ad Regem Poloniae missis; de Demetrio Calugae vires resumente; deque alliis pluribus Demetrium et Suiski spectantibus).

Отъ Короля Сигизмунда III, къ Вицеканцлеру его изъ лагеря подъ Смоленскомъ, 22 Декабря 1610. О разсѣяніи войска Димитріева; о побѣдѣ надъ Шуйскимъ; о избраніи сына Короля Польскаго Царемъ Московскимъ; о бѣгствѣ Димитрія въ Калугу; о поимкѣ Шуйскаго и братьевъ его, посланныхъ къ Королю Польскому; о Димитріи, вновь собирающемъ силы въ Калугѣ; и о другихъ обстоятельствахъ, касающихся до Димитрія и до Шуйскаго. An. 1610.

Sigismundus III. Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Samogitiae, Livoniae, et Suetiae, Gothiae Vandaliaeque Haereditarius Rex.

Illustris, sincere, nobis dilecte. Vano, ma mai al desiderio nostro contrario, in tutto questo tempo, progresso di guerra ha fin' adesso ritenute le nostre lettere. Adesso quando già Iddio comincia a ridurre a qualche porto questa nostra impresa, ci è parso necessario far Vostra Sincerità consapevole di quel, che è passato, e significarle lo stato, nel quale ci troviamo. Doppo molti trattati fatti con noi da quell'Esercito, che appresso a quell' impostore Demetrio tanto di Polacchi, quanto di Lituani si ritrova, al fine fu diviso in due parti, una delle quali restò con la Compagnia del Sig^r Alessandro Zborowski, l'altra o la ventura sua, o qualche stratagemma arcando, nella Compagnia del Sig^r Gian Pietro Sapiecha è ristata, e forse aspettando tempo più commodo di aiutar la Republica, appresso il medesimo Impostore si rimase. Fra tanto havendo risaputo dell' uscita dell' Esercito di Suischi, che veniva sotto il reggimento di Demetrio Suischi, fratello del Gran Duca passato, per aiutar quei di Smolensko, e cacciare alcuni principali Compagnie uostre, havemo spedito anche noi l'Illustre Palatino di Kiovia Generale dell' Esercito nostro, il quale incamminato che fu verso loro, messe agli avversarj la paura, e fece rivoltar le Compagnie loro di Tedeschi (quali con gran spesa, e lungo cammino hanno all' Esercito suo con maggior sicurtà condotti) dalla fortezza di Biala, quale volevano sorprendere sotto la difesa del Generoso nostro Capitano Wreliski, il quale poco avanti l'haveva guadagnata con la forza; di più havendo cacciato le precipue Compagnie dell' Esercito di Suiski dall' Horodko sotto Wazmia, et havendolo notabilmente vinto nel medesimo luogo, con la grazia di Dio, e con la sua destrezza, et valor della mano del nostro Esercito con poca gente (perche gli fu necessario di dividere l'Esercito) gran numero dell' Esercito dei Moscoviti, mentre che fuggiva, ha dissipato, e parte ammazato. Dei forastieri Tedeschi parte fu spenta e dissipata, altri sotto il suo reggimento ha ridotto. Poi havendo inteso che questo impostore Demetrio, nel tempo tanto commodo alla Citta di Mosca si avvicinava, non riposando

An. 1610 niente, anch' egli si è mosso verso Mosca, ove havendo trovate le cose dubbie, perché gia questo finto Demetrio comminciava a dare l'assalto a la Città, dopo havere alcune volte rinfrescato quei della Sedia di Mosca, ha ridotto a questo i Boiari, anzi tutta quanta la Communità del Dominio Moscovitico, che si sono con gli affetti suoi voltati a noi, et al Serenissimo Principe Vladislao nostro figliolo, il quale hanno pigliato per loro Padrone, cominciando anche nel medesimo tempo a rendergli il giuramento. Riservandosi però certi punti di suoi costumi e leggi, con i quali mandorno a noi gli Ambasciatori. Per il che Demetrio disperando della sua giustitia, e non fidandosi della militia Polacca, quale era sotto il governo del Sig^r^ Sapiecha restata, s'è ritirato nella fortezza detta Caluga. E così liberata dall' assedio di Demetrio la Sedià, più liberalmente con l'Illustre Palatino trattando, ha conchiuso che Vatil Suiski lor Signore, il quale poco avanti avevano levato, e privato dell' Imperio, fosse mandato a noi con due suoi fratelli, Demetrio che fu General suo, e Giovanni Economo di tutta Moscovia, pregandoci, che non mostrassimo loro gratia di sorte alcuna. Di più anche hanno permesso che i presidii del nostro Esercito per rimediare a qualche tumulto alla Sedia fossero ammessi, e già vi sono alcune migliaja di nostri soldati nel Castello Crimogrod principale in quella Città. è luogo assegnato all' abitatione dè Gran Duchi di Moscovia, et anco nel Ketaigorod, et Biallogorod fortezze in detta Città. Così dunque il Signore Iddio onnipotente ha aiutato l'impresa nostra con la gratia e benignità sua. Adesso sotto Smolensko quegli articoli, i quali furono proposti, si van trattando, avendo riguardo a tutte le circostanze di questa impresa, ma essendo le cose per se gravi, vogliono e considerationi serie, e consiglio maturo, perchè habbiamo da far con gente molto incostante, e nella sua fede mutabile, e lubrica: E benché in essa si trovino molti soggetti constanti, e virtuosi, non dimeno la maggior parte è di quelli, che cercano o d'acquistar l'Imperio per se, ovvero con altri nuovi muovimenti di procacciarsi qualche nuovo utile. Ci sara dunque necessario, e per questa conclusione, e per l'acquisto di questa fortezza, trattenersi ancora qui particolarmente, vedendo che questo impostor Demetrio di nuovo in Caluga comincia a racconciar le sue forze come può, e senz' altro dopo la nostra partenza più fortemente la sua fattione resusciterebbe, et alzando la sua già inchinata fortuna, potrebbe di nuovo far maggiori movimenti. Perchè con tutto che la nostra gente, la quale nella Campagna del Sig^r^ Gian Pietro Sapiecha appresso lui si ritrova, s'è dichiarata per noi, e con certi patti proposti dagli Ambasciatori loro, ai quali rispondiamo adesso, prometta di venire sotto i nostri stendardi; non dimeno di Tartari dalla Tana, e di Moscoviti d'ora in ora si va accrescendo il numero della sua Compagnia. Per il che prima sarà necessario o di haverlo nelle mani, ovvero di levarlo del tutto. Vostra Sincerità frattanto non tralasci in quello, che si vedrà necessario, dare il parere, e consiglio suo, e massime in questo, come habbiamo da contentar questi Eserciti, poichè con il valore, e virtù di quelli habbiamo fatto tanto in questi Dominii. Non rimettendoci a questi paesi, quali sebbene per se sono assai grandi et abbondanti, nondimeno avanti che vengano alla finale obbedienza, et avanti che le Provincie dalle lunghe guerre vengano a fruttare le solite entrate, ci verrà tempo assai. I tesori, che v'erano anticamente inclusi, il passato Demetrio in gran parte ha dispensato, il resto dè quali il Suiski nelle angustie, che si trovava, talmente ha cavati, che non vi resta più niente, fuor di quel poco in gioie, oro, argento, ch'è quasi minima parte di quel Tesoro.

Noi frattanto avendo assicurato quanto meglio si potrà le cose di questa Monarchia, al nostro Domino, ritorneremo per fare la Dieta generale, alla quale rimetteremo ancoragli Ambasciatori di Moscovia, che si trovano appresso noi, per finale risolutione di tutti questi negotii. Preghiamo frattanto a Vostra Sincerità del Signore Dio buona sanità.

Dal Campo sotto Smolensko à 22 di Decembre, Anno 1610, del Dominio nostro di Polonia 23, e di Svetia 17. Sigismundus Rex.

Frescamente dopo d'haver scritto queste lettere hanno mandato a noi i Boiari di Moscovia il Duca Massalschi per farci sapere nuovo tradimento scoperto nella Sedia tra alcuni Boiari per una certa pratica con questo impostore, che finge il nome, e la persona di Demetrio. Poi anche pregandoci, che noi sotto il pretesto d'andarlo a rincontrare, voltiamo il passo verso Mosaischo, dove ci vogliono baciare la mano, et invitar suo alla Sedia. Sopra il che bisognerà deliberare sino a che il Signore Dio ci mostrera qualche maniera di soccorrere ai mancamenti, e bisogni dè nostri soldati, tanto quelli, che nella Sedia si ritrovano, quanto quelli, che appresso noi sono. Questo solo nella risolutione nostra dell' altre cose fa difficoltà, che questa gente desidera con gran pertinacia il Principe Vladislao, nostro figliolo, per suo Signore. Onde il Paladino Generale nostro, vedendo che quell' impostore sotto la Sedia di Moscovia trovava molti soggetti a se inchinati, per ovviare a qualche pericolo maggiore, consenti d'accettare da loro il giuramento in nome del Principe nostro figliolo. Noi dall' altra parte temendo chi i malevoli nostri non havessero occasione di accusarci che tutte le cose drizziamo non all' utile della Republica, ma al nostro, et del nostro figlio (stante le promesse, e dichiarationi fatte nella partenza ai Stati dè nostri Dominii) vorremmo migliorare questo, e riddure le cose a qualche temperamento, e quella intentione, con la quale ci siamo partiti. Sebbene i Signori Senatori, i quali si trovano, appresso di noi, ci assicurano, che per questo conto non incorreremo invidia di sorte alcuna appresso i fedeli nostri vassalli. Però noi non dimeno con la dichiaratione nostra stiamo continuamente, e restar vogliamo, nel che ricercare vogliamo la sentenza di Vostra Sincerità quanto prima. Smolensko finora non si vuole inchinare al dovere, e noi piuttosto con la paura, e terrore cerchiamo guadanargli, e non collo spargimento di sangue, vedendo molto bene, che non possono stare molto tempo in questa pertinacia. An. 1610.

Nunziat. Polonia tom. 33. pagg. 376 et 381.

CXI.

An. 1611 **Lettera del Segretario di Stato a Monsigr Nunzio in Polonia. Roma 1 Gennaro 1611. (Di Moscua a Rege Poloniae subjugata, deque Suiski et fratribus ejus captis).**

Письмо Папскаго Статсъ-Секретаря къ Нунцію въ Польшѣ, изъ Рима, 1 Генваря 1611. О взятіи Москвы Королемъ Польскимъ и о полоненіи Шуйскаго и братьевъ его.

Specie di trionfo pare che sia stata l'entrata solenne del Generale nel Campo Regio, havendo riportato non solo vittoria e conquista nella Metropoli di Mosca, ma anco condotto suo prigione, e fatto comparire ignominiosamente il tiranno Suiski con li fratelli. Questa gloria, che sommamente si accresce al Re, si desidera che habbia duratione, e che una volta per sempre si stabilischino d'accordo o in Dieta, o fuori gli articoli proposti da quelli Ambasciatori, perchè non si faccia pregiudicio, ne abbiano a violare le cose della Religione Cattolica con l'onore della santa Legge di Dio, e contro la riputatione dell' istesso Re. Si aspetta anco d'intendere, e con molto desiderio, che l'esito di Smolensko sortisca similmente per via di concordia senza nuovo strepito d'armi, e senza spargimento di sangue. Tanto mi occorre di rispondere alle lettere di avviso di V. S. dei 7, 16, e 27. di Novembre per darle qualche segno, che si conosce, et approva la sua diligenza. Con che etc.

Nuntiat. Polon. tom. 10. pag. 140.

CXII.

An. 1627. **Di Mgr Lancellotti Nunzio in Polonia al Card. Barberini Segretario di Stato. 12 Maggio 1627. (De abrogatione conventionis inita inter Moscoviae Ducem et Gustavum Suecorum Rege de violandis induciis factis ab ipso Duce cum Poloniae Rege).**

Отъ Нунція въ Польшѣ Ланчеллотти къ Статсъ-Секретарю Кардиналу Барберини 12 Маія 1627. Объ отмѣненіи договора, заключеннаго между Царемъ Московскимъ и Королемъ Шведскимъ Густавомъ чтобъ Царъ нарушилъ перемиріе съ Польскимъ Королемъ.

.....Ha procurato Gustavo (¹) con un' Ambasceria al Moscovita, di muoverlo a rompere la tregua, che ha con questa Corona, promettendo di assisterlo alla ricuperazione di Smo-

(¹) Re di Svezia.

lensko, e del Ducato di Polozca. Veniva accettata il partito, e la mossa di questo sarebbe stata senza dubbio di gran momento; ma risaputosi ciò dal padre del moderno Gran Duca, che è Patriarca di Moscovia, et è tenuto comunemente per persona santa, e di molta integrità, fece chiamare di nuovo l'Ambasciatore, rivocando il trattato, incolpandone i Consiglieri, dè quali il Cancelliero di suo ordine per penitenza del fallo fu fatto battere sulla bocca. Cessa percio il timore, che si aveva da questa parte..... An. 1627.

Ex autogr. litteris Ioannis Baptistae Lancellotti Episcopi Nolani, Nuncii Aplici apud Regem Poloniae ad Cardinalem Barberini a Secretis Status. Nuntiat. Polon. tom. 38.

CXIIII.

Urbani P. VIII litterae XXIV ad Regem, clerum et proceres Poloniae, die III Novembris 1643, de Ruthenis Ecclesiae Romanae conjungendis.

Папы Урбана VIII 24 письма къ Королю, Духовенству и знатнымъ особамъ въ Польшѣ, отъ 3 Ноября 1643 г. о присоединеніи Русскихъ къ Римской церкви. An. 1643.

Venerabilibus fratribus Metropolitano, Episcopis et Prelatis Ruthenis unitis Urbanus P. P. VIII.

Venerabiles fratres etc. Minime nos latet, fraternitates vestras episcopalis muneris haud immemores nihil ardentius contendere, quam ut honorificetis ministerium vestrum, et cuncta assidue promoveatis, quibus Divino cultui, simulque animarum saluti prospectum sit, quas aeternis Paterfamilias zelo et vigilantiae vestrae commendavit. Ex egregiis certe conatibus hucusque summa cum laude adhibitis certam capientes conjecturam, speramus fore, ut nullo unquam tempore desiderari aliquid patiamini, quod a praecipuo studio in catholicae fidei propagationem, aut spiritualem populorum profectum conferri possit, paterna tamen benevolentia, qua Ruthenorum nationem in Christi visceribus complectimur, Nos impellunt, ut illud ipsum a vobis postulemus, quod vel solo innatae virtutis incitamento diligenter curaturos confidimus. Quamobrem Nos proximae Synodi opportunitatem nacti, dum in concilium, et congregationem iustorum convenietis loquentes testimonia Domini, maiorem in modum hortamur fraternitates vestras, ut peculiari sollicitudine Unionem tueri satagatis, quam cum hac Sancta Sede sub Clemente VIII. Decessore nostro in Brestensi Concilio constituta fuit, eamque in universa Prussia late propagare sedulo studeatis. Ad hoc vero e sententia perficiendum mirifice sane proderit, si officiis, atque auctoritate vestra Monachi Uniti ad regularis disciplinae observantiam iuxta sancti Basilii praescriptum inducantur. Dum enim non minus exemplo, quam verbis ubique semina effundunt catholicae praedicationis, Deo incrementum dante, uberes expectari poterunt cum bonorum omnium consolatione proventus. Quam genti isti felicitatem anxiis orationibus ab Altissimo flagitamus, cupientes eam caelo, atque

An. 1643. orbi commendari Divinae beneficentiae documentis. Nunc vero licet venerabilis frater Antonius Ruthenorum Metropolita ad debitam Nobis, et Sanctae Sedi obedientiam praestandam personaliter accedere debuisset, senii tamen, ac aegritudinis, quibus conflictatur, habita ratione, ex speciali indulto ad huiusmodi munus eius nomine peragendum admisimus venerabilem fratrem Methodium Episcopum Chelmensem Unitum, qui eximiis dotibus, et vestra etiam causa plurimum commendatus, perhumaniter a nobis exceptus, ac libentissime auditus fuit. Ex eodem cognoscere poteritis quam sollicito Apostolicae charitatis affectu suffragemur fraternitatibus vestris, quas Regnum Dei in terra propagantes diu incolumes optamus, et Pontificia benedictione intimo cordis sensu impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III Novembris 1643. Pontificatus Nostri anno XX.

Ex regesto autogr. epistolarum ad Principes Urbani P. P. VIII. ann. XX. pag. 334.

Carissimo in Christo filio nostro Vladislao Poloniae, et Sueciae Regi Illustri Urbanus P. P. VIII.

Carissime in Christo fili etc. Perspicuum Nobis est, Ruthenos Unitos commendatione apud Majestatem tuam haud indigere cum illos eximia sua pietate suadente humanissimo patrocinio semper complexus fueris, atque ad universalem Ruthenorum Unionem promovendum nulla Regiae auctoritatis officia desiderari patiaris. Pro Pontificia tamen erga illos sollicitudine majorem in modum a te postulamus, ut eorum, imo Dei causam sedulo tuearis, atque in hoc maximi ponderis negotio consuetam Divinae gloriae, et communis salutis curandae zelum indesinenter ostendas. Quod sane in tui etiam nominis laudem, et amplissimi Regni felicitatem cedet. Quibus enim praesidiis Religioni consulitur, iisdem stabiliuntur munimenta publicae tranquillitatis. Amplissimam quoque mercedem praestolari poteris ab Altissimo, qui cum divis sit in misericordia, praeclare virtutis opera carere non permittit ubere caelestium beneficiorum foenore. Ipsum nos enixe precamur, ut diuturna incolumitate, et prosperis rerum omnium eventibus florere velit Majestatem tuam, cui Apostolicam benedictionem amantissime impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris MDCXXXXIII. Pontificatus nostri Anno XX.

Indidem pag. 335.

Dilecto filio Nobili Viro Duci Georgio Osselinschi Supremo Regni Poloniae Cancellario Urbanus P. P. VII.

Dilecte fili etc. Qui catholicae fidei incrementum praecipuam Pontificiae sollicitudinis curam esse arbitramur in illud promovendum quantum in Domino possumus, diligenter in-

cumbimus. Neque sane aliquid est, quod inter gravissimas, quibus conflictamur, molestias aeque Nobis solatio sit, ac religiosus illorum conatus, qui populos sedentes in tenebris et umbra mortis ad aeternae vitae lumen revocare contendunt. Quo nomine ingentem plane laudem promereri scimus Nobilitatem tuam, quam omni auctoritate, ac studio Ruthenis huic Sanctae Sedi obtemperantibus praesto esse, reliquis ad salutarem Unionem aditum sedulo aperire non semel audivimus. Non minus certe publicae felicitati, quam illius Nationis commodo a te consulitur, dum ipsam ad verae fidei integritatem perducere assidue satagis. Nos, qui virtutes tuas paterna prosequimur benevolentia, Altissimum indesinenter precamur, ut tuis in hanc rem officiis obsecundantem se praebeat, et caelestium gratiarum ubertate diu florere velit Nobilitatem tuam, cui apostolicam benedictionem peramanter impertimur. Datum III. Novembris 1643. An. 1643.

Indidem pag. 336.

Venerabili Fratri Mathiae Archiepiscopo Gnesnensi. Urbanus P. P. VIII.

Venerabilis Frater etc. Mirifice animum nostrum recreant accurata illa officia, quibus fraternitas tua Ruthenos cum Romana Ecclesia sentientes patrocinio tueri, eorumque rationibus diligentissime suffragari solet. Neque enim Nos latet, ubicumque proponi aliquid contingat, quod in illorum perniciem cedere quoque modo valeat, nihil tibi magis cordi esse, quam ascendere ex adverso, et opponere murum pro Domo Israel. Illustri hoc pietatis documento omnibus exemplo es quanta efficacitate divinus cultus, et animarum profectus cnrandus sit, eodemque ingentem apud veros Ecclesiae filios religiosissimae voluntatis laudem promereris. Tantum nomini tuo decus impense gratulamur, qui sperantes fore, ut praeclarum de Catholica re benemerendi institutum sedulo custodias, et universalem Ruthenorum Unionem indesinenter promoveas, Omnipotentis clementiam precabimur propitiam fraternitati tuae, cui pontificiam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae apud S. Petrum snb annulo Piscatoris die III. Novembris 1643. Pontificatus nostri anno vigesimo.

Indidem pag. 337.

Dilecto filio Nobili Viro Jacobi Subiescho Palatino Russiae. Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Caeleste patrocinium promerentur Nobilitati tuae illa humanitatis officia, quibus Ruthenos ad Romanae Ecclesiae unitatem aggregatos protegere numquam desistis. Quantum inde utilitatis promanare queat facile est perspicere. Eo enim propensius cum Apostolica Sede ceteri cohaerebunt, cum aperte intelligant minime sibi illorum defore praesidium, quorum ope, atque auctoritate felicitas publica, et catholica religio communitur. Nos, qui

An. 1643. in eam Nationem non raro Pontificiae sollicitudinis oculos convertimus, uberem colligimus fructum consolationis, pro certo habentes, nihil a te unquam praetermissum iri, ut in gravissimo negotio, quod nonnisi ad Dei gloriam, et animorum incolumitatem dirigitur, optatissimi voti compotes efficiamur. Perge dilecte fili, eam, qua dudum progrederis, viam constanter insiste, et eximium catholicae fidei propagandae studium, quo te maxime incensum hactenus ostendisti, assiduis pietatis tuae documentis indesinenter declara. Ita sane paternam charitatem nostram arctius demereri, et ingentem a Deo mercedem iure praestolare poterit Nobilitas tua, cui Nos paternam benedictionem amanter impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum die III. Novembris 1643. Pontificatus nostri anno XX.

Indidem. pag. 338.

Venerabili Fratri Alexandro Epo Primisliensi Urbanus P. P. VIII.

Venerabilis frater etc. Neque Religioni tutela, neque virtuti patrocinium deest in Poloniae Comitiis, ubi fraternitas tua, aliique complures nihil potius habent, quam divinae gloriae incrementum, ac bonorum utilitatem promovere. Id experti non raro sunt Rutheni Aplicae Sedi obsequentes, cum auctoritatem, quam meritorum praestantia tibi comparavit, in ipsorum praesidium impendere consueveris. Nec vulgarem eximius iste zelus tuo nomini laudem quaesivit, cum luculenter ostendas, nihil tibi optabilius contingere, quam Ecclesiae rationes communire, et animas Christo lucrifacere. Ad hoc assidue praestandum, et universalem Ruthenorum Unionem sedulo curandam, scimus te nullius hortatibus indigere, qui soles in mandatis Domini velle nimis. Proinde ipsum Patrem misericordiarum potius precabimur, ut benigne faveat religiosis conatibus fraternitatis tuae, cui nos Apostolicam benedictionem ex animo impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643. Pontificatus nostri Anno XX.

Indidem pag. 338.

Venerabili Fratri Petro Episcopo Cracoviensi Urbanus P. P. VIII.

Venerabilis frater salutem etc. Celebrant non sine praecipua gratissimi animi significatione Rutheni Uniti ea beneficia, quae fraternitatis tuae pietas, atque auctoritas sive Comitiorum occasione, sive quavi alia opportunitate in illos conferre solet. Consolatur sollicitudines nostras tuarum laudum commemoratio, et gratias agimus Altissimo, quod te scuto bonae voluntatis communitum ad suarum rerum tutelam paratissimum semper inveniat illa Natio, quam Nos

ad Pontificiae charitatis curas pertinere, ubicumque usus ferat, libentissime declarabimus. Proinde testamur, iucundissima Nobis accidere officia, quae a te in ipsius commodum tam humaniter exhibentur. Neque ulla ratione benevolentiam nostram arctius demereri poteris, quam si in posterum quoque illius rebus praesto esse minime praetermiseris. Pollicetur id An. 1643. eximia virtus, cui uberem etiam inter mortales ab Altissimo mercedem, et Apostolicam benedictionem fraternitati tuae intimo cordis sensu impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris MDCXXXXIII. etc.

Indidem pag. 339.

Dilecto filio Nobili viro Dominico Duci Zaslavu Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Qui Nobilitatis tuae zelum jampridem novimus, ea a te non dubie expectamus pietatis documenta, quibus fides catholica propagetur, et plurimorum saluti consultum sit. Id summa cum tuae virtutis laude perficies, si diligenter curaveris, ut Rutheni omnes, qui intra tuae ditionis fines commorantur, Romanae Ecclesiae se se adjungant, et dum Ruthenos sacerdotes in suis erroribus contumaciter persistere animadvertas, operam, atque auctoritatem impenderis, ut spiritualis populorum gubernatio sacerdotibus Unitis commendetur. Hoc idem a te enixe flagitimus testantes nostra solatia fore cuncta officia, quibus in maximi ponderis negotio Dei causam propugnare conatus fueris. Neque enim ardentius quidquam exoptamus, quam ut necessitatibus animarum, quas Christus Dominus ipsius sanguinis pretio redemit, opportune prospiciatur. Annuat votis nostris omnipotens misericordia, atque immortali praesidio tueatur Nobilitatem tuam, cui Apostolicam benedictionem paterne impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris MDCXXXXIII. etc.

Indidem pag. 340.

Dilecto filio Nobili Viro Stanislao Radzivil Duci in Olica Cancellario Magni Ducatus Lithuaniae Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili Nobilis vir salutem, et Apostolicam benedictiouem. Quae pro vera religione, qua tuenda, qua propaganda, hactenus perfecit Nobilitas tua, abunde nobis persuadent, alienae hortationis impulsu tibi haud opus esse, ut nihil a tua auctoritate desiderari patiaris, quod Ruthenis hanc sanctam Sedem venerantibus qualibet ratione proficuum fore duxeris. Tuum enim zelum, ac prudentiam nequaquam praeterit, iisdem, quae in illos conferuntur, officiis, non solum ipsorum rationes communire, sed reliquos etiam ad unitatem amplexandam effi-

An. 1643. caciter invitari. Hoc tamen maximi momenti opus Nobis adeo cordi est, ut illud a te in praesentia sollicite exigamus, quod propria virtute suadente te praestiturum confidimus. Coniicere solum inde poteris quam iucunda animo nostro futura sint quaecumque beneficia accepta illi referent Nobilitati tuae cui caelestium donorum incrementum ab Altissimo postulamus, et Pontificiam benedictionem intimo affectu impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643. Pontificatus nostri anno XX.

Indidem. pag. 341.

Dilecto filio Nobili Viro Lucae Opalinschi Supremo Marescalcho Regni Poloniae Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Minime Nos latet supervacaneum omnino fore, si a Nobilitate tua flagitemus, ut Ruthenis Aplicae Sedis auctoritatem agnoscentibus, ubicumque usus ferat, sedulo praesto sis, ceterosque ad unionem amplectendam qua patrocinii ope, qua officiorum efficacitate indesinenter allicias. Quaecumque enim ad catholicae fidei praesidium aut propagationem pertinent, pro egregio quo polles zelo, accuratae apud te suffragationis locum obtinere solent. Facere tamen non possumus, quin praedictam Nationem tibi majorem in modum commendemus, quippe qui intelligimus, amplissimum in ea patefieri campum, ubi Divinae gloriae cultus, et animarum salus non sine maximo incremento proferri queant. Nihil est, in quo tuam erga publicum bonum sollicitudinem luculentius valeas ostendere, quam si cuncta paratissime adhibeas, quae tanti ponderis negotio proficua fore existimaveris. Rem sane praestabis Nobis vehementer optatam, qui Nobilitati tuae ab immortali bonorum largitore felicitatem precamur, et paternam benedictionem ex animo impertimur, Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643.

Indidem pag. 341.

Dilecto filio Nobili Viro Castellano Cracoviensi Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Quae ad Ruthenorum huic sanctae Sedi pie obtemperantium tutelam, atque utilitatem summo cum studio hactenus curavit Nobilitas tua, facile ostendunt, nullum hortationis genus opus esse ut in posterum quoque tui similem te exhibeas. Sed quoniam illi accurata potentium suffragatione assidue egent, cum praecipue non desint, qui animo in Ecclesiam infenso eorumdem perniciem continuo moliuntur. Nos pro ea, quam erga dilectos filios gerimus, sollicitudine, enixe a te petimus, ut ipsorum rationibus iugiter praesto sis, ac operam sedulo impendas, quo Rutheni omnes ad Romanae Ecclesiae unitatem amplectendam benevole invitentur, atque in viis Domini ambulent cum consensu. Religiosi isti conatus miri-

fice respondebunt praeclarae, quam de te susceptimus, opinioni, de cuius virtute, ac pietate cuncta in Catholicae fidei, et publici boni praesidium Nobis pollicentes Nobilitati tuae felicitatem ab Altissimo postulamus, et Pontificiam benedictionem paterne impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643. An. 1643.

Indidem pag. 342.

Dilecto filio Nobili Viro Adamo Kisilio Castellano Cernichoviensi Urbanus P. P, VIII.

Nobilis vir salutem, et lumen Divinae gratiae. Extra Beati Petri naviculam, cuius cursus ad immortalis beatitatis portum dirigitur, inter caecos errorum scopulos, et opinionum syrtes hominum salutem misere naufragari, cum perspicuum Nobis, atque exploratum sit, ad illam per fideles Divini verbi propagatores omnium animos ubique vocare satagit Pontificia sollicitudo. Eodem nunc zelo ducimur, ut Nobilitatem tuam, quam auctoritate, doctrina, atque prudentia plurimum pollere audivimus, ad Romanae Ecclesiae unitatem invitemus, ac salutaribus hisce monitis a te petamus, ut laudem, quam adhuc eximiis dotibus non vulgarem tuo nomini comparasti, optima verae fidei accessione cumulare velis. Utinam affulgerit dies felicitatis, et laetitiae, qua cum Angelorum gaudiis, et Ecclesiae benedictionibus complecti Aplieae charitatis brachiis te possemus vocatum in adoptionem filiorum Dei. Nihil sane Nobis iucundius acciderit, quam si Adamum Kiselium id existimationis virum ad Romanae Ecclesiae obtemperandum nostra officia traducerent. Proinde tantum a Divina clementia beneficium tibi suppliciter exposcentes, Iustitiae solem orientem ex alto frequentibus, atque accuratis precibus postulabimus, ut caelesti suo lumine dirigat pedes tuos in viam pacis, et beatitudinis sempiternae. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III Novembris 1643. Pontificatus nostri anno XX.

Indidem pag. 343.

Venerabili fratri Petro Mohillae Metropolitae nuncupato Urbanus Papa VIII.

Venerabilis frater salutem, et lumen Divinae Gratiae. Licet non minus Religionis diversitate, quam locorum intervallo a nobis divisam esse sciamus Fraternitatem tuam, oculos tamen ad te convertit apostolica sollicitudo, cupiens te deducere ad sanctuarium catholicae fidei, ubi elegit Dominus habitationem sibi, atque ad tutissimum illud iter advocare, in quo Pontificiae claves patefaciunt fores aeterni Regni populis credentibus. Audi, venerabilis frater, salutaria consilia, quae non tantum ob Urbe Nationum Patria, et veritatis magistra, quam a Coelo ipso tibi suggeruntur. Consule tuae, et aliorum saluti, qui tuis vestigiis insistunt, et

An. 1643. quam viam exemplo commonstrabis, facile subsequentur. Gravissima hac de re fusius ad te literas dabit sacra Cardinalium congregatio, qui catholicae fidei propagandae praesunt; si autem aliquid distinctius explicandum supererit, sive uberiorem animadversionem postulare visum fuerit, duos ex peritioribus tuis Monachis ad nos mittere poteris, qui comiter ac benevole excipientur, ac procul dubio dignoscent quam sincera, quam sibi constans, quam cum omni virtutem genere coniuncta sit illa doctrina, quam veneranda Beati Petri Cathedra profitetur. Tum, ut speramus, scientiam salutis edocti a l vos revertentur, loquentes testimonia Domini, quibus tuorum populorum animae ab infidelium luporum faucibus ad verum ovile Christi perducantur. Confidimus fore, ut pontificiis votis optatum largiatur exitum omnipotens, cui accuratissimis orationibus universam Ruthenorum Nationem assidue commendamus. Ille enim dispersiones Israelis ubique congregare potens est, et in tuo corde possunt, spiritus sancti aura afflante, germinare fructus aeternae salutis, irrigati imbre pretiosi sanguinis e vulneribus Crufixi Domini profluente. Hanc animo nostro consolationem, et Fraternitati tuae felicitatem cupimus, cui a Patre luminum caelestes suae gratiae radios indesinenter precabimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris die III. Novembris MDCXXXXIII. Pontificatus nostri anno vigesimo.

Indidem pag. 344.

Dilecto filio Nicolao Ostroroque Urbanus Papa VIII.

Dilecte fili, salutem, et Apostolicam benedictionem. Cupimus vehementer, ut pietas tua, quae in rebus ad catholicae fidei propagationem spectantibus egregium sui specimen adhuc praebuit, nihil a se desiderari permittat, quod ad Ruthenos, qui intra tui dominatus limites Romanae Ecclesiae non consentiunt, ad unionem deducendos proficuum esse valeat. Illud autem in primis proderit, si sacerdotibus schismaticis, ubi a sua contumacia avelli nequeant, sacerdotes uniti subrogentur, ne eorum culpa, qui doctrinae integritatem alios docere debent, perniciosae contagionis labes contrahatur. Ita certae tuae eximiae institutioni satisfacies, et rem Dio gratissimam praestabis, a quo tibi felicitatem precamur, et Apostolicam benedictionem intimo affectu impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die III. Novembris MDCXXXXIII. Pontificatus nostri anno vigesimo.

Indidem pag. 345.

Dilecto filio Nobili Viro Ioanni Palatino Chioviensi Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. In tot, quibus difficillimo hoc tempore premimur molestiis oblivisci haudquaquam valemus eius benevolentiae, quam erga Ruthenos cum Romana Ecclesia sentientes paratissimam profitemur. Propterea cum exploratum Nobis sit quanam animi propensione illis suffragari, et reliquorum unitatem promovere soleat Nobilitas tua, has ad te dare decrevimus, in quibus tuas potius laudes, quam Pontificias hortationes poteris cognoscere. Tanto enim studio in isto Regno solemne tibi est Regnum Caeli propugnare, ut solum optandum sit, te in posterum quoque tui similem esse. Speramus sane fore ut nova semper beneficia populi illi accepta referant Nobilitati tuae, cui fausta cuncta precamur, et Apostolicam benedictionem in Domino impertimur. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris III. Novembris 1643. etc. An. 1643.

Indidem pag. 345.

Dilecto filio Joanni Zamosco Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili, etc. Solemne tibi est, caelestis Regni ditionem in amplissimo isto Regno propugnare, quotiescumque Catholicae Religionis tuendae aliqua praebeatur opportunitas. Nos tuis laudibus paterne suffragantes rem tibi in praesentia proponimus, in qua propriae pietati, et Pontificio desiderio valeas morem gerere. Petimus vero, ut quemadmodum tibi hactenus in votis fuit, Ruthenos omnes, qui in locis ad te pertinentibus commorantur, catholicam unitatem amplecti cures. Si autem salutaria consilia sacerdotes schismatici detrectaverint, in ipsorum locum unitos subrogare contendas, qui verbo et exemplo ad aeternae Patriae semitam populos perducant. Id ab eximia, qua polles virtute expectantes, Divinae gratiae opem tuis officiis postulamus, tibique apostolicam benedictionem ex animo impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643. Pontificatus nostri anno XX.

Indidem pag. 346.

Dilecto filio Nobili Viro Friderico Sapiechae Succamerario Vitebscensi Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Praecipua catholicae fidei propagandae sollicitudo, qua Nobilitas tua incensa sese ostendit, aperte docet, Divinam gloriam, et animarum profectum tibi prae ceteris

An. 1643. rebus unice cordi esse. Nobis sane gratissima acciderunt, quae de tuo zelo, et filiali erga hanc sanctam Sedem observantia retulit Venerabilis frater Methodius Episcopus Chelmensis. Nihil enim inter tot, quibus assidue premimur sollicitudines aeque Nos consolatur ac filiorum virtus, qui insignia religionis exhibent documenta, et impiis eorum conatibus obsistunt, qui adversus Sanctuarium, quod firmaverunt manus Domini, insurgere non verentur. Perge igitur novis in dies praeclare gestis eximiam hanc laudem promereri, ac illud pro certo habe amplissimum tibi praemium non defuturum ab eo, qui dives est in misericordia. Idem ad felicem perducat exitum labores pro eius cultu susceptos a Nobilitate tua, cui Nos Pontificiam benedictionem paterno affectu impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembr. 1643. Pontificatus nostri anno XX.

Indidem pag. 347.

Dilecto filio Nobili Viro Duci in Kores Koreschi. Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Patet Nobilitati tuae amplissimus de Ecclesia optime merendi campus, si nimirum sategeris, ut Rutheni, qui intra tuae ditionis fines commorantur, Aplicae Sedi haudquaquam obtemperantes, semotis opinionum ambagibus, ad tutam divinae legis semitam se se conferant. Illud autem in primis curandum est, ut si sacerdotes schismatici suis in erroribus obstinate permanserint, iisdem populis sacerdotes Uniti praeferantur, qui salutaris doctrinae pabulum subministrent. Prodeant igitur, dilecte fili, ex tua virtute consilia, atque officia, quae delata videantur e coelo, et filios tenebrarum exterreant. Ut id nobis de te polliceamur, facit omnino pietas illa, quam a tua prudentia nunquam disjungi voluisti. Quamobrem Altissimum orantes, ut praeclaris tuis votis, et conatibus praesto sit, Nobilitati tuae paternam benedictionem ex animo impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643.

Indidem pag. 347.

Dilecto filio Nobili Viro Theophilo Tryznae Palatino Brestensi Urbanus P. P. VIII.

Dilecte fili etc. Recreavit non parum animum nostrum Venerabilis frater Methodius Episcopus Chelmensis earum laudum commemoratione, quas eximium Catholicae religionis studium Nobilitati tuae apud omnes Ecclesiae filios mirifice comparavit. Audivimus enim, te pro insigni pietatis zelo ea assidue aggredi, quae cum plurimorum salute, et praecipuo divinae gloriae incremento conjuncta sunt. Intimis aplicae charitatis visceribus te complecti-

mur, atque impense hortamur, ut in posterum quoque tui similem te exhibeas, ceterisque exemplo sis, nullum laborem, ac diligentiam alacrius impendendam esse, quam ut in tenebris aberrantes ad vias Domini revocentur, eiusdemque opera agnoscant, quae sunt veritas et iudicium. Annuat ipsius clementia votis nostris, An. 1643. et coelestibus muneribus affatim cumulet Nobilitatem tuam, cui paternam benedictionem amanter impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Novembris 1643.

Indidem pag. 348.

Dilecto filio nobili viro Casimiro Sapiecho Marescalcho Magni Ducatus Lithuaniae Urbanus Papa VIII.

Dilecte fili, nobilis vir salutem, et Apostolicam benedictionem. Perspectum, atque exploratum re ipsa cupimus, Ruthenorum Nationem ad praecipuas Aplicae sollicitudines pertinere. Iccirco facere non possumus, quin quandocumque se dat occasio, iis qui virtute, atque auctoritate praestant, illam iteratis officiis summo animi affectu commendemus. Nunc proinde a Nobilitate tua enixe petimus, ut quibus in rebus Ruthenos Ecclesiae obtemperantes iuvare, ceteros vero ad Unionem pertrahere quoquo modo valeas, operam tuam illorum utilitati impendere ne praetermittas. Id si quemadmodum de tua pietate Nobis pollicemur, accurate perfeceris, eximium antiquis laudibus decus superaddes, et pontificiam benevolentiam arctius demereberis. Nos vero divinam precabimur bonitatem, ut piis tuis conatibus obsecundantem se praebeat, et fausta cuncta largiatur. Nobilitati tuae, cui benedictionem nostram intimo cordis sensu impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die III Novembris, Pontificatus nostri Anno vigesimo.

Indidem pag. 349.

Dilecto filio Nobili Viro Ioanni Nicolao Danilovitz Thesaurario supremo Regni Poloniae Urbanus Papa VIII.

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam Benedictionem. Plura sunt, quibus perficiendis opinioni, quae de tuo zelo iampridem apud omnes invaluit, abunde satisfecisti; nihil tamen est, in quo Nobilitas tua maiorem sibi laudem consequatur, quam dum Ruthenis orthodoxis perhumaniter favet, atque ad reliquorum unionem procurandam nullum praetermittit officium. Id quemadmodum pietatis tuae instituto optime respondet, ita Nobis, qui Nationem illam pontificia complectimur charitate, ingentem plane materiam affert consolationis. Nemo

An. 1643. enim non videt, quanto iis populis ad vere fidei semitas incitamento esse possit, si re ipsa perspexerint, Regni Proceres erga eorundem rationes et commoda propensissime ferri. Quamobrem illos sic auctoritati tuae commendamus, ut nihil maiori studio commendari queat. Pro certo autem tibi persuadeas, insigne hoc opus uberem relaturum mercedem ab Altissimo misericordiarum Patre, quem enixe rogamus ut te diutissime servet iucolumem, et Nobilitati tuae paterno affectu benedicimus. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die III. Novembris MDCXXXXIII. Pontificatus nostri anno vigesimo.

Indidem pag. 349.

Dilecto Filio Nobili Viro Michaeli Duci Koributh. Urbanus Papa VIII.

Dilecte fili, nobilis vir salutem, et aplicam benedictionem. Ingenti plane afficimur moerore, dum animadvertimus, in agro, quem aeternus Paterfamilias sollicitudini nostrae commendavit, aliquando deesse operarios, ubi dives expectari posset mercium proventus. Suadet proinde muneris nostri ratio, ut nihil praetermittamus, quod ad impigros ubique vocandos ministros opportunum videri queat. Nunc igitur cum audiverimus intra Nobilitatis tuae dominium non paucos Ruthenos degere, qui hujus Sanctae Sedis auctoritatem minime agnoscunt, summopere a te petimus, ut illos ad catholicam veritatem traducere, iisdemque sacerdotes Unitos praeficere omnino cures. Confidimus, te in hujusmodi opportunitate talia editurum verae pietatis documenta, ut omnes desumere inde valeant exempla auctoritatis Religioni famulantis. Neque deerit praeclaris hisce conatibus iuge Altissimi patrocinium, a quo diuturnam precamur felicitatem Nobilitati tuae, et paternam benedictionem ex animo impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die III. Novembris MDCXXXXIII., Pontificatus nostri anno vigesimo.

Indidem pag. 350.

Dilectis filiis Academiae Cracoviensi Urbanus Papa VIII.

Dilecti filii salutem, et Aplicam benedictionem. Venerabilis fratris Methodii Episcopi Chelmensis Rutheni Uniti pietas, et prudentia mirifice eluxit, dum ad excolenda juvenum ingenia

magno reipublicae commodo scholas non ita pridem erexit. Optime enim instituta gymnasia, cum bonarum artium officina sint, arma illa quotidie cudunt, quibus coercetur impietas, Dei gloria propugnatur, et communis felicitas custoditur. Adeo proficuum opus cum diu florere, et maioribus in dies incrementis cumulari exoptemus, patrocinio vestro illud summopere commendamus, et praecipue petimus, ut quaecumque a vobis proficisci possunt privilegia eisdem scholis humaniter concedatis. Omnia sane benevoli erga illas animi documenta consuetam vestram in Nos observantiam, in bonum publi- An. 1643.
cum propensionem luculenter testatam facient. Ceterum existimantes in negotio, ubi plurimorum utilitas agitur, longioribus hortationibus locum ab istius Academiae zelo non relinqui, hoc a vobis solatium haud dubie exp ctamus, quibus apostolicam benedictionem paterne impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die III. Novembris MDCXXXXIII. Pontificatus nostri Anno vigesimo.

Indidem pag. 351.

CXIV.

Lettera di Monsignor Altoviti Arcivescovo d'Atene Nunzio Apostolico in Venezia al Sig Card. Flavio Chigi nipote di Papa Alessandro VII, con un ragguaglio dell' udienza data in Venezia a gli Ambasciatori Moscoviti li XIX Maggio MDCLXIII. con la lettera credenziale de gl'istessi Ambasciatori.

Письмо Папскаго Нунція въ Венеціи Архіепископа Аѳинскаго Альтовити къ Кардиналу Флавію Киджи племяннику Папы Александра VII, съ извѣстіемъ объ аудіенціи данной Московскимъ посламъ въ Венеціи 19 Маія 1663, при чемъ приложена и кредитивная грамота означенныхъ пословъ. An. 1663.

Lettera di Monsignor Altoviti.

Si è qui concorso con istraordinaria curiosita alla prima publica udienza degli Ambasciatori Moscoviti. Vi fummo incognitamente i Signori Ambasciatori d'Allemagna, Francia et Spagna et io; ch'anzi essendomi abbatuto di stare in mezzo del Segretario di Collegio, e del Interprete Moscovita, quali due si riportavano trà loro in Latino il parlare del Doge e degli due Ambasciatori, posso per tanto servire Vostra Eminenza dell' appunto di questa prima udienza, e segue nell' incluso foglio.

Hanno questi Ambasciatori Moscoviti havuto due altre udienze. La prima, chiamati a udire nell' Eccellentissimo Collegio la risposta del Senato, alla loro prima esposizione delle lettere credenziali. La seconda udienza è stata doman-

An. 1663. data da essi, per esporre il fine della loro missione, ch'è stata; desiderarsi dal loro Monarca di attaccare il filo di negozio mercantile in questa piazza, con uno special privilegio per le mercanzie di Moscovia; al ch'e si risposto loro dal Senato, che si dichiarino in iscritto, potrebbe ciò capitolarsi ad una scambievole sodisfattione.

Relazione mentovata nella lettera precedente 19 Maggio 1663.

Mercole di 16 Maggio 1663, hore 13 I due Ambasciatori di Moscovia salitoche hebbero il soglio, si fermorono col berettone loro in mano davanti Sua Serenità, e cominciò il più vecchio à dire come appresso. L'Imperatore etc. (qui disse tutti gli molti titoli del suo Principe, come nella credenziale) che ha spediti noi qua per suoi Ambasciatori, hà questo di sapere, come se la passi di salute Vostra Serenità. *Rispose il Doge*; Che lodava Iddio di poter rispondere, che per questo capo di buona salute, ei poteva ricevere si nobil ambasciata, che l'inviava il loro Signore, e di poter sentire dalla viva lor voce, che lo havessero lasciato medesimamente in buona salute.

Ambasciatore. Che haveva lasciato con buona salute il loro signore, e che ne havevano anco havuti per viaggio buoni avvisi.

Doge. Che si rallegrava di sentire questi cosi grati avvisi, et à lui et à tutti quegli altri Signori.

Ambasciatore. Il mio Imperatore etc. (con la medesima commemoratione de titoli) ame pur assai e stima la persona di Vostra Serenità, e tutta questa Serenissima Republica.

Doge. Che sommamente gradiva l'affetto del suo Signore, in che era corrisposto dalla Republica, con i riguardi anco particolari all' invitto suo valore.

Ambasciatore. Se conforme il suo Imperatore ama e stima Sua Serenità e la Republica, sia da dovero corrisposto in questo amor e stima?

Doge. Confermare il detto della corrispondenza più affettuosa e vera di tutta la Republica.

Ambasciatore. Comincierà dunque ad esporre la loro Ambasciata. (E voltatosi verso del suo interprete, gli disse con volto sdegnato); Ma ancora non si vuol questo Prencipe scuoprire il capo? Digli, ch'io averto Sua Serenità à scuoprirselo, qualunque volta, che nominaremo il nostro Imperatore.

Doge. Non esser questa la sua usnaza, mà si bene essere, che con tutti gli Ambasciatori d'altri gran Principi non si cava il suo corno.

Ambasciatore. Adunque come haver Sua Serenità detto d'amare e stimare il loro Imperatore, mentre sarà segno del contrario, quando non si cavi il suo corno come sopra etc.

Doge. Che non va fatto, ne si puo fare una tal consegenza in uno fatto consueto, come s'è detto. Che quel corno và inseparabilmente col suo habito Dogale. Che à quelmodo s'era quivi ricevuta l'ambasciata de due loro ultimi antecessori in simil ambasciata; e che quei Signori Cavalieri assegnateli dal Senato per esserli d'accompagnamento, eran rimasti di concerto, che similmente si sarebbe pratticato al presente, con loro due.

Ambasciatore. Non poter essere, che quel honore, que riceveva il loro Imperatore etc. da tutti i potentati del mondo, non havesse da riceverlo anche da Sua Serenità.

Doge. Si compiacessero ad accomodarsi all' uso particolare del paese, praticatosi con altri simili Ambasciatori, conforme à che s'e concertato (Alla qual risposta del Doge, s'alzarono in piedi i Signori Savii dal Consiglio, dicendo unanimamente à Sua Serenità, che quando si pretendose di non voler osservare l'uso, ne il con-

certato, potevano quei Signori tornare in dietro).

Ambasciatore. Haver prima da parlare alcune cose.

Doge. Le dicessero pure, che volentieri sarebbono stati sentiti da lui e da quei Signori.

Ambasciatore. Che si rallegrava di poter riferire al suo Imperatore, d'haver trovato Sua Serenità con buona salute.

Doge. Che questa gratia, che li faceva Dio, gli s'accresceva, coll espressione del gusto, che ne facevano essi, i quali pregava d'attestare al loro Prencipe, con quanta sodisfattione si sentiva quivi in tutta la città e Dominio della Republica, ch'egli godesse buona salute, la qual'erano molto ben informati bramarsi da lui, per rendersi sempre più glorioso al mondo.

Ambasciatore. L'Imperatore manda à Vostra Serenità otto mazzi di zibellini. (E cio detto, fè cenno à che li haveva, che li presentasse quivi, come fece, buttandogli sopra il pavimento del soglio) pregandola di gradirgli in segno del affetto che le porta.

Doge. Mi presentano lor Signori un nobile regalo, e con molte grazie lo riconosco per effetto della gran generosità del loro Principe.

Ambasciatore. Questi altri pochi zibellini (se ne trovarono altri mazzi come sopra) armellini el volpi neri si danno à Vostra Serenità da noi due a parte, in segno della nostra particolar divozione verso di lei.

Doge. Che continuava il suo ringraziamento, con espressione di stima dell' amor loro particolare.

Ambasciatore. Che di tutto il detto e da dirsi da essi, presentavano quella lettera credenziale; (ne sarà la copia in fine di questo registro) la quale teneva in mano, e volse consegnare, come consegno in mano propria del Doge, il quale tenutala cosi alquanto à vista di tutti la diede al Segretario, che rilevava l'esposizione del medesimo Ambasciatore. An. 1663.

Doge. Che si sarebbe letta, e se ne sarebbe sentito volontieri il contenuto; ma che in tanto si ponessero à sedere, come fecero, ponendosi il berrettone loro in capo, e prima che si muovessero per andar à sedere, havendo in mano una cartuccia, e come volesse assicurarsi di dire per appunto il prescrittogli nella loro instruttione. Et in ristretto ratificava tutto quello, che haveva detto il suo compagno, à nome dell' Imperatore loro etc. che parimente nomino con gl'istessi titoli. Postisi à sedere, uno per lato del Doge, si che Sua Serenità era in mezzo di loro, tornò à dire; che il suo Imperatore etc. amava e stimava molto questa Serenissima Republica, e che pero con essa voleva continuare una buona corrispondenza.

Doge. Che la Republica haveva fatto sempre gran stima del suo principe, e che la medesima stima haverebbe continuata colle significationi piu aggradevoli al Principe loro. E detto questo, si rizzorno i due Ambasciatori per andarsene, e fermatici davanti il Doge, disse il detto primo, che haveva alcun altra cose da dire, toccanti il negozio.

Doge. Che potevano sodisfarsi più commodamente in altro giorno, sicuri, che sarebbono sentiti da lui e da quei Signori coll' attenzione più volonterosa, per le soddisfattioni della loro Imbasciata, e che in tanto andassero à riposarsi dall' incommodo che havevano preso quella mattina.

Lettera del Gran Duca di Moscovia al Doge di Venezia di sopra accennata,

Gran Signore e Duca Alessi Michelovich del tutto della Grande e Piccola e Bianca Russia solo governatore, di Moscovia, Chiovia, Volodimeria, Novogardia, Zar di Casano, Zar di Astrican, Zar di Siberia, Signore di Plescow, Gran Duca di Lithvania, Smolenschi, Twerschi, Pa-

An. 1663. dolschi, Ugorschi, Pezorschi, Viatschi, Voleschi, Volgarschi e di altri signorie signore e Gran Signore di Novogrodi ne i paesi bassi, Cernegowschi, Resantschi, Poloschi, Rodoschi, Ieroslawschi, Reborseschi, Donschi, Obdorschi, Condinschi, Vitepschi, Imtifschi e di tutte Nordie provincie commendator, Signor di Iverschi, paesi Captolenschi e Gosteoschi, Zari Cabridenschi, paesi Cercaschi e Garschi Principe e di molte altre provincie, padron hereditario di molti altri paesi Signore e gran Monarca.

A Vostra Serenità per Iddio gratia Gran Doge di Venezia salute. Mandiamo à Vostra Serenità li nostri Ambasciatori Rurarin Inamensnich Curmischi, Ivan Afflanatowich Hlebowski, e l'altro Cancelliere Suan Davidof, e colli nostri Ambasciatori vi mandamo lettere, e con nostro gentilhuomo Ignato Riscoschi, la supplicamo, che siano ricevuti detti nostri Ambasciatori e cosi questo nostro getilhuomo, assistendoli con ogni favore per la sua celere spedizione. Il medesimo supplicamo per i nostri Ambasciatori.

Scritta dal nostro Ducal Palazzo nella cit.à di Moscovia nel principio dell'anno, sette mille settecento e settanta etc.

(Exempl. Albertrandii.)

CXV.

An. 1670. **Discorso sopra il titolo di Czar da darsi al Gran Duca di Moscovia sotto Clemente X.**

Разсужденіе о титулѣ Царя, давать ли оный Государю Московскому отъ Папы Климента X.

Proponendosi alla Consulta il dubbio, se sia espediente che la Seda Apostolica devenga all' espeditione di persona espressa al Gran Duca di Moscovia, con titolo che parerà conveniente, per corrispondere à simile espeditione fatta l'anno passato alla Santa Seda da quel Prencipe, per mezzo dal suo ablegato, pare, che à fine di formare accertato concetto della cosa, sia bene dispiegare distintamente i motivi e le ragioni, che militano, tanto per la parte affirmativa, quanto per la negativa, e comparare diligentemente fra loro le somme, che di qui' e di là si saranno raccolte per risolvere e stabilire, a quali d'esse habbia ad inclinare l'arbitrio di chi haverà à risolvere e determinare.

Per la parte negativa vengono in considerazione due capi di motivi, l'uno è la spesa che bisogna di fare; l'altro la necessità di dare al detto Principe il titolo di Czar, senza il quale sarebbe inutile, anzi dannosa questa spedizione.

Il primo di questi capi, attese le strettezze correnti della Reverenda camera, non si può negare, che non sia molto considerabile; poiche

s'andarebbe senza dubbio qualche migliaro di scudi, per la lunghezza e difficoltà del viaggio, che sarebbe bene fosse fatto dall' inviato, con tale quale decoro, poiche non potrebbe farsi à meno, di mandarlo con qualche poco di comitiva, simile à quella, che seco condusse il sudetto ablegato. E se bene l'uso della corte di Moscovia è, di somministrare à rappresentanti de' Prencipi forastieri le cose necessarie, così pel vitto et habitatione, come per le cavalcature et altre occorrenze del viaggio, è d'avvertire, che tale vantaggio si gode solamente ne' paesi di sua giurisdittione, per arrivar à quali e lungo tuttavia e dispendiose il camino. E queste medesime cortesie non sono altrimente gratuite, per la convenienza che sarebbe d'usare liberalità, nelle mancie à ministri immediàti, per mano de quali si ricevono i trattamenti, cosa della quali, per un certo necessario decoro, non potrebbe farsi à meno, e tira un pezzo innanzi.

Ma molto più del primo e considerabile il secondo capo, trattandosi di metter in prattica l'uso sin hora mai non pratticato, et al quale la Sede Apostolica hà sempre constantemente ripugnato, senza lasciarsi piegare dall' istanze pressanti, che quei Principi in ogni tempo han continuato di fare à Sommi Pontefici del titolo Regio, che si contiene nel vocabolo di Czar.

E tanto meno pare che sia dovuto quest' honore al presente Gran Duca, quanto che egli in questa parte e scarcissimo col Papa, trattando Sua Santità col titolo di Maestro della Chiesa Romana, titolo inferiore senza dubbio alla maestà del sucessore del Principe de gli Apostoli e padre universale di tutti i Christiani. Le novità in tutte le materie sono à sfuggire, e da Prencipi savii sono sempre sfuggite; mà in questà de titoli più che in qualunque altra, vedendosi per esperienza, che portano seco gravissimi disturbi et inquietezze allo stato. Doversi per tanto stare constantemente ne gli usi inveterati; An. 1670.
nec verti sapienter reperta et semper placita.

Oltre i già detti due capi, non pare, che alcun altro possa per questa parte allegarsi, e se pur c'è di più qualche cosa da considerarsi, tende questa, non tanto à sostenere espressamente la propositione à favor della quale s'adduchi, quanto à debilitare i motivi militanti per la contraria, che però à suo luogo non mancaranno da spiegarsi.

Per la parte affermativa si considera primieramente il profitto, che perverebbe alla Polonia, da gli uffici che l'inviato potrebbe opportunamente interporre, per levar le gelosie et i sospetti soliti sempre à correre, frà questi due Potentati, e per operare, che quel Gran Duca continui sinceramente nell' impresa incominciata di fare la guerra al Turco, ch'è il più valido e più potente soccorso, che possi havere la Polonia in queste sue strettissime contingenze, e quel che unicamente può sollevarla ne' correnti suoi travagli, mediante la diversione, che impedirebbe i Tartari d'ajutar il nemico, è che de fatto è quello, che l'ha ultimamente sollevata, e fermato il precipitio al quale correano le cose di quella Republica. A titolo di questo potrebbe mettersi la poca spesa, che in questa spedizione occorrebbe, e far conto, che di tanto cresca e si renda maggiore la somma del denaro trasmesso con tanta lode di magnificenza e liberalità di Nostro Signore, in soccorso di quella parte di Christianesimo, e che questa poca partita possa esser di maggior sollievo all' amico, che si soccorre, che tutto il resto della somma mandata e da mandarsi; poiche non il denaro, ma l'opportunità di spendere e d'impiegare il denaro à quella che conduce à felice successo i grand' affari, sicome non ogni ferita, mà l'inflitta in parte vitale del corpo è quella che uccide el nemico e da la vittoria. Ne deve diffidarsi dell' efficacia degli uffici, che interponesse l'in-

An. 1670. viato dal Papa, non essendo credibile quanta sia la riputatione di Roma pel' mondo, e con quanta stima siano riguardate le cose, che di qua provengono, etiam appresso i nemici; cosa che darebbe più peso alle parole dell' inviato e credito alle ragioni, che à fine di persuadere v'adducesse. Di che ne habbiamo chiaro essempio in quest' istessi termini del Possevino, che riportó felicemente la palma della pace seguita frà questi medesimi Potentati per interpositione di Papa Gregorio XIII, con haver fatto risplendere maravigliosamente, nelle radunanze di quei congressi la Maestà della Santa Sede.

Secondariamente, si considera l'avanzo, che fà grandissimo, la Sede Apostolica nella riputatione appresso il mondo Christiano, il quale è per edificarsi grandemente della sola apparenza di questa missione, come quella, in cui è per risplendere chiaramente il zelo di Nostro Signore diretto alla salute de' popoli separati, si può dire, dal nostro mondo e sotto altro cielo et altre stelle reposti, il che sarebbe uno dè più importanti atti possessorii del titolo, che Sua Santità porta degnamente di Padre commune di tutti i fedeli, et atto essecutivo dell' ordine dato dal Salvatore à gli Apostoli, quando disse; Ite in universum mundum, et praedicate Evangelium omni creaturae. Tratto hora dell' apparenza sola e del decoro, che porta seco esteriormente questa cosa, punto da essere molto considerato, da chi, non solo è debitore della buona conscienza à Dio, mà ancó del buon nome a gli huomini, come sono i Vescovi nelle loro Chiese, il capo de' Vescovi in tutto il mondo, à quali pare, che in questo proposito sia specialmente diretto il precetto Evangelico, che dice; Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est. E questo lodevole strepito è spetialmente necessario ne' Pontefici molto avanzati nell'età, per ovviare alla tepidezza d'ossequio e stima, che naturalmente nasce ne' popoli soggetti, quando riflettono al senio del loro Prencipe, che però in questi casi da molti regii savii c'è memoria essersi pratticato di andar di quando in quando facendo delle attione espressive del vigor dell' animo e della freschezza de' buoni sentimenti, per mantinere ne gli animi di ogn' uno l'autorità necessaria, non meno al Prencipe, per esser meglio ubbidito, che à gl'istessi sudditi, per godere la felicità, che dall' esattezza di questa ubbidienza principalmente dipende.

Nel terzo luogo si considera l'avanzo reale et effettivo di somma importanza, ch'e per fare la Santa Sede, quando ben altro non conseguisse, che la concessione in quello stato, et in specie in Moscovia della Chiesa di rito Catholico Romano Latino, della qual cosa il sudetto Ablegato davo certissima speranza, e quando questa arrivasse ad essere come colligata di qualche numero di Sacerdoti, i quali celebrassero gli ufficii divini con decoro e puntualità di canto Ecclesiastico e di ceremonie essatamente osservate, sarebbe ciò un istromento efficacissimo à promuovere la sempre designata coll' animo e non mai potuta sin hora ridur ad effetto unione delle chiese. Quando poi i detti sacerdoti fossero di più huomini dotti e potessero servire come d'istrumento al Prencipe moderno di cavarsi la gran voglio della quale fama celebre da per tutto risuona d'introdurre nel suo stato il culto delle buone lettere Greche e Latine, e con questo ridur à civilità e costumi mansueti la rozzezza de suoi popoli, è incredibile quanto vantaggio indi risultarebbe alla gloria di Dio e salute delle anime. Mentre verrebbe con questo ad appianarsi maravigliosamente la strada all' unione suddetta, ch'è successo da non disperarsi in modo alcuno che col tempo possa succedere, come si spiega diffusamente nel discorso dell Abbate Stefano Gradi, che tratta generalmente

de' popoli osservatori del rito Greco in lingua Ruthena, à i motivi del quale aggiungero solamente la riflessione da me fatta sopra l'antiche dissensioni della Chiesa Greca dalla Latina, e sopra la riunione di esse, poiche trovo esser stato il Principe secolare quasi sempre favorevole a Latini, come lo fù Basilio Macedone, che favori con la sua autorità la Sinodo ottava, nella quale fù deposto dal trono di Costantinopoli Fotio primo autore dello Scisma frà le chiese. Come Leone Filosofo, figliuolo di questo, il quale volse, che à Stefano suo fratello, che ottenne quel Patriarcato, venisse da Roma la dispensa, per difetto corso nelle di lui ordinationi, come ricevute dalle mani di detto Fotio, il quale stimato come usurpatore del trono, e pastore illegitimo, non potesse canonicamente conferirli. Come Constantino Monomaco, al tempo del quale fini di separarsi la Chiesa Greca dalla Latina, per mezzo dell' atto preciso di levare dalli diptici il nome del Papa, e di restarsi da far mentione di lui nelle orationi e sacrificii publici, il qual Costantino favori si potentemente la causa de' Latini, che per autorità sua fù costretto Niceta Stetato à disdirsi publicamente dalle detrazioni e maledicenze contro la Chiesa Romana, e che i suoi scritti fossero condennati alle fiamme, che perciò da Papa Leone e da Umberto de Silva Candida Cardinale, suo Legato Apostolico, venuto espressamente per queste' differenze à Costantinopoli, senza fine fù commendato. Come furono gl'Imperatori della casa Comnena, che possederono sopra cent'anni quella Regia, dando segni più volte di questo loro religioso sentimento, ne' tempi d'Urbano II et Alessandro III Sommi Pontefici, impediti e questi e gli altri, che di sopra si sono mentovati, à finir di passare alla parte migliore, dalla malignità di quei dell' ordine Ecclesiastico tanto secolare quanto regolare, per resistere al quale non fù bastante l'autorità Imperiale, come s'e veduto alla pruova dopo ciò An. 1670.
fatta da Michele Paleologo, al quale convenne d'usare molte violenze, per venire à capo della breve unione, che finalmente gli riusci di concludere, e fu esseguita poi nel Concilio Lugdunense sotto Gregorio X, gli effetti della quale presto svanirono, per lo ritorno al Scisma di Andronico suo figlio, l'odio del quale verso i Latini fù singolare, essendosi veduto ne posteri di lui segni d'animo molto inclinato alla concordia, come lo dimostrò Giovanni Paleologo suo pronipote, che venne a Roma sotto Urbano V, e professò e procuro da se stesso quest' unione, come anco fece un altro Giovanni nipote di lui, che condusse seco da Costantinopoli in Fiorenza i Prelati della Grecia, e con finissime diligenze procurò d'indurli all' unione, che poi nel Concilio celebrato in quella città, come à Dio piacque, seguì felicemente.

Hora quello, che si vede esser tante volte succeduto, ne gl'Imperatori di Costantinopoli, perche una volta non puo succedere ne' Gran Duchi di Moscovia, che uno di loro habbia questa inclinatione alla Chiesa Latina, e gli venga l'humore d'essergli amico, e di star unito seco? Dato questo caso, che non è punto Metafisico, ne ideale, l'unione è bell' e fatta, attesa l'autorità despotica di quel Prencipe sopra i suoi sudditi, non meno Ecclesiastici che secolari; punto che mancava ne' casi somiglianti de gl'Imperatori di Costantinopoli. Che di quest' humore sia vicino ad essere Alessio moderno Gran Duca, la fama lo publica, il suddetto ablegato apertamente l'afferma, égli è conteste il detto di...... stato due anni in quella Corte ministro dell' Imperatore; et à noi con costa niente il crederlo non si trattando d'entrar, à conto di questa persuasione, in alcun impegno, ne di venire ad alcuna risolutione, alla quale per motivi diversi da questo non sia per devenirsi; come sarebbe la missione della quale si tratta, attione

An. 1670 da se stessa lodevole, e che hà il suo proprio fine di corrispondere à simile missione ricevuta da quella parte, e di far risuonare nell' orecchie di quel Prencipe raggionamenti impulsivi all' unione con Polonia.

Ma poniam, che queste voci siano false, o quel che c'è di vero sia molto poco, ne sia considerabile, in ordine all' effetto si grande, come sarebbe l'unione delle Chiese, lo farà essere, e se è, arrivar ad ogni gran segno il culto delle lettere, e la civiltà e mansuetudine de costumi, che quel Prencipe hà animo d'introdurre ne suoi stati; dono del Cielo, che naturalmente passa da un paese all' altro, come ne sono piene l'historie e pronti ad ogni passo gli essempi antichi e nuovi. Produrrà facilmente quest' effetto non solo l'introduzione delle lettere e della civiltà riuscita di succedere, mà anco l'istesso conato e diligenza, che à cio vi s'impiegasse, perche con occasione d'imparar la lingua Greca e Latina, si leggeran libri, che trattano la materia di quest' unione, e confutano le dottrine dè Scismatici, de' quali v'e infinita copia nel mondo stampati, e percio facili à maneggiarsi, dove che delli favorevoli allo Scisma, pochi se ne trovano, e questi ne' manoscritti riposti nelle bibliotheche, dalle quali ne mai si cavarebbono, ne alcuno si prenderebbe la molesta fatica di tradurli in lingua Ruthena, ne di stamparli; che però la causa della Chiesa Latina haverebbe ne gli animi di quei popoli quel vantaggio che ne' giuditii hà la parte de due litiganti, che sola informa. Non si niega con tutto questo, che tuttavia, che sia lontana e difficile la speranza d'un tanto bene da tanti secoli in qua indarno seguitatosi, e procurato, e diasi ancora, che di poco giovi l'essere con la rovina della Grecia cessate l'interne cagioni dell' antica dissensione et intepeditisi gli odii et estinta l'emulatione frà le nazioni, dalla quale prendeva principale fomento lo scisma; ammesse tutte queste cose, non è affatto impossibile l'evento di questa speranza, non solo naturalmente, come non è naturalmente impossibile, che à uno in gettar cento dadi, riesca di far con ciascuno di essi un istesso numero, per essempio di sei. Mà ne anco è impossibile moralmente, come moralmente è impossibile il sudetto caso de dadi, che però habbia à riputarsi vano affatto ogni conato di seguitarlo, per facile e di minimo costo che sia, come sarebbe vano e spropositato, chi à conto di speranza propostagli di far guadagno di cento mila scudi si mettesse al giuoco già detto di dadi, con rischio di un Giulio solo. Di questa natura certo che non è l'unione della Chiesa Ruthena con la Romana: La pietà non permette di crederlo, non la promessa fatta da Christo d'assistere alla sua Chiesa sino alla consumatione de' secoli, non gli esempi prodigiosi della fecondità della semente Evangelica, vedutasi nella conversione alla fede di tante nationi de Pagani, e nella riduttione di tante e si ostinate sette d'heretici. Non si sarebbon giamai mossi i Apostoli alla gloriosa intrapresa di spargere pel' mondo la luce dell' Evangelio, ne i sommi Pontefici e gli altri huomini Apostolici à seguitar le loro pedate, se l'apparenza esteriore delle difficoltà alla ragione humana insuperabili havesse havuto luogo nelle loro consulte. Che cosa più ardua che la riduttione alla fede dell' Inghilterra, paese dopo l'espulsione delle legioni Romane e l'inondatione in quell' isola de Scoti, de Picti, e degli Angli et altre fiere nationi, incivili, barbaro, e d'ogni culto humano alieno? Ne perciò s'atteri punto Gregorio Magno della nobile impresa di conquistarlo à Christo per mezzo d'Agostino, che fù apostolo di quella parte del monde. Altretanto non s'atteri Zaccaria Sommo Pontefice dal metter mano alla conversione della Germania, per mezzo di S. Bonifacio. Qual cosa à la ragione humana più malegevole, che

la riuscita della fede ne popoli della Bulgaria e negli altri dell' istesso linguaggio co' Bulgari, Slavi e Serbli, Croati, Rutheni, Polacchi, Boemi, e pure fu introdotta felicemente, sotto gli auspicii parte di Papa Giovanni VIII, parte di Patriarchi di Costantinopoli ?

Il punto dell' esser riuscibile, ò nò, la cosa, che si mette in consulta, il quale nelle deliberationi humane è il più riguardato e'l più ventilato d'ogn' altro, in materia di propagar la fede, non hà luogo alcuno, di niun peso, di niun momento si giudica mercè la gratia divina, ch'è quella, che con modi al nostro basso intendimento occulti e nascosti muove le machine dell' imprese di questa sorte et opera, si, che si vedono condotte à felice fine con stupore di noi stessi, che quando siamo degni di servir per istromento le maneggiamo.

In riguardo di che, è cosa prudente, e lodevole di venir ad atti non solo indifferenti, e facili e sostenuti da altri fini e motivi, come è la espeditione, della quale al presente si tratta, mà à operationi dispendiose, travagliose, pericolose, e con andar all' incontro alle persecutioni, all' ingnominie, alle ferite et alle morti. Và del pari in materia della fede la prattica con la speculativa, che sicome à credere le verità rivelate non osta in modo alcuno la resistenza della ragione humana, che ne ritira dall' assentirvi; così ne anco osta all' osservare i precetti, quando all nostro intendimento appariscono impossibili ad osservarsi, e frà questi il precetto maggiore e il più importante, contenuto nelle sopradette parole; Ite in universum mundum et praedicate Evangelium, con quel che segue, dato non à fedele alcuno privatamente, mà in publico à i Principi de' fedeli, che furono gli Apostoli, et al loro unico successore ch'è il Pontefice Romano.

Mà voglio che questo ragionamento sia più sollevato che non comporta la materia, certo è, che per concludere quello, che si tratta, e soverchio ricorrere à motivi si sublimi, bastando il puro raciocinio humano à dimostrare, che non è moralmente impossibile quest' unione, mà che è in qualche grado di probabilità morale la sua riuscita; come per essempio è probabile la speranza, che hà chi mette al lotto, di riportare la poliza beneficata, che è unica nel numero delle dieci, e però non è imprudente, se à prezzo e con spesa dieci volte minore, che non è il premio di essa, si mette al cimento di conseguirla. Che se nel medesimo caso il prezzo del premio crescesse quasi in infinito, et altre tanto decrescesse quello della spesa, non solo non imprudente haverebbe à riputarsi, chi à tal giuoco applicasse l'animo, mà al contrario poco accorto et à proprii interessi poco attento, chi nol facesse. In questo caso può dirsi, che siamo nella presente deliberatione, trattandosi in un certo modo di giuocare ad un lotto spirituale, del qual è premio la riduttione all' ovile di Christo, di moltitudine innumerabile d'anime Christiane, segregate per colpa di scisma dall' ovile del loro sovrano pastore, premio certamente d'infinito valore, non solo à stima spirituale cavata dal prezzo del sangue del Salvatore, con cui sono state redente, mà anco à calcolo più basso della Politica Ecclesiastica, che addatta con molta ragione più ò meno diligentemento le sue opere, secondo sono più ò meno copiose le raccolte che spera. Dall' altra parte, quello che in tale giuoco mette à cimento, è di prezzo picciolissimo, e se attentamente si considera, di niuno affatto, come immediatamente mi metto à provare. An. 1670.

Questo prezzo certo che non è altro, che le due cose dette al principio; dice la spesa e la necessità di dar il titolo di Czar, al Gran Duca di Moscovia. Sopra il primo, mi pare bassezza il discorrere, e che discorrendosene si facci torto alla generosità di Nostro Signore, senza che

An. 1670. la somma di qualche migliaro di scudi, che vi s'impiegasse, ha di già il suo esito ad altro fine, ch'e il servizio della Polonia, alla quale questa poca partita, potrebbe portare maggiore soccorso, che tutto il denaro profusamente sin hora spesosi, e che continua di spender à beneficio di quella Republica.

Vengo all' altra, che concerne il titolo di Czar, ripigliando altamente la materia dell' impositioni et uso de nomi, de quali è detto volgare, che i significati sono ad placitum, e che la consuetudine è l'unica regola di queste cose. Lo spiegò elegantemente un nobile Poeta, il cui detto può servire di testo in questo genere; «Multa renascentur, (dice costui)» quae jam «cecidere, cadentque, quae nunc sunt in hono«re vocabula, si volet usus; quem penes arbi«trium est, et jus et norma loquendi.»

Che che sia del nome e titolo dovuto à tempo de gli avi nostri à questo Prencipe, e delle sue pretensioni in questo genere, cosi appresso la Santa Sede, come appresso i Prencipi secolari, certo é, che al presente egli possiede pienamente il jus d'essere honorato col titolo di Czar, e tal è l'uso hodierno, confermato dalla pratica osservata nelle lettere, che gli vengono seritte da tutte i prencipi del mondo, et in spetie dall' Imperatore e dal Rè di Polonia, che si sono contentati di lasciarli vincere la contesa, essercitata seco per questo punto ne secoli passati, in modo, che il nome di Czar viene ad essere nome suo vero e legitimo, datogli da chi de jure poteva darlo, ch'è l'uso commune e la prattica de' Prencipi. Che però quando anco la Sede Apostolica glielo dia, non perde niente del suo, sicome non hà perduto, quando incominciò à trattar col titolo di Duca, il Duca di Mantova, trattato per prima con quello di Marchese; attesa la mutatione dell' antica prattica seguità per autorità dell' Imperatore, il quale come signor diretto di quello stato, potette legitimamente indurla. E sicome non hà perduto ultimamente in dare il nome regió al Rè di Portogallo, contesogli per innanzi, in riguardo che li faceva il Rè di Spagna.

A questo pare, che osti la già detta scarsezza di titoli che quel Principe usa nella lettera che scrive al Papa, e che però si rende indegno, che in questo stesso genere abbondi seco la Santa Sede. Mà all' objettione con più risposte si sodisfà. E prima che i titoli del Papa contenuti in dette lettere, sono gl'istessi per appunto, delle scritte da suoi maggiori à sommi Pontifici passati, et in spetie à Gregorio XIII, i quali non per questo sono rimasti di trattare quei Prencipi con nomi in quel tempo loro convenienti, e quelli, che da altri potentati erano loro soliti di darsi. Onde se hanno, d'haver luogo gli essempi passati, ne anco hora s'hà da rimanere di fare il medesimo, cioè di dargli quel nome ch'è suo proprio, come se gli dava prima quello, ch'era suo proprio per prima. Riflettendo al Santo proposito di quei savii Pontefici, di passar al di sopra di questa sorte di puntigli di parole, dove si tratta d'interessi gravissimi della gloria di Dio e salute dell' anime, e di non pretendere altrimente nell' affare della conversione, per dir cosi, alla fede trattamenti honorifici da Regi, che si tratta di convertire; che ciò sarebbe delicias in cilicio quaerere; essendo prattica naturale di questi, non solo di non honorare i operarii Evangelici, ma disprezzarli e vili penderli, e non solo maltrattarli con parole, mà con acerbissimi fatti d'ignominie, di cruciati, e di morti, perseguitarli; anzi questo è il primo passo consueto di farsi, nel santo mestiere della conversione del mondo, rimanendo solamente lodevole la disputa de' titoli con i Prencipi, che portano volontieri il giogo soave dell' ubbidienza alla Sede Apostolica; la quale in tal caso, e non in altro, hà modo di essercitare questa sorte di controversia e di vincerla

e spuntarla. Essempio memorabile di questo habbiamo a tempo del Concilio di Trento, ove essendosi a principio, messo in consulta, se havean ad invitarsi per mezzo de Nuntii Apostolici aspressi da parte del Papa i Prencipi Protestanti, et a tempo di Paolo e Guilio III. fù risoluto, che no, per motivo del manifesto disprezzo, che si sarebbe incontrato, ma poi sotto il Pontificato di Pio IV, considerato più profondamente la materia, si recedette da tale consiglio, e furono loro inviati con caratteri di Nuntii Apostolici Delfino e Comendone, con brevi credenziali, ne' quali i detti prencipi erano trattati con tutti i nomi e titoli honorifici loro per altro dovuti, ne punto per gl'indebiti et incivili trattamenti, che all' essecuzione di questa loro carica incontrarono, ben preveduti e supposti dalla Santa Sinodo, si rimase d'essere approvata dal mondo e con profuse lodi celebrata et applaudita quell' espeditione, da gli operarii della quale tornati in dietro, gloriosamente potè con ragione dirsi; Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Perche veramente sostennero disprezzi e contumelie, non gia dirette alle persone loro, ma quel che più importa a quella del Papa, i cui brevi furono igniominiosamente ributtati, con dire, che altrimente quei Principi non voler esser trattati co' titoli di figli, da quello che indebitamente s'usurpava il nome di Padre loro. Questa sorte d'ignominie non è mai di improvero, ma anzi di preggio e d'ornamento, achi le riceve; comesono di preggio e dornamento le ferite ricevute nelle bataglie, e sino i sfreggi della faccia, che in altro caso recano somma vergogna. Ma hora non siamo in questo caso, perche de mali trattamenti, ne di fatti ne di parole, non v'è alcun pericolo, anzi al fine della sua lettera il presente Gran Duca, supponendo la sua imprattichezza (attento il lungo silenzio con Roma) in materia de titoli domanda scusa, e mostra d'esser non alieno della correttione. An. 1670.

Da queste cose tutte maturamente considerate risulta un diligente, e quasi mercantile calcolo di ragioni, con le sue somme dall' una e dall' altre parte, con manifesta preponderatione della affermativa, nella presente consulta, confrontandosi il tutto co' ragionamenti, che corrono volgarmente frà gli huomini grandi e piccoli, i quali di commune consenso concorrono a giudicar utile e necessaria questa espeditione, e non mancano gl'historici di farne testimonianza nelle loro opere, et avanzandosi più oltre, di affermare (come pur troppo è solito d'usar essaggerazioni strepitose per empirsi la bocca) che Dio haveva toccato il cuore all' hodierno Prencipe di Moscovia di ritornare nell' antica carita con la Chiesa Cattolica, che ne haveva dato di ciò manifesti segni, e che di qua non gli sia stato dato alcun adito, e ne anco risposto alle lettere; prendendo indi occasione di deplorare l'infelicita de nostri tempi, e notandoli di negligenza in valersi di congiuntura, che arditamente diranno essere (conforme hora il mondo la tiene) certissima, di fare immensi acquisti al Regno di Dio, sicome sono stati notati i tempi di Leone X, rispetto non all' omissione d'acquisto, ma alla perdita della Germania, e quei di Clemente VII a quella dell Inghilterra, e del medesimo Clemente, in quest' istesso proposito della Moscovia, per la memoria disavantaggiosa, che ne lasciò nelle sue relazioni Ramusio. Onde viene in conseguenza, che quando bene si prevedesse, che questa speditione non havesse a partorire gli accenati buoni effetti, è tuttavia savio consiglio di farla, in ogni modo, per ovviare alle mormorationi di penne malediche, le quali è grand' apparenza, che troveranno credito appresso il mondo futuro, e percio non tralasciare questa missione, a favor della quale concorre unitamente, la causa di procurar il

An. 1670. guadagno, come di sopra si è spiegato, è di sfuggir il danno, che qui si spiega, e per dirla con termine usitato e curiale, vi è di mezzo, non solo la considerazione del lucro cessante, ma quello che importa molto più del danno emergente, e danno gravissimo della riputazione e buona fama, non punto trattenuto dalla verita e buona conscienza, in contrario non bastando, come di sopra si è detto, questa moneta a pagare i debiti, che un Sovrano contrahe col mondo.

(Albertr. ex codice Manuscripto Bibliothecae Principum Alteriorum Romae. VII. G. II. pag. 107.)

CXVI.

Scrittura dell' Abbate Scarlati in favore del titolo di Czar a darsi al Sovrano di Moscovia,

Мнѣніе Аббата Скарлати, чтобъ титулъ Царя былъ данъ Государю Московскому.

L'objezzioni che si fanno, per sostenere la negativa del trattamento che domanda per il suo Prencipe il Signor Inviato di Moscovia, si riducono principalmente a due.

La prima, che la Santa Sede scrivendo a Principi non è solita mutare i titoli, e che per tanto essendosi altre volte usato di dare al Moscovita *Dilecto filio nobili viro N. Magno Moscorum Duci,* devesi continuare nell' istessa conformita senz' alteratione.

La seconda, che dato che si costumasse il mutare i titoli, non è però, che possa darseli quello di Czar, stante che questa parola significa Imperatore, et è barbara, ne puol usarsi dal Papa nelle sue lettere Latine. Onde la Santita sua scrivendo al Sultano, et al Sofy, gli chiama Ré, e non altrimento con i nomi delle proprie dignita loro.

Quanto alla prima, si replica, che la Santa Sede non solamente è solita mutare i titoli nelle lettere Pontificie, conforme richiedono l'occassioni et i tempi, e l'ha fatto sempre, come è notorio, mà specialmente col Moscovita, à cui si trova, che molti papi, e particolarmente il S. Gregorio VII, Innocentio IV, et Alessandro IV hanno dato il titolo d'Illustre, con la denominatione di Rè, e Gregorio XIII, havendoli scritto l'anno 1581, coll' esempio d'un breve di B. Pio V. (che poi non fù mandato, per le ragioni addotte dallo Spondano l'anno 1571, al Num. XXV. *Dilecto filio nobili viro Ioanni Basilidi Magno Moscorum Duci.* Qual lettera fù rigettata, come poco convenevole alla dignità d'un si gran monarca, à cui niun Prencipe Christiano o Infedele nega il trattamento Regio, anzi che l'istesso Imperatore lo

tratta del pari, cangio per tanto l'anno seguente 1582, variando in tutto e per tutto la forma della prima intitolatione, con notabil accrescimento d'espressioni honorifiche, mà perche in vece della parola Czar, uso quella di *Princeps Magnus* e di *Dominator*, non se ne sodisfece Basilio, onde resto sospeso il commercio.

Del resto, altre volte li Papi, (come sanno li Canonisti) non davano di Maestà ne alli Rè, ne all' Imperatori, e pure hoggi non la negano ad alcuna testa coronata. Al Principe D. Pietro si dà hora *Dilectissimo in Christo filio nostro*, benche non l'habbia havuto alcun Infante di Portogallo, e l'istesso Arciduca Leopoldo d'Austria fratello dell' Imperatore Ferdinando III. Rè ereditario di Boemia non lo potè mai conseguire, onde si prese per mezzo termine, di dargli il *Venerabilis frater*, sicome al Principe Carlo di Polonia e Suezia, fratello del Rè Vladislao e Casimiro. Li Ragusei furono honorati da Urbano VIII, con il *Nobiles viri*. Al Rè di Francia si aggiunge il di Navarra, che prima non se li dava, e da soli moderni hà ricevuto il Persiano quel *Potentissimus*, che pure al Moscovita diede Gregorio XIII nella lettera che scrisse al suo primogenito, dell' anno 1581.

Ne vale il dire, che il Papa dando un titolo, viene a concedere, et a conferire all' intitolato quella dignita che s'esprime con un tal titolo, potendo questa teorica esser vera rispetto a sudditi della Santita Sua, et ad alcune dignita Ecclesiastiche, quali non gode effettivamente colui, al quale nel titolo vengono dal Papa attribuite, come succede giornalmente de gli Abbati, che li Canonisti asseriscono farsi dal sommo Pontefice con la semplice denominatione, ma del resto, sicome il Papa chiamando abbate uno che non lo sia, viene in ogni modo a farlo tale, cosi anco nominando per esempio ò maresciallo di Francia, ò principe dell' Imperio, ò Grande di Spagna, etc. quelli, che di gia lo sono, Sua Santita non conferisce loro tali prerogative che essi godono antecendentemente et independemente dalla Santita Sua. An. 1670.

E se bene è verissimo, che la Santa Sede puol fare ò dichiarare i Rè, non è pero che tutti i Rè siano stati fatti tali dalla Santa Sede, la quale niente dimeno riconosce per Rè, e chiama tali tutti quelli, che per tratto di tempo e per consenso universale de gli altri, hanno prescritto queste denominationi, come sono Francia e Spagna, il qual nome di Rè di Spagna, dugent' anni sono, non costumava darsi da Papi, e pure il Rè Ferdinando doppo il sue nozze con Isabella, se lo prese jure proprio, e da tutti li Papi et altri Prencipi è stato dato a lui, et a successori senza contradittione. L'istesso si puo dire della Gran Bretagna, dopo l'unione dell' Inghilterra con la Scotia, e tanto l'Inghilterra, come Suezia, Danimarca e Persia sono regni, et i Principi loro chiamati Rè, senz' alcuna precedente institutione. Di più li Pontifici chiamano Rè de Rè quello d'Etiopia, e niuno di essi (benche la Boemia fosse censuaria della Santa Sede, come asserisce il Baronio all' anno 1073) ha ricusato di dare a quel Principe il titolo di Rè, conferitoli dall Imperatore Henrico IV, ò di nominar Arciduca quel d'Austria, che da Federico III. n'otenne la dignità; sicome li Duchi di Savoia da Sigismondo, e quelli di Mantua e Modena da Carlo V, et ultimamente da Ferdinando III, il Duca di Massa. Anzi che l'istesso Gran Turco, benche usurpatore, et ingiusto detentore di provincie rapite al Cristanesimo, viene in ogni modo chiamato e riconosciuto per Rè dalla Sede Apostolica, com' è notorio, et apparisce evidentemente da alcuni essempi, che, tralasciati tant' altri per brevità, qùi a basso si noteranno.

Di qui è, che se bene il Moscovita è un di quelli, che gode il titolo Regio di Rè di Russia, prima per antica et espressa approvatione di

An. 1670. Gregorio VII, e dugent' anni doppo per una rinovatione spetiale della Corte Romana, mediante la di cui autorità fù sollennemente consecrato et incoronato l'anno MCCLVI il Rè Daniele, da Opizone legato a latere d'Innocentio IV, hanno potuto in ogni modo li suoi successori prescrivere in vece del nome di Rè, quello di Czar, proprio della lor corona, stante l'assenso et l'approvatione di tutti i Prencipi, tanto Christiani, che infedeli, e l'istesso Imperatore, à cui non si controverte, ne del Papa, ne da altri, il poter dare et accrescer titoli, l'hà canonizato et autenticato col proprio esempio, precedente una lunga contestatione, e cognitione di causa nella città di Praga, come riferisce l'Herbestenio, e tant' altri autori Classici del tempo dell' Imperatore Massimiliano I, sono hormai quasi dugent' anni. Onde gl'istessi Polacchi emuli per natura del Moscovita, non gli negano questa prerogativa divenuta sua propria e particolare.

Ne puole opporsi, che sebene l'Imperatore ha facoltà di fare e nominare i Rè et i Duchi, etc., non puol in ogni modo creare un altro Imperatore, il che solamente spetta alla Santa Sede, onde Massimiliano e tutti gli altri suoi successori non habbiano potuto intitolare legitimamente col nome di *Czar* il Rè di Russia, essendo errore di chi l'asserisce, che questa parola significhi *Cesar*. Primo, perche in lingua Ruthena et Illyrica *Cesar* si dice *Kysara*. e cosi chiamani li Moscoviti, Boemi et altri l'Imperatore, à distintione di *Czar*, che vuol dire altra cosa, et i Monarchi Russi, che vantano la loro origine da Cesare, l'assumono più tosto per qualificare la descendenza e la prosapia, benche per uso commune sia divenuto di poi nome anche della loro dignita; sicome il Prencipe de gli Arabi si chiama *Seripho*, che significa decendente del Propheta, cioè Mahometo e pure il Beato Pio V. non lasciò di nominare *Serifo* in un suo breve l'anno MDXXI, del mese di Novembre.

Secondo. Perche l'Imperatore gelosissimo de suoi titoli non darebbe il *Czar* al Moscovita, mentre fosse equivalente al suo, et in effetto vediamo nelle soprascritte delle lettere autentiche esibite qua dal Signor inviato, ch'il suo Prencipe s'intitola quattro volte *Czar*, che pur gli da l'Imperatore, ma ove si nomina *Imperator*, Sua Maesta Cesarea lo chiama *Dominator*, il che non solamente prova, che la Maesta Sua non gli vuol dare il proprio suo titolo, ma anche di più, che la parola *Czar* é diversa e totalmente distinta da quella d'Imperatore.

Tertio finalmente, che il Moscovita nella sua intitulatione si chiama Signore delli Czari Cartelinensi et altri etc., il che assolutamente esclude, che Czar possa dire Imperatore, mentre si vede con tant' evidenza, ch'altro non puol significare, in tal senso, che Signore, attribuendosi a Prencipi subalterni e feudatarii.

Che poi tal parola sia barbara, no si nega, ma si dice, che li Papi per il passato non hanno havuto tale scrupolo, et tra gli altri Leone X, dotissimo et eruditissimo, valendosi della penna del Bembo, l'un di più Ciceroniani Latinizanti, scrisse più volte ne suoi brevi che si vedono stampati, Waiwoda, Soltano, e Sophy, di che quì sotto si noteranno l'allegazioni.

S'aggiunge per conclusione di questo, che stante l'apertura fatta al Signore inviato da un ministro Palatino di prendere per mezzo termine il dire *Czari* seu *supremo Domino Russiae*, il che è stato escluso, ò pure di scriverli *Regi* Russiae, par che forse potrebbe aggiustarsi, com' è credibile, la differenza con un espediente cavato dall' esempio dè sudetti Leone X. e B. Pio V, i quali sempre che nominano il *Sophi* ò'l *Sultano* ò'l *Seripho*, aggiungono Rè di Persia, o de gli Arabi; e cosi scrivendosi al Moscovita, *Alexio Michaelidi Czario Russiae Regi*, non so-

lamente si seguirebbe lo stile de sudetti Pontefici, ma verebbe in un certo modo a mostrarsi, che quel Czario fosse nome, non della sua dignità, ma della sua Casata, ch'egli vanta derivare da Cesare, sicome il Michaelidi, non vuol effettivamente dir altro, che figlio di Michele, ne deve parer improprio, che al nome del Padre s'aggiunga quello parimente d'un altro antenato di gran stima, mentre nell' Evangelio si dice del nostro Redentore, Filii David, Filii Abraham, e nel dare il Czar al Rè de' Russi sarebbe anche minor inconveniente, che non e stato l'haver scritto altri Papi *Sophy* ò *Serifo,* che sono nomi significativi, l'uno di protettore di superstitiosa religione, e l'altro della descendenza di Mahometto, quali Pontifici con l'aggiunta della parola Rè, hanno spiegato il senso dato da loro all' altre di Sultano e di Sophi. Sicome fece il medemo B. Pio V, allor che scrisse al Prete Janni col titolo di *Rex Regum,* molto superiore ad ogni altra prerogativa e propria solamente del Sig. Dio, aggiungendo à quella, come per esplicatione, *Illustri Aethiopum Regi.* Ecosi pare, che congiungendosi al nome di Czar, anche quello di Rè, verebbe à darseli questo significato, e puol sperarsi con sua maggior soddisfattione, che non sarebbe il dire *Czario* seu supremo Domino, ò Czario nuncupato, e pure in sostanza sarà l'istesso, et in vece di fare un esempio nuovo, si caminerà coll' antico metodo della Santa Sede Apostolica. An. 1670.

Note. Leo X. apud Bembum Selimum Sultanum dicit. Epist. XII. L. I. Et Ioannem Vaivodam. Epist. XXII. L. IV. Et. Ep. V. L. X. Audita ea victoria, quam ingentem et maximam Turcarum Rex Selimus, contra Ismaelem Sophym Persarum Regem de mense Augusti, etc.

Et Epist. XII. L. XIII. Itaque aut contra Sultanum Aegypti Regem, aut contra Sophym Regem Armeniae, puto illum etc. Et epist. XXIX. L. XIII. Turcarum Regis contra Sultanum Aegypti Regem recens mirificaque victoria. Et Ep. XVII. L. XV. Rex Turcarum contra Sultanum Aegypti.

Et B. Pius. Epist. VIII. L. V. pag. 420. Edit. Plantin. Potenti Seripho Mutahar Regi Arabiae Felicis. Sub datum Romae apud S. Petrum XV. Kal. Decembris MDLXXI.

Et proximè sequenti Epist. sub eadem data: Charissimo nostro in Christo filio Mennae Regi Regum Illustri Aethiopum Regi.

(Albertr. ex codice manuscr. Bibliothecae Barberinae Romae. 3398. pag. 151.)

CXVII.

Discorso del Signor Abbate Stefano Gradi Raguseo sopra i popoli di lingua Slava. All Eminentissimo Card. Rasponi.

Разсужденіе Аббата Стефана Гради Рагузинца, о народахъ языка Славянскаго, поднесенное Кардиналу Распони.

An. 1670. Essendosi Vostra Eminensa degnata, di stender meco più volte prolissi ragionamenti sopra le materie di pratticar fruttuosamente le gloriose espeditioni, che và facendo la Chiesa Romana, per propagare nel mondo la luce dell' Evangelio, con ridurre all' ovilo di Christo le pecorelle, che segnate nel battessimo col suo Santo nome, per causa d'eresia ò di scisma vanno smarrite et erranti, e quali arti e quali consegli à questo santo fine sarebbono, piu convenienti e più proficui. Et havendomi Vostra Eminenza spesse volte honorato d'udir con benignita cio, che da me, per notizia mea particolare, si riferiva, in proposito specialmente de paesi e de popoli contigui alla mia patria, dominati dal Turco, et iu genere di tutti gli altri, che parlano la lingua Slava, ho havuto copiosa materia d'imparare e profittare di discorsi che prendendo occasione del mio discorrere l'Eminenza Vostra v'interponeva, e d'ammirar grandemente in lei la peritia di questo altissimo ministero e veramente Apostolico e piu conveniente d'ogni altro, al grado sublime che gode nella Chiesa di Dio. Et perche sono degne di memoria le cose dette e replicate in questa materia, ho guidicato, che non sarebbe discaro, che da me se ne raccogliesse il contenuto, et in breve e succoso discorso si riducesse, come ho procurato d'esseguire in questi fogli, i quali presento riverentemente à Vostra Eminenza, come frutto à lei singolarmente dovuto, in segno della gratitudine che devo all' humanissimo affetto, con cui da quaranta quatr'anni constantemente mi honora e protegge e benefica.

Fra le nazioni, che discese dal Polo Boreale inondarono ne secoli passati l'Europa, e concorsero alla distruttione dell Imperio Romano, ne per numero d'huomini, ne per valore e ferocia dell armi, fu inferiore ad alcuna quella de Slavi, popolatione della parti Orientale del detto clima spiccatasi. Questa si come arrivo piu tarda à quella gran preda, cosi essercitò le sue vittorie con modi piu fieri e piu rigorosi, che non fecero i Goti, ne i Vandali, ne gli altri, che trovando le provincie Romane in stato piu intiero, e piu florido, havevano incontrato piu abbondante materia di satiarsi. Poiche all opposito di cio, che da questi fu pratticato, non solamente i Slavi uccisero e fugorono intieramente tutti gli antichi habitatori del paese conquistato, mà ne anche soffrirono, che in esso vi rimanesse alcun vestigio ne di lingua, ne di legge, ne di costumi, ne di religione di prima.

Comparve questa natione al nostro mondo, intorno alla metà del settimo secolo, e sottoponendo al suo giogo tutto lo spatio dell' ampio paese, che dall Alpi Rhetie sino al mar nero, e sino le foci del Danubio si distende, commuto i vocaboli dell' Illirico, della Pannonia, e della Dacia, in quelli di Croatia, di Servia e Bulgaria, coll' rimanervi all' Imperio di Oriente solo qualche città posta ne' lidi della Dalmatia, ove

à guisa di piccioli nidi, si ritirò il tenue avanzo de gli antichi coloni Romani, per l'asprezza de' siti, e per la vicinanza del mare, dall' uso del quale erano per lo più alieni quei barbari, negletti dal vincitore.

Dopo due cent' anni della sua innondazione, lasciato il paganesimo ricevè la luce dell' Evangelio, mà non fù intieramente felice alla Chiesa un tanto acquisto, per le discordie che insorsero fra la Chiesa Romana, e quella di Costantinopoli, à quali di esse havesse à toccar la cura del nuovo gregge. Nella quale contesa prevalse de fatto la parte più potente e più vicina, che furono i Greci, che con loro operarii coltivorono quella vigna, e v'introdussero il proprio rito, che sino al giorno d'hoggi, sì nell' amministratione de' Sacramenti, come nelle solennità de' sacrificii, et in ogni altra parte del culto Divino si prattica, ma in lingua ivi naturale, che è la Slava, in cui da huomini dotti e pii furono trasferite non solo le liturgie e l'altre scritture necessarie per l'essercitio del culto divino, mà anco le scritture sacre del vecchio e nuovo testamento, e ciò con intiero bene placito della Chiesa, allegandosi per sostenere questa singolarità della lingua Slava, la concessione di ciò speciale di Papa Giovanni VIII, che dovette considerare la necessità di permettere, che in quello idioma risonasse la parola di Dio, che solo ad esclusione di ogni altro era inteso da gli huomini. Onde apparisce, che se bene i Greci prevalsero, come s'è detto, nella principale contesa delle jurisdittione Patriarchale, non rimasero affatto independenti quei popoli della sovrana independenza del pastore universale, come inoltre dalle lettere di Papa Nicolò I et altri insigni documenti può raccorsi. E quantunque nell' historia e trattati di questa materia corre il nome di Bulgari, e la Bulgaria è quella, di cui principalmente in essi si parla; fù nondimeno a parte di medesimi successi la Servia e la Croatia, come anco le regioni più An. 1670.
Boreali, comprese col nome generale della Russia, e quelle di Moscovia, con tutto il tratto che verso Levante in immenso si distende. E sarebbe stato felicissimo il frutto, che ne fece la semente dell' Evangelio, per l'infinita copia dell' anime acquistatesi alla Chiesa in quelle regione, se la zizania de scismatici pullulata nel medesimo tempo non l'havesse infetta. Poiche la vastità e l'ampiezza delle provincie, nelle quali s'invoca da questi popoli il nome di Dio, non solo supera per infinite parti il paese particolare, che usa il medesimo rito in lingua Graeca, mà è di ben poco inferiore a quello di tutto il Christianesimo Catholico, e meritamente parte molto notabile del genere humano può riputarsi.

Ne si dica, che a l'ampiezza del paese e poco corrispondente la frequenza de gli habitatori, poiche dato ancora questo, rimane tuttavia grande e sinisurata la massa, di cui si parla, riflettendosi massimamente alle reliquie de' Cristiani, tutti quasi di questo rito nel dominio dell' Ottomano, delle quali il Vescovo di Culma nella sua censura Candidatorum Regni Poloniae hebbe a dire; Sub Turcae imperio, quod gnari referunt, tres subditorum partes Graecizant. Il che senza dubbio del rito, non della lingua s'intende.

Onde nasce motivo rilevantissimo, per vender degna di una cura singolare del Sovrano Pastore questa parte dell' ovile di Christo, quantunque smarrita, per causa del suo scisma, e staccata dall' altre, e che per andarla cercare sia espediente di abbandonare in certo modo la parte ubbidiente, conforme alla nobile parabola dell' Evangelio in questo proposito; ove in termini meno forti di una sola pecora smarrita in comparatione delle novanta nove, s'insinua questa dottrina. Si aggiunge il possesso antico, che vanta la natione Slava, dell' affetto

An. 1670. singolare verso di se della Chiesa Romana, la quale, dopo di haver sostenuto con moderatione e patientia l'usurpatione dell' altre provintie Orientali, dell' Europa, fattali da Patriarchi di Costantinopoli, al torto che ricevete per conto di questa, non seppe mai acquietarsi, ne fare à meno, che delle contese e dispute se n'empisse il mondo.

E se bene non si manca di attendere alla salute di quell' anime, per mezzo delle frequenti missioni di Sacerdoti, e mantenimento dispendioso de' Vescovi ne' paesi di questa lingua, dominati dal Turco, restringendosi non di meno queste diligenze à beneficio solamente de' Latini, de' quali se trova nella Servia, Russia e Bulgaria piccolissimo numero, tanto maggiore diventa la convenienza di non negligere la parte senza comparatione più numerosa, nella quale essendo mortificata et inutile, per mancamento della carità, la fede, materia più propria che non è de' Latini veri e perfetti fedeli, al essercitio del titolo magnifico e glorioso de Propaganda Fide, sotto il quale si fanno dalla Chiesa Romana le solite espeditioni di questo genere.

Il motivo che dico, concerne l'utilità e l'honestà, che rispetto ad esso concorrono à persuadere una singolare applicatione alla salute di queste anime, che, come si è detto, e motivo rilevantissimo, mà non è punto inferiore quello, che riguarda la facilità del haver à riuscire fruttuosa e facile l'opera che al fine proposto vi s'impiegasse: punto nelle consulte delle grand' imprese molto più importante de i due già detti. Sarebbe dunque opera assai facile il ridurre alla pace con il resto della Chiesa Christiana queste nationi. Imperoche non si tratta ne de gl'infedeli, ne di heretici: Ne gli uni de quali sarebbe di mestieri piantare sino da fondamenti la fede; ne gli altri corregerla e reformarla. Mà de popoli che tengono communemente con noi la vera e Santa dottrina, usano i medesimi sacramenti e professano la medesima disciplina stabilita ne primi sette concilii, de quali affermano francamente esser stato capo e direttore il Pontefice Romano, ne quanto à i dogmi trattati ne' tempi posteriori della Chiesa universale, discordano in parte alcuna da noi, come in questi ultimi tempi è stato ingegnosamente avvertito da chiari e nobili scrittori, che hanno saputo considerare gli errori de gli huomini e de corpi privati della Chiesa Greca e provare con sode ragioni e con indubitati testimonii, che alla Chiesa Greca non appartengono, publicando alle stampe con applauso et ammiratione del mondo letterato dotti ed eruditi trattati, à quali hanno ardito felicemente d'imporre il magnifico titolo; De Ecclesiae Orientalis et Occidentalis perpetua consensione. Il qual vanto non esser altrimenti vano la dimostra, non che altro, la confessione quasi espressa del maggiore Scismatico, che mai visse, che fù Marco d'Efeso, quando hebbe à dire publicamente a Ferrara in un encomio scritto a Papa Eugenio; «Facilè quidem esse illi, si ve«lit, unionem efficere, propter magnitudinem principatus et authoritatis, qua in suam Eccle«siam praeditus est, et propter obsequium et «subjectionem, quae illi ab orbis Latini genti«bus, tanquam Petri successori debetur. Si «enim in animum inducet expungere a Sym«bolo additionem vocis *Filioque*, et prohibere «mortuum, quod in azymis fit sacrificium, sta«tim existet unio, atque ab omnibus excipie«tur. Potest igitur Papa hoc facere, et in unam «Ecclesiam omnes Christianos conjungere.» E detto preso ad verbum dalla historia di Siropolo pessimo Scismatico e nemico professo della Chiesa Latina, conforme alla vera e sincera versione del testo Greco, poco fedelmente ivi tradotto dal Crejectonio, che ha publicato quest' opera.

Onde chiaramente apparisce da una parte la pravità dell' animo di quell' empio Scismatico, parlo dell' Efesino, che per cagione così leggiera restava indurato nel suo proposito di non voler l'unione, e dall' altra la persuasione, che teneva, del perfetto e sincero consenso delli parti, in tutti gli altri capi, che non questa piccola eccettione viene da lui manifestamente confermato. Et in specie, nel capo della dottrina della processione, distinta da quella dell' aggiunta al Simbolo, in queste parole non toccata, e della quale i Greci in quel Concilio consapevoli del loro torto, hanno sempre studiosamente sfuggito di parlare.

Dissi, che l'opera di ridurre all' unione con la Chiesa questi popoli è facile, intendendo della facilità, che proviene dalla natura e sostanza delle cose, che si tratta, nell' istesso modo che si dice esser facile che guarisca un corpo, che hà intiere le membra, sane le viscere, e puro il sangue, e solamente da qualche intemperie, ò impedimento locale vien travagliato. Rispetto alla quale, è difficile la sua cura solo accidentalmente; nel qual caso non è dubbio, che vi è maggior occasione di bene sperare dell' ammalatto, che non sarebbe nel primo. Una pura Sincope, che l'huomo patisca, è bastante à privarlo di vita, e tuttavia con semplice spruzzo d'acqua perfettamente si guarisce. Un poco di ripienezza dello stomaco è habile a muovere e stemprare gli humori, e cagionare morbi pestiferi; con leggiere medicamento purgativo si rimedia. Una postema, che negletta e non curata, può recedendo verso le parti interne opprimere il cuore e cagionare la morte, con poca manifattura del Chirurgo si sana.

Di questo genere in buona parte è il morbo dello scisma, che tiene oppresso i popoli de quali si ragiona; mà che nodrito lungamente è diventato gravissimo, mà non però a segno, che habbi ancor corrotto le viscere principali e resa impratticabile verso di se la medicina. Poi- An. 160.
che in effetto in diversi popoli di questa natione sono penetrate velenose dottrine et affatto contrarie alla purità dell' Evangelio, e da loro publicamente si pratticano; come sono, l'Anabaptismo, la dissolutione dé matrimonii, e circa il purgatiorio e lo stato delle anime de defonti sino al giuditio universale, prave e pestifere opinioni, tutti effetti della corruttione delle menti vulgari sedotte da professori di diverse sette, non impedita da curati dell' anime, ne da Prelati delle Chiese, massime dopo la confusione delle cose sotto il giogo de Turchi; nella quale non si sono potute celebrare i Concilii, come seguiva spesse volte, durante ancora l'Impero Graeco, ne usarsi altri rimedii di questo male, il quale riceve naturalmente et origine et alimento dalla trascuraggine; come vediamo esser succeduto nella Chiesa Latina, non solo nelle parti infette manifestamente, dall' heresia, mà anco in quelle, che professano l'integrità della fede Cattolica, come è stata in più parti la provincia di Milano, innanzi che al glorioso Pontefice San Carlo ne pervenisse la cura.

Di queste corruttele sono, per ordinario, infetti i più rozzi del volgo, conservandosi nell' antica purità de dogmi i più eruditi e più civili; come à me è succeduto di conoscere chiaramente, nella prattica havuta con alcuni monaci di quel rito, diversi fra loro, e discordanti d'opinioni, secondo la diversità dell' educazione e de costumi fra loro. E se bene da i cattivi sono per lo piu infettati e corrotti i buoni, non è per questo che alle volte non si vegga il contrario, come è succeduto in questi ultimi anni per l'arrivo in Moscovia di due Patriarchi, Antiocheno et Alessandrino, à persuasione dè quali, quel Prencipe si è mosso ad abolire l'uso sacrilego di ribattezare i Cristiani, che passano al suo rito, e quello di anathemizare ne sacri-

An. 1670. fici solenni il Pontefice Romano; quello da gli Anabaptisti e questo da Nestoriani per lo passato introdotti. Ma in Moscovia specialmente vi è di più il divieto del predicare nelle concioni al popolo la parola di Dio, il quale indotte sconsigliamente in quelli stati, à fine di rimuovere le occasioni di falsi dogmi, produce effetto contrario, essendo cagione di una supina ignoranza, mediante la quale, si rendono le menti humane opportune ad ogni insidioso disegno de' falsi maestri, che mai non mancano.

Da questa infettione è essente affatto l'universale di quella Chiesa, come accuratamente dimostra Leone Allatio nel suo trattato, che porta il titolo accennato di sopra, e ne due altri, intitolati, uno de Consensione etc., l'altro Ottingerus refutatus, e ciò facilmente apparirebbe. quando si venisse a trattato stretto dell' unione, come apparì nè trattati che seguirono fra Latini e Greci a tempo dal Concilio celebrato in Fiorenza, restando le parti concordi, senza molta contradittione ò disputa, non solo nel dogma del Purgatorio e molt' altri, ne' quali era per innanzi fama che errasse la Grecia, ma anco in quello della processione dello Spirito Santo, come diede a divedere la gran resistenza, che fecero i Prelati Greci all' introduttione della disputa di questo articolo, insistendo puramente nel' punto dell aggiunta della parola, Filioque, fatta nel Simbolo, come lo dimostra la sudetta eccettione dell' Efesino, che contiene solamente il punto dell' aggiunta fatta al Simbolo detta da loro........... distinto da quello del dogma, chiamato da loro ΔΟΞΑ, nel qual punto non ardì l'empio d'affirmare, che errasse la Chiesa Latina, come apertamente confessarono, che non erravano i Prelati Orientali congregati in Costantinopoli a tempo di Michele Paleologo per questo istesso trattato dell' unione, quando udita l'efficace essortatione alla concordia di Giovanni Parastone Cavaliere Gierosolymitano, uno de gl'inviati da Papa Gregorio X, con tutto che havessero risoluto fermamente di non consentire all' unione fra l'altre cose, che dissero, fù; «caeterum quod «querimini culpari vos a nobis ab additamento «Symboli, tunc quaerela haec locum haberet etc. «Cum autem additamento ad Symbolum propterea nos adversemur, quod neque honestum «nec omnino tutum semel constitutis ac stabi«litis manus eos injicere, quamvis alioquin ea «quae dicunt a recti honestique praescripto «non exorbitent quo jure nobis etc.» Pachymerus lib. V. cap. XI. suae historiae. Onde apparisce chiaramente, che dogma stimato da Greci falso non v'era di mezzo, e però il male della discordia non haveva le sue radici nelle parti nobili e principali del corpo infermo.

Ma quanto è facile rispetto alle cure e naturali cagioni della dissensione delle due Chiese l'opera del riunirle, altretanto e ardua e malagevole quest' impressa rispetto a quelle, che per accidente l'attraversano, et in spetie per quella dell' odio inveterato de Greci verso i Latini, il quale eccitato da Fotio per fini e con artificii che sono notissimi, andò sempre crescendo, per le conquiste de Prencipi Latini con quell' Imperio, et arrivò al sommo, quando da i medesimi fù presa e posseduta lungo tempo Costantinopoli. Il qual odio riceve gran fomento da gli Ecclesiastici, et in specie da Monaci, che lo ridussero a punto di religione, dipingendo per profani e sacrileghi, diversi usi e riti lodevoli de Latini, et imbevendo gli huomini volgari di questi loro assurdi sentimenti, che poi più profonda radice vennero a fare ne gli animi più inculti e più rozzi de gli altri, e massime in quei de Russi e Moscoviti, come s'è veduto nell' occasione del Concilio de Fiorenza, al quale non adherirono in parte alcuna le Chiese di quei paesi, come pur fecero per qualche spatio di

tempo le Greche, ma detestarono immediatamente l'attione d'Isidoro lor Patriarca, che haveva consentito all' unione, vessato perciò crudelmente nella persona e privato di vita.

Il superare queste difficoltà non è opera punto leggiera, ne che per via di trattati à dirittura, e di conferenze possa felicemente condursi à fine, ma ricerca previa dispositione da farsi à poco à poco, venendo à ripieghi, da quali venga naturalmente in conseguenza ciò chi si desidera, e facendo conto, che l'opera che à questo fine s'impieghi, sia simile alla coltura delle olive, il frutto delle quali di rado tocca di godere à chi le piantà; e sia tamquam lignum quod tractatum est secus decursum aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Dal qual detto possiamo apprendere, che è di mestieri di far queste piante in terreno pingue et inaffiato dal fecondo humore, perche con l'abbondanza del frutto possa compensare largamente il dispendio del tempo nell' aspettarlo.

Questa consideratione pare che concorra più che in altra parte del rito Greco nella Russia e Moscovia, la quale frà esse è libera e dominante, dove che l'altro sono soggette à Principi d'altra lingua e d'altro rito e d'altra religione, e come tale è riguardata con particolare veneratione e stimata da tutte; essendo massimamente instituto antico di quei Prencipi di proteggere e con larghi doni mantenere le Chiese dell' istesso rito in tutto l'Oriente. Che però l'acquisto, che se ne facesse, tirarebbe in gran parte seco l'acquisto di tutto il rimanente. E quando riuscisse di convertire la persona del Prencipe, verrebbe in facile conseguenza la conversione di tutto il paese, per l'autorità dispotica, che quel Signore essercita ne' suoi sudditi. «Leges quibus utuntur, (afferma di questi popoli l'autore dell' historia de bello Livonico) paucas admodum habent, eamque ferè «solam, ut principis voluntatem pro lege ob«servent. De eo ita illis persuasum est, Metro- An. 1670.
«politis maximè opinionem hanc eorum juvan«tibus, per principem tamquam interpretem. «Deum secum conjungi, ac prout de Deo meriti «sint, ita principem vel benignum in se vel as«perum esse. Ita voluntati ejus non secus ac di«vinae, seu turpia, seu honesta, seu mala, seu «bona subeat, omnibus in rebus parendum pro «fidei decreto habent; illique vitae ac necis, om«niumque rerum summam in suos potestatem «tribuunt.» Onde meritamente puo dirsi, che questa sia una di quelle genti, in qua una Dominorum domus, caeteri servi; all' opposito dè Romani, che sino à gli ultimi tempi del loro Imperio Orientale, hanno ritenuto il costume; ut nec totam servitutem pati possent, nec totam libertatem. Onde e nato, che se bene allo principio dello scisma l'Imperatore Basilio Macedone, e ne progressi d'esso, Costantino Monomaco e poi Michele Paleologo e molte altri Imperatori furono favorevoli alla causa della Chiesa Romana, non bastò la loro autorità à far cessare lo scisma.

E grande et arduo il pensiero, e di riuscità, per opinion commune affatto disperata. Non mi è ignoto ciò, che il suddetto Vescovo di Culma essagera in questa materia, con dire; «Moschum «Romano-Catholicam fidem suscepturum, nul«la fides. In schismate nimium ille pervicax, et «frustra jam in negotio Religionis pertentatus «etc. Moschos cogitationem omnem de Religio«ne catholica procul habere, nec temerè de«hinc relationibus fidendum videri. Nullam «spem Catholicismi Romani, aut unionis cum «Latinis in Magno Moscoviae Duce, filiisque «principibus, multò minus in tota gente afful«gere» Tutto questo stà bene, e perciò lodo senza fine la conclusione, che da queste premesse egli vi cava, d'avvertir molto bene, che alla Corona di Polonia non sia ammesso questo Principe, con speranza, che conseguitala sia per

An. 1670. convertirsi, à conto della quale speranza molte altre cose non sarebbe espediente di fare, come d'entrar seco in leghe dispendiose, e dargli ajuti contro i proprii suoi nemici, et in spetie andar molto cauto di venir, come ho detto, seco ad un espresso e solenne trattato dell' unione, che sarebbe un seminar terreno duro et incolto; mà circoscritti questi et altri simili fini, i quali non conseguiti conciliano all' opera impegnatavisi la nota d'imprudente e dannosa, non sò perche non debba entrare in questo affare il savio detto di Seneca, et quod est aequissimum spera, et ad id quod est iniquissimum temet compara. Aspettar non si deve la conversione della Russia è vero, che vuol dire, non doversi à conto d'essa entrare ne in impegni ne in spese; ma col non sperarla affatto, si fà grand ingiuria alla Divina Providenza, che nell' antico gentilesmo, più ostinato contra la nostra Santa Fede, che non sono contro la carità i Greci moderni, seppe trovare un Constantino; ne Goti di Spagna non solo pessimi Ariani, mà persecutori acerbi della fede Cattolica un Ermenegildo e molti altri, per mezzo de' quali la luce della vera fede e della sana dottrina è stata introdotta nelle menti de' popoli loro.

Numquid non adjiciet Dominus, ut complacitior sit adhuc, aut continebit in aeternum in ira sua misericordias suas?

A conto di questa speranza, che io non senza causa distinguo dall' aspettatione, possono farsi molte cose, per altro buone e lodevoli, et atte à produr varii buoni effetti in servitio di Dio e salute dell' anime, con decoro della Chiesa, et edificatione del mondo. A che pare che dia grand' apertura l'humore del presente Gran Duca di Moscovia, d'introdurre ne suoi stati la civilta de' costumi, e far, che vi fioriscano le lettere Greche e Latine, e che in spetie ne vengano instrutti i suoi figliuoli, a fine di che, tratta volontieri co' forastieri, e fa loro carezze, ammettendogli all' amministratione delle cariche, e massimamente militari, per indurre nelle sue soldatesche la disciplina, e da segno d'animo nobile et avido di vera gloria, come apparisce in quest'ultima espeditione à tutti le prencipi Christiani, con la quale da loro parte della sua mossa d'armi contro il commune nemico, essortandogli a concorrere seco alla medesima opera, et in spetie al Papa, nella quale è da notare, che questo forse è unico essempio di missione fatta da Moscovia a Roma, non provocata da simile missione ricevuta antecedentemente dal Papa (come fù quella che venne a Clemente VII, all' incontro della gita che fece colà due volte Paolo Centurione da parte di due Pontefici Leone et Adriano) e che non vi sia stato di mezzo il titolo dell' interesse, come seguì a tempo di Gregorio XIII, quande quel Prencipe hebbe bisogno di mezzanità del Papa, per ottener la pace da Stefano Battori Rè di Polonia, che con felice successo fù intrapresa da Possevino.

Per venir dunque alla risolutione, che può operarsi, sarebbe in primo luogo espediente, di attacar qualche corrispondenza col detto Prencipe, e perche ciò malamente può pratticarsi, senza aggiustar il punto del titolo di Czar ch'egli pretende, io dico, che quest' honore sino da principio che si mise in posto di pretenderlo la Moscovia, affetto grandemente quel Prencipe d'ottenerlo dal Papa, ne mai l'ottenne. E non solamente non gli riuscì mai di riportare il detto vocabolo, nel quale hora singolarmente insiste, mà ne anco il significato d'esso, che è il titolo di Rè. E quello, che pretendono i Moscoviti dell' esser stato chiamato col nome di Czar dall' Imperatore Massimiliano I il G. Duca Basilio, vien confutato espressamente da Sigismondo Herbestein, che fù di mezzo frà questi due Prencipi in qualità d'Ambasciatore di Massimiliano. E quanto alli trattati fra Gregorio XIII

e Giovanne Basilide Gran Duca di quel tempo, è cosa indubitata, che non corse nelle lettere del Papa questo titolo, come dalle relationi di Possevino apparisce. Senza che è cosa aliena da ogni discretezza, il pretendere, che il Papa honori con vocaboli per prima insoliti quel Prencipe, mentre egli scrivendo à Sua Santità, usa titoli scarsissimi, e di molto inferiori alla sua grandezza, che sono di dottore della Chiesa Romana, che questo ad verbum suona la parola di *Ucitel* da lui usata, e non altrimenti *Direttore*, come è stata ultimamente tradotta, il che confronta per appunto con la traduttione de' medesimi titoli fatta à tempo di Clemente VII, come da Giovio si racconta, et altre simili.

Se poi sia espediente, di non abbadare a questa pontualità, mà a fine di far guadagno di quell' anime, convenga di rimettere alquanto dal proprio dritto, in cosa che consiste nelle solo parole, e può talvolta con trattato particolare raddrizzarsi, in virtù dell' apertura che si dà nel fine della suddetta lettera ultimamente ricevuta, e se sia rilevante in questa materia la mutatione delle cose, per la concessione, che del titolo Regio, et in specie dal nome di Czar è stata fatta à questo Prencipe e dall' Imperatore e dal Rè di Polonia, da quali anticamente gli era controverso, mi rimetto à ciò, che considerati dall' una e dall' altra parte i motivi, sarà della somma prudenza di Nostro Signore giudicato per lo migliore.

Aggiustato in qualsivoglia modo con sodisfattione commune questo punto, sarebbe bene, di venire ad una missione di soggetto discreto e prudente à quella Corte, e che sia di età è complessione di corpo habile à riuscirè in quel rigido clima, à titolo, che gia si trova in pronto di corrispondere all' apertura indi fattasi di commercio et amicitia, e di mostrare il gradimento con cui si è ricevuta la missione dell' ablegato. E sarebbe bene di largheggiare in questa parte, et usare concetti atti et magnifici, ne An. 1670.
troppo guardarsi, che non habbino dell' hyperbolico et ideale, mentre non si tratta d'intraprendere le cose che si dicono, mà di piacere à chi dicono. Potrebbesi dunque lodare effusamente il nobile motivo di quel Prencipe, nella mossa d'armi contra il Turco, per difesa del Regno amico e seco confederato di Polonia, e mostrare il contento grande havuto da Nostro Signore de' prosperi successi da Dio concessigli, che veramente sono stati causa si trattenessero i Tartari dall' assistere all' avversario, il quale perciò si sia reso materia opportuna alle gloriose vittorie ottenute sopra di lui. Che di questo loda la Santità Sua senza fine Dio, e ringrazia il Prencipe, rallegrandosi seco, d'esser stato eletto da Sua Divina Maestà per istromento della Sua Divina volontà propitia e favorevole si abbondentemente al suo diletto popolo; essortando l'istesso Prencipe a continuare nel suo magnanimo proposito, coll promettersi dall istesso Dio (che non manca di confermare quod operatus est in nobis) premii grandi e maggiori, che mai sin hora si siano ne havuti, ne sperati; essendo facile, che da questa santa cospiratione delle due nobili corone provenghi la totale liberatione dell' Europa, dall' immondo Mahometismo. Perche non potendossi fra loro dar mano il Tartaro e l'Ottomano, i primi non habili a battaglie stabili et ordinate, sarà forza, che per l'assiduità de travagli, che loro si daranno, finalmente soccombano, lasciando libero l'ampio e spatioso paese da loro, per tante centinara d'anni habitato à chi più di loro è meritevole di goderlo, da riempirsi e popolarsi con le frequenti colonie de sudditi del detto prencipe, il quale in questo modo verrebbe poco meno che duplicare il suo Imperio, attesa non tanto l'estensione del paese, che se conquistarebbe, quanto la fertilità et il temperamento dell' aria più mite, e più benigna, per ragione del clima,

An. 1670. che non è la Moscovia; aggiuntavi principalmente l'opportunità del mare. E perche non solo si potrebbe coltivar e godere il paese hora goduto da Tartari, mà anco quello, che s'interpone frà la Moscovia e Tartaria, che è vastissimo, e seben non ottimo, è sommamente capace del culto humano, hora come confine di due gran Potentati, è desolato. Battuti i Tartari, rimarebbero i Turchi destituti dal loro ajuto, e per le fresche sciagure indeboliti sopra modo e depresse, facile preda di chi gli hà cominciati si felicemente à vincere e debellare. Questa sorte di concetti, sebene, come hò detto, tumidi et hiperbolici massime quando saran sostenuti da prudenti discorso, del quale non mancarebbe mai la materia, darebbono incredibilmente nell' humore di quel Prencipe, per quel che da ragionamenti del sudetto ablegato si è potuto congetturare.

Potrebbesi dopo questo procurare con maniere, che si giudicassero espedienti dalla prudenza di chi havesse l'affare in mano, d'ottenere l'essercitio libero in quel stato, ò almeno nella città di Mosca del rito Latino, in qualche Chiesa à ciò specialmente assegnata, ad essempio di ciò che all' incontro si prattica in Roma, e potrebbe maggiormente pratticarsi (come di sotto si spiegherà) verso l'essercizio del rito Greco, che, per quello afferma il detto ablegato, è negotio di facile riuscita. Se poi si arrivasse che questa chiesa venisse servita da competenti numeri di Preti, e fosse instrutta di buone suppellettili, et i divini officii decorosamente e con canto Ecclesiastico ben ordinato puntualmente si celebrassero, gran breccia si vederebbe nelle menti di quei popoli contro l'avversione, che senza cagione ne nodriscono verso la Chiesa Latina. E quest' effetto tanto maggiormente verrebbe à prodursi, quando i medesimi fossero in oltre dotati di conditioni riguardevoli, di dottrina, di costumi, di essemplarità della vità. E talvolta quel Prencipe potrebbe trovare in questi ciò che cerca, in ordine all' introduttione delle lettere Greche e Latine, delle quali sarebbe necessario, che fossero ben instrutti. E ciò sarebbe molt' espediente per levarli l'occasione di valersi per questo effetto di soggetti heretici, da quali si corre gran pericolo, che sia insieme con le lettere instillato il veleno delle false dottrine. E perche i dogmi di questa natione sono veri e sani (parlo con le ristrettive di sopra spiegate) gran vantaggio havrebbono i nostri Cattolici sopra gli Eterodoxi, nel concorso all' elettione, nel ministerio dell' insegnar le lettere, e maggior confidenza in loro senza dubbio s'havrebbe.

E' incredibile quanto gran profitto naturalmente si farebbe in ordine all' unione se riuscisse quest' introduttione delle lettere; perche i migliori ingegni sarebbono quelli, che più profitto vi farebbono, i quali per necessità leggerebbono con affetto, e con certo impegno di stima et approvatione, et in spetie si applicarebbono, per una certa curiosità, alla lettura de gli autori, che trattano dello scisma frà le Chiese, de quali, troncandonsi qualche abbondanza à favor de' Latini, che contengono vivissime e stringentissime ragioni, nascerebbe da se stessa ne' lettori l'affettione verso la parte migliore, senza che la contraria potesse far le sue parti per impedirlo. Prima, perche in effetto il discorso di' Scismatici in via della buona dialettica è vitioso e nulla conclude, e poi perche de loro libri non c'e n'e gran copia, non trovandosene quasi nessuno de' stampati, et essendo cosa malagevole leggere i scritti, de' quali in questo genere v'è anco gran carestia nella Grecia stessa. Ne alcuno si prenderebbe il molesto pensiere di stamparli nella Moscovia, massime quando gli operarii Cattolici in quelle parti s'astenessero, come sarebbe dovere, dalle dispute contentiose, e lasciassero, che la natura

operasse da se medesima. E tanto più, che dell' opere con le quali da scrittori scismatici è oppugnata la Chiesa Latina, se ne trova solamente, eccettuatene pochissime in lingua Greca, nella quale non è verisimile, che in quelle genti s'habbia a fare tanto profitto, che con diletto, se n'habbino à leggere i libri; essendo opera molto ardua, per la sua incredibile vastità, l'imparar quell' idioma, nel quale rarissimi sono quelli, che arrivano ad intendere, non che à gustare la dolcezza delle Poesie, che sono finalmente quelle, che condiscono il cibo dell' inteletto, e rendono soave la fatica nojosa del leggere i libri. Aggiungasi, che ne anche si trovarebbono de' maestri, che potrebbono sufficientemente insegnarlo. Perche ne i nostri sarebbe bene, che in questa parte non troppo si affatticassero à servirli, et i Greci ne sono rozzissimi.

Verrebbono per tanto à prevalere à grand' intervallo alle lettere Greche le Latine, come più facili ad apprendersi, e delle quali si trovarebbero ottimi maestri, che non solo in iscritto, ma' anco ne discorsi l'usarebbono, et i studiosi d'essa, non solo per necessità d'intendere i libri che leggono, mà per diletto ancora attenderebbono ad approfitarsene.

Alla civiltà de' costumi e coltura delle lettere, che s'introducessi in quei popoli, verrebbe in necessaria conseguenza l'affetto e propensione verso l'unione, come quella alla quale altro non osta, che il maledetto impegno dell' odio gratuito contro i Latini, ridotto in punto di religione, riputandosi da quelle sedotte et ingannate genti, gli atti che pratticano di aversione verso noi, come sacrificii à Dio; errore sopra ogni altro gravissimo, che tocca l'intima radice della nostra Santa Fede e della disciplina lasciataci da Christo, ove la Charità è quella che domina e trionfa, come virtù la più eccellente e la più sublime dell' altre, anzi somma e compendio di tutte le virtù, e quella da cui An. 1670.
dipende, cioè, che contiene la legge et i profeti. Dove che l'odio e la malevolenza dal nostro divino legislatore non solo è prohibita verso i fratelli, mà verso gl'istessi nemici, dal qual errore è lontanissima la Chiesa Latina, che non professa altrimente d'odiare la Grecia, ne è molto sollecita ad indagare per giustificatione di questo disordinato affetto motivi di diversità di cerimonie e d'altre cose, senza alcun dubbio indifferenti, ma sinceramente sempre che può, procura l'unione e la pace con essa, col solo fine del retto e dell' honesto δὶ ἀυτο τουτο το τῆς καλὸν, come confesso già candidamente il detto Pachimero del Papa Gregorio X, a distintione di Michele Paleologo, che, come egli afferma, si portò all' unione seco conclusa per interessi humani, per la paura del Rè Carlo di Napoli. Come anco fece Giovanni Paleologo pronipote di Michele, per tema de' Turchi, che à tempo suo passorono in Europa, è ne fecero infinite conquiste. E parimente l'ultimo Giovanni nipote di questo, che intervenne al Concilio Fiorentino, dove che nel Papa Eugenio et altri Latini di quella Santa Sinodo, altro interesse che l'honore di Dio, e la salute del prossimo non potè considerarsi.

La brutezza di quest' errore non mancarebbe d'apparire à gl'intelletti de gli huomini purgati con la coltura delle lettere e della mansuetudine de' costumi adomesticati, onde nascerebbe da se medesimo l'affetto verso la pace, per opera del quale diventarebbono poi le menti docili et agevoli à rendersi alle ragioni, che troppo validamente militano à favor de Latini come aviene spesso ne' giudici, che facilmente intendono, e volontieri fanno buone le ragioni, che per la parte à cui sono inclinato s'allegano, quando anco sian deboli, non che quando sono efficaci e convincenti.

Ne dove disperarsi che l'introduzione della

An. 1670. politezza de costumi di cui si tratta, habbia in qualche parte à riuscire, essendo caso non punto singolare, ne punto raro del mondo. Enea et i Regi Latini della sua stirpe apportorono questo beneficio all' antico Latio, de cui vecchi habitatori si diceva meritamente;

Gens hominum, truncis et duro robore nata,
Queis neque mos, neque cultus erat, nec jungeret tauros,
Aut componere opes nôrant nec parcere parto.

Massinissa riempì il suo regno di Numidia di grosse e fiorite città, delle quali rimane celebre memoria ne' Concilii Africani, paese, che avanti di lui era frequentato da tugurii sparsi per la campagna, detti mapali, in modo non dissimile da quello de' Tartari di questi nostri tempi.

«Quis Asia, aut Africa, aut Italia relicta Ger«maniam petat, informem terris, asperam coe«lo, tristem cultu aspectuque etc. Nullas Ger«manorum urbes habitari satis notum est, nec «pati quidem junctas inter se sedes. Colunt di«stracti ac diversi, ut fons, ut campus, ut ne«mus placunt, etc.» La qual parte del mondo dopo la savia condotta in governarla di Carlo Magno, à niun altra, ne per multitudine d'habitatori, ne per numero et ampiezza delle città, ne per arte alcuna nobile e preclara è punto inferime. L'istesso culto civile e frequenza et humanità ricevete gia la Prussia e la Livonia, da cavalieri Teutonici, e l'Ungaria dall' inclito Rè Mattia Corvino, et à molti altri paesi è accaduto lo stesso, che sarebbe cosa lunga l'andarli numerando, ad esempio de' quali, Potens est Deus ex lapidibus etiam istis suscitare filios Abrahae. La quale speranza è vero ch'è molto lontana, et hà dell' ideale, e però à conto d'essa sarebbe leggierezza l'entrare in impegni d'imprese, che portassero seco pericolo e dispendio, come ho già detto. Mà altretanto savio e prudente consiglio sarebbe, di venire ad intuito d'essa ad operationi per altro buone e lodevoli, e proprie all' instituto di chè opera, et alle quali non mancarebbe per altro il suo pregio e'l suo frutto abondante e copioso. Delle quali operationi ho accennate alcune poche da servire per modo d'essempio, oltre alli quale, sarebbe opera di chi si mandasse in quelli parti, il divisare quelche potesse essere proficuo et opportuno. E tanto sia detto, in ordine particolarmente alli Moscoviti.

E quanto à tutta la natione in genere, che usa il rito Greco in lingua Slava, potrebbe in riguardo de' gravi motivi sopra accennati, usarsi seco il medesimo trattamento, che s'usa con quella della lingua Greca, senza comparatione di lei meno numerosa e meno considerabile, all' universalità del Christianesimo, con assegnargli una Chiesa, nella quale celebrassero i monaci di quell instituto gli officii divini à modo loro decorosamente, e fossero in numero considerabile, con assegnamento d'entrata congrua, al cui augmento concorrebbe in qualche parte l'industria dell' operare con le mani, secondo l'instituto di S. Basilio, che dovrebbe farsi loro diligentimente osservare, impiegando in oltre à ciò le poche entrate, et il prezzo delle fabriche delle case di S. Sergio e Baccho, che hora godono i Rutheni, che sarebbono una cosa stessa con questi.

Il frutto d'introdurre questi monaci à Roma sarebbe primieramente, il gran decoro, che si conciliarebbe à questa Santa Città, la quale verrebbe à posseder molto piu giustamente il nobil titolo che gode, di patria commune e compendio della Christianità; et il bel concerto che farebbe, si insieme coll' altre lingue, anco questa, che è si ampia e si diffusa pel' mondo, si sentisse lodare il vero Dio, e confessare e celebrare la croce di Christo. Certo che con mag-

giore sentimento dell' animo professaressimo ciò che canta in questo proposito la Chiesa; In nomine Iesu omne genu flectatur, etc. et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris.

Secondo, servirebbe quest' accoglienza di gran motivo per ammollire la durezza dè cuori di quella gente, et in spetie dell' Ordine Monastico, che è seminario de' Vescovi; che, come hò detto, è il più pertinace nello Scisma; perche in questo modo verrebbe à contrarre con Roma qualche sorte d'interesse proprio, e considerarebbe la Chiesa Romana, come seco communicante nelle preci e sacrificii, vedendo, che in essa si essercita il culto divino e la disciplina monastica nell' istesso modo, che da loro ne proprii paesi si prattica, senza alcuna diversità; onde naturalmente havesse à loro sovvenire il detto di S. Agostino; «cum tibi videris inimi«cum odisse, fratrem odisti, et nescis.» Et in ordine à questo, tal volta non sarei alieno, dal permettere a questi monaci ciò, che a tutte le nationi di quel rito è conceduto nella Sinodo Florentina di proferire il Simbolo, senza l'additione *Filioque*. Il che sarebbe metter in prattica la dottrina, che insegna essere la materia del Simbolo arbitraria alla Chiesa, circa il sottrarre ò aggiungere. E che però non è alcun mancamento della Chiesa occidentale l'haver introdotto l'uso della detta additione al Simbolo Constantinopolitano, il quale parimente in levare et aggiungere hà practicato quest' arbitrio con il Niceno, come anco il Niceno hà fatto verso il Simbolo Apostolico ampliato notabilmente in più capi et in diversi altri scortato. Mà prima di venire à questa risolutione, vorrei pensarvi molto bene, et essaminare diligentemente, se convenisse di farlo. E perche questi huomini non s'imaginassero, che questa concessione gli essimesse dall' obligo di credere e professare il dogma, contenuto in quest' aggiunta, sarebbe bene d'assicurarsene, con far loro reiterare in diverse occasione da introdursi solennemente, la confessione della verità di esso. An. 1670.

Tertio. E molto da considerare l'edificatione non picciola, che darebbe à nostri religiosi la pontualità, con la quale costoro osservano la regola del loro instituto, conformandosi ad ogni capo di essa indispensabilmente, senza ammettere ne privilegi incontro, ne disuetudine, et in spetie in materia di digiuni, da quali sono loro eccettuati ben pochi giorni dell' anno. Dove che i nostri pare, che non attendino ad altro, che alla rilassazione della disciplina, che professano, per mezzo delle licenze, essentioni, e dispense, le quali rompendo, benche legitimamente l'integrità dell' osservanza, danno adito alla rotture illegitime della medesima à privati, che facilmente espugnano con proprie transgressioni il rigore della disciplina, à favore della breccia, che credono farsi loro delle accennate essentioni e privilegi.

Sarebbe inoltre bene d'usar qualche industria per guadagnarsi gli animi de quattro Patriarchi pro tempore, Constantinopolitano, Alessandrino, Antiocheno e Gerosolimitano, instituendo qualche prattica successiva per questo effetto. In proposito di che mi sovviene, di considerare, che se bene tanto l'ordine de Monaci di qnel rito, quanto quello de Vescovi, che dal monacato quasi sempre si promuovono, è scismatico, e perciò in stato d'indubitata dannatione, non è per questo, che l'opera loro sia inutile al bene di moltissime anime de fedeli di quel istesso rito, per la virtù del Santo Battesimo e de gli altri Sacramenti, che da loro validamente si amministrano, e producono intieramente il loro effetto ex opere operato. Salvandosi pero senza dubbio i figliuoli, che muojono avanti l'uso della ragione, come anco tutti quelli, che sufficientemente non consentono alla scisma, ne all' avversione alla Chiesa Romana, de quali è gran-

An. 1670. dissimo il numero per l'indicibile rozzezza del volgo, di quella gente, buona parte de quali non hanno alcuna notitia ne' di Roma, ne del Papa, ne d'altri Christiani fuori di loro. In riguardo di questi, la Chiesa Romana, ch'e una vera madre di tutti li fedeli, tiene grand' interesse nel sostentamento di detti due ordini della Chiesa orientale, necessarii al mantenersi il Christianesimo di quelle parti; e qualsivoglia di benignità che à questo titolo usasse, che loro la Chiesa Romana, sarebbe non solo giustificato mà sommamente lodevole, e plausibile. Mentre ad essempio della madre del vivo figliolo controverso nel giuditio di Salomone, si commovessere le sue viscere verso l'anime già dette, nella cura e sollicitudine delle quali spicarebbono al vivo le parole della donna suddetta; obsecro domine, date illi infantem vivum, et nolite interficere eum. Provedendo in questo modo all' incolumità della sua vera prole, sebene posta nelle mani della falsa madre. Come in questo caso puo giustamente chiamarsi la Chiesa Greca verso i detti fedeli ornati della divina gratia, di cui essa non è priva. E che altro fà questa con l'infelice sua pervicacia nello scisma, cioè nella divisione, che gridare, non con parole, mà con opere; nec mihi, nec tibi, sed dividatur. Come gridava la sudetta falsa madre al tribunale di Salomone.

Non sarei pertanto alieno, che si venisse ad un assegnamento annuo, come donativo à favor di detti quattro Patriarchi pro tempore, da esser loro prontamente dato à titolo d'elemosina, con la quale si concorre al loro sostentamento, senza ricercare da loro obligo alcuno, ne troppo curiosamente guardare quel che si credono, e quello che sentono di noi. Cosa che col tempo naturalmente amollirebbe la durezza de loro cuori, et andarebbe temprando l'avversione, che verso noi professano; temprata per altro et ammollita dal tempo, dalla satietà, dal fastidio, e vicina à suanire, come sono suanite le fattioni e gli odii con le gare de Guelfi e Ghibellini, che tennero ne' secoli andati cosi inquieta l'Italia. Perche omnis consumationis vidi finem. E le passioni de gli huomini non meno che i petti et i cuori, che le ricettano sono mortali, caduche e transitorie. E massimamente hora, che la città de Costantinopoli non è più Regia dell' Imperio Christiano, cessa il primato del trono di lei, quando mai vi sia stato. Come questi volevano, che fosse cessato quello del trono di Roma nel caso somigliante. Onde l'ambitione stata sempre titolo ò vero stimolo e fomento di questa prava affettione, è mancata. Ne vi è più chi per proprio verisimile, si prenda il molesto pensiere d'essercitare l'emulazione frà le due Chiese. E quando pur si trovino d'huomini malinconici, che ne trattino, sono abboritti, come nemici di pace, e perturbatori della publica quiete. Sicome avvenne per relatione di Leone Allatio ad un Vescovo Greco capitato con questa sorte di discorsi à Scio, fatto perciò ad instanza di quei cittadini partire ignominiosamente dall' Isola; ove, sicome in molte altri parti dell' Oriente, communicano frà di loro i Greci et i Latini liberamente, anco ne gli uffitii Divini, dove che anticamente, sino ne' congressi civili si schivavano ed abborrivano. Onde è chiara e manifesta la remissione del morbo, e che non è più contumace e intrattabile come era nel tempo del augmento e stato del suo periodo, Mà è simile alla febre quartana, la quale non altrimente, che dopo lunga serie di termini ammette il rimedio ultimamente postato dall' Indie. Mà è necessario d'andarlo applicando à pro de' popoli, ne capi de popoli, che sono i detti Patriarchi e monaci, dell' ordine di quali gl'istessi Patriarchi e gli altri Prelati s'assumono.

E perche, come s'è detto, al sostentamento non solo de sudetti Patriarchi, mà di tutte le

Chiese e monasterii di rito Greco nell' Imperio Ottomano, concorre prontamente il Gran Duca di Moscovia, che però in somma veneratione è da loro tenuto, sarebbe cosa utilissima, che si commetesse strettamente à l'inviato à quel Prencipe, di lodare et applaudire sommamente questa sua opera, et essortarlo efficacemente, alla perseveranza di essa, usando industria, che sia celebre questa intercessione della Sede Apostolica, e che dalla fama sia portata alla notitia di quelli à favor de' quali s'interpone. Questo che qui si propone del monasterio de religiosi di quella natione, e della benignità verso i Patriarchi, sia detto, non tanto perche cosi precisamente si giudichi, il che senza previo diligente esame non deve stabilirsi, quanto per eccitar il zelo e la prudenza di chi havra da risolvere, à cercar modi convenienti da tenersi, per arrivar al glorioso fine della Santa unione, et abolire lo scisma; proponendosi nell' animo di ottener la vittoria, non altrimente per espugnatione, mà per assedio, di sanare il Corpo della Chiesa da questo male inveterato, con rimedii, non di farmachi, ne di chirurgia, che operano con celerità, mà con quelli, che da medici son chiamati dietici, che producono i suoi effetti, con spatio di tempo e con lentezza, trattandosi, non di persuadere à dirittura, la verità, che è chiarissima in questo affare, e con argomenti brevemente proposti presto si prova, mà di rimovere da gli animi, co'quali si tratta l'humor peccante dell' odio e dell' impegno, che è spetie di commotione d'affetto, opera, che secondo i precetti della Retorica, ricerca spatio, lunghezza e maturità. An. 1670.

Di Vostra Eminenza humilissimo, obligatissimo, e devotissimo Servitore. Stefano Gradi.

(Albertr. ex codice Manuscripto Bibliothecae Principum Alteriorum Romae.)

CXVIII.

Ritratto della Moscovia consacrato all Eminentissimo e reverendissimo Sig. Card. Altieri. da C. M. V. D. C. D. G

Начерталіе Московіи, посвященное Кардиналу Альтіе-ри, сочинителемъ, скрывшимъ свое имя подъ монограммами: C. M. V. D. C. D. G. An. 1672.

Ritratto della Moscovia.

Ristretto geografico, historico e genealogico del gran Ducato o sia Impero di Moscovia.

Con maggior ragione chiamasi da Moscoviti, Persiani et altre nationi la Moscovia col nome d'Impero e Monarchia, che da noi con quello di Gran Ducato, poiche contiene il piu vasto et

An. 1672. assoluto dominio, che vantar si possa frà Prencipi Europei e Christiani, con più d'un regno à i confini dell' Asia, aggionto col valore dell' armi, alla potenza formidabile di questa Monarchia, che ben merita tal nome, si per la smisurata ampiezza delle provincie e regni che la compongono, si per la suprema et illimitata autorità de dominanti sopra le vite e sostanze de' sudditi, da quali col nome di Czar ò sia Cesáre, non solo vengono chiamati, mà con attributi quasi divini, poco men che adorati, stimando, che tutta la loro felicità unicamente consista, nel conformarsi à voleri di Dio e del loro Prencipe, ò propitio, ò pur severo e terribile lo sperimentino.

Per rappresentare in pochi fogli la vastità di tal Monarchia e dare à conoscere la qualità de suoi Sovrani, sino à tempi presenti, scorrerò colla possibile brevità, ciò che spetta al sito, confini, provincie, regni, monti, laghi, fiumi, qualità de' paesi, costumi de popoli, religione, forza, potenza, richezze, governo, genealogia, e breve historia de' regnanti, con qualche riflesso sopra le loro massime, ultime guerre co' Polacchi, rivolutioni intestine e disturbi presenti colla Monarchia Ottomana, che gli obligano, à far ogni sforzo d'unire non solo le proprie forze, mà ancora di tentare, se mai fosse possibile, l'unione de gli animi et armi Christiane, contro chi, non più rode mà divora et ingoja hormai il rimanente della Christianità, mediante la missione de suoi ministri à piedi del Vicario di Christo, et alle Corti principali Cattoliche e Protestanti potenze.

Sito. Confini e provincie del Moscovita.

Quanto frà il seno Livonico, Finnico, il mar bianco, Norvegico e glaciale, la palude Meotide e Tartaria Crimense, il mar Caspio o sia Ircano, la Persia et i Gran Tartari Zagatai ne' vasti deserti dell' Asia; quanto frà i fiumi Borysthene verso la Lithvania et Vcraina, il Tanai verso i Tartari Crimensi e Precopensi, la Volga et il Gran fiume Oby frà i Tartari Nagai e Calmucchi si contiene, tutto signoreggia, con dominio non mai interrotto, mà sempre congionto il Czar o sia Gran Duca, spaccio di 30 e più gradi in lunghezza, 18 e molto più in larghezza.

Confina a Levante, per mezzo de regni di Casan et Astracan col Persiano, dilungandossi pure per vastissimo tratto, verso le maggiori Asiatiche orde. A Ponente colla Litvania, Livonia, Ingria, Carelia, seno Livonico, Finnico o Ruthenico colla corona Suedese. A mezzogiorno colla Tartaria Precopense o sia Taurica Chersoneso, Palude Meotide, Ucraina, Polesia, Volinia, et altre provincie del regno di Polonia. E finalmente à Settentrione col mare bianco e glaciale, lasciando à sinistra la Norvegia, sebene non picciola parte di essa, cioè della Lapia Rutenica al suo impero obbedisce, et alla destra i poco conosciuti lidi della nuova Zembla e del Grande Tartarico Oceano.

Si che il sito di questo Impero chiama i riflessi et attentioni del dominante verso le formidabili potenze Europee di Polonia, Svecia e Cam de' piccioli Tartari detti Precopensi o Crimensi. E le Asiatiche de' Gran Tartari e Persiani, à quali ben puo aggiungersi la monarchia Ottomana per cagione de' Circassi, sudditi in gran parte del Moscovita, confinanti colla Mingrelia et altre Turchesche provincie, stendendosi dal mare Caspio sino alle vicinanze dell' Euxino; mà molto più per l'acquisto novellamente fatto dagli Ottomani in Europa della gelossima piazza di Camienietz, gran parte della Podolia e parte dell' Ucraina, che ha destate ultimamente le lagrime e lo sdegno del Gran Duca per lo pericolo della gran città di Kiovia, e di quel tratto dell' Ucraina, rapita da

lui nelle ultime guerre alla Corona di Polonia.

Onde frà le sventurate jatture, che ogni giorno va facendo la Christianità, questo bene havrà della divina Providenza nuovamente conseguito, che alla potenza Maomettana sarassi aggiunto nelle parti dell' Europa un novello potentissimo confinante e nemico.

Puo similmente, (per non parlare del Duca di Curlandia feudatario di Polonia) l'Elettore di Brandenburgo chiamarsi, se non confinante immediato, almeno vicinissimo al Moscovita, poiche possiede la Gran Provincia della Prussia Ducale, ridotta ne' nostri giorni in sovranità totalmente independente, la qual stendendosi nell' estremità del mar Baltico, et avviccinandosi al Livonico e Finnico, meritamente puo dirsi confine del Rutenico Impero.

Col nome di Russia bianca s'intendono le provintie quasi tutte, almeno le Europee, che costituiscono questo gran corpo. Dissi bianca à distintione della nera posseduta da Polacchi, se ben protesa da Moscoviti, mà oggidi agonizzante, per lo pericolo estremo di Leopoli sua capitale, poco men che soggiogata da Turchi, il giogo et il sacco de' quali, vittoriosi di Camienietz riscatto ultimamente, colla promessa di grosse summe di contante, e consegna di molti ostaggi, che tuttavia implorano la fede e la pietà della Corona, frà le minaccie e strapazzi di quei barbari.

Col nome di Sarmatia chiamavansi gia queste regioni, poiche contengossi frà esse in gran parte i Sarmati Europei, Basilii, Iperborei e Modoqui, i Sarmati Ippofagi, Ziacati, Sardeni, Asei, Perierbidi, Fitorografi, Matteri, Roxolani, da Tolomeo descritti, et altri Asiatici, di quà e di là delle sponde del Tanai. Oltre alle quali provincie contien pur quest' Impero le terre gran parte incognite della Permia, Iuria e Iugoria.

Prevale pero ne nostri tempi il nome di Moscovia, e quale ne sia l'etimologia bastami il dire, che col nome di Moscua chiamossi la citta capitale, sede dell' Impero, da che vi fù trasferita la residenza da quella di Volodimira. Nome forse imprestatoli dal picciolo fiume Moscua, che l'inaffia. An. 1672.

Dividonse questi provincie in molti ducati principati e paesi, ma principalmente nella Moscovia o Russia propria, ducato Severiense, di Smolensco ultimamento acquistato, grande e picciolo Novogrod, Plescovia, Lapia, Vologda, Volodimera, Preslavia, Iaroslavia, Ceremissi, Mordua, Rezan e Cassier nell' Europa. A quali si puo aggiungere il Palatinato di Kiovia, e gran parte dell' Ucraina, se non smembrata totalmente della Polonia, almeno rilasciata a Moscoviti con quella metropoli, doppo le ultime guerre e recentissimi trattati per lo spatio di anni tredeci, nel che rifletto di passagio alla dispositione del Cielo benigna a Christiani, poiche nelle ultime invasioni Turchesche ha verebbe infallibilmente ceduto questa importantissima metropoli, non meno che il vicino Camienietz, alla forza terribile de' Turchi, se dalla debolezza Polacca havesse convenuto mendicare la diffesa, e non più presto dalla potenza de' Moscoviti, hoggidi più accreditata, e perciò o più temuta, o almeno considerata da gli Ottomani.

Nell' Asia poi s'annoveranno le provincie di Viatka, Permia, Iugria, Petzora, Samojeda e nova Zembla, Lucomoria, Vogolizi, Obdora, Condora, Siberia, ove si rilegano i malefattori per popolarla, popoli Trinqueoessi, Tartari Circassi e Regni di Casan et Astracan fra i fiumi Tanai e' Volga, co' Tartari pure Zavolgani, Nogai, Cosacchi Asiani, Schibanski, Zarizi, Calmuki, Iurgiensi e Chirgiessi, che tutti s'annoverano fra le Orde o popolationi de' Tartari Asiatici del Moscovito Impero.

An. 1672. Monti. Laghi. Fiumi e qualità de paesi.

Abbenche disteso quasi tutto in vaste pianure paja l'impero Moscovitico, non mancano però nelle di lui parti Settentrionali monte altissimi, oltre il fiume Peczora, chimati gia Rifei ó Iperborei, che i paesani appellano Stolpe, cioè colonne del mondo, per la smisurata altezza, canchi di nevi e di giacci, che costeggiano i fiumi Peczora e Duina, sino alla loro imboccatura.

Mà più vi abbondano i laghi, e tali uni simiglianti per la vastità à piccioli mari; come quello di Ivanow nella provincia di Rezan, non meno lungo di 500 miglia. Quello di Ladoga lungo più di 300. Quello di Onega, di Biellozor, il Men, e molti altri minori verso il Settentrione, abbondanti tutti maravigliosamente di pesci.

Quanto a fiumi, principali sono il Tanai, la Volga, l'Ovat, le due Duine, il Boristhene, la Vasa, Ska, Uppa, Neglina, Ugla, Oka, Narva, Scosna, Sem e Moscua. Ma principalissimi sono l'Oby et Ienissea.

Il Tanai, chiamato Don dalli Russiani, esce dal lago Ivanòw, separa l'Asia dall' Europa, divide i paesi di Kasan et Astrakan accostandosi alla Volga, indi rivolgendo il corso, scarica nelle paludi Meotidi, chiamate mari delle Giabache, alle sponde della citta di Asow, che è la famosa Tana celebre per commercii Veneti a cinque giornate del Isthmo della Taûrica Chersoneso. Alle sponde di questò fiume spieganse campagne e pratarie gioconde et ugualmente fertili.

La Volga vien partorita dalle palude di Fornù nella selva di Worewski, scorre molte città, come Twer, Cassin, Clopia, Uglitz, Morom, Nissi-Novogrod, Wasiligrod, separa li Tartari Morduani dalli Crimensi, quelli di Casan da quelli di Nagai, quelli d'Astracan da quelli di Crim, e finalment radendo le mura del castello d'Astracan, si getta nel mare Caspio, per settante due bocche e rami, frà li quali contiansi gran parte del Regno d'Astracan. Famosa è la navigatione, che dalla città Reale di Moscua si è in questo secolo instituita sino al detto mare Caspio, d'immenza distanza, per mezzo del fiume Moscua, che scaricandosi in un altro fiume, si getta poi nella Volga, con alto nome chiamata Rha. Difficile però non meno che lunga e disaggiosa riusci alli celebri Ambasciatori del Duca di Holsatia, Crusio e Bruchman spediti con regio et inaudito apparato da quel Prencipe al Rè di Persia, per aprire per questa via, lasciata quella delli Oceani, nuovo commercio di sete et altri panni con quel Rè à traverso del mare Caspio, Moscovia, Livonia e mare Baltico, come riferisce l'erudito Oleario Segretario di quell' Ambasciata, che riusci d'inestimabile dispendio, gran disturbo, niun profitto e molta vergogna à chi l'intraprese. Abbenche innumerabili fiumi tributino le loro onde in si vasto corso alla Volga, s'incontrano però frequentissime secche, che inarenano i legni per i frequenti monticelli d'arena, formati hor quà, hor là, a cappriccio del onde, e de venti, di modo, che solo a piccioli navilii è permesso l'ingresso nel mare Caspio, attesa massime la scarsezza del fiume diviso e smembrato in tanti rami, con non picciolo danno della navigatione. Tentarono in questi ultimi anni alquanti negotianti Olandesi d'escavare l'alveo del principale ramo, et in fatti gia con grossi vascelli armati di molte artiglierie si navigava. Ma nella ribellione poco fa seguita di Stefano Razin, in quei contorni, contro il moderno regnante Alessio Michailovitz, rimasero predati et incendiati i vascelli, e rovinata quella principiante navigatione.

La Duina Livonica nasce da un lago del medesimo nome non molto lungi dal Borystheue,

tocca la città di Vitepsco, Polosco, Dunemburgo, Riga, capitale della Livonia, e sbocca vicino a Dunemunda nel seno, ò sia nel mare Livonico.

La Duina Russiana si forma da i due fiumi Succana e Iug vicino à Vologda, bagna le città di Todmar, Ustingha, Colmagor, e per sette bocche si scarica nel mare bianco ò sia del Nort vicino à S. Michele Archangelo, famose emporio delli Suedesi, Danesi, Olandesi et Inglesi, che fatto il giro della Norvegia, con vasta navigatione vi approdano.

Il Lovet sorge dal lago di Fornù, si getta nel lago d'Ilmen. tocca Novogrod, e dopo qualche corso, si scarica nel gran lago di Ladoga, alla famosa città e porto di S. Nicolò, ove per il mare Baltico e senno Finnico, non lungi della città di Nottemburgo, sboccano i legni Settentrionali.

Il Boristhene, con altro nome detto Nieper nasce dalla selva di Wolkoski, vicino al monastero della Trinità, tocca la città di Viesmo, Dorohobuza, Smolensco, scorre il G. Ducato di Lithvania e l'Ucraina, tocca la città di Mohilova et altri minori, la metropoli di Kiovia, il paesi di Cosacchi Zaporoviani, cosi detti dalli scogli numerosi et isolette di quel fiume, che servono di ricovero et asilo all' essercito Zaporoviano, istituito gia per la difesa de' confini a servigio della Corona di Polonia, ma poscia ribellatosi sotto il Generale Bogdano Chmielnicki con tutta la natione bellicosissima de' Cosacchi contro il Rè Ladislao, indi contro Casimiro fratello e succecssore, e finalmente sotto i perfidi Generali Sirko pecorajo, et il medemo Doroszenko, contro il presente Rè Michele Wisniowiecki, a cui però serve fedele, con parte de' Cosacchi il Generale Hanenko. Ma i Turchi godendo al solito delle divisioni Christiane, chiamati dal Doroszenko, hanno piantato le insegne vittoriose, non solo nell' importantissima Ucraina, ma ancora nella Podolia vicina in gran parte assogettata colla famosa piazza di Caminietz, con imminente e quasi inevitabile rovina e perdita della Russia nera e della Polonia stessa, come troppo ci attestano, le non ancora passate agonie delle capitali citta di Leopoli e Cracovia, sino alle quali arrivano i lampi; e piaccia a Dio non giungano i fulmini delle sciable Ottomane. An. 1672.

La Vasa nasce da una palude vicino alla Volga, et al lago Bialosor, tocca il castello di Svezogorod, indi' si getta nella Volga.

Il Ska, o sia Skit nasce insieme col Tanai dal lago di Vanù, riceve i fiume Uppa et Oppa, et si scarica in quello di Ocha.

La Neglina nasce vicino alla citta di Twer, dieci otto leghe di là da Moscua, indi s'unisce all' Ocha.

L'Ugra sorge vicino a Dorohobuz, scorre un gran deserto tra Vorotin et Coluga, et si unisce all' Ocha.

L'Ocha esce da un gran lago nel Prencipato dt Rezan, tocca la città di Rezan, Worotin, Orlù, Alexi, Coluga, Cassin, Morom, e vicino alla citta di Nissi-Novogorod, si getta nella Volga.

La Nerva esce da lago di Guzdin, da Latini detto Pelas, riceve i fiumi di Plescovia e Vilecadeka' e vicino a Iwanogorod, si getta nel sino Fennico.

Il Sem et la Scosna nascono dalla medesima origine dell' Occa. Quello tocca il Prencipato di Severia, bagna le citta di Potivole et Cernicovia, e sotto Chiovia gettasi nel Boristhene, ma questa con altro corso si scarica nel Tanai.

La Moscua sorge vicino alla citta di Twer, dieci otto leghe sopra la citta di questo nome la quale bagna, e sei legge sotto ad essa, gettasi nell' Ocha, la qualle poi scaricandosi nella Volga, come si è detto, fa, che dalla Regia Moscovitica si naviga sino al Caspio.

An. 1672. L'Oby uno de' massimi fiumi non solo della Moscovia, ma del mondo, e che perciò gareggia colla Volga, esce dal lago di Kitai, ne i vasti deserti della Gran Tartaria, non lungi della China, entra nel lago di Grustina, riceve il fiume Margo frà i Tartari Cosacchi, costeggia le Orde de' Tartari Nogai e Calmuchi à sinistra, et alla destra le vaste provincie di Iugoria e Lucomoria. Riceve i tributi de' fiumi Protaca e Tobol, che riceve ò dà il nome alla città di Tobol, metropoli della Siberia. Bagna la città di Sacco ò sia Conzin, divide la provincia di Obdora, Samojeda, Tinguessa e Molgomesa, e finalmente con vastissimo alveo di settanta e più miglia, gettà si vicino all' Isola de Bellori-Ostrow nel grande Ocean Tartarico, non lungi dalla Nuova Zembla.

Il Iennisse, per quanto si crede, nasce dalle montagne Sichie, non molto lungi dal monte Imaus, ne' deserti dell' Asiatica Tartaria, assai vicino al fiume Oby et al lago e città de Combalich. Scorre per incognite selve, riceve il fiume Cassima, inaffia i popoli Tinguessi, e nel medemo Oceano Tartarico s'abbissa.

Molti altri minori fiumi arrichiscono ò impediscono quest' Impero, che sarebbe opportunissimo alla navigatione, et à congiongere et incivilire popoli si remoti e barbari, se à vantaggi della natura s'aggiongessero, come frà noi, quelli dell' arte.

Conforme alla diversità de' siti e climi diverse ancora sono le qualità de' fondi e terreni. Non corrisponde la quantità del popolo alla vastità della terra, gran parte ingombrata da selve, abissata in profondi laghi, impedita da paludi.

Prova ambi gli estremi del freddo nel verno, e della state, che si ponno dire le uniche sue stagioni. Quella sempre nevosa et aggiacciata; questa per la lunghezza smisurata de' giorni e l'ardenza de' raggi solari intolerabilmente cocente.

Universalmente però abbondante riesce il terreno di fromenti, segale, orzi, et ogni genere di legumi, cerase, pere, mele, noci, e grossissimi meloni, sino al peso di quaranta e cinquanta libre, per lo più di sana e saporita sostanza.

Fecondissimi sono i pascoli di quelle, non men felici che vaste praterie, che nutriscono perciò incredibile quantita di cavalli pecore et armenti. E pure, non so perche vi prohibiscono, non meno che nella Sicilia et altri paesi al macello i vitelli, ma forsi sara per non sottrarli all' aratro.

E indicibile la quantita de pesci grandi e minuti conservati in quei numerosi fiumi, che se ne ponno chiamar vivai, ma spetialmente la Volga richissima di Storioni, da quali si cavano, con infinito guadagno, Caviarí, che per l'Asia, e per l'Europa tutta si smaltiscono, e che, a mia credere, potrebbonsi, si vi si applicasse, condurre nella nostra Italia, insieme con altre merci, per via molto più breve e meno dispendiosa, di quella si prattica. Ma non mi giova, lo stendermi più et ingrossire maggiormente questo ristretto.

Non meno benigna dimostrasi l'aria con l'infiniti volatiti, domestici e selvaggi, pernici, fagiani, polli, oche e cigni, che arrichischonole mense, etiam dio de' Plebei, per il loro vile prezzo.

Garregiano con questi i quadrupedi, si delle campagne lavorate, che delle selve, cervi, castori, che somministrano ricche et pretiose lane per i cappelli di Signori Christiani, alci di statura et corna maggiori de' cervi, gran bestie, martori, zibellini et volpi nere, che fanno la maggior ricchezza di quei popoli, per lo gran spaccio che ne fanno alle nationi straniere, a quali et altri miti et giovevoli quadrupedi fan contrapunto, i lupi, orsi, et altre fiere, habi-

tatrici delle selve, che bene spesso armate dalla fame, fanno stragge de' passaggieri.

Richissime poi sono le selve, non solo di smisurati legni, per formare navilii, casi et palagii, che per lo più di questa sola materia si compongono, ma ancora per il fuoco, necessario antidoto dalla provida natura somministrato a quei lunghi et acuti freddi.

Non dalle fiere sole et da volanti si popolano le selve, ma da frequentissime habitationi di città et villaggi in ogne parte sparsi, con gran commodo de' passaggieri, atterrandosi da gli habitanti per vasti tratti i boschi, per dar luogo a i seminati, mentre in quelli grati et abbondanti pascoli ritrovano, per i freschi e pingui herbaggi, gli animali si domestici che fieri.

Ma il maggior tesoro delle selve, forsi perciò non meno utili che le campagne, consiste nelle cere e nel miele spontaneamente stillato dalle api nel concavo di quei smisurati alberi. Onde per i pascoli, che nutriscono tanti armenti, et per il miele che serve di cibo et bevanda a gli huomini, chiamata idromiele, si può, non senza ragione, dire della Moscovia, quantunque da gl'ignoranti venga figurata horrida e priva de' doni della natura, che quella terra scorre latte e miele.

Alle sponde della Volga e ne i paesi di Samara, tra la Volga et il Tanai', nasce una specie di meloni, chiamati agnelli, per la simiglianza che hanno con questo animale in tutte le sue parti; onde questo frutto ò pianta, detta dagli habitanti *baraniec*, può chiamarsi animale zoofito, cioè piant-animale. Tiene la radice all' umbellico, è ricoperto d'una morbidissima lana, che poi tessuta serve a i veli finissimi per il capo delle donne. In vece delle corna, tiene duoi ciuffi di delicatissimo pelo. Quanta herba verde gli cresce attorno, tutta la divora col succhiarne il sugo, col mezzo delle sue radici, il che chiamassi da gli habitanti pascolare. E quando manca il pascolo dell' herba, muore subito l'agnello, il quale non meno che il quadrupede animato, viene ghiottamente ricercato e divorato dalli lupi. Alle sponde medesime della Volga raccogliesi in gran copia il Rheobarbaro. An. 1672.

Maravigliosa è l'abbondanza de frumenti di tutta la Russia, in cui, come anco nella Livonia, Ingermania e Carelia et altre provincie settentrionali, solo si semina nel mese di Giugno, per i lungi freddi e giacci. Ma nella state cosi ardente è il sole, da cui raggi quasi sempre vien illuminato l'orizonte, che in sette ò otto settimane crescono, nascono, maturano, e si raccolgano le biade.

Per l'imperitia de gli habitanti, da poco tempo in qua, vi si veggono fiori et herbe rare introdottevi da Tedeschi.

Abbenche non si trovano in si ampio dominio miniere d'oro e d'argento, ma solo di ferro, abbondatissimo però ne' publici erarii et anco ne' privati vedesi l'oro et l'argento, merce che da tutte le nationi se li tributa, in cambio delle merci, ma dalla Moscovia non se ne permette l'estrattione.

Sono si copiose le selve di cere e di miele, che niuna regione puo contenderli in questa parte il primato. Caduto inavedutamente un contadino da i rami d'un vasto albero nel concavo del medesimo, come in un abisso di miele, vi restò sino al collo, senza poterne uscire, per più giorni cibandosi solo di miele, sin tanto, che portata dal caso in quel medesimo luogo un' orsa, afferratoseli il contadino, ne venne à viva forza cavato e liberato, non solo da ceppi e da la prigione, mà anco dalla morte, non mai dolce, ancorche di miele.

Nell' estremità più settentrionali di quest impero, hanno gli habitanti un giorno di trè mesi, senz' alcuna notte, e sono Maggio, Giugno e Luglio; sicome una notte d'altretanti mesi, cioè Novembre, Decembre e Gennajo.

An. 1672. Nel Febrajo i giorni sono molto piccioli, ma à poco, à poco, si vanno allungando. E nell' Agosto le notti molto brevi, e poscia col tempo si dilungano. In alcuni siti verso a 66 gradi e 30 minuti d'elevatione di Polo, il giorno è di due mesi, e la notte d'altretanti. In altri il giorno e la notte vanno a proporzione della maggior, ò minor distanza del Polo, crescendo, o scemando. Vivande solite de' Moscoviti, oltre alle carni e pesci, massime salati e ben puzzolenti, che sono le loro delitie, sono le rape, cavoli, cucumeri, cipolle, e sopra tutto il caviaro. La bevanda si è il *Quas*, spetie di birra imperfetta, e l'hidromiele composto d'acqua e miele, come anco di cerase, fragole, more e simili.

Le persone però qualificate non mancano di vino di Spagna, Candia, Francia, Reno e Neccaro. Communissimo però è l'uso dell' acquavita, estratta non solo dal vino, ma dalla birra et altri liquori, de' quali quella pazza plebe è ghiottissima, e frequentissimamente s'ubriaca. E da tal vitio ne meno sono esenti gran Signori, a segno, che nel 1608, un Ambasciatore Moscovita inviato al Rè Carlo di Suetia, tant' acquavita bebbe prima d'andare all' audienza, che fù trovato morto, onde in vece di condursi ad esporre l'ambasciata, fù portato alla sepoltura.

Nelle provincie o più settentrionali, o più barbare, et incolte, sterili sono le campagne, sì per il proprio difetto, sì per quello degli habitanti.

Il paese della Lapia Orientale sottoposta al Gran Duca di Moscovia, a distintione dell' Occidentale detta Scrifinia, che obbedisce alla Corona di Suetia, confina col gran mare glaciale, detto mare bianco, e per la gran vicinanza col polo, ha un giorno perpetuo di mille hore nel solstitio estivo, et una notte di mille hore nel solstitio dell' inverno. Ben è vero, che nel giorno il sole rimane ingombrato d'una spessa nube di venti e venti hore. Vi sono laghi sù quei monti lunghi 300 e larghi 120 miglia, abbondatissimi di pesci, gran quantita d'uccelli et animali selvaggi, particolarmente di rengiferi, spetie di cervi, ma più veloci, più alti et più forti. Le loro corna sono più larghe, et in mezzo d'esse, tengono il terzo più picciolo, con molti minori rami. Del loro crine. unghie, latte, pelo, pelle, nervi, osa, corna, carne, in mille usi, e per lo vitto, e per il vestito se ne vagliono, servendo pure a trarre i loro carri. Che percio s'addomesticano et assuefanno al giogo. Onde pare, che il Settentrione non invidi al oriente felice la sua pianta Indiana, in cui tengono i popoli ricchissimo tesoro, et un intiero magazeno di robbe e vettovaglie, per il vitto, vestito, et altri usi.

Per conchiudere questo capo, aggiongerò solo, che privileggiati sopra ogni altro tratto sono i paesi orientali, che s'avvicinano alle Paludi Meotidi et alla Taurica Chersoneso, sull' imboccatura del Tanai, poiche a distintione e meraviglia de gli altri, vi crescono abbondanti, e vi maturono saporite le uve, se bene dalla ferocia de gli habitanti, in tutto simiglianti a i Tartari, contenti in vece di moscati e malvasie, di latti acerbi e del sangue delle loro cavalle, che spinano e forano col ferro aguzzato dalla sete, si trascurano tali delizie e morbidezze.

Costumi de popoli e religione.

La statura è per lo più mezzana e quadra, ma i corpi sono robusti, le coscie curte, il ventre grande, la barba lunga. Principal essercitio si è la guerra, i cui disaggi e fatiche con mirabile costanza sofferiscono. Crudeli, inhospiti, e per lo più incivili. Ma al maggior segno astuti, impudenti, ostinati e presuntuosi. Deditissimi al senso, non servendo i loro giacci se non a

concentrare e maggiormente accendere nelle loro viscere il fuoco. Sottoposti, come gia accennai, all' ubbriachezza, e fetenti per lo più di tabacco à fumo in cui spendono etiamdio i mendici, più che nel pane, quantunque rigide contra ciò sieno le leggi e severi i castighi.

Nudriti nell' ignoranza, appena sapendo leggere è scrivere, fomentano con pazzi concetti la loro albagia. I loro trattenimenti, festini e conversationi mancano di civiltà, mà le loro parole dishoneste e brutali, che mostrano qual sia il terreno, che tramanda si appestate esalationi.

Stimano arte e gentilezza l'ingannare nel contratare e mercantare, affermando dovere il mercante valersi dell' ingegno e dell' industria; che però havendo un Olandese bruttamente supplantato un Moscovita, questi non solamente non s'offese, ma altamente lodatolo, pregolo, volerlo associare seco nel negotio, per imparare da lui qualche bel colpo e tratto da maestro.

Communi percio sono i latrocinii, anchorche dalle leghi si publicano per delitti più ch'enormi.

Communissime anco le calumnie, e sotto il tiranno Gioanne Basilovitz, bastava essere accusato di lesa Maesta', per provare subito il più atroce castigo.

Usano profumi, e' contro il freddo si vagliono di pomi di rame, che ripieni d'acqua calda lungamente conservano il calore. L'usura è frequente, e ne meno se ne vergognano i monaci e sacerdoti.

Nato questo popolo nella schiavitù, non s'offende della frusta e del bastone de' Bojari e Gran Signori, quali à due ginocchia riveriscono, et colle mani giunte colmano di gratie, ancorche ben sferzati e meglio bastonati.

Gli arredi et addobbi de' plebei sono, alcuni pochi vasi di legno ò creta, per l'uso della cucina e della tavola. Et i villani ò habitanti di borghi tengono ne la medema stanza col padrone e la padrona, il bue e la vacca, et i più sordidi animali. An. 1672.

Le persone di conto fanno gran pompa d'habiti e di schiavi, molto spendendo in ori, gioje, drappi d'oro, armi pretiose, e sopra il tutto ne' convitti, ove ne' soli liquori e vini più pretiosi profondano somme eccedenti.

I veluti e panni d'oro sono i vestimenti più communi dei knez, Bojari, e consiglieri di stato, con alamari d'oro, e berettoni foderati di pretiosissime pelli d'armelino, martori e volpi nere, arricchiti di diamante, perle e rubini.

Anco più pomposi, mà più gentili e graziosi sono gli abbigliamenti delle donne e donzelle qualificate, sfavillanti d'oro e di gemme. Ne à questo sesso e scarsa di gratie la natura, si nella Russia, che ne' più remoti confini del Tanai e Volga, ove riferisce l'Oleario haverle vedute per lo più di vaghissime fattezze, e di vivo e candido colore adorne.

Sopra tutti i prencipi del mondo, superbo e fastoso compare il Gran Duca, quando nel suo maestoso trono, dando à gli Ambasciatori stranieri audienza, si fà vedere come un sole, tutto raggiante di gioje d'inestimabile valore, che ricuoprono, non che adornano il manto, la beretta, e la corona Imperiale. Riferisce un autore, haverlo un giorno veduto con un gran rubino sopra la fronte, che riluceva quanto una face.

Ma' ne' banchetti Imperiali, più s'ammira la profusione, che la magnificenza. Servivano (dice l'Ambasciatore Pernstein) che appunto è l'autore da me poco fà citato, cento gentilhuomini, che ad ogni portata e mutazione, recavano cento piatti d'oro alla tavola del Gran Duca, corteggiata da 300 gentilhuomini vestiti di super-

An. 1672. bissime vesti d'oro e d'argento, tempestate di perle et altre gioje le quali si usano lunghe alla Greca, e di tutti i colori, eccettuati i Sacerdoti, che le portano nere, con una tavoletta pendente al collo, in cui sono scritti i precetti del decalogo.

Non hanno collegii nè università, come riflette il Possevino, mà scuole da leggere e scrivere i Vangelii, atti degli Apostoli, le loro Croniche, e l'Omelie di qualche santo, specialmente di San Giovanni Chrisostomo, di cui sono divotissimi, come anco di S. Niccolò di Mirra e della Beatissima Vergine, le cui imagini, se bene rozze, tengonsi da tutti in ogni stanza et angolo delle case.

Curiose e stravaganti sono li forme delle loro nozze. Pone il parocho sopra le teste de sposi un mazzo d'absintio e le benedice, indi beve alla loro sanità in una tazza di legno indorato, e li corrispondono quelli, dipoi lo sposo, gettata à terra la tazza la calpesta, e priega il cielo che il medemo avvenga à tutti quelli, che tentaranno di seminare zizanie, trà esso e la sposa. Riceve poscia da gli assistenti alquanti doni, e consideratili in disparte, rimanda quelli che non li piacciono.

Quando i Duchi e Prencipi, cioè i Knez e Bojari maritano i loro figli, una donna per parte della sposa portasi à casa dello sposo, per apparrechiarvi il letto nutiale. L'accompagnano cento servitori colle cose necessarie per il letto e 40 per la camera sopra il capo. Alzasi il letto sopra fasci di segale circondati da molte botti piene di formento, orzo et avena. Sul tardi parte lo sposo accompagnato dal parentado, col Sacerdote à cavallo, che deve benedirlo. Gionto à casa della sposa, vien ricevuto da tutti i suoi parenti, che l'invitano à sedere à mensa. Vi si servano trè piatti, de quali niuno tocca. In capo resta vacante un luogo per lo sposo, mà mentre si trattiene coi parenti della sposa, viene il posto occupato da un fanciullo, il quale non cede il luogo, se non à forza di presenti. Preso il posto dallo sposo, conducesi la sposa superbamente abbigliata, con la faccia ricoperta d'un velo. Si colloca vicino al marito, mà acciò non si possano vedere, si frapone un velo di seta cremesina, tenuto da due fanciulli. All'hora compare l'aja, ò governante della sposa, l'intreccia i capelli e li stringe con due nodi, li pone sul capo la corona di foglie d'oro e d'argento, e l'adorna con gli altri ornamenti nutiali, e fra essi di pretiosi pendenti da orecchie, di grosse perle, che pendono sino al seno. La veste riccamente d'oro e fregiata di perle. Le scarpe sono alte, a segno, che difficilmente reggonsi i piedi. Dalla medema aja s'adorna con giojelli e galanterie, anco lo sposo, mentre le donne salite sopra banchi stanno cantando. Entrano poscia due giovani riccamente vestiti portando un gran formaggio et alquanti pani, con molte pelli di martori, dalla parte dello sposo; altretanto fassi da quella della sposa. Si va al tempio col sacerdote ben spesso carico del vino delle nozze e leggiero di capo. Si benediscono i sposi, fatta l'offerta di pesci, frittumi e pasticci, prese dal sacerdote fra le sue mani quelle del sposo e della sposa, e dato l'assenso, s'incoronano da esso con foglie di ruta, dicendo; crescete e moltiplicate, ciò che Dio congionse l'huomo non separi. Portasi il vino, e tracanate dal sacerdote trè tazze, come anco dalli sposi, si getta dallo sposo la tazza in terra, e si calpesta, come di sopra si diceva. Doppo questo, le donne spargono sopra il capo de sposi grani di lino e canapo, traggono per le vesti la sposa, come se dal marito separar la volessero, ma indarno. Ritornati a casa, si conduce lo sposo nella camera della sposa da sei giovinetti, con altretanti faci accese, e' per la prima volta svelata si vede da lui il volto della sposa. Indi si sede a tavola, gettasi dallo sposo dietro le

spalle una coscia ò ala di volatile arrostito e mangiasi l'altra, con molte altre tediose stravaganze, chè qui si tralasciano.

Crede il volgo dell' altre nationi, mà pazzamente, che le mogli de' Moscoviti, benche dame di alto conto, all' hora più si stimano, favorite, quando questi meglio giocano di bastone, misurando i gradi del loro amore, col numero e peso delle bastonate, ò delle sferzate. Et il Barclajo riferisce, che un Italiano maritato in Moscovia, con una giovane di buon garbo, amandola sopra modo, e percio con carezze e doni spesso lusingandola, ritrovolla un giorno tutta intrisa nelle lagrime. Interrogata del perche, rispos ella; so bene, che tu o caro mio sposo, punto non m'ami. Protestandi questi con vezzi et lusinghe il contrario, raddopiava colei i singhiozzi, col dire; io sò che tu non m'ami, poiche, da che sono teco, non hai degnato bastonarmi. Ne mai potea quietarsi, se con buona caparra di pugni et calci non s'obligava di spesso favorirla. E lo fece poscia con tal indiscretezza, che la mescinella ne mori.

La verità si è, che sono maltrattate da mariti, per le male e serpentine lingue ch'elle sono; et per essere molto sottoposte al vino, et assai inclinate à fare piacere à gli amici. Onde non troppo s'offendono della sferza e del bastone, come ben meritato. Se non vogliamo dire, ch'elle godono di provare i duri effetti della gelosia de' sposi, per la dolce cagione da cui proviene, ch'é il loro amore.

Lavasi da Moscoviti il corpo del defonto, si veste con camiscia nuova e bianca, con calze e calzoni di tela, e calzarii rossi e nuovi. E se lo permettono le facoltà, cuopresi la barra con veluto, ò colla di lui propria veste. Quattro donzelle precedono il cadavero col capo velato, risuonando l'aria de i loro gridi et urli, et sono como le prefiche, ò piangetrici antiche. Siegue il Sacerdote colla comitiva de parenti et amici. Aperta la sepoltura e la cassa, si licentiano dal defonto i congiunti di sangue e d'amistà, et il Sacerdote dopo lunghe cerimonie et orationi, pone frà le dita del cadavere un polizzino, che li dee servire come di passaporto per l'altro mondo, con queste parole; «Io sottocritto Ves- «covo ò sacerdote attesto, che il tale, portatore «delle presenti, hà vissuto fra noi da buon Chri- «stiano, professando la religione Greca, s'è «confessato, et ha ricevuta l'assolutione et «communione, ha honorato Dio et i suoi santi, «digiunato e pregato à suoi tempi, et ha rive- «rito me suo confessore. In fede di che, gli hò «spedite le presenti, acciò S. Pietro nel ve- «derle, gli apra la porta à godimenti eterni.» Hor abbenche non credono i Moscoviti nel purgatorio, pregano però per i defonti, stimando esservi luoghi differenti, ove l'anime aspettano la risurettione. An. 1672.

Quanto à la religione, professano i Russi e Moscoviti la Christiana, anzi scioccamente stimano essere i soli validamente battezati, e perciò ribattezzono i Christiani, che alla loro setta s'arrolano.

Di molte superstitioni però sono infetti, stimando, che la Vergine et i Santi non solo intercedano appresso Dio, ma effettivamente sono cagione immediate del loro bene, rendendo ad essi et alle loro imagini un' honore, non quale rendono i Christiani Cattolici, mà che pizzica d'idolatria. Niun opera stimano meritoria, se non quasi il solo fabbricare conventi e Chiese e profondere elemosini, et molto simili, che per brevità tralascio.

Vantansi, che S. Andrea partendo dalla Grecia per il Boristene portossi à spargere nelle loro regioni la luce del Vangelo, la quale poscia nell' inondationi de' Tartari e Pagani venne spenta sino al 989 incirca, quando il Gran Duca Volodimero vittorioso di quei gran paesi, abbracciò il battesimo, ricevendo da Basilio Im-

An 1672. peratore di Constantinopoli i Vescovi e Sacerdoti, che però originata da Greci la loro fede, a Greci cosi ostinatamente congionta si tiene. Onde frà gli altri errori, che separano quel grand impero dall' unità della vera Cattolica, Apostolica, Romana santissima Chiesa, negano costoro perfidamente la processione dello Spirito Santo dal Padre e dal Figlio, abjurano l'obbedienza al vero e Sovrano pastore della Chiesa universale, Vicario di Giesù Christo in terra, e negano il purgatorio.

Capo della loro Hierarchia è il Patriarcha, che tiene sotto di se quattro Metropolitani, altretanti Arcivescovi, e gran numero di Vescovi, Abbati, Preti e Monaci Basiliani, vestiti tutti di nero, mà con diverse foggie, conforme alla diversità de' gradi, tenendosi sopra ogni cosa in veneratione il beretino ò calota de' Sacerdoti, posto à loro sopra il capo da Vescovi, che li consacrano. Onde quando i Moscoviti vogliono bastonarli, tolgono prima dal loro capo con gran riverenza la calotà.

Maritansi i Sacerdoti mà non i Monaci e Vescovi, mà solo con vergini, ne mai passano a seconde nozze, pigliando ad litteram quelle parole dell Apostolo: *unius uxoris virum*.

Pretendono, sia legitima la loro hierarchia, e non interrotta la successione Apostolica in essi, poiche da primi Vescovi, che ne tempi di Basilo Imperatore mandò loro la Grecia, sinó à questi tempi, continuata hanno la discendenza legitima, de Vescovi e Sacerdoti, di mano in mano consacrati, onde consacrano validamente nella messa, e colla medema validità esercitano i Sacramenti, se bene non manca, chi ciò ha rivocato in dubbio, supponendo interrotta la predetta successione.

Suprema è l'autorità del Patriarca, e grandissima appresso tutti la veneratione, riconoscendo però l'autorità del Patriarca Constantinopolitano. Immense sono le rendite e vastissimi i poderi de gli Ecclesiastici e spetialmente de' Monaci, che per tutta la Moscovia tengono grandi e ricchi Monasterii, con ampiissime giurisdittioni simiglianti à principati, onde nelle publiche urgenze vengono tassati à contribuire ne gli esserciti reggimenti di fanteria e cavalleria.

La principale liturgia consiste nella lettura della Sacra scrittura, de vangeli, salmi, pregghiere con canto, et alle volte nell' omelie di San Giovanni Chrisostomo.

E vietato il disputare e discorrere di religione, per non sottoporla à i cavilli de gli astuti, et a gl'errori de gl'ignoranti.

Stimano tanto necessario il sonare le campane, che senza di esse tengono per non solennizate le feste.

Non solo nelle chiese, mà ovunque trovano croci et imagini, fanno orationi. Tengono tutti per sommamente necessarie nelle loro case e privati oratorii le imagini, à segno, che senza esse non riputarebbonsi Christiani, et avanti ad esse non s'ardirebbe commettere dishonestà, ò peccato alcuno, abbenche dal senso e dalla passione vi siano con ogni forza spinti. Onde le ricuoprono prima con qualche velo. Entrati nelle case, per le visite, non salutano alcuno, mà cercano per le stanze et angoli, ove è l'imagine, e ritrovatala, trè volte la salutano con queste parole; *Hospodi pomilui*; Signore habbiate pietà di me.

Confermavasi altre volte il Patriarcha di Moscovia da quello di Costantinopoli, doppo fattane l'elettione da gli Arcivescovi e Vescovi, ma doppo il Gran Duca Basilio padre di Giovanni, pare, che più non si richiede tal confermatione. Trè sono sotto di lui gli Arcivescovi, il principale de' quali è quello della granda Novogrod, gli altri sono di Susdal e Rostok. Quanto à Vescovi, dipendenti prima da gli Ar-

civescovi et indi dal Patriarcha, sono tanti quanti i principati.

Grandissimo è il numero de' Monaci, ma tutti, al dire di Possevino, Basiliani, se bene molto corrotta ne hanno la regola. Frequentissime pure sono i monasteri di Vergini seguaci di S. Antonio: L'ignoranza però è la dote, si de gli uni, che de gli altri.

E tale l'abominatione, in cui tengono li Cattolici et altri Christiani diversi dalla religione Greca scismatica, che quando il G. Duca dà audienza à gli Ambasciatori de loro prencipi tiene sempre vicino à se un bacile pieno d'acqua, per lavarsi subito doppo la loro partenza, come se macchiato si fosse dalla loro presenza. Et la maggior imprecatione, che facciano quei popoli, si è l'augurare à qualche d'uno la credenza de' Romani.

Celebrano la messa in lingua Moscovita, la quale deriva dalla Schiavona. Il loro sacrificio è trè volte più lungo che il nostro. Consacrano col pane fermentato, pongono nel calice tanto vino quanto acqua, e si servono dell' acqua calda, dicendo, che tale usci il sangue dal costato di Christo. Le parole della consecratione sono in tutto simili alle nostre, mà si proferiscono sopra un hostia la quale è in mezzo ad un pane d'orzo, con l'imagine del crocifisso. Poi havendola consacrata e consumata, si mette in pezzi quel pane, e si distribuisce à gli assistenti, non come corpo di Christo, mà come pane benedetto. Comunicano ambi le spetie, pane e vino, e danno la sacra hostia à i fanciulle di setti anni.

Hanno certe loro proprie feste, che durano una settimana intiera, come della Natività del Signore, all' Epifania; otto diorni dopo Pasqua, e certe altre, che precedono il giorno di San Pietro; Non hanno vigilie come i Cattolici, ma fanno la quaresima di sette settimane molto rigorosa. Digiunano pure dalli dieci di Novembre sino à Natale, e molti altri giorni avanti la festa di S. Pietro e di S. Paulo, e dell' Assuntione, come anco tutti i Venerdi dell' anno. An. 1672.

La principale delle loro solennità è quella della Domenica delle palmi, in cui il G. Duca udita la messa nella Chiesa della Madonna, s'incamina à quella di Gierusalemme, conducendo l'asino, sopra cui siede il Patriarca. I Vescovi. Monaci e Sacerdoti marchiano i primi riccamente vestiti. Sieguono due cavalli, che traggono un albero, sopra cui siedono quattro fanciulli vestiti di bianco, che gridano incessantemente Osanna in excelsis; Precedono trenta ò quaranta nobili fanciulli con vesti di scarlato le quali spargono per le strade calpestate dal Patriarca, che con una croce và benedicendo il popolo, e poi entrato nel tempio, dona 200 monete al G. Duca, per l'honore che gli hà fatto. Il medemo si prattica in tutte l'altre città e luoghi di Russia, ove il Vescovo ò paroco rappresenta il Patriarca, e il Giudici il Gran Duca.

Non tengono predicatori, mà semplicemente si legge da Preti la scrittura sacra, colle vite de Santi, ò qualche Omelia di S. Giovanni Chrisostomo ò altri Padri Greci. Fanno tutte le loro preghiere in piedi, ma qualche volta, orando abbassano la fronte sino à terra.

Tengono, che l'hostia consecrata il Giovedi Santò, sia di maggior efficacia e virtù, che l'altre; che quelli che si communicano, macchiati di colpa mortale non ricevono il corpo di Giesù Christo. Che l'estrema untione giova sola alla salute dell' anima e non del corpo, contro le parole espresse di S. Giacomo. Che non si pecca facendo usura, che non è necessaria la restitutione dell' altrui. E molti stimano non esser colpa mortale la semplice fornicatione, con molti altri errori, che li distinguono non solo dalli Cattolici, mà da gli altri Greci Scismatici, frà quali sciocco è quello, che morendo la mo-

An. 1672. glie d'un Sacerdote, cessa quello d'essere Sacerdote, come se dalla vita ò morte della consorte dipendesse il carattere Sacerdotale del marito.

Nel battezzare accendono quattro cerei sopra i quattro angoli della fonte, indi spegnendoli, battezzano in nome del Padre, del figlio e dello spirito santo, immergendo il bambino trè volte sino alla bocca, in cui pongono trè volte il sale, altretante segnandolo colla croce. Ungono poscia col sacro oglio la faccia, il petto, la schiena, et ambe le palmi delle mani. Et hanno per invalido il battesimo de gli altri Christiani, perche non immergono tutto il corpo nelle sacre onde.

Benedice il Patriarca due volte l'anno il fiume Moscua, cioè ne giorni dell' Epifania, e nell' asuntione della Vergine. Il simile fanno gli altri Sacerdoti, per tutti i fiumi dell' Impero. In tanto veggonsi huomini donne e cavalli attuffare nell' onde et immergervi etiamdio molt' imagini per santificarle.

Tolera il G. Duca nel suo Impero le Religioni Maomettane et anco de gl' Idolatri, anzi molte delle sue provincie dell' Asia professano Maometto, sicome i popoli più settentrionali anco ragiacciono nelle tenebre dell' Idolatria. Molti de medemi Moscoviti tengono et adorano spiriti diabolici chiamati Kolschi, che li servono e li danno molti avvisi, apparendo loro in forma humana, stimando, che detti spiriti habitano nelle legnaje destinate al fuoco, e portano loro vivande pretiose, ricevendo da essi in ricompensa molte novelle e molto formento, che rubbano da varie parti.

Permettansi à i Lutherani Tedeschi et ad heretici d'altre sette publici tempii ne borghi di Moscua et in altre città et se bene si tolerano i Cattolici massime mercanti et i soldati et i colonelli arrolati sotto quell' insegne, tuttavia si vietano loro publiche le Chiese, per il timore forsi che hanno, che dalla luce della vera religione venghino ecclissate l'altre e spenti gli errori dello scisma Greco; tanto più agevoli à convincersi, quanto che frà i Cattolici e Scismatici v'è minor dissimiglianza, che frà quelli e gli altri heretici.

Governo. Potenza. Forza e Ricchezze.

Monarchico è il governo e totalmente despotico et hereditario con tal assolutezza, che i più gran Signori si vantano d'essere Galopi, o siano schiavi del Gran Duca, il quale assume il nome, come dissi, di Czar o sia Cesare e di Gran Prencipe di tutti i Russi, con una turba d'altretanti titoli, quante sono le provintie, che l'obbediscono. Succede il figlio nella monarchia, e se muore il prencipe senza stirpe maschile, i più prossimi sono chiamati alla successione, et in mancanza del sangue regio eleggesi frà gran Signori della Russia il più capace, se qualche d'uno colla forza, e collo strepito delle armi, non vince quello delli voci.

Con gran pompa s'incorono nel tempio il novelle Principe, dal Patriarca con diadema tempestato di perle, e smaltato di diamanti e rubini, doppo brevi preci e ceremonie, e ricevuta la promessa di difendere la religione, amar Dio sopra omni cosa, come anco la giustitia e lo stato.

Tiene sovrana autorità, si nel temporale, che nello spirituale, sopra la vita e beni d'ogn' uno.

Confessano tutti, che nulla fà il Prencipe, se non per la volontà di Dio, di cui è l'essecutore. Opinione stabilita da i prelati et Ecclesiastici, à segno, che quelli soli stimansi salvi, che li sono fedeli sino à l'ultimo respiro, d'onde nasce la costanza, ne combattimenti e nelle difese delle piazze.

Brama ultima e maggiore di quei popoli si è di mirare gli occhi chiari di Sua Maestà; è voce publica, che quanto possiedono tutto è di Dio e del Gran Duca, la cui volontà è regola suprema di quella de' sudditi, da quali si pone poco meno in parallelo con quella di Dio, nel che, à mio credere consiste l'arsenale, il tesoro, la forza, potenza e sicurezza maggiore, di questi fortunati monarchi.

Sue sono tutte le terre che dona e toglie à suo piacere, onde chi le riceve serve à spese proprie in guerra et in pace. Abbenche molti portino i titoli di Knez, cioè di Duca di varie città o provincie, tutto pero hanno dalla mera liberalità del Prencipe, e dopo la loro morte il figlio o herede più congiunto di sangue, portasi alla corte, e prostrato al trono Imperiale, si protesta schiavo, e dalla pura gratia di Sua Maestà, riconosce il novello prencipato, e con egual sommissione lo ringratia, se ne vien privo. Talmente, che Maometto Gran Consigliero di Selimo Grand' Imperatore de' Turchi havendo saputo, che il Rè di Polonia haveva intrapresa la guerra contro il Moscovita, disse, meravigliarsi del di lui ardire, poiche il Turco et il Gran Duca soli nel mondo, erano Signori assoluti de' loro sudditi, è percio unicamente degni del nome di potenti.

Il di lui consiglio è composto di Knez o Duchi e prencipi honorati di questo titolo da Gran Duchi. Del Patriarca finge il Gran Duca di ricercare e seguitare il parere, per maggiormente accreditare i suoi decreti. Sono questi consiglieri al numero di dodeci, secondo alcuni, altri ne pongono 24 con un Gran Cancelliere e sopraintendente generale delle finanze o tesoro.

Sa ogni governatore de citta fortezza o provincia, a quali di questi senatori deve indrizzarsi, ma il Gran Duca tiene sempre appresso di se le mogli i figli, è più prossimi parenti di quelli, a quali consegna i governi e comandi An. 1672.
principali, come per pegni et ostaggi della loro fedè.

Prossimi a gli Knez sono i Bojari, cioè signori titolati padroni di terre e castelli, a quali si commettono i principali commandi, e nelle provincie e ne gli esserciti. Sieguono poscia i nobili de' quali è ripiena la Russia, e che in gran parte compongono gli esserciti del Czar.

Amministrasi la giustizia da Gran Signori e nobili. Tutti giudizii si fanno coll' assistenza d'un consigliero del Regno ed un Segretario, e dalla loro sentenza non si appella. Giudicasi non secondo le leggi scritte, mà secondo la volontà del Prencipe. Abbenche vi' siano alcune leggi circa i debiti contratti, come anco circa gli affari criminali. Il ladro colto sul fatto immediatamente si rompe sopra una ruota. Il sacrilego è impalàto. Il traditore perde il capo è così à proportione si puniscono gli altri delitti. L'adultero paga al marito dell' adultera, quanta moneta chiede per emenda, et inoltre viene frustato, dal palazzo della ragione sino alla casa della femina, la quale ripudiandosi se ne sposa un' altra. Chi vende tabacco ò vino contro la proibizione del Principe, la prima volta perde il prezzo; la seconda, perde il prezzo, è frustato, e paga 30 talleri; mà la terza volta ne paga 100, perde il prezzo, vien frustato, e cacciato in bando nella Siberia. Se l'accusato d'un crime lo nega, e chiede di combattere contro l'accusatore, l'uno e l'altro può sostituire chi li piace, et il vinto vien punito. Quindi è, che della giustizia odonsi minori accuse.

A tutti è vietato uscire da confini dell' Impero, senza commissione o commando del prencipe, abbenche à mercanti forastieri si permetta l'ingresso. Li stessi Ambasciatori spediti fuori non ponno abbocarsi co' gli Ambasciatori che i prencipi appresso de' quali risiedono spe-

An. 1672. discono al Gran Duca. Cosi frà le tenebre dell' ignoranza non conoscono l'altrui libertà e la propria schiavitudine. Che se alcuno fuggito ritorna e ripatria, in vece di castigo raccoglie premio; se è schiavo divien libero, et s'è ignobile acquista nobiltà, s'è indebitato ò reo d'alcun crime, vien assolto.

Se alcun principe straniere spedisce Ambasciatore al Moscovita, gionto questo alla frontiera, ne manda l'avviso al più vicino governatore, questi spedisce un messo al G. Duca, il quale, se quel prencipe è confederato, ò amico, invia un nobile col titolo di Pristaw o Commissario, il quale, presa informatione del numero de' cavalli e cochii necessarii all' Ambasciatore di tutto puntualmente lo provede, et alle regie spese per l'impero tutto lo conduce sino alla regia, ove pure quantunque lunga e di più anni sia la dimora, sempre è lautamente spesato, e provisto con splendidezza di cosa, mobili et arredi per se e per tutti i suoi, e finalmente colla medema profusione spesato e rigalato, vien ricondotto dal medemo Pristaw sino à confini, il che osservasi indifferentemente con tutti gli Ambasciatori, tanto con Christiani, come con Maomettani et altri. Che pero non è meraviglia, che il medemo trattamento richieda il G. Duca per i suoi Ambasciatori et inviati da gli altri Potentati. Gionto l'Ambasciatore vicino à Moscua, si ferma in qualche villa vicina, il Pristaw ne porta al Principe l'avviso, il quale spedisce alquanti de suoi più favoriti Bojari, con ducento e più gentilhuomini, e gran numero d'huomini à cavallo, che alle volte sono di molte migliaja, all' incontro dell' Ambasciatore, il quale lasciati i suoi cavalli, il che pur fanno quelli del suo seguito, cavalca quelli del Gran Duca, et in mezzo à due cavalieri Russi, come anco ciascuno de' suoi, s'incamina alla città et al luogo destinatoli.

Se si admette all' audienza, due gentilhuomini assistiti da un interprete avvisanlo un giorno prima, accio si tenga pronto et il giorno seguente vengono i principali della corte, con cento è più gentilhuomini superbamente abbigliati, che lo conducono al palaggio, ove il Gran Duca sedente in trono d'oro, con un manto di veluto cremesino, tempestate di perle et altre pretiosissime gemme colla beretta reale e col diadema in capo ricco d'un mondo di gioje, pendendo dal colle una croce d'oro, e sopra i piedi scintillando i diamanti, non meno che nello scettro d'alicorno, che tiene nella sinistra, tutto arricchito di rubini, et altre pietre pretiose, lo stà aspettando, attorniato da suoi Knez o consiglieri, huomini di grave e maestosa presenza sfavillanti d'oro e di gemme. Entrato l'Ambasciatore nel palazzo, il Gran Cancelliere ne porta al Prencipe l'avviso, il quale, fattole entrare per una lunga serie di sale e stanze piene di Bojari nobilmente vestiti, li porge la mano à baciare, come anco à tutti gli gentilhuomini del suo seguito. Salutato il Gran Duca, tirasi alquanto in dietro l'Ambasciatore con i suoi, si presentano le lettere al Cancelliere, che le porta al Gran Duca, da cui s'aprono, poi si rendono al Cancelliere, et all' hora l'Ambasciatore fà il suo discorso, ringratiando in primo luogo Sua Maestà della compagnia, mandatali e spese fatteli dal Pristaw, poi espone le sue commissioni, indi offerisce al Gran Cancelliere li presenti mandati dal suo Principe al Gran Duca, e doppo questo, con profondi inchini si ritira. Trattansi poi gli affari dell' Ambre co' consiglieri e ministri, e fatte le deliberationi, chiamasi per mezzo del Cancelliere del Gran Duca, e se li leggono le conventioni fatte col suo Prencipe, indi un gentilhuomo porta una croce d'oro in un bacile del medemo metallo, et il Gran Duca la baccia per confirmatione de gli articoli; fatto cio, leggesi la lista de presenti, che invia al prencipe straniero, e de

quelli, che hà destinati all' Ambasciatore e suoi seguaci, sino à gl'infimi servitori, atteso, che niuno parte da S. Maestà senza qualche regalo. Finalmente dopo un magnifico festino, s'assegnano alquanti gentilhuomini, che lo conduchino, e lo spesino. sino alle frontiere.

Bene è vero, che se l'Ambasciatore manca nella minima parte di cio, che brama il Gran Duca, egli è molto maltrattato e vilipeso, anzi ben battuto e condannato alla prigione. Simili o poco minori strapazzi provono gli Ambasciatori che senza prima ottenuta la licenza entrano nella Moscovia, come anco quelli, che da Prencipi di sospetta fede e poco amici vengono spediti, come tal' hora sono i Polacchi e ben spesso i Tartari e Turchi.

Per terminare questo breve racconto circa gli Ambasciatori, dirò, che fra le piu celebri ambasciate inviate al Gran Duca de Prencipi Christiani, anoverar si deve quella di Filippo [1] Pernstein Ambasciatore di Massimiliano II. Imperatore nel 1575, il quale abbenche solo 30 persone seco traesse, hebbe però per ordine della corte provisioni per il suo quotidiano vitto sufficienti à 300, oltre al Pristaw mandatoli nella frontiera co' carri e cavalli necessarii. In controllo poco dopo il Duca Demetrio Barone principale con cento cavalli, et doppo affettuosi complimenti per parte del Gran Duca, avvicinato alla città, ritrovò tre mila cavalli benissimo al ordine, con trè Commissarii Gran Signori, ciasche d'uno de' quali, con diverse forme espresse la gioja di Sua Maestà per la di lui venuta. Introdotto all' avdienza, vidde avvanti al palazzo due mila archibugieri di bell' aspetto in ottima ordinanza. Altretanti stavano schierati nel cortile del castello. Stavano nella prima stanza 300 gentilhuomini, maggiore numero nella seconda, e due volte più nella terza, tutti vestiti di broccato d'oro et adorni di finissimi zibellini con molte gioje. Nell ultima camera, sedevano à canto del trono 24 consiglieri, à dodeci per parte, due de' quali fattisi avvanti all' Ambasciatore, lo condussero alla presenza del Czar, et uno dessi disse; Gran Prencipe, l'Ambasciatore del tuo carissimo e pretiosissimo fratello Massimiliano eletto Romano Imperatore ti fà riverenza. Dette queste parole, l'Ambasciatore piegate le ginocchia in terra, salutò il Czar, il quale humanamente risalutollo, chiedendoli, come stava la Maesta Cesarea; al che rispondendo l'Ambasciatore, col porgerli la lettera, aggiunse poscia il presente d'un maniglio, con cinquanta due diamanti assai grandi, sopra cui era posta un Imperiale corona di otto mila scudi. Commando il Czar, che sedesse l'Ambasciatore, dopo datali la mano à baciare, in una sedia riccamente addobbata dirimpetto à lui. Portava il Gran Duca un manto Imperiale, con una corona in capo, simile quasi al triregno del sommo Pontefice, mà di prezzo inestimabile. Il manto era tutto distinto di diamanti, rubini, smeraldi, et altre gemme, grande come noci, che appena poteva sostenere. Simile era l'abbigliamento del Prencipe suo figlio, eccetto, che teneva la corona di foggia alquanto differente, non in capo, mà sopra una banca, ne portava in mano lo scettro, come quello, mà un pretioso bastone de Padre. An. 1672.

Seguì il banchetto Imperiale, in cui sedevano il Gran Duca, et il principe suo figlio soli in una tavola, co'i medesimi habiti, e con berette stupendissime, per i tanti e cosi gran rubini e diamanti d'incomparabile pregio. La tavola dell' Ambasciatore era discosta un passo. Servivano circa 100 gentilhuomini della bocca, li quali per ogni portata recavano 100 piatti d'oro

[1] Lui stesso nella sua relazione si da il nome di Giovanni.

An. 1672. colle vivande regie, e levandoli della tavola ponevanli sopra un certo banco di smisurata grandezza, l'uno sopra l'altro; senza curarsi, per maggior sfarzo, delle vivande, che v'erano dentro.

Di queste vivande, se ne ponevano sempre trè per volta alla tavola del Gran Duca, l'una per la bocca di Sua Maestà, l'altra porgeva al suo figlio, e la terza mandava all' Ambasciatore, facendoli spessissime volte dire dal trinciante ò coppiere, che il Gran Duca gliela mandava. Gli altri piatti distribuivansi, frà i gentilhuomini dell' Ambasciatore, che tutti sedevano alla medesima mensa, et frà gli offitiali che l'assistevano, de quali sedevano sino à 200 in trè lunghissime mense.

Sei hore durò il pranzo, e per fine il Gran Duca levatosi da mensa, come anco l'Ambasciatore, diedeli colle proprie mani una tazza di certo liquore con molte espressioni di benignità.

Il giorno sequente rispose il Gran Duca all' ambasciata, confermando l'amicitia e corrispondenza da lui professata et dal Padre suo con l'Imperatore Romano, e nel partire dell' Ambasciatore, mandolli 320 pelli di zibellini in dono, ciascuna delle quali in Vienna vien stimata 200 fiorini, et in oltre lo fece liberalissimamente spesare e nobilmente servire, sino alla frontiera, come pure haveva fatto in tutto il suo soggiorno alla corte, il quale fù molto lungo, poiche prima d'havere l'audienza convenneli aspettare più di 50 giorni, se bene con molte civilissime scuse et espressioni per parte del Gran Duca, il quale facendo in quel tempo il digiuno et le devotioni quadragesimali, delle quali, come di tutti gli altri riti sacri è osservantissima quella pia e devota natione, stimavasi obbligato di non distrarsi in negotii temporali, ma d'attendere solo alle devotioni e visite de luoghi sacri.

Famosissima pure fù ne gli anni à dietro l'Ambasciata del Duca d'Holsatia, spedita al Gran Duca di Moscovia et al Rè di Persia, ad oggetto d'introdurre un novello commercio di sete et altre mercantie per terra, trà la Persia, Moscovia et il suo stato. Due erano gli Ambasciatori il Crusio et il Bruchmanno, et il dotto e celebre Oleario teneva il carico di Segretario dell' Ambasciata, pari à cui, ne per numero, ne per qualità di persone, che formava come un picciolo essercito, con quattro pezzi d'artigliaria, che per grandezza traevano seco, ne per splendidezza d'arredi, ne per magnificenza de presenti e profusione di spese si mandò mai da verun Principe Christiano in provincie si remote. I ricevimenti honori e regali fatti dal Gran Duca furono corrispondenti; pomposissimo frà l'altre cose fù l'ingresso nella gran città di Moscua, in mezzo ad un giusto essercito di venti e più migliaja di cavalli, tutti riccamente addobbati, speditigli all' incontro, con molte centinaja di nobilissimi Bojari, e frà essi, di molti Knez ò Duchi, tutti reggiamente addobbati. Mà del esito di quest' Ambasciata Moscovitica e Persiana, poco honorevole e meno proficuo al Duca d'Holstein, sì per le difficoltà insuperabili di quel nuovo ideal commercio, sì per l'imprudenza e temerità del Bruchmano, che col suo fasto et alterigia irritò il Persiano e sconvolse gli affari, onde meritò di lasciare nel suo ritorno per guiderdone la testa sopra un palco, frà i giuste sdegni del suo Signore, non è questo il luogo di favellare.

Circa alla potenza e forze del Gran Duca, si per la diffesa, che per l'offesa, non è malagevole il comprendere quant' ella sia, attesa la vastità de suoi dominii, numero innumerabile de' sudditi, l'assoluto commando sopra di essi, e la padronanza despotica sopra i terreni, robbe, vite, e beni di ciasche d'uno, senza imaginabile contradittione. Iperbolica pero stimo l'opinione del poco fà accennato Ambasciatore Pernstein,

che afferma potere il Gran Duca in 40 giorni mettere in campo 300 mila cavalli e centomila buoni archibugieri et arcieri. Che che si sia della brevità o lunghezza del tempo, nel radunare si gran massa, egli è certo, che in questi ultimi anni contro il Rè Casimiro il Gran Duca presente ha condotto trè e quattro cento mila combattenti, co' i quali, non ostante la perdita sanguinossissima di piu battaglie, hà potuto conquistare quasi la Lithvania tutta, in cui consiste poco meno della metà del Polonico Impero, colle città famose e capitali di Vilna, Smolensco e Chiovia, coll' aggiunta delle nobili provincie del Ducato Severiense, e di Gran parte dell' Ucraina, che hor ancora sventolan le di lui insegne.

Sono obligati tutti i gentilhuomini di servire personalmente, sotto pena di confiscatione de' beni, con proprii cavalli et arredi à loro spese. Rigorosa et esatta è la disciplina, fedeli le mostre, puntuali le paghe, puntualissima la distributione della quotidiana munitione, indispensabili le funtioni et essercitii, essemplari i castighi, imperdonabili le colpe, et non senza premio le attioni generose; universale poi, come già dissi, in tutti l'opinione, anzi certezza, che morendo o in battaglia, o in una piazza per lo servigio e gloria del Gran Duca, si vive in eterno; armi tutte, e per l'offesa e per la difesa di molto miglior tempra, che le spade e pugnali e di maggior calibro, che i morchettoni et artiglierie numerosissime, che riempiono gli arsenali del Czar, e con stupendo apparato numerosissime si traggono da tutti i suoi esserciti.

Sopra il tutto, irremissibile è la colpa del peculato, essendo enormità sopra ogni perdono la trasgressione in materia di denaro ne' tesorieri et altri, che maneggiano le publiche finanze. Si che vivo, forte e vigoroso mantenendosi sempre il nervo della guerra, ch'è il denaro, non indebolito da privati abusi di chi l'amministra, An. 1672.
e per altro ricco sempre de novelli et indeficienti spiriti somministrati dall' erario, non è maraviglia, che tanto valido si mantenga il corpo e la mole de gli esserciti e che tanto poderosi et efficaci riescono per lo più i sforzi di si gran Prencipe; nel che conviene confessino i prencipi e nationi Christiane più civili, di cedere, come in altre non poche cose, à quelli, che da loro barbaramente si riputano barbari; poiche frà noi abbortiscono la maggior parte delle meglio concepite imprese, non tanto per la deficienza de' tesori all' inesplebile voraggine della guerra, quanto per la quasi sempre impunita, ne mai efficacemente impedita infedeltà dè voracissimi ministri, che in un sorso assorbiscono et in un boccone ingojano, quanto bastarebbe à nodrire e sostentare legioni intiere, siche divertito in dannati particolari usi il soldo militare, si soverte infelicemente, con danno irreparabile de' principi, ogni più saggiamente ordito dissegno. A tal barbarie di non conoscere o non sapere ovviare à si perniciosi inconvenienti non sono gionti ancora i barbari Ottomani o Moscoviti. Non si vedono percio, anzi ne meno s'insognano, nelle mostre à passare la banca soldati finti e meramente titolari, pronti, come fra noi, ad allargare la mano, mà non già stringerla, nell' impugnare per il Principe la spada. Ne meno si fanno da i capitani e colonelli, roli di nomi, che non han corpo, e di soldati in carta, i quali con magico incanto di poche parole e sillabe di fantastici et ombratili guerrieri; che non hanno essere, sanno fruttare doppie e zecchini, a riempire le borse de gli offitiali, et insieme à vuotare il campo de soldati da vera fattione, tutto condeplorabile danno e pari ignominia de traditi dominanti. Non si veggono frà gli Ottomani e Moscoviti scheletri smunti et esangui, ombre d'huomini e non soldati, che riempiono le nostre schiere

*

An. 1672. per il difetto delle paghe e del pane, à quali soltanto resta di spirito, quanto basta per sospirare, ma indarno, le differite e per lo piu smezzate mesate, ma non gia per inferocire contro il nemico, appena bastando a reggere se stessi, anzi che ad atterare gli avversarii. Ne meno s'espongono al deriso e vilipendio le nudità de pezzenti fantaccini, ch'e sventolando le loro straccie, diventano scherno dell' aure, e seminudi e mal armati restano bersaglio dello scherno, non men che delle saette nemiche. Frugale è il vitto, ma buono e sufficiente del soldato Moscovita, il quale non combattendo colla fama come i nostri, riserba i spiriti e le forze contro il nemico. Non pretioso, ma atto a riparare dall' ingiurie è il vestito, e sopra tutto, valevoli sono le armi, si di taglio, che di punta e da fuoco, et infallibili le paghe, che sono l'unico freno alla licenza e stimolo al valore militare.

Ogni settimana si fa la rassegna dell' essercito, con incredibile esatezza. Adoperavano già gli archi e saette, ma hora con mirabile destrezza, gli archibugi, fucili e terzette. Mai combattono, se non sono al doppio più forti del nemico. Non formano battaglione, ma serrati insieme con forza furore e gridi si lanciano contro il nemico. Nella marchia dividone l'essercito in cinque parti, cioè; avantiguardia, battaglia, retroguardia, e due ali o siano corna. Con carri circondano e muniscono ogni sera il campo. Numerosissime sono negli arsenali l'artiglierie, et in un solo se ne contano due mila di gran calibro tutte di bronzo. Se dal cimento ritornano vittoriosi, raccolgan premii; ma se sono vinti, si frustano i capitani et offitiali et si confiscano i beni. Non vagliano troppo nelle battaglie campali, nelle quali la pianura' porge largo campo alla fuga. Poca arte hanno ne gli assedii. Ma nelle difese delle piazze et alloggiamenti, sono costanti et forti, si contro il ferro e fuoco del nemico, che contro la fame, di cui sono tolerantissimi. E per poco terreno che li ricuopra si difendono bravamente, eleggendosi più presto volontaria la sepoltura, che di cederlo al nemico.

Si vale il Gran Duca assai della fanteria Alemanna e de gli offitiali non solo Tedeschi mà Suedesi, Inglesi e Scozzesi, come anco de gl' Italiani, alettati con grosse paghe al suo servitio. Onde tiene sempre buon numero de stranieri ben sperimentati colonelli, frà quali con spetiale stima collocato in posto honorevolissimo nel commando della militia di Smolensco e nella gratia del Gran Duca presente si trova l'Illustrissimo Signore Paulo Mennesio, cavaliere d'illustre casato nella Scotia, spedito con titolo d'Ablegato al sommo Pontefice Clemente X, all' Augustissimo Imperatore Leopoldo, et alla Serenissima Veneta Republica, Signore per le cui degne virtù e talenti, giustamente si può dire, che il minore carattere che l'adorni, sia quello di rappresentare si gran Monarcha.

Le fortezze principali di questo stato sono quelli di Moscua, Smolensco, Novogrod, Plescovia, Chiovia, Dunemburgo, Arcangelo, Casan, Astracan, Staniz, Alessandria, Iaroslavia, Lago-bianco, et altre in gran numero. Ma delle forze di questo Prencipe tanto basti.

Da quanto si è detto ben si deduce, quali siano le ricchezze et i tesori del Gran Duca, ne quali principalmente, non meno che nel numero et affettione de' popoli consiste la base d'ogni governo et la forza maggiore d'ogni stato, poiche all' oro tutto obbedisce e nulla cede, come al maggiore de' Numi terreni.

Il dire con un moderno autore, che l'entrata del Gran Duca consiste in 22 millioni di scudi, non sò qual fondamento habbi, e se ecceda, ò pur uguagli il vero. Otiosi per lo più vani et fallaci sono questi computi. Mi rido di quelli,

che al Gran Turco danno solo otto ò nove millioni di zecchini d'annua rendita, mentre tanto più liberali si dimostrano nel calcolare l'entrate di qualche Prencipe Christiano. Quello appresso di me è più ricco e potente, non che tiene maggior copia d'oro, mà che più puole et opera, sicome miglior è quel ordegno, che regge maggior mole e l'inalza. Ogn' uno vede, quali e quanti esserciti nodrisca il Gran Signore, et che niun Prencipe Christiano al certo habbia potuto reggere alli essorbitanti dispendii dello sforzato assedio di Candia. Ogn' uno sà, che alle vaste imprese dè numerosissimi eserciti Ottomani quasi mai è mancato il denaro, ne mai per questo capo sono ite à monte l'imprese, quantunque d'insuperabile arduità. E pure sono abissi senza fondo, che tutto loro di più d'un Monarca mai riempirebbe. Dunque à si palesi prove convien che ogn' uno si persuada, delle di lui richezze, più che à i calcoli dei computisti esteri. Hor, come s'è detto, puo il G. Duca nodrire esserciti di 400 mila combattenti, e condurli anco fuori dello stato à danno de suoi nemici. Facciasi dunque la conseguenza dell' erario, da cui, come dall' anima, depende il motto e la sussistenza di tanta gente.

Egli è certo, che nelle frontiere di Polonia, Livonia, Ucraina, Tartaria, Precopense et Asiatica, come anco a quelle del Persiano, tiene il Gran Duca sotto le insegno, anco in tempo di pace, per i necessarii presidii, et per assicurarsi dalle straniere incursioni, più di 100 mila fanti, oltre ad un smisurato numero di cavalli. Afferma l'ablegato poco fà nominato, che nella città e borghi di Moscua, tiene vicino à 50 mila combattenti, e forsi più, dieci mila de' quali più scelti e valorosi sono per la guardia della sua sola persona.

E incredibile la quantita de' vasi, piatti e tazze d'oro o d'argento della di lui credenza, che pure tutta non si vede, appena bastarebbero per trarla, trenta gran carri alla Tedesca. An. 1672.
E pure in molte principali città tiene differente e distinte credenze di poco inferiori. Il tesoro conservato nel castello reale di Moscua, si di denari, che delle gioje, è inestimabile. Un Grau Duca, non hà molto tempo, vogliono, che doppo certa conquista, traesse seco trecento carra di denaro, con molt' altro argento et oro non coniato, di che però la fede sia appresso del più volte nominato Pernstein, e non appresso di me che di malgrado mi farei sicurtà di queste e simili propositioni et ingrandimenti.

Tiene questo prencipe molto modi di cavar denari, facendo egli soli mercantia per tutto il regno d'ogni cosa. Nella sola fiera, che si tiene ogn' anno ad Arcangelo, cava il Gran Duca 600 mila scudi della dogana Le hosterie e mercanti da vino li rendono somme immense, come appare dalla sola città di Novogorod, ove trè hostarie pagano 4 mila scudi per una. Incredibile è la rendita del caviaro e delle pelli. Pochi anni sono, scuopri una miniera d'argento vicino à Tula sulle frontiere di Tartaria, da cui cava gran somme con gli operarii Alemanni, come anco da una miniera di ferro novellamente conosciuta. Poco spende fuori della corte, e gli huomini che manda attorno, quasi tutti il fanno à spese proprie. Anzi vuole l'accenato autore, che ne meno à soldati si dia paga, oltre alla munitione da guerra e da bocca; anzi che nell' andare e tornare dalla guerra paghi ogni soldato per ogni volta, circa mezzo giulio, il che serve anco per sapere il numero de gli andati e ritornati.

Fabricò gia nella Livonia alcuni magazeni di sale, che fruttano ogn' anno un million d'oro, con gran danno della Francia, che sino all' hora smaltiva i suoi sali in quelle parti. Ma hora, che quasi tutta la Livania obbedisce alla corona Suezese, non sò come vadino le cose in questa parte.

An. 1672. Manda gran copia di biade in Suezia, Dannimarca, Olanda, e similmente nel mar Caspio e mar maggiore, con gran quantita di cere, sevo, legnami, canepi, ceneri, et ogni sorte di pelli, ritraendo da queste indeficienti miniere e fiume d'oro, derivanti tutti nel suo erario infinite ricchezze.

Corrispondono i sudditi con somma esatezza il tributo, ma maggiore di tutti lo pagano quelli, che da Sua Maestà ricevono terreni, et à quali dopo la morte de' padri e parenti, ne vien confirmata non senza molta decima la gratia.

Poco abbisognano i Moscoviti delle cose esterne, mà tutto il necessario hanno in casa. Onde tutto l'oro si proprio che straniero tengono in se, et indi, come i fiumi nel mare, lo tributano al publico tesoro, da cui poscia, con reciproche uscite, vien compartito in varii usi. Onde il corpo della Moscovia, con questa circolatione di sangue e communicatione vicendevole de spiriti, vigoroso si mantiene, se ben la maggior parte si conserva immobile e stagnante nell' immenso tesoro del Sovrano.

Genealogia e succinta historia dè Regnanti.

Vantansi i Gran Duchi d'esser usciti della stirpe d'Augusto, ma forsi colla medema ragione si pregian gli Ottomani di trarre favolosa origine da Trojani. Piu probabile è l'opinione di chi li fà derivare da sangue Danese. Tutti convengono, che trè fratelli, chiamati Rurich, Sinachs, e Truor hebbero il commando di Novogrod da loro soggiogato con militie Danesi nell' anno di gratia 752, secondo Petrejo. Tocco à Rurich il principato di Novogorod, a Truor quello di Plescovia, et à Sinuchs il dominio di Bielozor; mancati i due minori, à Rurich rimase tutto l'impero.

A questi succedete Igor unico figlio, dopo la di lui morte cagionatali da un morso d'un serpente.

Ad Igor succedete Olga principessa sua vedova, donna guerriera che dopo molte vittorie portatasi à Costantinopoli, lavossi col sacre battesmo, assonse il nome d'Helena, e la prima introdusse la credenza Christiana Greca in Russia. Vuole Herbestein, ch'ella s'annoveri nel catalogo de' Santi.

Li succedè Svetoslao suo figlio gran guerriero vittorioso de Bulgari, mà sempre restio ad abbracciare la fede Christiana e materna.

Nacquero da questo trè figli Iaropelco et Olecco legitimi, con Volodimero figlio d'una damigella della sua consorte, à quali distribui l'Impero, e doppo molte prodezze, fu riddotta la città di Costantinopoli à pagare tributo. Lasciò, d'essere trà viventi, preso et ucciso a tradimento da Cures generale de' Greci, secondo Petrejo, per ordine di cui fù del di lui cranio fatta una tazza, con queste parole iscolpite; Cercando l'altrui, perdette il suo.

Ieropelco assali ben presto il fratello Olecco, il quale da suoi medesimi venne precipitato nella fossa del suo castello. Indi si scaglia contro Volodimiro, ma da lui vien cacciato, e poco doppo ucciso, lasciandoli in preda la sua consorte.

Vogliono che Volodimiro tenesse sei mogli legitime, et 800 concubine. Da Rocmilda figlia di Rocvold Signore di Plescovia sua prima consorte, hebbe Ieroslavio, Vsevoldo e due femine, oltre à moltissimi figli delle concubine. Dicono, che inviati a Costantinopoli ambasciatori all' Imperatori Basilio e Constantino, prese il battesimo, e col nome di Basilio cacciò le concubine, ripudio le mogli, e sposò Anna sorella dell Imperatori sudetti nel 988.

Dopo la di lui morte Vsevoldo vinta la turba

di tutti i suoi fratelli, fra quali s'era dal padre diviso il Regno e uccisi fra essi Chlebo e Borisso, tenuti da Moscoviti per santi, ottene tutto l'Imperio della Russia.

Volodimiro suo unico figlio detto Monomaco regno dopo di lui, e dilatati ampiamente i confini, lascio d'essere mortale nel 1146, succedendogli il figlio, e poscia il nepote, i quali, per l'oscurita de fatti, lasciorono fra gli historici nelle tenebre il nome.

Indi regnò Gregorio Vsevoldovits nel 1237, che fu ucciso da Batti Kam de' Tartari de' quali tributaria restò la Russia per 260 anni, ricevendo i Prencipi dall' elettione de' Tartari, gli Ambasciatori de' quali venendo in Moscovia, il Gran Duca era obligato d'andare loro incontro, porre il piede a terra, offerire un piatto pieno di latte di cavalla, e leccare quello, che per sorte cadesse sopra il crine de' loro cavalli, poi condottigli nel palaggio, tenersi in piedi scoperto il capo, sedendo i Tartari Ambasciatori, et ascoltarli con tutta sommissione.

Hebbe trè figli; Fedor ò sia Teodoro, Alessandro, Andreà, che si suellorono gli uni gli altri, ma Daniel figlio d'Alessandro trasferi la residenza da Volodimera a Moscua, e fù il primo, che assunse il titolo di Gran Duca. Giorgio Danilovits ò sia figlio di Daniel successe al Padre. Ma ben presto fù ucciso da Demetrio Michelovits, che s'impadroni dell' Impero. Portò il nome di Kalita, perche portava sempre la sacca piena di denari da distribuire à poverelli, e fulli per commando del Tartaro Kam troncato il capo.

Giovanni Kalita figlio di Giorgio ò Gregorio Danielovits fù surrogato dal Kam al trono, et ottene per favore la liberatione dal tributo.

Giovanni Iwanowitz ò figlio di Giovanni successe al padre, sebene alcuni lo fanno fratello e non figlio, questi di nuovo soggiacque al Tartaro giogo.

Demetrio Iwanowits, cioè figlio di Giovanni, An. 1672.
scosse il giogo, e taglio à pezzi i Tartari, ricuoprendo la terra di cadaveri per lo spatio di 13 miglia, mà due anni dopo pagò il fio, vinto da essi, assoggettandosi pure all' antica schiavitù la Russia.

Basilio Dimitrowits nel 1357 s'impadroni della Bulgaria oltre alle sponde della Volga, e cacciò i Tartari, Hebbe un figlio per nome Basilio, mà sospettandolo per i legittimo, col supposto dell' adulterio d'Anastasia sua consorte, dichiarò successore Gregorio suo fratello.

Tuttavia regno doppo di lui Basilio, mà da figli di Gregorio venne acciecato e deposto. Ribellati pero i sudditi da coloro, crearono Gran Duca il cieco Basilio detto Basilowits sopranominato Temnoy cioè tenebroso.

Giovanni Basilowits suo figlio sposo Maria figlia di Michaele prencipe di Tveria, caccio il suocero dal principato, occupo Novogorod, assogetto i Principi tutti della Russia.

Hebbe un figlio per nome Giovanni dalla prima moglie, dopo la cui morte, sposo Soffia figlia d'Emmanuel o secondo altri Tomaso Paleologo Prencipe della Morea, da cui hebbe gran prole, e non ostante tutte le sue conquiste, visse soggetto à Tartari lasciando nel 1492 la vita, mà poco prima ad instantia di Sofia, ne scosse generosamente il giogo. Distribui frà molti suoi figli il regno, lasciando principale suo successore Giovanni figlio della prima consorte. Mà la buona Soffia seppe fare in sorte, che il vecchio cangio di parere, e trasmise tutta la Monarchia primo figlio della stessa.

Regno dunque Gabriele Basilowitz, guerreggio co' i Polacchi e Tartari, mà con gran perdita. Fù tiranno crudele, senza parola, lascivo, sanguinario de' fratelli, prese il nome di Basilio, e fatte venire 1500 donzelle, scielse la peggiore per consorte, fù chiamata Salome, figlia di Giovanni Suborovitz, la quale doppo molti

An. 1672. anni repudio come sterile, confinata in un convento, sposando Helena figlia di Basilio Glinski fratello di Michele, da cui nacque Giovanni Basilovitz.

Fù Giovanni Basilovitz il maggiore tiranno, che mai cingesse corona iu Moscovia. Regnava quando il P. Possevino della compagnia di Gesù venne dal Sommo Pontefice spedito in Moscovia, à procurar la pace colla Polonia, e la riunione della Chiesa Rutena alla Romana.

S'impadroni di Casan et Astracan, stese i confini ne, Circassi 300 miglia oltre Astracan, assogetto la maggior parte della Livonia, tenne prigioni gli Ambasciatori del Rè Giovanni di Suetia, espose 500 donzelle o donne nobili della Livonia in sua presenza alla libidine de' Soldati, poi le fece tagliare a pezzi. Doppo queste conquiste e barbarie si rese monaco, rinuntiando a suoi due figli l'impero. Ma ripigliato ad instanza de' suoi il commando, doppo haver rimandati nudi i primi Ambasciatori speditili da sudditi, piu crudele che mai, s'insanguino nel sangue di molti nobili. Fece nel 1582 per forza la pace con Stefano Battorio Rè di Polonia, che haveva rovinata mezza la Russia. S'inhorridiscono li Historici al raconto inudito delle crudeltà di questo tiranno, che nel 1584 lasciò di vivere e di torre l'altrui vita nell' età di 56 anni.

Demetrio suo figlio salì nel trono, mà debole di capo à reggere tal diadema, cedete il posto a Boris Gudenow suo cognato, il quale tolse dal mondo, per mezzo d'un suo affidato gentilhuomo l'infelice Demetrio, e dopo un breve regno di Fedor fratello di Demetrio legitimo successore, che morì nel 1597, senza figli, assunse la dignita reale, eletto e promosso da grandi con sue occulte trame, abbenche in apparenza fingesse ricusare il commando.

Occorse in questi tempi un caso memorando, et una celebre impostura d'un monaco Moscovita, chiamato Grisca Otropeja, nativo di Iaroslavia, nobile di nascito, ma mediocre di fortune, e percio confinato in un Convento, di buone fratezze, d'ingegno sottile, dissegnò portarsi al trono. Ito dal monastero al servigio del Duca Adamo Wisniowiecki Principe Litvano, della cui stirpe reale nasce il Serenissimo Rè Michele Wisnowiecki di Korybut, presente Rè di Polonia, ben presto s'insinuo nella di lui gratia, con gli assiduoi suoi serviggi. Ma un giorno battuto, per non so qual fallo dal padrone, e chiamato figlio di meretrice, Grisca valendosi a suo prò di tal disgratia, diede in un dirotto pianto, dicendo, che se conosciute fosse il suo nascimento, non havrebbe tal trattamento. Curioso il padrone, ricercollo de' suoi natali; all' hora francamente l'impostore; io sono, disse, figlio legitimo del Gran Duca Giovanni Basilovits, volle Boris Gudenow tormi la vita, col mezzo d'un suo fedele ministro, ma sostituito in mia vece da gli amici un altro simile a me, colla sua morte mi sottrasse. Ond' io dato alla fuga in queste straniere contrade sconosciuto mi condussi. Et ecco una croce d'oro smaltata di gemme, che mi fù appesa al collo nel mio battesimo. Il che disse con tal fermezza, e tante particolarita, che ritrovo fede appresso dell' innocente Adamo, e per tutto volo la fama, del ritrovato Prencipe Demetrio, a segno, che il regnante Boris esibi una gran taglia per haverlo vivo o morto. Mandato dal Duca Adamo per maggior sicurezza al Vaivoda di Sendomiria in Polonia, ottenne soccorso sufficiente per rientrare nel trono, con promessa di stabilire la Religione Cattolica nella Moscovia, e di sposare la figlia del Vaivoda subito restituito al regno. Occupa col di lui ajuto gran numero di citta, solleva contra Boris i grandi, e lo riduce a morire di puro affanno. E sebene dali Knez i Bojari li venne sostituito il figlio Fedor Borissovitz tuttavia mossi dalla prosperita

dell' armi di Demetrio i grandi, ben presto l'acclamorono Gran Duca e figlio legitimo di Giovanni Basilovits. Onde gionto coll' essercito alla reale Moscua, rinforzato di moltitudine innumerabile di Moscoviti, prese il possesso. Subito diede all' infelice giovinetto Fedor segretamente la morte, publicandolo estinto di volontario veleno.

Indi chiamata la madre del vero Demetrio, che se ne stava relegata da Boris Gudenow in un monastero lungi da Moscua, l'incontró con gran corteggio, la ricevè et abbracciò, occorrendovi il di lei segreto consenso, come madre, honorandola ogni giorno da vero et ossequioso figlio. Mà accortisi i Moscoviti dalli sue maniere, ch'egli era il finto, e non il vero Demetrio, e detestando le nozze destinate col Polacco Vaivoda de Sendomiria, à cui mandava gran parte de' tesori del publico erario, mà molto più abominando la Religione Cattolica, che la sposa doveva portare in dote, per illustrare et arrichire la Moscovia, risolsero di spogliarlo del commando e della vita. Giunse in tanto la sposa con numerosissime squadre di nobili Polacchi, armati e capaci d'impadronirsi della città dominante. Dunque radunati i Knez e Bojari in casa di Basilio Szuyski, si posero in armi, attaccarono di mezza notte il castello, dormendo il Gran Duca et i Polacchi tutti. Impossessati della persona del Gran Duca e della creduta madre, l'obligorono questa à giurare sopra un Crocifisso, s'egli era il vero Demetrio suo figlio, e saputo di nò, lo trucidorono, prigioniera rimanendo, col Padre e fratello, la Polacca principessa, sposa in un medemo tempo e vedova del Gran Duca, et esponendosi ad ogni oltraggio le di lei donne e donzelle, con la morte di 1700 nobili Polacchi, mentre dall' altro canto, il corpo del falso Demetrio, nudo e vilipeso, si strascinava al publico ludibrio et essecratione per le piazze e strade avanti il castello. An. 1672.

Eletto et incoronato rimase il Knez Giovanni Basilovitz Szuyski nel 1606, ma appena salito il trono, li fù conteso dà un altro impostore Knez Grigorio Sciaposchi. Questi havendo nelle precedenti rivolutioni ritrovati i sigilli reali, s'unì a due Polacchi e salvossi in Polonia, spargendo fama esser il Demetrio pocco prima ucciso. Soccorso da Polacchi ò creduli ò bramosi di vendetta e di risentimento, rinovò le straggi e le tragedie di Moscovia, ottenendo contro il novello Gran Duca Szuyski tante vittorie, quante li dava battaglie, come se la vittoria fuggendo dalla bandiere di colui, arrolata si fosse sotto quelle di Knez Gregorio, al cui però come à principe di mal augurio e peggior sorte, fù strapato da Knez e Bojari lo scettro, confinandosi in un convento, et in vece di diadema ricevende corona monacale.

Per sfuggire le scambievoli gelosie e gare, terminorono i Grandi di chiamare alla corona un principe straniero, e l'offerirono à Vladislao primogenito di Sigismondo Rè di Polonia fratello del poco dianzi defonto Casimiro. Accettata l'offerta nel 1610, Giovanni Basilovitz Szuyski fù consignato prigioniero al Rè di Polonia, con alquanti Signori della sua famiglia, e mori poco doppo in Smolensco. Ricevuta la fede et homagio da Moscoviti dall' essercito Polacco in Moscua, divennero ben presto gli hospiti Polacchi insupportabili con le loro insolenze à cittadini, impatienti de' loro stupri et altre violenze, et per altro attediati della ritardata comparsa dell' eletto Gran Duca Vladislao. Talche tendendo il tutto à manifesta ribellione e rovina de' Polacchi, s'impadronirono questi delle piazze e bocche delle strade e disarmarono gli habitanti, i quali chiamati dalla campagna i paesani, et armati dal proprio furore, fecero di quelli un crudelissimo macello, men-

An. 1672. tre andean le case colle fiamme accese da Polacchi, li quali in due giorni ridussero in cenere tutta la città, con la morte di ben due cento mila. Il tesoro del Gran Duca, le Chiese, conventi, rimasero preda de' vinti insieme e vittoriosi Polacchi rimasti dalla stragge, rimandandosi in Polonia una incredibile quantità d'oro e d'argento e di pietre pretiosi. Mà i Moscoviti ancora hoggidi piangono un famosissimo alicorno arrichito di gran diamanti. Tale fù il bottino, che alcuni soldati riempirono le loro terzette di grosse e tonde perle.

Gionto alquanti giorni doppo, sotto il commando di Zacharia Lippenù un' essercito di Moscóviti, assediò i Polacchi nella fortezza di Moscua con molto loro danno, e gli astrinse di uscire à patti da tutto il regno. Quindi dalli Knez e Bojari venne eletto nel 1613. Michel Fedorowitz figlio di Fedor Nikititz parente del tiranno Giovanni Basilovitz, il quale lasciata le consorte si vesti monaco, e venne poscia eletto Patriarca. Il figlio mite e pio regnò pacificamente, obligando il Patriarca suo Padre à sedere alla sua destra. Espugnò Smolensko à viva forza, pose à ferro e fuoco la Litvania, ripiglio Plescovia, conchiuse pace con Gustavo Adolfo Rè di Svezia, cedendoli gran parte della Livonia nel 1618. L'essercito del Prencipe di Polonia Vladislao eletto già Gran Duca espugno dall' altro canto molte piazze attorno Moscua, mà questo valoroso prencipe dall' ingresso de' Turchi nella Polonia divertito, trattenne il corso alle vittoriose sue armi. Mori il Gran Duca Michele nel 1645, nell' età di 46 anni, lasciando la corona al figlio Alessio Michelowitz.

Stato presente della Moscovia.

Siede presentemente nel soglio al governo di questo Impero Alessio Michelowitz d'anni 48 incirca, la parte maggiore de quali hà felicemente, se bene trà guerre e disturbi quasi continui, con maneggio prudente e prosperoso regnato. Principe, che al valore et isperienza militare, congiongendo le arti della più fina politica, perfettionate colla lunghezza del governo, non meno si rende con tali prerogative meritevole del titolo di grande huomo, che dell' honore conferitogli dalla natura di Gran Duca. Sagace discernitore de talenti e genii de suoi ministri, se ne vale con vantaggio. Attento alle occasioni di acquistare gloria et dilatare l'impero, saggia et opportunamente afferrolle per i capelli. Mite et piacevole, non solo con gli esteri, mà ancora co' i sudditi, pare, che in essi abolisca e cancelli l'odioso et insofferibile carattere di schiavo. Alieno dalle barbarie e crudeltà famigliari gia in quella regia, antepone l'amore all' odio de suoi popoli, detestando ogni tirannia sostenuta dalla forza e vantandosi, colle più soavi e benigne maniere d'esser tiranno si, ma solo de' cuori.

Sono tutte queste gemme più pretiose dell' Orientali, che adornano il diadema e manto del Gran Duca. Ma sopra tutte inestimabile si rende quella della pieta Christiana, che in lui risplende, e come il sole, con eccesso di luce eclissa le stelle, cosi surmonta impareggiabilmente il pregio d'ogni sua reale virtù. Scismatico di religione, pure non si dimostra nemico della Cattolica Romana. Venera il proprio Patriarca, mà palesasi propenso al culto del supremo Vicario di Christo. E forsi il cielo hà riserbata la gloria al Santissimo pastore universale Clemente X, mediante l'eroica e sempre fortunata virtù di quel gran genio, che l'anima et intelligenza aggiratrice della mole dell' Ecclesiastico governo, cioè l'Eminentissimo et imparegiabile Cardinale Altieri, di riunire alla Chiesa Romana la Ruthena; accrescimento già per più secoli sospirato e con più missioni ten-

tato dal zelo amoroso de' Sommi Pontifici, i quali con questo solo acquisto risarcirebbero poco meno, che tutto il danno patito nello smembramento fatto della perfidia di Luthero, Calvino et altri moderni heresiarchi, di tante e si nobili provincie dell' Europa. A questa santissima impresa pare che il cielo si dimostri hora più propitio, che n'e tempi del tiranno Giovanni Basilowitz, e dell' accennato Padre Possevino, la cui opera utilissima, ancorche non fosse coronata dell' esiti felice, che dal mondo tutto non solo si bramava, mà si supponeva, Tuttavia die à vedere, che poteva sperarsi un tanto bene in congiunture simili appunto alle presenti d'un Principe di buona mente e che spontaneamente ricercando la correspondenza del Vaticano, pare che porga la mano à chi con destra potente può ritrarlo dal baratro de gli errori. Et avvegnache la gratia si vaglia ben spesso della natura, per conseguire i più sublimi intenti, potrebbe essere, che l'interesse temporale del Gran Duca, à cui la Turchesca vicinanza più dannosa e formidabile si rende, li porgesse motivo d'essere meno restio, di ciò furono i suoi predecessori, a fervidi ajuti della Santa Chiesa, pronta ad aprire il seno per riceverlo nel proprio grembo, potendo nel medesimo tempo cooperare co' i più forti impulsi, acciochè i prencipi a lei ubbidienti congiongano con essi auxiliatrici le forze, contro chi à tutti minaccia irreparabile rovina.

Ne per essere questo un gran bene, devesi perciò reputare impossibile essendo debolezza d'intendimento l'annoverare frà le chimere tutto cio, che eccede la misura dell' ordinario e dell' agevole. Non è abbreviata la mano dell' Omnipotente, e per sperare successo si glorioso bastano gli auspicii d'un si santo pontefice, e d'un si prudente e valoroso cardinale.

Pochi anni doppo assunto il governo, il Gran Duca Alessio Michailowitz, arridendo il Cielo alla Moscovia, trà i fulmini e tempeste, che sconvolgean la Polonia, non meno lacerata con le intestini dissensioni de' Grandi, che afflitta con la sempre repullulante idra della ribellione de Cosacchi, sotto il Generale Chmielnicki et oppressa colle armi vittoriose di Carlo Gustavo ultimamente defonto Rè di Suetia, non meno che inondata da un nembo densissimo di Tartariche schiere, risolse di prendere l'occasione al pelo, e non mancare à se stesso, vendicando contra Casimiro gli oltraggi infiniti alla Moscovia, del Gran Ladislao di lui fratello fatti, e ricuperando in si propitia congiuntura le smembrate provincie di Severia e Smolensco. An. 1672.

Intimata per tanto la guerra, con numerosi esserciti scorse la Litvania, l'Vcraina, la Podolia, e sinoltrò sino al centro di quel afflittissimo regno. Doppo vicendevole incontro di battaglie sanguinose perdute ò vinte, con infinita profusione d'oro e di sangue vicendevolmente sacrificato al furore di Marte, cedette la gran città fortezza di Smolensco à vittoriosi Rutheni, ò per viltà e felonia de defensori, ò per valore e fortuna de gli aggressori. Vilna con tutto quasi il Ducato di Litvania, Chiovia con gran parte dell' Vcraina s'aggionsero à i trofei d'Alessio, il quale con trecento, e più mille combattenti, portatossi in persona à quelle gran conquiste, pareva, che seco traesse stipendiaria la fortuna, non mai trascurando, frà le di lei tante lusinghe et ossequii le arti più caute della prudenza. Onde meritamente riportò pregio, non meno di savio e politico principe, che di valoroso e fortunato capitano, si nel conservare saggiamente gli acquisti, che nel soggiogare fortemente le città e provincie, remanendoli tuttavia nel tempo presente frà le mani doppo l'armistitio et indi la pace conclusa colla corona di Polonia l'importantissime piazze di Smolensco et di Chiovia colle provincie loro dipendenti, sebbene questa ultima città

An. 1672. doppo tredeci altri anni, pare, debba in virtù del recentissimo trattato restituirsi à Polacchi; futuro, appresso di me, frà i contingenti contingentissimo.

Et in questo conviene che il Re Carlo Gustavo di Suecia, sebene di valore fù senza pari, ceda il vanto ad Alessio, poiche tutta havendo con animo troppo vasto abbracciata la Polonia, alla fine nulla strinse, rimandato dal valore Polacco, oltra il Baltico, per havere adoperata maggior forza e virtù nel conquistare, che arte et fermezza nel conservare.

Ne qui terminarò le glorie e fortune d'Alessio, il cui destino non solo si è dimostrato frà le guerre esterne superiore ad ogni altro, mà ancora frà l'intestine e domestiche rivolutioni, che indussera due anni sono quella gran Monarchia poco meno che all' ultima agonia, e l'havrebbero al certo estinta, se la peritia di questo eccellente medico, e la mano franca di questo gran chirurgo, nel risecare ogni affettione, sanata non l'havesse.

Su le rive del Tanai habitano popoli guerrieri, Christiani, di professione guerriera chiamati Cosacchi Tanaiti, à distintione de Cosacchi Zaporoviani habitanti del Boristene, hor soggetti et hor ribelli della Republica Polacca. Ubbidiscono quelli al Moscovita, nemici giurati de Tartari e de' Turchi e con propria authorità eleggonsi il generale detto Attamanno, godendo sotto il Moscovitico impero privilegi e prerogative, quasi da liberi per la lontananza dal centro, e per lo valore indomito de suoi, e per la fedele difesa dalle Turchesche e Tartariche incursioni.

Avanzati nell' età poco men che decrepita trovandosi i due ultimi Attamanni, venne con publico applauso surrogato in loro vece Stefano Razin, giovane d'esperimentato valore nell' armi. Impatiente costui di trattenersi nell' angustie de' proprii confini, passato il Tanai, assalì e depredò senz' ordine della corte le terre Ottomane. Portatene a Moscua le nove e le doglianze Turchesche, spinse il Gran Duca un generale con truppe et autorita di commissario per castigare il delinquente. Ma non trovato l'Attamano Stefano Razin, due soi generali subordinati provorno con pena capitale la severità del castigo. Acceso perciò di sdegno implacabile Stefano Razin, giurò vendetta, mà non stimandosi sicuro in quei confini, con poche migliaja de' suoi tentò novella fortuna verso il mar Caspio, assalendo alquante terre e città del Persiano, non senza felice successo. Gonfiandoseli tanto più i spiriti, quanto che in aperta campagna battè e pose in fuga con inferiorità di forze ben 20 mila Persiani fatteseli incontro. Pervenute à Moscua del Sofi di Persia li querele e protestè minacciose, scoppiò lo sdegno del Gran Duca, vilipesa riputando, frà gli altri oltraggi la propria sovrana maestà e grandezza.

Risolutone l'esterminio, d'ambe le potenze Persiana e Moscovita, ritirasi Stefano appreso i suoi Cosacchi et alle sponde del Tanai, et al difetto della forza, supplendo con l'inganno sempre connaturale à i Greci, si vale d'un curioso e per lui felice stratagema. Erasi poco prima nella città di Moscua degradato dal Patriarca Costantinopolitano per varii misfatti il Patriarca di Russia, e rilegato in perpetuo bando in un remotissimo monastero sopra un lago, nell' ultimo Settentrione.

Per trama pure de Bojari e Gran Signori della Corte, nemici del giovano Prencipe, primogenito del Gran Duca, tentavansi insidie alla di lui vita, onde mal sicuro frà essi, e mal difeso dal Padre, forse di lui insospettito, cerca riparo alla pericolante sua salute. Informato di queste vicende di corte il Razin ricorre all' impostura, veste con habiti et insegne Patriarcali, un tale suo confidente, simigliante a quello

di età e di fattezze, fingendolo ricorso all' asilo de Tanaiti, per sottrarsi dalla persecutione de gli empii. Coll' arte medesima publica l'arrivo appresso di se del giovinetto prencipe di Moscovia col tacito assenso del Padre, per assicurarlo dalla perfidia de' grandi, contro la di lui vita congiurati. Esposto al publico l'uno e l'altro, con mille viva di gioje, e d'allegrezza, s'acclama da soldati e popoli il prencipe, e con ossequiosi inchini si venera e quasi s'adora il Santissimo Patriarca de' Rutheni. Concorrono innumerosissime schiere de' soldati, contribuendo la credulità de' popoli sangue e sostanze per lo ristabilimento del loro pastore nella sede Patriarcale, e del Principe nel trono; tanto più, che persuadevasi ogn' uno di fare gran sacrificio al padre. Con rapido torrente di vittorie scorre Razin et allaga le provincie. Tutto cede all' arte prima et alla menzogna e poi alla forza del rebelle. Sorpreso il Czar da improveso spavento cede quasi al turbine, indarno lagnandosi di vedere risorgere contro di se la fedeltà stessa e zelo de' sudditi, discacciandolo dal trono, credevano di stabilirvelo.

Per tutto si fà stragge de' Bojari, vendicando il Razin nel sangue di coloro, gli supposti oltraggi inferiti alla persona del giovinetto prencipe. Gia il fuoco accostavasi alla stessa città reale, non valendo le proteste, ne le destre delli esserciti del Gran Duca à spegnere le fiamme della ribellione vestita col manto della fedeltà. Mà opportunemente servendosi Alessio dell' arte, contro l'arte, parve che a sciorre il nodo scendesse appunto dalle nubi un nume. Chiama il Gran Duca dodeci de i più affidati suoi servidore, tutti in disparte, senza che l'uno dell' altro punto sapesse, e con doni e promesse, per vie diverse gli manda travestiti alle rive del Tanai, accio scuoprano alli doi Attamanni o sia generali, che per vechiaja furon deposti, l'impostura del Razin, palesino il pericolo del legitimo regnante, offeriscano il perdono, promettano doni et honori a chi contro il ribelle brandira l'armi. Perirono molti di questi messi, caduti nelle mani del ribelle, ma bastorno i pervenuti al Tanai per recare il disenganno a il bravi Tanaiti e la salute all' Impero. Accesi li Attamanni di sdegno, che riscaldo le loro vene aggiacciate dall' età, radunano le militie, giurano nova fedelta al Gran Duca, abjurano il ribelle, il quale in tanto ricevuta grande percossa dal Generale Moscovita, ritirato s'era in una piazza non lungi dal Tanai, meditando, d'assogettare parte della Moscovia à Turchi, per stabilire à se, sotto la loro protettione il principato, circa quel medesimo appunto, che lo Sdrino, Frangipani e Nadasti trattavano di chiamare i medesimi nell' Ungaria, fatalità sempre deplorabile de Cristiani di gettarsi spontaneamente nelle fauci, di chi pur troppo è avidod'ingojarli. Mà volse il Cielo, che l'una e l'attra congiura cadesse sopra il capo de congiurati à beneficio della Christianità con pari successo per la pietà fortunata di Leopoldo Cesare, e per la felicità del Gran Duca Basilio, prencipi, che dall' uguale autorità del comando, e dalla somiglianza de' disastri e poscia prosperi evvenimenti, non meno che da i communi pericole, frà le minaccie de gli Ottomani, ben potrebbero prendere motivo, di congiongere i mezzi al fine della commun salvezza. Assediato dunque da suoi stessi Tanaiti Cosacchi il Razin, vivo cadde nelle loro mani, i quali ne fecero pretioso e saporitissimo regalo al Gran Duca. Otto giorni intieri duro la carneficina di quell' infelice, fatto spettacolo alla città di Moscua et all' universo, restando nel di lui sangue totalmente spenta la ribellione, e collà di lui morte risurgendo la pace et tranquillità publica. Giovine di bell' aspetto, di valore risoluto, di militar ardire, costante anco, sin alli ultimi periodi della vita, fra quelli orribili tormenti. In

An. 1672.

An. 1672. somma di talenti tali, che nella scena del mondo sarebbe appunto fra gli eroi, se la fedelta, non la perfidia e l'ambitione animati gli havesse.

Poco più di due anni sono, da che scorse il Gran Duca si gran borrasca. Regna hora pacificamente, se non che l'agitano i nuovi sdegni contro la voracita Ottomana, la quale non contenta di Camienietz, presume anco d'impossessarsi di Chiovia posseduta da Moscoviti, e di tutta anco la loro Vcrainia.

Se alle di lui forze s'unissero concordi quelle de' Polacchi, quantunque afflitti et estenuati e quelle dell' Imperatore, a cui professa il Czar particolar propensione, potrebbesi sperare sollievo alla Christianita oppressa. Voglia il cielo secondare in ciò i voti de' buoni, e l'opere del Santissimo Vicario di Christo, il quale con quest' unione superarebbe le glorie di tanti suoi predecessori, che indarno la sospiravano. Che se disprezzando i prencipi si bella congiuntura, come per troppo si teme, vane et inutili sarebbero le nostre lagrime e le querele della posterita.

Dalla prima consorte hebbe il Gran Duca più d'una prole maschile e quattro bellissime figlie, che pur tutte vivono. Ciò non ostante, egli passò, anni sono alle seconde con una donzella di Smolensco eletta con le solite forme di simili elettioni, fra più centinaja, ch'erano il fiore della Russia. Più cose potrebbon dirsi di questo gran Principe, e massime circa i risguardi suoi con i potentati Cristiani, a quali ha spediti suoi ministri, e circa la guerra da lui ormai incominciata co' Turchi. Ma pur troppo è cresciuta la mole et il tedio di questi fogli, con somma velocita schicchecati, nel breve spatio di poche hore, senza che nemeno si siano concessi alquanti momenti per rivederli, et emendare i errori traseorsi dallo scrittore.

(Albertr. ex codice manuscr. Bibiothecae Principum Alteriorum Romae. XIV. D. VII. Pag. 267.)

CXIX.

An. 1678. **Innocentii P. XI ad Palatinum Wolyniae. (Pro stabilita armorum societate inter Ducem Moscorum et Regnum Poloniae.)**

Папы Иннокентія XI къ Воеводѣ Волынскому, объ утвержденіи союза между Царемъ Московскимъ и Королевствомъ Польскимъ.

Dilecto filio nobili viro Palatino Wolyniae Innocentius P. P. XI.

Dilecte fili nobilis Vir etc, Cum a venerabili fratre Francisco Archiepiscopo Corinthi cognoverimus, quid ad stabiliendam inter Regnum istud, Magnumque Moschorum Ducem, armorum, animorumque societatem, propagandamque in ejusdem ditionibus Catholicam Religio-

nem egerit, et assecuta sit Nobilitas tua, continere Nos non potuimus, quin ingens de hujusmodi facto gaudium nostrum testatum hisce tibi faceremus, uberesque eximiae pietati, zeloque tuo laudes tribueremus. Speramus enim Ordines istos prompte, ac alacriter in foedus consensuros, non solum Regno ipsi, sed universae etiam Christianae Reipublicae admodum salutare, validosque inde stimulos capturos ad immanes Turcarum conatus strenue retundendos, inclitique Nominis gloriam novis invictae fortitudinis documentis amplificandam. Magnopere autem cupimus ut pro loco, quem apud praefatos Ordines tenes rem vehementer urgeas, supremamque operi tanto manum imponi cures, merito, quod tibi apud Patriam, et apud universam Christianam Rempublicam maximum comparasti, cumulum additurus. Nobilitati interim tuae Apostolicam benedictionem peramenter impertimur. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XXXI. Decembris MDCLXXVIII. Pontificatus Nostri Anno tertio. An. 1678.

Ex Regesto autogr. litter. aplic. Innoc. P. P. XI. An. III. pag. 181.

CXX.

Ejusdem ad eundem. (De eodem argumento).

Отъ тогоже Папы къ томуже Воеводѣ о томъ же предметѣ. An. 1678.

Dilecto filio Nobili viro Palatino Wolyniae Innocentius P. P. XI.

Dilecte fili Nobilis Vir etc. Tam necessaria est ad infringendas immanes Turcarum vires, atque ad communem salutem in tuto ponendam, stabilis inter Regnum istud, Magnumque Moschorum Ducem armorum animorumque conjunctio, eaque ex tam opportuno foedere Catholicae Religionis incrementa sperare licet, ut tanti operis authores, ingentes sibi laudes merito vindicent. Cum itaque a Venerabili fratre Francisco Archiepiscopo Corinthi acceperimus, Nobililatem tuam eximium in promovenda re tanti momenti studium impendisse, muneris esse Nostri duximus, pietatem zelumque tuum praeclara literarum Nostrarum significatione prosequi, testatumque tibi facere, te non de Patria solum, ac Religione, sed de nobis etiam bene meruisse, qui libenter occasiones omnes amplectemur propensos hosce animi Nostri sensus luculentius declarandi Nobilitati tuae, cui interim Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXXI Decembris MDCLXXVIII Pontificatus Nostri Anno Tertio.

(An. III. pag. 181.)

CXXI.

An. 1687. Ejusdem ad Supremum Cancellarium magni Ducatus Lithuaniae. (Gens Moschorum aggregata foederi contra Turcas.)

Тогоже Папы къ Литовскому Великому Канцлеру: О присоединеніи Москвитянъ къ союзу противу Турокъ.

Dilecto filio Nobili Viro Marerano Principi de Korielsko Oginsky supremo Cancellario Magni Ducatus Litthuaniae Innocentius P. P. XI.

Dilecte fili Nobilis Vir salutem etc. Cum ex dilecto filio Nostro Opitio Cardinali Pallavicino abunde cognoverimus, quae sint erga catholicam Ecclesiam, atque sanctam hanc Sedem Nobilitatis tuae studia, quamque impense curaveris Moschorum Gentem Sacro Christianorum Principum adversus Turcas foederi aggregare, gavisi admodum sumus, a literis, quas ad Nos dedisti oblatam Nobis occasionem fuisse commendandi obsequium, quod erga praedictam Ecclesiam, ac Sedem profiteris, uberesque tibi de opera, quam foederationi ipsi optatum ad exitum perducendae navasti, laudes tribuendi, neque enim dubitamus, quin magis etiam hinc exciteris ad novas laudes comparandas, Nostramque voluntatem amplius quoque demerendam, cujus profecto in opportunitatibus, quae se offerent, luculenta a Nobis non desiderabis testimonia. Quod attinet ad animi grati significationes, quas ob evectos ad Cardinalitiam dignitatem, una cum Apostolico istic Nuntio, duos ex Polona Natione praeclaros Viros iisdem in literis ad Nos exarasti, excepimus eas perlibenter, qui interim Nobilitati tuae paterne prorsus benedicimus. Datum Romae etc. Die prima Martii 1687. Pontificatus nostri anno undecimo.

(An. XI. pag. 144.)

CXXII.

Innocentii P. XII ad Ignatium Guarent de Rall. (Ei di Regiae deputatione honore gratulatur).

Папы Иннокентія XII къ Игнатію Гварентъ де Раль. An. 1697. Поздравляетъ его съ отправленіемъ въ посольство отъ Императора въ Москву.

Dilecto filio Ignatio Guarent de Rall Innocentius P. P. XII.

Dilecte fili salutem etc. Gavisi admodum sumus intelligentes ex literis quas filialis observantiae significationibus refertas Sexta Aprilis ad Nos dedisti deputatum Te a Caesarea Majestate ejusdem in Moscovia Ablegatum fuisse; praestantes enim dotes, quibus abunde praeditus es, accurate perpendentes in magnum Catholicae Religionis proventum cessuram hujusmodi deputationem omnino Nobis pollicemur. Ut autem expectationi Tibi auxilium implorare non omittemus, dilecte fili, cui interim Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae sub annulo Piscatoris Die 26 Aprilis 1697. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

(Ex Regesto Brev. Anno VI. pag. 239.)

CXXIII.

Oratio habita Mense Aprili 1698 a Borisremet Magno Capitaneo Generali Czari Moscoviae coram Innocentio P. P. XII. Dum ei defert litteras Russiarum Imperatoris.

Рѣчь говоренная въ Апрѣлѣ 1698 г. Бояриномъ Борисомъ Петровичемъ Шереметевымъ Папѣ Иннокентію XII при отдачѣ ему грамоты Россійскаго Царя. An. 1698.

In Christo SSmo Maximo Divina Providentia Innocentio XII. Summo Romano Pontifici, Patri Pastorum, Pastori Pastorum, infallibili Magistro Orthodoxae Ecclesiae Christiadum sup-

An. 1698. plico Borisremet quatinus Sanctitas Vestra ad Deum Trinum, Optimum, Maximum intercedere dignetur benedictionem Beatitudinis Vestrae supplici, et prolixe exoptabo.

Pridem etenim desiderabam videre famosissimam totius orbis Romam, nuncupatam civitatem Dei sanctam, et Reliquias sacras Principum Apostolorum Petri, et Pauli, quibus nihil altius complectitur integer orbis. Horum etenim beneficio singulari suffultus pro exaltatione Ecclesiae Dei contra hostes Crucis sanctae dimicans, plurimus retuli victorias. Quapropter tanti beneficii molem grato repensurus animo, statueram votum ad limina Vaticani eorumdem Apostolorum sacris Reliquiis reddere qua par erat reverentia; demum summopere optabam videre Sanctitatem Vestram omni exceptione non modo majorem, sed et maximam personam, Vestraeque Beatitudinis sortiri benedictiones, et omne obsequendi genus reddere ipsi Sanctitati. In praesentiam jam positus in medio Sacri Quirinalis tot aestuans votis quot annis flagitabam meditatam meam devotionem, jam compos votorum summum, et sanctum sincero corde, intorta palpebra intueor Christi Vicarium, supplicans filiali reverentia Sanctitati Vestrae, quatinus meis, si justa peto, desideriis annuere, benedictionesque suas elargiri, ac sacris commendatum orationibus Deo repraesentare, tanquam Clementissimus Pater, pro sua pietate dignetur. His peractis desideriis, recepta jam a Sanctitate Vestra benedictione, decrevi in animo famosissimos Militantis Ecclesiae invisere Heroas, nimirum sacrum Militentium Ordinem, quibus ex professo luctari cum Ordine Sanctae Crucis placuit mihi in votis, quorum exemplo animatus eorumdem facilius imitari possem fastigia. Unde etiam pro hoc conficiendo itinere, Serenissimi, ac Potentissimi Czaris, Magistri Mosey, Dñi mei Clementissimi Petri Alcainecer Majoris, et Minoris, et Albae Russiae Absoluti Domini et Heredis favorabilibus ad Sanctitatem Vestram per me comitatus litteris, has Beatitudini Vestrae, utpote Summo Vicario Christi praesento in eorumdem Majorum auctoritatem, secundum solitam mutui affectus inter Principes Christianos, uti Pater erga meum Dominum Serenissimum, Majestatis Czariae benevolentiam; Sacra Caesarea Majestas Augustissimi Domini Leopoldi Divina Providentia Romanorum Imperatoris electi dignata est per me, uti Patri suo, Domino, et Pastori offerre favorabilissimas litteras.

Ex libro autogr. cui titulus: Varia. *tom. 63. pag. 204. qui adservatur in Tabulariis Vaticanis.*

CXXIV.

Relazioni del Ministro di Spagna a Vienna mandata a Roma 1698, 28 Giugno. (De Czaro Petro, deque pace cum Turcarum Tiranno ineunda).

Донесенія Испанскаго Министра въ Вѣнѣ, посланныя въ Римъ 1698, Іюня 28-го, о Царѣ Петрѣ, и о мирѣ который намѣревались заключить съ Турецкимъ Султаномъ. An. 1698.

Abbiamo già qui il Czar di Moscovia, e la sua grande Ambascieria, che vanno scrocando le Corti straniere, e vedendo il mondo a spese altrui. Nell' ingresso delli tre Ambasciatori (che tanti sono) non vi fu cosa di straordinario, se non due compagnie di Dragoni, che precedevano. Tutti e tre non portavano che dodici Staffieri, e sette paggi, con livree buone alla francese, ma usate. Hanno due carrozze competenti, ma già usate, e sono state loro regalate in altre Corte. Si dolsero assai delle carozze dell Imperatore, che furono ad introdurli, poiché parvero loro poco ricche; ma poi si sono resi capaci che non le usa migliori Sua Maestà Cesarea. Ier mattina mi diedero del loro arrivo; onde mostrano di voler' essere visitati, e lo farò con tre buone e ricche carozze, affinchè in questa parte restino consolati.

Il Czar si mantiene incognito, ma credo che si farà presto conoscere con qualcuna delle sue solite stravaganze.

.... Il Czar, ed il Re di Polonia vorebbono (per quello si dice) frastornare questi negoziati di pace, ma se i Turchi sostengono L'esibito, non potranno; perchè L'Imperatore e La Repubblica faranno con essi Czar, e Re quello appunto che fecero coll' Imperatore, e coll' Impero il Re Britannico, e gli Olandesi, cioè conchiudere S. M. Cesarea e Venezia la pace, et accordare che sieno anche in essa comprese La Polonia e Moscovia, se voranno entrarci entro tal tempo, e con tali condizioni. Ma io sempre dubito che i Turchi dicano da dovvero, e massime se concessiranno che non sovrasta loro quest' anno pericolo rimarcabile.

... Si spera anche che i Polacchi ricupereranno Camminiez, o intiero, o poco demolito; e circa i Moscoviti non restava altro di accordare che la pretensione di un Castello, che pretendono dai Tartari, ma senza ragione, perchè essi Moscoviti non lo possegono. Parmi che i Polacchi, e Moscoviti si possano dire aggiustiati col Turco, come Ella potrà vedere dai fogli annessi; e credo che lo stesso seguirà presso di questa Corte, e della Repubblica di Venezia, mentre i punti, che restano da soppire non sono capitali.

(Nuntiat di Vienna: Tom LXX. pag. 365, 366, 380, 384.)

CXXV.

An. 1707. **Lettera scritta del Czaro di Moscovia a Papa Clemente XI portata del Principe Kurakino inviato dello stesso Czaro alla Santita sua. (Imperator Moscorum grates rependit Pontifici de foedere ejus opera secum inito a Poloniae Rege contra Suecorum Regem, eique ut Kurakino, oratori suo, fidem habeat, scribit.)**

Письмо писанное Царемъ Московскимъ къ Клименту XI, доставленное посланнымъ отъ Царя къ Папѣ Княземъ Куракинымъ. Царь благодаритъ Папу за содѣйствіе его къ заключенію союза между имъ и Королемъ Польскимъ противъ Короля Шведскаго, и пишетъ, чтобъ Папа имѣлъ довѣріе къ посланнику его, Князю Куракину.

Dei gratia Clementi XI, Domino Domino Papae dignissimo, Summoque Sedis Romanae Pontifici. Post expressam Pontificatui Vestro convenientem venerationem; compareo primario cum debita gratiarum actione coram Pontificatu vestro pro assistentia, quam Regno Poloniae Nobiscum stricte foederato contra Regem Sueciae communem hostem Nostrum, et ejus adhaerentes hucusque constantissime cum summa totius orbis aedificatione, et immortali Nominis sui gloria Pontificatus Vester praestitit, ac consequenter in Nos tanquam principalem ejus foederatum eximii favoris, et insignis bonitatis suae particulares derivavit effectus, ac obligationes. Quibus nos omnimodem, et tempestivam gratitudinem rependere cupientes, ad contestandam, et demonstrandam nostram devotionem, e propensionem mittimus ad Pontificatum Vestrum incognito Camerarium Nostrum, et Guardiae Subcolonellum Ducem Borisium Kurakinum, simulque enixe petimus, quatenus iis, quae Nomine Nostro referet, Pontificatus Vester fidem, ac benignas aures tribnere dignetur. Quod reliquum est Pontificatum Vestrum tutelae Omnipotentis committimus, prosperumque successum optantes, permanemus in immutabili amicitia, et affectu propensi. Datum Zolkeviae Anno millesimo septingentesimo septimo, Ianuarii 18 die.

Petrus.

(Ex libro autographo cui titulus: scritture di Clemente XI. Polonia. tom 195. pag. 87. qui adservatur in tabulariis Vaticanis).

CXXVI.

Breve scritto da Clemente P. P. XI in risposta alla lettera del Czaro, quare però non si volle ricevere dal Principe Kurakino per mancarvi il titolo di Maesta Potentissimo ac Magno Domino Czari et Magno Duci Petro universae magnae, parvae et albae Russiae autocratori, nec non magnorum Dominiorum orientalium, occidentalium et septentrionalium paterno avitoque Heredi, Successori, Domino et Dominatori Clemens P. P. XI. (De publico exercitio catholicae religionis in Russia ditionibus, de fundandis ibi domibus religionis ac Gymnasio a Iesuitis instituendo, de transitu per dictas ditiones Missionariis concesso grates rependit Pontifex, demum Russiaco Imperatori Kurakinum Ducem commendat)

Отвѣтное посланіе на Царское письмо, Папы Климента XI, которое однакожъ Князь Куракинъ не хотѣлъ принять, за непрописаніе въ ономъ всего титула Царскаго, и именно Его Величеству Державнѣйшему Великому Государю Царю и Великому Князю Петру всея великія, малыя и бѣлыя Россіи самодержцу и великихъ Государствъ восточныхъ, западныхъ и сѣверныхъ отчичу, дѣдичу, наслѣднику и обладателю Климентъ Папа XI. Папа благодаритъ Царя за данное имъ позволеніе къ свободному отправленію Римско-католическаго Богослуженія въ Россіи, къ основанію тамъ Монастырей и Церквей Католическихъ и Гимназіи, учреждаемой Іезуитами; также за пропускъ чрезъ Его владѣнія Миссіонеровъ, и отзывается съ похвалою о Князѣ Куракинѣ. **An. 1707.**

Non facile explicare possumus quo gaudio Nobilis Vir Dux Borisius Kurakinus, quem Tuis ad Nos literis, Excelse, ac Potentissime Czare, in fidem eorum, que Tuo nomine expositurus erat ante aliquot menses Romam allegasti, dum uberrima Nobis reddidit testimonia Tuae erga Nos voluntatis egregiae, ac praeclarae, sed praesertim gratae ob rationem, quam a Nobis in rebus Regni Poloniae semel unitam semper hactenus servavimus, et adhuc quidem retinemus. Solatium vero longe majus ab eodem Nobis allatum est, ubi certiores Nos fecit, constitutum Tibi esse liberum, ac publicum Catholicae Romanae Religionis exercitium in universa Tua amplissima ditione permittere; imo iam annuisse, ut in civitate Tua Moscua nedum fundetur Conventus Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Cappuccinorum nuncupatorum, sed etiam ut erigatur Ecclesia, et domus pro religiosis Viris Societatis Iesu una cum Gymnasio ad erudiendam bonis litteris, et instruendam Christianis moribus Iuventutem, quod consilium magnam profecto Tuis populis utilitatem est allaturus. Cumulus tandem laetitiae nostrae adjectus est, cum Ille idem Tuo nomine pollicitus est, apertum deinde, tutum ac liberum fore transitum per ipsas Tuas ditiones Missionariis ad annunciandum Christi Evangelium ab hac Sancta Sede ad Sinarum Imperium, et ad alia Regna orientalia immittendis. Profitemur itaque, post gratias Deo humiliter actas, hac omnia cor nostrum Tibi, Potentissime Czare, magnopere obstrinxisse, ac excitasse in Nobis desiderium declarandi publicis ac congruis significationibus plenitudinem gaudii Nostri, quod tunc sane erit, cum documenta eorum, que idem Dux a Te omnino speranda ac expectanda esse affirmavit, ad manis Nostras pervenerint. Ceterum omnis aequitas postulat, ut Tibi testemur ipsum Ducem magnam probitatis ac prudentiae laudem

An. 1707. morum suorum integritate, et gravitate hic ab omnibus retulisse, ac animum nostrum sibi peculiari modo conciliasse. Quod superest, Deum Patrem luminum impense rogamus, ut lucis suae radios Tuae menti propitius infundat, et Te perfecta charitate Nobis, et Catholicae Ecclesiae conjungat. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo piscatoris Die XVIII. Octobris MDCCVII. Pontificatus Nostri anno septimo.

ex libro autographo, cui titulus: Scritture di Clemente XI. Polonia. tom 195. pag. 88. qui adservatur in tabulariis Vaticanis.

CXXVII.

An. 1707. **A Monsignor Nuncio di Polonia. (Primus Pontificis administer scribit Nuncio Poloniae, ut velit colloquio, quod inter Regem Poloniae et Ducem Moscoviae habendum erit efficaciter interesse; item de his quae scripserat Pontifex eidem Duci, deque ipso Duce Majestatis titulo decorando, ac de Nuncio ei mittendo),**

Папскому Нунцію въ Польшѣ. Первый Министръ Папы пишетъ Нунцію, чтобъ онъ употребилъ содѣйствіе свое въ переговорахъ между Королемъ Польскимъ и Царемъ Московскимъ; извѣщаетъ его также о томъ, о чемъ писалъ Папа къ Царю, и что Папа намѣренъ Царю приписать титулъ Величества, и послать къ нему Нунція.

Sentendosi potere in breve succedere che il Re Augusto si abbocchi col Czaro, ha quindi preso motivo Nostro Signore di scrivere alla M. S. un Breve speciale, quale V. S. Rma troverà fra gli altri, che se le mandano, per eccitarla, e pregarla efficacemente a volere in tale abboccamento vigorosamente adoprarsi collo stesso Czaro, perchè alla fine voglia promulgare il Diploma da lui promesso alla Santità Sua sopra il libero, e publico esercizio della Religione Cattolica ne suoi dominii. Affinchè Ella resti pienamente informata sù questo affare, e possa fruttuosamente impiegare tutta la sua opera per condurlo a quel felice fine, che si desidera, è necessario che sappia, correre già il terzo anno, da che il medesimo Czaro mandò in Roma il Principe Kurakino suo Inviato, per ringraziare la Santità Sua della condotta sino a quel tempo tenuta negli affari della Polonia, e per pregarla a volerne continuare anco in avvenire la pratica specialmente ad esclusione della Regia ricognizione pretesa dal Palatino di Posnania. Soddisfece pienamente l'Inviato suddetto a tale commissione; e in oltre in vigore della lettera credenziale, che presentò, scritta alla Santità Sua dal Suo Padrone, di cui V. S. Rma riceverà annessa la traduzione, aggiunse che il Czaro desideroso di rimostrare non solo con parole, ma anco cò fatti la propria gratitudine alla Santità Sua, oltre la risoluzione già presa di accordare il transito per la Moscovia alli Missionarii, che si mandano dalla Santa Sede nella Cina, e altri Regni Orientali, e oltre l'assenso già dato di potersi fondare in Mosca un Convento di Frati Cappuccini, e insieme di potervisi eriggere una Chiesa, e Casa da Padri della Compag-

nia di Gesù con scuole pubbliche, per instruire nella pietà, e nelle lettere la Gioventù secondo il loro Instituto, avea determinato di permettere con suo speciale Diploma il libero, e pubblico esercizio della Religione Cattolica in tutti li suoi vasti dominii. Può ben persuadersi V. S. Rma con qual gradimento fosse allora accolta una tale offerta dalla Santità Sua, e altresi con quale anzietà ne abbia da quel tempo attesa, e ora più che mai ne attenda l'adempimento; giacché nella condotta successivamente tenuta dalla Santità Sua in cotesti affari a Lei ben nota, e intieramente uniforme à desiderii del Czaro, l'ha si bene meritato, e lo merita. Merità però altresi la Santità Sua che il Re Augusto per l'istessa ragione s'interesse fortemente a procurarne l'effetto. Animisi dunque V. S. Rma a promuovere con tutto il zelo, e vigore un affare a cui tanto assiste la giustizia; non lasciando di aggiungerle, che la Santità, per darle la maniera, quanto mai può dal canto suo, di agevolarne il buon successo, Le permette di potere assicurare chiunque occorrerà, dimandandosi dal Czaro l'accennato Diploma alla Santità Sua con sua lettera, in cui invece di quelle parole *Dei gratia*, che si vedono in quella recata dal suddetto Inviato, dicasi, *Sanctissimo*, o *Beatissimo*, e in luogo dell' altre *Pontificatus Vester*, dicasi *Sanctitas Vra*, qual titole siccome davasi anticamente a tutti li Vescovi, cosi oggi non si controverte al Papa dagli istessi Principi infedeli, o non Cattolici. Sua Santità all incontro nella risposta, che darà al medesimo Czaro, An. 1707.
oltre li titoli concertati col suddetto Principe Kurakino quando fù in Roma, aggiungerà l'altro della Maestà tanto bramato dal Czaro, che non è mai stato datò à Czari da alcuno de Predecessori della Santità Sua, e che dalla Santa Sede non costuma darsi ad alcun Ré, o Monarca, che non sia unito alla Chiesa Romana. Di più la Santità Sua non avrà difficolta di mandare un Nuncio Apostolico allo stesso Czaro, come si pratica con l'Imperatore, e con li Ré Cattolici, ognivolta che all' incontro resti precedentemente accordato che il Czaro faccia a tal Ministro l'istesso trattamento, che si fà dall' Imperatore, e da i Ré alli Nunzii Pontificii. Si persuade Sua Santità che Monsignor Arcivescovo di Gnesna, e Monsignor Vescovo di Cuiavia pienamente informati delle intenzioni, e promesse del Czaro, e che oltre il debito del loro carattere per tutto ciò, che può essere di vantaggio alla nostra Religione, hanno si speciali obligazioni alla Santità sua, non mancheranno d'impiegare tutto il credito, che hanno col medesimo Czaro, perche abbia senza maggiore indugio a secondare le brame giustissime della Santità Sua. Non lasci Ella dunque di valersi anche dell' opera loro per ben condurre un affare, che tanto può accrescere il merito de suoi servigi, e tanto può rendere memorabile il suo nome negli annali della Chiesa.

(Ex libro autographo: Scritture di Clemente XI. Polonia. Tom. 195. pag. 85. qui adservatur in Tabulariis Vaticanis).

CXXVIII.

An. 1707. Excerptum ex responso Serenissimi Czari ad punctum instructionis statuum reipublicae dato in conventa generali Lublinensi, respectu eliberationis Illustrissimi et Reverendissimi Dni Archiepiscopi Leopoliensis. 7 Iunii 1707. (De Archiepiscopi Leopoliensis captivitate, ac judicio Pontificis a Russiarum Imperatore ejusdem causa deferenda).

Отвѣтъ Царя на статью Инструкціи Польскаго сейма въ Люблинѣ, касательно осв божленія изъ подъ стражи Архіепископа Львовскаго, отъ 7 го Іюня 1707. О задержаніи подъ стражею Архіепископа Львовскаго, и о преданіи дѣла сего Царемъ Россійскимъ на судъ Папѣ.

Respectu Archiepiscopi Leopoliensis Sua Majestas Czarea non potest aliam dare resolutionem, nisi quemadmodum scripsit ad Rempublicam in litteris suis, quod eumdem in omni commoditate detineri demandabit. Super quo scriptum est ad summum Pontificem, proponendo quod Sua Czarea Majestas vult eumdem judicio Summi Pontificis reddere; interea conservabitur in aresto, et quando resolutio erit a Summo Pontifice, juxta eamdem Sua Czarea Majestas procedere vult.

(*Ex libro autographo: Scritture di Clemente XI. Tom. 194. Polonia. pag. 323.*)

CXXIX.

An. 1708. De difficillima liberatione Archiepiscopi Leopoliensis, eo quod in partes Siberiae jam in exilium actus fuerat.

О затрудненіяхъ къ освобожденію Архіепископа Львовскаго, потому что онъ уже сосланъ въ Сибирь.

Illustrissimo Signore.

Mi ha trovato ancora qui l'umanissimo dispaccio dell' E. V. delli 31 del passato, giacchè attendo di regolare la mia mossa da quella, che farà di Vienna Monsignor Spinola, a cui lascero in scritto una memoria di quanto ora riguarda il ministero, in che ha luogo il debito del defonto Monsig^{re} Vescovo di Posnània, e la prigionia di Monsig^{re} Arcivescovo di Leopoli, il quale non dovrà sperare la sua libertà, o consegna a Nostro Segnore, mentre, come ebbi l'onore di scrivere colle passate all' E. V., è stato inviato in esilio in Siberia, e quando il Czar lo volesse consegnare, non sò se avrà alcuna siccurezza per il suo trasporto dal Rè di Suezia, e molto meno se potrà essere assicurato

della immancabile estradizione dalla parte del Czar; giacché sento, che neppure i republicisti abbiano con esso corrispondenza; tuttavia sin tanto che rimarrò qui non ometterò nell' uno e l'altro affare diligenza alcuna per ubbidire agli ordini benignissimi dell' E. V., alla quale faccio profondissimo inchino. An. 1708.

Di V. E.

Trouppau 23 Gennaro 1708.

Umilmo Devmo et Oblmo Servitre.

Giulio Arcivescovo.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 194, Polonia. pag. 322.)

CXXX.

De liberatione Archiepiscopi Leopoliensis.

Объ освобожденiи Архiепископа Львовскаго. An. 1708.

Monsieur.

J'ay reçue la lettre, que Vous m'avez écrit le 28 de Ianvier. C'est mon unique plaisir, non seulement devoir, de satisfaire aux ordres de Sa Sainteté, et je Vous prie, quand Vous aurez ce bonheur d'etre aux Pieds sacrés de Sa Sainteté, de l'assurer, que je ne souhaitte rien autre tant, que de rencontrer des occasions, pour pouvoir temoigner mon obeissance aux volontez de Sa Sainteté, et mon empressement pour le service du Saint Siege. J'ay fait tout ce que j'ay pu, ensemble avec S. A. Monseigneur le Primat pour la delivrance de Mr. l'Archeveque de Leopol, tant par les instances publiques, que particuliéres auprès de Sa Majesté Czarienne. Enfin ledit Mr. l'Archeveque est depuis plusieures semaines à Minsk en Lithvanie, pour être echangé pour le Prince Dolgoruki pris par les Suedois auprès de Narva. Il auroit été a souhaitter par toutes sortes de raisons, qu'il eût été delivré de la manière, que Vous marquez dans la Votre (que j'aurois bien voulu avoir reçeue il y un an, avec cette explication de l'intention de Sa Sainteté) et selon que le Czar avoit donné la declaration, comme Vous verrez par cet extrait, que nous avions communiqué d'abord a Monseigneur Piazza avec des informations necessaires; mais voyant qu'on n'y donnoit pas la main selon nos informations sinceres, passant pardessus toutes les considerations, nous avons taché, d'une, ou d'autre maniere de tirer des mains de Moschovites Monseigneur l'Archeveque, qui je crois presentement est deja libre, et cela est sûr, Dieu le sçait, par notre proposition entremise, et recommendations pressantes, que Nous avons employé pour Nous attirer la benediction de Dieu, et procurer cette satisfaction à

An. 1708 Sa Sainteté, ressentant, comme Nous devons, les obligations pour tant de graces de Sa Sainteté. Je suis avec une particuliere estime

Monsieur

Votre tres affectionné, et tres obligé serviteur

Szembek.

Vice Canc. de la Courone.

A Ollmuntz le 29 de Fevrier.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. Tom. 194. Polonia. pag. 324.)

CXXXI.

An. 1708. **Copia litterarum ab Illustrissimis Dominis Ministris Czareae Majestatis ad celsissimum Principem Primatem Regni Poloniae de data Lebedino die 22 Septembris styl. veter. 1708 scriptarum. De conditionata restitutione Archiepiscopi Leopoliensis; de libero catholicae religionis exercitio in Moschoviticis ditionibus promisso; deque ibi rebus politicis bene se habentibus, ac de copiis Volhyniam missis.**

Переводъ письма Министровъ Царскаго Величества къ Князю Примасу Королевства Польскаго, изъ Лебедина 22 Сентября 1708 г. стар. стиля. О условіяхъ, на какихъ освобождается Архіепископъ Львовскій; о обѣщанномъ свободномъ вѣроисповѣданіи Римскихъ католиковъ въ Россійскихъ владѣніяхъ; о успѣшномъ ходѣ дѣлъ политическихъ, и о войскахъ, посланныхъ въ Волынь.

Celsissime Princeps.

Ex litteris Celsitudinis Vestrae, quas de data Olomutii 19 Novembris accepimus, constat Nobis de sincera, et immutabili applicatione Celsitudinis Vestrae pro manutenendis commodis colligationis Serenissimi Czari Domini Nostri Clementissimi cum Republica. Quapropter, praemisso debito honore magno nomini Celsitudinis Vestrae, quemadmodum Nos summopere obligatos esse testamur, ita pro ministeriis Nostris omnia in eisdem litteris Celsitudinis Vestrae contenta Suae Czareae Majestati deferre non intermisimus. Super quibus recepta sufficienti declaratione, praesentibus notificamus; quod Sua Czarea Majestas ad petitionem Romani Pontificis, et ad dignissimam interpositionem Celsitudinis Vestrae consentit super eliberatione Domini Archiepiscopi Leopoliensis, dummodo etiam Rex Sueciae liberet virgines filias Illustrissimi, et Excellentissimi Domini Oginski Capitanei Generalis Ducatus Samogitiae per Suecos in captivitatem adductas, et quod, habita assecuratione de eliberatione earumdem virginum, statim ad praefatum Dominum Capitaneum Samogitiae dictum Dominum Archiepiscopum Leopoliensem mittere declarat. Ratione diplomatis super libero exercitio religionis catholicae scripsimus antecedenter ad Illustrissimum, et Excellmum Domi-

num Procancellarium Regni, quatenus copiam, seu formam hujusmodi diplomatis Nobis transmittere dignaretur; qua habita, hujusmodi expeditionem expedire non tardabimus. Nunc autem adjungimus, quod hic progressus nostri sunt in bono statu; nam et hostis per exercitus nostros continuo infestatus, nullum aliud commodum lucratur, praeter quotidianam ruinam exercitus sui, et proditio Mazeppae (prout antecedentibus litteris nostris notificavimus Celsitudini Vestrae) nec Nobis nocere potest, nec Suecis quidquam prodesse: siquidem Cosacos nec precibus, nec minis ad adhaerendum sibi inducere valet, quin imo etiam illi, quos secum abduxerat, jam ferme omnes ab eo recesserunt. Quapropter speramus quod, auxiliante Domino Deo, communis noster hostis in brevi tempore succumbet. Et quamvis ipse hujus sit spei, quod Leszcynski (prout ad ipsum misit mandata) debeat illi venire in succursum; tempestive tamen his Sua Czarea Majestas obviando, ad manutenendum in simultaneis colligationis commodis Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Palatinum Belsensem cum exercitu Regni, dignata est mittere in Volhyniam tresdecim legiones regularis, et selecti militis sui, tam peditum, quam equitum, cum strenuis generalibus suis, quarum specificationem in adjunctis Celsitudini Vestrae transmittimus, rogando Celsitudinem Vestram, quatenus ista Illustrissimis, et Excellentissimis Dominis Episcopo Vladislaviensi, et Procancellario Regni commnnicare dignetur: et hic exercitus noster facile intentionibus hostilibus offensive, et defensive obviare poterit. Id tantum restat, quatenus Celsitudo Vestra authoritate sua Primatiali efficere dignetur, ut Serenissimus Rex Augustus reditum suum in Poloniam acceleret, et ut Respublica firmiter circa foedus cum Czarea Majestate initum manuteneatur, non permittendo ullas communibus commodis contrarias consequentias, donec gloriosa, et fructuosa pax per arma Sua Regiae Majestatis utrique nationi comparetur. In quo magnam spem collocando, hoc unicum in votis habemus, quatenus actu demonstremus, quod simus in quolibet loco An. 1708.

Celsitudinis Vestrae etc.

Specificatio Exercitus ad succursum in Polonia designati.

Legiones Peditum.

Luceorensis, Rosanensis, Czernichoviensis, Woronensis, et de Czernichow Szarfow, et Legio Granadigerorum.

Legiones Equitum.

Kazanensis, Astrachanensis, Permensis, Rostoviensis, (et illae legiones, quae jam cum Generali Inflandt prius in Poloniam abiere) Plscoviensis, Kaporiensis, Custiensis.

Commendam habebunt supra divisionem hujus exercitus Generalis Feld-Mareschal Lieütnant Goltz, Generalis Lieütnant Princeps Gallichin, Generalis Lieutenant Fluck, Generales Majores Gordon, et Wolkonski, ac Brigadier Balk.

Supra descripta copia litterarum Ministrorum Serenissimi Czari Polonico idiomate scriptarum, et in latinum fideliter versarum concordat cum suo vero, et authentico originali. Vidi, legi, confrontavi, concordare adinveni, et collationavi. Olomutii hac die vigesima septima mensis Februarii Anno Domini millesimo septingentesimo nono. De quo fidem facio.

Iacobus Strykowski Publicus Sacra authoritate Aplica Notarius mppa.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. Tom. 194. Polonia. pag. 319.)

CXXXII.

An. 1708. Copia litterarum Serenissimi Czari ad Celsissimum Principem Primatem Regni Poloniae. Lebedino die 23 Septembris St. Veter. Anni 1708. scriptarum. (Magnus Moschoviae Dux Principi Primati, a quo sperat suo et Reipublicae Poloniae Bono consultum iri, morem gerit, ut a Ministris intelliget, in postulatis ejus.

Переводъ письма Его Царскаго Величества къ Князю Примасу Королевства Польскаго, изъ Лебедина 23 Сентября 1708 г. стар. стиля. Царь Московскій, въ надеждѣ, что то послужитъ къ пользамъ его и рѣчи Посполитой Польской, согласенъ исполнить по просьбѣ Примаса, какъ ему будетъ объявлено Министрами Царскими.

Celsissime Princeps.

Litteras Vestrae Celsitudinis ad Nos scriptas recepimus, quarum lectis contentis, mandavimus ut in desideriis Vestrae Celsitudinis fiat satisfactio, quod fusius intelliget a Ministris Nostris. In reliquo ejus sumus spei quod Celsitudo Vestra omnem addet operam iis negotiis, quaecumque ad commune Nostrum cum Republica spectant commodum. Et bonam valetudinem Vestrae Celsitudinis divino reponendo tutelae, manemus.

Petrus.

Supradicta copia litterarum tam Serenissimi Czari, quam Ministrorum ejus, quorum litterae inferius separatim exscribuntur, polonico idiomate scriptarum, et in latinum fideliter versarum, concordat cum suo originali. Vidi, legi, confrontavi, concordare adinveni, et collationavi. Olomutii hac die vigesima septima mensis Februarii, Anno Domini millesimo septingentesimo nono. De quo fidem facio.

Iacobus Strykouski publicus Sacra auctoritate Apostolica Notarius mppa.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 194. pag. 319.)

CXXXIII.

An. 1709. Copia litterarum a Ministris Czareae Majestatis ad Procancellarium Regni Poloniae ex castris ad Szumy die 6 Ianuarii styl. vet. 1709. (De mutuo negotiorum commercio servando, deque militaribus copiis in Volyniam missis ad hostium audaciam retundendam).

Копія письма Министровъ Царскаго Величества къ Вицеканцлеру Королевства Польскаго изъ лагеря подъ Шумами. 6 Генваря 1709 г. стар. стиля. О продолженіи дружескихъ сношеній, и о войскахъ посланныхъ въ Волынь, для отраженія Непріятеля.

Cum estimatione Personae Excellentiae Vestrae agnoscimus sinceram ejus applicationem in manutenendis communibus Suae Czareae Majestatis Domini Nostri Clementissimi cum

Serenissima Republica negotiis: ac proinde circa testificationem teneritudinum Nostrarum, prout magnopere sumus obligati pro informatione de negotiatione Illustrissimi Gubernatoris Cracoviensis a parte adversa in re combinationis Celsissimi Principis Primatis, et totius Illustrissimae Domus Excellentiae Vestrae, ita petimus, quatenus Excellentia Vestra, uti dignissimus, et honoris inclytae patriae suae amans filius, perspicacia sua providere dignetur, ne quid damnosi pars adversa machinari queat. Et dum accipimus informationes, divulgare partem contrariam, quasi Excellentissimae, et Illustrissimae Dominationes Vestrae extra patrios limitis residentes, separatim per mediationem Reverendissimi Nuncii ad combinationem cum Lesczynio inclinare deberent; (quod et in punctis, quae ab Excellentissimo Palatino Belsensi Supremo Exercituum Regni Duce recepimus, est inclusum) proinde habentes confidentiam erga Personam Excellentiae Vestrae, hoc ipsum informandi gratia exprimimus; et sicut rumori huic fidem non adhibemus, ita enixe rogamus, ut Excellentia Vestra una cum Celsissimo Primate, aliisque Magnatibus Patriae faventibus his actionibus contrariis obviare dignetur: nam pars adversa omnibus viribus nititur, quatenus Illustrissimas, et Excellentissimas Dominationes Vestras quoquomodo ad se pertrahere possit; dum et recenter cum Excellentissimo Palatino Belsensi inito tractatu in materia combinationis, eumdem cum exercitu allicere ad se cupit; Verumtamen idem Excellentissimus Palatinus nos assecurat, quod nihil horum facere velit, nam et responsum parti contrariae datum Czareae Majestati Domini Nostri Clementissimi communicavit, in quo expressum est, quod sine generali pace cum Sua Czarea Majestate ad ullas particulares combinationes accedere non intendat. Igitur obviando his inconvenientiis, ac in succursum Reipublicae, ut ab assultu hostili protegatur, ordinavit Czarea Majestas Domini Nostri Clementissimi in Volyniam regulatae militiae tredecim legiones tam Cavalleriae, quam et Infanteriae cum optimis Generalibus, quibus offensive agere mandatum est. Specificationem illorum vero in annexis Excellentiae Vestrae mittemus. Ratione summae Exercitui Regni promissae Sua Czarea Majestas dare eam declarat quam primum Regni securitas providebitur. Assecuramus insuper quod ex parte nostra ad manutenenda communia negotia omnem applicationem, et curam adhibere non intermittemus, usque ad reinductionem utilis, et honestae utrisque gentibus pacis. Et prout non dubitamus de magna sollicitudine Excellentiae Vestrae in promovenda communi causa, ita declaramus, quod immutabiliter in omnibus actionibus servire parati simus. Interim cum debita observantia manemus etc.

An. 1709.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 195. Polonia. pag. 4.)

CXXXIV.

An. 1709. Copia litterarum Czareae Majestatis ad Principem Primatem Regni Poloniae ex castris ad Pultaviam die 8 Iulii st. vet. 1709. (De Succorum exercitu a se profligato, deque suo adventu in Poloniam).

Копія письма Его Царскаго Величества къ князю Примасу Королевства Польскаго изъ лагеря подъ Полтавою, 8-го Іюля 1709 г. стар. стиля. О разбитіи Шведской арміи, и о своемъ прибытіи въ Польшу.

Celsissime Princeps Archiepiscope Gnesnensis, Primas Serenissimae Reipublicae utriusque gentis, Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae.

Obtentam die 27 Iunii styli veteris feliciter ex hoste Rege Sveciae victoriam jam Celsitudini Vestrae notificavimus: subsequenter autem quomodo Exercitus Noster assecutus residuum fugientem exercitum Sveticum, eumdem coegerit ad deditionem sui in captivitatem; hujus relationem in adjunctis mittimus; quae particularem, Celsitudini Vestrae dabit informationem quam magnam, et numquam auditam ex hoste victoriam Omnipotens nobis largiri dignatus est. Interea apprecando Celsitudini Vestrae a Domino Deo prosperos successus, et bonam valetudinem, munemus immutabiliter erga Vos amicitia nostra propensi.

Petrus.

P. S. Ad haec notificamus Celsitudini Vestrae quod mediis diebus praesentis cum toto exercitu nostro ad continuanda simultanea negotia nostra personaliter in Poloniam tendimus: Cavaleria vero nostra die 9 Novembris illuc primario gressus suos diriget.

(Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 195. Polonia. pag. 10.)

CXXXV.

An. 1709. Responsum Excellentissimi Comitis Sieniawski Castellani Cracoviensis Supremi Exercitum Regni Poloniae Ducis ad litteras Elhadzi Iusuf Passae Seraskieri Benderiensis. Victoria Pultavae a Magno Moschoviae Duce parta sic ceteras omnes a Succorum Rege relatas supereminet, ut cunctae illius aevi victoriae hac una foedatae sint. 1709.

Отвѣтъ Графа Сѣнявскаго Каштеляна Краковскаго, Великаго Гетмана короннаго на письмо Эльгаджи Юсуфа Паши Сераскира Бендерскаго. Побѣда подъ Полтавою, одержанная Царемъ Московскимъ, столько превышаетъ всѣ одержанныя Королемъ Шведскимъ, что ею помрачаются всѣ другія побѣды нынѣшняго времени. 1709.

Duplicem nactus sum causam non tantum secundarias scribendi Excellentiae Vestrae litteras, sed etiam cum instructione, et verbali informatione mea ablegandi Dominum Siemanow-

ski Castellanidam Vielunensem Praefectum Cohortis Loricatae Excellentissimi Comitis Szembek Procancellarii Regni. Prima est, quod in responso Excellentiae V. ad priores meas dato, puncta nonnulla indigent a me explicatione. Secunda, quod noviter accepi expressum mandatum a Sacra Regali Majestate Domino meo Clementissimo, quatenus, pro munere Clavae Ducalis habens custodiam securitatis limitum Reipublica, per expressum Ablegatum expostulem cum Excellentia Vestra, cui pariter in confiniis Fulgidae Portae Othomanicae attendentia Ditionum illarum incumbit.

Igitur satisfacio hoc in passu Sacrae Regalis Majestatis Domini mei Clementissimi voluntati, tum ex debito officii mei rogando, quatenus Excellentia Vestra facilem aurem, et plenam fidem dicto D. Ablegato meo dare velit. Quod attinet responsum Excellentiae Vestrae breviter replico. Scribit Excellentia Vestra potentiam, et successus Serenissimi Czari non debere esse admirationi, et considerationi, dando rationem, quod iis semel, aut bis accidit potiri victoria, Regis vero Sveciae fortuna, et fortitudo per annos novem supereminebat. Hoc vero Excellentia Vestra considerare non dignatur, quod haec unica sub Pultava actio, et victoria Majestatis Czareae transcendit, et superat cunctas tot annorum actiones, et successus Regis Sueciae; nam ibidem omnes vires in unum coactas, contributiones per alia dominia extortas, et successus omnes comparatos junctim simul irreparabiliter perdidit, et sine exemplo praesentis aevi vix aliquid, aut certe nihil salvavit ex clade. Magna igitur est differentia praeteritorum successuum Sueticorum ab hac Moscovitica victoria. Czareae Majestatis exercitus, sicubi Suecus cessit semper se tamen bono ordine tutabatur, sine notabili damno, adeoque iterum se hosti opponebat. Hoc etiam Excellentia Vestra non debet parvi ducere, quod tam magna fortalitia Suetica cum amplis provinciis cesserunt hoc anno in victrices manus Czareae Majestatis; nam per hoc crescit in dies victoris potentia ex subjugatis regionibus, Regi vero Sueciae modus etiam ipse, et media deficiunt ad erigendas necessitudines suas; nec certe hisce progressibus Czareae Majestatis obstitisset persona sua, etiamsi in dominiis suis reperiretur, non habendo ad defensionem paratum exercitum, amisso primo. Quandoquidem et ab alia parte a potenti vicino Serenissimo Daniae Rege magnam habet distractionem, qui omnibus Regni sui viribus coeptum contra Sveciam bellum prosequitur, et jam sub hoc tempus plura Danici exercitus millia in Scaniam descendere debent ad recipiendam e manibus Sveticis hanc provinciam, et Coronae Danicae adjungendam. Propter informationem Excellentiae Vestrae mitto specificationem Provinciarum per Czaream Majestatem debellatarum, et subjugatarum cum primariis earum propugnaculis, scilicet Livonia qua late patet cum marittima urbi Riga, et Dyneminda portorio nobilissimo, Ingria cum Narva, et Derpt, Carellia cum Viburgo, Finlandia cum fortalitio Abo, tum Estonia, Nilandia, Savolaxia, Lexhonia itidem cum fortalicio. Huic vero non eo inficias, quod Fulgidae Portae Othomanicae (prout Excellentia Vestra in eodem responso subjungit) constans amicitio non debeat esse necessaria, et proficua Reipublicae nostrae in modernis circumstantiis; palam videt Excellentia Vestra quomodo conservationes ispius procuramus, et minimam quoque cavemus occasionem ad violationem pactorum: sed miror quod Excellentia Vestra magis hac in re ducit Palatinum Kioviae, qui unanimi omnium Reipublicae statuum consensu pro hoste patriae una cum adhaerentibus sibi similibus est declaratus, quod ausus fuerit stringere gladium contra Rempublicam, et Serenissimum Regem, quem ipsemet libera voce elegerat sibi in Do- An. 1709.

An. 1709. minum; non potest mihi in amore, et fidelitate in patriam comparari, qui circa tuitionem legum, et libertatum patriae, tum circa integritatem Majestatis Regiae per omnes fortunae, vel infortunii vicissitudines constanter huc usque persisto. Metiri Excellentia Vestra rem ex hoc ipso facillime potest, quis nostrum majore procedit sinceritate, considerando quanta sit deceptio, et falsitas in sinistris relationibus Palatini Kioviae, qui ibidem apud Fulgidam Portam confinxit quasi Camenecum Podoliae fortalitium collimitaneum tradere debuissemus in manus Czareae Majestatis; quod neque Czarea Majestas praetendebat, neque praetendere potest, et non praetendet, neque etiam nos ullo modo huic consentire possemus. Utique jam hujus falsitatis Excellentia Vestra habet documentum ex relatione Domini Samail Aga, quem Excellentia Vestra expresse pro verificatione misit Camenecum. Et ex hoc actu adhaerentium Sueticorum facile Excellentia Vestra formare potest consequentiam quantis, et quam iniquis ralationibus vellent turbare pacem Reipublicae nostrae cum Fulgida Porta, dummodo pertinaciae suae satisfaciat, seque ipsos per involutionem Dominii Turcici in bellum, et aerumnas quoquomodo a periculis sublevare queant. Secunda ratio hujus meae ablegationis ad Excellentiam Vestram est, quod Sacra Regia Majestas Dominus meus Clementissimus, accepto a me, et undique nuncio de apparatu bellico Fulgidae Portae, et de approximatione exercituum Turcicorum, versus limites Regni Poloniae, obviando omnibus periculis committere mihi dignabatur, quatenus in confidentia, et plena spe bonae amicitiae per expressum inquirerem quare, et in quem hic apparatus bellicus Fulgidae Portae prope limites nostros, qui, prout ipsi nullas intendimus inimicitias, sic vicissim omnem inde sperare debemus securitatem. Habebit brevi Fulgida Porta firmum documentum sincerae nostrae intentionis ab Illustrissimo Domino Legato nostro, qui ex praeterito Magno Varsaviensi Consilio, nomine omnium statuum unitae, et coadunatae jam Reipublicae ad id destinatus, accingit se indilate itineri in hac functione, ubi in adventu, Deo dante, suo contrarias informationes adhaerentium hostilium, re ipsa evidenti refutabit, ac de manutentione tractatuum Carlovictiorum assecurabit ex parte nostra. Ego vero, satisfaciendo dicto mandato Sacrae Regiae Majestatis Domini mei Clementissimi, simul ac muneri meo, peto in omni confidentia realem resolutionem in quem finem exercitus hi Fulgidae Portae conducti ad limites nostros, etenim fidendo inito, et inviolato hucusque tractatui, credere ea non possumus, quae nobis rumor publicus adfert, quasi Fulgida Porta debuisset designare copias Turcias ad assistendum, et conducendum Regem Sueciae per Poloniam ad dominia sua, nam hoc ipsum esset aperta violatio viccinitatis, amicitiaeque, et pactorum Carlovictiorum suppeditare hosti Reipublicae nostrae tanta media ad reassumendas vires, et per Provincias Regni Poloniae assistere exercitui securitatis ipsius. Hoc etiam nos convincere nequit, quod ad adventum aliquot legionum Czareae Majestatis versus limites Valachiae, et nostrarum aliquot cohortium deberet instrui tantus apparatus bellicus, nam documento intentionis nostrae in primis tam exiguae vires ex parte nostra illuc ordinatae esse non possunt ad lacessendum, et quod maximum est, quod habendo hostem nostrum prope limites in Bender subsistentem, expedit ex parte nostra vigilantiam, et attendentiam adhibere, ne apertis passibus cum qualicumque manu hominum suorum perrumpere valeat ad Dominia sua, unde demum in detrimentum nostrum facilius resolutiones aliquas capere possit.

Excuset nos itaque jus naturale, quod omni-

bus contra hostes suos concedit defensionem. Fulgida vero Porta quasnam haberet rationes congregationis tanti exercitus ad limites nostros iterum, atque iterum informari exposco; ipse vero cum contestatione sincerae amicitiae meae maneo. An. 1709.

(*Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom, 195. Polonia. pag. 189.*)

CXXXVI.

A Monsignor Nunzio in Polonia 23 Settembre 1709. (Nuncius Apostolicus Archiepiscopum Gneznensem et Episcopum Cuiaviensem brevia Pontificis eis traditurus adeat, quibus ipsi excitantur, ut cum Duce Moschorum pro catholica religione enixius agant).

Къ Папскому Нунцію въ Польшѣ отъ 23 Сентября 1709. Ему поручается доставить Архіепископу Гнезненскому и Епископу Куявскому бревы Папскіе, для побужденія ихъ стараться по возможности у Царя Московскаго о споспѣшествованіи Римско-Католической вѣры. An. 1709.

Avendo accenato a V. S. Rma in altra lettera che per condurre a felice fine l'affare del consaputo Diploma da pubblicarsi dal Czaro sia per riescire molto opportuno, che Ella si vaglia dell' opera di Monsignor Arcivescovo di Gnesna, e di Monsignor Vescovo di Cuiavia, come pienamente informati delli intenzioni dell' istesso Czaro, e particolarmente obligati di promuovere quelle delle Santità di Nostro Signore, le aggiungo ora, che per dare a medesimi tutto l'eccitamento maggiore, onde abbiano a ben compire quelle parti, che si sperano dal loro zelo, ha voluto la Santità Sua, che si scriva un Breve a ciascheduno di loro, e altro simile ha voluto che se ne scriva al Signor Vice-Cancelliere di Polonia Szembeck per l'istesso fine. Riceverà V. S. Rma li suddetti tré Brevi allegati al presente dispaccio, e in renderli a quelli, a quali sono indirizzati, si contentera di accompagnarli con quelle espressioni, che egualmente possino loro manifestare la somma premura, che ha la Santità Sua in questo affare, e l'intiera fiducia, che ripone nell' opera loro, per ché abbia a terminarsi con tutta felicità. E per fine etc.

(*Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 195. pag. 90.*)

CXXXII.

An. 1710. Relatio P. Laurentii Kaparschi Superioris Coenobii Polocensis. Queritur Clementi XI de excessibus patratis ab exercitu Moschovitico in suos Monachos, quorum plurimos neci dederat, ac de statu miserrimo catholicorum in ipso Imperio Moschovitico.

Донесеніе Отца Лаврентія Капарскаго, настоятеля Полоцкой (Уніатской) обители. Онъ жалуется Папѣ Клименту XI на безчинства, содѣянныя Московскими войсками надъ его Монахами, изъ коихъ многіе преданы смерти, и на плачевное состояніе Римскихъ католиковъ въ самомъ Государствѣ Московскомъ.

Zelum Regiae Nostrae Majestatis Apostolicum (quem ad M. Moschoviae Czarum per Regias suas literas, in tuendis Ecclesiis nostris Rutheno-unitis, Sanctae Romanae Ecclesiae, atque in restituenda pristina, Ecclesiasticis omnibus, tam Romanae, quam Graeco-unitae Religionis, securitate, ac libertate Serenissimus Augustus effudit) digne satis depraedicare, sed etiam sufficientes Deo laudes agere non valemus. Specialiter vero solabimur quando commissionem ex adverso expetitam Nostra Majestas Regia per viros Nationis Polonae Catholicos ad felicem deducet exitum, ut eo magis sub hisce infelicissimis temporibus Pontificis Nominis, et catholici cultus observantia fundetur.

Ad ea vero, quae Peterburgio sub die 19 Augusti anni praesentis M. Moschoviae Czar Nostrae Regia Majestati notificavit, quod Monachi Rutheni Ordinis S. Basilii, uniti Sanctae Matri Romanae Ecclesiae conquerantur de exercitibus Moschoviticis, dicimus, non falso fabricare Nos, sed justas querelas cum magni animi moerore deferimus, siquidem abunde nobis nata sit eversio Ecclesiae Cathedralis Polocensis, et direptio bonorum nostrorum in Provincia Albae Russiae, quemadmodum didicimus ex multiplicibus literis, sub datis ad marginem positis, a nostris Praelatis, et aliis saecularibus fide dignis viris, et ab his Superioribus nostris mandatum habuimus ut per viscera Christi supplicaremus Sanctae Sedi Apostolicae, hasque exorbitantias copiarum militarium Moschoviticarum in nos furentium cum effusis lacrymis ad pedes Sanctitatis Suae humiliter praesentaremus, quod non tantum Polocense post necem crudelem quatuor Monachorum in anno 1705 perpetratam in ipsa Ecclesia Ruthena-Unita, a Moschis occupatum sit in hucusque Monasterium, sed etiam Ecclesia eadem Cathedralis Polocensis per atrox Monachicidium prophanata, caruit per tot annos exercitio officiorum divinorum, et servitio cultus divini, ac administratione Sacramentorum fidelibus Ruthenis Unitis ob expulsos inbi Monachos Catholicos, sacrisque omnibus spoliata, impleta mansit cunctis militiae provisionibus, ac tandem in anno praesenti 1710. 1 Maji cuniculis funditus eversa, et subsequentibus ejusdem mensis diebus in praedam reliquae tam regulares, quam seculares parochiales actae sunt Ecclesiae, una cum bonis ad easdem spectantibus direptae, ut est Polocense S. Sophiae, Polocense Monialum Ruthenarum ejusdem Ordinis nostri, Archimandria Polocensis, Hlebobrysensis, Uszatense, Sudziloviense, Czerstwiadense, Berez-

vecense, et alia ultra, et circa Poloniam Monasteria, omnibus Ecclesiasticis, ac religiosis spoliata suppellectilibus, atque cunctis ad victum, et amictum Religiosorum necessariis privata, et inhabitata manserunt pure desertum, cum Monachi principaliores ibi subsistentes a Militibus Moschis quaerebantur, et requirebantur capi; de aliis vero junioribus Monachis, admixtis veteribus, vestes detractae per eosdem reliqui in sylvas fugati salutem conservarunt. Unde non ex mala intentione, aut consuetudine nos Rutheni conquerimur, sed experti in facto persecutiones, et insupportabilia damna personaliter sufferentes, opem Regiae Majestatis, et protectionem imploravimus, per adminiculum apostolicum S. Sedis Romanae; ne nova in futurum in nos succendantur odia, cum nos in disunitos a S. Romana Ecclesia, manentes in Polonia, et Magno Ducatu Lithuaniae nullas exercere possimus violentias, habentes solum pro armis Evangelium Christi, et verum erga eos amorem, ut per indigna nostrorum operariorum praedicationis exercitia deviantes a vera fide catholica ad rectam orthodoxae Religionis viam adducamus, curando salutem animarum eorum. Quae catholicae missionis officia in evangelizando Verbo Dei, non per violentias, et mortes, mortisque minationes, sed dulcedine, et suavitate ejus dissipatas oves ad ovile Christi aggregamus, ut in orthodoxa Religione verum agnoscant Pastorem, Petri successorum, et in terris Christi Vicarium, atque dura infirmitate schismatis divisa quondam membra sano Ecclesiae Catholicae corpori adunata persistant vi duntaxat, et fortitudine Verbi Dei, non vero violentiis tam crudelibus, quam inauditis inique nobis a disunitis affixis.

Praesentent quaesumus illi vel unicum mortalium! quem armis ad mortem, aut modis ad violentias sufferendas confecimus? quibus telis ad ruinas, aut aliis persecutionum generibus supplantavimus quemquam? quas Ecclesias schismaticas Graecas vi, et violentia subjecimus nobis? et quem populum illorum compulimus ad amplectandam nostram opinionem? Testetur ipse pro nobis catholicus totus orbis Polonus cum tot coronatis utriusque fori Regnantibus praeteritis et praesentibus? certa fide confidimus dicere catholice non audebunt, imo libere, et vere ajent haec omnia sustulisse nos a disunitis ob odium Pontificii nominis, et unionem Sanctae Romanae Ecclesiae, quam profundissime usque ad ultimum vitae halitum reveremur, obedimus, et profitemur, ejusque catholicos articulos fidei, non vero nostram opinionem volentibus audire Graecis, et audientibus depraedicamus, studemusque pro omni possibili non tantum impedire Sacerdotes schismaticos in administratione divinorum officiorum, atque Sacramentorum participatione, verum continuo, etiam cum effusione sanguinis laboramus, ut hos disunitos Graecos ad eadem suscipienda in vera, atque orthodoxa Ecclesia inducamus, ne tantus populus in errore fidei existens, pereat, conformitate certe ea, quae in Catholica reperitur Ecclesia. An. 1710.

Et licet multos disunitos Graecos sine Sacramento Communionis contingat hanc; misere in errore fidei, schismate involutos durissimo, vitam vivere, et finire miserius, ut quid haec causa, quasi nos sacramentum disunitorum (si fas sit credere) despiceremus? Quamvis illud nisi conditionate observamus, cum nos Ecclesias eorum schismaticas, et confraternitates nequaquam, nisi in rarae vitae commercio accedimus, et in generalibus civilitatis, atque humanitatis officiis reciproca consalutatione (ex quo commiscemur in eisdem civitatibus) consalutamus; agnoscentibus vero, et deflentibus suum errorem praesto auxilio spiritali adsumus, nemo dubitaverit? Quae itaque in nos unitos persecutionum, et oppressionum tela vibrant

An. 1710. schismatici? sibi a nobis fieri contra Ecclesias eorum, et ecclesiasticos, sive plurium, sivi paucorum verborum eloquio coram suo veteris schismatis defensore Principe incusent, sola nos fulti patientia, sperantes in cœlis, mercedem recipimus per omnia hostilitatis genera, metam.

Quamvis etiam conclusum videatur, utpote contra Manichæos, per minus sanam Grzymultoscii Comitis Poloni, et Legati pro tunc ad Moschum compactationem, articulo 9. — *Quod Ecclesiæ Dei, et Episcopatus Luconiensis, Haliciensis, Leopoliensis, et Albæ Russiæ Monasteria, et Abbatia Vilnensis, Minscensis, Polocensis, Orzsanensis, et alii Hegumenatus, et Confraternitates, et omnis populus religionis Græcæ in Polonia, et Magno Ducati Lithuaniæ non erunt subjectae alicui oppressioni, neque ullo modo compellentur ad Religionem Romanam, et, unionem, sed conservabuntur in sua libertate, et immunitate secundum antiqua jura etc.* Quis ad lucem veritatis cæcutiet injuste adstrui nobis non observari a nobis hunc articulum 9. (si tamen vere citetur) nullatenus arguentem nos? petimus enim qua potentia ab antiquo, et fere centenario, elapso anno subjecimus dictos Episcopatus, et Episcopos, qui ultro libere, providentes propriarum, atque sibi subditarum animarum saluti, agnoscentes errorem sui schismatis, salutari inter se inito consilio, et matura deliberatione, ad suam, et omnium fidelium Matrem Romanam Ecclesiam accesserunt, ad Romanum Pontificem in terris Christi Vicarium redierunt, et communem totius populi christiani Patrem, et Oecumenicum Pastorem, agnoverunt, scriptoque æterno propriarum manuum roborarunt, et tradiderunt per Legatos suos, nimirum Hypatium Pociey, Protothronium Vladimiriensem, et Brestensem; et Cirillum Terlecki Exarcham Luceoriensem, et Ostrogiensem Episcopos emissos ad sanctæ memoriæ Clementem VIII. pro tunc in anno 1595. præstantes appostolicæ Sedi obedientiam nomine tam suo, quam Michaelis Archiepiscopi Metropolitani Kyoviensis, et Haliciensis, ac totius Russiæ, Gregorii Polocensis, ac Vitebscensis, Leontii Pinscensis et Turoviensis, Michaelis Premysliensis et Samborensis, Dyonisii Chelmensis, et Belzensis, Gedeonis Leopoliensis et Camenecensis, et Jonæ Electi Pinscensis et Turoviensis loco defuncti Leontii Episcoporum, annexis pariter piissimis catholicissimisque gloriosæ memoriæ Serenissimi Sygismundi Poloniæ, et Sueciæ Regis literis, et aliorum Reipublicae Senatorum? quis inquam compulit hos omnes suprafatos Episcopos cum universo sibi subjecto populo ad unionem Sanctae Sedis Apostolicae? quis in hos violentias, aut minas, oppressionesque aliquas tulit, ut obedirent Sanctae Sedi Apostolicae, eique sese objicerent? non aliud quippe quam propria animarum, et proximorum salus veram, et orthodoxam religionem profitentium, liberrimaque per omnia libertas catholica concitavit, quam semper inviolatam, et inviolabilem habent, et habebunt, cum nec ipse Deus creaturis liberis libertatem tollere velit; ergo dictae Ecclesiae ab antiquo unito Sanctae Romanae Ecclesiae, neque subjiciuntur alicui oppressioni, neque vi compelluntur ad religionem Romanam, et unionem, cum agnoscant Pontificem, sed perfecte conservantur in sua libertate, et immunitate secundum antiqua jura catholici nominis.

Fatemur aliquos ex his Episcopos cum subjecto sibi populo, ut canes vomitum, sic illos schisma recepisse, et recessisse ab unione sanctae Romanae Ecclesiae ob aliquas ignotas nobis rationes, detestato iterum schismate ad unionem libere se contulerunt, et professionem fidei exequti sunt. Monasteria Albae Russiae, et Abbatiae cum Superioratibus, et Confraternitatibus, et omnis populus religionis Graecae in

Polonia, et Magno Ducatu Lithuaniae pari ad unionem devicti argumento, per solam vim praedicati Verbi Dei accesserunt, qui per primum unionis sanctae Apostolum B. Iosaphatum martyrem Archiepiscopum Polocensem, a disunitis Vitebscentibus crudeliter caesum, ab antiquo satis tempore supra centesimo obediunt sanctae Romanae Ecclesiae, et in unione sancta perseverant; non item vero post tractatum pacis perpetuae paucis abhinc annis firmatum, ex quo desumptus articulus nonus de hoc tractatu ultimo Varsaviensi sive renovatus, sive etiam confirmatus, cujus examen, ut ad nos attinet, ita et in executione ipsius non defecimus; cum nulli mortalium salutem animae suae quaerenti, aut etiam perdenti tollere valeamus, nam liberum cuivis scimus ad ignem, vel aquam manum immittere. Quapropter antiqui omnes praedicti Episcopatus, et Abbatiae solo veritatis lumine illustrati, et spiritus sancti donis munerati unionis sanctae sequti sunt dogma, quod est idem cum Sancta Romana Ecclesia, diversum vero a disunitorum induratorum doctrinis. Et exinde certiori spe confidimus, reliquas adhuc alias Ecclesias Graecas disunitorum ad gremium Sanctae matris Romanae Ecclesiae, et ad unionem quam citissime acceleraturas, unionem aspirantes cum universo populo religionis graecae, nisi eorum corda verus veritatis Deus de tam nefando schismate emundaverit, et fortiter ac suaviter traxerit, qui potens est de lapidibus etiam suscitare filios Abrahae.

Quemadmodum vero in Imperio Magni Moschoviae Ducis habitantibus, (Deus faxit) specialiter catholicis permittitur liberum exercitium suae religionis secundum veras suas consuetudines, licet in hoc nullam habere se dicat obligationem; ita pariter nos omnem possibilem, et potentem obligationem habentes, desiderio flagramus ut in Polonia, et Magno Ducatu Lithuaniae, aliisque Provinciis Russiae sine An. 1710. perturbatione ulla liberum exercitium in praedicandis, et administrandis divinis habeamus ut hucusque habuimus, (licet cum notabili effusione sanguinis) Deum exorantes ut nobis uniendis reliquis Ecclesiis Graecis vim, et fortitudinem desuper prospectam cum liberiori exercitio obtineamus non tantum in Regno nostro, sed et in Moschovia, ne tantae in abyssum cataractarum infernalium descendant animae: atque o utinam! plurimis non aggravaremur a disunitis violentiis, percussionibus, et oppressionibus, penesque nostras sanguine Martyrum irrigatas Ecclesias maneamus, an in illis plantata fides, et unio non arescat.

Quod autem Episcopus Luceoriensis Zabokrzycki Magno Moschoviae Duci intulerit multa mala, spondendo fidelitatem Stanislao Leszczyski, et alia etc. utque deferendus erat judicio Apostolico a quo certe sententiatus fuisset, non vero injustissime spoliatus primo fortunis ecclesiasticis ad tam crudelem damnandus sequestrum sine probatis, et allegatis, cum saeculares potestates in unctos Christi nullam habere possint authoritatem juxta divina verba-nolite tangere christos meos-multo autem magis vindictam de eis sumere.

Prostrati igitur pedibus Sanctissimis Domini Nostri imploramus Sanctam Sedem Apostolicam ut charitativis apostolicis suis monitis Regia nostra Majestas excitata secundum suam amicitiam cum Magno Moschorum Duce, et zelum Catholici nominis ulteriorem nostri habeat protectionem, neque facile ordinationes praejudiciosas Pontificio nomini, et catholico cultui, atque unioni sanctae extendi permittat, imo curet antiqua jura piissimorum Regum Poloniae Sigismundi, Stephani, et aliorum observari, magnoque se ad unionem amplius propagandam adjumento commonstret ne novis crucietur unio sancta oppressionibus, et effusioni-

An. 1710. bus sanguinis; permittatque frui nos libertate, et libero exercitio religionis, ne inveterati schismatis malitia perdatur populus, et libere uniti, atque uniendi cum populo suo Episcopatus suprapraefatae in quiete, et pace unionis perseverent, ab antiquo satis tempore obedientes Sanctae Romanae Ecclesiae, ne per vim ad schisma, et per mortes citius sperandas a disunitis inferendas nobis, redire cogantur cum damno salutis animarum suarum, in quo Majestas Nostra Regia multo justiorem actionem faciet, et digniorem omni apud mundum catholicum elogio, apud Deum maximo merito, quam si secus faceret, ad injustas schismaticorum afflictiones, malevolas adinventiones, damnosasque petitiones, ut immunes ab omni impetitione schismatica pro Sancta Sede Apostolica, et Regis prosperitate in pace desiderata Deum collaudemus; 1710.

(*Ex libro autogr. Scritture di Clemente XI. tom. 195. Polonia*).

CXXXVIII.

An. 1710. **Summo Pontifici Clementi XI. (Turcae, Mosovitico oratore capto, in Moscos ipsos bellum parant. Czari religio et studium Christianos a Turcarum jugo in libertatem vindicandi.)**

Папѣ Клименту XI. донесеніе Папскаго повѣреннаго въ Константинополѣ. Турки засадивъ подъ стражу Московскаго посла, готовятся воевать съ Московитянами. Царь Московскій намѣренъ освободить Христіанъ отъ ига Турецкаго.

Postrema epistola, quam ad Illustrissimum, et Reverendissimum Dominum Patriarcham Constantinopolitanum scripsi, eundem enixe rogavi, ut (quia tempus mihi decrat) exponeret Sanctitati Vestrae, quod contra Serenissimum Regem Poloniae Augustum, et Augustissimum Moscoviae Czarum die 20 Novembris nuper elapsi, fuerit a Sultano statutum; modo quae subsecuta sunt, quo teneor obsequio ac zelo, nunciare non renuo.

Tatarhanus post paucos a decreto bello dies, plenus gaudio, quod omnia sibi pro votis cesserant, celeriter Benderum versus iter arripuit, ferens mandata regia custodiendi confinia et irruendi cum suis Tartaris in regiones Moscorum, ac depopulandi quaecumque potuisset loca. Cum eodem discessit etiam et Palatinus Chioviae, cui concessum fuit cum reliquis suorum in Moldavia hiemare, ac jussum, ut inde statim asseclas Polonos moneret optimae dispositionis Sultani parati ipsis opem ferre, quatenus expulso Rege Augusto, denuo Stanislaum regio solio restituant. Quare qui se ipsi conjungere velint, secure accedant, certamque spem, quod humaniter excipientur, et tractabuntur, ipsis tribuat, et reliquis commendet, ut proximo vere sint parati, nam tunc Turcarum, Tartarorumque copiae in maximo numero advenient.

Antequam Tatarhanus hinc discederet, tam

Sultanum, quam supremum Visirium admonuit aestimationis magnae, quam sibi Orator Moscus sua humanitate, prudentia, et liberalitate apud praecipuos huius Aulae ministros conciliavit: quare necessarium esse suasit, ipsum in septem turribus recludere, ut ei cum praedictis omnis communicatio, ac correspondentia tolleretur, timens ne eos muneribus ad contraria consilia impelleret, et ad novam aliquam compositionem alliceret: utque facilius quod suadebat, assequeretur, asseruit, hoc facto et Sueci, et Poloni, et Cosachi redderentur securi statutae deliberationis, ipsique adeo viriliter agere non deficient: quapropter die 28 praefati mensis, quando Dominus Orator praestolabatur vocari ad audientiam Visirii, ductus fuit ad septem turres, quo etiam totam eius familiam, cunctamque supellectilem asportarunt. Quia vero postea animadverterunt, se nimis praecipites in hac retentione fuisse, et quod iustam occasionem Moschis, qui in confiniis extant, possent tribuere, hostiliter contra adhuc inermes procedendi, ceperunt cum Domino Oratore humaniter agere, ac aliquam compositionis speciem ostentare; callide tamen, ut de hoc admoniti Moschi, vel hostilitates suspenderent, vel lentius in bellicis praeparationibns procederent, quas ipsi tamen cum omni festinatione sibi comparant.

Praetorianae militiae Praefecto jussum est, ut compleat numerum quadraginta millium Ianizerorum, describat etiam alterius generis, quos Gebegi appellant, decem millia, et septem millia eorum, qui bellicis tormentis inservient. Hi duo postremi, nempe Gebegi, et Bombarderii, iam descripti sunt, sed de gente, qua vilior hic reperiri nequit. In Arsenali construi debent viginti tres naves, et plus quam quinquaginta biremes, ut primae expleant numerum quadragenarium, centenarium secundae. Sed hujusmodi structura et materiam et tempus requirit. His etiam addi debent viginti quatuor triremes. Hoc est armamentum maritimum, quod nec post duos annos poterit habere promptum. Terrestres copias decantant futuros nihilo minores illis, quas iam contra Viennam Austriae adduxerant: utinam pari infelici exitu, quia omnes gregarii absque ulla disciplina, et sine ullo Duce, qui rem bellicam caleat, quare firmiter creditur, quod erit grex, qui ducetur ad victimam. An. 1710.

Sultanus modo timens, quod Augustissimus Cesar possit esse auxilio, et Serenissimo Augusto, et Moscoviae Czaro, decrevit ad ipsum mittere legatum, qui exponat, se ad hanc deliberationem coactum fuisse, ut violentia Augusti, qua usurpavit Poloniae Regnum, excluso legitimo Rege Stanislao, et insolentiis Moscorum, qui post tot damna suis regionibus illata, nil aliud meditantur, quam improvise totis viribus, quas in dies augent, in hoc Imperium irruere: ideo tota prudentia debet sibi praecavere: quare ipse non impediet, quo minus tempestive possit sibi ac Regno providere. Plurimos tamen, et praecipuos Turcarum iam facti poenitet, et timent, ne justa Dei ira supra ipsos, uti foedifragos, veniat, et criminantur Tatarhanum, Muftiam, Chichaiam Visirii, compluresque alios a Svecorum Rege corruptos, quibus centum millia aureorum mutuo ab eodem Sultano acceptos distribuit.

Generalis Sognatouski die 13 huius mensis fuit apud supremum Visirium, cui significavit Suecos, ac Polonos ad centum et triginta millia iam esse sub signis collectos, nihilque praestolari, quam Turcarum adventum.

Dei vero 16 Orator Anglus in Collatione habita cum Visirio ei suasit, optimum fore, si adinvenire vellet aliquem modum iterum componendi res cum Moschis, qui respondit, id nullatenus posse fieri, quia Sultano pro certo constat, Moscoviae Czarum iureiurando vovisse

An. 1710. Deo liberare Christianos a iugo Turcarum statim ac finem imponeret bello cum Suecis, nihilque amplius optare, quam Bisantii in templo sanctae Sophiae Lyturgiam audire, ibique postremo sepeliri.

Ab aliquibus mercatoribus, qui e regionibus non procul a Benderio venerunt, auditur, quod Moschi in magno numero ad confinia confluunt quotidie: unde exspectamus audire quid facturi sint postquam ipsis Turcarum resolutio, et Oratoris carceratio nunciata fuerit.

Haec sunt, Beatissime Pater, quae notitiae Sanctitatis Vestrae pro nunc humiliter expono, quae postea sequentur, nunciare non deero. Interim Sanctitati Vestrae me commendans, sanctissimos pedes deosculor, manens. Bisantii die 19 Decembris 1710.

Sanctitatis Vestrae
Humillimus famulus
Fr. Raymundus Gallani Archpus
Anciranus.

(*Ex libro: Scritture di Clemente XI. tom. III. pag. 222.*)

CXXXIX.

An. 1711. Conventio pacis initae die 17 Iulii anno 1711, inter Czarum Moscoviae et Imperatorem Turcarum latine versa.

Латинскій переводъ мирнаго договора, заключеннаго 17 Іюля 1711 г. между Царемъ Московскимъ и Султаномъ Турецкимъ.

Divina favente gratia Serenissimi, Potentissimi Magni Ducis Czari Petri Aleyoviz totius Russiae Autocratoris etc. Nos infra nominati Plenipotentiarii hisce notum facimus: Nos cum Serenissimi, ac Potentissimi Magni Domini Sultani Achmetis Chani Illmo Magno Viziris, Machomede Bassà post exortum inter utriusque Imperium bellum sequentem de aeterna pace tractatum conclusisse.

1°. Postquam pax, quae inte Czaream Majestatem jam ante intercessit, rupta esset, utriusque exercitus etiam jam manus conseruisset, proeliumque commisisset, ulteriorem, et omnimodam humani sanguinis effussionem praevertendi animo de restauranda pace consilium initum, aeternumque duratura. Pax sequentibus sub conditionibus inita et conclusa est. Utpote restituantur Turcis occupatae ab istis urbes, et noviter exstructae iterum destruantur, utraque ex parte vacuae relinquantur, tormenta omnia, et res tormentariae, commeatus bellici, et alia ex illis abducta Czareae Majestati permaneant, exceptis in Kamenon, Tolon existentibus tormentis, quae Turcis tradantur. 2°. Utrique parti Polonorum rebus se immiscere, vel terras sibi arrogare non sit liberum. 3°. Merca-

tores tam Czareae M^{tis} subditi in Imperium Turcicum, quam Sultaneae M^{tis} in Imperium Rutenorum iter facere, redire, et commercia agere omni libertate gaudeant. 4°. Quia Rex Sueciae protectioni Sultaneae M^{tis} se commisit, idcirco Czarea M^{tas} amicitiae gratia se illi liberum, securumque reditum, et transitum in ipsius terras concessuram promittit, et si invicem convenire possunt, et pacem cum illo inituram. 5° Utriusque partis tam Russiacae, quam Turcicae subditis imposterum damnum, vel detrimentum aliquod a nemine inferatur. 6°. Vigore tractatus hujus omnia antecedenter commissa acta hostilia oblivioni tradantur, et facta exemplarium mutatione, (ad quem actum nos sufficienti in potentia instructi sumus), utriusque partis exercitus recedant, neque in itinere alteri alter impedimentum, vel damnum aliquod afferat. 7°. Quotquot captivi Turcae in Imperio Czareae M^{tis}, et praesentis hic in castris reperiuntur libertate donabuntur. Similiter ex parte Sultaneae M^{tis} omnes post ruptam pacem in captivitatem abducti subditi Ruteni demittentur, et pristina libertate gaudebunt. In quorum fidem nos hunc tractatum propriis manibus subscripsimus, sigilloque notavimus, et cum Illmo Magno Vizirio exemplaria permutavimus. Datum in castris Turc. die 17 Iulii 1711. An. 1711.

(Ex libro: Scrittu1e di Clemente XI. Polonia. Tom 195. pag. 214.)

CXL.

Status causae, ut Spiegel a loco immuni, ad quem ob patratum crimen confugerat, educatur.

Царь Московскій требуетъ, чтобъ Шпигель, бѣжавшій въ монастырь, выведенъ былъ оттуда и преданъ наказанію, за преступные умыслы. An. 1715.

Sa Majesté Czarienne s'est plaint aupres de Sa Majesté le Roy de Pologne, que le Sieur Spiegel s'etoit ingeré pendant son sejour en Turquie dans les affaires et negociations publiques, s'ayant voulu faire accroire à la Porte Ottomane, et au Han de Tartarie qu'il etoit chargé des commissions secretes du Roy, et que sur ce faux fondement il avoit même fait des propositions à la Porte et au Han, qui étoient capables de causer des revolutions, qui auroient pû etre fatales à toute la Chretienneté, et en particulier à Sa Majesté Czarienne; c'est pourquoy Sa Majesté Czarienne a demandé d'examiner la conduite de Spiegel, et de le chatier rigoureusement. On a repondu la dessus de la part du Roy, que le d^t Spiegel n'avoit jamais été chargé des affaires, ou commissions publiques, mais que uniquement il avoit été envoyé en Turquie avec l'Ambassade pour y faire quelques emplettes pour le Roy, et qu'ainsi Sa Ma-

An. 1715. jesté ne pouroit pas s'imaginer qu'il eut eté assez hardi et impertinent, de se mêler de negociations publiques, et encore d'une maniere si criminelle.

Mais on a repliqué de la part du Czar, que les griefs contre Spiegel etoient justes et fondés; on allegue des circonstances, qui paroissent etre sans contradiction, sur tout que les propositions faites à Reuffen par scheffer le Roy y ont beaucoup de raport. On a ensuite insisté avec vigueur de la part du Czar de prendre les informations contre Spiegel, et de le chatier selon la rigueur de la justice; même on a pas voulu se contenter a la Cour Czarienne de la représentation, qu'on fait, comme le d[r] Spiegel etoit dans un Convent, dont il seroit difficile de le retirer, pretendant que son crime etoit assez grand, pour chercher et trouver moyen de l'en tirer. Comme donc Sa Majesté ne peut plus refuser la demande, que le Czar son Allié Luy fait, laquelle se fonde sur des raisons solides, et conformes à la justice, Elle se promet que l'Eglise, pour laquelle Sa Majesté a toute la vénération, ne voudra plus donner un asyle à un homme accusé, et quasi convaincu d'un crime, et attentat énorme contre l'Etat, et ne fera pas difficulté d'ordonner de le faire sortir du Couvent, et de le remettre incessament entre les mains du Roy; la raison d'état, le repos publique, et plusieures autres raisons tres importantes demandent absolument de n'y perdre point de tems, et d'eviter avec soin pour qu'il ne s'echappe pas, et cause encor plus de desordre. Fait a Varsavie le 26. Mars 1715.

Ex libro: Scritture di Clemente XI. tom. 196. Polonia.)

CXLI.

An. 1715. **Lettera scritta al Signor Cardinale Paulucci da Monsignor Nunzio in Polonia, li 27 Marzo 1715. (De Spiegel criminis lesae Majestatis suspecto, quod Regem Tartarorum foederari cum Succorum Rege in perniciem Moschoviae Ducis nisus fuerat.)**

Письмо писанное къ Кардиналу Паулуччи отъ Папскаго Нунція въ Польшѣ, 27 Марта 1715 г. о Шпигелѣ, обвиняемомъ въ преступленіи противъ Царскаго Величества, за то, что онъ покушался ввести Хана Татарскаго въ союзъ со Шведскимъ Королемъ противу Царя Московскаго.

Essendo stato informato il Czaro di Moscovia che un certo Spiegel Luterano, di origine Ebreo, il quale due anni sono, ritrovandosi al servigio del Rè in qualità di Cameriere, fu mandato a Constantinopoli col Signor Palatino di Masovia Ambasciatore di questa Requblica, s'era spacciato colà per Ministro Regio, et alligando di avere commissioni segrete, avea fatte al Gran

Vizir proposizioni capaci di cagionare grandissime alterazioni in danno della Cristianità, fece istanza il medesimo Czaro qualche tempo fà, che si esaminasse la condotta del detto Spiegel, e trovatole colpevole, segli dasse condegno castigo. Rispose il Rè che l'avea spedito a Costantinopoli a solo fine di comprare stoffe, et altri lavori di Turchia, onde non era credibile che avesse avuto tanta audacia da supporsi quel che non era, e far maneggi pregiudiciali al servigio della Maestà Sua, e de suoi Alleati; ma replicando i Moscoviti, che erano indubitate le perniciose pratiche tenute dallo Spiegel, come poteasi raccogliere da varj argomenti, che addussero, e sopra tutto dalle proposizioni, che fece in Rydrina il principale Inviato Tartaro tendenti a separare il Ré da suoi Alleati, e a farlo congiungere con quello di Svezia, non si sono poi neppur contentati d'un altra risposta, che è stata data loro, cioè che essendosi lo Spiegel già da qualche tempo ritirato in Chiesa, per esimersi dalle vessazioni de suoi creditori, non poteva il Ré farnelo estrarre per infliggergli la meritata pena: imperocchè i Moscoviti hanno a ciò replicato che un delitto così grave come è quello da lui commesso non può fargli godere alcun asilo, onde hanno insistito, e insistono tuttavia con somma premura che, se lo Spiegel ha tenute in Costantinopoli le sopraccenate pratiche senza ordine di Sua Maestà, sia severamente punito. Per soddisfare adunque al Czaro di Moscovia, a cui nelle congiunture presenti non convien dare alcun motivo di sospetto, ne cagione di alienarsi dall' amicizia del Ré, mi participò giorni sono il S. G. Cancelliere per ordine della Maestà Sua quanto era occorso in questa materia, istando che lo Spiegel fosse estratto dal Convento de P. P. Cappuccini, ove ritrovavasi, e consegnato in potere di Sua Maestà, la quale desiderava per maggior sicurezza di farlo trasferire nel Castello di Kinigstein. Io risposi al S[re] G. Cancelliere che An. 1715.
trattandosi di caso d'immunità, la cui cognizione apparteneva all' Ordinario, bisognava tenerne proposito con Monsignor Vescovo di Posnania, ma che, se il delitto attribuito allo Spiegel o non si provava in debita forma, o non era di quelli eccettuati nella Bolla Gregoriana, non sarebbe stato lecito al Prelato medesimo di farlo consegnare al braccio secolare. Restò meco il S[re] G. Cancelliere di parlare nuovamente al Ré, per sapere se la Maestà Sua desiderava che io implorassi sopra tal materia l'Oracolo di Nostro Signore, ma ier sera, tornato ad abboccarsi meco, mi disse che conveniva assolutamente prendere qualche espediente per impedire almeno che lo Spiegel non fugisse; essendosi scoperto che egli avea scritto un viglietto alla moglie, col quale le richiedeva 400 scudi in prestito, promettendo di renderle frà due, o trè mesi dieci volte più, e avea domandato un passaporto a questo Inviato Tartaro, il quale stà di partenza per ritornarsene alla sua patria, non senza grave sospetto che meditasse d'accompagnarsi con esso lui nel viaggio, e andar poi a formare cò Turchi nuove trame a danno del Rè, e della Christianità, onde per queste ragioni Sua Maestà desiderava che fosse estratto prontamente dal luogo immune, e consegnato a qualche suo officiale, il quale lo custodirebbe in nome della Chiesa, finché o si provasse il delitto eccettuato, o Sua Beatitudine disponesse altrimente. Udita questa istanza la partecipai subito a Monsignor Vescovo di Posnania, et atteso il sospetto di fuga allegato dal S[re] G. Cancelliere, e corroborato da altre congetture conconvenimmo che il Prelato medesimo farebbe estrare lo Spiegiel dal loco immune, e consegnarlo ad un Officiale Cattolico del Ré, mediante una dichiarazione sottoscritta da Sua Maestà simile a quella, che fù data per l'estrazione del Sig[e] Conte Tarlo. Oggi poi è seguita

*

An. 1715. l'estrazione in virtù dell' annesso ordine di Monsignor Vescovo segnato N° 1, a cui è stata nel medesimo tempo consegnata la dichiarazione, che parimente mando ingiunta, segnata N° 2. Fatta la perquisizione nella camera, che lo Spiegel occupava nel Convento de P. P. Cappuccini, si sono ritrovati sotto il di lui letto due abiti nuovi alla Tartara, che si era fatté lavorare pochi giorni sono, secondo che ha riferito il di lui servitore, e nell' atto che gli è stato intimato di dovere uscire dal luogo immune, avendo egli chiesta licenza di ritirarsi per qualche bisogno, è stato osservato che ha lacerato alcuni fogli, i quali portava seco, e gettatigli in luogo, onde non potevano raccogliersi, avendo in ciò usata poca cautela le persone mandate a prenderlo, contutto che Monsigr Vescovo avesse ordinato che si sequestrassero, e sigillassero tutte le di lui scritture, come infatti è seguito dell' altre ritrovatesi nella di lui camera. Il Conte Verter Ministro di Sua Maestà ha promesso di dare al Sre G. Cancelliere, e per suo mezzo a Monsigr Vescovo di Posnania le informazioni concernenti il delitto attribuito allo Spiegel, affinché esamini se debba godere l'immunità; ma caso ché o per difetto di prove, o per non essere il delitto eccettuato il Prelato medesimo non potesse procedere alla dichiarazione desiderata dal Rè, mi é stata fatta istanza dal Sre G. Cancelliere in nome della Maestà Sua di supplicare la Santità di Nostro Signore di permettere che il suddetto Spiegel venga tenuto sotto custodia, e trasferito per maggior cautela a Kinigstein fino a nuovo ordine di Sua Beatitudine, giacché se mai il Ré partisse di quà, non sarebbe sicuro il lasciarlo in Varsavia. Con venturo avrò l'onore di umiliare a V. E. le informazioni, che saranno state date a Monsigr Vescovo di Posnania, ed aggiungerò quel di più, che potrà occorrere in questa materia.

(Ex libro: Scritture di Clemente XI. tom. 196. Polonia.)

CXLII.

An. 1716. **Epistola Principis Dulhoruki ad Illmum Marescalchum Generalis confoederationis Poloniae (Princeps Dulhoruki mediator pacis apud Confoederatos Polonos a Czaro Moscoviae constitus.)**

Письмо Князя Долгорукаго къ Маршалу Генеральной Конфедераціи Польской. Князь Долгорукій назначенъ отъ Царя Московскаго посредникомъ мира между конфедерашами Польскими.

Quandoquidem Illma Dominatio Vestra exprimit in epistola, quod Serenissimus Czarus D. N. Clementissimus postquam dños Ablegatos Statum confoederatorum Reipublicae admi-

serit ad suam audientiam, agnoverit Dominationes Vestras per hanc confoederationem non quaerere, nec quaesivisse praedam, sed libertatum suarum reparationem, et integritatem. Idcirco quemadmodum pro tunc Serenissimus Monarcha meus id agnovit, meque ex parte sua cum charactere plenipotentis Mediatoris huc misit, ita et ego adimplendo in omnibus mandata mei Monarchae, id repeto, quod Serenissimus Czarus Dñs meus clementissimus unice ex zelo vicinae amicitiae acceptata functione mediatorali, ad id induxit S. R. Majestatem, ut DD. Vestris antiqua jura, et libertates restituat, et us DD. Vestrae tranquille iis frui possint, promisitque Serenissimus Rex in hunc finem evacuationem realem, et actualem, sine reditu, copiarum auxiliarium Saxonicarum ex visceribus Regni, et per consequens cessationem contributionum. Adjunctum autem est per expressum in plano (qui pro fundamento hujus negotiationis fuit factus, et DD. Vestris communicatus) quod si aliqua pars sepositis justis conditionibus renuat pacem, ut contra illam armis agam, assistendo huic, quae vere vult pacem, junctaque vi armorum cogam contrariam, quod et in instructione mihi datum est, prout id nuper DD. Commissariis exposui, quod habeam mandata (casu, quo aliqua pars justas conditiones acceptare nolit ad concludendum tractatum) Generalem Rhen cum exercitu in limites Reipublicae inducam; idcirco (cum post experationem non tantum octo hebdomadarum, verum undecim, non videam ullam apparentiam ad pacem, sed tantum prolongationes et moras de die in diem) satisfaciendo mandatis Monarchae mei, prout et partium, quae mecum in hoc conveniunt, usus sum potestate mihi data, misique ordines ad Generalem Rhen, ut actu intret. Assecuro tamen DD. Vestras hunc exercitum non contra DD. Vestras, nec contra copias auxiliares Saxonicas me adhibiturum, sed contra eos, qui justam et rationabilem rejicient pacem. Quod si DD. Vestrae progrediantur ad seria agenda, exhibeantque Regi securitatem per exvinculationem realem, promitto pro certo (visa in eo sincera applicatione DD. Vestrarum) missurum me contrarios ordines, ut dictus Exercitus Czareae Majestatis retrocedat, nec in provincias Reipublicae ingrediatur etc. An. 1716.

Nuntiat. di Polonia tom. 146.

CXLIII.

An. 1716. Epistola Principis Dolhoruki ad DD. Confoederatos ex Markuszou die 29 Augusti 1716.

Письмо Князя Долгорукаго къ Конфедератамъ. изъ Маркушова 29 Августа 1716 г.

Quemadmodum nihil praecipitanter agere consuevi, sic et de meo exitu Lublino aliquot diebus ante certiores redditi Dominationes Vestras; non propter alias autem causas hinc profectus sum, nisi ut possim cum S. R. Majestate conferre, et ex munere functionis meae mediatoralis media quam promptissima pacificationis adinvenire. Quod vero praesidium Saxonicum (cum nulla ei provisa sit securitas) acceptis mandatis a suo Generale iverit ad Castra sua, nihil id debet prejudicare ulteriori prosecutioni Tractatus, ideo enim dictum Praesidium exivit Lublino, quia DD. Vestrae (licet unanimiter fecerint, et subscripserint armistitium, punctaque in eo expresserint, quod omni securitate gaudere deberet totus Palatinatus Lublinensis, et quod nullae copiae in illo reperirentur) tamen non satisfecerunt Armistitio, dum uno milliario prope Lublinum primas custodias suas locaverunt; quod observando DD. Generales, non potuerunt relinquere saepe dictum praesidium. Veruntamen si DD. Vestrae sincere progredientur ad pacem, dabuntque assecurationem circa exvinculationem realem ante Comitia Generalia, et proponent media ex parte sua providendae omnis securitatis Sacrae Regiae Majestati, assecuro DD. Vestras, non tantum me, sed et S. R. M^{tem} Plenipotentiarios suos missuram, ad continuandum, et perficiendum Tractatum. Ego ex munere officii mei omnibus modis curabo persuadere R. M^{ti} ea omnia, quae a DD. Vestris oretenus, et in scripto mihi commissa sunt in puncto exvinculationis in favorem DD. Vestrarum, sed vereor ne non possim S. Regiam M^{tem} ad id inducere, et persuadere manutentionem utriusque confoederationis usque ad Comitia Generalia, nam Serenissimus Rex non potest periculo exponere altam personam suam. Obligo igitur DD. Vestras ut ex amore erga patriam ultimam in hoc puncto accipiant resolutionem, et sensum suum exponant, huncque Tractatum prosequantur, et feliciter terminent. Quam vero resolutionem recipiam hac in parte a S. R. M^{te} communicare DD. Vestris non praetermittam. Cum objectum sit D. Romanouski Succamerario Chelmensi, quod subscripserit plantam Gedani, dictusque D. Romanowski ad me pro justificatione hujus objectionis recurrerit, idcirco ego testimonium praebeo DD. Ablegatos non apposuisse eidem plantae suum chirographum, ipsaque copia DD. Marescallis missa id potest probare. Cum enim in illa non sint adscripta nomina dictorum DD. Ablegatorum, exinde debet constare et in Originali non fuisse scripta, ac proinde id indebite objicitur dictis DD. Ablegatis etc.

(Nunziat. di Polonia tom. 146.)

CXLIV.

Epistola Principis Dolhoruki ad Illmum Marescallum Generalum statuum confoederatorum Reipublicae Polonae ex Brzeszczow prope Ianowiec die 31 Augusti 1716.

Письмо Князя Долгорукаго къ Марталу Конфедераціи Польской, изъ Бржещова подлѣ Яновца. 31-го Августа 1716 г.

An. 1716.

Posteaquam huc veni, habui benignam apud Sacram Regiam Majestatem audientiam, intellexique tam Sacram Regiam Majestatem, quam ejus Ministros omnem habere propensionem ad stabilem, et promptam pacificationem Reipublicae; cum autem in ultima epistola mea promiserim Dominationibus Vestris curare modos quibus hoc incoeptum opus ad effectum quam citissime deducere possem, simulque adinvenire solidas conditiones pro praesidio Majestatis, et integra restitutione quietis internae, idcirco recepta a S. R. Majestate declaratione in scripto, nec non articulis spectantibus tum ad exvinculationem utriusque confoederationis Palatinatum, et exercitus, tum ad securitatem Majestatis copias horum omnium mitto DD. Vestris, ex quibus DD. Vestrae conjicere poterunt zelum Serenissimi Regis erga rempublicam, verumque pacis desiderium, cum Serenissima Regia Majestas exercitum suum jam actu educat, sperans quod Respublica visis sinceris ejus ad pacem intentionibus ipsa etiam ex parte sua disponet se ad acceptandas justas, et rationabiles pacis conditiones, suosque Commissarios cum plena facultate quam citissime mittet vel ad perficiendum, et concludendum ad latus S. R. Majestatis tractatum, vel ad conveniendum de locis, in quibus exercitus subsistere debent, statuendumque tempus indicendorum Comitiorum Generalium pacificationis, quae antea nonnulli ex confoederatis Statibus praetendebant. Priusquam vero DD. Vestrae constituant quem potissimum ex duobus propositis modis ad quam promptissimam pacem idoneum judicent, optarem, ut DD. Vestrae Armistitium post tres dies expiraturum (computato tempore, quo tam salutare opus ad felicem finem deduci posset) prolongent ulterius, meque quam citissime de eo certiorem faciant. Promitto autem DD. Vestris omnem cum applicatione mea, ex parte Regiae Majestatis fore facilitatem ad prolongationem dicti armistitii. Itaque adimplendo omnia, quae in me posita sunt ad quam promptissimam Reipublicae pacem cum fructu, et honore ejus, iteratis vicibus peto, a DD. Vestris, ut finalem declarationem ad me mittant, quam ardentissime expecto, et quolibet in loco obfero obsequium manendo semper etc.

(Nuntiatura di Polon. tom. 146.)

CXLV.

An. 1716. Czarus Moscoviae Amstelodami Anglorum Regem expectat, cum eo de rebus pluribus alloquuturus 1716. 31 Decembre.

Царь Московскій дожидается въ Амстердамѣ Короля Англинскаго для переговоровъ съ нимъ о разныхъ дѣлахъ. 1716 г. 31-го Декабря.

.... Per la via d'Olanda si è ricevuto avviso, che la squadra dei vascelli Inglesi, che debbono trasportare a Londra quel Regnante, erano di già entrati nella Mosa per ivi attenderlo di ritorno da Hanovre, e che il Czar di Moscovia restava tuttavia in Amsterdam aspettando l'arrivo del medesimo Principe, col quale ha stabilito di fare una conferenza sopra gli affari presenti del Nord nel palazzo del suo Ambasciatore all' Haja.......

Ex autographis litteris Vincentii Santini Internuntii Apostolici Bruxellis ad Cardin. Paolucci scriptis quae adservantur in Tabulariis Vaticanis, tom. 115.

CXLVI.

An. 1717. Diarium seu narratio de nonnullis, quae Czarus Petrus Parisiis et alibi egerat.

Дневникъ или сказаніе о томъ, что дѣлалъ Царь Петръ въ Парижѣ и въ другихъ мѣстахъ.

11 Aprile 1717 Parigi.

Non rivocandosi più in dubbio la venuta del Czar di Moscovia a questa Corte, è partito di qua Monsieur di Libois per andargli incontro, e si sono spediti gli ordini a tutte le Guarnigione delle Piazze, per ove passerà, di salutarlo col Cannone, e trattarlo con tutti gli onori convenevoli a si gran Principe. Intanto si stanno qua disponendo nel Palazzo Regio del *Vieux Louvre* gli appartamenti, che Sua Maestà gli ha destinati, oltre i 500 scudi per giorno assegnati per le spese del viaggio da Dunkerque sino a questa Capitale.

Ex autogr. Lit. Cornelii Bentivoglio Archiep. Carthagin. Nuncii Aplici apud Reg. Galliae ad Cardin. Paulucci a Secr. Status missis, tom. 298.

25 Aprile 1717 Parigi.

Scrivono da Bruxelles essere colà giunto il Czar la sera dei 14, dove fu ricevuto col tiro dei Cannoni, e complimentato dal Marchese di Priè, il quale gli diede una lautissima cena, e concerto di musica. Essere poi di là partito il giorno 18, ed avere proseguito il suo viaggio a Gand. Onde si attende qui al principio dell' entrante, dove sentesi, che non fermerassi più di sei settimane, volendo scorrere nella prossima estate le principali Provincie, e Città del Regno, e poi restituirsi a questa Capitale per farvi un più lungo soggiorno. An. 1717.

Ex Literis autogr. ut supra, tom. 298.

2 Maggio 1717 Parigi.

Il Re andò mercoldì scorso col Marescial di Villeroy suo Governatore all' Hôtel di Lesdiguiers per vedere i preparativi fatti per la ricettazione del Czar (il di cui arrivo seguì avanti ieri), e dopo andò a visitare per la prima volta la Bastiglia Fortezza di questa Città, dove fu salutato con più tiri di Cannone.

Ex literis autogr. ut supra, tom. 298.

23 Maggio 1717 Parigi.

Continua il Czar di Moscovia a visitare i luoghi e le cose più singolari di questa Capitale, delle quali ne ha ricevuto un catalogo in lingua francese, schiavona, e moscovitica, che il Duca di Antin gli ha regalato, e ne ha dimostrato sommo gradimento. I giorni passati, dopo terminata la visita, che fece al Duca d'Orleans Reggente, furono ambi questi Principi all' Opera.

Ex autogr, literis, ut supra, tom. 298.

30 Maggio 1717 Parigi.

I giorni passati il Czar andò a S. Clou, luogo del Duca d'Orleans, poco distante da questa Capitale. Sua Altezza Reale lo ricevette alla carrozza, e il dopo pranzo gli fece vedere i giouchi delle acque, ed altre cose singolari di quel delizioso soggiorno.

Ex autogr. literis, ut supra, tom. 298.

6 Giugno 1717 Parigi.

An. 1717. Il Czar dopo essere ritornato da Fontainebleau, dove si era trasferito per vedere quella regia Abitazione, è andato per la seconda volta a Varsailles, dove si fermerà per qualche giorno per ammirare non meno la richezza, e magnificenza di questo immenzo edificio, che la vaghezza dè giardini, che l'adornano.

Ex autogr. Lieris, ut supra, tom. 298.

6 Giugno 1717 Colonia.

Colle lettere di Olanda si sente essere gli Stati Generali in qualche gelosia, stante la dimora del Czar di Moscovia in Parigi, e perciò soggiungono, che su tal riflesso la Corte di Londra sollecita la partenza del Conte di Stairs suo Ministro a quella di Francia, affine di potere osservare più da vicino gli andamenti del medesimo Czar.

Ex autogr Lit. Archinti Archiep. Tarsensis, Nuncii Apl. Coloniae, ad Card. Paulucci a Secr. Status Clementis P. P. XI. scriptis, tom. 124.

13 Giugno 1717 Parigi.

Giunse qui ieri sera di Versailles il Czar, la di cui partenza resta per ora fissata per il giorno 16 del corrente, sentendosi, che di qui passerà a Aix la Chappelle.

Ex autogr. Litt. Corn Bentivoglio, Archip. Carthagin. Nuncii Apl. Apud Gall. Regem, ad Card. Paulucci a Secr. Status missis, tom. 298.

20 Giugno 1717 Parigi.

Fu fatta mercoldì scorso la rivista delle Genti d'armi, dè Cavalli leggeri, di due Compagnie di Moschettieri, e delle Guardie Francesi, e Svizzere, alla quale intervenne il Czar accompagnato dal Duca d'Orleans, ambi a cavallo. Vi accorsero anche molte Dame, ed altre persone di distinzione, che resero lo spettacolo veramente degno di ammirazione. Avendo il Czar nel soggiorno, che ha fatto qui di più settimane, veduto ed attentamente esaminato ciò, che v'e di più singolare, è partito oggi con animo di fermarsi questa sera a Livry, luogo amenissimo poco distante da questa Città, dove sara ricevuto, e trattato dal Marchese, Signore di quel Castello.

Ex autogr. lit. ut supra, tom. 298.

27 Giugno 1717 Parigi.

Oltre il regalo, che fece il Czar prima di partire di qui ai Marescialli di Tessé, e d'Estreez, al Duca d'Antin, ed al Marchese di Livry di un ritratto a ciascheduno ornato di bellissimi diamanti, fece anche un liberalissimo dono di 40 è più mila lire agli Ufficiali, ed alle Guardie, che l'hanno servito, durante il di lui soggiorno in questa Capitale. Il giorno della sua partenza fu accompagnato dai Moschettieri fino a Soisson, di dove dovea passare a Reims, e a Charleville per poi imbarcarsi sulla Mosa, e proseguire il suo viaggio per Liegi sino a Colonia. An. 1717.

Ex lit. autogr. ut supra, tom. 298.

4 Luglio 1717 Colonia.

Per la via di Liegi sentesi essere arrivato a Spaa il Czar di Moscovia per pigliarvi le acque; per lo che ha di subito questo Sig.r Elettore spedito a quella volta alcuni Ministri per complimentare il detto Czar, essendovi anche andato per lo stesso fine, d'ordine del Sig.r Elettor Palatino, il Baron di Haxthusn Governatore di Juliers.

Ex autogr. lit. Archinti Archiep. Tarsensis Nunc. Apl. Colonia ad Card. Paulucci a Secr. Status missis, tom. 125.

15 Luglio 1717 Bruselles.

Era in procinto la partenza del Czar di Moscovia da Spaa, ed essendosi dichiarato, che faceva conto di trovarsi a Amsterdam nel principio dell' entrante settimana, gli Stati generali hanno fatto partire gl'Iackt per imbarcare Sua Maestà a Nimega.

Ex lit. autogr. Vinc. Santini Internuntii Apost. Brux. (tom. 116.) ad Card. Paulucci a Secr. Status missis.

18. Luglio 1717 Colonia.

Scrivono da Temesvar, che quel comandante sia partito verso Orsowa per vedere d'impadronirsene, potendo tal conquista contribuir di molto ai progetti accennati coll' occasione, che il Czar di Moscovia si trova ai bagni di Spaa. Si è risaputo, che nel tempo, in cui egli dimorò in Parigi gli fosse stato da alcuni dottori della Sorbona tenuto discorso sopra la riunione del suo Impero colla Santa Sede, e ch'egli non mostrando disaggradire un tal progetto, avesse

An. 1717. chiesto ai medesimi dottori un memoriale sopra le difficoltà, dalle quali nasceva tale disunione, cogli argomenti, che le abbattevano, poichè ritornando nè suoi Stati l'avrebbe fatto volentieri esaminare dà suoi Vescovi.

Ex autogr. Litt. Archinti Archiep. Tarsensis Nuncii Apl. Colon., ad Card. Paulucci a Secr. St. missis. tom. 125.

1 Agosto 1717 Colonia.

Scrivono d'Olanda che si aspetta a momenti in Amsterdam il Czar di Moscovia di ritorno dai bagni di Spaa.

Ex autographis literis, ut supra. tom. 125.

CXLVII.

An. 1717. **Lettera di Card. Paolucci Segretario di Stato A Monsigr. Nunzio in Francia. 11 Maggio 1717. (De adeundo Moscoviae Czaro, et quomodo cum eo colloquendum).**

Письмо Статсъ - Секретаря Папскаго Кардинала Паолуччи къ Папскому Нунцію во Франціи, отъ 11-го Маія 1717. О сближеніи съ Царемъ Московскимъ и о томъ, какъ съ нимъ вести переговоры.

Col Czar di Moscovia avendo trattato altri Nunzj Apostolici, non si ha difficoltà, che parimente vi tratti Vostra Signoria Illustrissima, e adempia anch' Ella le convenienze solite praticarsi da pubblici Rappresentanti. Supponendosi però che egli si tratterrà costì affatto incognito, si crede altresì, che non vi saranno formalità da osservare. Ma quando egli si metesse in forma pubblica, dovrà V. S. Illustrissima esigere almeno, quando non vi sia modo, e facilità di conseguir da vantaggio, l'istesso trattamento, che i Re di Francia concedono ai Nunzj Apostolici, e all' incontro potrà Ella dargli liberamente in voce il titolo di Maestà. Coll ordinario prossimo poi si darà a V. S. Illma l'incombenza di promuovere appresso il medesimo un affare di gran servizio di Dio, e della Religione, onde sarà appunto spediente che Ella possa intanto conciliarsene, salvo il decoro del suo carattere, la stima.

(Ex libro mscr. Scritture di Clemente XI. tom. III. 222).

CXLVIII.

Istruzione per Mgr. Nunzio di Parigii, 17 Maggio, inviata della Segreteria di Stato, (Nuntio Apostolico adeunti Petrum Moscorum Imper. Parisiis degentem plura scribuntur, scilicet de propensa voluntate ejusdem Imper. et Ioannis fratris ejus ad unitatem Ecclesiae redeundi, deque ipsius Petri desiderio Romam veniendi corpora beator. Apostol. Petri et Pauli veneraturi, de libero exercitio catholicae religionis in Moschovia concedendo; de epistula in forma brevis ad eundem Petrum mittenda; de Nuncio Apostolico ab ipso honorifice recipiendo; de Palatino Posnaniae pro Rege Poloniae non habendo; de titulo Majestatis eidem Imperatori impertiendo.)

Наказъ Папскому Нунцію въ Парижѣ, присланный изъ Статсъ-Секретарства, 17-го Маія 1717. Папскому Нунцію предписывается при свиданіи въ Парижѣ съ Царемъ Петромъ, говорить ему о наклонности Царя и брата его Іоанна къ соединенію съ Римскою церковью, о желаніи Петра прибыть въ Римъ для поклоненія тѣламъ святыхъ Апостоловъ Петра и Павла; о свободномъ вѣроисповѣданіи Римскимъ Католикамъ въ Россіи; о посылкѣ къ Царю письма отъ Папы (in forma brevis); о принятіи имъ съ честію Папскаго Нунція; о непризнаваніи Воеводы Познаньскаго (Станисл. Лещинскаго) Королемъ Польскимъ; и о титулѣ Величества, какой полагается давать Царю. An. 1717.

Coll' occasione, che V. S. Illm̃a ha scritto in Segreteria di Stato, domandando le necessarie istruzioni di come dovrà contenersi nel passaggio, che farà a cotesta Corte il Czaro di Moscovia; si é eccitato nuovamente il paterno zelo di Nr̃o Sig^{re} a procurare con questa congiuntura di ottenere qualche vantaggio per la nostra S. Religione né di lui vasti dominii, il che, sebbene si sia tante volte non meno dalla Santità Sua, che dagli altri suoi antecessori tentato; tuttavia è sempre fin' ora riuscito inutile. Sperando con tutto ciò in oggi Sua Beatitudine, che per le mani di V. S. Illm̃a possa ottenersi finalmente quel tanto che si desidera; mi ha comandato, che se le dia, come si fa colla presente, una piena istruzione di ciò, che fin da principio del suo Pontificato si è operato su questa importante materia, accioché impadronitasi pienamente del negozio possa dar mano ad un' opera, che può riuscire di tanto servizio di Dio, e può cagionare la salute di tante anime.

Deve dunque sapere V. S. Illm̃a, che fin dall' anno 1705. Mgr. Arciv. Vescovo di Lucca, allora Nunzio in Polonia, oggi Cardin. di S. Onofrio, in esecuzione delle commissioni avute dalla Santità Sua antecedentemente in data dé 29 Novembre 1704; cioè a dire, quando si sperava che quel Mgr. Nunzio si fosse potuto abboccare col Czar, il che poi non seguí; con una lunga istruzione stesa dall' Eminentissimo Sigr. Cardinale Fabroni allora Segretario di questa Santa Congregazione *de Propaganda Fide*, copia della quale se le acclude segnata lettera *A*; e coll' occasione che era passato il Palatino di Culma Ambasciatore staordinario di Polonia a Moscã, scrisse in Segreteria di Stato lettera, copia della quale parimente si manda qui acclusa a V. S. Illm̃a segnata lettera *B*. In vigore della quale lettera stimò bene Sua Santità di fare una Congregazione particolare per veder ciò che dovesse farsi sopra una materia di tanta importanza; e a relazione del Sig^{r} Cardinale Fabrizio Spada fu fatta la Ponenza, che

An. 1717. brevemente se le riferisce, e susseguentemente furono prese quelle risoluzioni, che pure in seguito Ella vedrà.

Disse adunque il Sig.r Cardinale Spada, che avea la Santa Sede sempre avuta particolare premura di ridurre alla santa unione la numerosa nazione de Moscoviti; e per tal fine secondo le congiunture lo zelo Apostolico de Sommi Pontefici non avea mancato di eccitare con diversi Brevi i Gran Duchi di Moscovia a stabilire una buona corrispondenza colla Santa Sede, ad effettuare la buona dispozione, che alcuni di essi aveano mostrato di voler venire all' obbedienza del Romano Pontefice; e ultimamente la s. memoria d'Innocenzo XI in occasione della spedizione fatta dalla Corte di Vienna d'un Inviato in Moscovia, aveva scritto un suo Breve alli due fratelli Giovanni e Pietro Czari di Moscovia per animarli a collegarsi coi Principi Cristiani contro il Turco. Ma che questo Breve per mancanza di titoli pretesi dalli Czari, non fu da essi gradito, nè ebbe risposta veruna, non ostante che il predetto Inviato si adoperasse molto per superare tale difficoltà. Disse inoltre, che essendo poi stato del 1692, spedito dall' Imperatore un nuovo Inviato in Moscovia, e ripigliati da esso i trattati del suo antecessore per introdurre la corrispondenza delli Czari colla Corte di Roma, ed ottenere ai cattolici dimoranti in Moscovia il libero esercizio della nostra Santa Religione, conforme lo godevano i Luterani, e Calvinisti, aveva avvisato, che sarebbe stata molto cara la corrispondenza colla S.ta Sede, particolarmente al Czaro Pietro; ma che i ministri di quella Corte desideravano, che il nuovo Breve da scriversi dal Sommo Pontefice alli Czari si portasse da un Legato espresso. Soggiunse, che la Congregazione, però del 1697, riflettendo all' incertezza dell' evento, acciochè non si esponesse la dignità Ponteficia a spedire inutilmente in quelle parti persona veruna, aveva stimato bene, che prima di questa spedizione si fosse procurato il libero esercizio della Religione Cattolica in Mosca.

Inoltre rappresentò, che susseguentemente i Nunzii di Vienna, e di Polonia aveano avvisato della buona disposizione verso la S.ta Sede del presente Czar Pietro, che, morto il fratello, era rimasto solo al Governo, e dell' istanza, che il medesimo avea fatta di qualche persona condecorata del titolo di Vescovo, per poter con essa trattare dé preliminarii per la bramata riunione. E benchè Monsignor Nunzio di Vienna avesse dubitato, che tali dimostrazioni del Czar procedessero da fini politici; tuttavia dalla Segreteria di Stato si era inculcato sempre al medesimo Nunzio, che procurasse di coltivare si buone disposizioni, da qualunque fine fossero esse procedute. Che intanto avendo la Santità Sua ordinato che si fosse tenuta sopra la materia una Congregazione particolare, fu questa tenuta, ed in essa esaminati i sequenti articoli.

1. Se dalla Santa Sede si debba mandare alcuno per il fine sopraccennato alla Corte di Moscovia.

2. Chi si debba mandare.

3. Quali prevenzioni debbano farsi prima di mandare.

4. Che titoli debbano darsi, e riceversi.

Replicò inoltre sua Em.za, che quanto al primo e secondo punto fu stimato bene, che si mandasse alla suddetta Corte un Nunzio con carattere di Vescovo.

Quanto al terzo fu parimente stimato opportuno di scrivere a Monsignor Nunzio di Vienna, con incaricargli di assicurare L'Ambasciatore di Moscovia in quella Corte, che si sarebbe di qua spedito, come sopra, un Nunzio in Moscovia, e di essigere all' incontro dal medesimo Ambasciatore, e dalla Corte di Moscovia la sicurezza dell' onorevole ricevimento dell' istes-

so Nunzio, non inferiore à quello degli Ambasciatori dell' Imperatore all' istessa Corte.

E quanto al quarto punto, La Congregazione fu di parere, che potessero darsi, e riceversi gli stessi titoli, che si danno, e si ricevono dell' Imperatore. Quali sentimenti della Congregazione Sua Santità si compiacque benignamente di approvare, a riserva del quarto punto, concernente i titoli, comandando che di essi per allora non si fosse parlato nelle lettere, che doveansi scrivere, come seguì sopra L'affare del Nunzio di Vienna, ma che circa di essi titoli si differisce ad altro tempo il deliberare.

Che susseguentemente erano capitate in Segreteria di Stato diverse lettere di Mgr. Nunzio di Polonia sotto li *5* e *6* di Marzo; *28* Maggio e Giugno; *16* Luglio; *29* Agosto, *8* di Ottobre 1704; e 17 Gennaro 1705; colle quali ragguagliava delle pratiche, ed ufficj da esso passati secondo L'ordine, che ne teneva dalla Santità Sua coll' Ambasciatore di Moscovia in Polonia, con vantaggio della Religione Cattolica. Che dal medesimo Ambasciatore era stato assicurato del singolar rispetto, che aveva per la Santità Sua il Czar suo Principe, e del vivo dispiacere, che il medesimo sentiva di non aver potuto alcuni anni prima per interesse del Suo Stato portarsi a questa Città per venerare i corpi dè Santi Apostoli Pietro e Paolo; e della riconoscenza pienissima, che conservava delle finezze usate dalla s. m. d'Innocenzo *XII*, ai Moscoviti, che allora vennero a Roma, trà quali era lo stesso Ambasciatore, che anco si era espresso con Mgr. Nunzio di aver' ordine preciso di coltivare una buona corrispondenza col Ministro Pontificio in Polonia; e si credeva che il medesimo desiderasse di essere spedito dal Czar per suo Ambasciatore alla S. S.

Che il Re di Polonia aveva più volte incaricato al Palatino di Culma suo Ambasciatore in Moscovia di premere appo il Czar per i vantaggi della Religione Cattolica. Che dal medesimo Palatino si era scrito sin sotto li 19 di Luglio 1704 a Mgr. Vescovo di Culma di avere già ottenuto dal Czar il libero esercizio della Religione Cattolica, e la permissione di erigere Chiese. Che da quella Corte non solo non si ricusava, ma si desiderava un Nunzio della Santità Sua, e che solo si trattava del modo di riceverlo, di che se ne ricercavano esempj nella Cancelleria di Mosca. Che il Czar mostrava propensione, e desiderio di buona corrispondenza non solo nelle materie temporali, ma anco nelle spirituali. Che tutto il Clero, e popolo Moscovita stava in grande apprensione, e timore, che coll' introduzione degli Abati, e costumi stranieri nel Regno, non vi s'introduca ancora la setta Luterana, e che in tal caso desiderava piuttosto di riunirsi alla Chiesa Romana, alla quale il Iaruski favorito del Czar, e che era in isperanza del Patriarcato, aveva gran propensione. An. 1710.

Ma perchè supponeva Mgr. Nunzio, che fosse potuto seguire L'abboccamento del Czar col Re di Polonia, e che egli per conseguenza ancora sperava, che facilmente si sarebbe trovato appresso Sua Maestà, pose in considerazione se fosse bene, ch'egli si fosse trovato in tale congiuntura munito di un Breve di Sua Santità per il medesimo Czar, con cui venisse questo animato ad effettuare buona e favorevole disposizione, che si suppone avere in ordine alla Religione Cattolica. Questo breve però per il Czar non si stimò bene di mandarlo per non incontrare le stesse difficoltà dell' altro, come sopra, inviato da Innocenzo XI. Fu bensì trasmessa a Mgr. Nunzio una piena istruzione, ed è quella del Sig[r] Cardinale Fabroni, di cui ho parlato per suo governo, e per facilitare il negoziato in congiuntura dell' abboccamento, che si sperava del Czar col Re di Polonia. Soggiunse finalmente, che coll' ultima lettera dé *17* Gennaro

An. 1717. p. passato lo stesso Mgr. Nunzio ragguagliava come il suddetto Palatino di Culma ritornato dalla sua Ambasciata di Moscovia, gli aveva notificato in voce quanto gli era riuscito di ottenere a favore della Religione Cattolica da quella Corte, con comunicargli anche un foglio originale di quella Cancelleria concernente le abilità conseguite; ed è lo stesso che vien espresso nella lettera del Sigr. Card. di S. Onofrio.

Dell' accenato diploma soggiunse Mgr. Nunzio procurarsi dallo stesso Palatino un duplicato in forma autentica, conforme prima della sua partenza da Moscovia L'avea trasmesso ai Missionarj dimoranti in Moscovia, e rappresentò tutto il di più, che si contiene nella lettera di Mgr. Nunzio. E perciò fu considerato d'ordine di Sua Santità nella Congregazione suddetta, ed esaminato se fosse stato convenevole nelle circostanze d'allora alla Sta Sede dare altro passo per accalorire questo Trattato di Religione; e quali cose si fossero in particolare stimata opportune, e praticabili per accudire alla propagazione della S. Fede Cattolica in quel vastissimo Impero.

«Die *20* Aprilis *1705* rescriptum.

«Sanctissimus, auditis D. D. Cardinalium «suffragiis, decrevit pro nunc mittere aliquam «personam in Moscoviam ad tractanda Preli-«minaria quoad modum receptionis Nuncii Apo«stolici, et ad explorandum praesentem statum «cum instructione opportuna.»

Ciò non ostante non fu mandato veruno in Moscovia, perchè imbrogliatesi più che mai le cose di Polonia, ed avendo dato, dopo queste buone speranze, il Czar medesimo segni di molta avversione alla Religione Cattolica, e di molta crudeltà verso alcuni sacerdoti Greci uniti, fu stimato perciò inutile ogni ulterior passo, che si fosse dato.

Per le ulteriore diligenze poi fattesi per il mezzo della Corte di Vienna, si ottenne posteriormente, cioè in data delli 20 Ottobre del 1706 dal Principe Mezinkof un diploma, che portò in Polonia il P^re^ Broggio Gesuita, e che sta originalmente né Registri della Segreteria di Stato, del quale se ne dà parimente una copia qui anessa a V. S. Illma, segnata lettera....

Seguito poi L'infelice Trattato di Altraenstatt, e dubitandosi dal Czar, che da Sua Santità potesse coll' essempio di molti altri Principi venir riconosciuto per Re di Polonia Stanislao Leszinski Palatino di Posnania, mandò a questa Corte il Principe di Kurakin, il quale presentò a Sua Santità lettera del suo Principe, della quale tradotta in latino si dà a V. S. Illma copia segnata lettera......

Nell' istessa lettera può riflettere V. S. Illma che manca il titolo di Santità.

Coerentemente supplicò la S. S. in voce, e promise in contracambio il diploma del libro esercizio della Religione Cattolica nè suoi Dominij, una fondazione di un Convento dé Cappuccini in Mosca; ed il passaggio per i Missionarj, che vanno alla Cina per i suoi Stati. L'assicurazione, che Sua Santità non avrebbe riconosciuto Stanislao, fu progettata per un biglietto da scriversi dal Sig^r^ Card. Paulucci, di cui se le dà similmente copia segnata Lettera.. Di che il Principe di Kurakin si mostrò soddisfattissimo. Ma quando si fu alla consegna del Breve di risposta avendo veduto, che nel medesimo non vi era il titolo di Maestà, non volle riceverlo, benchè fosse concepito in termini molto più abbondanti di quelli, che mai abbia praticato la Santa Sede, come V. S. Illma riconoscerà dal tenore del medesimo Breve, che se le dà qui annesso sotto la lettera....

Ciò non ostante la Santità Sua stimò bene dinoltrarsi ancora di vantaggio, e promise, che quando le fosse stato consegnato il menzionato diploma, avrebbe ringraziato il Czar con Breve, nel quale gli avrebbe dato il titolo di Maestà. In questo caso avrebbe bisognato accordare,

che il medesimo Czar non avesse omesso il titolo di Santità nella sua lettera. Parti ciò non ostante il Principe Kurakin da Roma, *re infecta*, e seppe poi estragiudizalmente Sua Santità, che effettivamente il detto Principe aveva presso di se il desiderato Diploma, che intanto da lui non fu consegnato, in quanto dubitò che poi non gli venisse dato il Breve col trattamento di Maestà; Ciò supposto dovrà V. S. Illma prendere tanto circa il fatto, quanto circa il di più, che si contiene nella istruzione del Sig^r Cardinale Fabroni, tutti quei lumi, che sono necessarj al buon incamminamento, e fine di un negozio, che sommamente è a cuore alla Santità Sua; la quale siccome ha un intiera fiducia nello zelo, e prudenza di V. S. Illma, così non lascierà di avere in particolare considerazione quel tanto che le riuscirà di fare in un affare di tanta importanza. An. 1717.

(*Ex libro: Scritture di Clemente XI. tom. III. pag. 222.*)

CXLIX.

A Monsigr. Nunzio in Parigi 18 Maggio 1717. (De libero exercitio Catholicae Religionis in Moscoviae Dominiis obtinendo).

Къ Папскому Нунцію въ Парижѣ. 18-го Маія 1717, О испрошеніи свободнаго вѣроисповѣданія Римскимъ Католикамъ въ Россіи. An. 1717.

Dall' acclusa Istruzione, che si è formata da quanto in questi Archivj si è ritrovato, in ordine alle molte diligenze usate da questa S. Sede, e specialmente dalla Santità di Nostro Signore per indurre il Czaro a permettere il libero esercizio della nostra santa Religione nè suoi vasti Dominj, verrà V. S. Illma facilmente in cognizione di quali siano le intenzioni della Santità Sua, e quale sia quell' affare di tanta importanza, del quale l'avvisai sin dall' ordinario passato, che V. S. Illustrissima doveva rimanere incaricata. Dall' Istruzione medesima V. S. Illma ben vedrà di quanto rimane creditore Nostro Signore con questo Principe, mentre avendo la Santità Sua religiosamente osservato quel, che promise al Principe Kurakin in ordine alla sua condotta nelle passate guerre della Polonia, e che sola può dirsi, che abbia restituito in quel Trono il Re Augusto, pare che con giustizia possa pretendere, che anche dalla parte del Czaro gli sia mantenuto quel tanto, che per mezzo del suo Ministro gli fu allora promesso. Ma perchè si deve trattare con una nazione non solo non affatto culta, ma sospettosa, e che alla volte non osserva volentieri quello, che promette, si suggerisce a V. S. Illustrissima nel negoziato, che dovrà intraprendere, di tenere l'infrascritta condotta.

An. 1717. Primo. Si stima, che sia opportuno che Vostra Signoria Illustrissima si dirigga al Principe Kurakin, non solo perchè il Czaro, per quanto si sente, non intende altra lingua, che la sua naturale, e qualche poco la tedesca, et al contrario egli intende assai probabilmente ancor l'Italiana, ma in oltre, perchè egli non puo non ricordarsi di quanto seco fu trattato in Roma, come anche delli molti atti di umanità, che seco praticò Sua Santità, di che non ha lasciato di fare mentione in Brusselles con quel Signor Abbato Internunzio. E' ben vero che non si giudica che V. S. Illustrissima lo riconvenga, ma piuttosto pare espediente, che destramente sia fatto cadere in ragionamento, e discorso di Roma, onde essa abbia campo come desiderare d'essere informato di quel tanto, che fu allora trattato.

Secondo. Se poi riuscisse a V. S. Illustrissima indurre l'accennato Principe Kurakin ad aprirsi intieramente seco, e che egli ingenuamente Le confessasse, come qui si tiene per certo, che l'unico ostacolo alla concessione del Diploma del libero esercizio della cattolica Religione nè suoi Dominj fusse il Trattamento di Maestà, che si esigeva ne Brevi Pontificj, potrà dire francamente, che questo non sussiste, perché V. S. Illustrissima se ne trova uno appresso di se (che se Le manda, ed acclude a questo effetto), nel quale vi sono tutti i titoli, che si ricercano, e che sono tanto superiori a quelli, che in altre occasioni furono dati agli altri Czari dà predecessori di Sua Santità, avvertendo però, ed incaricando a V. S. Illustrissima di non darlo, se non che dopo la reale ed effettiva consegna dell' accennato Diploma nelle di Lei mani.

Terzo. E perchè qui ben si considera, che un cosi breve tempo, ed in tanto distrazione difficilmente potrà riuscire a V. S. Illustrissima di finire questo negozio, si giudica a proposito d'insinuarle, che sarebbe molto gradito da Nostro Signore, che almeno rimanesse accordato, e stabilito di potere mandare appresso dal Czaro una persona, che a nome di Nostro Signore potesse seguitare a promuovere queste buone disposizioni, che non si dubita punto che non sia per riuscire a V. S. Illustrissima d'introdurre nell' animo di questo Principe, già per altro, per quanto si sa, ben inclinato, e che non può non essere memore degli impegni contratti con la Santità Sua.

Quarto. Essendosi fatta poi matura riflessione, che potrebbe cagionare qualche sospetto a cotesta Corte questo Trattato, che V. S. Illustrissima introdurrà con il Czaro, e suoi Ministri, si è creduto, e si crede opportuno, che lo comunichi al Signor Duca Reggente piuttosto, per implorare la di lui assistenza col supposto ch'egli non sarà per opporsi a quei vantaggi, che potessero ottenersi per la nostra santa Religione. Dovrà pertanto Vostra Signoria Illustrissima prendere un' udienza espressamente dal Signor Duca d'Orleans, per communicargli questa sua commissione, e con soggiungere che Sua Santità è persuasa, che l'Altezza Sua, per quanto potrà, la favorirà, e vedrà volentieri, che si profitti dell' occasione. che il Czar si trova in cotesta Corte, per procurare di ottenere un fine sì santo, e si importante.

Quinto. E perchè altre volte dai Ministri del Czar in compenso dell' introduzione della Religione Cattolica nè suoi Dominj, è stata chiesta l'introduzione dello scisma in qualche Paese Cattolico, e benché l'istanza sia tale, che senza altra spiegazione meriti di essere senza alcuna tergiversazione affatto rigettata; tuttavolta è bene, che V. S. Illustrissima ne sia prevenuta, acciò possa fare comprendere l'incompatibilità, che vi è della luce colle tenebre, della verità con gli errori; in sostanza di Gesù Christo con il Demonio.

Questo in somma è quello, che per piena istruzione di V. S. Illustrissima si è creduto di doverle significare, e rimittendomi nel di più alla sua sperimentata prudenza, resto etc. An. 1717.

(*Ex libro ms. Scritture di Clemente XI. tom. III. 222.*)

CL.

Lettera di Monsigr. Bentivoglio Nunzio in Parigi al Card. Paulucci, 31 Maggio 1717. (De adeundo Moscoviae Czaro Parisiis degente).

Письмо Папскаго Нунція въ Парижѣ, Бентиволіо къ Кардиналу Паулуччи, отъ 31-го Маія 1717. О вступленіи въ сношеніе съ Царемъ Московскимъ, живущимъ въ Парижѣ. An. 1717.

Emo e Rmo Sigre e Pne Colmo.

Giacchè Nostro Signore approva, anzi crede espediente per il di lui buon servigio, che io vada dal Czar di Moscovia, e che tratti seco nel modo, che fanno gli altri Pubblici Rappresentanti, non mancherò di soddisfare a questa parte, alla quale non averà recato alcun pregiudicio l'indugio da me frapposto, si perchè questo Principe dopo il di lui arrivo in questa Città non ha immediatamente ammesso chi ha cercato di vederlo, come perchè di poi gli stessi pubblici Rappresentanti non si sono mai molto affrettati di comparire da lui, appunto forse per attendere anch' essi l'Istruzioni delle loro Corti. Se V. E. si degnerà caricarmi di qualche incombenza appresso del medesimo, io l'ascriverò, a mia gran ventura; così non mancherò di adempire in ciò a qualunque diligenza, ed attenzione, che si richieda dal mio servizio, e per fine Le faccio con tutto l'ossequio umilissima riverenza.

Parrigi 31 Maggio 1717.

Umo, Devmo, Obmo Serᵉ

C. B. Archᵒ di Cartagine.

(*Ex autographis litteris Cornelii Bentivoglio, Archiepi Carthaginiensis, Nuncii Aplici apud Regem Galliae, ad Card. Paulucci a Secretis status missis.* (*Nunziat. di Francia tom. 298.*) *quae adservantur in Tabulariis secretioribus Vaticanis.*)

CLI.

An. 1717. Lettre ecritte par Monsgr Bentivoglio Nonce à Paris à Mr. le Prince Kourachim en date du 10 Iuin 1717. (De Nuntio Apl̃ico aditum Czari Mossoviae, qui Versaliae degebat, postulante.)

Письмо Папскаго Нунція въ Парижѣ Бентиволіо къ Князю Куракину, отъ 10-го Іюня 1717. Нунцій желаетъ получить доступъ къ Царю, пребывающему въ Версаліи.

Si la nouvelle, qu'on a repandu par Paris que S. M. Czarienne n'y reviendra plus, mais qu'elle partira d'icy pour aller aux eaux d'Aix La Chapelle, etait veritable, je serais bien malheureux, puisque je n'aurois pas l'honneur de faire ma Cour à S. M. à moins que V. E. ne m'obtint la permission de venir à Versailles pour Lui rendre mes très humbles respects. C'est dont je La supplie tres instamment, persuadé des bontes de V. E., et qu'Elle n'aura pas oublié de parler à S. M. des affaires, que je ay eu l'honneur de lui comuniquer par ordre de Sa Sainteté. Je suis etc.

Nuntiat di Francia. tom. 210. an. 1717.

CLII.

An. 1717. Lettera di Monsigr Bentivoglio al Card. Paulucci 14 Giugno 1717. (De colloquiis Nuntii Apostolici ad Regem Franciae habitis cum Principe Kurakino, deque aditu ipsius ad Czarum Petrum, dum iidem Parisiis degerent.)

Письмо Нунція Бентиволіо къ Кардиналу Паулуччи, отъ 14 Іюня 1717. О переговорахъ Нунція съ Княземъ Куракинымъ, и о допущеніи его къ Царю Петру, въ бытность ихъ въ Парижѣ.

In congiuntura di presentare al Sig^r Duca Reggente il Breve di Sua Santità concernente l'affare dell' Abbadia di S. Gallo, eseguii gli ordini di Vostra Eminenza, implorando la protezione di Son Altezza Reale per l'altro negozio commessomi per trattare col Czaro, e cò suoi Ministri. Non ebbe molto da fare in persuaderlo avendolo trovato in ottima disposizione di assistere cò suoi officii le parti, che io sono incaricato di fare, nè informarlo, essendo egli apieno istrutto probabilmeute dal Sig^r Cardinale della Tremouille, a cui mi persuado esserne fatta costì la confidenza per ordine di Nostro Signore. Egli mi ha detto che sapea che le difficoltà incontratesi in passato erano state per lo trattamento, ma che avendo io io un

Breve appresso di me, quale il Czar potea desiderarlo, sembrava, che il negoziato potesse essere a tiro, e che non fosse per incontrare nuove difficoltà.

Il dopo pranzo, siccome nello scorso ordinario avvisai a V. E. di dover fare, fui dal Principe Kourachin, il quale malgrado una risipola sofforta in una gamba, da cui era appena guarito, mi venne a ricevere, ed accompagnare sino alla carrozza. Dopo i primi convenevoli, io mi estesi nelle lodi del Czar, nella stima che Sua Maestà ne aveva concepita, nè mancai di lusingare lo stesso Principe sul buon nome, ch'egli avea lasciato a Roma, e sulla confidenza intiera, che Sua Santità aveva avuta, e tuttavia avea in lui. Corrispose egli con espressioni di venerazione e di rispetto verso la Sagra Persona di Nostro Signore, e si dichiarò contento delle maniere obbliganti, colle quali n'era stato ricevuto, e trattato. Dopo di che credendo io dovermi seco stringere, cominciai a metterlo sul discorso delle sue negoziazioni di Roma; gli dissi che in quel tempo io veramente non facea che cominciare la mia carriera, e che non era informato addentro nella midolla degli affari, ma che mi ricordava di avere inteso dire ch'egli era riuscito in tutto ciò, che aveva al Papa richiesto, e che n'era partito molto contento: dal che (suggiuns' io) puo Lei ben comprendere che non è cattivo negoziare con noi, e che siamo uomini di buona fede. Confessò egli ch'era ben riuscito delle sue commissioni, e che non avea soggetto, che di lodarsi del Papa. Ma con tutto ciò non veniva da se stesso, come avrei desiderato, a parlarmi degli affari della Religione; mi trovai dunque in necessita di entrare io stesso in materia, e d'ignorante che m'era fatto sino allora, cominciai a poco a poco a mostrarmi informato. Gli dissi che era stata gran disgrazia, che dopo che il Papa avea dal suo canto accordato quanto se gli era chiesto, e attenuto quanto avea promesso: non avesse poi Sua Santità in ricompensa potuto venire a capo di stabilire i vantaggi, che per la nostra Santa Religione gli erano stati intenzionati in Moscovia, e in Mosca. Il Principe mi replicò, che la nostra Religione era permessa, che i Cappuccini aveano Case, e Chiese, e li Gesuiti in Mosca un Collegio, ove quasi tutta la loro gioventù andava ad imparare. Ma parmi (soggiuns' io) che era stato intenzionato a Sua Santità di darle un Diploma del Czar, che fissasse per semper quello, che sino ad ora non era che semplice tolleranza: et egli mi disse, che questo era stato un desiderio, ed un negoziato del Vescovo di Cujavia, e che veramente non credeva che il Diploma fosse stato spedito, ma che questo non era un punto di grande importanza, mentre in sostanza l'uso e l'esercizio della Religione Romana era in vigore. Parendomi che il Principe dissimulasse la verità del fatto, e che cercasse di tenersi lontano dall' entrare nelle circostanze, credei sempre più espediente all' affare di venire, come si suol dire à ferri, e di palargli più chiaro; che però gli dissi, parermi pure ch'egli essendo a Roma, avesse avuto per le mani il trattato di questo Diploma, il che mi negò egli costantemente; ed io allora gli dissi ch'era uomo libero e franco, e che non volea dissimulargli essere io certamento informato che questo negozio non era mancato che per contenzioni di cerimoniali; che senza dubbio era corso in quel tempo qualche equivoco, o qualche cosa di non bene inteso, che il Papa non avea mai ripugnato a dare al Czar tutti quei titoli, che ad un cosi gran Monarca convenivano, e che per fargli vedere che io procedeva di buona fede, vedesse pur' egli se aveva il Diploma da darmi con una mano, che io con l'altra gli averei rimesso un Breve di Nostro Signore con tutti quei più ampii titoli, che Sua Maestà sapesse desiderare. Il Principe, che sino

An. 1715

An. 1717. allora aveva paruto schermirsi dal fare un negoziato del nostro discorso, rallegrandosi, per quanto parve, mi parlò da Ministro, e mi disse che mi pregava a dargli due giorni di tempo, ch'egli avrebbe reso conto al Czar di quanto io gli aveva esposto, e che me ne avrebbe data la risposta, che questo era quanto poteva fare; che se Sua Maestà non fosse tornata giovedì sera, egli sarebbe andato il venerdì a trovarla a Versailles, e che dal canto suo avrebbe fatto tutto il possibile per facilitare le istanze, e la soddisfazione del Papa. Qui io esagerai il peso dell' amicizia di Sua Santità, la venerazione, che per lui aveano tutti i Principi Cattolici, e quanto potesse influire negli affari temporali, e massime in quelli della Polonia, che più da vicino riguardavano Sua Maestà Czariana, il che tutto mi venne dal Principe accordato, e mi confessò che quanto alla Polonia assolutamente l'autorità del Papa influiva molto negli affari. Non lasciò però di motteggiare leggermente su questa venerazione universale, che io aveva vantata, accennandomi le differenze di questo Regno, al che io replicai spiacermi che Sua Maestà fosse venuta in tali congiunture in Francia, nelle quali non essendo informata dè veri meriti della causa, non poteva a meno di non essere scandolezzato dalle divisioni, che in fatto di Religione la turbavano, ma che riguardando le cose al suo vero lume, tutto il male non procedeva che' dalla contumacia di pochi Vescovi, che ostinatamente ricusavano di sottomettersi alle decisioni del Capo della Chiesa. Il Principe mi disse che io aveva ragione, e che dicea il vero, con che finì la nostra conferenza di quel giorno.

Il giovedì non venne il Czar a Parigi, ed il Principe andò il venerdì a Varsailles a trovarlo. Il sabbato io gli spedii per uomo a posta il bigliotto di cui accludo a Vostra Eminenza la copia.

Lo stesso giorno ritornò il mio messo, che mi riportò la mia stessa lettera, dicendomi che il Principe era ritornato a Parigi, il dopopranzo fui a vederlo per dirgli a voce quello, che gli aveva scritto; mi presentai alla porta, la mia carrozza fu lasciata entrare, ma quando fui sceso, mi dissero che era uscito; probabilmente si trovava egli occupato.

Il Czar se non muta, dee partire alli 16, onde non restandomi più che tre, o quattro giorni, non posso lusingarmi di finire questo affare, e Dio sa se potrò nemmeno a Sua Maestà presentarmi, onde credo che non farò poco, se potrò ottenere la permissione, che qualcheduno possa seguirla per ordine di Nostro Signore poterne tenere il filo, e procurare di terminarlo in viggio.

Due capi delle commissioni di V. E. mi generano quanto confusione nel mio debil modo d'intendere; l'uno è il Diploma, il quale non vorrei che colla greca fede mi si dasse alterato, e illegitimo per estorcermi dalle mani il Breve di Sua Santità, intorno a che io crederei di non essere imputabile, quando io mi regolassi sul modello dell' altro, di cui V. E. si degna d'inviarmi copia segnata lettera *C*, ma quindi un altro dubbio m'insorge, ed è che per accertarmi; che fosse simile, bisognerebbe, che io pregassi che mi fosse comunicato avanti, ed in questo caso con ragione potrebbe il Principe Kurachim ricercarmi la copia del Breve, ora vedendo egli che il detto Breve è in domanda del Diploma, potrebbe volere esigere da me, che io la presentassi prima, che il Diploma mi fosse accordato, e non voler farne la permuta nel medesimo tempo, e se io lo ricusassi, la diffidenza che io farei apparire della lor fede, potrebbe metterli in fuga, ed alienarli dal negoziato. Come che io dispero assolutamente di potere così di volo terminare un negozio si grave, ardisco rappresentare che per facilitarlo a chi

ne sarà caricato dopo di me, forse meglio sarebbe il cangiare il tenore di detto Breve, che è d'istanza, in ringraziamento, imperocchè allora più naturale parrebbe, e sarebbe di più facile esecuzione, il presentarlo dopo il ricevimento del Diploma, se pure Sua Santità non giudicasse meglio di mandargliene due, l'uno nel primo, l'altro nel secondo modo affine che se ne valesse egli secondo le opportunità, e secondo la sua prudenza.

Domenica mattina quando meno ci pensava, il Sig^r Maresciallo di Tessè mi mandò sulle 10 ore ad avvisare, che il Czaro era di ritorno, e che Sua Maesta m'avrebbe veduto volentieri, se voleva andare da lui un' ora dopo il mezzogiorno. Così feci, e giunsi che era ancora a tavola. Mi trattenni nell' appartamento, che il Maresciallo occupa per stare appresso il Czaro. Lo feci avvisare del mio arrivo; e poco dopo discese il Maresciallo, e mi condusse nel gabinetto di Sua Maestà, ove entrai con tutto il mio seguito. Io era nell' abito ordinario, con cui vado alla Corte, cioè sottana paonazza, Camaglio, Croce pettorale, e Mantellone. Trovai il Czaro circondato da molti dè suoi Gentiluomini, e che stava inchinato su una tavola, riguardando un libro d'Antichità; al mio giungere si staccò dal tavolino, ed io gli feci un breve complimento: gli dissi che la fama delle sue virtù si morali, che militari, alle quali erano stati termini troppo angusti e confini del suo vasto Imperio, essendosi dalle estreme parti dell Settentrione diffusa per tutta l'Asia, e per tutta l'Europa, aveva eccitato Nostro Signore, ottimo discernitore, ed estimatore dei meriti più sublimi, ad amore e stima della sua Persona, che quelli, che avevano l'onore d'essere suoi Ministri, non potevano rendere un più ragguardevole servigio a Sua Santità, quanto facendo la Corte alla Maestà Sua per tutto, ove avevano l'onore di rincontrarla, che io mi presentava a lui per assicurarlo in nome di Nostro Signore del paterno affetto, con cui n'era riguardata, e dell' intiera fiducia, che aveva nella bontà, con cui Sua Maestà proteggeva nè suoi Stati la nostra Religione, sperando che Sua Maestà si sarebbe degnata di continuarla, ed accrescerla, e di totalmente stabilirla. Che quanto a me era troppo felice di potere ammirare da vicino un si gran Principe, che dopo avere agguerrita la sua Nazione per munirla contro i nemici esteri, avea saputo, introducendo in essa sorte di scienze, e d'arti, e d'ogni più ornato costume, assicurarla al di dentro contro i più fieri dè nemici domestici, quali erano la ferocia, e l'ozio. Queste, o simili cose esposi al Czaro, che gli furono interpretate nella sua lingua dal suo Cancelliero. Lo stesso mi espose in cativissimo Italiano, e con molta fatiga, e confusione, la risposta di Sua Maestà, che compresi essere piena di sensi di riconoscimento, e di stima per Sua Santità, con qualche espressione di benignità per me; ma all' articolo della Religione non rispose parola. Mi fece poi domandare della salute di Sua Santità, quanto tempo era, che io era in Francia, e vedendomi la Croce, domandò se io era Vescovo. Vedendo poi io, che sua Maestà non parlava più, dissi in italiano al Principe Kurachim, che io attendeva gli ordini di Sua Maestà per ritirarmi, al che il Principe nella stessa lingua mi rispose che io potea pure andarmene; onde fatto un profondo inchino partii. Il Maresciallo, e il Principe, e altri Signori di quella Corte vennero ad accompagnarmi giù delle scale. Io dissi al Principe quando voleva che io lo vedessi, mi rispose, che aveva parlato di quello, che io gli aveva esposto. Gli domandai, se volea, che io andassia vederlo oggi, ed egli mi pregò ad aspettare suoi avvisi; se me li ritarderà, non manchero di sollecitarlo, e d'andarlo a cercare. An. 1717.

Il Czaro è Principe di gran statura più alto

An. 1717. di me, e più asciutto; ha la fisonomia fiera, e militare, di faccia piccola a proporzione dell' altezza del corpo, di colore olivastro, e pallido; ha una spezie di convulsione, che gli fa fare un certo movimento quasi continuo di capo, e di tempo in tempo qualche contorcimento di bocca; di pelo tirante nel nero, con un mostacchio, che gli corre per tutto il labro superiore, non lungo, e folto come gli ressari, e i cappelletti, ma corto, e arricciato all' insù. Porta una peruca da Abate nera, corta, e mal pettinata; il suo vestire non può essere ne più semplice, ne più dimesso. Questo è il suo ritratto esteriore, quanto all' interno, senza che io non ne sarei buon giudice, dopo ancora averlo a bell' agio esaminato, non è possibile averlo conosciuto in una sola visita. Le sue azioni, e la sua condotta possono caratterizzarlo. Qui si è egli fatto conoscere per un Principe curioso di accumulare notizie, e di farne conserva per arrichirne il suo Regno. Tutto quello, che vede lo nota di sua mano, ed è molto desideroso d'introdurre nè suoi stati il commercio con le Nazioni straniere. La marina è la sua passione dominante, ed intende perfettamente le Mattematiche. Quanto al suo modo di vivere pare regolato a prima vista, mettendosi sempre a tavola la mattina a 11 ore, e la sera a 7 in otto, ed essendo sempre in piedi alle sei della mattina, nel qual tempo accudisce ai negozii, e ai dispacci, ma quanto ai costumi risente ancora lo stregolamento della Nazione, essendo molto dato ai piaceri, e alle crapule; così ancora la generosità non è molto conosciuta da Lui, il che l'ha renduto meno plausibile in un Paese, ove già si erano figurati che dovesse spargere monti d'oro. Sento che differirà ancora di qualche giorno la sua partenza. Il Maresciallo di Tessè me l'ha detto, e discorrendo con lui mi ha raccontato, che il Czaro è perfettamente informato dell' affare della Costituzione, e che parlandone con lui gli avea detto che anco nel suo Paese si erano trovati dè cervelli fervidi, che avevano voluto avanzare alcune proposizioni nuove in materia di Religione, ma che egli aveva fatto un Editto, che nissuno parlasse nè in bene, nè in male di queste materie, sotto pena della forca, che infatti ne aveva fatti impiccare tre, o quattro, che avevano osato di contradire, e che il rumore era cessato.

La stessa mattina erano stati da lui i Padri dell' Oratorio, non si sa a che fare, ma costoro mi saranno sempre sospetti. Che è quanto devo rappresentare su tale particolare a V. E., alla quale faccio umilissima riverenza.

Di. V. E.

Parigi 14 Giugno 1717.

Umo Devmo Obbmo Serre
C. B. Arcivo di Cartagine.

P. S. Oggi il Principe Kourachim mi manda a dire per un suo Gentiluomo, ch'egli ha già parlato al Czar dell' affare, ma che risguardando questi la Cancelleria, egli mi consiglierebbe ad andare a vedere il Vice-Cancelliero, il che eseguirò prima di sera; ma s'egli mi parla così cattivo Italiano, come fece ierimattina, sarò bene intrigato a rispondergli; se da lui riporterò cosa di positivo, l'aggiungerò a piedi di questa, ma se le cose non passano che a parole, riserberò al venturo Ordinario il renderne conto; e di nuovo all' E. V. faccio umilissima riverenza.

Non mi è stato possibile di vedere oggi il Cancelliero; mi ci proverò domani, i per il venturo Ordinario ne darò conto a V. E.

Nunziatura di Francia. an. 1717.

CLIII.

Au Roi de Pologne par son Ambassadeur a Amsterdam. (De iis, quae Orator Polonus egerat Amstelodami cum administris Czari Petri)

Донесеніе Королю Польскому отъ посланника его въ Амстердамѣ, о сношеніяхъ Польскаго посланника въ Амстердамѣ съ Министрами Царя Петра.

An. 1717.

Sire !

Je me suis acquitté des ordres de Votre Majesté du 28 Iuillet dans une conférence, que j'ai eu avanthier avec les Ministres Russiens, et je n'ai pas manqué de leur faire de fortes representations au sujet des enormes pretensions de la Cour du Czar à la ville de Dantzig. Ils m'ont repondu qu'ils feroient rapport des mes représentations au Czar leur maitre dès qu'il reviendroit du Tessel, ou il est allé faire un tour, et qu'ils me feraient sçavoir sa resolution à cet égard, me faisant cependant connôitre en termes fort respectueux que V. M. ne devoit point croire que c'etoit manque d'égard et de consideration pour V. M., et la Republique, et dans la pensée d'empieter le moins du monde sur ses droits, et sur son authorité, que le Czar s'etoit adressé directement à la ville de Dantzig, mais qu'il avait eté obligé d'en user comme cela, puisque V. M., et la Republique ne seraient pas en etat de mettre cette ville desobeissante, et malintentionnée (comme ils disoient) à la raison (V. M. y ayant deja perdu ses peines l'année passée), et de lui faire avoir satisfaction des affronts qu'ils en avoit reçûs, laquelle ville malgré les promesses, qu'elle avoit données de vouloir rompre tout commerce avec la Suede n'avait pas laissé de continuer à y envoyerdes vaisseaux, à y mener des marchandises comme auparavant, et de faire passer depuis plusieurs sommes considerables d'argent en Suede; ce qui etoit une preuve assez claire de ses mauvaises intentions, outre qu'elle n'avoit pas accomplis la promesse qu'elle avoit aussi donnée touchant l'equippement de quelques armatures contre les Suedois. Malgré tout ce que je leur ai repliqué, leur representant entre autres, que supposé que toutes ces accusations fussent fondées, ce seroit à V. M. et à la Republique d'y remedier, à laquelle il falloit que le Czar portat ses plaintes à cet egard, et que L'on ne sçauroit excuser la maniere de proceder de S. M. Czarienne, quelque tour qu'eux les Ministres tachoient de donner à la chose; L'affaire en est demeurée là, et j'attends maintenant la resolution du Czar à cet égard, qui est revenu aujourdhui du Tessel. Les Ministres m'ayant demandé d'eux memes si j'avois ordre de leur faire quelques propositions pour un accommodement, je Leur ay repondu que je me flattois que les representations de V. M. engageroient S. M. Czarienne de se desister entierement de ses pretensions à la d[e] ville, ou dumoins de s'adresser à V. M. et àLa Republique à L'egard des griefs et des plaintes que sa d[e] Mté Czarienne croioit avoir contre la ville en question sans agir de sa propre authorité, et de son chef.

Quant aux excès des troupes Russiennes en Pologne, les Ministres m'ont fait entendre, que

An. 1717. S. M. Czar. avoit deja envoyé des ordres trés rigides à cet ègard à ses Generaux, et qu'on n'auroit qu'à specifier ces excès et que S. M. Czar. feroit une justice rigoureuse. Les Ministres du Roy d'Engleterre le cheval. Noris, et le s^r^ Wittworth ont etés en conferences avec les Russiens, mais jusqu'ici ils se sont contentés de parler en termes generaux aux derniers de faire un concert pour reduire le Roy de Suede à une paix generale, demandant que le Czar leur explique ses sentiments la dessus, qui, autant que je puis m'appercevoir, voudroit que les Anglois luy expliquassent les premiers plus clairement leurs sentiments à cet ègard. S. M. Czar. n'a pas encore fixé de jour pour son depart de ce pays-cy. A Amsterdam ce 9me d'Aout 1717.

I. A. de Loss

Ex libro 147 litter. autogr. Nuntii Aplici ad Regem Poloniae qui adservatur in Tabulariis Vaticanis.

CLIV.

An. 1717. **De expeditione Danzicae civitatis ad Czarum Petrum ob recusatam pecuniae summam eidem Czaro ab ipsa civitate persolvendam.**

Объ отправленіи повѣреннаго отъ города Данцига къ Царю Петру, по случаю непринятія денежной суммы, какую городъ Данцигъ намѣренъ былъ заплатить Царю.

Non avendo voluto il Generale Dolhoruki ricevere dalla Città di Danzica gli avvisati settanta mila talleri, se non che a conto della maggior somma pretesa dal Czar, s'astenne quel Magistrato di pagarglieli, e vedendo che non poteva vincere la di lui fermezza né con ragione, né con preghiere, né con regali, spedi un Segretario al Czar medesimo sperando di ottenere dalla M. S. più oneste condizioni. Intanto protraendosi la conclusione dell' affare sino al ritorno di detto Segretario, un Reggimento Moscovita s'era accampato quasi sotto il cannone della Città, due altri si ritrovavano nel territorio, e il Generale Sreremetoff continuava la sua marcia verso quella parte.

Le Guardie del Czar partite dal Ducato di Mekelburgo sulle sue galere in numero di cinque mila uomini non eransi fermate nelle vicinanze di Danzica, come prima si temeva, ma aveano proseguito oltro il loro viaggio. Le altre truppe Moscovite procedenti dallo stesso Ducato si avvanzavano nella Polonia, né per anco sapevasi quale ordine avessero, se di continuare la marcia, o pure di fermarsi nel Regno.

Il Ministro di S. M. che risiede presso il Czar ha data L'ingiunta relazione delle rimostranze da lui fatte, e delle risposte, che gli erano state date.

Parté di qua jer sera il Barone di Manteuffl

Ministro di Stato di S. M. per andare alla Corte di Berlino, ove procurerà di sapere ciò che sia stato trattato, e conchiuso fra la Corte medesima, La Francia, ed il Czar....... An. 1717.

Ex autogr. literis Archiepiscopi Edesseni Nuntii Apostolici ad Regem Poloniae, scriptis ex Civitate Dresda Cardinali Paulucci a Secretis status. an. 1717 die 23 Augusti (tom. 247.)

CLV.

Lettre du Comte Golofkin Grand Chancellier de Sa Mté Czarienne. Amsterdam le 20 d'Aout 1717. v. s. (De honorifica admissione Baronis Cavalchini ad Moscoviae Imperatorem).

Письмо Графа Головкина Великаго канцлера Его Царскаго Величества, изъ Амстердама 20 Августа 1717. ст. стил. о почетномъ прiемѣ Барону Кавалкино отъ Царя Московскаго. An. 1717.

J'ay bien resceû la Lettre, que V. Excellence m'a fait l'honneur de m'ecrire, et je n'ay pas manqué de presenter M^r le Baron Cavalchino que Vous m'avez addressé, à Sa Majesté Czarienne. Sa Majesté l'a admis à l'audience avec plaisir, et Luy a declaré Elle-même ses sentimens sur le sujet de sa Commission. Ve Excellence en sera informé par dit M^r le Baron Cavalchino, ainsy que j'auray seulement de dire à Ve Excellence que Sa Majesté Czarienne persiste tousjours dans les mêmes sentimens qu'Elle a fait communiquer à M^r le Nonce à Paris. Je prie Ve Excellence d'être assuré, qu'on ne sçauroit pas etre avec plus d'estime et de consideration, que je sois

Monsieur

de Votre Excellence le tres humble
et tres obeissant
Serviteur
Графъ Головкинъ.
Comte de Golofkin,
grand Chancellier de Sa M^te Czar.

Amsterdam ce 20
d'Aoust 1717. v, s.

Nuntiat. di Colon. tom. 125. an. 1717.

CLVI.

An. 1717. Lettera del Bar. Sciafirof al Nunzio Apostolico in Colonia. Amsterdam 1 Settembre 1717. (De Cavalchino honorifice a Czaro excepto: deque Nuntio ad Curiam Czarianam pro negotiis religionis mittendo).

Письмо Барона Шафирова къ Папскому Нунцію въ Кельнѣ, изъ Амстердама, 1-го Сентября 1717 г. О почетномъ пріемѣ Царемъ Кавалькина, и объ отправленіи къ Царскому двору Нунція для переговоровъ о дѣлахъ церковныхъ.

Sono pochi giorni passati, che ho ricevuto lettera di Monsignore dalle mani del Sig^r Barone Cavalchino. Sua Commissione é stata intesa da Sua Maestà, il mio clementissimo Padrone. Non posso aggiungere più che ciò, che ho già dichiarato dalla parte di Sua Maestà a Monsig^r Nunzio di Parigi, cioè che se Sua Santità trova a proposito di negotiare sopra questo affare, potrà inviare qualche persona di condizione alla nostra Corte; avremo là più occasione di trattarne, che in questi paesi, da dove Sua Maestà partirà domani. Offerisco in questo riscontro i miei servizii, et prego, Monsignore, il di Lei favore, con che resto con debita osservanza,

Monsignore.

Amsterdam
1 Settembre 1717.

Umo e obbmo Servitore
Petrus B. Alsciuffiroff.

Ex autographis litteris Archinti Archiepiscopi Tarsensis, Nuncii Aplici Coloniae (tom. 125.) ad Card. Paulucci a Secretis status missis, quae adservantur in Tabulariis secretioribus Vaticanis.

CLVII.

Lettera del Sigr. Spinola, Amsterdam li 3 Settembre 1717. (De eodem argumento).

Письмо Папскаго Агента, Спинолы, изъ Амстердама Ап. 1717. 3 Сентября 1717 г. О томъ же предметѣ.

Illm̃o e Rm̃o Sig^re^ mio P̃rone colm̃o.

L'obbligantissima di V. S. Illm̃a e Rm̃a mi è giunta in punto, che gli officii del Sig^r^ Barone Cavalchini avevano ingresso nelle menti dè nostri Ministri quanto V. S. Illm̃a e Rm̃a poteva bramare, giusta l'intentione di Sua Beatitudine. L'onore, che aveva il Sig^r^ Barone Cavalchini di baciare la mano a Sua Maestà Czariana, è stato pubblico, accompagnato dalla gentile risposta, che la Maestà Sua Czariana diede alla pulita arringa del Sig^r^ Barone, a nome di V. S. Illm̃a e Rm̃a.

Infinitissime grazie rendo a V. S. Illm̃a e Rm̃a per la graziosa attenzione, ch'Ella ha avuto di un suo servitore, come son'io, che via più avrà l'onore di esserle distinto, quanto che graziato dè suoi stimatissimi cenni. Oggi parto per Russia, ove impaziente attenderò i commandi di V. S. Illm̃a circa la forma di reggermi a Suo rispettabilissimo servizio, non desiderando altro ch'essere continuamente,

Di V. S. Illm̃a e Rm̃a.

Amsterdam
li 3 bre 1717.

Um̃o Devm̃o Obbm̃o Servit^re^
Giuseppe Spinola

Ex autographis literis Archinti Archiepiscopi Tarsensis, Nuncii Ap̃lici Coloniae, (tom. 125) ad Card. Paulucci a Secretis status quae adservantur in Tabularis secretioribus Vaticanis.

CLVIII

An. 1717. De iis, quae Cavalchinus Minister Apostolicus ex colloquio habito in Hollandia cum Czaro et Principe Kurakino colligere potuit.

Свѣдѣнія, какія могъ собрать Папскій Министръ Кавалькино изъ переговоровъ съ Царемъ и съ Княземъ Куракинымъ въ Голландіи.

Tutto che le risposte portate dai Ministri di Moscovia siano relative alle gia date da loro a Monsigr. Nunzio di Francia, devo dire che sempre mi è stato dichiarato, sarebbe libero a Sua Santità di mandare, dopo l'arrivo del Czar in Petersburgo, un suo ministro colà, lasciandosi pure in suo arbitrio di scegliere chiunque paresse alla Santita Sua più proprio, e con quelle qualifiche, che giudicasse più opportune, aggiungendo bensi che si sperava non sarebbero minori di quelle, con le quali si suole decorare li Ministri, che la Santa Sede suol mandare alle altre Teste Coronate di Europa; cosi anche raccolsi dall' udienza datami dal Czar stesso, che fu assai benigna, e gentile, non meno che rispettosa verso la sagra persona di Nostro Signore, che sempre nominò in suo linguaggio con le parole di *Sua Beatitudine* Ho rilevato dagli altri Ministri, e dal Sig^r Marchese Spinola, che sarebbe bene non fosse spiegata nell' arrivo del Ministro Apostolico a Petersburg la sua qualita, ma che si trattenesse per qualche tempo sott' altro titolo, mentre come è vero che il Czar per popolare il suo vasto Dominio, ed introdurvi ogni arte, inclina all' accettazione del Ministro Apostolico, onde possa anche credersi, che egli si valerebbe della sua autorita dispotica per mantenervelo; è anche pero certo, che essendo pieno quel Paese di Preti, e Monasteri scismatici, Greci ricchi, accreditati, e potenti, se mai questi si allarmassero generalmente nel vedere spiegata una tal qualita non più veduta ivi, potrebbe anche darsi il caso, che il Czar stesso dubitasse di servirsi dell' accennata sua autorita, tanto più che sebben' egli sia Dispotico dè suoi sudditi, trovandosene pero molti in numero di potenti, e aderenti al partito di suo figlio, Huomo assai determinato e trattenuto d'ordine del padre in arresto nel Tirolo, non sarebbe molto difficile, che tracchegiasse nel prestare l'assistenza, che in tal caso sarebbe necessaria, e che per questo disetto pericolasse il gran bene, che ha in oggetto la Santità Sua.

Vi sono pero stati molti, e specialmente il Sig^r Marchese Spinola, che crederebbe bene si portassero dal Ministro Apostolico soggetti capaci, prudenti, ed esemplari, che valessero ad insinuarsi senza dar ombra di muoversi per altro motivo, che per la salute di quelle anime, e che sopra tutto sapessero la lingua del Paese, mentre il poter parlare senza ajuto d'Interprete rendera indubitamente più facile il conseguimento di ogni aiuto, e cattivera l'animo del Czar istesso, che non ama di valersi sempre dè suoi Ministri, nè di comunicare a più persone le sue intenzioni.

Ognuno poi è convenuto in questo, che il Ministro da destinarsi sia esemplare, dia edificazione, sia forte, e capace di soetenere molte molestie, e torbidi, che certamente gli si prepareranno, e particolarmente abbia cuore di tenere in freno gli Ecclesiastici, di trattenerli

nella dovuta disciplina, di assopire tutte le dissenzioni in materia di giurisdizione, invidia, e interesse, ed abbia nel suo seguito solo persone di sommo esempio, non sia nè troppo vecchio, nè troppo giovane, non avanzato, perchè non potrà forse sostenere gli incomodi straordinarii di quel Paese, non giovane, perchè la gioventù nel grado ecclesiastico non è stimata nè da quella Corte, ne da quei popoli. Se sarà di buona complessione, pur farà al caso, giacchè patimenti non gli mancheranno, e sopra tutto lasci non già la decenza, ma ogni ombra di fasto abborrito dal Czar, e da quegli Ecclesiastici, che sebbene graduati in quella Corte, ho osservati di modestia estrema, e vestiti con pulizia al lor uso, ma di stoffe, e panni assai ordinarii.

Mi hanno pur detto espressamente, che se il Ministro da mandarsi, oltre l'essere versato nell' idioma di quel Paese, sapesse specialmente il greco, le mattematiche, e particolarmente quanto riguarda il mecanico, l'astronomico, la geografia, la nautica, l'architettura militare, e civile, e tutto ciò, che di arcano insegnano e di lecito queste scienze, e specialmente il modo di lavorare al torno, si renderebbe accetto dimolto al Czar, che ama queste scienze, e desidera di vederle introdotte ne suoi Dominii, ne sdegna, anzi brama di esserne istrutto da chiunque sente accreditato nelle stesse materie. Sopra di che non devo qui tacere di avere inteso che non essendo da molti anno passato d'Olanda un Prelato di nome Bianchini, che per il suo dolce, ed esemplar modo di trattare, egualmente che per la sua esemplarità di vita ed esperimento dato di gran notizia nelle mattematiche, sebbene in poco tempo di sua dimora in Olanda, ha lasciato tal concetto di se, che molti ne hanno parlato al Czar, il quale non già per discorso fatto meco, ma per quanto ho udito da altri, ne ha mostrata stima, ed il Sig.r Marchese Spinola, secondo mi è stato detto, lo ha commendato di molto. An. 1717.

Mi e pure stato suggerito che sara bene porti il Ministro da deputarsi seco qualche cosa da regalare al Czar se non di prezioso, almeno di straordinario e raro, specialmente in pittura, in statue, in modelli di fabriche, che sono le cose delle quali il Czar è sommamente curioso, e con le quali si lascia vincere facilmente, anzi e da notarsi che essendo egli di un umore assai particolare, e piuttosto rozzo, pure per il desiderio, che ha di popolare il suo vasto Imperio, e di pulire la sua nazione con introdurvi ogni sorte di mannifattura, arti, e commercio, si sforza mostrando civiltà, e cortesia ai forastieri per attirarne più che può ne suoi Dominii, e questo forse e uno dei principali oggetti, per cui darà mano all' esercizio di nostra santa Religione, ed accoglierà volentieri il Ministro Apostolico.

La Czarina poi, com' e seconda moglie, e l'inclinazione sua naturale la porta a cercare ogni mezzo di assicurare la successione a favore de suoi figlioli, e ad esclusione dell' altro, che come si e detto, sta in arresto nel Tirolo, concorre nel favorire li forastieri, e la loro introduzione in quell' Impero, perche spera di averli a favore de suoi figli, tanto più, che il primogenito sopramentovato, e d'inclinazione assai selvaggia, e brutale, ne essa lascia di renderlo pubblico secondo l'occorrenza, su che parendone questo pure una circonstanza, che possa essere assai favorevole, e proprio per condurre a buon fine le santissime intenzioni di Nostro Signore, ho pure stimato di non tacerla, tanto più che dal coltivarsi questa Principessa non gia ne suoi intrighi particolari, ma sol quanto può per mezzo suo contribuire alla conversione di tante anime, e al servizio di tanti fedeli non sia trascurato.

Per altro sistema di Corte all' uso delle no-

An. 1717. stre di Europa, non vi e in quella del Czar, non tanto per che non si serva ordine alcuno ne rispetto a famiglia bassa, ed anche nobile, ma rispetto alla persona dello stesso Czar, che oltre al comparire sempre in abiti abbietti, non tiene ordine alcuno sia nella famiglia nobile, o bassa, poiche ne si vedono livree, ne si parla di qualifiche meramente auliche, o domestiche, ma tutto si riduce o in servitori addetti a servizio basso, o a ministri militari, e politici Questi ultimi seguitando l'esempio del Padrone, vivono senza ombra di fasto, applicati essattamente alla loro propria incumbenza; ed i più inclinati alla nostra santa Religione, o a desiderii di Nostro Signore, oltre il Sir.[r] Spinola, sono li Sig.[ri] Cancelliere, e Vicecancelliere di Moscovia, da quali ho anco inteso che in quel paese non si pratichi il modo di vivere che hanno tenuto in Olanda. Ho anche osservato gran desiderio nel Czar, e ne predetti Ministri di tenere commercio vivo cò Principi di Europa, a quali sentii si sarebbero spediti varii Ministri, nè ho veduto, che le maniere gentili, e adattate al vivere francese gli si siano accomunate, se non in cio, che risguarda l'osservarzi con esatezza, e procurare di aver ciò, che possa essere di vantaggio al Padrone, e alla propria nazione; che e quanto ho creduto di dover significare in adempimento di mia commissione.

Ex autogr. lit. Nuncii Apostolici Coloniae. tom. 125.

CLIX.

An. 1718. Responsum ad puncta ab Illmo Dno Palatino Culmensi proposita ex Cancellaria Moschoviensi in modum infra scriptum. Ad Primum. 1718 cir. (De libero exercitio Religionis catholicae concedendo in Moschovia, de ecclesia excitanda in ipsa civitate Moscua, ac de libero transitu Missionariorum per illud Imperium.)

Отвѣтъ на статьи предложенныя Воеводою Кульмскимъ, данный изъ Московской Канцелярiи, около 1718 г. На первую статью. О свободномъ отправленiи Богослуженiя Римско Католическаго въ Россiи, о построенiи церкви сего вѣроисповѣданiя въ Москвѣ, и о свободномъ пропускѣ Миссiонеровъ чрезъ Россiйское Государство.

Prout hactenus fidei Catholicae Romanae exercitium in Sede, et alibi locorum, Sacra Czarea Majestas non prohibendo plene concedit, ita et in futurum eidem se nunquam opponet. Extructioni pariter Ecclesiae lateritiae in Moscua minime contrariatur, quinimmo plenarium praebet consensum ob majorem vestri, Regnique Poloniae erga Sacram Czaream Majestatem propensionem. Insuper et Missionariis a christianis Principibus delegatis per suas ditiones liberum in Persiam concedet transitum, quibus ex Cancellaria more solito, sine ulla difficul-

tate litterae liberi passus, expressis eorum nominibus, extradi mandantur; et, si Illmus Dnus Legatus in nomen alicujus Missionarii propter liberum transitum in Persiam liberi passus requiret litteras, extradentur. An. 1718.

(Ex libro: *Scritture di Clemente XI. tom. 196. Polonia.*)

CLX.

De Alexio filio Czari in Hollandiam accersito, qui dein Petropoli repentino morbo correptus extremum diem obiit, de ejus scriptis jussu Czari Vindobonae conquisitis.

О Царевичѣ Алексѣѣ Петровичѣ, призванномъ въ Голландію, о скоропостижной потомъ смерти его въ Петербургѣ, и объ отъискиваемыхъ въ Вѣнѣ письмахъ его по повелѣнію Царя. An. 1717. 1718.

6 Marzo 1717 Vienna.

Corre la voce, che non si sappia ove si trovi il figlio del Czar di Moscovia, il quale faceva la sua residenza a Pietroburgo. Si dice che il Czar suo padre gli scrivesse d'Olanda, che si portasse colà, e che in esecuzione di quest' ordine partisse da detto luogo, ma non essendo giunto ancora in Olanda, nè avendosi avuta alcuna notizia di lui, si sta in attenzione di ciò, che possa essere seguito. Il sapersi ch'egli non stava bene nello spirito del padre, fa dubitare, che abbia avuto timore di portarsi in Olanda, e si sia perciò trasferito in Svezia, o in altre parti incognite, giacchè se fosse passato in Moscovia, come da taluno si supponeva, non potrebbe star celato. V'e altresi chi dubita che nel viaggio possa essergli succeduta qualche disgrazia; ma colle prime lettere potrà forse mettersi in chiaro ciò, che ora solo si va dubitando per congetture.

6 Agosto 1718 Vienna.

Le lettere di Pietroburgo rappresentano in quest' ordinario un funesto spettacolo. Morto il degradato Principe Alessio Pietrowitz in poche ore d'apoplesia, dopo l'annuncio fattogli della sentenza di morte. La sorella, e la prima moglie ripudiata dal Czar, battute con verghe all' uso di Moscovia, ed altri principali Signori condannati a diversi tormenti per supposta cospirazione contro il Governo, e vita del Czar.

10 Settembre 1718 Vienna.

An. 1718. ....E' giunto in questi giorni un Ajutante reale del Czar di Moscovia, e per quello si sente, la principal sua commissione e di ricuperare alcune lettere, e scritture del defonto Principe Alessio, quale suppone si trovino in questa Corte.

Ex literis autographis Georgii Spinola, Archiepiscopi Caesareae Nuncii Aplici apud Imperatorem Austriacum ad Cardinalem Paulucci a Secretis status missis. tom. 257. 258. 259.

CLXI.

An. 1718. 1719. **De Czaro Narvam petente, de ejus oratore ab Austriaco Imperatore expulso.**

Объ отправленіи Царя въ Нарву, о высылкѣ изъ Вѣны его Резидента.

13 Augusto 1718 Vienna.

Secondo il rapporto delle lettere di Pietroburgo, s'era il Czar imbarcato sopra la sua flotta per rendersi a Narva in Livonia; il che avvalora le voci, che fosse vicina la pace colla Svezia, e che il viaggio del Czar avesse per mire l'abboccalmento col detto Re, seguita la conclusione dell' istesso trattato.

18 Febbraro 1719.

Mercordì per parte di questa Corte (Vienna) fu intimato al Residente di Moscovia di dover' uscire da questa Città entro il termine di sei giorni, e susseguentemente da tutti i stati ereditarj; al quale effetto se gli fecero avere i passaporti, e gli ordini opportuni per poter levare alle Poste i cavalli. Il motivo si è il non avere S. M. Cesarea potuto ottenere soddisfazione dal Czar sopra il divieto fatto al Ministro Imperiale residente presso di lui d'accostarsi alla sua Corte, e sopra gli insulti, che aveano ricevuti nella Russia due Corrieri Cesarei; onde gli è stato insinuato, che siccome il Czar aveva mostrato di non gradire di avere alla sua Corte un Ministro Imperiale, così S. M. Cesarea non stimava convenevole di avere un Ministro Russo nella propria.

4 Marzo 1719 Vienna.

Partì poi Domenica mattina da questa Città in sequela della scritta intimazione fattagli per parte di S. M. Cesarea il Sig[r] Veseluski Residente Russo, sentendosi, che abbia determinato di fermarsi in qualche luogo di Polonia, per attendervi gli ordini del suo padrone. An. 1719.

Ex autographis literis Georgii Spinola Archiepiscopi Caesareae Nuncii Aplici apud Imperatorem Austriacum ad Cardinalem Paulucci. tom. 258. 259.

CLXII.

Relazione del P[re] Giacomo d'Oleggio Missionario Apostolico de' Minori Osservanti riformati.

Донесеніе Отца Іакова д'Оледжіо Папскаго Миссіонера ордена Миноритовъ. An. 1719.

Dice l'esponente, che parti dalla Persia col passaporto dell' Ambasciatore Wolenski Moscovita, concessogli alla considerazione che dovea portarsi ai piedi di Sua Santità, et arrivò in Astrachan, ove ritrovo li Padri Cappuccini, coi quali si trattene tre mesi continui, con ogni carità religiosa, e vi scoperse, che col tempo sarà una missione fioritissima per il gran concorso dé Christani Armeni, Greci, Giorgiani, et anco Europei, quando sia coltivata con la continuatione dé Missionarj periti nell' idiomi turcheschi, Tedeschi, e Ruteni, per esser questi i più comuni in quei paesi. Parti egli per Mosca in compagnia del P. Patrizio di Milano superiore di detta Missione; incontrarono molti catholici nel cammino, fra quali il Vice-Colonello Linch Boemo, che si sacramentò da loro il giorno di S. Mattia Apostolo, con la sua famiglia, e gli significò la tristezza che sentiva per la mancanza di Religiosi, al quale effetto scrisse in Polonia per impetrarne qualcuno, e nemmeno poté aver risposta. Fu persuaso a ricorrere alla S. Congregazione di Propaganda Fide, tanto più che in quell' esercito (come intese L'esponente da altro Colonello Dalmatino) vi si ritrovano in circa sei cento catholici senza alcun Missionario, per il che l'esponente si sarebbe trattenuto a loro servizio quando fosse stato in suo potere.

In Mosca furono ambi alloggiati dai P. P. Gesuiti con tutta amorevolezza. Questi Padri sono tre, et hanno una bellissima Chiesa sotto La protetione dell' Imperatore Austraico. Le domeniche, et altre feste dell' anno si solennizzano con musica, e duplicate prediche in lingua polacca e tedesca, alle quali intervengono non so-

An. 1719. lo i Cattolici, ma anco li Luterani, Calvinisti, et altri Eretici. L'esponente passò in qualità di Capellano (restando il P. Patrizio suddetto a Pietroburgo) con L'illm̃o Sigr Conte Ponischi, uomo insigne in virtù, e più *in moribus*, inviato dalla sua Repubblica alla Corte Kzariana, per ottenere i passaporti, a causa delle grandi difficoltà, che vi erano in quei tempi. Ritrovo L'esponente in Pietroburgo due P. P. della Compagnia di Gesù, che lo riceverono con tutta umanità; un Pr̃e Francescano Osservante Francese, come Cappellano della sua natione, non troppo lodevole per il suo imprudente modo di parlare Sorbonese, e modo di procedere; trovò anche l'Abate Crusola sacerdote Dalmatino in servizio del Kzar per l'idioma italiano. Hanno i detti Padri della Compagnia una Casa con Chiesa di tavole, predicano come in Mosca, et una volta v'intervenne anche il Kzar; il concorso pero de Catholici italiani, francesi, alemanni, poloni etc. è di gran lunga maggiore, e di giorno in giorno si andava aumentando. Gl'idiomi più universali sono L'italiano, francese, e ruteno. Si stupi il Kzar in alcuni Congressi, che fra tanti Catholici non si trovasse la maniera di fabbricare una Chiesa di pietre. Domandò la cagione perchè i P. P. Gesuiti non alzassero le campane sopra campanile più alto, essendo ciò negato ai Luterani; volendo con questo dimostrare La differenza che faceva trà Catholici et Luterani. L'esponente fece presentare memoriale al Kzar per il *placet* di fabbricarsi una Chiesa di pietre in Astrakan dai P. P. Capuccini per essere stato il loro Ospitio ridotto in cenere con tutta la Città, et *anuit*. Intese l'esponente dal Principe Galicin, che S. M. havesse concessa la libertà a qualsivoglia Religioso di vestir L'abito della propria Religione; il suddetto Pr̃e Francese portava L'abito franciscano; ma i Padri Gesuiti vestivano da secolari, et in Mosca quello dé preti. Pare pero non troppo da fidarsi fuori di Pietroburgo, e massime per il viaggio, almeno in questi primi principj per essere popoli brutali, e poco obbedienti al loro Sovrano. Li P. P. Capuccini in Astrakan con l'assistenza di un Comandante andavano con L'abito del loro Ordine per Città; ma non già per altri Paesi.

Qui pure i passaporti se non erano sottoscritti di pugno dal Kzar non si concedevano, a causa delle nove ribellioni, acciò qualche delinquente non fuggisse, come tentò un Grande giustitiato a Mosca: L'accennato inviato Poninschi altra volta s'impegnò con rappresentare al Principe di Menzikoff primo del Regno la necessità, che teneva d'inviare il suo capellano in Polonia per affari urgenti del suo Re; di che avuta notitia il Barone di Sciaffirof secondo Cancelliere dell' Impero, e *fac totum*, ordino all' esponente, supposto Cappellano, d'aspettare, mentre S. M. voleva abboccarsi con esso lui, che fu accolto dal Czar con ogni rispetto sopra del fiume in presenza de suoi Grandi, stando insieme a tavola L'interogò dé suoi viaggi, e portate le carte geografiche per più ore lo trattenne in varj discorsi, dimostrando di esser ben inclinato alla Religione Catholica, *saltem apparenter*. Il Barone Sciaffirof, et il Stoltovi servirono d'interpreti nella lingua italiana, della quale il Kzar non era del tutto imperito. Il giorno seguente secondo gli ordini del Kzar L'esponente accompagnato dal citato Abate Crosola si portò dal Barone Sciaffirof, quale gli disse che S. M. era stata grandemente sodisfatta dè suoi racconti; ma che dall' altra parte gli spiaceva, che non poterse trattenersi in Pietroburgo, per L'obbligo, che gli correva di trasferirsi quanto prima a Roma, che pero doveva promettergli di ritornare, insistendo con molti espressioni, accio dasse il suo consenso, che essi avrebbero scritto a Roma; rispose l'esponente, che in nessun modo si poteva compromettere, mentre

dependeva dai voleri della S. Congregazione di Propaganda, il di cui Prefetto era L'Emo Sacripante, non essendo egli libero da potersi obbligare; replicò il suddetto Consigliere, che gli bastava il suo consenso, che circa il rimanente sarebbe stato pensier loro; replicò di nuovo come sopra, esser figlio di obbedienza per aderire in tutto, e per tutto agli ordini della Sacra Congregatione, quando L'avesse mandato. Questo è quanto gli è occorso in Pietroburgo

Qual fosse L'intentione del Kzar in aver fatto scrivere alla S. Congregatione, L'esponente non L'ha potuto comprendere chiaramente, se non che avesse designato d'inviarlo in Persia, per avere qualche notitia dè paesi, sopra di che parebbe conveniente, prima di fare altra speditione scrivere al Barone Sciaffirof, et al Abate Crusola per intendere l'ultima risolutione del Kzar. Vero è che sarebbe più necessario L'inviare qualche Religioso italiano versato nelle controversie per beneficio di quei Catholici con lettere commendatitie al Kzar, mentre col tempo si potrebbe sperare L'apertura del viaggio per la Cina, et per la Persia. An. 1719.

Per ultimo riferisce aver'inteso in occasione, che era in Moscha, qualmente congregati qué Vescovi per L'elezione del nuovo Patriarca, gli abbia risposto il Kzar esserne in Roma uno riconosciuto da tutti i Principi Catholici, che tanto bastava.

Ex quoddam documento inserto inter scripturas, quae leguntur in toma III. 222. Clementis P. P. XI. cui titul. Greci, e rito Greco.

Appendix ad historica Russiae monumenta ex Vaticano et aliis Romanis archivis et Bibliothecis deprompta.

Прибавленіе къ актамъ историческимъ до Россіи относящимся, выписаннымъ изъ Ватиканскаго и другихъ Римскихъ архивовъ и библіотекъ.

Acta ad alias Slavorum regiones pertinentia.

Акты, относящіеся до другихъ славянскихъ земель.

I.

An. 1231. Gregorii P. IX ad Fratres militiae templi (Compositio inter Colomannum Regem Rutenorum et Slavoniae Ducem et Fratres militiae Templi de Hungaria et Slavoniae super quibusdam villis: item concessiones factae a dicto Rege Templariis Slavoniae et Dalmatiae).

Папы Григорія IX къ Рыцарямъ храма. Сдѣлка между Коломаномъ Королемъ Русскимъ и Княземъ Славонскимъ и Рыцарями храма въ Венгріи и Славоніи о нѣкоторыхъ деревняхъ; также объ уступленныхъ симъ Королемъ имѣніяхъ храмовымъ Рыцарямъ въ Славоніи и Далмаціи.

Fratribus Militiae Templi Gregorius Episcopus servus Servorum Dei.

Ea que judicio, vel concordia terminantur firma debent, et illibata consistere, et ne in recidive concentionis scrupulum relabantur Apostolico convenit presidio communiri. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, compositionem que inter vos ex parte una, et carissimum in Christo filium nostrum Colomanum Regem Ruthenorum Illustrem ex altera super quibusdam villis, domibus, possessionibus, animalibus, et rebus aliis, quibus ab ipso vos causabamini, contra justitiam spoliatos, amicabiliter intervenit, prout in ejusdem Regis litteris plenius continentur, sicut rite sine pravitate provide facta est ab utraque parte sponte recepta, et hactenus pacifice observata, auctoritate Aplica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Ad majorem autem rei evidentiam tenorem litterarum ipsarum de verbo ad verbum presentibus duximus inserendum. Qui est talis. In nomine Sancte Trinitatis, individue unitatis. Colomanus Dei gratia Ruthenorum Rex, et Slavonie Dux. Universis tam presentibus, quam posteris presentes litteras inspecturis salutem et omne bonum. Licet omnibus fidei Christianae cultoribus Celsitudo Regia subvenire teneatur, hiis potissimum opera misericordie propensiori cura debet impendere, qui it Crucem salutiferam, ac sepulcrum dominicum contra cotidianum paganorum impetum proprii sanguinis effusione laudabiliter, ac devote confovere, pariterque protegere dinoscuntur. Fratrum igitur Militie templi religiosam devotionem, et assiduos labores, quos ab hostibus Crucis Christi incessanter perferunt, considerationes, et ve-

raci judicio commendantes, dignum et necessarium duximus omnes Templarios, qui infra Ducatum nostrum Sclavonie sunt, terminos tam in Dalmatia, quam in Croatia, et omnia eorundem bona mobilia, et immobilia ubique contra quemlibet hominem protegere, ut proposito sue devotionis regali gratia, et virtute securi, tranquilla pace Regi Christo deserviant. Auctoritate nostra constituimus, ut nullus Dux, nullus Banus, nullus Comes, vel Bajulus, nec aliquis alius in Ducatu nostro Sclavonie descensum, vel aliquod tributum, vel collectam, vel liberos denarios, sive marturinas, vel denarios ponderis, vel hominum compotum, vel exactionem aliquam, sive a liquod onus cujusquam publice functionis quocumque nomine censeatur, a predictis fratribus, vel eorum hominibus, sive Vobagionibus super terram ipsorum commorantibus pro quibuslibet rebus presumat exigere. Et quia nichilominus nostri est negotii salubria predecessorum nostrorum Regum Ungarie, sive Ducum Sclavonie munificentia prefate Militie Templi collata sunt, in perpetuum presentis scripti patrocinio confirmamus, et etiam communimus. Noscat iterum tam presens universitas quam futura quod, cum viri religiosi.... Magister et Fratres Domus Militie Templi per Ungariam, et Sclavoniam constitute ad nos litteras Aplicas detulissent, per quas nobis a Domino Papa precipiendo mandabatur, monitione premissa, ut possessiones universas quas ab ipsis receperamus, et de quibus ipsos minus juste spoliaveramus, redderemus universas, de dampnis illatis, et irrogatis injuriis tam a nobis, quam a subditis nostris satisfactionem condignam exhibendo. Ceterum cum iidem fratres ex parte alia litteras super hoc executorias auctoritate aplica ad Venerabiles Patres V. Dei gratia Colocensem Archiepiscopum, B. Quinqueclesiensem, et S. Zagabriensem Episcopos obtinerent, qui nos ad premissas possessiones ablatas restituendas per censuras ecclesiasticas cohercerent, quod ex instrumentis dictorum executorum ad nos directis extitit liquido manifestum. Nos pacem litibus preponere cupientes, et mandatis aplicis, quantum possumus, ut tenemur, diligenter in omnibus obedire. Preterea personas ecclesiasticas cum omnibus bonis suis, religiosas maxime, que se carnis concupiscentiis, ac voluptatibus crucifigentes abdicarunt, prout regiam decet excellentiam, protegere, nec ipsas indebite molestare, multus indutiis a nobis super restitutione predictarum possessionum ab ipsis fratribus requisitis et obtinetis. Tandem deliberato cum Vobagionibus nostris consilio, dictis fratribus possessiones ablatas in integrum restitui decrevimus, ac restituimus universas. Isto quidem tenore subjuncto, quod dicti Magister, et Fratres obligaverunt se, nomine suo, ac suorum nomine successorum, et domum suam, et insuper concesserunt, quod de dampnis illatis, et irrogatis sibi iniuriis, occasione rerum ac possessionum de quibus a nobis fuerant minus juste spoliati, nichil omnino repetent a nobis, nec a nostris subditis, aut ballivis, sed penitus condonantes remiserunt sub hac forma, videlicet, quod nos de cetero dictis fratribus, vel eorum Vobagionibus, ac hominibus super terram ipsorum degentibus, aut morantibus nullas inferamus injurias, vel iacturas, nec a nostris subditis permittemus irrogari. Ceterum ad majorem hujus rei constantiam, et observantiam habendam firmiorem, obligamus nos spontanee nomine nostro, nostrorumque pariter nomine successorum, quod libertates, ac immunitates concessas eisdem fratribus tam a nobis, quam a predecessoribus nostris Regibus Ungarie, sive Ducibus Sclavonie juxta suorum tenorem privilegiorum, ac indulgentiarum, seu confirmationum sancte Romane Ecclesie, et Sacrosante Sedis Aplice obtentarum, firmas, stabiles, et illibatas perpetuo teneamur in omnibus con-

An. 1231.

An. 1231. servare tam super descendentibus, quam super aliis universis exactionibus suprascriptis, que nostro dominio possent ad usum nostrum, et fiscum regium provenire. Confitemur etiam, qnod nichil harum, que prescripte sunt exactionum, habemus in ipsos Fratres, vel super terram ipsorum recipiendi, vel exercendi potestatem, quin potius a premissis omnibus tam ipsi Fratres, quam eorum homines liberi sunt penitus, ac immunes. Promittimus insuper bona fide in verbo regie veritatis, et constantie pro nobis ac successoribus nostris tenorem privilegiorum dictorum fratrum in nullo de cetero contraire, nec ipsos, aut ipsorum homines per nos, aut per subditos nostros quoscumque permittemus casu quolibet molestari. Set terras, ac possessiones, quas habent ex donatione predecessorum nostrorum in nostro dominio, de quibus extiterunt hactenus spoliati violenter, prout in ipsorum privilegiis continetur, plenarie restituti faciemus. Verum si, quod absit, per hostis humani generis fraudulentam nequitiam casu quolibet contingente proveniret, quod nos super dictis fratribus, vel eorum hominibus dampna vel iniurias aliquas personaliter inferremus, vel a nostris subditis permitteremus, et contingeret irrogari, eorum libertates infringendo, vel contra ipsorum privilegia temere venire presumendo, et super hoc requisiti a Magistro, sive fratrum suorum quolibet iustitiam plenariam, et maturam sine more dispendio, vel dilatione qualibet nollemus condignam eisdem exhibere. Nos predictis fratribus dampna, et iniurias eisdem, vel eorum hominibus a nobis, vel a nostris subditis recenter illatas, nec non et dampna, que prius habuerunt, ac sustinuerunt ratione possessionum, et terrarum, quas ab ipsis prius, sicut dictum est, receperamus. Que dampna remissa fuerant nobis ac subditis nostris, nos de bona voluntate nostra ac beneplacito nostro plenam, ac liberam concedimus repetendi, ac requirendi facultatem tuam a nobis, quam a subditis nostris coram Venerabili Patre... Dei gratia Quinquecclesiensi Episcopo, quicumque pro tempore fuerit substitutus eo jure et integritate, nec non et eadem auctoritate, quam prius obtinebat cum collegis suis per autenticum a Domino Papa Delegatum, ita dumtaxat quod prefactus Quinquecclesiensis Episcopus nos ac subditos nostros ad satisfactionem condignam, ac restitutionem tam possessionum, quam dampnorum prius, vel posterius habitorum per censuram ecclesiasticam valeat compellendo cohercere. Ad majorem quoque rei hujusmodi roboris firmitatem obligamus nos et successores nostros ad observationem omnium prescriptorum, supponentes nos ac successores nostros, obligantes spontanea voluntate jurisdictioni dicti Venerabilis Patris... Dei gratia Quinquecclesiensis Episcopi, quicumque pro tempore fuerit in posterum substitutus, quod ipse Episcopus per censuram Ecclesiaticam in eadem forma, que sibi, ac collegis eius executoribus a Domino Papa fuerat commissa, nos ac subditos nostros compellat ad observationem firmam, et stabilem omnium predictorum. Ut igitur hec inter nos et...... Magistrum, ac fratres domus Templi firmata pacis compositio, ac eisdem concessa liberatis donatio stabilitate perpetua irrevocabiliter perseveret, nec aliquibus successorum nostrorum temporibus valeat irritari, presenti eam pagina in notitiam deduci posterorum, et sigilli nostra Regia fecimus impressionis imagine communiri. Datum per manum Pascasii Agriensis Prepositi, et Aulae nostrae Cancellarii, Anno Dominicae Incarnationis MCCXXXI. Nulli ergo etc. nostrae confirmationis infringuere. Si quis autem etc. Datum Reate VIII. Idus Iulii, Pontificatus nostri Anno quinto.

(An. V. epist. 94.)

II.

Gregorii P. IX. ad Archiepiscopum Lundensem, Episcopum Burgulianensem et Archidiaconum Lundensem. (De usuris abolendis in terra Rugianorum).

Папы Григорія IX къ Архіепископу Лундскому, Епископу Бургуліанскому и Архидіакону Лундскому, объ отмѣненіи лихвы на островѣ Ругенѣ.

An. 1239.

Archiepiscopo Lundensi, et Episcopo Burgulianensi et Archidiacono Lundensi Gregorius Episcopus servus servorum Dei.

Sua nobis Venerabilis Frater noster.... Roscildensis Episcopus petitione monuit quod Nobilis Vir..... Princeps.... Major et populus terre Rugianorum in Sclavia Roscildensis Diocesis quandam pravam consuetudinem observantes, que corruptela est potius censenda, hujusmodi usurarum lucra, que poddas vulgariter appellant, sequuntur, qua videlicet creditor a debitore certam quantitatem annone, lini, et aliarum rerum, que longe plus quam in duplo pecuniam mutuatam excedunt recipit annuatim, nec hoc contentus, a debitore pro filia sua quam nuptui tradere forte voluerit, quinque solidos recipit. Alioquin ei tradere ipsam filiam nuptui non licebit. Simili quoque modo pro quolibet animali quod debitor ipse vendiderit, certam creditori persolvet pecunie quantitatem. Si vero debitor ante mutuate sortis solutionem viam fuerit universae carnis ingressus, talis detestanda conditio transit ad singulos heredes, ita ut si eorum aliquis solvendo non fuerit, supponitur ei in judiciali foro fasciculus straminis, a quo presentibus habitatoribus terre sue deicitur, et in perpetuam creditoris redigitur servitutem. Verum cum usurarum lucra utriusque testamenti pagina detestetur, eosdem rogandos duximus attentius, et monendos nostris eis dantes litteris in mandatis, ut prefatam servitutis abusionem de cetero non servantes, ab hujusmodi omnino lucris usurarum desistant. Quocirca mandamus quatinus, si dicti.... Princeps Major, et populus mandatum nostrum neglexerit adimplere, vos eos ad id monitione premissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota ratione previa compellatis, proviso ne in aliquam Universitatem dicte terre Rugianorum excomunicationis etc. Quod si non omnes duo vestrum etc. Datum Anagnie VIII. Kalendas Septembris. Anno Tertiodecimo.

(*An. XIII. epistol. 106.* b.)

III.

An. 1244. Innocentii P. IV. ad Svantopolcum Ducem Pomeraniae. (Svantopolcus Dux in Christianos desaeviens objurgatur).

Папы Иннокентія IV къ Святополку Князю Померанскому, коего укоряетъ за свирѣпства его противъ Христіанъ.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei Nobili Viro Swantopolco Duci Pomeranie spiritum compunctionis sanctum.

Potentie tue robur in eo deberes experiri potissime, quod esset Deo placitum, et Christiane religionis proferret augmentum. Sed tu, sicut mirantes accepimus, contrarium efficere niteris, non absque gravi contumelia Creatoris, fideles eius et dilectos filios fratres Hospitalis Sancte Marie Theutonicorum constitutos in terra Culmensi, et Pruscie partibus diris affligendo molestiis, et quod est gravius invadendo multotiens cum paganis. Stupent qui audiunt tanti erroris excessum, presertim cum omnem tirampnidem, omnem superet feritatem, cum Letvinis, et Prutenis familiam Redemptoris impetere, et contra peregrinos innoxios dampnate gentis gladium concitare, destruendo negotium fidei, pro quo a longis retro temporibus, et Ecclesia multum sollicitudinis habuit, et christianus populus cum sui effusione sanguinis labores multiplices toleravit. Videndum est tibi, vir nobilis, ne propter hoc contra te provoces iram Dei, et des Apostolice Sedi presumendi materiam, quod fidei puritate careas, et tibi sit in gaudium claves Ecclesie deducere in contemptum, sicut patens ex eo coniectura sumitur, quod tu pro afflictione Cleri, Ecclesiarum desolatione multiplici, ac pro multis horrende impietatis excessibus iam per octo annos, ut asseritur, excommunicatione ligatus, redire ad mandatum Ecclesie non curasti. Te itaque per Domini Iesu Christi crucem, et sanguinem obsecramus, quatinus omni dilatione, et occasione postpositis, ad pium rediens matris Ecclesie gremium, negocium Christi, quod in Pruscia geritur, efficaciter habeas commendatum, predictis fratribus, et eisdem fidelibus te reddendo affabilem, ac eisdem pro divina, et nostra reverentia benivolum prestando favorem, ut ex hoc celi Regem constituas tibi propitium, et Apostolica Sedes, que Culmensem, et acquisitas Pruscie terras in ius et proprietatem beati Petri recepisse dinoscitur, ex hoc tibi ad speciales gratias teneatur. Alias autem, cum non possimus Dei causam negligere, qui ius suum studemus unicuique conservare, contra te, quod absit, in talibus persistentem excessibus taliter auctore Domino procedemus, ut de mecessitate percipias, qualiter Ecclesia corde tangitur, quod per te fidei negotium sic dampnabiliter perturbatur. Datum Lugduni Kalendis Februarii Anno secundo.

(*An. II. epistol. 285.*)

IV.

Innocentii P. IV ad Archiepiscopum Gneznensem et suffraganeis suis. (Svantopolcus Dux Pomeraniae Christi fideles Litviniae et Prutenos vexare desistat)

Папы Иннокентія IV къ Архіепископу Гнезненскому и его Суфраганамъ. Чтобъ увѣщевали Святополка князя Померанскаго воздержаться отъ притѣсненія Христіанъ въ Литвѣ и Пруссіи.

An. 1244.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei Archiepiscopo Gneznensi et Suffraganeis suis salutem et apostolicam benedictionem.

Pruscie negotium non solum laboribus plurimis et expensis, sed multa sanguinis innocentis effusione promotum, Nobilis vir Svantopolcus Dux Pomeranie, sicut audivimus, et referimus cum dolore, ad illam inconvenientiam deduxisse dinoscitur, ut nisi super illo cito providentia Dei provideat, perdi finaliter timeatur, maxime cum idem Dux contra dilectos filios fratres hospitalis sancte Marie Theutonicorum, et alios Christifideles in terra Culmensi, et ipsius Pruscie partibus constitutos, non solum suarum virium experiatur extrema, sed etiam ad illorum exterminium Letvinos adducet, et Prutenos, qui licet per dictos fratres, et fideles eosdem, suffragante divini virtute subsidii, multipliciter sint attenti, tamen sub hujusmodi persecutoris vexillo feralem animum resumentes eo durius in familiam Dei deseviunt, quo ipsam de finibus illis posse confusam eicere, vel delere totaliter meditantur. Ne igitur hic hostis Dei, et fidei persecutor abutens christiani nominis dignitate, populum Domini sic impune conterere glorietur, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus ipsum, et complices ejus infra quindecim dies post susceptionem presentium, quod a tanta penitus temeritate desistant, sicut efficaciter poteritis, moneatis. Alioquin ex tunc in eos excommunicationis sententiam, omni occasione postposita, proferatis, quam singuli vestrum in suis civitatibus et diocesibus singulis diebus domicis, et festivis, pulsatis campanis, et candelis accensis publicetis, ac publicari solempniter, et eosdem tanquam excommunicatos, usque ad satisfactionem condignam, appellatione cessante, faciatis ab omnibus artius evitari. Ceterum si prefatus Dux, qui pro multe impietatis excessibus, sicut dicitur, excommunicatione ligatus iam per octo annos claves contempsit Ecclesie, ad inductionem vestram a predictorum fratrum, et fidelium persecutione non duxerit desistendum, vos contra ipsum, velut christiani hostem exercitus, seculare brachium invocetis. Datum Lugduni Kalendis Februarii, Anno Secundo. (1244).

(An. II. epistol. 288.)

V.

An. 1260. Ottocari Regis Bohemiae epistola ad Alexandrum Papam IV. (De sua victoria in Hungaros, Russos, Polonos etc).

Оттокара Короля Богемскаго письмо къ Папѣ Александру IV объ одержанной имъ побѣдѣ надъ Венграми, Русскими и Поляками.

Sanctissimo in Christo Patri ac Domino Alexandro Dei gratia Sacrosancta Romanae Ecclesiae summo Pontifici, Ottocarus eadem gratia Dominus Regni Bohemiae Dux Austriae et Styriae et Marchio Moraviae. Quia pium Pastorem suarum a lupis liberatio ovium delectat, ac benignum patrem jucundum reddit cum salute prosperitas filiorum, ejus belli quod adversus Belam et natum ejus Stephanum Hungariae Reges illustres, et Danielem Russiae Regem et filios ejus, et caeteros Ruthenorum ac Tartaros, qui eidem in auxilium venerant, et Boleslaum Cracoviensem, et Lestconem juvenem Lusiciae (Lanciciae) Duces, et innumeram multitudinem inhumanorum hominum, Cumanorum, Hungarorum, et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et Walachorum, Bezzerminorum, Hismahelitarum, Schismaticorum etiam, utpote Graecorum, Bulgarorum, Rusciensium (¹) et Bosnensium haereticorum auctore Domino gessimus, et victoriae nobis datae coelitus, et post victoriam inter nos ex parte una, et dictes Reges ex altera, concordiae reformatae processum, non abs re Paternitati tuae duximus, praevia veritate praesentibus declarandum. Sane cum ad flumen qui Morava dicitur, circa locum a castro et oppido Haimburck, duobus milliaribus distantem, Hungariae ac Austriae confinia ibi terminantem, cum nostris exercitibus venissemus, dictos Reges et exercitus eorundem illic castra metatos in opposita parte ripae invenimus, ex adverso, sicque factum est, ut nostra et adversariorum castra, solus duntaxat divideret fluvius memoratus. Cumque sic loci positio se haberet, ut ad adversarios sine irremediabili nostrorum jactura votivum non possemus consequi accessum, et pro reformanda inter nos et eosdem Reges pace, fuisset utrinque aliquoties multipliciter attentatum, ipsis vero regibus de die in diem, de hora in horam suas in diversas variantibus voluntates, non restaret aliquis pacis locus, haud dubium ad instar Pharaonis corda illorum indurante Domino ultionum, novissimè unius duorum, parti adversae obtulimus optionem, ut videlicet, vel illa nobis cederet, quatenus ad eandem gerendi belli causa transire possemus, vel nos id parti adversae concederemus. E quibus disjunctè partibus alteram pars adversa elegit, ut videlicet nos cederemus, et nostra cessione eidem locum transeundi daremus. Et ut id posse fieri videretur quovis impedimento cessante, dicti Reges et eorum Bani et Comites, treugas constitutas et suis juramentis firmatas, per totum diem B. Margarethae festum proximè precedentem, et medietatem ipsius festi diei, nobis mediantibus idoneis nuntiis remiserunt. Verum hi iidem sua pacta et juramenta soliti violare, per vada inventa et sibi aptata olim, noctu ad nostram partem, cum omni suo exercitu

(¹) fors legendum Rasciensium.

transierunt; et cum diceretur pax et securitas, subita inenarrabili multitudine contra nos improvisos apparuerunt in campo, et cum in spe treugarum vix decima pars nostri exercitus penes nos, pro nostrae personae custodia remansisset, eo quod plures de nobis transito Danubio oppidum Haimburgk intrarant, alii verò cum curribus descenderent, ad stationes et loca castrorum, hostes nostri fraude pleni in modum semicirculi, per ordinatas acies nos cingentes, nisi Dominus adjuvisset, nos vivos forsitan deglutissent.

Igitur in tam inenarrabili necessitatis articulo constituti, attendentes potestatem esse coelestem, et quoniam non multitudine exercitus, sed de coelo victoria datur, munere magni Dei, totam in adjutorio altissimi spem ponentes, nostros adjutores, commilitones primitus adhortari, in plurimos adversariorum cuneos data nobis de coelo fiducià irruimus confidenter. Quos Dominus per manus nostras et nostrorum, imò suorum militum exterruit et prostravit et in fugam convertit, ita ut fugientibus, cum impetu et sese invicem comprimentibus, dictus fluvius Morava, juxta sui praesagi nominis ethymologiam, tanquam mare rubrum Aegyptiis, multo caesorum sanguine rubricatus factus sit, in se submersis ac intereuntibus mortis via. Siquidem in eodem fluvio fugientium a facie Dei peccatorum tanta periit multitudo, quod per cadavera hominum et equorum, quasi per factos pontes nonnulli ex nostris adversariorum castra intrarent, et occupantes currus, tentoria et expensas quoque, pretiosa spolia acceperunt.

Quamvis igitur post triumphum divinitùs nobis datum, quemadmodum communiter videbatur, regnum Hungariae nostrae ditioni potuerimus subjugare, et idem in perpetuam premere servitutem, advertentes tamen quod melius sit bonum vicinum habere concordem, quam superarę et exterminare rebellem, pensantes etiam quoniam Imperator Constantinus ait, crebrò suaviores fiunt amicitiae post inimicitiarum causas ad concordiam restitutae, cum principibus et proximis alti sanguinis nostri, dictis scilicet Hungarorum regibus et Domina regina et juvene Rege Bela, secundum oblatam nobis a magno Comite Rulando in Posonio formam, maluimus pacis foedera reformare, quàm vastando et debilitando magnum Hungariae regnum ad idem et nostri terras dominii Tartaris aditum reaperire. Praenotatae itaque compositionis formam praedictorum Regum, Reginae et Ducis Belae sigillis signatam vestro Apostolatui transmittentes, suppliciter petimus, eandem a Sede Apostolica confirmari, et, ut opere pretium est, apostolico in aevum patrocinio communiri. An. 1260.

Itaque talis ac tanta victoria digne soli Deo et sanctis ejus est cum condignis gratiarum actionibus et laudibus adscribenda. Quod etiam ex quibusdam revelationibus comprobatur. Siquidem a multis fertur, quod quidam viri, qui a tergo ad custodiam exercitus fuerant deputati, imminenti praelio referunt, se vidisse quamdam avem in lineamentis admodum aquilae figuratam, sed in colore nive candidiorum habentem aureum caput et collum, vexillum B. Venceslai quondam ducis, semper verò proni Bohemorum inclyti martyris, inseparabiliter prosequentem, quae passim visa est eisdem crescere, quoadusque ad pugnam procedentem universum corpore et plumis cooperuit exercitum Christianum. Eodem etiam die vir nobilis et devotus, omnimodis fide dignus, Ioannes miles filius Suoislai, cum in domo propria aegrotaret, circa horam tertiam vidit in extasi, se quasi in campo certaminis cum exercitu suo constitutum, quem cum cerneret esse modicum et inordinatum, simul vidit patronos Bohemiae gloriosos, ad quemdam campum luci-

An. 1260. dum tali ordine procedentes. Primum conspicit procedentem Sanctum Venceslaum lorica indutum, habentem galeam suam in capite, gestantem gladium suum in vagina auro et gemmis ornata sub ascella sinistra, in dextra verò manu proprium vexillum praeferentem. Quem immediate S. Adalbertus, veluti vir magnus et robustus, decenter ornatus pontificalibus, sequebatur. Post haec, vidit Beatum Procopium, quasi abbatem cum suo baculo pastorali, sanctum pontificem e vestigio comitantem, novissimè cernit sequi quinque martyres fratres quasi propriis tunicis vestitos. Ac idem miles audivit Sanctum Venceslaum praedictis gloriae suae consortibus sic clam voce dicentem, debilis est noster exercitus, ad Dei potentiam tendamus. Quo dicto, vexillum suum contra hostes extendit; qui statim in fugam universaliter visi sunt converti.

Haec cum ab aegrotante audissent qui adstabant, dixerunt hoc aegri visum aliud nihil significare, quàm quod Dominus Deus Regi ipsorum victoriam dederit de suis inimicis. Quae hoc loco Vestrae Sanctitati scribo, omnia verissima sunt, et sine omni dubio acceptanda. Itaque praetereundum non esse judicavi, quin Vestrae Sanctitati, tanquam religionis Christianae apici, siSnificarem, propter singulare solatium, ut Dei Domini nostri gloria, per hoc miraculum amplificetur. Datum Pragae octava Octobris, anno millesimo ducentesimo sexagesimo.

(*Exemplar Albertrandii.*)

VI.

An. 1264. **Urbani P. IV litterae ad Ottocarum Regem Bohemiae. (Ut Polonos defendat adversus Russos etc.)**

Папы Урбана IV письмо къ Оттокару Королю Богемскому, коего проситъ, чтобъ защитилъ Поляковъ отъ Русскихъ, и пр.

Agimus Deo laudes et gratias, quod sicut famae tuae praeconium patenter insinuat, tu velut fidelis athleta Christo solertes intendis, ad ampliandum inter barbaras nationes cultum nominis Christiani. Unde tibi, velut Catholico et devotissimo Principi cum fiducia scribimus, super his maximè, quae augmentum Orthodoxae fidei contingere dignoscuntur, Accipimus enim quod Rutheni Schismatici et Litvani, ac alii habitantes in eorum confinibus, qui Deum non colunt, sed blasphemant potius nomen ejus, unà cum Tartaris eorum complicibus, quibus sunt foedere damnato conjuncti, Poloniam frequenter hostiliter invadunt, eis nemine resistente. Ipsi etiam quidquid est in Prussia per dilectos filios fratres domus hospitalis Sanctae Mariae

Theutonicorum Ierosolymitanorum auxilio Sedis Apostolicae, Christique fidelium, non absque plurima effusione sanguinis acquisitum, conantur destruere, intendentes fidem Christianam exinde totaliter extirpare. Ideòque Serenitatem Regiam rogamus, et hortamur attentè, tibi nihilominus in remissionem peccaminum suadentes, quatenus ad ejusdem fidei tuitionem et sui cultus ampliationem, contra Schismaticos et alios praedictos, potenti manu procedas. Nos enim Apostolica tibi auctoritate concedimus, ut terrae Ruthenorum et Lithvanorum, quas per ministerium tuum ad Christianam fidem, favente clementia Divina, converti, vel per te expugnari contigerit, dummodo praedictis fratribus, seu quibuscumque alliis Catholicis jus in terris iisdem non competat, collocatis in eis Christi fidelibus, in tuo et haeredum tuorum dominio perpetuò debeant permanere. Datum apud Urbem veterem, II. Nonas Iunii anno tertio. An. 1264.

(Exempl. Albertrandii).

VII.

Benedicti P. XI ad Wyszeslavum et Samburum Principes Rugianorum, fratres etc. (Ut Episcopo Roskildensi auxilium et consilium praestent.)

Папы Бенедикта XI къ Вышеславу и Самбуру Князьямъ Ругенскимъ, братьямъ, и пр. чтобъ они подавали помощь и совѣтъ Епископу Роскильдскому. An. 1304.

Dilectis filiis nobilibus viris Wyselao et Zamburo Principibus Russianorum Fratribus etc. Benedictus Episcopus servus servorum Dei.

Inter cetera, que vos in conspectu Domini gratiosos, vestrique nominis famam laudis humane preconio dignam reddunt, illud noscitur esse potissimum ut Prelatos, Ecclesias, et personas Ecclesiasticas affectu benivolo prosequi, ac bona et jura eorum manutenere, ac defendere studeatis, illis exhibendo vos favorabiles et benignos, ut talibus fulti presidiis statu pacifico letari valeant, at successibus prosperis confovere. Dudum siquidem Roskildensis Ecclesia per obitum bo. me. Iohannis Roskildensis Episcopi solatio destituta pastoris, dilectis filiis Capitulum ipsius Ecclesie die ad eligendum prefixa vocatis omnibus, qui voluerunt, debuerunt, et potuerunt comode interesse, insimul convenire curarunt. Et tandem post nonnullos tractatus ab eis super hoc habitos, ex quibus effectus non exstitit subsequtus, deliberantes in hujus electionis negotio, per viam procedere compromissi Venerabili Fratri nostro Iohanni Episcopo tunc Lundensi Archiepiscopo Loci Metropolitano providere eà vice dicte Ecclesie de pastore de ipsius Ecclesie gremio, vel etiam aliunde potestatem plenariam unanimiter concesserunt, promittentes quod illum in suum et Ecclesie ipsius Episcopum et pastorem reciperent et haberent,

An. 1304. de quo dictus Archiepiscopus ipsi Ecclesie provideret. Prefatus vero Archiepiscopus, hujusmodi potestate recepta, secum super hoc deliberans diligenter, de Olavo Ecclesie prelibate Canonico consideratis muneribus gratiarum quibus illum noverat insignitum, Ecclesie predicte providit preficiendo illum ipsi Ecclesie in Episcopum, et pastorem, ac provisionem hujusmodi coram ipsis Capitulo publicavit, dictique Capituli provisionem eandem concordi voto, et voluntate unanimi approbarunt, ac ille postmodum provisioni predicte infra tempus a jure statutum consensum suum impendere curavit, ac tandem prefatus Archiepiscopus provisionem ipsam auctoritate metropolitica confirmavit. Cumque postmodum Florentius Ecclesie predicte Canonicus se ad Apostolicam sedem personaliter conferens in presentia se. re. Bonifacii P. P. VIII. predecessoris nostri proponere curavisset quod ipse ab hujusmodi prefati Olavi electione ad sedem appellaverat supradictam, prefatus predecessor dilecto filio nostro Iohanni tituli sanctorum Marcellini, et Petri Presbitero Cardinali commisit oraculo vive vocis ut hujusmodi negotium diligenter audiret, et quod super hoc inveniret sibi referre fideliter non differret. Predicto autem Cardinali in eodem negotio procedente memoratus predecessor ipsum certis sibi commissis negotiis ad partes Francie destinavit, dictumque negotium Venerabili fratri nostro Ioanni Episcopo Tusculano simili modo commisit, ab ipso in eo statu, in quo illud dictus Iohannes Cardinalis dimiserat resumendum. Nos quoque post ejusdem predecessoris obitum ad apicem Apostolice dignitatis assumpti protractum negotium eodem modo commisimus Episcopo memorato. Et demum facta ab ipso Episcopo de jam dicto negotio relatione fideli, et super eo per nos cum prefato Episcopo et aliis fratribus nostris deliberatione prehabita diligenti, quod per eundem Archiepiscopum factum esse dinoscitur in hac parte ratum habentes et gratum, illud de fratrum ipsorum consensu auctoritate Apostolica confirmavimus; omnem defectum, si quis ex quacumque causa extitit in premissis, supplentes de Apostolice plenitudine potestatis, faciendo dicto Olauo nihilominus subsequenter per eundem Episcopum Tusculanum munus consecrationis impendi. Cum igitur eidem Episcopo, ut in commissa sibi cura Ecclesie supradicte facilius et efficatius proficere valeat, favor vester, cum terra Ruxanorum, in qua temporale dominium obtinetis in diocesi Roskildensi consistat, in qua spiritualis jurisdictio ad dictum Episcopum spectat, qui etiam quamplura bona temporalia ibidem asserit se habere, fore noscatur non modicum oportunus, Nobilitatem vestram rogamus et hortamur attente quatinus eundem Episcopum, quem ob suorum exigentiam meritorum benevolentia prosequimur speciali, et commissam sibi Ecclesiam habentes pro divina et Apostolice Sedis reverentia propentius commendatos, eidem episcopo in suis, et Ecclesie predicte negotiis oportunis favoribus, consiliis, et auxiliis assistatis, ut ipse tali et tanto presidio circumfultus prefatam Ecclesiam ad laudem Dei ulíliter regere valeat, et salubriter gubernare: Vosque proinde ab eo, qui honorum est omnium retributor, condigna consequi premia valeatis, et nos devotionem vestram dignis in Domino laudibus attollamus. Datum Laterani XIIII Kalendas Martii. Anno primo.

(An. I. epist. 426.)

VIII.

Clementis P. V ad Urosium Regem Serbiae. (Ut Episcopum et Ecclesiam Suacinensem honore prosequatur et foveat.)

Папы Климента V къ Урошу Королю Сербскому чтобъ онъ содержалъ въ чести и въ покровительствѣ Епископа и Церковь Суацинской Епархіи.

An. 1308.

Magnifico Viro Vrosio Regi Russiae (sic) Illustri gratiam in presenti, que perducat ad gloriam in futuro Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Divine Majestatis gratiam ex eo maxime promereri poteris, si ministris Dei pontificali presertim preditis dignitate, pro ipsius reverentia condignum honorem impendas, et favorem exhibeas oportunum. Dudum siquidem Suacinensi Ecclesia per liberam resignationem dilecti filii fratris Gregorii Ordinis Minorum tunc Suacinensis Episcopi factam in manibus Venerabilis fratris Petri Episcopi Sabinensis et dilecti filii nostri Iohannis tituli Sanctorum Marcellini et Petri Presbiteri Cardinalis de mandato nostro resignationem hujusmodi recipientium, pastoris solatio destituta, nos provisionem faciendam dicte Fcclesie de Prelato ea vice dispositioni nostre et Sedis Apostolice reservantes, decrevimus ex tum irretum et inane si secus super hiis contigeret attentari. Et postmodum de ipsius Ecclesie ordinatione, ne prolixioris vacationis exposita remaneret incommodis, cogitantes attente, ad venerabilem fratrem nostrum Benedictum Episcopum Suacinensem tunc Canonicum Antibarensem virum quoque vite laudabilis, sufficientis scientie, discretionis et consilii maturitate conspicuum, nostre considerationis intuitum duximus dirigendum. Provide igitur tam gregi Dominico, quam dicte Ecclesie intendentis salubriter providere, de predictorum Episcopi, et Cardinalis, ac aliorum fratrum nostrorum consilio, et Aplice plenitudine potestatis dictum Benedictum ipsi Ecclesie in Episcopum prefecimus et pastorem, curam, et administrationem ejusdem Ecclesie sibi in Spiritualibus et temporalibus committendo, et subsequenter eidem Benedicto fecimus per Venerabilem fratrem nostrum Leonardum Episcopum Albanensem munus consecrationis impendi. In illo, qui dat gratias et largitur premia confidentes, quod prefata Ecclesia per sue industrie providentiam preservabitur a noxiis et adversis, optate quoque prosperitatis spiritualiter et temporaliter proficiet incrementis. Quocirca Magnificentiam tuam rogamus et hortamur in Domino, quatinus eumdem Suacinensem Episcopum et commissam sibi Ecclesiam honorans pro divina et Aplice Sedis reverentia propensius commendatos, sic te illi benignum exhibeas, sic favorabilem largiaris, ipsum et eandem Ecclesiam Regalis benevolentie gratia prosequendo, quod idem Episcopus tuis presidiis circumfultus comissum sibi regimen

An. 1308. ejusdem Ecclesie Suacinensis facilius et efficatius, cooperante Domino, prosequatur. Nosque proinde Magnificentiam Regiam dignis in Domino laudibus comendemus. Datum Pictavis VIIII Kalendas Ianuarii. Anno tertio.

(*Ann. III. epist. 400.*)

IX.

An. 1308. **Clementis P. V ad Urosium Regem Serbiae, (De professione catholicae fidei ab illo emittenda et de Nunciis ad ipsum destinandis).**

Папы Климента V къ Урошу Королю Сербскому, о Римско-Католическомъ исповѣданіи вѣры, какое онъ произнести долженъ, и о назначенныхъ къ нему Нунціяхъ.

Magnifico Viro Vrosio Regi Russiae Illustri gratiam in presenti quae perducat ad gloriam in futuro Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui ubi vult spirans, sic novissime hiis diebus oculos tue mentis aperuit radio nove lucis, ut, excussa inde tenebrarum caligine, in votis habeas sacrosancte Romane Ecclesie matri fidelium, et magistre, in fidei veritate, ac unitate conjungi. Multum quippe teneris Deo, Princeps Serenissime, qui sic te oculo sue pietatis respiciens ad cognitionem, et claritatem vere fidei clementer adducit, ex quo Magnitudo Tua promovebitur ad salutem, et solium tuum stabili vallabitur firmitate. Multum etiam letari debet mater Ecclesia, et nos profecto multiplici alacritate perfundimur, quod diebus nostris tam nobilis ovis, tantusque populus ad ovile reducatur dominicum, ac scismate, aliisque pulsis erroribus, Christi corporis, quod Ecclesia est, membri effecti in eo luceant, perficiantur, et vivant. Sane, Serenissime Princeps, tu pridem Spiritus Sancti gratia illustratus, viros providos et discretos Marchum Lucari, et Trifonem Michaelis Magnificentie tue Nuntios cum litteris Regiis ad nostram presentiam destinasti, qui hujus tui propositi laudabile desiderium coram nobis. et fratribus nostris prudenter et fideliter exponentes, a nobis inter alia suppliciter postularunt, ut te tamquam devotum filium ad gremium dicte Ecclesie, et sub protectione ipsius benigne recipere dignaremur, tibique aliquos viros idoneos Aplicae Sedis Nuntios mitteremus, per quos tu, et illi de Regno tuo in fide catholica, et in via mandatorum Domini possitis salubriter informari. Unde nos, qui Christi Vicarius, et Petri Apostolorum Principis effecti, disponente Domino, licet immeriti, successores, ad ea precipue nostre cure prorogamus affectum,

ac diligenti studio, et studiosa diligentia sedulo vigilamus, ut errantes ad viam veritatis adducere, omnesqne lucrifacere Deo, sua nobis gratia suffragante, possimus, habita super hiis, que iidem tui postularunt Nuntii, cum predictis fratribus nostris discussione solemni, de ipsorum consensu pie decrevimus hujusmodi votis tuis libenter annuere, ipsasque petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudire, si quod ore profers corde credas, et quod corde credis opere compleas evidenter, tibi nihilominus tenore presentium declarantes quid tibi, ac ceteris sub tua ditione degentibus faciendum incumbit, ut ad sinum ejusdem Ecclesie sano fretus consilio venias reverenter. Que si, inspirante Domino, feceris, ipsa Ecclesia mater piissima filio redeunti sinum sue largissime pietatis aperiens, in tuos leta properabit amplexus. Fides autem catholica, quam te, Clerum, ac populum Regni tui profiteri, et a vobis recipi, ac acceptari volumus, hec est. Credimus Sanctam Trinitatem, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum unum Deum omnipotentem, totamque in Trinitate Deitatem coessentialem, et consubstantialem, coeternam, et omnipotentem, unius voluntatis, et potestatis, et majestatis, Creatorem omnium creaturarum, a quo omnia, per quem omnia, et in quo omnia, que sunt in celo et in terra, visibilia et invisibilia, corporalia et spiritualia. Credimus singulam quamque in sancta Trinitate personam unum verum Deum plenum et perfectum, Credimus ipsum filium Dei Verbum Dei eternaliter natum de Patre, consubstantialem, coomnipotentem, et coequalem per omnia patri in divinitate, temporaliter natum de Spiritu Sancto ex Maria semper virgine cum anima rationali, duas habentes nativitates, unam ex patre eternam, alteram ex matre temporalem, Deum verum et hominem verum, proprium in utraque natura atque perfectum, non adoptivum, neque fantasmaticum, sed unum et unicum filium Dei, in duabus et ex duabus divina scilicet et humana naturis, sed in unius persone singularitate impassibilem et immortalem divinitate, sed in humanitate pro nobis et pro salute nostra passum, vera carnis passione mortuum, et sepultum, et descendisse ad inferos, ac tertia die resurrexisse a mortuis vera carnis resurrectione. Die quadragesimo post resurrectionem cum carne, qua resurrexit et anima ascendisse in celum, et sedere ad dexteram Dei Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos, et redditurum unicuique secundum opera sua sive bona fuerint, sive mala. Credimus etiam Spiritum sanctum plenum et perfectum, verumque Deum ex patre et filio procedentem, coequalem, et coessentialem, et coomnipotentem, et coeternum per omnia patri et filio. Credimus hanc sanctam Trinitatem non tres deos, sed unum Deum omnipotentem, eternum, invisibilem et incommutabilem. Credimus sanctam, Catholicam et Apostolicam unam esse veram Ecclesiam, in qua unum datur baptisma, et vera omnium remissio peccatorum. Credimus etiam veram resurrectionem ejusdem carnis, quam nunc gestamus, et vitam eternam. Credimus etiam novi et veteris testamenti, legis et Prophetarum, et Apostolorum unum esse auctorem Deum, et Dominum omnipotentem. Hec est vera fides catholica, hanc superdictis articulis tenet et predicat sacrosancta Romana Ecclesia. Sed et propter diversos errores a quibusdam ex ignorantia, et ab aliis ex malitia introductos, dicit et predicat eos, qui post baptismum in peccata labuntur, non rebaptizandos, sed per veram penitentiam suorum posse consequi veniam peccatorum. Quod si vere penitentes in caritate decesserint, antequam dignis penitentie fructibus satisfecerint de commissis, et omissis, eorum animas penis purgatoriis post mortem purgari, et ad penas hujusmodi relaxandas prodesse fideli-

An. 1308.

An. 1308. um vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes et elemosinas, et alia pietatis officia, que a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesie instituta. Illorum igitur animas, que post sanctum baptisma susceptum, nullam omnino peccati maculam, vel in suis manentes corporibus, vel eisdem exute, prout superius dictum est, sunt purgate, in celum mox recipi. Illorum autem animas, qui in peccato mortali, vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere penis tamen disparibus puniendas, eadem sancta Romana Ecclesia credit, et firmiter asseverat, et quod nihilominus in die judicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus comparebunt, reddituri de factis propriis rationem. Tenet etiam et docet eadem Romana Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta. Unum videlicet baptisma, de quo dictum est superius. Aliud est sacramentum confirmationis, quod per manus impositionem soli Episcopi conferunt crismando renatos. Aliud est penitentia. Aliud est eucharistia. Aliud est sacramentum ordinis. Aliud est matrimonium. Aliud est extrema unctio, que secundum doctrinam beati Iacobi infirmantibus exhibetur. Sacramentum eucharistie ex azimo conficit eadem Romana Ecclesia, tenens et docens, quod in azimis verum conficitur et potest confici corpus Christi, quod te, Clerum et populum tuum profiteri volumus, credere et tenere, et quod in ipso sacramento virtute divina panis transsubstantiatur in corpus, et vinum in sanguinem Domini Iesu Christi. De matrimonio vero tenet, quod nec unus vir simul plures uxores, nec una mulier simul habere permittitur plures viros. Soluta vero lege matrimonii per mortem alterius conjugem, secundas et tertias, et deinceps successivas nuptias licitas esse dicit, si impedimentum canonicum ex causa alia non obsistat. Ipsa quoque sacrosancta Romana Ecclesia summum et plenum primatum, et principatum super universam Catholicam Ecclesiam obtinens, quem se ab ipso Domino, in beato Petro Apostolorum Principe, cujus Romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit, sicut pre ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic, et sique de fide suborte fuerint questiones, suo debet judicio diffinire, ad quam potest gravatus quilibet in negotiis ad forum Ecclesiasticum pertinentibus appellare. Sed et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius potest recurri judicium, et eidem omnes Ecclesie sunt subjecte, ipsarumque Prelati obedientiam et reverentiam sibi debent, apud quam sic potestatis plenitudo consistit, quod Ecclesias ceteras ad sollicitudinis partem admittit, quarum multas, et patriarchales precipue, diversis privilegiis eadem Romana Ecclesia honoravit, sua tamen prerogativa tam in generalibus Conciliis, quam in aliis semper salva. Quoad vero circa reditum tuum ad unionem sancte Romane Ecclesie ac scisma eminus profugandum, exigimus, que inferius annotantur. In primis quod Simbolum Niceni Concilii, Credo in unum Deum, in Ecclesiis Regni tui, et terrarum tibi subiectarum in ea parte, ubi de Spiritus sancti processione in eo agitur, cantetur publice, dum missarum solemnia celebrantur, et sic etiam doceatur populus. Et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex patre filioque procedit. Et quod tu, Prelati, Clerus, Calogeri, et populus dicti Regni tui profiteamini Romanum Pontificem esse Christi Vicarium, et beati Petri Apostoli successorem, eandemque potestatem habere ligandi, atque solvendi, quam idem Apostolus noscitur habuisse, ac ipsam etiam Romanam Ecclesiam super omnes obtinere primatum et etiam principatum. Quodque tu pro te, et pro populo tuo obedientiam, et reverentiam eidem promittas Ecclesie, ac prelati ejusdem Re-

gni tui pro se et Clero suo hac prima vice eadem ipsa jurent, omni scismate primitus abjurato. Et quod Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Archimandrite Regni tui per electionem canonicam eligantur, sive etiam postulentur, ita quod inferiores Prelati suarum electionum confirmationes a superioribus suis recipiant, Episcopi vero a Metropolitanis suis confirmationem, et consecrationem, Metropolitani autem hec et palleum, in quo pontificatís plenitudo designatur officii, sine prejudicio Constantinopolitane Sedis et Patriarcharum, qui erunt ibidem, gratiam et communionem Aplice Sedis habentium, si forsitan Regnum tuum, vel aliqua ejus pars de patriarchatu dicte Constantinopolitane Sedis existat, suscipiant ab Aplica Sede predicta, Regali potestate, et qualibet alia laicali nihil sibi in hiis quomodolibet vindicante. Latinorum Ecclesias in Regno tuo positas, per te vel alium occupatas dimittas libere, et ab allis facias omnino, dimitti. Latinos in honore habeas, et precipue Sacerdotes. Horum a te et hominibus Regni tui non declinentur misse, neque sacrificia, sed pro loco et tempore cum omni reverentia audiantur. Verum ut tante salutis opus, ac tanti boni felix auspicium, optatum, favente Deo, sortiantur effectum, ecce Venerabiles fratres nostros Egidium Patriarcham Gradensem, et dilectos filios fratres Lapum Predicatorum, et Artemisium Minorum Fratrum Ordinum Procuratores in Romana Curia generales, latores presentium, Viros utique vita, et religione conspicuos, honestate decoros, sacre Scripture scientia preditos, ac nobis et dictis fratribus nostris acceptos, pro hiis exequendis ad tuam Magnitudinem, tamquam salutis et pacis angelos, juxta tue petitionis instantiam destinamus, quorum salutaribus eruditionibus, favente illo, in cujus manu Regum corda consistunt, ipsum Dominum Iesum Christum perfecte cognosces, et suum gloriosum nomen catholice fidei observatione colere non postpones, ac Status tuus supra firmam petram Ecclesie Apostolice solidatus, spiritualibus et temporalibus proficiet incrementis, tuque demum coronam perennis glorie consequeris. Rogamus itaque Serenitatem Regiam, monemus et hortamur attente, per aspersionem pretiosi Christi sanguinis obsecrantes, quatinus, de tua, tuique populi salute cogitans, prefatos nostros Nuntios propter hoc ad tuam excellentiam accedentes, ob reverentiam Aplice Sedis, et nostram, benigne recipias, et honorificentia condigna pertractes, ac sic attente prebeas ipsorum salutaribus monitis aures tuas, ut verba, que ex parte tua predicti tui retulerunt Nuntii, per exhibitionem operis compleantur, et spes, quam de tua laudabili intentione concepimus, fructus nobis, et ipsi Ecclesie afferat concupitos, tuque, propter divine retributionis premium, nostram et dicte Sedis gratiam uberius merearis. Datum Pictavii Kalendis Aprilis. Anno tertio.

An. 1308.

(An. III. epist. 1038.)

X.

An. 1308. Clementis P. V ad Egidium Patriarcham Gradensem, Lapum et Artemisium, Praedicatorum et Minorum Fratrum ordinum Procuratores in Romana Curia generales (ut Regem Russiae (Serbiae) ejusque subditos ad unitatem catholicam, praescriptis conditionibus recipiant, ac sacerdotibus eorum permittant in pane fermentato conficere).

Папы Климента V къ Егидію Патріарху Граденскому, Лапу и Артемизію, Главнымъ повѣреннымъ при Римскомъ дворѣ Монашескихъ орденовъ проповѣдниковъ и Миноритовъ. Дабы они Короля Сербскаго и подданныхъ его на предписанныхъ условіяхъ привели къ соединенію съ Римскою церковью, и священникамъ ихъ позволили бы совершать службу на квашеныхъ просвирахъ.

Venerabili Fratri Egidio Patriarche Gradensi, et dilectis Filiis Fratribus Lapo Predicatorum, et Artemisio Minorum Fratrum ordinum Procuratoribus in Romana Curia generalibus etc. Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Benedictus Deus etc. ut in proxima superiori, verbis competenter mutatis, usque perennis glorie consequetur. Quocirca discretioni vestre, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta mandamus quatinus ad presentiam dicti Regis vos personaliter conferentes, et habentes pre oculis solum Deum, ipsum Regem, et personas alias supra dictas ad unitatem vere fidei et comunionem sancte Romane Ecclesie salubribus inducatis monitis, et inductos, ut premittitur, recipiatis eosdem. Quod si, annuente Deo, tam circa catholicam fidem, quam circa premissa alia, que fieri volumus per Regem ipsum et alios, de quibus supra fit mentio, veraciter compleantur, auctoritate nostra Regem eumdem et Regnum sub protectione dicti Sedis Apostolice recipiatis et nostra, et vexillum ab eo ex devotione petitum contra infideles illarum partium sine alterius prejudicio usque ad beneplacitum Apostolice Sedis tradatis eidem, ipso Rege et aliis de dicto Regno, qui propter scisma, et non recognoscendo primatum Sancte Romane Ecclesie excommunicationis vinculo sunt ligati, primitus absolutis. Rescripturi nobis super premissis omnibus plenius, veritatem, et quidquid factum fuerit super eis, et super suis aliis petitionibus, quas, prout honestatem Ecclesie decebit, licebit, ac expedire viderimus, exaudire proponimus, cum dictis fratribus nostris plene possimus. Intendimus enim non solum in his qui superius prescribuntur dicto Regi nos et Apostolicam Sedem exhibere favorabiles et benignos, sed etiam in aliis, que sibi et dicto Regno noverimus profutura. Quod autem in fermentato pane per Sacerdotes non Latinos Regni predicti rite ordinatos in missarum solemniis corpus conficiatur dominicum, quousque aliud per Apostolicam Sedem ordinatum fuerit, cum premissa perfecta extiterint, et quod idem Rex interesse possit missis hujusmodi toleramus. Suscipite igitur hilariter iniuncti laboris munus, illudque in spe divini juvaminis fidelibus portate humeris, ut laudabilis exitus diligentie

vestre commendet industriam, et augeat apud Deum et Sedem Apostolicam vestrorum cumulum meritorum. Quod si non omnes his exequendis interesse potueritis, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Pictavis Kalendis Aprilis. Anno tertio. An. 1308.

(An. III. epist. 1038.)

XI.

Ejusdem ad eosdem. (De recipiendis Russiae (Serbiae) Rege et Regno sub Aplicae sedis protectione, ac de vexillo eidem Regi tradendo.)

Тоже Папы къ тѣмъ же Духовнымъ лицамъ, о принятіи Короля Сербскаго и Государства его подъ покровительство Папскаго престола и о врученіи Королю знамени. An. 1308.

Venerabili Fratri Egidio Patriarche Gradensi, et dilectis Filiis Fratribus Lapo Predicatorum, et Artemisio Minorum Fratrum ordinum Procuratoribus in Romana curia generalibus, Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Nuper vobis per alias nostras litteras dedimus in mandatis quod si, annuenti Deo, ea, que tam circa catholicam fidem, quam circa cetera in eisdem vestris litteris comprehensa per Magnificum Virum Vrosium Regem Russie Illustrem, et alios, de quibus ibidem fit mentio, fieri volumus, compleantur, auctoritate nostra eumdem Regem et Regnum sub protectione Sedis Aplice recipiatis, et nostra, et vexillum ab eo ex devotione petitum contra infideles illarum partium sine alterius prejudicio usque ad beneplacitum dicte Sedis tradatis eidem. Hoc autem sic intelligimus, quod demum, postquam premissa omnia fuerint per dictum Regem, et alios predictos sine simulatione completa, ad receptionem eorumdem Regis et Regni sub protectione predicta, ac vexilli traditionem hujusmodi procedatis. Demum rescripturi nobis, ut super aliis petitionibus suis plenius deliberare possimus, an idem Rex et aliis in premissis in veritate ambulent, vel ficte procedant. Quod si non omnes etc. Datum Pictavis Kalendis Aprilis. Anno tertio.

(An. III. epist. 1038. b.)

XII.

An. 1308. Ejusdem ad eosdem (De promotionibus non canonicis Praelatorum, ac de eorum translationibus.)

Тогоже Папы къ тѣмъже Духовнымъ лицамъ о несогласныхъ съ канонами повышеніяхъ прелатовъ, и о перемѣщеніяхъ ихъ (въ Сербіи.)

Venerabili Fratri Egidio Patriarche Gradensi, et dilectis filiis Fratribus Lapo Praedicatorum, et Artemisio minorum Fratrum ordinum Procuratoribus in Romana Curia generalibus Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Pie Matris Ecclesie, quem Dei filius Iesus Christus auctor ipse veritatis instituit, licet immeriti, regimini presidentes ex imposito nobis Apostolatus officio continuata sollicitudine perurgemur, ut inter cetera, que circa curam gregis dominici nostre vigilantie imminent, cultus divini et Christiane religionis augmenta queramus, et lucra spiritualia animarum. Cum itaque, sicut accepimus, nonnulli Prelati tam secularium quam regularium Ecclesiarum Regni Russie ad prelaturam Ecclesiarum ipsarum canonicum non habuerint ingressum, ac nonnulli alii rite promoti ad ordines non extiterint, nos saluti horum in hac parte misericorditer providere volentes, vobis, quos pro salute Magnifici Viri Vrosii Russie Regis Illustris, ac Regni predicti, nec non et Cleri, ac populi dicti Regni ad partes illas transmittimus, presentium auctoritate concedimus, ut demum, postquam illa, que tam circa catholicam fidem, quam circa cetera in aliis nostris vobis directis litteris comprehensa per dictum Regem et alios, de quibus ibidem fit mentio, fieri volumus, per ipsum Regem et alios prefatos fuerint sine simulatione completa, cum Prelatis iisdem quod in suis remaneant prelaturis auctoritate Aplica dispensare libere valeatis, vel eos, si maluerint, eadem auctoritate in Regno predicto transferatis ad alias Prelaturas prout saluti animarum ipsorum videritis expedire. Illos vero, qui ut premittitur rite quantum ad substantiam ordinum, et celebrantis ordines potestatem promoti non existunt ad ordines, tu frater Patriarcha, rite ordines secundum canonica instituta. In novitate tamen hujusmodi reductionis eorum cum nondum essent tunc in firma radice plantati, quasi modo genitos infantes lacte dulcedinis nutriendos, tolerantie supportandos humeris, et ad premissa lenitate potius quam necessitate trahendos merito judicamus. Sic ergo vos circa hoc solerte ac sollicite habeatis, quod per vestre diligentie studium prava redeant in directa, et vigor catholice fidei semper inibi laudabilibus proficiat incrementis. Quod si non omnes etc. duo vestrum etc. Datum Pictavii Kalendis Aprilis. Anno tertio.

(*An. III. epist. 1038*).

XIII.

Ejusdem ad eosdem (De legittimando Regis Russiae (Serbiae) notho, ut comitatum aliquem adipisci valeat.)

Тогожe Папы къ тѣмъже Духовнымъ лицамъ. О признаніи законнымъ побочнаго сына Короля Сербскаго, дабы онъ могъ получить какое либо Графство. An. 1308.

Venerabili Fratri Egidio Patriarche Gradensi, et dilectis Filiis Fratribus Lapo Predicatorum et Artemisio Minorum ordinum Procuratoribus in Romana Curia generalibus. Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Cum vos pro reconciliatione Magnifici Viri Vrosii Regis Russie Illustris, ac Regni ejus, nec non Cleri et populi dicti Regni ad partes illas specialiter destinemus, nos volentes ut idem Rex quanto specialius se a nobis honorari perspexerit, tanto studeat erga Deum haberi devotior, et Sedem Apostolicam promptiori studio revereri, dispensandi auctoritate nostra demum, postquam illa qui tam circa catholicam fidem, quam circa cetera in aliis nostris vobis directis litteris comprehensa per eumdem Regem et alios, de quibus ibidem fit mentio, fieri volumus, per ipsum Regem, et alios predictos fuerint sine simulatione completa, cum Stephano, quem dictus Rex, sicut accepimus, conjugatus genuit de soluta, quod, hujusmodi non obstante defectu, possit Rex ipse aliquem comitatum predicti Regni prout voluerit dicto Stephano inter vivos, vel in ultima voluntate largiri, ac ipse Stephanus illum recipere et habere sine juris cujuscumque prejudicio plenam, et liberam auctoritate vobis presentium concedimus potestatem. Quod si non omnes etc. duo vestrum etc. Datum Pictavis Kalendis Aprilis. Anno tertio.

(An. III. epist. 1038.)

XIV.

An. 1308. Ejusdem ad Fratrem Gregorium de Cataro ordinis Fratrum Minorum (de morando apud Regem Russiae (Serbiae), eique obtemperando.)

Того же Папы Минориту Григорію де Катаро, предписаніе, чтобъ онъ находился при Королѣ Сербскомъ и ему угождалъ.

Dilecto filio Fratri Gregorio de Cataro ordinis Fratrum Minorum Clemens Episcopus servus servorum Dei.

Cum Magnificus Vir Vrosius Rex Russie Illustris, ut regnet in celis, in votis habeat sacrosancte Romane Ecclesie matri fidelium et magistre in fidei veritate ac unitate coniungi, cupiatque, sicut asserit, Fratrum tui Ordinis uti consortio, eorumque consiliis et instructionibus in hiis, que Dei sunt, plenius informari, nos laudabile suum in hac parte propositis dignis in Domino laudibus commendantes, et gerentes de circumspectione ac sinceritate tua fiduciam pleniorem, tibi et socio tuo dicti Ordinis, quem Minister tuus Provincialis tibi deputandum duxit, morandi cum eodem Rege usque ad nostrum et Aplice Sedis beneplacitum in locis decentibus demum postquam illa, que tam circa catholicam fidem, quam circa cetera in aliis nostris dicto Regi directis litteris comprehensa per eumdem etc. usque completa, et eundi extra terram dicti Regis, cum necessitas id exegerit, pro exequendis negotiis ejusdem Regis et Regni prout secundum Deum anime sue saluti, et predicti Regni utililatibus expedire cognoveris, quotiens ab eodem Rege te mitti contigerit, auctoritate presentium indulgemus. Volumus tamen quod tu propterea ab obedientia tui superioris et Ordinis nullatenus in aliis eximaris. Nulli ergo etc. nostre concessionis etc. Datum Pictavii Kalendis Aprilis. Anno tertio.

(*An. III. epist. 1039. e.*)

Historica Russiae Monumenta ex Archivis et Bibliothecis Angliae et Franciae deprompta.

I.

Philippi et Mariae Regis et Reginae Anglorum ad Czarum Ioannem Basilidem, de commercio inter utrorumque civitates.

Филиппа и Маріи Короля и Королевы Англискихъ къ Царю Іоанну Васильевичу, о заведеніи шорговыхъ сношеній между обоюдными державами. An. 1557.

Philippus et Maria dei grã. Rex et Regina etc. Illustrissimo et potentissimo Principi Wassiliae ca dñi. grã. imperatori totius Russiae principi Vladimieriae etc. salutem in nomine patris et filii et spiritus sancti, Accepimus litteras vestras amoris et amicitiae plenas per dilectum vestrum nuntium et Legatum Osiph epea ad nos delatas, quem non solum ipsi praesentes audivimus eas res copiose exponentem, quas ut ad nos deferret et coram exponeret in mandatis habuit, sed etiam fecimus ut quae ab illo vestro nomine proponebantur per certos nostros consiliarios, quibus negotium dedimus ut cum illo tractarent prolixe et diligenter perpenderentur. In quo tractatu ut omnia libenter concessimus quae ad vestram expectationem et peticionem pertinebant, sic speramus hoc fundamentum mutuae amicitiae hoc modo bene et feliciter jactum et stabilitum magnos et uberes fructus tum fraterni inter nos et successores nostros amoris et amicitiae firme, tum perpetui inter subditos nostros commercii coniunctionem allaturum. Et in magnam spem adducimus fore, ut sicut deus ex sue infinita bonitate et fauore nostris temporibus hanc mari viam et navigationem antea incognitam aperuit, sic etiam imposterum ad suum honorem et gloriam, ad incrementum christianae et catholicae religionis, ad publicum commodum et utriusque partis subditorum et Regnorum bonum sit eam conservaturus et prosperaturus. Et quoniam intelligimus non solum ex litteris vestris legatisque vestri narratione, sed etiam ex certis mercatoribus nostris qui illuic redierunt, vos ex vestra liberalitate varia privilegia, libertates et munitates mercatoribus nostris et aliis etiam nostri Regni Angliae subditis qui in aliqua ditionis vestrae parte mercaturam exercent, dedisse et concessisse, ut ob haec ipsa gratias vobis maximas habemus. Ita ad earum compensationem, et voluntatis nostrae significationem ostendendam eandem rationem mercatorum et subditorum vestrorum habuimus, quibus concessimus, ut si qui ad nos proficisci voluit, et in hoc regno nostro Angliae mercaturam exercere, libere se in dictum regnum nostrum Angliae recipere possit, suaque negotia in omnibus ejus partibus agere ibi comorari et discedere quando et quotiens illis visum fuerit, praeterea in omnibus oris et partibus An-

*

An. 1557. gliae merces suas ex vestris regionibus et dominiis allatas sine impedimento quorumque sive simul et in solidum, sive sigillatim et per partes, pro suo arbitratu vendere.

Damus etiam et concedimus ut tam illi qui eorum merces dum infra regnum nostrum aut portum aliquem nostrum se continebunt, in fidem nostram et tutelam recipiuntur. Et praeterea ut tam immunes hic sint ac liberi a solutione victigalium et portariorum quam subditi cujuscumque principis christiani infra regnum nostrum praedictum mercaturam facientes. Itaque ad mercatorum vestrorum usum unas aut plures aedes in civitate nostra Londino hinc negotio convenientes destinabimus, ubi ipsa habitent et merces suas reponent, quod idem fieri curabimus in aliis Regni nostri urbibus, quae ad ipsorum negotiationem aptae videbuntur. Et si contigerit, quod absit, aliquas ipsorum naves vi tempestatum aut alio casù ad littora nostra vel prope eadem naufragium facere, Damus et concedimus si quando id evenerit ut mercatorum bona huiusmodi in usum dominorum bona fide collegantur, aut si quos illi ad ea recipienda constituant serventur. Et ad maiorem tranquillitatem et tutelam vestrorum mercatorum et subditorum in omni controversia et lite supremum Regni nostri cancellarium iudicem assignamus, qui eis jus dicat, cum omni integritate et celeritate quae fieri potest maxima : placet etiam nobis ut mercatores et artifices Regni nostri si qui volent in vestrae ditionis urbes et loca profeciscantur bona cum venia et favore. Et aquoniam vester Legatus Osip Nepea, qui se hic apud nos in sua legatione prudenter et considerate gessit, jam ad vos redire instituit, qui optime exponere potest, et ut speramus prolixe vobis exponet quo animo sumus erga hoc commercium nuper inter nostros vestrosque subditos et utriusque ditionis regna et urbes repertum, qui etiam nouit quid de universa ejus ratione constitutum et conclusum sit, desistimus in presentia longiores ad vos litteras scribere, simulque rogamus ut eidem Legato vestro cetera vobis exponenti fidem habeatis. Atque ita maxime et potentissime princeps Deum optimum maximum rogamus ut majestatem vestram regna et subditos vestros suo caelesti favore et auxilio prosequatur et semper tueatur. Datum in Regia nostra Westmon. sub sigillo nostro Aprilis annis Regnorum nostrorum tertio et quarto, et salutis nostrae hoc est a Christo incarnato Anno 1557.

Transact. inter Angli. et Moscov. temp. Phil. et Mar. Turc. et Maroc. biblio. Cotton. Nero B. VIII. p. 51. Plut. IV. D.

II.

Czari Ioannis Basilidis de advocandis in Russiam architectis, medicis, pharmacopolis aliisque artificibus, literae.

Царя Іоанна Васильевича грамота о приглашеніи въ Россію архитекторовъ, врачей, аптекарей и другихъ мастеровъ. **An. 1567.**

The trenity our god. We the great Emperor et great duke Ewan Wasylywiche Emperor of all Russya Volidemer Muskovie Novogrod King of Kasane et of Astrikan Lord of Vobsky et great duke of Smolensky, twersky, yougorsky, perensky vatsky Bolgarsky et of other kyngdomes et great duke of nyzonovograd et of the Lower contryes, chernygosky, Resansky, Polotsky, Rostovsky, Yaroslavesky, Belosersky, Wodorsky, Obdorskye condensky et of all Silbersky land et of the north etc. et Lord of Leyfland et of others (Italy et england an architecture which can make castells towns et palaces a doctor, et apotycary, et other masters suche as are coming to seke ought gold et silver. We have sent unto you our goodnes letters for those which are willing to come heare to serve us. et such as will serve us by the yeare that they come nowe this put yeare (et such as are willing to serve us alwayes) that than those wold also come to us to serve us heare alwayes) et that your almanor of u. architecture doctor et potycarye et that this by our etc. that you come to us to serve us. and than we wille reward you of our great goodnes to your mynde. et such as will serve us alwayes than we will those entertayne et gyve them as thie wil aske, et those which are not willinge to serve us any longer tyme we will reward those lowking uppon theare worke (et whan they are willing to goo home into there owne countrye ageyne we will lett them goo we our goodnes into theare lande withought any holding by this ower goodnes (letter) et this our goodnes (letter) this written in ower emprors house et castell of Moskowe the year Seven Thousand et Feventye in the month of Septembre etc. day et in the 33 of over age (et in the 25 year of our Reigne and in the 15 year of Kasane et the 13 year of Astricane.

(Tracts et letters relating to Spain Italy Germany Denmark etc. Mus. Brit. bibli. Harle. 296. plut. *36/v E.*

IIII.

An. 1567. Antho. Ienkinsons message done to the Q. Matie from the Emperor of Moscovia. November 1567.

Посольство Царя Іоанна Васильевича къ Королевѣ Елисаветѣ Англинской чрезъ Антона Дженкинсона въ Ноябрѣ 1567 г.

Ffirst the said Emperour of Muscovia earnestly required that there may be a perpetuall frendship et kyndred betwixt the Q. Matie et him, which shall be the beginning of further matter to be done.

Ffurther the said Emperour requireth that the Q. Matie et he might be (to all their enemyes) joyned as one: to say. Her grace to be ffreind to his friends et enemy to his enemyes et so p. contr. And that England et Russland might be in all mathers as one.

Ffurther the said prynce hath willed to declare to the Q. Matie That as the King of Pole is not his ffreind, evenso he sheweth him self not to be frend to the Q. Matie ffor that this last Sommer ther was a Spye taken with letters from the King of Pole' directed to the English marchantes in Russia, wherin was written thiese wordes. I. Sigismond K. of Pole etc. require you English marchantes my trustie servantes to aide this bringer, et to assist et ayde such Russes as be my ffreindes with money and all other helpes with other wordes. Wherat the Emperour at the first was much offended. But after by the confession of the Spie (when he suffred death) it was knowne to be a practize of the K. of Pole', as well to have by that meanes caused the indignation ofthe Emperour to have fallen upon the Englisch nation et to have broken ffrendship betwixt the Q. Matie et him, as also that he should have charged divers of his nobles with treason. Wherfore the Emperour requireth the Q. Matie that she would bee et joyne with him (as one) upon the Pole' et not to suffer her people to have trade of marchandize with the subjectes of the K. of Pole'.

Ffurther the Emperour requireth that the Q. Matie would lycence Masters to come unto him which can make Shippes, et sayle them.

Ffurther that the Q. Matie would suffer him to have out of England all kynde of Artillerie et thinges necessarie for warre.

Ffurther the Emperour required earnestly that there may be assurance made by oath et faith betwixt the Q. Matie et him, that yf any misfortune might fall or chance upon ether of them to goe out of their countries, that it might be lawfull to ether of them to come into the others countrey for the safegard of them selves et their lyves, and ther to lyve et have relief without any feare or danger untill such tyme as such missfortune be past, et that God hath otherwise provided, et that the one may be receaved of the other with honnour. And this to be keapt most seacret.

And of all this matter, the Emperour requireth the Q. Matie most humbly to have answer by some of her trustie councellours, or by one of more greater estimation then my self. And

what soever the Q. Ma^tis shall requyre of him, yt shall be granted et fully accomplished.

The Queenes Matie answere to be geven, the Emperour requyreth by St. Peters day next. An. 1567.

(Mus. Brt. pag. 332.)

VI.

Thomae Barnesteri et Duketii ad consilium Reginae Anglorum facta relatio de privilegiis, mercatoribus Anglicis ab Imperatore Moscoviae datis. Ex oppido Vologdensi. 25 Iunii 1569.

Донесеніе Гдъ Томаса Барнестера и Дюкета Совѣту Королевы Англинской о выгодахъ, дарованныхъ Царемъ Московскимъ компаніи Англинскихъ купцовъ. Изъ Вологды 25 Іюня 1569 г. An. 1559.

Mr Thomas Barnester et Mr Duckett to the Counsail.

That they having deputed to the Emperor of Russia to settle the Marchants et trade there, as they should find it convenient, but yet notwithstanding that it was Her Matie pleasure the Company, their servants et all should conforme themselves to their directions, fand they such resistance et oppositions from the Agent, et all the rest of the Society that they wrought by some nere about the Emperor so powerfully, that they were kept shoot up in a house from the 16 of October, untill the 9 of February, afore they could come to the Emperors presence, in which time he received the Q. letters sent by waye of the Narve, whereby his Matie was otherwise persuaded, gave them gratious hearing, et since the like entertainement, is greatly inclined to the Q. Matie, no Prince more, as may be perceived out of the priviledges he granted unto them. First that no Nation stranger shall travell trough his Dominions into Media, et Persia, but only the Company, he hath forbidden all Nations for comming into any his North parts saving the Company uppon peine of losse of bodies, shipps et goods, which was before but not so amply as now it is, he hath given them a mine of Iron with wood et ground to make the same six miles compasse, lying hard by the waterside, et is like to growe to great commoditie both to the company et to our Country. He hath given them ground at Narve to build a house on, et ground in his Towne of Voladay to place a rope house ioyning to their owne house, et hath taken all their houses into the Opprisnay, being to be understood his chosen side of his people, et that all their causes shall be heard et judged in his honorable Court of Opprisnay, which doth deliver them out of much bondage of his Court of Esemsckye, so that being of the Opprisnay no man of Esemsckye dare meddle with them, or offer them any wrong. He commanded Thomas Glover, having a great stocke of the companies goods in his hands to accompt with

An. 1569. them, et made him enter into bondes to stand to the Merchants judgement. The late priviledges granted to Christophar Bennet, Thomas Glovar, Raphe Rutter, et John Chappell, who had joyned themselves with Jacob de Lafolia et other Dutchmen to overthrow the Companie. They asked the Emperor nothing but he granted it. The trade wilbe very commodious, bring the spices in that wayes, they will certifie them more particularly of the same at their safe returne out of Persia. Advise that this trade might be maintained, et such as goe about to overthrow it to be punished. There is also much salpeter in that country, but in the Princes hand, if it please Her Maties to writte to the Ambassadour about it, they will deale with the Emperor, when they are coine backe out of Persia. From Valaday etc.

(Mus. Brit. pag. 333.)

V.

An. 1570. **Legatus Russicus Summum Secretarium Anglicum rogat, ut literae, quae Czaro Joanni Basilidi traderentur sint scriptae Russica lingua.**

Русскій посолъ проситъ Англинскаго Статсъ-Секретаря, чтобъ письма Королевы къ Царю Іоанну Васильевичу писаны были по-русски.

Vj May 1570.

The Ambassadors request to the right hon. M[r] Secretaire.

The Ambassador from the Emperour of Russia requireth that the Q. Ma[tie] would cause her highness letteres of secrit to be written in Rousse worde for word as the Coppie of the lettere the the Emperour sent et that her highnes would sett her hand to the said letter et take an oath before the Emperours Ambassadour et to hang the seale to these Letters.

The cause whie the letters should be written in Rousse is that the Emperour cannot understand any language but his owne.

The Emperour would dislike of the letter yf it be not written word for word as that letter which he sent.

And when the said letter shulbe translated into Roussé that it may be donne in the sight of the said Ambassadour: And that the Q. Matie would send her Ambassadour to the Emperour now with his Ambassadour, et then the Emperour will cause letters written like word for word, et will hang his seale to those letters, et kisse the croce before the Q. Ambassadour.

And that the Queene would send to the Emperour Anthonie Jenkynson, with her great Ambassadour in Comission.

Ffor the cause whie the said Anthonie should goe is because he was made privie by the Emperour to the beginnings of this love et amitie et therefore the Emperour will better credit his wordes.

(Mus. Brita. bib. Cotton. Nero B. XI. p. 51. Plut. IV. D.)

VI.

Mandatum Legato Anglico in Moscovia missum.

Наказъ Англинскому послу въ Москвѣ.

An. 1570.

The Ambassadour of Muscovia.

Yf the Russe Ambassadour doe urge priviledges to be granted to the Emperours subiectes for traffique to et from this realme yt seemeth (under correction) meete that it be answered that such et so much trade as the Emperour his M. specifieth et demandeth by his priviledges grannted to the companie shalbe freelie grannted et favourablie et freindlie be permitted et mainetayned to take good effect.

The effect of letters requested to be directed to the Kinge of Denmarke.

That it would please his highnes to suffer our XIIII shippes beinge on a voyage to the Narve quietlie to passe the sound with such goodes as be in them, without anie staie, otherwise then for a convenient time wherein the maye paie the Duties in the Sound.

Also that the said Kinge force us not to paie anie Customes tolles nor anie other Charges then those, which of late yeares he had taken of us, or as at the last time was paid for our shippes et goodes passinge through the Sounde both goeinge et comminge to et from Narve.

The effect of letters requested to be direced to the Kinge of Swethen.

That his highnes direct his letters to all the Admiralls, Vice-Admiralles, Capitaines, et others serveinge him on the seas charginge them that they, nor anye of them doe molest or trouble anie of our XIIII shippes, which now be fraighted to passe to the Narve, but that they suffer them quietlie to passe thither, both to fetch home such our marchandizes as remaine there, as also to carrie with them such our goodes as they be laden with for to paie such debts as are oweing by us here.

Item yf by chance anie of our shippes should be brought by anie of his subiectes into anie part of his realme that it maie please him to discharge the same our shippe or shippes without all trouble et hinderannce, et to suffer them with the goodes to departe unto the porte, for which they were laden without all impeachment or trouble.

It maie also please your honor to move the said Ambassadour to procure Raphe Rutter Christopher Bennett John Chappel Ffrancis Dickett, et all other English men disturbers o the trade in Russia Muskov or att the Narve to be safflie sent hither in the next shippes that shall retourne from thence.

(Mus. Brit. pag. 339.)

VII.

An. 1570. Elisabethae Reginae ad Czarum Ioannem Basilidem literae, quibus ei refugium in Anglia offert, quando necessitas exigeret. 18 Maji 1870.

Письмо Королевы Елисаветы къ Царю Іоанну Васильевичу, гдѣ она предлагаетъ ему убѣжище въ Англіи, въ случаѣ нужды. Отъ 18 Маія 1570 г.

May 1570.

The coppie of the Q. Ma[ties] Letters to the Emperour of Russia.

Elisabeth by the grace of God Q. of England Ffrance et Ireland defendor of the faith etc. To the most mightie et puissant Prince our deare brother great Lord Emperour et great Duke Ivan Basily of all Russia Volodemeria, Muscovia, Novogorodia, Emperour of Casantia, Emperour of Astracantia, Lord of Plescovia, great Duke of Smolena, Tueria, Vgoria, Permia, Vatia, Bolgaria, and manie other landes, Lord et great Duke of Nowogrodia in the lowe Countries, Cernigovia, Renzantia, Poloscia, Roscovia, Iaroslavia, of the white lake, Ondorsna, Obdorsia, Condintia, and the countries of the north partes and of all Siberia lande Commander, et Lord of the inheritannce of Livonia et of mainie other countries of the South, north, east, et west belonginge to his highnes his heires et successors, greetinge health et peace in our Lord Iesus Christ.

Where wee have by other our letters delivered to your highnes Ambassadour the noble person Andrew Gregorewiche Saviena made answere to the greatest part of such messages et letters as the said Ambassadour declared et brought to us, wee have thought good in some secreite manner to send your highnes for a manifest ad certain token of our good will to your highnes estate and suertye: this our secret letter, whereunto none are privie besides our selfe, but our most secreit Councell, wee doe so regard the suertye of You the Emperour and great Duke, as wee offer that yf at anie time it so mishappe that You Lord our brother Emperour et great Duke, bee by any Casuall channce ether of secrite conspiracie or outward hostillitie driven to change your countries and shall like to repaire into our kingdome et dominions, with the noble Empresse your Wife et your deare children the Princes, wee shall with such honors et curtesies receive et intreate your highnes then, as shall become so great a Prince.

And shall earnestlie endeavour to make all thinges fall out accordinge to your Majesties desire, to the free et quiett breedinge of your highnes life with all those whom you shall bringe with you: And that it maie be lawfull for you the Emperour et great Duke to use your Christian religion in such sorte, as it shall like you, for nether meane wee to attempt anie thinge to offend either your Majestie or any of your people nor intermeddle anie waies with your highnes faith et religion, nor yet to severre your highnes houshold from you, or to suffer anie of yours to be taken from you by violence.

Besides we shall appointe you the Emperour et great Duke a place in our Kingdome fitt uppon your owne charges, as longe as ye shall like to remaine with us.

And yf it shall seeme good unto you the Emperour et great Duke, to depart from our Countries, we shall suffer you with all yours quietlie to depart either into your Empire of Muscovia, or els whither it shall best like you to passe through our Dominions et Countries. Neither shall wee anie wise lett or staie you, but with all offices et curtisies let you our deare brother Emperour et great Duke passe into your Countrie or els were at your pleasure.

This wee promise by virtue of these our letters and by the word of a Christian Prince, in wittnes whereof et for the further testification of this our letter. Wee Q. Elisabeth doe subscribe this with our owne hand in the presence of these our nobles et councellors. Nicolas Bacon Knight great Channcellour of our Realme of England. W. Lord Parr L. marques of Northampton knight of our order of the garter. An. 1570. Henrie Earle of Arundell knight of our said order, Ffrancis L. Russell Earle of Bedford Knight of our said order. Robert Dudley L. of Denbigh Earle of Lecester M[r] of our horse et knight of the same order, Edward L. Cleaton et Say Lord Admirall of England et Knight of our said order. W[m] L. Haward of Effemgham L. Chamberlayne et Knight of the same order, Ffrancis Knolles Knight Treaserour of our house, W[m] Sicill Knight our principall Secretarie, and have also hereto hanged our privie seale, promisinge that we against our common enimies shall with one accord fight with our common forces et doe everie et singuler thinge mentioned in this writinge as longe as God shall lend us liffe, et that by the word et faith of a Prince. Given at our hono. of hampton court the XVIII daie of the month of Maie in the XII yere of our Reigne, et in the yere of our Lord one thousand five hundered threescore et Tenne.

(*Mus. Brit. p. 341.*)

VIII.

Ejusdem ad Czarum Ioannem Basilidem literae ejusdem argumenti. 8 Iunii 1583.

Письмо той же Королевы къ Царю Іоанну Васильевичу о томъ же, отъ 8-го Іюня 1583. An. 1583.

Elizabetha Dei gr͠a. Angliae, Franciae et Hiberniae regina, fidei defensatrix etc. Serenissimo Principi ac Domino Ioanni Basilio eadem Dei gr͠a Regi et Magno Duci totius Russiae, Volodomerae, Muscoviae et Novogorodiae, Regi Casani et Astracani, Domino Plescoae et

An. 1583. Magno Duci Smolenscoae, Tueri, Ugori, Permiae, Valcae, Boharae et aliarum Ditionum Domino et Magno Duci Novogorodia in inferiori regione, Cheringa, Razanae, Polotscoae, Rustovae, Iroslavae, Belazeri, Liflandiae, Oudori, et Condencae, et Gubernatori in tota provincia Seeberiae et partium septentrionalium ac aliarum: fratri et amico suo charissimo salutem.

Serenissime Princeps, frater et amice charissime, Secretiora V. S. mandata quae de profectione vestra in regna nostra incidentibus sic temporibus institutae erant pro ea qua debuit fide nobis exposuit Interpres noster Egidius Crow. Quae certe quidem adeo fuere nobis grata ut nihil voluntati nostrae congruentius, nec ad amorem nostram erga S. V. aptius testificandum exponi nobis potuisse existimemus. Non quod honesto cuiquam Principi rerum suarum inauspicatos successus aut tam infinitos immensae fatigationis labores et non adeunda Neptuni pericula optemus sed propter eam quam gerimus apud nos et intra nos auiditatem tum videndi S. V. tum quibuscunque possumus melioribns nostris officiis prosequendi. Pro qua voluntate erga vos nostra, Regna et Dominia nostra quaecunque patere S. V. volumus, adeo libere secure ac tuto atque nobis ipsis patent aut patere possunt. Veniat autem S. V. cum volet et grate et amice et ad gratam et amicam sororem Principem veniet, in regnum autem Angliae haud secus atque in universa dominia Imperio suo Ruthenico subiecta. Sic affecta erga S. V. sumus, adeo gratum fuit hoc nobis nuncium. In hac sponsione nostra credat nobis, Princeps enim sumus, id est fucate, simulative loquendi nescia, sancte promittimus quod haud ita temere decrevimus, decrevimus autem quod animus noster fert et percupit auide. Testos facimus has nostras literas quas ut sigillum ce tum constantissimae erga vos voluntatis nostrae si S. V. pari voluntate capit habebimus gratum et D. O. M. precabimur ut eandem in quam longissima tempora faelicem et florentem conservet. Datae ex Aula nostra Grenwici 8 die Mensis Iunij 1583 regni vero nostri vicesimo quinto.

Seren[tis] vestrae bona soror.

(Mus. Brita. bib. Cotton. Nero. B. XI. p. 51. Plut. IV. D. pag. 355.)

IX.

An. 1570. The league betwene the Q. Matie et the Emperour of Russia. Maii 1570.

Оборонительный и наступательный союзъ между Королевою Англинскою и Царемъ Московскимъ въ Маiѣ 1570 г.

Maii 1570.

The league betwene the Q. Ma[tie] et the Emperour of Russia.

Elizabeth by the grace of god Q. of England, Ffrance et Ireland defendor of the faith etc. To the most mightie et puissant Prince our deare

brother great Lord Emperour et great Duke Ivan Basily Emperour of all Russia great Duke of Vlademeria Moscovia, Novogrodia, Emperour of Casantia et Astracantia, Lord of Plescovia great Duke of Smoleva, Tueria Permia Valtia Vigoria Bolgaria etc. Lord et great Duke of Nowogrodia the lowe countries of Cernigovia Rezantie, Poloscia Rostovia Iaroslavia the white lake, of Oudorsia, Obdorsia, Condintia et the countries of the north parts commander Lord et Ruler in Siberlia et Lord Levonia et manie other countries greetinge health et peace in our Lord Iesus Christ.

Because we understand from you (Emperour et great Duke) our good brother the Emperour first by the secrite report of our trustie servant Anthonie Ienkinson whome we sent as our Ambassador to yne Lord certaine yeres past, et now last by the noble person Andrewe Gregoriwiche Saviena whom you sent to us as your highnes Ambassadour in companie with our last Embassadour Thomas Randolphe, that you the said Emperour doe earnestlie desire to enter into some contract of stright amitie with us, et for that purpose where the said Andrewe Gregoriwiche hath delivered unto us certaine writinges in the Russian tongue, the which because wee could not understand lacke of knowledge of your tongue, the said Ambassadour hath delivered unto us in most secreit manner certaine other writinges both in the Romain tongues et in the Italian, which are said to be the true translations of the said letters in the Russian tongue, both which wee doe well understand et herebie doe conceive, that the said writinges are devised onlie as a forme of such a league et confederation as you our deare brother Emperour would have with us for the mutual stright Amitie: whereuppon we have with good deliberation resolved to accept in most freindlie manner, this the offer of the good will of so mightie a Prince, et to contract Amitie with you the said Emperour, so farre fourth as the treaties et confederations which we have had of longe time et received by succession of our Progenetors Kinges of England et doe yet continewe with other Christian Princes Emperours Kinges et Potentates maie permitt us. And in consideration of your the said mightie Emperours favour shewed to our subiectes trading to your countries for marchandize, et in respect of your farther inward et secret disposition which by sundrie good mennes we are enformed you beare towards us, wee are pleased to contract with you Emperour et Great Duke as followeth with the same wordes as neare as wee maie, as wee finde contayned in your highness writinges. An. 1570.

Wee enter into a freindlie et sisterlie league to continewe for ever with you great Lord et Emperour as a mightie prince et our deare brother, Emperour Lord et great Duke of all Russia etc. which league wee will so observe et keepe for ever, as to binde our selues with our common forces to offend all such as shalbe common enimies to us both, et to defend both our princely honour the estate of our Realme et countries, et to helpe et succour eache of us the other which mutuall helpes et aides against our common enimies as farre feurth as the effect of these our letters shall stretch. And wee will not aide or comfort or suffer anie person or potentate to offend you or your countries, that wee maie to our power et with justice by reason staie or impeache.

And yf at anie time, that so mishappe, that you our brother Emperour et great Duke be by anie causuall chance either of secreit conspiracie or outward hostilitie driven to channge your countries, et shall like to repaire into our kingdomes et dominions, with the noble Emp-

An. 1570. peress your wiffe, et your dear children the princes, wee shall with such honnours et courtisies receive et intreate your highnes as shall become so great a Prince, et shall earnestlie endeavour to make all thinges fall out accordinge to your Majesties desire, to the free et quiett leadinge of your highnes liffe with all those that you shall bringe with you, et that it maie be lawfull for you Lord, to use your owne christian religion in such sorte as it shall best like you. For neither meane wee to attempt anie thinge to offend either your majestie or anie of yours, nor to entermeddle anie waies with your faith et religion, nor yet to severe your highnes howsehold from you, or to suffer anie of yours to be taken from you by violence.

Besides wee shall appointe you Emperour et Great Duke a place fitt uppon your owne charges as longe as ye shall like to remaine with us.

And yf it shall seeme good unto you Lord to departe from our countries, we shall suffer you with all yours quietlie to departe either into your Empire of Muscovia or els whither it shall best like you to pass thorough our dominions et countries, Neither shall we anie wise lett or staie you, but with all office et courtesie lett you our dear brother Emperour et great Duke, passe into your countrie or els where at your pleasure. This wee promise by virtue of these letters et by the word of a christian Prince, for wittnesse whereof et for the further testification of this our pleasure wee Q. Elizabeth to certifie thereof you our brother Emperour et Great Duke have hereunto subscribed with our hand et in the presence of these our nobles et councellors Nicholas Bacon great Chancellour of our Realme of England, William Parr L. Marques of Northampton Knight of our order of the garter, Henrie Earle of Arundell, Knight of our said order, Ffrancis Russel Earle of Bedford Knight of our said order, Robert Dudley Earle of Lecester maister of our horse et Knight of the same order, William Hawarde of Effingham L. Chamberlaine et Knight of the same order, Ffrancis Knolles Knight Treasurer of our house, Iames Crofth Knight et controller of our said howse, William Cicill Knight our principall secretarie We have hereunto put our seale promisinge that wee against our common enimies shall with one accord fight with our common forces et everie et singuler other thing mentioned in this writinge, as longe as god shall lend us life, et that by the word of a Prince.

(*Mus. Britan. bibl. Cotton. Nero B. XI. p. 51. Plut. IV. D. pag. 345.*)

X.

Ioannis Basilidae Imperatoris ad Elisabetham Reginam litterae, quibus de ejus Legato in Moscovia queritur. 28 Octobris 1570.

Грамота Царя Іоанна Васильевича къ Королевѣ Елисаветѣ, съ жалобою на Англинскаго посла въ Москвѣ. 28 Октября 1570 г. An. 1570.

The Coppie of the Muscovitts letters in Englisch, brought by Danjell Silvester.

To the Q. Elizabeth of England Ffrance et Ireland et of others.

Through the mere mercie of our god, who is the guider et director of our steppes, into the waye of peace blesse we him in Trinitie for his mercie. Wee great Lord and Emperour et great Duke John Bassilivetch of all Rossea of Wolodomerea of Muscovia et of Novogardia, Emperour of Casane Emperour of Astragan, L. of Plasco, great Duke of Smolenske of Twer of Orogoria Perme of Wasco of Bolgaria et of others, L. et great Duke of Nowogrode the lowe lande of Chernegowe of Resan of Polosko of Rostowe of Yeroslavea of Beloster of Owdrea of Obdorea of Condensko et of manie others et of all the north partes, Commannder of all Seberia. L. of the inheritance of Lefland. To Elizabeth Q. of England Ffrance et Ireland etc. Ffor that before time certaine subiectes of your brother Kinge Edward namelie Richard Chansler et others beinge sent for some occasion to all people et places et haveinge writinges to all Kinges, Emperours, Dukes, Lordes, et rulers (but namelie unto us not one word was written) et those your brothers subiectes Richard et his fellowes, wee know not after what sort wheither it were willinglie or unwillinglie, came et anchored in our haven, by the seaside et to our towne of Dwena, et wee as it behooved a Christian Prince, shewed them so much favour that we received them with honor et at our Princelie et appointed Dynners, wee of our goodnes sent for them; et wee sent them backe againe unto your brother. And after that it pleased your brother to send the said Richard Chansler et one Richard Graie unto us, et wee in like cause shewed our goodnes unto them et sent them back againe. And after that your brother sent the said Richard to us the third time, et there uppon we sent unto your brother our messanger Osipe Gregorie Nepea. And to your brothers marchantes et to all Englische men wee gaue our Letteres of Priviledge so large as the like was given to our nation never thinkeinge to have had received freindshippe of your brother et of you et service of English men. And in the meane time that wee sent our messanger the same tyme your brother dyed, et your sister Marie succeeded his place, et so married with Philippe Kinge of Spaine, the which Kinge et your sister received our messanger honorablie, et so sent them backe againe unto us; But they sent no word to us, and at that time your marchantes did worke much deceipt against our marchantes and begann to sell theire wares deare, takeinge for all thinges more then thinges were worth. And since that time the Q. your Sister died, et that the Kinge Philippe was sent

An. 1570. awaie, et that you were crowned Q. of England; and wee all that time did your marchantes no harme, but willed them to traffique, as they had done before time. And how manie letteres have beene brought to us hither et not one letter that has beene sealed with one seale, but everie letter hath had a contrarie seale, which is no princelie fashion; et such letteres in all places be not creditted, but everie Prince hath in his realme one proper seale; but wee did give creditt to your letteres, et accordinge to your letteres we wrought. And after that you sent unto us your messanger Anthonie Jenkinson aboute the affaires of marchantes, et wee thinking him to have had creditt with you, wee had therefore sworne him, et also your marchant Ralphe Ruttar because of interpretting for that in such waightie affaires, wee stood neede of trew interprettinge, et wee sent you by word of mouth of our great et secreat meaneinge desireinge freindshippe of you et that you would have sent over to us some neere et trustie servannt of yours et Anthonie to have come with him, or ells Anthonie alone, for that wee know not whither Anthonie did te you all our wordes or no, for wee hard not of him in a yere et a half after, et there came not from you neither messinger neither Ambassadour; And therefore wee of our goodnes gave unto your marchantes another priviledge thinkinge them to have beene in good creditt with you, et therefore our goodnes was the greater to theme; And after that wee had newes, that a subiect of yours was come to the Narve by name Edward good man, who had manie letteres, but wee sent to him to enquire of Anthonie, but he told us nothing of him, et wee commannded him to be serched for letteres, et wee found manie letteres, et in those letteres were written wordes not allowable against our princelie state et Empire, how that in our Empire were manie unlawfull thinges donne, et he gave evill language to our messingers, which were sent to him, but we of our goodnes caused him to be staied honorablie till such time as we should have answere from you of those affaires that wee sent of to you by Anthonie. And after that there came from you a messinger to the Narve about marchantes afaires namelie George Middleton, et wee sent to him to know whither Antonie were come to you or no, et when he should come from you to us, But your messinger George could tell us nothing of this matter, but did miscall our messinger et Anthonie also and wee commannded him to be kept till such time as wee hard et knew of the matter that wee committed to Anthonie. And not long after that wee were enformed that your Ambassadour Thomas Randalphe was come to our port of Dwena, and wee of our goodnes sent to meete him the sonne of a gentleman et wee commannded the said gentleman to be his guide, et wee did intreate him with great honor et wee commannded our said gentleman to enquire of him whether Anthonie were with him or no, but he told our gentleman nothinge, for Anthonie was not with him, but all his talke was of bowrishnes et affaires of marchantes; And when he was come to our Empire wee sent unto him manie times, that he would come et conferre with our counsaile that wee might have had knowledge of those great affaires that wee sent you word of by Anthonie, but the after a rude manner dennyed to come, but he wrote supplications against Gluver et Rutter et uppon affaires of marchanndise he writt, but of our Princelie affaires he made them of none effect, et therefore your Ambassadour was keept the longer from our presence, et after that our Cittie was stroaken by the hand of God with the plague so that it was not

possible for us to give him presence, but so soon as it pleased God to withdrawe from us the plague of sicknes, wee gave him presence, and all his talke then was uppon marchantes affaires; et then wee sent unto him our Chancellour et Capitaine of Wologedaie Duke Afonace Evanovetch Vasemsko et our seale keeper Evan Mehalova et our Secretary Andrew Vasilova, wee willed them to enquire of him yf he had commission of those affaires, which wee sent you word of by Anthonie et he told them that he had commission for those affaires also thereuppon wee did augment our goodnes unto him, after that he was divers times with us et ever he spake about bowrishe et affaires of marchandize, et verie seldome would talke with us of our Princelie affaires et at that time wee hade occasion for to ride to our inheritance of Wologdaie et wee gave commanndement to our gentlemen that the should conducte him thither, et he beinge arived thither wee sent unto him our friend Councellour et our Secretarie Peter Gregoreva et willed them to treate with him how those affaires of Amitie might he betweene us, but the talke wich your Ambassadour had was to establish marchantes, et we willed him to talke with us of our affaires, and we talked of them et wee did agree how those affaires should passe betweene us, et then wee wrote our letteres, et to our letteres wee sett our seale, et then yf they had liked you, that then you would have caused your letteres to have beene written, et to have sent some trustie Ambassadour et that Anthonie Jenkinson might have been sent with him. The cause whie wee were so disirous to have that Anthonie Jenkinson to have come, was that wee would have known of him whither he did declare unto you the wordes which wee comanndded him to tell you by mouth, et to have knowen of him whither the wordes did like you, or no, et how you were minded of that matter. And so wee sent in companie with your Ambassadour our Ambassadour Andrew Gregoriwich Savin, et you have sent us our Ambassadour backe, but you have not sent your Ambassadour to us, et you have not ended our affaires accordinge as your Ambassadour did agree uppon, et your letteres be not thereto agreeable, for such weightie affaires be not ended without some holde or without Ambassadours, but you have set aside those great affaires, et your councell doth deale with our Ambassadour about marchantes affaires. And your marchantes Sir Wm Garrard et Sr Wm Chester did rule all our busines, and wee have thought that you had beene ruler over your lande et had sought honor to your self, et profitt to your Countrie, and therefore wee did pretend those wightie affaires betweene you et us: But now wee perceive that there be other men, that doe rule, et not men but bowers et marchahntes the which seeke not the wealth et honor of our majesties, but they seeke there owne profitt of marchantdize: And you slowe in your maydenlie estate like a maide; And whosoever was trusted in our affaires, and did deceave us, it were not meete that you should creditt them. And now seeinge it is so, wee doe set aside those affaires; And those bowrishe marchantes, that have beene the occasion, that the pretended wealthes, et honours of our ma^ties^ hoth not come to passe, but doe seeke theire owne wealthes they shall see what traffique they shall have here, for our Cittie of Mosko before theire Traffique to it, hath not greatlie wanted Englishe Commodities: And the priviledge that wee gave to your marchants et sent to you, that you would sendit us againe, et whither it be sent or no, wee will give Commanndement that nothinge shall be donne by it, and all those priviledges which wee have An. 1570.

An. 1570. given before time befrom this daie of none effect. Written at our house of Mosko since the foundation of the world 7069 yeres the XXVIII daie of October.

(Bibl. Cotton, Nero B. XI. pag. 347.)

XI.

An. 1575. **Michaelis Lokii notae de utilitatibus, quales Anglia a commercio Russico habere possit. Londini 8 Maji 1575.**

Записка Михаила Лока въ Лондонѣ отъ 8 Маія 1575. о выгодахъ, какія можетъ получить Англія отъ торговли съ Россіею.

Certayn Notes, made by me Michaell Lok, the 8 of May A. 1575 in London.

Towching the benefit that may growe to England, by the traffique of English marchants into Russia; through a firme amity betwene both the Princes.

The Country of Russia stretcheth to the North Sea; where the sea coast extendeth from Lappia, Eastward to Dwina, Petzora, Jughra, Obi, and Samoitza, more then two thowsand miles in Length. All in a free open Course from England by Sea, owt of danger of all other Princes.

The natural Comodityes of the Countryes on all those Sea coasts, are in abondance of fish of diverse kinds, Salt, Trane oile, Buff hides, Cow hides, Tallow, furres of all kindes, Iron, pitch, Terr, Shipmastes, and Tymber, Hemp. Cables, and Ropes for Ships: and other marchandise.

The upland Country of Russia et Moschovia, stretcheth exceding lardge et long from North to Sowth, from East to West, more then 3000 miles Eastward from Narve toward Kathay. And more then 3000 miles Sowthward from St. Nicholas Bay toward Astracan: wherein the chief Townes of traffique are these: on the West parte are Narve, Novogrod, Wobsko, Musko. On the North parte are Wologda, Colmogrod, Wstiug, Lampas, Petzora et others. On the East parte are, Jaraslave, Nisnouogrod, Cassan, et divers others. On the South parte is onely Re'zan, et chiefly Astracan which is the high way into Media et Persia.

The naturall Comodityes of those uplandcuntryes are those: In the west parte, flax, lynnen, yarne, Hemp, Cables, et Ropes for Ships, Tallow, Cowhides, Pavingstones, et other marchandise. In the North partes the Comodityes are before specyfyed on the Sea Coasts. In the East partes are Tallow, Cowhides, wax, hony, Buff hides, furres, woll,

Terr, Ship mastes, Tymber, Sope asshes, et other marchandise. In the Sowth partes is no traffique of Marchandize but only at Astricon, in which town the Traffique is of exceding importance: for the Comoditves of Persia which are Silks of all sortes, Spices of all sortes, and many drogs, et other good Comodityes. The rest of that way is desolate by reason of the Tartares et Cheremissems et Chryms, inhabiting upon the River Volga, on both the sides from Rezan, et Cassan, Sowthward to Astracan. Which Tartars Barbariens et fyeld dwellers, et in continuall warrs et spoyles.

The naturall Commodityes of England are most acceptable commodityes to Russia et Mu kouia which are wollen Clothes, et Carsyes et Cottons, allready dressed to the wearing. Lead ready wrought to lay on their howses. Tynne ready wrought into vessell et Copper, et Iron; et the most of the same Commodityes are also acceptable to Persia.

And also many other Commodityes of other Cuntryes are also acceptable in those Cuntryes of Russia et Muscouia: that is to say: Cloth of Gold, Cloth of Sylk, Jewells, Spices, et many otherthings of handywork necessary for apparell of the Body, et for furniture of Howsholde; all which things wolde pas through the hands of English Marchants; whereby the might gather great wealth to serve their own Prince, et country, et their nede.

Through an assured Amity betwene the Prince of England and the Prince of Russia wold be settled a Trade of Marchandise of such Importance for the benefitt of England as never hath bene by any one Trade: And the same is proved thus:

The colde et ritch Cuntryes of Russia, et Moskouia have great nede of the warme wollen Commodityes aforesayd. And England, France, Flanders, et Spayn, have great nede of the Commodityes of Russia aforesayd. All An. 1575. the which Commodityes heretofore haue byn carryed to them et brought to them only by the Easterlings, through the East Sea, by the wayes of Denmarke, Swethen, Lubeck, Hamborough, Dansk, Lifeland et Poleland. Whereby the Eastern nations have gotten all their wealth, which Traffique, through this amity of both the Princes might by furnished by the English Marchants onely by the North Sea, which wold maintayn a great number of great Ships of service.

Yf this trade were settled by the North Sea: the Realme of England might be served with all the Comodityes aforesayd of Russia, et of Persia, freely withowt any check or licens of the Kings of Denmark, Swethen, Pole, Portugale, Turk or other Prince. And yf the Eastern Prince wold storme thereat their straites wold shortely be so impoverisshed trough the decay of their Towles by this allteration of the course of marchandise that they should not be hable to prevayle. And the straits of the Princes of England et of Russia, wold be so enritched, through the encrease of their Customes et Towles by the same that they might easily withstand their mallice.

Allso the traffique of Persia passing through Russia into England, wolde be of exceding importance into England for the Juells, Spices, Sylks, Drogs, Challs, Allume, et other marchandize are there to be had at their fowntayn. All the which might pas safely withowt danger of the Turk, et without knowledge of Italy et Spayn: et withowt any licens of the King of Portingale.

And all commodityes of Russia, et of Persia wold pas abundantly by this North Sea into England et through England owt agayn into Flanders, Germany, France, Spayn, et Italy through the hands of English men, paying a

An. 1575. reasonable Custome to the Prince for the free transporte of such marchandize as being more than wolde serve the nede of England, sholde pas owt from England withowt sale therof made, whereby the Prince should have great profit in the Customes et the Marchants gett much wealth to serve their Prince at nede, et the multitude of the people be kept well in worke getting their living. And a nomber of Ships mainteyned, for the service of the Realme at nede.

Towching the state of the Prince of Russia Evan Basilius, now raigning: yt is sayd by credible reporte of some which have sene much therof that he is the most rich Prince of Threasor that liveth this day on earth, except the Turk. And for some signe thereof yt is openly knowen that when as he was in some danger of his Enemyes the Tartars about 4 yeares past: he did remove parte of his Treasor from two of his Castels to another Castell of more strength, wherewithall he did lead 4000 great Cartes with Threasor of Juels, Gold, Sylver, et silks: And yet left the same two Castels still furnished with his ordinary howsehold stuff. And at the same time he had, as he still hath. 4 other great Castels wherin he kepeth his Threasor with great Gard et garrison of men. And for his own parson, he hath bene a noble warryor et great Conqueror all his life time; whereby he may be thought hable to defend his own Cuntry, et to anoy his enemy, et to maintayn the Amity that he doth promise et undertake. And yt may be well iudged that he desireth the Amity with England rather then with any other land, because he well understandeth the situation therof so free from danger of all other Princes: The commodityes et wealth therof, so apt for mutuall Traffique with his Cuntryes. The justice et peaceable governement therof so good; And the naturall vertues of the Quenes Ma[t] now rayning; moveth him rather to iony in amity with her Ma[t] than with any other Prince for the safety of his owne parson, et chiefly for the refuge of his Childern after his death, yf any adversity in his owne Land as with his own mowth he hath sayd. These things considered: yt may be thought he wold be a good help unto England against the Kings of Denmark, et Swethen et other Eastern Princes, yf they wold make any quarrell against his Realme.

And towching the Traffique of Persia, the riches thereof can not be estemed: for it is such as of many yeres have brought to Venice, Ancona, Messina, Ragusa, Genoa, et other townes of Italy, the greatest part of their wealth, through their Traffick to Trippli et Aleppo, in Syria, for raw Sylk, Spices, Challs, Cottons, wolls, et drogs, et diverse other marchandise. And to Alexandria in Egipt for the same commodityes et divers other, The which raw silke, Challs, Allume, Cotton, woll et other things are the naturall commodityes of Arax, Zeghem, et Shamochi, et other townes in Armenia et Media, where the English Marchants allready have fetched the same three severall tymes by the way of Astracan through Russia into England. And the Spices et Drogs are the naturall commodityes of India beyond Persia which the English Marchants have fetched in Persia allso 3 severall tymes; by the same way of Astracan: before that it could come to Aleppo, or Tripoli to be solde to the Italiens.

So that yf this Trade into Persia might be firmly settled by the way of Astracan, as yt was when that Constantinopoli was in the hands of Christians, et Caffa, et Tana, in hands of the Genovese et Venetians where it was shipped for to serve all Christendome within les then 200yeres past: yt wold in very shorte time draw the whole Course of marchandize

aforesayd from Aleppo, et Tripoli, et so wold decay the Customes of the Turke in Syria which is his chief staye of State in this Cuntry. And also wold overthrow the most parte of the Traffique et wealth of the Italiens aforesayd: et wold bring all that wealth into the hands of English men in England. And to prove this last point true, that Italiens trading to Aleppo, and the Turk trading to Armenia, Media et Persia, forseeing this mischief have used great means unto the Sophi or Shawh, Prince of Persia, to banish English men his dominions, as was iustly proved by Anthony Jenkinson, et Jeffrey Ducket at their severall being in Persia. And the same attempt allso have they made at Constantinopoli, by perswading the Turk to ioyne with the Tartars Crym, to the recovery of Astracan from the Prince of Russia about fowr yeres past who thereupon besieged that town VIII dayes with an army of 12000 men; but in vayn, being distressed of vittailles et allso by this drawing of the traffik of Spices to the brought from India trough Persia to the way of Astracan, the whole traffik of the King of Portingale now used to his East India in short time wold be utterly overthrowen. An. 1575.

These matters being well considered may sufficiently prove good all that is before declared: Besides many other profes that can be made for the veryfiing therof.

(Stowes historical, topogra. etc. tracts vol. V. Mus. Britan. Bibli. Harlei. 541. Plut. 32/ν B.)

XII.

Notae de eadem re. 8 Maji 1575.

Записка отъ того же числа и года о томъ же предметѣ. An. 1575.

Notes of the benefytes that may growe to England by traffyque to Russia 1575 the 8 of Maye 17 Eliz.

The Country of Russia stretchets to the North Sea etc.

The natural commodities of that upland countries are cables, ropes, cordage for the shipps, tallow et Linnen yarn, paving stones et other merchandises. In the northern parts the commodities are (on the sea coasts) before specifyed. In the east parts are tallow, cowhydes, waxe, honney, Buffelhydes, ffurres, wooll, tarre, shipmastes, tymbar. In the southe parte is no traffyke of merchandyse, but only at Astracan, which is of................ importance for the commodities off Persia, which are sylkes of all sorts, spyces of all sortes, et many drogge et other good commodities.........

An. 1575. The natural commodities of England, are most acceptable commodities to Russia or Muskovia, which are woollen clothes, cottons all ready dressed Leade ready wrought to lay on their horses, tynne ready wrought into pewtar vessels, and copper. And the most of the same commodities are also most acceptable to Persia. And also many other commodities of other countries are also acceptable in those countries of Russia or Muskovia to saye clothe of wooll, cloth of silke, jewells, et spyces et many other thyngs of handy work necessarye for apparell of the bodye et for furniture of houshold, all which would pass through the hands of English merchants, whereby they might gather great wealthe to sarve their owne prynce et countrye.

Throughe an assured amitie between the prynce of England et the prynce of Russia would be settled a trade of Marchandise of such importance for the benefyt of England as never had been any one trade et the same is proved thus the cold et ryche countryes of Russia or Muskovia have great neede of the warme woolen commodities of England. And on the others aide England, Fflanders, Ffrance, Spayn have great need of the commodities of Russia which heretofore have been caried to them and brought from them only by the Easterlynges having the East Sea, by the wayes of Denmark, Sweden, Lubek, Hamborg, Dansk, Lyeffland et Poleland, whereby that nation have gotten all their wealthe, which traffyke through this amytie of both those prynces might be furnished by the English marchands only by the northe sea, et which would maintayne a great number of great shyps.

Yff this trade would be settled by the northe sea the Realme of England might be sarved with all the commodities forsaid, of Russia, Persia, freely et without any chek or lycence of the Kings of Denmark, Sweden, Pole, Portugall, or other prynces; et yff those eastern princes would storme thereat theyr states would be shortly impoverished through the declin of their tolles by this alteration of the course of marchandize that they should not be able to prevaylle et the states of the prynces of England et Russia would be so enryched through the increase of the customes et tolles by the same, that the might easelye withstand their malice.

And the traffike of Persia through Russia would be of ecceding great importance unto England for Jeweils, spyces, sylkes, drogges, chawlles, allume et other marchandise, all the which might passe saffelye without danger of the Turke et without knowledge of Jtaly et Spayne et without Lycense of the King of Portugall. And all those commodities of Persia et Russia would passe aboundantlye by this north sea into England et through England out again into Fflanders, Germanie, Ffrance, Spayne et Italie through the hands of Englishe men payeng a reasonable custome to the prynce for the free transport of such marchandyse, as should passe out from England without sale thereof made (being more than would sarve the neede of England), whereby the prynce should have greatt proffytt in the customes, et the marchantt gett moche wealthe to sarve their prynce at neede, et the multitude rest well in work getting their Lyvynge, et a nombre of shyps mayntayned for sarvyce of the Realme at neede.

Touching the state off the Prynce of Russia Evan Basilius now raignyng yt is said by credable report ofsome who have seene moche thereof that he is the most ryche prynce of Treasure that lyvethe this day on erthe except the Turk, et for .... thereof it is openly knowen

that when he was in some danger of his enemyes the Tartars XIII years past, he dyd remove part of his treaseur from II of his Castells to another Castell of more strength wherewithall he dyd lade IIII great cartes with treaseur of Jewells, Gold, Sylber and silk et yet lefte the same ij casteils styll furnished with his ordinarie houshold stuff, et at the same time he had as he styll hathe IIII other great castells wherein he kepethe his treaseur. And for his owne person he hathe byn a noble warryor et great conqueror all his Lyfetyme, whereby he may be thought able to defend his owne countrye et to enoye hys enemye, et to mayntayne the Amytye that he dothe undertake et promesse. And yt may be well indyed that he desyrethe the amytye with England rather than with any other Land, because he well understands the scituation thereof so fre from danger of all other prynces, the commodities et wealth therof so apt for mutuall traffyke with his countries .... et the natural virtues of the Quenes Majestie now raigninge maketh hym rather to be in amytye with her majestie than with any other prynce for the saffetye of hys owne person et for the refuge of hys children after hys death yf any adversytye should happen to them in his owne Land as with hys owne mouthe he hathe said. These thyngs considered, yt may be thought he would be a great help to England against the kyngg of Swethen et Denmark, et other eastern prynces yf they would make any quarrell against this Realme.

And touching the traffyke of Persia, the Rychesse therof cannot be estemed, for it is such, as of many years hathe brought to Venise, Ancona, Ragusa, Messina, Genoa et other townes of Italie, the greatest part of their wealth, through their traffike to Tripoli et Aleppo in Syria, for rowe silk, Spyces, Chawlles, et Cottonwoolle, et drogges of dyverse sortes; et to Alexandria in Egypt for the same commodities et dyvers others, the which rawe sylk chawlles, cottonwoolles et other thynges are the natural commodities of Arax, Zeghen et Shamochi townes in Armenia et Media where the English marchants already have fetched the same III seuerall tymes by the way of Astracan et Russia into England, et the spyces, et drogges, are the natural commodities of India beyond Persia, which the englishe marchants have fetched in Persia also III seuerall tymes by the same way of Astracan, before that yt could come to Aleppo on Tripoli to be sold to the Italians. An. 1575.

So that yf this trade into Persia might be fyrmely settled by the way of Astracan as it was when Constantinopoli was in handes of Christians et Cafa et Tana in the hands of the Genouese it would in very short tyme drawe the whose course off marchandyse forsaid from Aleppo et Tripoli, et so would decaye the customes off the Turk in Syria, which is his cheef stay of state in that countrye. And also would overthrowe the most part of the traffyke et wealte of the Italyans forsayd, et would brynge all that wealthe into the hands of Englishe men in England. And to prove this latter poynt trewe, the Italians trading to Aleppo, et the Turks trading to Armenia et Persia foreseenge this great mischief have used meanes unto the Sophi or Shawgh Prynce of Persia, to banishe Englishe men hys dominions as was justly proved by Anthony Jenkynson et Geffrey Durket (?) at theyr seuerall beynge in Persia, et the same attempt haue they also made at Constantinople by parswading the Turk to joyne with the Tartars to the recoverye of Astracan from the prynce of Russia about IIII years past, who theruppon besieged that towne VIII dayes with an armey of .... men

An. 1575. but in wayne beinge distressed of vyttels. And also by this drawinge the traffyk of spyces to be brought from India through Persia to Astracan, the whole traffyke of the kinge of Portugall now used to his East India would in short tyme be utterlye overthrowen. These matters being well consydered, may suffyciently prove good all that is before declared besydes manye other proffes that can be made for the veryfyeng therof.

(*Mus. Brit. Biblioth. Harl. 296. Plut.* 36/*v E.*)

XIII.

An. 1575. **Instructio ab Elisabetha Regina Danieli Silvestro Legato suo data ut eam justificaret propter suspicionem quasi auxilio venisset Regi Suecico adversus Czarum. Mense Majo 1575.**

Инструкція, данная Королевою Елисаветою въ Маѣ 1575 г. посланнику ея въ Москвѣ Даніелю Сильвестеру, въ оправданіе ея отъ подозрѣнія, будтобы она давала помощь людьми Королю Шведскому противу Царя.

Instructiones by her Maj^tie delivered to her servant Daniel Siluester beinge sent to the Emperor of Russia, to excuse her of an unjust opinion conceived by him, that she had furnished the Kinge of Sweden with men against him, as also to shewe a reason whye the treatie of Amitie late made betweene them was not soe amply performed as he conceaiued, Dated the ...... of Maye 1575.

After the deliverie of you letters (?) you shall let him understand, that we accepte in verie good parte the good conceipte he hath of our goodwill et meaning towards him being perswaded, that we greatly mislyke as we doe in very deed the evelle usag et behavioure of our Subjectes towardes him whom we alwaies wished et charged soe to governe themselves in all their trafique et doings within his dominiones as the Amytie betweene us et intercourse of our countryes might thereby rather be confirmed then be by any meanes deministed or broken of.

And in the handlinge of this pointe, to witt how well we accepte his good perswasion of the foresaid mislikings, you shall especiallye shewe our good brother how greate likinge we haue of his princelie et plaine manner of dealinge in yt he is content so frankly to utter the grounde et cause of his indignation, which we cannot but interprete as an Argument that the higher he estimed our friendsihpe, et desirethe the continuance of the same in that he seckes to remove such groundes of unkindnes as might imparie our foresaid frendshippe.

But for as much as the said Emperor our good Brother at your last coming from thence comitted unto you two speciall matters to be imparted unto us; one of the ill demeanor of our marchants exercisinge their trade in his dominions, the othere of certayne our Subiectes as he is enformed servinge the Kinge of Sweden in his warres againste him, to the which he looketh by you at your returne to receave answere et satisfaction and also further shewed himself to be not a litle greeved touchinge a message of great secresie sent unto us longe since by our servant Anthony Jenkenson, by whom about a three yeares past we returned our answere: wherein as yet he conseiveth he hath had no directe answere made unto him. Our pleasure is that touchinge all these three pointes you saye et doe accordinge to this our direction following.

And first for our marchants you may assure him that what soeme they haue done heretofore either by transportinge out of our dominions such comodities as were not marchantable or by colloringe of Strangers goods to the defraudinge of his customes or by retaylinge of wares contrarie to theire priveliges hath ben done not onlye without any of our knowledge or allowance therof but also much against our will et pleasure, et as we are informed the offence growinge by our said marchants retailing there et colloring his Subiectes goods was comitted cheefly by certayne evell servants of our marchants without consent of theire whole company et governors, et none of late also returned whereof we are right gladd. As to that our Subiects tradinge thether are charged to have used some light et contempteous behaviour of the defareing (?) of such devine service et Religion as our good Brother et his whole countrye useth; you may say that we can hardlye be perswaded that any of them would have so litle regard to themselues and theire goods as that by sure contempt they would caste themselues and all that they haue there, into apparent danger of so mightie an Emperors indignation as he is, but for his better satisfaction in this behalfe if any sure faulte haue ben or is committed, ue haue given et doe give commandement to our Subiects there hauinge the gouernement of our said marchants, that as they tender our good will and favoure towards them, et contrarye waies feare our high displeasure soe to haue an especiall care that hence-forward noe such offence must be ministred, and also that our said marchantes themselves doe use quietlie as becometh them, et accordinge to the liberties et priveliges granted unto them by our said Brother within theire owne House that forme of common prayer et exercise of Religeone which they knowe to be agreeable to our Lawes of this our Realme et none other: And hereof we charge you to lett the governour et whole companie of our Subiectes there haue knowledge et comanndement geven them in our name by you; to the end the may not onlie give noe offence to the naturall people of that countrye, but moste of all to god in conforminge themselues contrarie to theire knowledge and consciences to the religion of that people more to serve the tyme et place than for any true devotion they can haue thereunto. An. 1575.

Secondlie whereas he has ben enformed that certayne of our Subiects haue of late served the Kinge of Sweden in his warres against him, et requireth that we take some order, that hereafter non of our naturall Subjects serve any of his enemyes. You may declare unto him that excepte some one or fewe of our disobedient Subiectes who havinge deserved punishement, to avoide the dannger of our lawes haue fledd to forraine parts: And so served the said Kinge; he may be well assured that non other by our

An. 1575. knowledge et allowance hath or shall serve either the Kinge of Sweden or any other prince againste him: And for the better remaininge cleane a way of this occasion of unkindnes wich our Brother hath or may conceave, you shall constantly affirme unto him that we knowe not soe much as one of our Subiectes either loyall or disloyall, to have borne Armes any where againste him, the error we thinke of misinforming our good brother grewe hereof, that certayne Scotts as we haue learned to the nomber of fower thousand who use one language with us et our people et inhabite within the selfsame Iland that we doe: served of late the said Kinge of Sweden, which Scotts being a kingdome of themselves et subiecte to an absolute prince of theire owne, over whome we have noe more powere then over any the dominions of our good Brother we can in noe wise command or restraine but at theire pleasure they will serve as mercianarie Souldieres wheresoever they be offered entertaynement to their contentation. And therefore we desire our good Brother to accept this our answere which as it is most true so we hope it will fully satisfie him. Touchinge the last pointe, whereas he conceiveth that he has received no directe answere to the secrete message delivered unto us by Anthonye Jenkinson, it seemeth to us verie strange, for that the said Anthony at his returne declared unto us that our said Brother rested verie well satisfyed with our answere, notwith standinge for his furthere satisfaction you shall declare to his owne person and to no other that which we haue by words of mouth delivered.

And if you shall perceive that he shall not rest contented therewith but shall desire to sende some speciall messenger hether to us for to require confirmation by oath of the league alreadie passed betweene us: then can we be content to yeild thereunto. And yet would we haue you use all the perswasions you may to diswade him from the same soe farre forth as it may breed noe alienation in him towards our Subiectes that trafique in that countrie, and if you shall see that by noe reasones you can use he can be diswaded from sendinge: then would we haue you declare unto him that we thinke it necessarie (to the end that the contents of the League may be kepte secrete), that he sende some trustie servant et minister of his hither unto us in private sorte without any pompe or outward shewe for that otherwise it will make the subiectes that are here of those princes, that are not the best affected unto our good Brother the Emperor, who greatlie mislike et envie the good amitie et frendlie intelligence betweene us, when theys hall see a personage of marke et countenance sent hithere and though wee haue an especiall care to haue all thinges that passe betweene us kept verie secrete, yet we seinge by experience that curious serchers doe sondrie tymes get light of thinges of greatest secrecie we cannot but wish all occasiones removed that might any waye breede a discoverie of that which so necessarilie is to be kept secrete.

To conclude therefore you shall assure the Emperor from us that we doe make that vallue et accompte of the frendshipe et good will he professeth towards us as there is nothinge he can demande of us which with our honore et good satisfaction of our subiectes may conveniently by granted that we will denye unto him.

(*Mus. Brit. Biblioth. Harl. 36 Plut. 31/v A. № 26.*)

XIV.

Responsio verbalis a Daniele Silvestro Czari Moscoviae danda mense Majo 1575.

Словесный отвѣтъ, какой долженъ былъ Даніель Сильвестеръ дать Царю Московскому въ Маіѣ 1575 года. An. 1575.

The answere delivered to the said Daniel Siluester by worde of mouthe to be made by him in her Ma[ts] name to the Emperor of Russia secret instruction sent by Anthonye Jenkenson first et afterwardes by the sayd Daniel: the of Maye anno 1575.

Whereas we conceive the secrete message you delivered unto us, from the Emperor to stand in two points: The one that he should not mislike our refusall to confirme by oath the league agreed on at the tyme of his Ambassadors beinge here, as also that it was not subscribed by our councellores handes: The other that he found is strange that we should make some scruple to require like assurance of refusing at his handes, as we have upon his request made unto us for the same granted unto him. Ffor the first you shall declare unto him that though we had well hoped that he had conceived so honorablie of us, that no other could hane drawne us to a more sinceare performance of our promise delivered in writinge signed with our hand, then the greate respect we beare to the maintenance of our princelie worde as in honor we are bounde yet the only et cheefe cause which we yeilded not to the confirmation of the same by oath grewe of the great respecte we had to haue the contents of the same league kept secrete (a thing noe lesse earnestly by him required then indyed by us it selfe most necessarelye consideringe of what importance it was towards him) what with no possibilitie could haue bene done if the same confirmation by oath should haue ben performed with that solempnitie that is usuall in that behalfe for the Leagues which we confirme by oath doe ordinarily passe our greate Seale, which cannot be done, but that the same must rune thorough the handes of soe greate a nomber of our Ministeres as in noe possibilletie they can be kepte secrete.

And as touchinge his mislikinge that the league was not signed by our councell, you may tell him that such Thinges as are signed by our selfe are never signed by our councell: ffor that it is held a kind of abasement of the state et qualletie wee houlde, to haue any joyned with us in that behalf.

Ffor the other pointe touchinge a request to be made by us unto him ffor assurance of refuge in case of necessitie you shall declare unto him that if our subiectes should never soe litle conwave that we grewe in to any doubte or suspition of any change or alteration in them towards us, as we knowe they would by concentinge to the makinge of such a request, it would encede (?) so dangerous a misliking in them towardes us as might put us in perrill of oure Estate which thing we knowe our

An. 1575. good brother in respecte of the greate good will he professeth to bere towards us woulde be lothe to drawe us unto et therefore we hope he will accept in good parte this our answere towchinge the said pointes.

(*Mus. Brit. Biblioth. Harl. 36. Plutar.* ³¹/*v A.*)

XV.

An. 1575. **Responsio quae ab Imperatore Moscoviae Danieli Silvestro data est die 29 Novembri an. 1575. Moscuae in domo Opriczninae.**

Отвѣтъ, данный Царемъ Московскимъ Даніелю Сильвестру 29 го Ноября 1575 г. въ Москвѣ, въ домѣ опричнины.

A note of Speche that themperour of Russia used unto one Danniell Silvester in his cittye Musco and house of Oprisheno the 29 of Novemb. 1575.

We cannot but againe renewe our first conseaved Unkindenes for the not Accomplishinge of our affaires when first we did pretende them for we committed the message unto the reporte of Anthoney in most seacrett sorte, none of oures beinge privie thearunto but onely one councelor ourselfe convayed him throughe our seacrett passadges, familiarlie discoursed our meaninge unto hime in such sorte that we have used the like familiaritie with none, and althoughe we used this lenite in showinge us thus favorable to our sistars for her sake yet wee knowe and are not to seeke howe to use us unto straingers and to extende unto eache accordinge to their meritte.

We havinge dismissed Anthony he departed, the springe ensuinge thear arryved from our Sistar Thomas Randolph with Embassadge unto us whose Embassadge chefly tended for the establishing of marchants and touching Glover and Ruttar with other suspected persones.

But as for our affaires wherr aboute we thought him to have bene sente, they were nothinge spoken of wheare at we marve lynge yett granted all requests thinkinge to have founde the like liberalyte towardes us for the occasion when we pretended thore proceedinges with our Sister was that we Highlye forsawe the varyable and danngerous estate of Princes and that aswell as the meanest they are subiect unto change which caused us to suspect our owne magnificence and that which nowe indead is chanced unto us for he have resyned the estate of our government which heathertoo hath bene so Royally mainteined into the handes of a strainger who is nothinge alied unto us our Lande or crowne. The occasion

whereof is the perverse and evill dealinge of our subiectes who mourmore and repine at us for gettinge loyall obedience, they practice againste our person the which to prevent we have gyvene them over unto an other prince to governe them but have reserved in our custodie all the Treasure of the lande withe sufficient Trayne and place for their and our reliefe and for these and such like occasions did we moshone thos proceedinges with our Sister and to confyrme the same we sent our messenger Andreas Samine but our purpose was prevented by practice of Traightors which interpritid our meaninge to thear pleasure and misse enformed our Sistar of us whos answere by him were so contrary to our purpose as nothing might be more. For trulye our onely pretence was to have lincked together in such firme Amite and thear in so inviolable to have consisted as nothinge shoulde empaire the same to the great proffitt of our magesties, and estates and no lesse unto oure subiectes especially of our Sistares who coulde not have devised that freedome of libertie that shoulde have bene denied them marvelinge That our Sistar and her councell considered no better on the messadge the same beinge of soe greate emportance. An. 1575.

Moreover we understand of certaine subiecte of our Sistars resident in the Towne of Lubeck in Saxony personne we suppose to be of the societie of Glover whoe use secrett conference with sartaine of our contentious subiects by letteres commonly passing betwene them concerninge us not to be allowed off And as such do passe betwixt them andours so it maye be supposed that the like is betwixt them and the evill disposed of our Sistars whome we wishe by some meanes might be gotten thence either by caulinge suche home or otherwise which to do we request our Sistar.

(*Mus. Britan. biblioth. Cotton. Nero B. VIII. p. 51. Plut. IV. D.*)

XVI.

Responsio ab Imperatore Moscoviae Danieli Silvestro data, mensis Ianuarii die 29, anno 1576.

Отвѣтъ, данный Царемъ Московскимъ Даніелю Сильвестеру въ Москвѣ 29 Генваря 1576 года. An. 1576.

A note of speache which the Emperour of Rousia used unto me Daniell Silvester in his Towne of Muscovia the 29 of Ianuary 1576.

We have pondered uppon the messadge which thou brougtheste unto us and finde the same as uneffectuall as the others before this and in nothinge agreeable to our purpose nor sufficient to accomplish so heighe affayres At which as we not a little marvell sowe Imagene the occasion therof to proceede of themforma-

An. 1583. tion of merchants practized unto by our Traightors to prevent our securitie, wherefore we certifie unto our sister by them. That neather her answeares by our messanger Daniel nor thambassadge of Anthony ne this messadge of thine that ar to our contentment. Nor importe that effecte of frendshipp that we aspect from our Sistar. Interpretinge thereby a kinde of haughtines in our sistar moved tharto by thambasinge of our selfe towardes her in that we purpose that with her which she nothinge lesse accoumpteth of.

By which occasion we ar ptended in the like league with Themperour Maximilian our holy and good brother ffor who or what prince woulde willingly or without occasion leave or forsake his dignity or land to enthrall him un ler the benivolence of a strange and unknowne prince Or who enforside to forsake his Lande and Dignite will not in that distres of adversite gently submit himselfe to the frendly pleasure of the prince or potentate by whome he is refugid. Even so by ourself that if contrary to our expectacion we should at any time be enforced out of our Empire and then succoride by England or others must in reason yealde us lyaull unto the aughtority of the protectour.

My replye.

Your Magistye muche mistiketh the answeres of the Queens Matie my M^{res} which by sundery have bene brought unto you It woulde therefore please Your Excellencye to certific unto your Sistar the occasion of your so great mislike, peradventure her Matie understanding the certainty therof may satistie your expectation therin.

His answer.

Our Mislike consisteth in the scruple answeres of our Sistar and in the doubtes and aceeptions contained in them (as herein) that she maketh daintie to requiar the like us our requeste is to have of her accordinge to the simple and plaine meaninge of our demands the coppics whereof were brought by Savine our messanger in the Italian and lattine tonnges.

More our affaires of merchantes ar proferred and made of more emportance then the affaires of ours whereupon all theire successe shoulde depende. And how ample our goodnes hathe bene and is towardes them is apparannte by the manyfoulde liberties whearwith we have graced them.

Also howe benificiall the comodities of our countries to England we perfectely understand especially in that we have permitted them to sett upp houses for the makinge of cordage which benifite is not onely profittable to the merchantes, but very commodious for the whole state of England which to all other nations is inhibited Of all the which with the rest of all their liberties they ar to be restrained if we finde no further liberalite then this from our Sistar And will Trannsporte the same trade unto the Venetianes and Germaynes from whome they receive most of thear commodities whearwith they serve us whear in wee will yett staye untill we shall here from our sistar touchinge her determination therin Eather aliberall grannte or flatt deniall for althoughe we manifested to thine aparannce to have Enthronised another in themperiall dignitie and thereunto have enthrowled both us and ours yet not so muche and not the same not so farr resined But that at our pleasure we can take the dignitie unto us againe and will yet do thear in as god shall instructe us for that the same is not confirmed unto him by order of coronation no he by assent elected but for our pleasure. Beboulde allso Seaven Provinces yet in our possession with the cepter and the rest of the stately

ornamentes apertaininge unto thempire with all the Treasures belonginge unto eache, we taulke unto them in our own languadge knowinge they perfection thearin as our owne wherefore attend the speche well which we committ to the memory. If our Sistar hadd so frendlie delte with us in the accomplishinge of thes affaires as we thought she would Trewly our whole contrie of Russia hadd bene as much at her pleasure as England is as frelie to have sent or commanded anie thinge theire as out of her owne Treasurie or wardrope ffinally the whole dominion had bene at her commandement as notwithstanding the same is unto the merchantes whoe are as free as in England to ride and goe when and whether they shall have occasion, the which to none but unto them is adhibetid. An. 1576.

But trulie our Sistar maketh to scruple to accomplishe our request which unto us seme bothe resonable and alsoe commodius for our Majesties.

To conclude we have shewed more favour then sounde frendshipp for that nothinge that since the first hath bene pretended betwext us that ar in any thinge to our expectment accomplished not onely in thes hey mattars but in all other thinges which to fornishe our wante we have sent for and allwayes served with contraries where fore we have juste occasion to repine.

So kissinge his hande and the prince his Sonnes J was dismissed.

(*ibid. p. 19–21.*)

XVII.

Copie of instructions given to Sr. Ierome Bowes. May 1583.

Инструкція, данная Іерониму Боусу въ Маѣ 1583 г. An. 1583.

Whereas our good Brother K. and great Duke of all Russia hath of late sent an Ambassadour unto us to treate with us of certeine matters touching his seruise, which require some answer from us by some especiall minister to be sent thither, we have thought good to make choise of you for the seruice as well in respect of the opinion conceiued by us of Your sufficiency to performe it to our good liking, as for the satisfaction of the said Emperor who by his said Ambassadour requested that a gentleman so qualified, as in our opinion You are, might be sent unto him.

Having therefore received this charge from

An. 1583. us, and being arrived there, our pleasure is, that after delivery of ours letters accompanied with such compliments, as in like case are requisite, You shall give him to understand, in how acceptable sort we take the sending of an Ambassadour unto us, receiving thereby great satisfaction and contentment by the report his said Ambassadour made unto us of his good estate as well of health as of peace able and happy government, which was delivered unto us in good soort, as that we can not but think ourselfes greatly honored by him in sending so grave and wise a Counsellour and Minister to us, who had not failed to performe such good offices as by his carefull travail therein it seemeth he received in charge, and were committed to his trust.

And as one part of his message was to treate with us of a league deffensive and offensive, so You shall declare unto him, that for his satisfaction therein, and to make it appeare unto him, how acceptable that motion was unto us, we have ordered unto certaine of our Counsell to confer with his said Minister thereabout, by whom he shall understand, what resolution is taken here the same being delivered unto him in writting, wherewith we hope he will rest contented, having yeelded (as one that greatly desired his satisfaction). So farr forth, as may stand with our honnor, and due consideration had of our present state.

And for that his Minister did not at first rest satisfied in some points of our said answer which we caused to be delivered to him in writting, you shall declare unto him (in case any occasion be thereunto ministred) that we thought good to referre the further enlargement of our mind therein to You, whom we have expressely charged to make such delivery of our said meaning in our said answer, as we doubt not shall remove all matter of doubt, and work that good acceptation in him of our said answer as we desire.

And therefore you shall declare unto him first that whereas his said minister required of us, that the treaty might be sett downe in the same forme that he delivered it unto us, and our answer accordingly to each point, we thought good for the better explanation of the matter therein comprised, and that our answer might be more orderly framed, to cause it to be so distinctly sett downe in articles, as it presented to him, not doubting, but he will conceive well of our meaning therein, considering that it was done uppon no other respecte, but for the better furtherance of that he most desired, wherein after wee had yeelded our answer to such demands, as by his minister was propounded, we found it expedient to adde thereunto a request of our owne, tending to no other end, but to the confirmation of that, which he hat hallready grannted to our subjects, and we conceive he meaneth to continue rather with encrease of favour than other wise.

As for that matter of sommars contained in the first article, which his said minister some what insisted uppon, that it might be left our for such reasons as he then delivered, you shall declare unto him, that we could not assent thereunto, thinking it requisite both in Christianity, and by the law of Nations, and common reason not to profes enimity, or enter into effects of hostility against any prince or potentat, without warning first given to the party so procuring enimity, to desist from his wrong doing or cause giving of hostility, which kind of capitulating is usnall, between us, and all other princes, be they never so remote from us, as some of our confederates are in a manner as farr distant from us, as he and his Kingdomes are, and therefore You shall

praye our good brother the K. to conceive well of our meaning therein.

Touching the traffique of our subjects to all and every the hauen and hauens of Duina, and every part of the Northside thereof, which his said minister in like sort thought much to be appropriate only to the company of our Merchants trading those his dominions, and required that it might be sett at libertie for all Nations that would trade thether, in liker sort, as it is lawfull for all Nations to traffique freely into all and every our Dominions and Countryes, you shall declare unto him, that for as much as we request nothing therein, but that he hath all ready granted to the said company, in respect of the great charges they have bene at in finding out that trade, we trust he will take our said request in good part, and so consider of our subjects in that behalfe, as that their liberties may not be abbrigded, but rather receive such ratification, as the good intelligence between us requireth, and we doubt not, but our said subjects will deserve in orderly, and Merchant like carrying themselves towards him, and his subjects, as from time to time we have given them charge. And wheras our said subjects have lately complained to us of certeine greeuances, and chiefly of some new exactions laid uppon them, these three yeares last past, namely the first yeare one thousand Roubles and the last yeare 500 Roubles yearly, contrary to all priviledge in that behalf provided, and we therein moved his minister here te be a meanes to him that the said new exactions might be removed, you shall in our name pray our good brother the K. that in that behalf our subjects may be relieved, and according to his former favors bestoved uppon them, used as the subjects of so friendly a confederate, as we are, and meane to be unto him.

Having in this sort delivered our meaning unto him, uppon the Treaty of amity, you shall declare unto him, touching the secrette message and request he made unto us by this said minister for and concerning the matter of marriage how the Lady motioned is fallen into such an indisposition of health, as that there is small hope she ever will recover such strength as is requisite for the state especially considering the long and tedious voyage, she were to make, in case should uppon report of his Amb^{r} and view of her picture, have any disposition to proceede therein, and therefore our pleasure is, you use all the best persuasions you can to disswade him from that purpose, laying before him the weaknes of the Lady, when she is in best state of health, and difficulties, that are other wise like to be stood uppon by the Lady, and her friends, who can hardly be induced to be so farr separate the one from the other, whereby the greatest comfort of them that are neere of blood, are cutt of, that, unlesse their good wills and consent might be procured (which is a matter very doubtfull, the match could not in any sort be brought to passe, considering that in those cases, as over the rest of our subjects, so especially over the noble houses and families, we have no further authority than by way of perswasions to induce them to like of such matches as are tendred them, and by good apparante reasons maie tend to their advancement. An. 1583.

And for the other motion delivered us in like secrett manner (by the interpretor, as heretefore it hath bene by some of our owne ministers sent unto him, uppon occasion as those times offred touching his selfe repair hether into our dominions, you shall declare unto him, that as occasion shalbe ministred to him, and he so shall thinke good, he shalbe as welcome to us, as any Prince confederate what-

An. 1583. soever, and receive ut our hands the best offices, our small meanes can yeeld him, so deare he is unto us, and so willing we are to gratefy him in any thing, that maie lye in us.

Further our pleasure is that at some fitt and convenient time you sound the said King our good brother, in what disposition he standeth towards the K. of Sweden, and whether he could not be content, that by way of mediation of some Prince affected to them both, there might be some peace or truce concluded between them, whereunto in case you should find him inclined, then shall you use towards him such reasons as may best serve to induce him to assent either to the one, or to the other, offring in our behalfe anie mediation, we can any way performe therein. And to the end this our intent may be accompanied with effects, we thinke it meete you should let him understand, that we have given you charge (if he shall so allow thereof) to let the K. of Sweden understand so much of his disposition, and to perswade him to send some Ambassador into Russia, during your Abode there, to the end you maye doe some good ofices in removing such difficulties, as maye arise in the said Treaty. In which time our pleasurs is, you have regard to the time you are to make your abode there, that any such Treaty may not drawe you to stay longer in those partes, then that you may returne with the next yeares shipping In which meane time our meaning is You shall doe all the best offices you maye for the advancement of the cause afore said, otherwise to forbeare to deale in any other sort in that matter, then that Your returne may be at the liberty before mentioned, to the end our Merchants be not overburdened with charge. As for other causes of our Merchants, which is the cause of our sending you into those parts, you shall particularly deale for them with the said K., in as good sorte, as you can according to such remembrances as they shall from time to time deliver you.

Lastly our pleasure is you shall earnestly recomend to our good brother the K. the sending home of John Fensham one of his Apothecaryes, whose father being a man very aged, desireth greatly to see him before he dieth, and to leave him possession of such Lands and goods as he hath gotten for him.

An addition unto his Majesty' Instructions given unto Sr Ierome Bowes her Mgtis Amb^r^ unto the Emperor of Moscovia

19 Iunij à 1583.

Her Ma^ty^ being very carfull that some good accorde by her mediation might grow betwene the sayd Emperor and the King of Swethia and being given to understand that the sayd King having had some advantage in these late warres happened between him; and the said Emperor, is haven by the victories, that he has gotten uppon some meere termes of reputation, then otherwise he would; whereby it is to be doubted, that he would be loth to send any Ambassador to the Emperor of Moscovia unto his towne of Mosa, according unto such direction, as is contained in the instructions, signed by her Ma^te^ as a thing that he may conceive that in the opinion of the world the same would be interpreted as though he sought the peace, which might breed in the Emperor a disposition to stand uppon harder termes. Her Matie therefore hath thought meet, that you shall perswade the Emperor in case you shall find him inclinable to give eare unto her Ma^te^ motion for mediation of peace, to allowe that there may be some such place chosen uppon the confines of their dominions, subiect to some other Prince that standeth indifferent as a person neutral, where without touch of either of the honour the treaty may proceede a great deale more

aptly, then if it should be delt in either of the Kingdomes or dominions.

That in case the Emperor shall assent unto this motion, as a thing grounded uppon due respects had of either of the princes honors, then it is thought meete that you shall advertise the King of Swetia thereof. And as for such difficulties as may fall out and haug undetermined for lacke of the mediation of some person neutrall, you may offer on her Ma^te behalf, unto the said Emperor that she would be glad in case he can be content to make her an arbitrator to enterpose her mediation in qualefying the said difficulties, in case he maye be in duced on his parte to referre them over unto her. In the meane time untill the said difficulties may be by her Ma^te considered of, and her iudgement sett downe for qualification of the same, as maye stand with iustice and due regard of either of their honors, whereof if you find he shall have any liking, then is it her Ma^te pleasure, that you shall advertise the said K. thereof, and to learne from him whether he can yeeld thereunto. And so both their assents being given unto the said motion, you maye perswade the said princes the one by speech, the other by letters to be content, to yeeld to an abstinence of armes for so long time, as it is likely. (The difficulties of the passage duely considered) that she may returne her opinion in that behalfe.

And in case you shall be pressed to resorte to the said place where the treaty shalbe dealt in with the mutuall assent of both princes you shall in that case for your excuse declare unto the Emperor, that for as much as you have received no direction so to do, you can not without offence of her Ma^te and your owne particular assent thereunto. An. 1583.

On the other side if the Emperor not yeeld to have a treaty in some neutrall place, but shall insist to have the same dealt in within his owne dominions, then shall you advertise the K. of Swetia of your proceeding with the said Emperor both in the one degree, and in the other, letting him understand, haw carefull her Ma^te was for the regard that she had to his honor to have procured, that the said treaty might have passed in a neutrall place. And yet notwithstanding that here Highness is of that opinion, that princes the avoyding of the efusion of Christian blood, and other inconveniences that depend uppon the continuance of warres, the K. should not in so important a cause insist uppon ceremonies, of place and time, and such like circumstances, but rather have regard to the matter, weighing withall that in respect of the great riches that the Emperor of Muscovia hath, and the number of Marshall men both horsemen and footemen, in which he is not inferior to any Prince in these parts of the world, he ought to be moved in, to thinke that a deere disadvantagable peace is more worth than an advantagable and victorious warre, all things duely considered.

(*Mus. Brita. bib. Cotton. Nero B. VII. p. 51. Plut. IV. D.*)

XVIII.

An. 1585. **Elisabethae Angliae Reginae ad Theodorum Ioannidem Czarum litterae de commercio atque amicitia utriusque civitatum prosequendis. Anno MDLXXXV.**

Елисаветы Королевы Английской грамота къ Царю Θеодору Іоанновичу 1585 года о продолженіи дружественныхъ и торговыхъ сношеній между обоюдными державами.

Elisabeta Dei gratia Angliae, Franciae et Hiberniae Regina, Fidei Defensatrix etc. Serenissimo et Potentissimo Principi ac Domino Theodoro Ivanovech Imperatori totius Russiae, magno Duci Volodomeriae, Moscoviae, Novogorodiae, Imperatori Cassantiae et Astracantiae, Domino Plescoviae, Magno Duci Sinolevae, Tueriae, Permiae, Vatiae, Ugoriae, Bolgariae, etc. Duci, et magno Domino Nouogorodiae inferiorum regionum, Cernigoviae, Rezantiae, Polosciae, Rostoviae, Iaroslaviae, Albi Lacus, Oudorsnae, Obdorsciae, Condintiae Regionumque Siverniae. Dominatori in Sibertia atque Livonia. Denique totius Septentrionis magno mandatori etc. Fratri et amico nostro charissimo Salutem in Domino et Deo nostro Iesu Christo, et rerum prosperarum successus fortunatus.

Serenissime et Florentissime Princeps, Frater et amice charissime. Quanto dolore ex obitu Sere[mi] Principis Ioannis Basiliwiz magni Russiae Regis optimae memoriae Patris vestrae affectae sumus, facile omnibus notum esse potest, qui intueri velint, quam vetus inter nos amicitiae necessitudo intercesserit, quae primum Fratris nostri Edouardi temporibus incepta, deinde Sororis nostrae Mariae dominatu continuata, postremo toto nostro regno ad extremum usque ejus vitae diem sancte custodita, et inviolata permansit. Ab eo enim tempore quo nostri omnium gentium primi in Russiam per mare iter aperuerunt, Anglos omnes prae ceteris nationibus praecipua humanitate complexus est, eisque privilegia multa indulsit, quibus illi allecti omnis generis mercimonia libentissime quotannis in illas regiones nauibus importarunt. Tali igitur tantoque subditorum nostrorum fautore nos orbatos esse vero animi sensu non dolere non potuimus. Sed hunc dolorem non mediocriter leuat, quod tanto patri talem filium successisse, ex literis vestris per interpretem vestrum Reginaldum Beckman ad nos missis comperimus, qui se non magis regni, quam amicitiae paternae haeredem profitetur: quemque regia auctoritate, iuste et legitime uti velle non dubitamus, denique quem paterna vestigia in omnibus benevolentiae, et amoris erga nos officiis sequi videmus, et subditos nostros in ditionibus vestris negotiantes prae caeteris nationibus benigne fovere velle. Hanc vestram (charissime frater) amicitiam pro eo ac debemus plurimi facimus: nosque vicissim Sororio in Serenitatem vestram animo affectas esse verissime profitemur.

Ideoque non leviter etiam hoc tempore augimur, quod Hieronymus Bowes Eques Legatus noster quem ex magno Aulicorum numero ad hoc munus subeundum potissimum delegimus, in legatione peragenda nulla ex parte vobis, uti ex literis intelligimus satisfecerit. Cum enim in manda-

An. 1585.

tis nostris exequendis hic in Anglia se caute et prudenter semper, et summa cum laude gesserit, non idem etiam apud magnum principem patrem vestrum Serenitatemque vestram fratrem nobis charissimum, cum vobis fecisse videri miramur, et dolemus. Fiere certe potest, eum quorumdam patris vestri Consiliariorum ac ministrorum obtrectatione et contrariis studiis tum etiam obiectis ab iis eius negotiationi impedimentis, iracundia provectum non satis memorem factum esse officii. Nos enim eum hominem hic prudentem et rebus gerendis sagacem cognovimus: qui si vel morum, vel consuetudinis vestrae ingnoratione, vel interpretis vicio, seu nonnullorum in se injuriis, vel alio quovis defectu, aliter quam vobis decere visum est se gesserit, non id amicitiae nostrae cursum impedire, aut retardare debet.

In eo enim amicitiae, et fraternitatis cursu uti Serenitatem vestram fratrem nostrum charissimum continenter persistere velle ex amicissimis, et fraternis vestris literis cognovimus, ita nos perpetuo eandem amicitiam omnibus officiis sancte, et inviolate colere decrevimus. Idque eadem prorsus ratione, qua cum beatae memoriae magno rege patre vestro amicitiae foedus inivimus. Cujus foederis forma (ne in literis hiis scribendis longiores simus) ex tractatus articulis cum foelicis memoriae magno rege patre vestro paulo ante obitum conclusis, facile apparere poterit. Huius certe tractatus vigore prudentissimus princeps optime novit, se adversus vicinos inimicos principes cum aliis multis adiumentis tum omni apparatu bellico multo fore munitiorem.

Quod igitur Serenitas Vestra in literis postulat, ut sui subditi in nostris regnis et ditionibus mercaturam libere sine ullo impedimento exerceant, quamquam id privilegiis a praedecessoribus nostris Angliae regibus huic mercatorum societati ad eorum industriam in novis regionibus perquirendis exacuendam concessis contrarium est, tamen ut quantopere vobis gratificari cupiam Serenitas Vestra intelligat, ut omnes vestri mercatores qui naturales vobis sunt subditi, omnia mercimonia in regna nostra invehant, et exportent, quae a cujuscunque principis arctissimo nobis foedere conjuncti subditis importari vel exportari iure possint, ne tamen illi interim aliorum bona nominibus suis colorent, nec aliis ministris utantur, quam qui vestri naturales sunt subditi.

Vicissim vero nos a Serenitate Vestra petimus, ut quae privilegia magnus Princeps foelicis memoriae pater vester, paulo ante obitum nostrorum mercatorum societati per Hieronimum Bowes Equitem legatum nostrum paratus erat concedere quaeque tractatu habito in scriptum reducta ni mors praepropera intervenisset amplissime confirmata fuissent, ea Serenitas Vestra nostris indulgere velit: qui cum maximis impensis, et multorum etiam profusa vita, primi omnium mortalium in Russiam navigando inter apparuerunt, omnisque generis mercimonia in vestras regiones invexerint: ex quo commercio, absque dubio magna hucusque damna contraxerunt, aequum est ut quibus solis huius commercii initium debetur, ii etiam soli quod eorum laboribus partum est potiantur, et prae ceteris nationibus a Serenitate Vestra aestimentur, ac in praecio habeantur. Cuius etiam meriti respectu Serenitatem Vestram itidem rogamus, ne quenquam nostrorum Anglorum nise quem illa societas approbavit, aut quem nos literis nostris commendemus, in vestris ditionibus mercaturam exercere, vel habitare permittat, ut haec societas quae hanc navigationem primum incepit ad commercia istic exercenda alacrius incitetur. Quae sane si hiis uti par est privilegiis potiatur omnia cuiusque generis mercimonia quae vestris vel omnium subditorum vestrorum quorum-

An. 1585. cunque usibus necessaria erunt abundanter perpetuo suppeditabit. Huius igitur societatis Agentem Robertum Peacock Serenitati Vestrae de meliori nota commendamus: qui ut vobis in omnibus inservire studebit, ita ut eundem regali vestro fauore amplectemini summopere rogamus.

Nos certe Serenitati Vestrae fratri nostro charissimo in singulis gratificari plane cupimus, et ad omnia benevolentiae et amicitiae officia, fideliter, et sororio animo praestanda, legatosque vel nuncios si opus fuerit invicem mittendos, erimus semper paratissimae: uti etiam amplius per Reginaldum Beckman interpretem quem una cum navibus nostris in Russiam remittimus Serenitas Vestra poterit intelligere. Ita Deum Opt. Max. caeli et terrae conditorem precamur, ut Serenitatem Vestram in multos annos incolumem et florentem servet. Dat. Anno Servatoris nostri Iesu Christi 1585. Regni vero nostri XXVII°

Regalis Vestrae Serenitatis amicissima
Soror.

(*Mus. Brit. biblio. Cotton. Nero B. XI. p. 51. Plut. IV. D. 374.*)

XIX.

An. 1585 — 1589. **Hieronymi Horsaei relatio de privilegiis a Czaro Theodoro Ioannida ejusque regente Boriso Theodorida datis mercatoribus Anglicis. An. 1585 — 1589.**

Донесеніе Англинскаго посланника Іеронима Горзея двору своему о выголахъ дарованныхъ Царемъ Өеодоромъ Іоанновичемъ и правителемъ Борисомъ Өеодоровичемъ Англинскимъ купцамъ съ 1585 по 1589.

A discourse of the second et third Imployment of me Ierrom Horseye Esquire nowe knight sent from Her Matie to the Emperor of Russia in An. 1585 et 1589.

In the yeare 1585 I was sent over lande unto the Queenes most excelente Matie from the Emperor of Russia Theodor Euanowich et from the Prince his Protector Boris Fedorowich governor of the said Empyire, to intreate hir highnes for a contynuall peace amitye et frenshipe, they beinge then newlye come the one to his crowne theother to his governement with princely protestation et promis that they wold seeke by all meanes to deserve et preserve the same aswell by good usinye et shewinge large favore unto hir Matie Subiectes et marchantes trading into thos kingdomes as also by any other good meanes that it should please hir Highnes to geve occasion for tryall thearof etc. For confirmation et Tryall whearof the said Emperor et Prince had made choyse of one of hir Matie owne Subiectes unto whom as a man

An. 1585 — 1589.

esteemed et greatly favored of them bothe, they had comytted the faithefull delyverye of this their said message et Letters the which message et Letteres it pleased hir moste Excelente Matie to embrace et after gratyous exceptation gevene thear unto it then pleased hir Highnes in lyke soarte to remyte et returne mee hir Maties Servante, furnished with the lyke princely Congratulations letteres etc. wherwithe I departed well attended in the fyne of Aprille et arryved at the Emperores courte in Musco aboute the fyne of June followinge wheare I was honorablye receaved af the Emperore et nolese joyfully welcomede of the Prince Boris Fedorowich after I had delyverede hir Maties letteres et princely salutations which was most acceptable to them bothe feasted et graced with a hondred dishes of dreste meutes in syluere sent me to my lodginge by a Duke with a hondred mene with diveres vesselles of wine et other their drinkes presented et gratefyed with a faire imbroad rede pavillione or Tente princely garmentes a goodly fair gennete horse with sadle et furneture et two thousande pounds in money, I was willed to sett doune in writinge whatt I desyred, whearin that noble prince shewed his great Love spessyall favor et direction privatly as shall appeare.

1. Ffirste thear was remitted 500 ff which the Companye did reste owinge unto the Emperore of the formore years costomes.

2. Then was thear remytted 350 ff which their Agente hat geuene his word to paye towardes the buldynge of the newe walle about Musco.

3. The Company were also released of 500 ff they were condempned to pay for so muche taken upp of the Emperores Offyceres in Yeraslaw, by a Lewde ffactore of theires one Anthony marsh who became a bankeroute.

4. A cheefe factore of the Company John Chaple beinge in the Kinges displeasure was pardoned et released and on thowsand markes in money repayd the Company out of the Emperores Treasury.

5. A desperate debte owinge by the Chancelore Shalkan many yeares of 370 ff was violentely puneshed from him et payd the Companye.

6. An other desperate debte of 460 ff which certene offyceres had taken in the Emperores name owinge many yeares, was nowe payd to the companye out of the Emperores Tresorye.

7. Thear was one Yorse vislough that ought the company 350 ff many yeares subordined by Shalkan was nowe enforced by puneshemente to paye the same to the Company.

8. The Companye was freed of dyveres rentes due unto the Kynge for their howses at Valogde et Colmogor.

9. Whearas the Company weare grevosly abused by the Emperores offyceres et debared of Iustyce in many Townes whear they traded proclemation was sente by a gentlman of credit thoroughe out the wholl Kyngdome, for their better usage.

10. All Interloperes et straglinge englishemene lyvinge in that contrey weare gathered to gather et appoynted to be transported.

11. The Company weare freed of a bone a Thousand poundes due unto the Emperore for his customes this yeare.

12. Thear was lent unto the Company by the prince Barris out of the Emperores Tresory fyve Thousand pound in money franke et free as longe as they would use it.

13. Lastely theare was geuene et grannted unto the sayd Company by the Emperore for hir Maties sake et for confirmation of the affoarsaid League et Amytye so concluded uppon a most ample et free prevelege et of great con—

An. 1585 — 1589. sequence evene as large as the prince et I coulde devise, to trade et trafícke in all places of his domynyones without payeng any Costome what soevere obtained not without many conflictes with the chancelore Shalkan who havinge the penuynge thearof used diveres connynge et conecte obstacles to abridge the largnes of the same under pretence of good servis to the crowne farther in the tyme when I did negotyate theare by Reason of the famyllyere acces I had unto the prince in all places et at all howeres, thorowe the spessyall lyke et favor he carryed towardes me many yeares togethere I did imploy my creddit with him in this mannor I obtayned grace for many in displeasure, freedom for captyves et prisoneres pardone for offenderes mercy et lyffe for many condemned, Release of Imposytyones et taxationes layde uppone Monasteryes Townes et contreys, for Soulgyeres horses furneture et moneye procuringe et preservinge their prevelyges et charteres. In Suma in all my Reasonable Requestes I could not be moare redy to intreate then the prince was willinge to grannte, this negotiation beinge ende et tyme came for my departure havinge received the Emperores letteres riche et princely presents to hir Matie, my dispache was annswerable to my intertaynmente both from the Emperore the prince et all other his dukes et Nobyllyty with as muche grace et honore as ever any Ambassadore had the mannor whearof appearethe in a shorte discourse anexed to the Emperores coronation et therefore omyte the recitall thearof in this place.

When after I arryved at the Courte then at Richemonde it pleased hir most Exelent Matie to geve hir most gratious allowance to the accompt I then yelded uppe of this my Imploymente et the lyke royalle acceptance unto the preveledges et princely presentes then delivered unto his Matie which preveledges it pleased hir Highnes selfe to gratefy the famos Company of Marchantes hir good subiectes with all that Trade thos partes which hir princelye charge et caviate for their wise orderynge well governinge et preservinge of the same beinge of so greate a consequence as it was et to yelde bountyfull gratefycation unto me for my paynes et travill thearinn.

и пр. и пр. вся эта реляція состоитъ изъ 24 стр. изъ которыхъ я за недостаткомъ времени списалъ только первыя четыре. Реляція сія весьма любопытна. (*A. T.*)

(Mus. Brit. Bibl. Cotton Nero B. XI. pag. 51 plut. IV.)

XX.

Lord Burleigh ad Borisum Theodoridam Godunovium literae, quibuscum Ioannes Merick legatus propter commercium mittitur, et de injuriis mercatoribus Anglicis in Archangelsk illatis queritur. Anni 1592. Mense Maio.

Письмо Лорда Борлея (Burleigh) къ правителю Борису Феодоровичу Годунову, при чемъ посылается новый Агентъ по дѣламъ торговли Джонъ Мерикъ, и приносятся жалобы на принятыя противу Англинскихъ купцовъ въ Архангельскѣ мѣры, въ Маіѣ 1592 г. An. 1592.

To the Right Honorable my very good Lord the Lord Boris Fedorovich Mr of the Horse to the great and mightie Emperor of all Russia, his Highness Lieutenant of Casan and Astracan Wm Cecyll L. Burghly Knight of the most noble order of the Garter, and L. High Thr̃er of England sendeth greating.

Right Honorable my very good Lord her Mate having sent a message over land this last winter, with letters to the Emperors Highnes, and also to your L. in answer of the letters directed unto her Matie from the Emperors Matie And having therim at large answered, and expressed all things which either required answer, or concerned the league and entercourse (since which time there hath bene no newe occasion ministred, that might require any expresse messenger between them). Now her Highnes resolving to send over a newe Agent, to direct the trafficque of her Merchants, and having chosen for that imployment one John Merick, a man well knowen to your L. and well acquainted with the order of the Country, hath required me to commende the man to your L. Ho: favor to be received into the charge and place of the late Agent Christopher Holmes, whom she is desirous to have dismissed, and returned home in the ships with your L. Honorable favour, and consent, uppon whose returne her Highnes may be enformed of the good and princely estate of her noble and loving brother the Emperour, and of her welbeloved sister that vertuous and famous Empresse his Wife, and also of the honorable state of your good L. her loving and deare Cousin, and lastly of all things, which doe concerne the entercourse reduced as she hopeth to a quiet and peaceable course and order by your L. Honorable meanes.

Thus Right Honorable my very good L. having performed her Mate commandement given me in speciall charge, I doe humbly and briefly recommende to your L. most ho: memorie and consideration, the two pointes of my last letters sent by the said Messenger to your L. which were these, vz, first that our Merchants found themselves greeved, that at their last arrivall at the port of S. Michael Arcangel their goods were taken by the Emperors officers for his Highnes service at such rates, as the said officers were disposed to sett uppon them, so farr under the valew, that the Merchants could not assent, to accepte of those prises, which being denied, they were restrained by the said officers of all further trafficque for the space of three weekes, by which mea-

An. 1592. nes they were compelled to yeeld to their demande how unwillingly soever. The other was that the said Merchants were driven to pay to the said officers custome for all such Russe money, as they brought downe from the Musko to the sea side to imploy there at the Mart, within the Emperors owne Lande, which seemeth strange to me, considering that the same money is brought but from one place of the Country to an other, and there imployed in the Emperors Countrie, with out any transport over of the same out of the country. In both which I humbly pray your L. in the behalfe of the said Merchants, to take such honorable order, as may stand with the liberality of the Emperors priviledge, and the freedome of the entercourse, which should be restrained neither to times, nor conditions, but to be free and absolute. And so doe humbly take my leave of yoor good L. from her Ma^te^ Royall mannor of Ireene which this daye of Maye 1592.

(Muse. Britan. biblio. Cottoni. Nero. B. VIII. p. 51. Plut. IV. D.)

XXI.

An. 1593. **Borisi Theodoridae Godunovii ad Angliae Reginam litterae quibus nuncium de nata Theodosia filia Imperatoris Theodori Ioannidae mittit.**

Письмо Бориса Θеодоровича Годунова къ Королевѣ Англинской, въ которомъ онъ извѣщаетъ ее о рожденіи Царевны Θеодосіи, дочери Царя Θеодора Іоанновича.

To the Queenes moste excellente Matie from the Lorde Boris Ffedorowich 1593.

By the grace of God, great Lorde and great Duke Theodor Iwanowich governor of Russia Volodemour Musco Novagorod Kinge of Kasan and Astrakan Lorde of Vopsko and great Duke of Smolenskie Atver Ughorie Perme Visteske Bulgarie and other regions Lorde et great Duke of Novagorod in the Lowe countrie of Chernigho of Razan Poltoskie Rostove Yoroslave Bealoozero and of Lifeland of Udorske Obdorskie Condenskie and all the countrie of Siberie and commander of all the North parte and Lorde over the countrie of Iverskie and Kinge of Grusinskie and of the countrie of Kabardinske Cherkaskie and Duke of Igorskie Lorde and ruler of manie countries more. Most resplendent Queene Elizabeth of England Ffrance et Ireland his princely Matie servant Lorde and Master of his horse a highe Steward of his house and president of the territories of Kasan a Astrakan *Borris Ffedorowich Godennove* unto your most excellent Matie great Ladie Queene Elizabeth my humble commendations: It hath pleased your Matie to write unto me your gratious and princely letter by your servannt *Tho-*

mas Lynde which lettre I received with all humblenes duringe the time of the aboade of your messenger Thomas Lynde heere in the Moskow, it pleased god of his mercifulnes and our Ladie the Mother of god and holy Saintes by the praiers of our Lorde and Kinge Theodore Ivanovich over all Russia governour the right beleever a Lover of Christe to sende our Queene and gratious Ladie Eriny a princis to the great ioie and comforte of our kingdome which princes named ffeodosia, wherfore we give all honour and glorie to the Almighty god unspeakable whore guiftes have been manifold with mercie unto us, for which all we Christians laude a praise god. After all this your servant was occasioned to stey untill the comeinge of your Marchantes from the Sea Porte. Wheras you Highenes wrote to me in your letter most lovinglie and frendlie, touchinge the letters which you have received from your loving brother, our Lorde and Master by your Embassadour wherin you perceive sufficientlie my good meaneinge in travaileing for the continuannce of amytie and frendship betwixt you mighty greate princes, in the which I will contineweme myne endeavour. Also your merchanntes I have taken into my protection for te defend them for the love I beare unto your Matie and as heretofore I have done that willingly and with great care of their good: soe I meane to continewe soe far as god will give me leave. To the end that brotherly love maie be holden betweene you princes without disturbance. As An. 1593. I have been to your Marchantes in times past soe now by the permission and commandement of our Lorde and Master I wilbe their defendour in all cawses, and will cause all our aucthorized people to favour them and to defend them, and to give the free libertie to buy and sell at their pleasure. The marchantes doe not certifie your princely Matie of all our frendship and favour shewed unto them from time to time. And wheras your Matie hath nowe written to our Lorde and Master for the debtes which your marchantes ought to have of William *Trumball* late deceassed, I havinge perused your Matie letter wherby I am required to be a meanes for the recovery and obteineinge their said debtes I have moved thot to our Lord et Kinge his Matie that order maie be given therin, and that his kinseman Reignold Ritchin with three persones more maie be sent over togeather which the said Trumball his stuffe et other thinges as billes, books and writinges all which shall be delivered to your Marchants Agent and his fellows. And in monie 600 Roubles of the said Trumballs. And for your Marchants I will have a great care over them, and protect them wherby the shall suffer no damage in their trade and all kind of traffique in marchandize shalbe at their libertie. Written in our Lord and Kinges Matie Royall citie of Mosco in the year from the begining of the world 7101 in the moneth of Januarye.

(*ibid. p. 19–21.*)

XXII.

An. 1600. Instructio Richardo Lee Legato Anglico data, anno MDC. mense Iunio.

Инструкція Англинскому посланнику Сиру Ричарду Ли (Lee) въ Іюнѣ 1600 г.

Instruction for S[r] Richard Lee Knight, unt to the Emperor of Russia.

Having delivered unto You a commission to negotiate with the Emperor of Moscovie our brother, and given you credit by our letters beside for any thing we can say to him. We have thought good for your further direction and carriage there, to deliver you your instruction.

First in all your carriage to be carefull of preservation of the honor and dignity of our person whom you shall there represent, as well in your speeches, presentation of our letters, as in all other circumstance, as far as it standeth with the customs of those countries, wher you are noe stranger.

Next to use all meanes you can to obtaine the trade of our merchants and to procure them all conditions for safety and profit which you can wherein altthough we will deliver you some argument to justifie ourselves against false imputations and slanders (which might be a cause to alienate the hart of that prince from us, and so make himself apt to favour our subiects) yet for such things as belong properly to the nature of the traffick which is established : we well referr you to such information and direction as you shall receave from the company for whom you ar imployd. Among other imputations, which heretofore have been cast furth in those parts, the proceedings of our Agent at Constantinople hath been much spoken of; wherein as formerly directions was geven to Cherry howe he should answere, so you may if occasion be offred, maintaine the same to be true, as followeth. First, for his going along with the Turkish Armie into Hungarie, he was forced therto by the grand Seignior's commandement, and it was meerely without our knowledg and liking: And yet as sone as wee heard of it, we reprooved him sharply for the same neither did his going proove any waies to the detriment of Christendom, as appeared by the fruits of it, in proowing the libertie of so many pore captives Besides that during his continuance at Constantinople he did sondry good offices to the Empire, as in procuring the libertie, and sending back freely some of the servants of the Emperors Ambassador that had bin long detained there as prisoners, for which he receaved great thanks from the Emperor's Court, and from time to time emploied his endeavours, both there, and in other parts of the Turckish territories, for the freeing of many distressed Christians, whereof yerely he procured the libertie of many But besides this allegation, there was pretended for some particular toollerable prooffe, that we assisted the Turk with sondrie peeres of great ordinance graven and marked with our Armes of England: A matter so utterly falsy and untruly imagined, as that there was none ordinance, great nor smalle, sould nor send into

Turckie, for the Turck or for any other that might serve the Turke, or that even ther entred into our breast the least intent to aide the Turke against Christendome ether directlie or indirecty; being a professed christian prince, as we will answer unto allmightie god: But contrarywise that we have oftentimes imployed our Ambassadors and servants (to our no smale charge) to cease the warres betwixt the Turk and sondrie christian princes: whereof we have receaved publick and large thanks even from the Emperor himself, when our Agent at Constantinople interposed himself for the finishing of the warres betwixt him and the Turke by way of treatie; which, though it tooke no effect at that time, yet did the Emperor acknowledg greate obligation to us for it.

But nowe according to the nature of those princes with whom bruits and reports doe take great impressions, we perceave we have bin taxed likewise for dealing against Duke Charles of Sweden, and for assisting the Kinge of Poland: wherin as you may boldly say that no prince hath better cause to be well affected to that house, than we have: soe in this false report, we would aske noe other Iudge, then Duke Charles himself, who knowes full well, when we sent our Ambassador to the King of Poland, that we were in noe such termes of strict frendshipp, but had geven him commission to expostulate iniuries offered by ty Polonian, and to declare our meaning to dissolve the amitie, if we should be no better used. Ffor an argument therof, none could be better entreated (as the time then stood) by the Duke Charles, then our Embassador was at the time, when it was suggested, that we should be thus in practice against Sweden. Wherin you may boldly affirme unto him that we doe excedingly please ourselves to heare of the straight alliance betwene them twoe and doe therof wish all good continuance, (of this matter you shall be further instructed by a relation under the hand of him whom we sent for that purpose.) An. 1600.

But nowe to come to that which we conceave to be the true cause of this false report: we thincke it growes from some newe ffrendship towards, which growes by meanes of a match intended betwene the Muscovites daughter, and the Emperor's brother: wherof as we would have you enform yourself as well as you can, so, if you shall finde anie underhand practice, by their Ministers to hindere our merchante quiet entercourse, you shall then plainlie lai before him, that we cannot Imagine, that a prince of his Judgement, who so well assisted the former Kinge, when he was in qualitie of a subiect, with prudent advice and counseill, wherby his state daily flourished, will not nowe aswell consider, that the amitie with England, and the resort of our subiects, must needes by of greater proffitt to him, then ought he can receave from the Emperor's subiects who bring him at second hand those things which they receave from us, so as therby their sale must needes be the dearer. But if you doe ffinde that things be farr gone betwene them, you may then fall into this argument, that wise princes may have manie ffreindes, and therefore you may say, then longer then the Emperor or his shall seke to supplant our subiects we have not any desire to interrupt their ffrendshipp but wish him as many more ffreindes as may be good for his estate.

Concerning the matter of peace with Spaine, if they be inquisitive of that, you may say, that true it is, that we have had a longe and bitter warr with him, beegoon by himself, by manie uniust iniuries offered: In all which warres it hath pleased god, soe to blesse us as to geve us many victories over him, without over receaving any losse by him or dishonor:

An. 1600. Neverthelesse in respect that we have allwaies avoided to be the authors of these warres, seeking nothing but the due preservation of our honor and estate, with defence of our allies and confederates from uniust oppressions: Wee have now bin contented, npon the motion of the French Kinge, first in the life of the olde Kinge of Spaine, and since at the mediation of the Cardinall Andrea of Austria, to be willinge to come to any termes of reconciliation, so as the conditions might be honorable that should be propounded: for which purpose wee have accordingly sent our commissioners to meete theirs in the Kingdome of France, as a Neutrall place: whereof you may say, all though you can make no Judgment what shalbe the successe, yet you may rather encline in your opinion, to the expectation of a good Jssue, then the contrarie.

Minute from her Ma[tie] to the Emperor of Moscovie. Septemb. 17. 1601.

Right Highe etc. As those kinde offices which we have longe since receaved from you during the Raigne of the late Emperor your predecessor (in all things tending to the conservation of mutuall amitie and intercourse,) did geeve us then verie good cause to esteme ourselves beholding to you, and still to entertaine a minde of requitall when soever occasion should fall out: Soe the reportes which were daitie brought unto us of your great affection towards us, and the princelie ffavours and immunities granted to our subiects since your attaininge the towne (both which the eminencie of soe high an Estate doth shewe with greater note, then could have bin expressed in an inferior condition) have wrought in us soe great a desire to make it manifest to you how much wee did both esteme your person and affect the continuance of your ffrendshipp) as wee made choise of one of our confident servants S[r] Richard Lea or Knight (who since his retorne hath in ample maner described your favorable and princely usage of him for our sake) to deliver the same particularly unto you, and in more lively maner then by any letteres coulde have been represented. To him (amonge many other speaches concerning our hartie and sincere good will towardes you) we did declare: that where we had understood, that meanes was made unto you by divers princes (and especicially by some of the house of Austria) for some marriadge to be made with some of their housse, we wished that we had bin provided of some one, in all respects meete to be offered to you, for knitting up of soe strait a coniunction, not only bicause such alliance of bloodd amonge princes in the perfectest union wherin mindes affecting each other can bee Joined: but also bicause wee should be sorie (if we coulde have otherwise remedied it) that a person soe deare to you (as a childe to a parent) shoulde be planted into a stocke noe better affected to us, wherby some greater part of your love (then we would willingly spare) might be in danger to be transported ellswhere hereof we did comand our Embassador to speake unto you, as an argument of the stronge and powrefull motives of our good will daily increasing towardes you, wee being persuaded that there mought have been a convenient marriage betwene the prince your sone and one of the daughters and heires of our Cosen the Earle of Darbie being of our blood royal, and of greater possessions then any subject within our Realme, But havinge nowe to our great grief understood upon Inquirie, that your sonne is not above 13 yeares of age, which is almost 5 yeares under that Ladies age. And perceaving nowe by your kinde letters, that you are pleased to expresse so much of your good will towardes us in that behaulf, as you doe suspend

from any further proceading, and doe insist in earnest maner to heare whether we have any such person as may be ffitt to be matched with your sonne or daughter) disclosinge therin, besides all former tokens, a greater testimonie of your affection towardes us then any other can bee; We have thought it our part by this lettere to lett you knowe howe the case standeth, and to assure you, that if we had any one of our blood (nay of our owne bodie) answerable to your expectation, that wee would thinck ourself both honored and strengthned by such a matrimony not only in regard of yourself, from whom the Princes is descended, but in respect of the great towardlinesse which we doe understand to bee in him. Seeing therefore it hath pleased allmightie god (who holdeth the hartes of all Kinges in his hand) soe to dispose our minde, as it could never geve way to those affections which might have been the meanes to raise an Jssue of our owne person. (A matter wherof we have no cause for our owne minde to be sorie, but only bicause we perceave howe infinitely our people woulde have bin comforted to be assured to have bin left to noe others Rule, then suche as shoulde be derived from ourselves, to whom the accompt (in comparison of any other) all subiection and obedience to be ffreedome and faelicitie wee thinck it also our part (after infinite thankes retorned for your princely offer, which is, and shall bee for ever engraven in our harte) to holde you noe longer in expectation, but according to your request in your lettre, to retorne this our speedie answere, which we wish could present to you (as sensibly as we feele it) the grief we have because the earnest desires in both of us, of such a union, could not take place, And with all to send you our hartie and earnest wisshes, that whensoever it shall fortune them to be bestowed, it may be with as much contentment to you, and happinesse to themselves as wee could desire to our owne harte, in a matter of such nature and consequence. And though wee will not bee curious to interpose our Judgment, upon any consideration meete for you to have in your childrens matches, knowing your owne wisdome to be so great as it is in all thinges: Yet we cannot forbeare to say thus mutch openly and plainlie, upon confidence only of the constant amitie betwene us, that having respect aswell to your owne comforte, as to our desire to enioy your Amitie in full perfection, without any maner of alteration: Wee are sorie to thinke that if this shall goe forward it shalbe donne to those whoe doe rather seeke you for their owne particular good and advantage, then for any inward affection or true desire they have to make a solide and lasting ffreindshipp with you: Of all whose proceadinges, (in thinges of like nature and other) seeing we have had so good experience, Wee cannot forbeare to tell you our trewe Judgment of their disposition (from whom in requitall of our reall and sincere proceadinges towardes them in times of the greatest neede and perill, and for which wee have extant the testimonie of thankes under their owne hands) wee have for our owne part receved no other measure from some of the greatest of them, but continuall practice for encreasing their owne ambition to disturbe the longe continued peace and quietnes of our Estate and Kingdomes, in which god hath soe protected us (notwith standing all their malice) as it hath pleased him to give us in all Incounters, continuall victories by Sea and Land, to whose mightie and blessed power and providenee, We doe comend You. etc. An. 1601.

(Mus. Brit. bibl. Cotton. Nero B. VIII. p. 51. Plut. IV. D.)

XXIII.

An 1605. Litterae passus a Pseudodemetrio datae Oliverio Lisit mercatori Anglico e Russia in Angliam proficiscendo et quaedam negotia tractando. MDCV. Mensis Decembris die XXVIII.

Пропускная грамота, данная Лжедимитріемъ Англискому купцу Оливіеру Лизиту для поѣздки изъ Россіи въ Англію съ нѣкоторыми порученіями. Отъ 28 Декабря 1605 г.

Nos Serenissimus ac Inuictissimus Monarcha, Demetrius Ioannis Dei gratia Imperator, et Magnus Dux totius Russiae, atque universorum Tartariae Regnorum, aliorumque plurimorum Dominiorum Monarchiae Moschoviticae subiectorum Dominus et REX.

Serenissimis Regibus et Principibus, amicis et vicinis nostris: nec non universis et singulis Regnis ac Dominiis eorum subiectis, praecipue vero liberis urbibus, Acium Praefectis, Vectigalium Curatoribus, viarum publicarum custodibus, Civitatum Consulibus, Scabinis, Praesidibus, ac locumtenentibus, atque in universum omnibus, cujuscunque conditionis, tam dignitates et officia gerentibus, quam Privatis hominibus. Salutem et benevolentiam Nostram, honestus Olurer Lisit, unus ex Collegio Mercatorum Anglorum, qui a multis annis libere mercaturam per Imperium nostrum exercent, confectis rebus suis missus a Nobis certorum negotiorum causa, in Angliam redit. Quem quamvis tam pro amicitia Nostra communi, quam pro libertate Mercatorum securum et tutum ubique transitum habiturum confidamus: praesentibus tamen litteris Nostris iuvare necessarium indicavimus. Quibus dictum Liset universis ad quocunque hae litterae pervenerint, non modo diligenter commendamus et rogamus, ut eum libere, pacate et secure, quacunque iter facere voluerit, cum curribus, equis, familia ac omni suppelectile ire, transire, commorari, pro commodo suo permittant, omnia humanitatis et hospitalitatis jura illi exhibendo, atque a quavis iniuria, et insolentia, si contigerit, defendendo, verum etiam ut ad Nos redeuntem eodem modo tractent et excipiant maiorem in modum cupimus. Parem hospitalitatem, libertatem, securitatemque Vicinorum et Amicorum Regum ac Principum hominibus, in universis Imperii Nostri Dominii promittentes. Dat. Moschoviae ex urbe nostra Regnante XXVIII Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinto Imperii vero Nostri Primo. Demetrius Imperator.

(Mus. Brit. Biblioth. Cotton. Vespasian F. III. p. 119. Plut. VI. B.)

XXIV.

Ан. 1617.

Diplome d'Uladislas Sigismond, Prince de Pologne et de Suede, par le quel abandonnant ses droits sur le duché de Moscovie à l'arbitrage de l'Empereur d'Allemagne son oncle, il prend l'engagement, si ledit Duché lui est adjugé, de ne le posseder que pour son plus grand avantage, celui de la Pologne et de la Lithuanie et de toute la Chrétienneté, en employant les forces de tous ces Etats contre les Tartares.

Грамота Королевича Владислава Польскаго и Шведскаго, коею онъ предавая права свои на Царство Московское на судъ дядѣ своему Римскому Императору, обязуется, въ случаѣ присужденія ему сего царства, обладать онымъ для собственныхъ онаго выгодъ, для выгодъ Польши, Литвы и всего Христіанства, употребляя силы всѣхъ своихъ земель противъ Татаръ.

Ad perpetuam rei memoriam. Wladislaus Sigismundus Poloniae et Sveciae Princeps, etc. Significamus prñtibus lr̃is nostris. Quod cum superioribus annis extinctis vetustae Styrpis Principum Moschouiae Ducibus, Proceres omnesque Status et ordines amplissimarum illarum provinciarum, quae Moschouiae nomine continentur, studia voluntatesque suas erga nos sponte flexerint nosque non modo sibi dare Principem à Sacra Regia Poloniae Sueciaeque Mtte Dño Parente nostro colendissimo ultrò per solennes Oratores poposcerint, verum etiam universi et singuli Sacramento fidei et subiectionis nobis sese obstrinxerint, atque eo modo in jus potestatemque nostram concesserint, in eam quidem spem eo tempore veniebamus, orientia Principatus nostri auspicia Reipub. universae Christianae, ac in primis huic inclyto Regno in quo nati sumus fore salutaria eaque Divinae Mttis nutu aucta et propagata iri. Verum enimvero ut res humanae diu stabiles esse non possunt, sive id mobilitate ingenii gentis iam nobis subiectae sive fraude quorundam privatorum sibi suisque Principatum adstruentium, sive occulta Divina voluntatis dispositione acciderit, evenit mox ut turbatis isthic rebus paucorumque nefario conatu bello excitato, Michael, Theodori Metropolitae Rostoviensis, filius, homo privatus, eademque qua ceteri fide nobis obstrictus, Ducatum Moschouiae invaserit, et Moschos plerosque invitos, et nullis nisi vetusto Ducum sanguine ortis Principibus parere asuetos, mutare fidem coegerit, praesidiarios Sac. Reg. Mtis qui nostro nomine tam Metropoli ipsi, quam reliquis arcibus praeerant, oppresserit, exercitus denique ad fines Regni et Mag. Duc. Lithuaniae admoverit, Smolenskum obsidione cinxerit, et bello nefario ditiones Regni et Mag. Duc. Lithuaniae appetierit, varia consilia in publicis Regni comitiis proposita susceptaque fuerunt, qua ratione hosti huic obsistendum foret. Ac demum ita postremo visum erat, amplissimi Regni Mag. Duc. Lithuaniae Ordinibus, ut cum Moschi ipsi Sac. Cesaream Mttem Dñum et avunculum nostrum observantissimum pacis constituenda arbitrum poscere viderentur, atque ejus rei causa ad fines mutuarum ditionum Commissarios cum plena potestate se mittere velle ostenderent, ipsi quoque eam pacis componendae oblatam occasionem ne praetermitterent. Quae res et si iuri nostro *dataeque* à Moschis *nobis* fidei parum consentanea videretur, nos tamen ne nostra causa optatum pacis eventum moraremur, to-

An. 1617. tum id potestati et arbitrio Sac. Reg. Mtis permiseramus. Venit summa cum potestate Caes. Mtis Legatus lecti ex Senatu Equestrique Ordine Commissarii, dies locusque designatus instituendis tractatibus, Moschouitici denique Commissarii variis prius excusationibus vel potius imposturis usi, et tempore agendi extracto, serius quam constitutum erat comparuerunt, sed ea ut mox docuit eventus fide et non nisi ludibrii ac rerum novi istius Principatus invasionis stabiliendarum causa, eam pacis tractationem poposcisse viderentur. Quare cum rebus infectis exacerbatis etiam magis animis is conventus Commissariorum solutus esset ac indictis praesentibus Regni comiciis negocium hoc Moschouiticum impendentiaque *inde pericula* et subiectione spontanea Moschorum quaesitum isthic legittime ius nostrum ab Ordinibus Regni et Mag. Duc. Lithuaniae universis expenderetur, ea ratio inita est non modo belli istius finiendi, sed et iuris nostri, si Deo in cujus manibus sunt omnia iura Regnorum ita visum fuerit, asserendi ut nos ipsi in persona nostra cum commissariis ex Senatu et equestri ordine lectis bellique Ducibus et exercitu Reipub. pecunia ex scitis et concessis in iisdem comitiis tributis collecta, auctorato eò nos conferemus. Quodquidem nos facturos libenter recepimus, ad dignitatem *nominis et generis nostri* pertinentia, si vel vitae nostrae periculo communis salutem patriae representaverimus. Cum autem propositum nobis sit ac res ipsa exposcat, una eademque occasione et Regni fines pacare, et ius nostrum vindicare, illud in primis curae nobis fore pollicimur, ne Regnum et Mag. Duc. Lithuae belli diuturni sumptibus nisi iis qui in pr̃ntibus Regni comitiis decreti sunt gravemus, quare nihil nisi ex consilio et voluntate eorundem nobis publica authoritate adiunctorum commissariorum nos suscepturos et gessuros promittimus, atque ita consilia nostra et spem si quae melioris fortunae affulserit moderaturos, ne Rempub. nostra causa in discrimen adducamus. Profitemur praeterea, quicquid utilitatis et dignitatis personae nostrae ex ea expeditione accesserit id totum Sac. Reg. Mti ac Reipub. nos acceptum laturos, ac tanti beneficii memoriam grati animi testificatione, una cum posteritate nostra declaraturos, praecipuè vero fide bona ac verbo nostro pollicemur, spondemus et cavemus, nos infra scriptas conditiones, si Divino nutu solium Moschovitici Principatus consecuti fuerimus, expleturos. Inprimis foedus perpetuum inter Regnum Poloniae Mag. Duc. Lithuae, et Principatus Moschouiae, ditionesque nuiversas indissolubili vinculo stabiliemus societatem et auxilia contra communes hostes, ac praecipue Christiani nominis inimicos, Turcas et Tartaros constituemus ac totum Moschovitici Ducatum ad tam priam et salutatem coniunctionem authoritate nostra adducemus, ita ut deinceps inter duos istos populos, fraternus et syncerus amor vigeat, ac pari unanimique consensu et consilio, omnia quae ad salutem utriusque Reipub. finium propagationem hostium expugnationem pertinuerint, pacis bellique tempore peragantur, ut aeque amici ac inimici cognoscant, ambos istos populos communis salutis causa in unam eandemque societatem conspirasse. Commercia item libera, qualia inter foederatas gentes amicosque, populos observari solent, hominibus Regni Poloniae Magque Duc. Lithuae subiectis, permittemus ac ut ea ex utilitate Reipub. huius tractari instituique possint efficiemus. Avulsa a Regno et Mag. Duc. Lithuae restituemus praesertim Arcem Smolenscensem, non modo non repetemus, sed etiam totum eum Ducatum prout antiquitus suis limitibus continetur Regno et Mag. Duc. Lithuaniae adscribemus. Arces praeterea, ditiones, seu territoria, ex Ducatu Seueriensi Bransk, Starodub, Czer-

nieiow, Poczepon, Novogrodek, Putiwl, Rylsk et Kursko, itemque arces ad Polocensem ditionem pertinentes Newel et Sebicz, denique integram ditionem territorii Wielizen', quedmadmodum pactis cum Divo Stephano Rege initis praescriptum est, itidem Regno et Magno Ducatui Lithuaniae reddemus; Iuri etiam si quod Moschouiae Duces in Liuoniam et Aestoniam se habere pratendunt renunciabimus. Denique ea omnia et singula, nos coram supra scriptis commissariis iuramento corporali ratificaturos, et ad explendam pñtem sponsionem nr̃am, bona fide syncere nos obligaturos, datamque fidem et promissa omnia praestituros sancté pollicemur. Cuius rei causa praesens diploma, tanquam obsidem fidei et sponsionis nostrae. Sac. Reg. Mti ac Reipub. relinquimus, atque ita inter nos convenisse, actumque et constitutum esse, nosque spontè et liberè supra scriptas conditiones in nos suscepisse fatemur et omni meliori modo et forma recognoscimus. In quorum omnium fidem praesentes manu nostra subscriptas Sigillo nostro communiri mandavimus Datũ Varsaviae die IV mensis Aprilis. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Decimo Septimo. An. 1617.

Vladislaus Sigismundus.

XXV.

Extraits des depêches de M. de Cesy Ambassadeur pour Sa M. Louis XIII en Levant depuis 1620 jusqu'à 1627.

Выписки изъ депешей Французскаго посланника въ Константинополѣ Г. де Сези, къ Королю Людовику XIII съ 1620-го по 1627 г. An. 1620.

(*Du 7. Janvier 1620. Au Roi.*) Le Général de la mer a esté fait premier visir non obstant l'opposition de tous les grands et contre les voeux d'un chacun qui sembloient estre portez à desirer la conservation de celuy qui est aujourdhuy privé de charge, quoique beau-frère du Grand-Seigr; mais ici la proximité est peu considerée. Depuis cette mutation il semble que les choses de cette cour prennent une autre face, car nous ne voions que mouvemens de guerre, et à mesure que croist l'autorité de ce nouveau visir nous aprenons que ses opinions sont suivies contre celles de tous le Bachas, sur quoi je dirai à V. M. que depuis peu de jours il s'est tenu plusieurs conseils en la présence du G^{d} Seig^{r} pour remedier aux courses des Kozaques. Les principaux vizirs comme gens bien sages se portoient à des tempéraments pour ne rien altérer avec les Polonois, mais le Grand-Vizir a fait resoudre son mai-

An. 1620. stre à prendre les armes et l'a tellement animé qu'il veut luy-mesme commander son armée, à quoi tous les Vizirs et Bachas du Conseil voulant opposer quelques raisons pour l'en divertir, il prit un baston et les chassa tous de sa présence, assez peu courtoisement.

Du 13 Mars 1620. Au Roi. Les Polonois ont fait quelque espèce d'accommodement avec les Tartars par l'entremise de Gaspar Gratiani, maintenant Prince de Moldavie. Ie ne sais encore à quelle condition sinon de faire cesser les courses des Cos ques lesquels ordinairement descendent par le Boristhène dans la mer Noire et viennent à la guerre fort près d'ici; pour à quoi remedier à l'advenir le Grand Seig^r^ a envoié depuis deux jours un Bacha pour bastir deux forts à l'embouchure de ce fleuve et tenir par ce moyen le passage en subiettion.

Du 9. Aoust. 1620. Au Roi. Les Cosaques sont à toute heure près d'ici sur la mer Noire, où ils font des prises incroiables veu leur foiblesse, et sont en telle réputation, qu'il faut des coups de baston pour faire resoudre les soldats turcs à aller à la guerre contre eux sur quelques galères que le Grand-Seig^r^ y envoie avec grande peine. L'Ambassadeur de Pologne s'est sauvé d'une maison où il estoit gardé comme prisonnier. Si son maistre vouloit ou pouvoit faire cesser les courses de Cosaques, je n'estime pas que ces gens cy rompissent la paix.

Du 25 Aoust 1620. Au Roi. Il semble que le Grand Seig^r^ tesmoigne desirer la guerre en Pologne, plus qu'il ne faisait auparavant, car estant auiourdhuy à la Mosquée de Sultan Soliman, et voyant sa sepulture sur laquelle paroist un Tulbent avec trois masses de Héron, demanda pourquoi ses prédécesseurs portoient ces panaches; à quoi on respondit qu'ils n'en mettoient jamais qu'après avoir fait quelques conquestes pour accroistre l'estendue de leur Empire. Ce qu' ayant escouté sérieusement il arracha ce qu'il avoit sur sa teste et protesta qu'il n'en porteroit de sa vie qu' après avoir esprouvé le hazard de quelque bataille contre ses ennemis, et sur l'heure commanda qu'on disposast toutes choses pour s'acheminer dans un mois à Andrinople avec intention d'y passer son hyver; de quoi le Hogia voulant le détourner le Grand Seig^r^ le chassa de son présence avec colère etc. Le Grand Seig^r^ a receu lettres du Roy de Tartarie par lesquelles il fait entendre à Sa Haultesse comme par son commandement il estoit entré avec m/60 chevaux dans la Pologne où il a trouvé telle resistance qu'il a esté contraint de se retirer avec trés-grande perte. Cependant les Cosaques avec 150 barques ravagent toute la mer Noire ayant pillé et entièrement bruslé Varne où il n'y avait pas moins de quinze ou seize mille âmes.

Du 27 Décembre 1620. Au Roi. L'on se prépare pour la guerre de Pologne, à quoi force gens s'opposent sans effet, personne n'ayant la hardiesse d'entamer ce discours à Sa Haultesse qui continue tousjours ce dessein avec opiniatreté, estant continuellement à cheval parmi ses muets et ses nains qu' il renuerse à coups de dard, l'un l'appellant Roy de Perse, l'autre Roy de Pologne, qui Roy d'Espagne et ainsi il va persuadant que tels Princes sont aussi aisez à battre et faciles à subjuguer; tant il est bien informé à dixhuit ans.

Du 13 Janvier 1721. Au Roi. Les gens de la loy très-puisants en ce pays ont toujours intention de destourner le G^d^ Seig^r^ d'aller à la guerre et de lui donner conseil qu'il envoie un général d'armée attaquer les Polonais; mais jusques ici il ne se trouve personne qui ose prendre la commission de lui en parler, ayant juré d'oster la teste au premier qui entamera ce discours, de sorte qu'il n'y a aucune appa-

rence qu'il change sa resolution de partir en Avril. Et les dangereux langages de ses subiets qui l'en pourroient divertir ne vont pas jusques à luy, bien qu'ils soient directement contre sa personne en faveur de son frère ou de son oncle en cas que la guerre eust quelque mauvais succez.

Du 26 Fevrier 1621. Au Roy. Le Grand Seig^r est si resolu de s'acheminer ce mois d'Avril avec son armée contre les Polonois qu'il a dit dans un conseil depuis peu à ses ministres qui sembloient l'en vouloir detourner, que quand le Roy de Perse seroit à dix journées de Constantinople il ne changeroit pas sa résolution, et cela sur quelques bruits qui avoient couru que le dit Roy avoit fait faire des courses dans la Georgie et que ces peuples envoioient des Ambassadeurs à cette Porte pour demander secours et il dit qu'il y a plus à gagner faisant la guerre aux Polonais qu'à perdre du costé de la Perse. Le jour que ce conseil fut tenu on tira du Serail un millier d'or en cequins avec commandement aux Janissaires, Spahis et autres de la milice de se tenir prests dans 40 jours pour aller à Andrinople attendre toute l'armée et donner l'herbe aux chevaux selon leur coustume.

Du XXIII. Mars 1621. Au Roy. Ext. Depuis huit jours ce Seig^r Polonais nommé Koresqui a esté amené prisonnier de guerre dans la tour d'où il se sauva il y a quelques années, n'ayant esté jusques à présent interrogé. Le Grand Seig^r continue toujours sa résolution d'aller contre les Polonais ce mois d'Avril et les ministres remonstrants à Sa Haultesse beaucoup de choses pour l'en empescher mettant en avant que les Cosaques descendant par la mer Noire pourroient estre favorisez des chrestiens qui sont ici et faire beaucoup de mal en son absence, sa ditte Haultesse respondit qu'il les falloit tous tuer avant que partir; sur quoi les dits Ministres repliquèrent ce que seroit s'attirer l'inimitié de plusieurs Princes Chretiens capables de ruiner son Empire. Cette raison qui a esté autrefois alléguée à ses prédécesseurs en mesme rencontre lui fit quitter cette proposition et sortit du conseil tout irrité. An. 1621.

Du XXI Avril 1621. Au Roy. Ext. Depuis huit jours les Ministres de cette Porte ont resolu d'enuoyer 40 galéres avec le Capit. Bascha à la mer Noire, dont ce bon homme a pensé mourir de regret n'estant ce voiage digne de lui, mais il ne s'en est pu garantir quoiqu'il ait comme menacé le Grand Vizir et ceux qui lui ont fait donner cette commission. L'on tient qu'un Eunuque noir qui est aujourdhuy Cadillescher gouverne maintenant tout cet Empire, le Vizir n'estant pas capable de la charge qu'il exerce. Ie viens d'apprendre que par l'entremise de l'Ambassadeur d'Hollande et de Cyrille Patriarche de C. P. tenu pour calviniste, le Gd. Vizir envoie un evesque grec et un gentilhomme en Moscouie pour empescher que les Moscouites n'assistent les Polonais et ont ordre de proposer quelque alliance avec cette porte. Il ne fut jamais une telle crainte que celle que je remarque dans C. P. force gens estant préparez pour s'en aller hors d'icy quand le Grand seigneur sera parti, et croient que les Cosaques viendront tout saccager. Mais ils ne laissent avec cela d'estre plus orgueilleux que gens du monde, l'ignorance les empeschant de se connaistre eux-mêmes.

Du 5 May 1621. Au Roy. Ext. La cheute et la blessure du Grand Seig^r n'ont pas empesché qu'il n'ait précipité son partiment contre l'advis de toute la Porte. Il partit donc de cette ville le 29 d'Avril avec l'apparat ord^re qui est beaucoup moindre que l'on ne croit au loing, non seulement pour ce qui est de ce pompeux équipage que l'on publie tant, dont on peut appeller comme d'abus, mais encore, Sire, pour le

An. 1621. nombre de ceux qui parurent en cette sortie; car bien que l'on eut enjoint sur peine de la vie que toute personne à la paye du Grand Seig^r eust à s'y trouver en armes, on n'a pas compté dix mille hommes tant Chaoux que Spahis et Janissaires les plus mesquinement armez et montez que l'on sçauroit s'imaginer; parmi ce nombre se voioit quantité de gens de pied qui portoient de grandes espées de bois et des machines ridicules, lesquelles ont beaucoup plus d'une mommerie ou d'une feste de village que d'un appareil de guerre. Avec cette compagnie Sa Haultesse alla descendre hors la porte d'Andrinople dans ses pavillons d'où il n'a point sorti que pour se promener par le camp.

Du 3 Juin 1621. Au Roy. Ext. C'est chose incroiable, Sire, d'entendre le déplaisir que tous ceux de l'armée tesmoignent de cette guerre que le Grand Seig^r a entreprise contre leur volonté, la plus grande partie des Turcs estant si charmez des plaisirs et voluptéz de leurs maisons qu'ils ont fait offrir à Sa Haultesse tous les frais à quoi peuvent monter les preparatifs de cette guerre et de payer sur la mer noire ce que les Cosaques ont ruiné, moiennant que la paix se fist avec les Polonois. Telles offres font remarquer parmi eux ou grande foiblesse ou grande lascheté. L'on ne trouve point que la milice et les subjets de Mehemet second ayent fait de pareilles propositions et certainement les Turcs sont bien dissemblables de ce qu'ils estoient autrefois.

Du 17 Juin 1621. Au Roy. L'effroi a esté si grand en cette ville qu'il ne se peut dire. Seize barques de Cosaques estant venues ces iours passez jusqu'à la colonne de Pompée proche de l'embouchure du canal de la mer noire prendre des Caramussols, brusler et saccager des villages dont l'espouvante fut telle que force personnes de Pera et Cassombacha vers l'arsenal sauuoient desia leurs meubles en C. P^le sur quoi le Caimacan et le Bostangi Bassi se trouvèrent bien empechez, le Grand Seig^r et son conseil ayant laissé si peu d'ordre pour la garde de cette ville, que sans trois galères qui estoient icy il n'y avoit pas de quoi pouuoir enuoier deffendre l'embouchure du dit canal, bien que iour et nuit le Caimacan et le Bostangi fissent toute diligence pour armer quelques frégates, prenant des hommes par les rues qui n'avoient iamais creu aller à la guerre, et quant aux armes elles se prenoient des vaisseaux chrestiens qui estoient dans le port, ces gens cy n'ayant pas un mousquet de reserve. Enfin après deux iours de confusion ces trois galères et quarante que barques et frégates sortirent pour chercher les Cosaques hors l'embouchure, où les ayant trouvez qu'ils pilloient un village, ils n'osèrent iamais approcher ni combattre les seize barques, dont la moitié des hommes estoient encore à terre; et à la faueur de la nuit les trois galères et le reste de la recreue rentrèrent bien avantdans l'embouchure soubs les châteaux que l'on appelle icy les Tours de la mer noire, à la honte du Bacha qui en avoit la charge. Le Caimacan et le Bostangi ont escrit au Grand seig^r cette lascheté pour le faire chastier.

Du 1 Juillet 1621. Ce Fazli Bacha qui fuit deuant les Cosaques ayant présenté l'orage qui pourroit tomber sur sa teste, a enuoié un homme au camp accompagné de vingt mille cequins, sauoir: quinze mille pour le Grand Seig^r et cinq pour le premier Visir avec ses affaires se sont faittes suiuant les honorables coustumes de cette porte où l'auidité que ce Seig^r montre à l'argent cause plus de désordre qu'il n'y eut jamais et partout cet empire. Le Grand Seig^r est parti d'Andrinople le 20 de Juin pour arriver au Danube dans 20 jours selon son projet se dit qu'il veut assiéger Camenieks dans la Podolie.

Du 3 Aoust 1621. Au Roy. Depuis que le Grand Seig^r^ est arrivé au Danube je n'ai point eu de lettres et personne n'en reçoit ici pour l'expresse deffense qui a esté faitte au camp d'escrire à C. P^le^ et bien que par raison le Caimacan et Bostangi Bassi deussent estre advertis, c'est chose quasi incroiable de les voir ignorer ce qui se fait à l'armée, d'où ils n'ont que fort rarement des lettres. Ils tiennent que le Grand Seigneur séiournera au Danube tandis que le Ramazan durera, qui est leur caresme lequel ne finit qu'au 20 d'Aoust, de sorte qu'ils n'auront que plus de deux mois à faire la guerre, estant très-difficile de retenir la milice en corps d'armée après la St. Martin.

Du 18 Aoust 1621. Au Roy. Ext. Le Bostangi a deffendu sur la peine de la vie à tous les mariniers de passer aucun chrestien en C. P^le^ depuis qu'il est midy. Quant aux nouvelles de l'armée il est venu deux galerès du Danube qui nous ont appris comme le Grand Seig^r^ estoit passé et qu'il s'achemenoit par la Valachie. Nous apprenons aussi que le Bascha de la mer ayant eunuoié quelques vingt galères en cours sur la mer noire qu'elles ont pris quelques 16 ou 17 barques de Kosaques, qui se sont tellement deffendus que les Turcs y ont autant perdu que gaigné. Ceux qui restèrent du combat furent présentez par le Bassa de la mer au Grand Seig^r^ qui les fit tous mourir et vouloit lui mesme leur couper la teste si le Hodgia ne l'en eust detourné; mais il ne l'empescha pas d'en tirer quelques uns à coups de flèches de sa main, les autres furent écrasez soubs les éléfans, autres tirez par quatre galiéres et le reste enterrez tous vifs; qui fait juger que ce Seig^r^ n'épargnera pas les chrestiens qui tomberont entre ses mains.

Du 1 Septembre 1621. Au Roy. Deux galéres qui viennent aux munitions ont apporté le Mousty lequel a pris congé du Grand-Seig^r^, contrefaisant le malade et disant qu'il vouloit venir ici pour mourir entre les bras d'un certain Mamout Afendy duquel iai autrefois escrit à V. M^te^ Sa Haultesse et tous les Turcs le tenants pour un saint; mais iai appris qu'il n'estoit point malade et qu'il estoit parti de l'armée crainte que le Grand Seigneur ne decouvrit un stratagème que lui et quelques grands auoient mis en avant pour le disposer à quelque paix ou du moins le faire demeurer avec cent mille hommes au Danube, et enuoier son armée esprouver le hazard d'une bataille contre les Polonais, pour à quoi paruenir ils auoient concerté avec un Santon estimé aussy pour un très-saint personnage parmi eux, et firent qu'un iour le Grand Seig^r^ sortant de la prière ce docteur s'approcha de lui et supplia que pour chose importante il lui pust parler en secret; ce qu'ayant obtenu il lui dit que la nuit Mahomet s'estoit apparu à lui en forme d'un soleil et qu'il lui auoit donné charge d'aduertir Sa Haultesse qu'il couroit fortune de perdre son empire s'il passoit plus auant que le Danube, et que pour ce voiage son espée ne pouuoit couper ni nuire à personne; sur quoi le Grand Seig^r^ appella son Selictar qui porte son espée et lui dit qu'il fist mettre cet homme à genoux et qu'il essayast sur son col s'il estoit vrai que son espée ne peust couper; Ce qui fust aussitost exécuté qu'ordonné et fait deux pièces du Santon, ce qu'ayant veu le Moufti il s'alla mettre au lit et fit supplier le Grand Seig^r^ que pour son extréme indisposition il pust venir à C. P^le^ pour finir sa vie auprès de celuy que iai dit cy dessus. J'ai appris qu'en arriuant ici il alla descendre chez son saint où il enuoia quérir ses enfans et joua la comédie toute entière laissant de grands biens aux mosquées et aux parens dudit Santon, et après avoir demeuré 24 heures chez lui a Scutari il passa à C. P^le^ où l'on tient qu'il fait bonne chère à huys clos, les prières du Santon An. 1621.

An. 1621. ayants pour cette fois détourné le ciseau de la Parque.

Du XV Septembre 1621. Au Roy. Ext. Il est venu advis de l'armée qui nous apprennent comme le Grand Seig^r^ continuoit à vouloir entrer dans la Pologne, ce qu'il eust desia fait n'estoit la difficulté qu'il a trouvé à passer la riviére Niester, et n'ayant pas un pont assez tost à son gré, il s'en est pris au Prince de Moldavie Alexandre Vaivode à qui il a fait trancher la teste et à quelques uns des plus qualifiez du pays. Nous attendons de sçavoir ce qui se fera à ce passage. On m'escript de l'armée que s'estant trouvé un espion du Roy de Pologne, et ayant esté mené au Grand-Seigneur il lui fit donner de l'argent et un cheval et après lui avoir montré son camp lui commanda de dire au Roy som maistre que dans peu de temps il l'iroit trouver avec bonne compagnie. Véritablement, Sire, son armée est grande, estant composée de plus de quatre cent mille hommes, mais il n'y a pas cent cinquante mille combattans, ainsi qu'on mescrit, et lorsque Sa Haultesse au passage du Danube en un lieu nommé Chacchy fit le présent ordinaire à sa milice, il ne se trouva que dix-huict mille Janissaires, mais la multitude de sa caualerie est inombrable.

Du 27 Octobre 1621. Au Roy. Ext. Ceux qui m'escriuent me mandent qu'il n'y a parmi les Turcs un seul homme capable de conduire ne commander leur armée et que tout se fait avec desordre et confussion. Les fanges sont telles qu'on ne peut s'en tirer de sorte que l'incommodité qu'ils ont à camper en fait autant mourir que les coups; on fait estat de cent cinquante mille hommes de morts d'une façon ou d'autre. La cherté y est grande pour le biscuit et pour l'orge des chevaux, car ce qu'on appelle en France le bichet leur couste six escus et le bichet un escu la livre. L'aduis què estoit venu ici et que j'avois mandé à V. M. qu'on eust fait mourir Alexandre Prince de Moldavie ne s'est pas trouvé véritable; j'ai sçu depuis qu'estant entre les mains de l'exécuteur il se fit Turc et que sa Principauté fut donnée à Estienne Vaivode qui l'avoit ésté autresfois.

Du X. Nov. 1621. Au Roy. Ext. Il y a 15 jours que je fis sçauoir à V. M. ce qui s'estoit passé en l'armée du G^d^ Seig^r^ depuis son partement du Danube qui fut au........ d'Aoust jusques au 10 de Septembre que Sa Haultesse battoit Cottin et les retranchemens que les Polonois avoient faits pour deffendre le passage de la riuière Niester qui sépare la Moldavie des Estats du Roy de Pologne. Maintenant je luy dirai comme ces jours derniers il est venu un homme du Bostangi Bassi qui dit avoir laissé ce Seig^r^ sur son retour avec toute son armée. On tient que Sa Haultesse n'ayant pu entrer dans la Pologne tant pour les résistances qu'il a trouvées au passage du Niester que pour l'incommodité du mauvais et des vivres a esté conseillé d'entrer en quelque traitté de paix par l'entremise de ses propres subjets dont le principal médiateur se nomme Radulo Vaivode de Valachie. Les conditions ne se publient point encore et se dit que le G. Seig^r^ sera bientost à Andrinople ou ici pour recevoir les Ambassadeurs de Pologne qui viendront à sa Porte.

Du 24 Nov. 1621. Au Roy. Le retour du Grandseig^r^ nous a esté confirmé par l'arrivée du Bacha de la mer qui n'estoit parti du pont du Danube qu'après avoir veu repasser Sa Haultesse et toute son armée. J'ai appris que depuis le 10 Septembre jusqu'à la St. Michel, qui estoit le 29, il n'avoit pas esté possible aux Turcs de déloger les Polonois de leurs retranchemens, et qu'après y avoir perdu une incroyable quantité de gens ce Seig^r^ fut contraint de venir à un traitté de paix comme iai desia escrit à V. M. Mais avant de s'y résoudre il re-

ceut plusieurs fois le déplaisir de veoir sa milice et surtout les janissaires lui refuser d'aller contre les Polonois et lui reprocher tout hault son avarice et qu'il les avoit esté battre l'hiver passé jusques dans leurs chambres pour gratifier son Bostangi Bachi et ses Azamoglans qui estoient demeurez gouverneurs de C. P[le] à leur préjudice. Sur quoi le Grand Seig[r] respondit qu'il estoit aveugle en ce temps-là, et qu'il s'en repentoit. Cet excuse et autres paroles de flatterie ne purent echauffer les courages de ces gens. Ce que voyant il commanda aux Visirs et Bachas de s'assembler en sa présence pour voir les moyens qu'il y auroit de prendre les retranchemens. Mais au lieu d'un conseil de guerre ce ne fut qu'une espèce de mercuriale ou chacun reprochait à son compagnon ce qu'il avoit fait de plus lasche et digne de chastiment. Le Visir fit casser le Janissaire Aga pour s'estre allé cacher dans un bois ayant ordre de mener ses Janissaires au cambat. Le Kislar Aga fut attaqué par le mesme Vizir et accusé d'avoir vendu dix mille Timars, ce qui auroit causé le mécontentement de toute la milice. Après que Sa Haultesse eust veu cette farce il se retira en colère sans espérance de pouvoir rien faire autre chose que la paix dont les propositions furent écoutées fauorablement de part et d'autre, les Polonois ayant envoié un Ambassadeur au Grand Seig[r] conduit par Radulo Vaivode, tandisqu'en mesme temps un chaoux passoit vers eux. De sorte que ce Seig[r] ne revient pas si triomphant qu'il s'estoit promis, le succez de son voyage n'ayant pas répondu aux menaces qu'une si grande armée sembloit faire non seulement à la Pologne, mais à toute la chretienté. On m'a asseuré qu'en repassant le Danube il ne s'est trouvé qu un peu plus de la moitié de ses gens à la reveue qui en fut faitte le 26 Oct. etc. Le 29 Oct. le G[d] Seig[r] s'achemina pour venir à Andrinople ayant à sa suite l'Ambassad[r] de Pologne. Le Bacha de la mer m'a dit que les Polonois rendoient Cottin aux Turcs comme place de Moldavie; que le Roi de Pologne empescheroit les courses des Cosaques sur la mer noire, et que le Grand Seig[r] feroit aussi cesser les incursions des Tartares suivant les antiens traittez. An. 1621.

Du 8 Decemb. 1621. Au Roy. Le Grand Seig[r] est résolu de demeurer à Andrinople jusques à tant que les Ambassadeurs de Pologne lui viennent apporter certains présents qu'il attend avant que de signer la paix et pretend par auance certaine somme d'argent qu'on lui doit donner chaque année pour laisser aux Polonois la jouissance de quelques lacs près de la mer noire qui estoient en contestation entre eux. Quoique la conclusion de la paix ne soit pas encore ajustée, toutesfois Sa Haultesse n'a pas laissée de licencier presque toute sa milice qui s'en retourne très-mal contente. Et ce mécontentement est général, le Visir et les Bachas se plaignants du Grand Seig[r] et lui de tous tant qu'ils sont etc. (le reste sans importance.)

Du VI Mars 1622. Au Roy. Ext. Ces gens sont encore en doutte de la paix avec les Polonois, leurs Ambassadeurs estant grandement longs à venir à leur gré. Ce qui les console est que les Moscouites ont envoié un homme ici ces iours passez avec asseurance de se déclarer en faveur de l'Ottoman contre les Polonois si les choses ne s'accommodent.

Du 1 May 1622. Au Roy. Ext. Le Grand Vizir a esté plus occupé qu'il ne désiroit, les Roux et Cosaques estant venus près d'ici dans la mer noire prendre quelques vaisseaux dont le Grand Seig[r] entra en telle colère qu'il le menacea de lui trancher la teste et au Grand Tresorier qu'ils appellent Teftedar, si le lendemain ils ne faisoient partir les galéres pour aller à la mer noire. J'envoie à V. M[te] la copie d'une lettre qu'un chaoux apporta ces iours passez au

An. 1622. Grand Vizir de la part du Roy de Pologne; jamais lettre ne fut mieux receue pour le desir qu'ils ont ici d'auoir la paix avec les Polonois.

Du XV May 1622. Au Roy. La résolution que le Grand Seig^r^ a pris de passer en Asie est tellement ferme que rien ne l'en a pu diuertir jusques à présent, bien que depuis ma d^re^ depesche du I jour de May plusieurs personnes se soient hazardées de luy dire ou escrire des raisons qui le doivent arrêter. Le Grand Vizir, le Moufty, le Hodgia et le Kislaraga lui présentérent une requeste par écrit qu'ils appellent ici un *Ars* pour lui faire entendre que tous les gens de la loy et la milice le supplioient encore une fois de considérer ce qui lui avoit esté remonstré par eux ces iours passez, et aussi que la paix n'estant pas faitte avac les Polonois il seroit bon d'attendre l'Ambassadeur qui est sur les frontiéres afin d'estre asseurez du costé de la mer noire qui est si voisine de C. P^le^ que le peuple est toujours en alarme prest à se mutiner au premier bruit qui vient de ce costé là. Sa Haultesse après avoir dit quelques iniures contre ceux de la loy lui respondit que quand le Roy de Pologne seroit aux portes de C. P^le^ avec un armée, et que les Cosaques auroient pris Galata qu'il ne retarderoit pas d'un iour le voiage qu'il a entrepris. Ce langage a bien fasché toutes sortes de gens à cette Porte et a esté cause que deux Santons lui ont escrit que son partement contre le gré de son conseil et de ses subiets lui pourroit bien faire perdre sa couronne, et qu'en son absence on mettroit son oncle ou son frère en sa place lequel se trouve aagé de douze ou treize ans. On tient pour certain qu'après avoir fait lire cette lettre il resolut de faire mourir ce jeune prince, mais sa mère qui est très-habile femme que le Grand Seig^r^ aime autant que si c'estoit la sienne propre fit destourner pour un jour ou deux le Prince par le moien des femmes et du Kislar Aga, sur quoi le Grand Seig^r^ a resolu de mener son oncle et son frère avec lui etc. (le reste sans importance).

Du 20 de May 1622. Au Roy. Nous attendions de jour à autre que le Grand Seig^r^ changeast la résolution qu'il avait prise de passer en Asie et que les remontrances et menaces trop licencieuses de ses subiets le rendissent capable des raisons qui l'en devoient destourner, mais les Janissaires et Spahis voyants que l'opiniastreté de ce Prince ne pouvoit estre vaincue d'aucun conseil ni des grands ni des gens de la loy ont eu recours à des remèdes si violents et si furieux qu'il ne s'est veu ni raconté rien de pareil depuis que les Ottomans possèdent cet empire. V. M. entendra donc s'il lui plaist que ce Seigneur continuant son dessein faisoit passer à Scudaret de l'autre costé du canal une incroiable quantité de meubles precieux et de richesses dont chacun murmuroit, ayant appris que Sa Haultesse vouloit emporter les Tresors de ses pères faisant fondre en masse tout ce qui estoit d'or et d'argent non monoié dans son serrail, et bien que les denombrémens des pierreries qui s'y trouvèrent semble avoir quelque chose de fabulenx, si dirai-je à V. M^te^ qu'il y en avoit quarante quaisses, dans lesquelles il faut comprendre les harnais des chevaux couverts de pierreries. La milice voyant que Sa Haultesse ne vouloit rien laisser ici se resolut le lendemain des festes de la Pentecoste de tirer du Moufty un Fetfa qui est un point de loy et de conscience par lequel estoit dit qu'un Empereur ne pouvoit aller à la Mecque sans laisser son empire en proie au premier conquérant et ayant fait présenter cet escrit au Sultan il le leut et déchira de colère disant que rien ne le pourra empescher de partir. Cela irrita grandement la milice et la fit assembler tumultuairement tout le long du jour; mais ce qui la porta à la fureur fut un

aduis qu'ils eurent d'une lettre que le Grand Seig[r] escriuoit au Bacha du Caire laquelle ils surprirent comme on l'alloit porter à un capitaine de galères, la substance estoit qu' après avoir recogneu que ses eselaues tant de la milice qu'autres ne l'aimoient point il s'estoit résolu d'emporter tous ses trésors et d'aller tenir le siège de son Empire au Caire, et créer une nouvelle milice capable de mettre celle-ci à la raison. Cette lettre estant leue cette canaille commença son ieu sur la maison du Hodgia qu'ils ruinèrent entièrement et l'y pensoient trouver, de là ils furent chez le Grand Visir ou n'ayants rencontré ce qu'ils cherchoient ils furent prendre le Moufty par force et le menèrent deuant le Serrail ou ils vouloient entrer pour demander au Grand Seig[r] les testes de dix ou douze personnes qui ruinoient cet Empire. Sa Haultesse sachant cette nouvelle fit venir incontinent par les portes de derrière de son Serrail la plus part des Grands de cette Porte et bon nombre de Bostangis armez sans que pour ce iour là il y eut autre desordre : mais hier 19 de May le Grand Seig[r] croiant appaiser ces gens-cy en faisant un autre Grand Vizir il donna le seau à Vssaim Bacha et le fit sortir par une petite porte du Serrail avec deux ou trois autres Vizirs pour aller chez ledit Vssaim faire appeller quelques uns des principaux de la milice qui estoient en armes deuant le Serraii, mais quelques remonstrance qu'on leur pust faire, ils demeurerent en resolution d'avoir entre leurs mains le premier Vizir, le Hodgia, le Kizlar Aga, le Bostangi Bachi et quelques autres; si non qu'ils feroient quelque autre chose dont le Sultan auroit regret. Vssaim leur promit de l'aller proposer à Sa Haultesse tandisqu'eux retourneroient vers ces mutinez pour empescher qu'ils ne forçassent le Serrail dont ils avoient desia gaigné la premiére Cour; mais les députez ne peurent arriver assez à temps; car ces furieux voiants que ce Seig[r] tardoit trop à mettre entre leurs mains ceux qu'ils demandoient, ils forcerent la dernière porte du Serail, et commes bestes enragées sans respect aucun entrèrent dans les chambres, et cabinets de Sa Haultesse les armes à la main et coupèrent la teste au premier Vizir et au Kislar Aga, pendant que les autres tirèrent Sultan Mustafa d'une petite chambre basse grillée où il estoit, pour le saluer Empereur, comme ils firent, et à l'instant mesme l'emmenèrent dans le logis des Janissaires qui est comme un couvent au milieu de la ville, et tout sur l'heure Sultan Mustafa fut proclamé Empereur. Sultan Osman s'estoit retiré en un endroit du Serrail avec quelques gens armez attendant que cette fureur fut passée, la croiant appaisée par l'entremise d'Vssaim Bacha et du Moufty sans se vouloir monstrer a son peuple contre lequel il estoit trop indigné. Mais quand il apprit qu'on avoit fait son oncle Empereur, il dit mais trop tard pour lui qu'il donneroit à sa milice tout contentement, et qu'il ne feroit point son voiage d'Asie. Ainsi se passa la iournée, ses marauds s'en estant tous allez avec leur Empereur nouveau qu'ils menerent au vieux Serrail. Or, ce matin, Sire, Sultan Osman qui a passé la nuit dans son Serrail, accompagné de quelques uns des grands ayant appris qu'on avoit ramené son oncle dans le logis des Janissaires s'est resolu de monter à cheval suivi d'Ussaim Bacha son premier Vizir et de l'Aga des Janissaires, par lesquels faisant proposser à ces mutins de leur donner cinquante cequins et une veste à chacun, et leur mettre entre les mains ceux qui l'avoient mal conseillé, Vssaim et l'Aga qui portoient cette parole ont eu la teste et le corps en mille pièces en la présence de ce Seigneur, que cette canaille a fait monter sur un cheval indigne de porter un si grand Empereur, et l'ont conduit aux Sept An. 1622.

*

An. 1622. Tours en prison, n'aiant que deux serviteurs à pied pour l'accompagner, tandis que dans un carrosse on menoit Sultan Moustafa aù Serrail ou il est maintenant. On dit qu'aiant veu mettre de loing Sultan Osman sur un si mauvais cheval il s'est mis à crier les larmes aux yeux qu'au nom de Dieu on ne lui fist point de mal et qu'il ne le souffriroit pas. Quant aux deux frères de Sultan Osman ils n'ont pas esté au Serrail depuis qu'on les fist cacher. Je ne manquerai d'informer par le p^r^ ord^re^ quelle suite aura cette histoire qui attirera encore d'autres changements par l'incapacité de ce Seig^r^ et la légereté de ces gens cy. — Sire, j'apprends en fermant cette depeche que l'on vient d'estrangler Sultan Osman dans les sept tours qui sont dans le Serrail; et que ses deux frères, qui sont dans le Serrail sont en seureté si Sultan Mustafa ne change pas d'advis.

Du 29 May 1622. Au Roy. Je me suis informé le plus soigneusement qu'il m'a ésté possible de toutes lés particularitez de la mort de Sultan Osman pour en rendre compte à V. M. Le dessin mesme des plus mutins n'alloit pas si avant, et ne demandoient au commencement que les testes de dix ou douze personnes qui gouvernoient tout à leur mode. Mais la fureur les porta à telle extremité que deux Janissaires de ceux qui conduisoient le Sultan au sept tours lui ieterent cinq ou six brasses de meches autour du col pour le mener avec cette ignominie, s'il ne les en eut empeschez avec les mains et en passant par les rues taschoit avec des paroles et des actions d'un homme sans peur à emouvoir le peuple des boutiques à lui donner quelque secours. Estant arrivé aux sept Tours il demanda de l'encre et du papier pour escrire à la milice, et quelque chose à manger. On lui apporta du biscuit qui se trouva en ce lieu la et des oeufs qu'il n'eust pas sitost mangé qu'il vit entrer huict hommes avec des petites haches d'armes et des poignards pour le faire mourir. Aussitost qu'il les apperceut en cet équipage il cria plusieurs fois qu'on lui donnast une espee pour se deffendre et alla droit à eux avec telle force qu'il en mit cinq par terre, mais les autres lui donnerent deux coups de hache un sur la teste et l'autre sur le bras; à quoi ne pouvant resister il fallut que la grandeur de son courage et de sa naissance cedast à la corde d'un arc qu'ils lui mirent dans le col pour lui oster la vie qu'il finit après avoir dit que Dilauer Bacha son premier Vizir, le Hodgia et le Kizlaraga lui avoient conseillé le voiage d'Asie etc.

Du 28 Iuin 1622. Au Roy. Ext. On vient d'estrangler le Prince Coreski et ne se peut iuger pour quelle cause si non que le Grand Visir homme furieux et sans raison se mit hier en colère contre le gentilhomme de l'Ambassadeur de Pologne de ce que son maistre n'estoit point encore entré dans les estats du Grand Seig^r^ et s'estoit arresté à Camnitz depuis avoir entendu la course des Tartares, contre ce qui avoit esté promis de part et d'autre: Cette mort pourra retarder ou empescher la paix.

Du 12 Juillet 1622. Au Roy. Ext. Les Cosaques sont venus à quinze lieues d'ici avec trente barques prendre une ville nommée Caudria à cinq lieues de la mer noire dans la Natolie; ils ont laissé de leurs marques et emmené plus de mille prisonniers dans des Caramussals qu'ils ont pris. C'est ce qu'a produit la course des Tartares en la Petite Russie et dans la Podolie.

Du 18 Sept. 1622. Au Roy. Ext. L'ostage de la Pologne qui est ici n'apprend rien de l'acheminement de l'Ambassadeur qui est toujours vers les frontières et les Turcs y ont fait envoier un courrier pour en scavoir la vérité et pour asseurer le dit Ambassadeur que sa venue est grandement desirée à cette Porte; car le bruit de quatre barques de Cosaques dans la

mer noire les trouble plus ici que ne feroit la peste de la Morée ou de la Barbarie, tant ils craignent ce costé de deça.

Du 16 Octob. 1622. Au Roy. Ext. Il y a advis que l'Ambassadeur du Roy de Pologne est entré dans les Estats du Grand Seig[r] et jai receu une lettre du Roy de Pologne par les mains du gentilhomme qui est ici ostage etc.

Du XIII. Nov. 1622. Au Roy. Ext. J'informerai V. M. par cette depesche des causes qui ont amené à cette Porte l'Ambassadeur de Moscovie et lui dirai que l'année passée le Patriarche de Constantinople, à la suggestion de l'Ambassad[r] d'Hollande, de concert avec quelques grands de la Porte, avoit envoyé un Archèveque et un gentilhomme de Pera en Ambassade vers le Moscouite pour l'induire à entrer en ligue avec Sultan Osman contre les Polonois et les attaquer d'un costé tandis que le Turc feroit son effort de l'autre; mais comme le voiage de ces Ambassadeurs fut plus long qu'on ne s'estoit promis la resolution du Moscovite fut prise si tard que le Grand Seig[r] avait desia retiré son armée de devant Cottin et pris le chemin de C. Ple quand le Grand Duc de Moscovie se resolut d'enuoier cet Ambassadeur qui partit avec l'Archèveque et le Gentilhomme de Pera le 20 d'Avril, et s'estant embarqué sur le Mosco qui donne le nom à la ville capitale de Moscovie, ils descendirent par la grande rivière de Volga jusques auprès du Tanaïs sur lequel ils se mirent pour venir iusque aux Palus Meotides et delà dans la mer Noire où ils trouvérent un vaisseau qui les apporta iusques ici. Le dit Ambassadeur avoit charge de respondre à la proposition faitte à son Maistre d'entrer en ligue pour sept ans avec le Grand Seig[r] contre les Polonois, à quoi les Moscovites estoient comme resolus; mais à son arriuée il a bientost recogneu que les changemens de cette Porte lui ont fait trouuer ici un autre Empereur, d'autres Ministres et d'autres conseils aussi éloignez des haultes entreprises de Sultan Osman que l'estat des affaires présentes de cet Empire le doit requerir. De maniere que ce bon Ambassadeur se contentera de presenter ses martres et s'en retourner quasi aussi viste qu'il fit de Bordeaux lorsqu'il y vint trouver V. M. de laquelle il m'a demandé fort soigneusement des nouvelles à ceux qui l'ont visité de ma part. Il se plaint des Polonois et dit que son voiage n'eust pas esté si long s'il eust osé s'embarquer sur le Boristhène qui vient descendre plus droit que les autres rivières sur la mer noire. L'ambassadeur de Pologne est enfin arrivé ici avec trois ou quatre cents hommes et a fait la plus somptueuse entrée qu'on sçauroit voir en ce pays. Je l'ai envoié rencontrer hors de la porte d'Andrinople à demi lieue d'ici où le Secretaire Angusse lui a fait le compliment de ma part. — Sire, iai horreur de faire entendre à V. M. ce que iai certainement appris des desseins qu'avoient les Protestans et Bethleem Gabor contre le Roy de Pologne et contre son fils qu'ils vouloient faire assassiner et porter les armes du Turc et du Transylvain si avant dans la Pologne que les Polonois fussent contraints pour auoir la paix de recevoir ledit Gabor pour leur Roi. Les Protestants de Pologne bien qu'en petit nombre estoient tous disposez à ce dessein, dont le Duc Radziwil estoit le Chef, et le Patriarche Grec de Constantinople promettoit que la plupart de ceux qui suiuent le rite Grec en Pologne y contribueroit tout leur possible. Mais les constitutions de ce Royaume ne permettent pas que leur Roy soit autre que Catholique. Et bien que ce dessein soit esloigné d'apparence et basti sur de faux fondements, si puis-je assurer à V. M. qu'il a ésté projetté avec esperance de le tenter selon qu'il seroit approuvé à cette Porte, où il a esté proposé au Grand Vizir, auquel ils ont An. 1622.

An. 1622. dit auoir de quoi exécuter cette maudite proposition moiennant les forces qu'ils demandoient au Grand Seig^r, lequel pouuaient aussi s'aider des Moscouites. Et comme tous les Ambassadeurs ne sont pas tous si fidelement servis les uns que les autres, une partie de l'instruction de cellui de Transylvanie a esté tirée des mains de son Sécretaire par un Polonois qui passoit pour Calviniste chez le dit Ambassad^r Transsylvain qui a ordre de ne rien faire sans le conseil decelui de Hollande. Et je puis asseurer V. M. que i'ai veu ce que ie lui escript maintenant. D'ou sepeut juger que la fureur et les pernicieux desseins des Protestants contre les Catholiques n'espargneroit personne si Dieu ne destournoit leurs iniques conspirations.

Du 27 Nov. 1622. Au Roy. Sire, l'Ambassadeur de Pologne estant arrivé à cette Porte un iour auant le partement de ma dernière depeche ie ne peus faire entendre à V. M. d'autres particularitez que son entrée grandement somptueuse; mais les compliments et les honeurs extraordinaires qu'il a receu des Visirs et des Grands meritent d'estre considerez puisqu'en cette occasion les Turcs ont fait par crainte ce qu'ils ne firent iamais à personne par amitié; car le Moufty et le Vizir enuoierent le soir les plus qualifiez de leurs domestiques le visiter pour se resiouir de son arriuée souhaitant que Dieu fit prospérer son voiage s'il venoit avec intention de faire une paix ferme et stable laquelle estoit désirée de toute cette Porte et qui le deuoit estre aussy des Polonois. Le Bacha de la mer passa plus auant faisant dire à l'Ambassadeur que si le Grand Vizir, homme présomptueux et superbe ne lui donnoit satisfaction qu'il pouuait s'adresser à lui et à d'autres Vizirs desquels l'opinion estoit aussi autorisée que celle du p^r Vizir. Le lendemain l'Ambassadeur enuoiant rendre les visites le dit Grand Vizir commencea à iouer son personnage demandant aux Polonois pourquoi le dit Ambassadeur aiant appris ce mauvais discours iugea bien que le Vizir estoit préoccupé par les menées de l'Ambassadeur de Bethleem Gabor et de ses supposts, de manière qu'après plusieurs autres temoignages de la mauuaise volonté du Vizir il se resolut d'aller voir tous les Visirs pour les informer du subjet de sa venue et du desir qu'il avoit de conclure la paix suivant les antiens traittez. Mais ses visites donnèrent telle jalousie au Grand Vizir qu'il ne se peut empescher d'en faire parler à l'Ambassadeur et bien qu'à leur première veue le Visir le receust avec grand honneur si eurent-ils des discours fort poignants, car suivant la coustume ord^re de ce Visir il monstra de faire fort peu de compte de la Pologne, mais il trouva un Ambassadeur plein de courage et de vifves reponses qui ne laissa rien passer au desavantage de son maistre et de sa patrie. Le dit Ambassadeur qui avoit creu que cette première visite ne seroit que pour compliment, fust tout éstonné de voir le Visir entrer en matière, et menacer la Pologne comme s'il eust parlé de la Républ. de Raguse. Cela n'empescha pas que le soir l'Ambassadeur ne lui envoiast un fort beau présent parceque à leur separation le Visir lui avoit donné une veste et quelques autres aux principaux Polonois que l'Ambassadeur dit lui avoir esté donnez pour assister en sa legation. Quelques iours après l'Ambassadeur aiant eu aduis par un Courrier que les Tartares estoient entrés en Pologne, il alla voir le Vizir pour se plaindre et lui demander raison de ce Prince Tartare qu'est Bacha de Silistrie et des embouchures du Danube; et parcequ'il avoit esté promis l'année passée par le traitté de Cottin que les Tartares et les Cosaques ne feroient point de courses dont le Grand Seig^r et les Polonois ne furent garants, l'Ambassadeur demanda que ce Bacha de Silistrie nommé Camtemir

An. 1622.

fut chastié et que le Prince de Moldavie fut aussi privé de sa charge comme principal motif de la dernière guerre. Le Visir aiant entendu impatiemment la plainte et les demandes de l'Ambassadeur, lui dit qu'il ne croioit pas que Cantemir fut entré dans la Pologne, que c'estoient des inventions peur lui procurer du mal et que pour le Prince de Moldavie il falloit oster cette demande de dessus ses papiers. A quoi l'Ambassadeur voulant repliquer et accuser de mauvaise conduite le Prince de Moldavie et Cantemir, le Visir avec une impudence non pareille lui dit qu'il avoit menti. A quoi l'Ambassadeur ne pouvant opposer sur l'heure autre remède fut reduit a le payer de mesme monnoie lui disant que c'estoit lui qui se trouveroit menteur et qu'un Ambassadeur de sa condition avoit toujours la vérité a la bouche et se leva pour s'en aller. Le Visir envoia un homme après pour lui dire qu'il ne se mist point en colère, et que s'il se vouloit desister des demandes contre Cantemir et le Prince de Moldavie, qu'il tenoit comme ses enfans, il lui donneroit quatre chevaux a choisir dans ses escuries, l'Ambassadeur lui remanda qu'il lui en donneroit douze et qu'il privast de charge le Prince de Moldavie et Cantemir qui avoient ioint leurs forces pour entrer en Pologne et rompre la paix. Quelques jours après le Vizir envoia dire a l'Ambassadeur qu'il allast parler a lui, mais n'y voulant pas aller il dit qu'il avoit pris medecine et y envoia le Gentilhomme qui estoit ici pour ostage. etc. (sans importance).

Du 12 Decembre 1622. Au Roy. Ext. Le Grand Visir n'a voulu escouter aucune proposition de l'Ambassad^{r} de Pologne que premièrement il ne l'ait fait resoudre a presenter au Grand Seig^{r} la valeur de cinq mille escus et quelque resistance qu'ait fait ledit Ambassadeur il a fallu commencer par là sa negociation, remettant ses pretentions contre le Tartare, le Cantemir et le Prince de Moldavie après que la paix sera signée; a quoi l'Ambassadeur avoit consenti moiennant la promesse qui lui fust faitte de lui donner dans le Serrail les trois Seigneurs Polonois prisonniers au sortir de l'audience qu'il auroit du Grand Seig^{r} Mais les effets ne respondent jamais aux paroles des Turcs qui ne croient pas estre obligez a tenir promesses aux Chretiens. Et comme l'Ambassadeur eut salué ce Seig^{r} et fait son présent, on lui fit dire que plusieurs Turcs pendant le diné avoient présenté par la voie du Kizlaraga plusieurs requestes a Sa Haultesse pour faire que ces Seigneurs Polonois ne fussent point rendus audit Ambassadeur que par échange avec quelques Musulmans qui estoient prisonniers en Pologne. L'Ambassadeur sur cela fit de grandes plaintes et offrit des cautions de cent mille escus qui asseureroient de faire venir les Turcs prisonniers en Pologne dans certain temps, sur quoi rien n'a encore esté résolu. Si cet Ambassadeur n'eut eu grand flegme le Visir l'a traitté si rudement et si brutalement qu'un homme moins prudent que lui eut porté sans doute les choses au pis. Mais la fin principale de la legation estant de faire la paix il s'est résolu de devorer beaucoup d'amertumes et s'ayder a payer ces gens-cy plus tost que s'attirer quelque apparente iniure qui obligeroit le Roy son maistre a quelque grand ressentiment que les affaires de son Royaume ne requierent pas maintenant. De manière que je le vois disposé a signer cette paix etc. L'Ambassadeur de Moscovie a esté retenu par le Vizir pour donner ialousie a l'Ambassadeur de Pologne et l'obliger a faire la paix. Le Grand Seig^{r} receut sa salutation en posture fort serieuse, mais comme il voulut harenguer ce bon Prince eut si grande frayeur que les Visirs ne pensèrent iamais le retenir et fallut que l'Am-

An. 1623. bassadeur fist promptement sa retraitte et donnast son roolet par escrit.

Du 9 Feurier 1623. Au Roy. Ext. Le nouveau Grand Vizir Vssaim Bagha a promis a l'Ambassadeur de Pologne de l'expedier bien tost, et il lui a rendu les trois seig^rs Polonois qui estoient ici prisonniers, moiennant cinquante mille dalles, qui furent hier données. V. M^te m'a commandé de procurer, s'il est possible, la ruine du Patriarche Grec de C. Ple comme d'un hérétique très dangereux, a quoi je ne perds point d'occasion et s'en estant présentée une, que i'ai embrassée comme je dobs, j'y travaille ardemment, mais il a de si grandes racines qu'il est malaisé de l'abbattre d'un coup, toutes fois ie n'en perds pas l'espérance.

Du V Mars 1623. Au Roy. Ext. L'Ambassadeur de Moscovie est encore ici bien qu'il ait eu son congé du précedent Vizir Giurgi, et il ne laisse d'offrir quatre cent mille dallers au Grand Seig^r s'il veut declarer la guerre aux Polonois et promet continuer tous les ans le payement de pareilles sommse tant que la guerre durera. On ne lui a point, jusqu'a cette heure, fait de reponse.

Du 19 Mars 1623. Ext. On continue a préparer sur le Danube et le long des costes de la mer noire force fregates pour opposer aux Cosaques que ces gens ci croient debvoir venir cette année a la guerre nonobstant la paix avec les Polonois. Ce qu'ayant appris l'Ambassadeur de Moscovie il a fait le malade pour ne point sortir sur l'espérance qu'il a de pouvoir faire accepter les offres qu'il a faites ici contre la Pologne. Il prend conseil ici du Patriarche de C. P^le qui pretend se rendre necessaire aux Turcs en se meslant de leurs affaires et de tenir les Moscouites disposez a ce qu'il lui plaira contre les ennemis de cette Porte.

Du 2 Avril 1623. Au Roy. Le Grand Vizir ayant appris certainement que son deuancier Giurgi auoit commandé aux Tartares d'entrer en Pologne pendant le traitté de paix, a fait sceler sa maison et le vouloit faire estrangler s'il ne se fut sauvé chez un Santon nommé Makmout Effendy comme dans un asyle où il est a présent deffendant sa vieille peau d'Eunuque le mieux qu'il peut, sachant bien que le Vizir le poussera jusques au bout etc.

Du XV Auril 1623. Au Roy. Ext. L'Ambassadeur de Pologne a renuoié au G^d Vizir la capitulation du traitté de paix qu'on lui auoit fait accepter comme par force lorsqu'il estoit ici, et pour ne vouloir contester avec des gens sans raison qui l'eussent arrêté, il les emporta jusques aux frontières, d'ou il a ecrit qu'il ne pouvoit presenter au Roy son maistre et a la Republique de Pologne des capitulations falsifiées auxquelles on auoit ici inséré deux articles qui ne pouvoient estre approuvées de ses supérieurs, c'est a sçauoir que les Polonois ne pourroient directement ou indirectement donner secours a l'Empereur contre le Prince de Transylvanie et qu'ils feroient aussi la paix avec les Moscouites auxquels ils rendroient deux ou trois places, chose qui est entièrement contre l'intention des Polonois; et que d'ailleurs les courses des Tartares ayants contrevenus au prétendu traitté de paix les Turcs devoient plus tost attendre d'eux toutes sortes d'actes d'hostilitez qu'autres choses. Le Visir et tous les grands de cette Porte n'ont pas eu ce message fort agréable et ils n'ont pas encore resolu ce qu'ils feront sur ce subiet, et nonobstant cette nouvelle le Grand Vizir a fait partir deux courriers pour faire auancer toutes les forces qui ont été promises au Prince de Transylvanie duquel les Ambassadeurs ont pris congé du Grand Seig^r.

Du dernier Avril 1623. Au Roy. Ext. Sire, depuis ma dernière depesche ie n'ai pas mal

employé le temps et mes offices car iai moienné en telle sorte la ruine du Patriarche de C. P^le^ qu'il est maintenant hors du siége par commandement du Vizir. Celui qui occupe sa place m'est desia venu remercier, c'est un vieux bon homme qui estoit Archeveque d'Amasie au pays du Pont. J'écris cette mutation a S. S^té^ comme chose qu'elle desiroit grandement, car ce Patriarche estoit un très-dangereux hérétique qui n'auoit autre but que l'affoiblissement ou la ruine de l'église Romaine et d'establir le Calvinisme dans la Gréce et dans toutes les parties orientales, pour à quoi paruenir il prétendoit d'installer l'année prochaine dans son siége un de ses parents qui deuoit venir ces jours cy d'Angleterre où il estudie depuis plusieurs années. C'est chose estrange, Sire, qu'un Patriarche de C. P^le^ niast la réalité du St Sacrement de l'Autel, et voulust oster la confession, sans que les Grecs fissent aucune demonstration de le vouloir changer, tant il pippoit doucement leur ignorance. On tient qu'il est retiré chez l'Ambassadeur d'Hollande et que les pères Iesuittes sont fort menacés par lui et par celui d'Angleterre mais j'espère avec l'ayde de Dieu et au nom de V. M. de les deffendre de leurs ennemis et de mes émulateurs.

Du 14 May 1623. Au Roy. Ext. On enuoiera d'autres capitulations de cette Porte, si quelque Gentilhomme le vient querir de la part du Roy de Pologne ainsi que le Grand Vizir l'a escript en Pologne. L'Ambassadeur de Moscovie s'en est retourné et n'a rien obtenu ni negotié contre les Polonois. Il a promis que les Moscouites ne descendront plus par la Mer Noire. Le prétendu Roy de Tartarie a pris cette occasion pour s'en retourner jusques au Caffa.

Du 25 Juin 1623. Au Roy. Ext. Les Tartares sont entrez de nouveau en Pologne nonobstant la paix prétendue et dit-on ici que les Cosaques sont mutinez contre les Polonois sur le fait de la Religion, car la pluspart desdits Cosaques viennent à la Grecque. Cette division n'est pas pour faire peur a ces gens-ci lesquels n'aiment ni ne creignent que ceux qui leur font incessament du mal, se souciant fort peu de celui qu'on leur pourroit faire. An. 1623.

Du 23 Juillet 1623. A. Mr de Puyssieux. Nous auons ici depuis deux iours un agent de Pologne qui se vient plaindre des Tartares qui ont fait depuis peu trois courses dans la Russie Polonoise et emmené beaucoup d'esclaves; il a aussi commission de faire reformer ce qui auoit esté mis par surprise dans les capitulations qu'emporta le dernier Ambassadeur, à quoi il aura de la peine. Le Grand Vizir l'a fort bien receu. Nous apprenons par lui que les Kosaques sont en armes sur le subiet de leurs ecclesiastiques, car tous les Evêques Grecs de ce pays la sont unis a l'église Romaine bien qu'ils gardent toujours leur rite; et se trouve encore deux Metropolites dans le pays des Cosaques qui recognoissent le Patriarche de C. P^le^ et on les a voulu obliger à s'unir avec les autres ce que n'ayants voulu faire on a fermé leurs églises, dont les Cosaques se sont tellement emeus qu'ils ont armé plus de m/30 hommes; mais le Roy de Pologne y a enuoié des commissaires pour empescher que ce feu ne s'allume et ne cause quelque grand mal.

Du 2 Oct. 1623. à Mr de Puyssieux. Le Patr. Anthimo a resigné a l'ancien Patr. Cyrille le Patriarchat.

Du 12 Nouemb. 1623. Au Roy. Ext. Le gentilhomme Polonois qui est ici a fait reformer dans leurs capitulations ce qui y avoit esté mis par surprise et ne se parle plus dans aucun article que les Polonois ne puissent assister personne contre le Pr. de Transylvanie; on m'a promis de me faire voir ce qui a esté re-

An. 1624. tranché dans ladite capitulation; mais il en faudra bientost refaire d'autres, ou mieux observer celles-ci, puisque les Polonois et les Cosaques sont rentrez dans la Tartarie où ils ont fait de grands degasts et pris beaucoup de prisonniers, J'apprends qu'ils pouvoient faire de plus grands efforts, s'ils ne se fussent amusez a se battre entre eux à qui commanderoit l'auantgarde. On dit que pendant cette malheureuse dispute les Tartares se sont ralliez en fort petit nombre et ont mis un si grand desordre dans l'armée Polonoise qu'elle s'est retirée avec honte, car elle pouuoit prendre le Roy de Tartarie et tout son pays, je parle du Petit Tartare qui est celui qui fait tout le mal aux Polonois.

Du VII Januier 1624 au Roy. Ext. Le Patriarche Cyrille a proposé au Gr. Vizir d'envoier un gentilhomme Perot auec un religieux Grec en Moscovie pour traitter certaines conditions avec les Moscouites contre les Polonois et cette proposition sera exécutée dans peu de iours, car les Turcs ont admis que le Roy de Pologne veult assister l'Empereur. Voila les bons offices que la Chretienté reçoit de ce Patriarche; duquel j'ai tant escrit a Rome que ie n'ai plus rien à leur dire la-dessus.

J'envoie par cet ord^re à Rome une instruction chrestienne que le Patriarche Cyrille a fait imprimer a Wittemberg soubs le nom d'un de ses escoliers nommé Zacharie et la fait distribuer par tout cet empire; c'est un livre capable d'infecter d'hérésie toute cette pauvre église d'orient si on n'y remedie, car il est entièrement rempli d'opinions caluinistes et lutheriennes etc.

Du XII. May 1624. Au Roy. Ext. Les Cosaques avec 80 barques sont descendus par le Borysthène et ont mis pied a terre assez près du Caffa dans la peninsule et ont saccagé la ville de Crime où ils ont tué beaucoup de Tartares. Ces gens-cy ont aussi admis que les Polonois, les Cosaques et les Roux ont une bonne armée sur pied pour entrer par terre dans la peninsule du Caffa, et que bon nombre de barrques armées se tiendront sur les costes pour empescher que personne ne puisse se sauver par mer. Cette nouvelle a donné plus d'étonnement à Constantinople que tous les progrez du Roy de Perse. etc.

Du 26 May 1624. Ext. Depuis trois iours un Visir nommé Bayram beau-frère de ce Seigneur, est parti avec trois mille hommes pour en rejoindre d'autres et s'acheminer le long de la Mer Noire vers les embouchures du Danube et s'opposer à ce que les Polonois ou autres voudroient entreprendre de ce costé-la, d'ou l'on attend des nouvelles, et de ce que l'armée Polonoise qui estoit aux frontieres vers Kaminets aura fait contre les Tartares auxquels on envoie d'ici un nouveau Roy avec les galeres qui vont à la Mer Noire.

Du XXI Juillet 1624. Au Roy. Le jour de la Pasque des Turcs qui estoit hier, les Kosaques sont venus avec cent barques saccager un gros bourg nommé Neocoris qui touche aux tours de la Mer Noire a la veue du Serrail du Gr. Seig^r et plus proche d'ici que plusieurs maisons de plaisir ou il va quelquefois passer le temps. Et apres avoir demeuré plus de six heures en terre brulants et ravageants quantité de belles maisons sur le bord du Canal, ils se sont retirez sans perdre un homme; car n'y ayant point ici des galéres dans le port ils ont esté si longtemps à armer des barques que les Kosaques ont eu tout loisir de charger et emmener leur butin. Cette entreprise est si hardie qu'elle merite d'estre *estimée*, car pour l'executer il faut qu'ils ayent resolu de combattre trente galeres qui sont a la mer noire lesquelles y ont esté enuoiées aussi tost pour chercher les Cosaques que pour le subiet du Roy de Tartarie.

Pendant cette allarme le Grand Seig^r estoit à cheval sur le bord de la mer deuant son Serrail qui faisoit pointer quelques pieces de canons et pressoit le partement des barques temoignant autant de resolution que ces gens ci d'estonnement et de frayeur.

Du 4 Aoust 1624. Au Roy. Ext. Aussitost que les Cosaques eurent saccagé Neocoris et autres lieux a la veue du Serrail, les Turcs estoient tellement irritez qu'il fut proposé et mis en délibération si on deuait tuer tous les Chretiens Francs, mais Dieu destourna ce cruel dessein et fut seulement resolu qu'ils seroient desarmez et qu'on visiteroit toutes les maisons, ce qu'on attend d'heure a autre avec action de grace d'en être quitte a si bon marché, car deux iours durant les pauvres chretiens n'osoient sortir de leurs maisons. L'internonce de Pologne parmi ce mouvement eut aduis que le Caimacan le vouloit mettre aux tours de la mer Noire et m'envoia prier au nom de Dieu que j'allasse faire tout mon possible pour destourner cette resolution, bien que cet office fut assez hazardeux ayant a faire a des gens sans raison, si voulus-je le tenter, comme je fis si heureusement, qu'avant que partir de l'arsenal ou estoit le Caimacan, j'obtins que l'internonce ne seroit point prisonnier, mais qu'il auroit seulement des Gardes.

Du 18 Aoust 1624. Ext. Les forces de mer sont extraordinairement foibles et quand il y auroit des galeres il n'y a plus ici des gens pour les commander ni pour les armer. Ces iours passés on en avoit envoié trois ici près à l'embouchure de la mer Noire avec quelques fregats pour faire garde et empescher que les Kosaques ne reveinssent; mais après qu'elles eurent esté deux iours dans un port se trouvant sans biscuits, sans poudre ni autres munitions, tous ceux qui y étoient dessus les quitterent et reveinrent ici, laissant les galeres à l'abandon. Et le lendemain le vieux Kalil Bassa m'envoia prier de lui faire prester trois barils de poudre etc. An. 1624.

Du [illegible] Septembre 1624. Au Roy. Ext. Les nouvelles que le Grand Seig^r attendoit de Tartarie sont arriuées depuis trois iours toutes contraires a l'esperance qu'on avoit de ce coté la; car le Bacha de la mer, accompagné de deux autres visirs estant dans la ville du Caffa sur le bord de la mer Noire assembla ce qu'il put de forces et avec 26 pieces d'artillerie voulut attaquer le frere du Roy de Tartarie qui avoit comme assiegé le Caffa pour reduire ceux de la ville à mettre entre ses mains un Capichy Bachy du Grand Seig^r, c'est a dire Capit^ne des Gardes, le Cady qui est le juge, et le Moufty lesquels estoient venus a cette Porte pour faire changer le Roy son frère. Mais sitost que le Bacha fut à la campagne il se trouva chargé par trois endroits si brusquement que si la nuit n'eut séparé le combat peu de Turcs fussent echappez des mains des Tartares qui avoient avec eux quelques deux mille arquebusiers Kozaques qui firent le plus grand effet. Les aduis portent que le Bacha de la mer et les deux Visirs ayant resolu de se retirer la nuit les Tartares en eurent nouvelles et les veindrent attendre sur le chemin assez près de la ville où ils tuerent plus de trois mille Turcs et les deux Visirs Hibraim et Asan beaufreres du Grand Seig^r qu'on a apportez sur deux galiotes, le Bacha de la mer blessé a mort, 26 pieces d'artillerie et 500 chariots demeurez aux Tartars et le Grand estendart du Sultan; mais deux heures aprés la deffaite le frère du Roy renvoia l'estendart au Bacha de la mer qui regaigna les galeres et s'ent vint a Varne avec le prétendu Roy en trés mauvais equippage. V. M^té entendra, s'il lui plaist, que dans la peninsule du Cafa il n'y a que la seule ville, ou le Grand Seig^r tient un Bacha, car le reste du

An. 1625. pays est habité et possédé par les Tartares, et la demeure du Roy de Tartarie est en un lieu nommé Ascharay assez pres du Cafa, où il souloit venir souvent; mais ce Moufty et le Cady qu'il demande ayant quelque soubçon de son frere qui venoit de Perse vindrent à cette Porte proposer l'envoi d'un autre Roy avec des forces pour s'opposer à ses desseins. Maintenant ces gens-cy voyant les mauvais succez de leurs affaires menacent de mort le Bacha de la mer; et envoierent hier un Capitaine des Gardes du Grand Seig^r avec une veste et une espée au Roy de Tartarie auquel ils escrivent que le Bacha de la mer a plus entrepris qu'il ne lui estoit commandé et que Sa Haultesse le confirme de nouveau moiennant qu'il rende l'artillerie qu'il a prise et qu'il aille à la guerre contre les Polonois; on lui a aussi envoié un de ses fils qu'on nourrissoit ici près comme ostage, sur quoi il faudra voir sa response.

Du 2 Octobre 1624. Au Roy. (Ext.) Les Moscouites enuoient à cette Porte un Ambassadeur avec de très grands presents et comme c'est leur chemin de passer par le Cafa pour s'embarquer sur sur la mer Noire, le frère du Roy de Tartarie qui est revenu de Perse, où il estoit refugié, recognut l'Ambassadeur de Moscovie pour avoir esté depuis deux ans en Ambassade auprès du Roy de Perse à sa première audience; de manière que pour destrousser les présents de l'Ambassadeur, le Tartare lui reprocha ce qu'il avoit dit et negotié contre le G^r Seig^r et lui fit couper la teste sans autre forme de procès, de quoi on est ici fort offensé; mais les Tartares sont en estat de ne s'en guère soucier puisqu'on leur demande par traitté 26 canons et plusieurs autres choses qu'ils ont gaignées à la deffaitte du Bacha de la mer et des deux Visirs qui furent si mal traittez par eux le mois passé.

Du 19 Janvier 1625. Au Roy. Ext. Le G^r Seig^r et le Roy de Pologne desirants executer les traittez de paix qui auoient esté faits et voyants les uns et les autres la difficulté qu'il y avoit d'y parvenir chacune des parties ne voulant pas tesmoigner le desir qu'elle en avoit, le Caimacan et l'envoyé de Pologne insinuèrent adroittement à Mr de Cesy que s'il se vouloit mesler de cette negociation il seroit bien advoué; c'est ce qu'il represente au Roy par la lettre du 19 Janvier affin de scavoir les intentions de Sa M^té ladessus; et une des raisons pour faire agréer cette médiation au Roy, est que veu le grand desir que les Turcs et les Polonois ont de cette paix, elle ne laisseroit pas de s'acheminer sans son entremise et que la guerre continuant contre les Polonois cela occuperoit le Prince de Transylvanie et toutes les Forces que l'Ottoman peut avoir en Europe, chose toute contraire aux interets de Sa M^té et de ses amis et alliez. — *Ibid.* Le Caimacan m'a dit que l'Ambassadeur du Prince de Transylvanie estoit parti pour venir à cette porte ou l'on l'attend de iour à autre avec intention de ne refuser aucun secours à son maistre, s'il en a besoin.

Du 19 de Janvier 1625. A Mr de la Ville aux Clers. Ext. I'ai reservé quelques particularitez sur le subiet des Polonois que vous serez peut-être bien aisé d'entendre; qui est que les Tartares qui resident à Killy, à Kerman, à Ozakow et autres lieux vers l'embouihure du Danube sur les confins de la Valachie, sont des petites colonies des Tartares qui dépendent du gouvernement de Silistrie; c'est pourquoi les Polonois ont raison de se plaindre que le Grand-Seigneur aye donné cidevant ledit gouvernement à Canthemir qui est un Tartare de qualité parmi eux lequel ne rend aucune obéissance au Roi de Tartarie, et qui a fait depuis quelques années tant de courses dans la Pologne que les Polonois sont resolus à la guer-

re si le Grand Seig[r] ne l'oste dela, comme il promet de faire maintenant et d'oster tous les Tartares des lieux susdits (cela a esté executé dans la lettre du 23 Mars 1625 au Roy) pour y establir de la milice Turquesque soubs la charge du Diac Mehemet Bacha, ou de tel autre qui aura le gouvernement de Silistrie après lui. Et quant aux Tartares de Cafa, c'est-à-dire de la Peninsule, les Polonois auoient accoustumé de leur donner par an trente ou quarante mille Dales moiennant qu'ils s'abstinssent de faire des courses en Pologne contre qui que ce soit excepté la maison Ottomane, de manière que les Polonois prétendent aujourd'huy d'observer les traittez duquel il semble que les Tartares soient non seulement contents, mais ayant l'année passée combattu les Turcs, pris 26 pieces d'Artillerie et tué deux ou trois visirs ils s'offrent aux Polonois de s'unir avec eux pour faire la guerre au Grand Seig[r], car le Roy de Tartarie qui regne aujourd' hui nommé Mehemet Kiran se sauva en Perse d'ou il est revenu si mal intentionné contre l'Ottoman qu'il prétendroit volontiers à l'Empire, et vous sçavez, Monsieur, qu'ils en sont recognus les successeurs, les masles Ottomans venants a deffaillir. Mais je reviens a la Pologne pour vous dire que les Polonois sont si ennemis des Allemans et si peu affectionnez a la maison d'Autriche que leur Roy auroit peine a les porter a quelque resolution de secours en faveur de la maison d'Autriche contre quelque Prince Chrestien que ce soit, et tant pour cette raison que plusieurs autres je crois que mon entremise pour la paix avec le Turc ne peut estre prejudiciable aux interêts de la France.

Du 23 Mars 1625. A Mr de Ville aux Clers. La plus grande partie des galeres du Grand Seig[r] sera emploiée à garder que les Cosaques ne soient maistres de la mer Noire et ne viennent visiter les fauxbourgs de Constantinople, comme l'année passée, car le traitté de paix duquel il s'agit entre le Grand Seig[r] et les Polonois ne peut estre sitot conclu que les plus diligents n'ayent le temps de faire des courses, et quelque paix qui se fasse je tiens comme impossible qu'elle puisse durer plus de deux ans, estant difficile d'empescher les Tartares et les Kosaques de vivre de leur mestier, et les moiens qui seroient propres a cela ne seront de long temps prattiquez ni de la part de l'Ottoman ni des Polonois, veu les desordres que nous remarquons de tous les deux côtez. An. 1625.

Du 10 Avril 1625. Au Roy. Ext. Le Grand Seig[r] a fait partir le Bacha qui est gouverneur de Silistrie avec pouvoir d'entendre à la paix, si les Polonois la desirent. J'ai esté convié d'envoier quelqu'un de ma part avec ledit Bacha pour s'entremettre du traitté s'il se fait; mais j'ai respondu qu'il falloit premièrement attendre des nouvelles et sçavoir son intention avant que de rien resoudre sur cet envoi, lequel je prolongerai attendant les commandements de V. M.

Du 5 Juin 1625. Au Roy. Ext. Les lettres de V. M. du 6 et 20 de Mars et du 3 Avril m'ont appris ce qui est de ses intentions touchant le Prince de Transylvanie et mon entremise de la paix de Pologne, lesquelles j'exècuterai très ponctuellement et sachant que les intentions et les desseins du Roy de Pologne sont tous différends de ceux de la Republique, j'uzai dès le commencement de mon entremise des précautions nécessaires sur ce subiet. Le Grand Seig[r] avoit envoié une galère au Cafa pour porter une espée et une veste au Roy de Tartarie, mais celui qui en estoit le porteur ayant eu advis que le Tartare le pourroit retenir il n'osa mettre pied à terre, et envoia son lieutenant pour lui préparer la voie, dont ledit Roy tesmoigna tant de despit qu'il retint ce Lieutenant auquel il fit des discours contre le gouver-

An 1625. nement de cette Porte assez picquants pour faire cognoistre ses mauvaises intentions, tellement que le Capitaine de la galère nommé Pialy Bey fit sarper avec toute diligence et s'en est revenu avec les nouvelles que les Kosaques ont saccagé Trébisonde avec deux cent cinquante bourgs; le chasteau s'est si bien deffendu qu'ils en ont abbandonné l'entreprise. La bonne reception que leur a fait le Roy de Tartarie dans le Cafa où ils n'estoient jamais entrez fait croire à ces gens ci que les Tartares et les Cosaques sont unis: chose dont on découvrira en peu de temps la vérité.

Du XIII Juillet 1625. A Mr de la Ville aux Clers. Ext. Ces jours passés les Kozaques avoient pris quelques barques Turquesques descendues par le Danube pour fortiffier les galères du Gr Seigr mais la joye a esté courte pour eux, ayant esté rencontré par le Bacha de la mer avec 40 galères qui les a defaits bien qu'ils fussent presque trois cents barques. Ie suis toujours emploié à affermir la paix entre le Gr Seigr et les Polonois, et tascher de faire observer leur dernier traitté auquel les Turcs ont satisfait jusqu'à présent, ayants fait oster les Tartares des colonies où ils estoient establis et d'où ils partoient pour faire leurs incursions dans les estats des Polonois, lesquels n'ont pas fait ainsy des Kozaques, et bien que le nom du Roy soit très puissant de tous les deux costez je ne m'estime ni assez heureux, ni assez habille pour remedier à un mal que je juge plus tost incurable que facile à guerir.

Du 5 Octobre 1625. A Mr de la Ville-aux-Clers. Ext. Le Bacha de la mer est reuenu avec 50 galères de la mer Noire, où il n'a pas eu tant d'advantage sur les Cosaques que l'on avoit publié à cette Porte; car si une tramontane grandement fraische ne se fut eslevée en faveur du Bacha, les Cosaques defaisoient son armée qu'ils avoient bravement attaqué avec 380 barques; et lorsque le vent se leva ils estoient desia sur la Reale couppants les cordages et ostant le timon ayant reduit le Bacha de la mer en très-mauvais estat; mais le mauvais temps submergea leurs barques et furent contreints de se retirer ayants tué deux ou trois cents hommes sur les galères et perdu environ autant de chrétiens leurs compagnons. Leur armée n'estoit guère moins que de vingt mille hommes si resolus et si déterminez qu'ils eurent la gloire de donner la chasse à l'armée Turquesque lorsque sur le soir le vent se fut un peu calmé. Faites un peu reflexion la dessus et considerez, s'il vous plaist, qu'avec moins de cinquante mille escus par an distribuez parmi ces Kosaques l'on occuppe la principale force du Turc sur la mer Noire à garder l'embouchure du Canal qui n'est qu'à quatre lieues d'ici.

Du 8. Mars 1626. Au Roy. Ext. Le Grand Seigr picqué de ce qu'on ne reprenoit point Babylone sur les Persiens, disoit qu'il vouloit y aller ce printemps; mais le Moufty et les Visirs lui remonstrèrent qu'il ne falloit pas que Sa Haultesse abandonnast Constantple pour ne mettre la plus importante pièce de son empire à la discretion du Roy de Tartarie lequel estant uni avec les Kozaques et mescontent de cette Porte pourroit par terre et par la mer Noire venir prendre sa capitale ville; et mesme qu'il n'estoit pas expedient que Sa Haultesse allast seulement jusques à Cognes etc. J'apprends que le père Barille est arrivé à la court de l'Empereur, ayant passé par la Pologne; mais son compagnon qui estoit Polonois a ésté tué sur les frontières par des gens à Tulban, et lui se sauva, dont le Bacha de Silistrie a eu grand regret; car les lettres et papiers du mort ont appris avec certitude qu'ils alloient pour faire mouuoir les Kosaques par la mer Noire, et pour empescher la paix de Pologne avec cette Porte, conformément à l'advis que j'en avois

eu. Le Resident de l'Empereur est si effrayé de la prise des papiers et des lettres susdites, qu'il n'attend que l'heure de quelques boutade Turquesque; et pour moy Sire, je tireray tout l'advantage que je pourrai de cette rencontre qui aura fait voir aux Grands de cette Porte s'ils se doivent attendre aux propositions des Espagnols desquelles nous empescherons l'effet par tous les moyens possibles. Le Gouverneur de Silistrie qui commande aux confins de cet Empire du costé de la Pologne escrit à cette Porte que les Tartares y ont fait tant de maux que c'est chose incroyable, ayant amené tant d'esclaves polonois, qu'on les donne deux escus la pièce, et que l'armée de Pologne qui estoit sur les frontières de deça se trouva foible pour rien entreprendre contre les Tartares, qu'on tient unis avec les Kosaques.

Du 4 Avril 1626. Au Roy. Ext. Le Bacha de Silistrie n'avoit escrit à cette Porte que la moitié de la nouvelle des Tartares; car depuis quelques jours nous avons appris avec certitude qu'ils ont esté entièrement deffaits par l'armée de Pologne qui les joignit au passage d'une rivière demi gelée, qu'ils ne purent passer ni à la nage selon leur coustume, ni sur la glace; et tout le butin qu'ils menoient et tous les esclaves furent repris par les Polonois. Ces gens cy en ont une secrette joye, ayans recogneu que le Roy de Tartarie et son frère Chain Kiran autrefois refugié en Perse, ne rendent plus obéissance au Grand Seig^r^ ainsi lui donnent une extrême ialousie.

Du 3 de May 1626. A Mr de la Ville-aux-Clers. Bien que je parle des Cosaques dans la lettre que j'escris au Roy, si vous dirai-je que je n'attribue pas tant leur descente dans la mer Noire à l'incursion des Tartares qu'au voyage du P. Barille dans leur pays où il a fait jouer le Catholicon de la part de l'Emp^r^ et des Espagnols qui l'envoièrent l'année passée en Pologne, pour suspendre la paix des Polonois avec ces gens ci et leur faire cette importune diversion, pour occuper toutes les galères du Grand Seig^r^ sur la mer Noire, affinque celles de Naples et de Sicile puissent éstre empeschée à autres choses qu'à deffendre leurs costes ou l'armée ottomane se faisoit voir presque tous les ans. An. 1626.

Du 12 de Juillet 1626. Au Roy. Ext. Pour ce qui est des Tartares, que le Prince de Transylvanie offre de faire entrer en Pologne, il ne le fera pas aisement, car les Tartares ont esté tout prests ces mois passez d'entrer en Transylvanie sur ce que ledit Prince leur doit de l'argent depuis dix ou douze ans, qu'il emploia à son seruice huit ou dix mille des leurs. etc.

Du 23 Aout 1626. Au Roy. Ext. Les Polonois sont toujours armez sur leurs frontières de deça pour empescher les courses des Tartares qui ont mis plus de soixante mille chevaux ensemble pour entrer en Pologne, si l'on ne s'y oppose; et depuis trois jours le Général de l'armée Polonoise m'escrit que pour conserver la paix avec cette Porte, il a fait brusler trois ou quatre cents barques de Kosaques qui vouloient descendre dans la mer Noire, chose bien veritable car les galeres du Gd. Seigneur qui sont revenues ces jours passez n'ont trouvé que douze barques de Kosaques dans l'embouchure d'une riviere du pays de Mengrelie par de la Trebisonde ou trois cents hommes s'estoint logez et retranchez; mais tout fut pris.

Du 18 Octobre 1626. A M^r^ d'Herbault. L'arriuée de l'Ambassadeur de Pologne tant desirée par ces gens-cy leur a apporté la plus grande ioye qu'on sçauroit dire tant ils craignent ceux mesmes qui ne leur peuent faire, pour cette heure, aucun mal. J'ai receu par un gentilhomme de sa part des lettres du Roy son maistre et de plusieurs Seigneurs Polonois des

An. 1626. premiers de la Rep^{que} me conviants de continuer les bons offices dont ils ont ci-devant senti les effets; mais n'y ayant rien si aisé qu'accorder des personnes, qui n'ont pas envie de se battre, je n'aurai pas besoin de me mesler de leur traitté, bien que le Roy et ces M^{rs} m'en aient escrit en bons et honorables termes.

Du 2 de Nov. 1626. Au Roy. Ext. L'Ambassadeur de Pologne n'a encore rien traitté. Il salua seul le G^{r} Seigneur et ne voulut on pas que ses gentilshommes eussent cet honneur parcequ'il n'a point fait de présents. C'est chose impossible que les Tartares et les Kosaques laissent durer la paix une année quand bien le dit Ambassadeur la concluroit.

Du 16 Novembre 1626. Au Roy. L'Ambassadeur de Pologne est entré en négociation auec les Ministres du Grand Seig^{r} mais demandant la restitution de tous les esclaves pris par les Tartares et plusieurs autres choses qui avoient de l'impossible, enfin le Caymacan lui dit que le Grand Seigneur auroit à plaisir mon entremise pour composer doucement les differents dont maintenant il s'agissoit. Ce que l'Ambassadeur accepta très-volontiers, m'ayant apporté des lettres du Roy son maistre et des principaux Seigneurs de Pologne, qui me prient de continuer ainsi que j'avois fait cy devant en leur faveur. Partant, Sire, dès le lendemain nous fusmes assemblez. etc.

Du dernier Nov. 1626. Au Roy. Ext. Le mesme iour que l'Ambassadeur de Pologne partit d'ici le Gr. Seigneur eut nouvelles, que trente ou quarante mille Tartares qui estoient entrez dans la Podolie et dans la Russie Polonoise auoient esté entierement deffaits; et comme cette incursion avoit esté faitte durant que ledit Ambassadeur traittoit la paix à cette Porte et contre les intentions de Sa Haultesse il semble que cet echec ait apporté ici plus de ioye que de tristesse; car ie veois que ces gens-cy par la désobéissance des Tartares aux ordres du Gr. Seigneur sont obligez de leur souhaitter autant de mauvaise fortune maintenant qu'ils estoient par le passé désireux de leurs prosperitez et de leur accroissement.

Du 28 Janvier 1627. Au Roy. Ext. Il fut resolu dans un Conseil que le Bacha de la mer iroit avec cinquante galeres à la mer Noire faire un fort à l'embouchure du Borysthene pour empescher la descente des Kosaques qui seroit veritablement un bon moien de les tenir chez eux, mais la terre où l'on veut faire le fort estant dependante des Kosaques, ou pour mieux dire, du Roy de Pologne, il y aura de l'empeschement du costé des Kosaques, à quoi les Turcs estants comme preparez ils font faire cent cinquante fregates sur le Danube pour entrer dans le Borysthéne et se rendre maistre du passage à la faveur des Tartares auxquels le Grand Seig^{r} demande dix ou douze mille hommes pour demeurer la, tandis qu'on travaillera au fort: C'est un tres-beau dessein, mais il le faut voir executer; ce qui sera difficile, aussi bien que de le garder, si tant est que le Roy de Pologne n'y consente; ce qui est de grande considération; car les Tartares ne lairront pas de faire des incursions dans la Pologne dont les Cosaques ni les Polonois ne se pourront plus vanger, estant bridez par ce fort qui leur ostera l'entrée de la mer Noire.

Du 30 Avril 1627. Au Roy. Ext. Pour ce qui est du dessein qu'a le Bacha de la mer de bastir deux forts à l'embouchure du Borysthéne nous voions toutes sortes d'apprests pour cet effet, mais on tient que les Kosaques s'y doivent opposer et qu'ils sont desia la auprés avec de bonnes forces.

Du 13 Juin 1627. Au Roy. Ext. Les quinze iours qui se sont écoulez depuis ma d^{re} lettre nous ont fait voir le partement du Bacha de la mer avec 50 galeres et deux gallions de

guerre chargez de clous et de diuerses ferrailles necessaires au dessein qu'il a de bastir les forts dont jai ci devant informé V. M. et a ces galéres se doivent joindre quelques 200 fregates du Danube. J'allai dire à Dieu au dit Bascha selon la coustume, et entrants en discours il me dit que le Roy de Tartarie avoit fait entendre à cette Porte que lui ou son frère se trouveroit avec 30 ou 40/m hommes pour fauoriser son entreprise et que toute la milice depuis Bude jusques à l'embouchure du Danube estoit mandée pour se trouver au lieu ordonné ce qui lui faisoit espérer que les Kosaques bien qu'assistez des Polonois ne pourroient empescher qu'il ne fit ces forts dans lesquels il prétendoit laisser 4/m hommes avec des munitions pour pouvoir attendre d'estre secourus, et avec ces beaux proiets il s'en est allé après avoir fait(?) devant le Grd. Seigneur, qui estoit dans un cabinet sur le bord de la mer, ou les canonades ne furent pas épargnez.

Du 23 Aoust 1627. Au Roy. Ext. On tient ici avec certitude depuis cinq ou six iours que le Bacha de la mer n'a pu faire bastir les forts qu'il avoit entrepris sur la mer Noire et que les Kosaques l'en ont empesché d'une part et les Tartares de l'autre, car le Roy de Tartarie a tesmoigné une si grande mefiance, qu'encore qu'il soit venu au rendezvous, il n'a pas voulu s'approcher des galères, et lorsque le Bacha de la mer l'en a enuoié conuier, il a dit qu'il ne pouuoit sortir de ses pauillons; chose toute extraordinaire, veu que de tous les temps ledit Roy et ses deuanciers avoient accoustumé de visiter le Bacha de la mer sur sa galère; mais depuis quatre ans que ces gens ci voulurent l'aller surprendre pour le confiner a Rhodes, et qu'il les eut bien battus il s'est tenu sur ses gardes et son frère aussi, lequel cette fois est demeuré dans la Tartarie avec de bonnes forces pour garder leur pays et n'ont pas enuoié un seul homme à l'armée du G^{d} Seig^{r} contre le Roy de Perse. Il y a aussi aduis à cette Porte qu'un des principaux seigneurs de Tartarie nommé Zakir alla trouver les Kosaques avec dix mille chevaux pour empescher que le Bacha de la mer ne fist les deux forts prétendus, tellement qu'il est venu en un lieu nommé Ozias où il s'amuse à fortifier des lieux où les Kosaques ne passent jamais; et il croit en faisant ainsi l'empesché qu'il evitera la colère du Grand seig^{r} et le chastiment dont il est menacé pour avoir fait une entreprise contre l'intention de toute la Porte; aussi dit-on qu'il perdra ou la teste ou la charge. An. 1627.

Du 3 Octobre 1627. Au Roy. Il s'est tenu deux conseils ces jours passez chez Caymacan sur la proposition faitte par le Tartare Cantemir de lui donner des forces pour aller attaquer le Roy de Tartarie; et après plusieurs opinions il fut resolu de laisser ici ledit Cantemir et voir ce que fera le Roy de Tartarie sans rien emouvoir contre lui qui est desia tellement piqué qu'on tient pour asseuré qu'il s'est uni avec les Kosaques par une ligue offensiue et deffensive; ce qui donne fort à penser à ces gens cy, lesquels ont ordonné à deux Turcs de frontière de faire quelques propositions de la part du Moufty au Roy de Tartarie et à son frère afin d'essayer de les contenir en leur devoir et leur oster la crainte d'estre attaquez et peu à peu restablir quelque confiance en asseurant ledit Roy qu'on le laissera regner en paix moiennant qu'il n'entreprenne rien et qu'il renonce à toute intelligence et amitié tant avec les Kosaques qu'autres ennemis du Grand Seig^{r}.

Du 17 Octobre 1627. Au Roy. Ext. Le Bacha de la mer est revenu depuis trois jours à cette Porte, où il estoit plus menacé qu'on ne luy a fait de mal; il a raccomodé un meschant petit chasteau nommé Ozias à l'embouchure du

An. 1627. Borysthène, mais la rivière y est si large que cela ne pourra empescher les Cosaques d'entrer dans la mer Noire; Le dessein du dit Bacha estoit de faire un bon fort à deux ou trois iournées plus hault en un lieu estroit qui peut tenir tout le passage de ladite rivière; mais les Tartares l'ont prevenu et en ont fait un, dont ces gens cy ne disent pas tout ce qu'ils pensent.

Du dernier Octob. 1627. Au Roy. Ext. Les ialousies croissent de iour en iour entre ces gens ci et les Tartares iusques la que le G^r Seigneur a voulu faire couper la teste au Bacha de la mer de n'avoir pris ou tué Chian Kiran frère du Roy de Tartarie lorsqu'il vint dans ses pavillons et qu'estant soubsçonné d'avoir intelligence avec le Roy de Perse il falloit se servir de cette belle occasion pour s'en deffaire.

(Collection Dupuy. vol. 772.)

XXV.

An. 1627. **De la guerre entre la Pologne et la Suède en 1627.**

О войнѣ между Польшею и Швеціею въ 1627 г.

La guerre entre les deux couronnes de Pologne et de Suède qui a duré depuis l'an 1598 jusques à présent s'est parfois terminée en trefues et suspensions d'armes de peu de temps, mais n'a sceu estre apaisée tout à fait ni par la mort de Charles père du Roy Gustavus de Suède à présent régnant, ni par la difficulté que les estats de Pologne ont fait de s'y embarquer, encore que leur roy Sigismond 3e, qui règne aujourd'huy, ait fait tout ce qu'il a pu pour les y disposer. Cependant non seulement les royaumes de Suède avec toutes les terres qui en dépendent ont renoncé audit roy Sigismond leur prince naturel et héréditaire, mais aussi la province de Livonie avec Riga sa ville capitale s'est rendue au roy Gustavus susdit, et ainsi les deux rois fils des deux frères (car Sigismond est né de Jean roy de Suède, et Gustavus de Charles frère du roy Jean susdit) ont poursuiui leur guerre fort asprement jusqu'au temps où nous sommes. Or tandis que laditte guerre estoit loin de la Pologne, à sçavoir en Liuonie, on ne s'en est pas beaucoup mis en peine; mais maintenant ès années *1626* et *1627* qu'elle est pénétrée dans la Prusse et s'est répandue au long des ports et havres de la mer Baltique, c'est allors que la Pologne en a pris l'allarme fort chaude; dont le récit est un peu long, et pour en parler clairement il faut reprendre les affaires un peu plus hault

dès l'arrivée de l'armée nauale de Suède aux ports de Prusse où elle aborda le 6 Juillet 1626 conduitte par ledit Roy Gustavus en personne, lequel ayant emploié plusieurs années à s'enquerir et informer soigneusement des moyens d'entrer et occuper les ports et hâvres qui servent à la Pologne, enfin résolut fort secrettement de mener ses armes en la Prusse et y porter la guerre; ce qu'il exécuta avec autant d'heur et de bon succez qu'il y avoit apporté de courage et de résolution. Il entre donc d'abord au hâvre de Prusse près d'un lieu appellé Pillau, et n'y trouvant sinon quatre petits navires de guerre et environ 600 soldats assez mal commandez. Il mit lui-même pied à terre et pour appaiser lesdits soldats ou leurs capitaines qui y estoient au service du Duc de Prusse Electeur de Brandebourg, leur représenta que son intention n'estoit nullement d'offenser ledit prince Electeur son beau frère, ainsy pour se servir de ce passage afin de porter la guerre aux terres et pays du Roy de Pologne son ennemy, requerra que lesdits nauires et gens de guerre se retirassent, et ne demandant sinon de se loger et faire avancer ses trouppes. Ici est à sçavoir que la Prusse est une grande province aux pays Boreaux ou Septentrionaux vers la Baltique divisée en la royalle soubs l'obéissance de la couronne de Pologne et en la ducale qui est le Duché de Prusse, fief donné par ci devant par les roys de Pologne aux Princes et marquis que Brandebourg. La royalle contient quatre gouvernements ou provinces, assavoir le Palatinat de Coulmé, le Palatinat de Marienbourg, celui de Pomerelli et l'Evesché d'Ermelant ou Varmie. Le ducale ditte communément le Duché de Prusse, contient trois cercles ou provinces, qui sont Samlant, Natangue et Oberland. La capitale dudit Duché est Koenigsberg, ville riche pleine de marchands qui trafiquent fort loing, et ou plusieurs navires abbordent. Dans la Royalle les villes les plus renommées sont Dantzig, Elbing ou Melving, Marienbourg, Thorn, Brunsberg, Graudentz et autres. Mais la principale et plus-puissante c'est Dantzig, qui du temps de nos ancestres a fait la guerre au Roy de Pologne Estienne, possédant de grands priviléges et des richesses non pareilles, bien fortifiée, bien policée, et où le trafic et le négoce ont plus flori qu'en nulle autre des villes anséatiques, dont elle est une des principalles avec Lubeck, Bremen, Magdebourg et autres. Elle est située sur la Vistule ou Weissel qui la auprès se decharge en la mer et lui apporte des commoditez sans nombres. Estant donc le Roy Gustavus de Suede entré au hâvre susdit il y bastit incontinent un fort et y mit garnison pres du village Pillau susdit, et poursuivant ses dessins attaqua les places de la Prusse Royalle sur la même coste, emportant d'emblée Brunsberg, Tolkemit, Elbing, Marienburg et Dirsau fort soudainement, de sorte que le bruit de ses victoires fut aussitôt à Varsovie résidence du roy de Pologne, que la nouvelle de sa venue. Voilà incontinent force trouppes qui de Pologne s'acheminent en Prusse, et des lettres et commandemens du Roy pour exhorter ceux de la Prusse ducale à s'opposer à l'ennemi pour arrester le cours de ses prospéritez. Le Prince Electeur qui alors se tenoit fort loing de son Duché eut à Berlin en la Marche les nouvelles de tout ce qui s'estoit passé à l'arrivée des Suedois, et voyant ses subiets en danger, son pays en guerre, et ses hâvres occupez sans qu'auparavant aucune déclaration luy eust été signifiée par les Suédois, envoya à l'instant ses Ambassadeurs vers ledit roy, lui faire ses plaintes et remontrances reitérées par deux ou trois fois, ne rapportant autre reponse sinon que ledit Roi le prioit de garder et d'observer avec lui les loix de la neutralité, à laquelle réciproquement il s'obligeait,

An. 1627.

An. 1627. ne désirant si non de poursuivre la guerre contre la Pologne pour obtenir enfin une bonne paix, laissant quasi sans réplique la demande que ledit Prince Electeur lui faisoit de lui rendre son port et le hâvre de Pillau qu'il lui détenoit injustement, et par où ledit Prince Electeur estoit accusé et blasmé à la court de Pologne d'y avoir tacitement consenti ou connivé. Voilà l'estat des affaires de Prusse jusques aujourd' hui, ne tenant le Roy de Suède au dit pays sinon les places susditts, et quelques forts près de la dite riviere de la Weissel, sur laquelle aussy il a un pont de batteaux pour empescher les transport de bleds et autres commoditez, et pour blocquer quant et quant la ville de Dantzic, la quelle ne peut plus recevoir ou faire sortir aucun navire sans la permission du dit Roy, comme maistre tout à fait de la mer Baltique depuis la Livonie jusqu'en Poméranie; qui est une estendue de plus de *120* lieues d'Allemaigne. Il a deux armées en campagne, l'une en Livonie, soubs le Général Jacques de la Gardie et Gustavus Horn composée d'environ 12000 hommes et quelques Moscovittes. L'autre qu'il commande lui mesme est en Prusse de 22 à 23 mille hommes la plupart Suédois, gens tres-bien armés et disciplinez à la façon des troupes d'Hollande. Tout cela équippé à l'equipollent en sorte que rien n'y manque. Les provisions de tout ce qui est nécessaire y paroissent par un ordre admirable. Lui mesme présent à tout, le premier aux dangers et aux labeurs, les prières assiduelles, une sobriété et obéissance admirable par tous. Jusques ici on a travaillé diligemment pour y moienner quelque accord, et sans le malheur arrivé aux troupes de Dannemarc on tenoit la besogne faitte. Mais les grandes promesses du Pape, de l'Empereur et du Roi d'Espagne qui offrent un puissant secours au Roy de Pologne ont mis à néant tout ce que les Ambassadeurs d'Hollande y avoient opéré. Il y a un autre point, c'est que les Estast de Pologne considérant que leur nation accoustumée aux guerres ou plustost aux courses et ravages contre les Tartars, ne peut combattre sinon avec desadvantage cet ennemi, se voiant contraints d'accepter le secours estranger qui leur est une espine au pied, car ils craignent que par ce moien leur Roi fortifié de l'assistance de l'Empereur et de ses adhérens ne rende le Royaume qui est électif héréditaire à sa maison. C'est pourquoi ils insistent sur l'accord de peur d'attirer sur eux et leur postérité un joug inevitable. Le Roi au contraire assisté des Ecclesiastiques presse le secours susdit, et la continuation de la guerre, qui est introduite une domination absolue. C'est la matière qui est sur le tapis à l'assemblée qui présentement se tient à Varsovie dont il faudra attendre les particularitez.

(Collect. Dupuy. vol. 158.)

XXVII.

Relation de la dernière diète de Varsovie. | Извѣстіе о Варшавскомъ сеймѣ 1639 года. | An. 1639.

La diète qui s'est tenue à Varsovie depuis le vingt cinquiesme Octobre mil six cent trente neuf jusqu'à au saizième de Novembre s'est commencée, passée et finie vrayement à la Pollaque, c'est-a-dire avec mille contestations, confusions, crys et disputes des choses qu'on y avoit proposées, car les Nonces terrestres ont entre autres points chatouilleux demandé a leur Roy rationem Senatus consultorum extraprovincialium. — Ont voulu scavoir les motifs qui l'avoit porté an voyage de Vienne et a l'entrevue réyterée avec l'Electeur de Brandebourg. Ont fort crié contre quelques particuliers de Dantzig possédant les Starosties ou biens Royaux, voulant qu'en les réunisse a la Couronne et en un mot ont remué et debattu tant de matières et questions, que n'en pouvant resoudre une seule, s'estant chargé d'ailleurs expressement de ne consentir a la prolongation de ladite diète d'une minutte, ils ont a la fin tout quitté, se sont séparés brusquement sans rien conclurre particulièrement sur les points suivans. — Si la pluralité des benefices que les Ecclesiastiques possedent en Pologne devoit avoir lieu. — Si l'investiture du Duché de Courlandie accordée l'hiver passée au Duc dudit pays sans l'exprès consentement de la Republique estoit valable ou non. — Si les Grecs qui sont dans la Pologne doivent jouir de la liberté de conscience qu'ils prétendent. — Si la *dace* de Dantzig se devoit introduire ou non. — Et finalement si la constitution faicte a la diètte passée touchant les tittres nouveaux des Ducs et Princes de l'Empire dont la maison d'Autriche en a crée une demidouzaine a la fois en Pologne deuoit estre receue ou cassée. Cette derniere controuerse a esté la plus forte pierre d'achoppement a la diette. A cette rupture n'a pas peu contribué (à l'aduis des plus sensés) la harangue que le Roy a faicte en la chambre de la diette quelques iours avant la conclusion d'icelle en laquelle il s'est plaint tacitement du traictement que la République luy fesoit, ne se contentant pas d'èsplucher, disoit-il, par le *méme* toutte sa vie actions et conseils ains sembloit quasi entrer dans l'intérieur de son examen et de ses pensées, que tels et semblables procédés que l'on voyoit tous les jours estoient contraires à la dignité qu'il soutenoit et à la personne qu'il representoit, que jamais la Pologne ne s'estoit comportée en cette façon envers le Roys ses prédécesseurs et qu'on ne devoit point trouver estrange si maintenant et à une affaire si solennelle il fesoit paroistre ses justes ressentiments, cette harangue faitte et prononcée avec beaucoup d'émotion, Sa M^te^ s'est absentée après trois jours de déliberations de la diette croyant possible fleschir les Polonois et les faire condescendre d'autant plus facilement à ce qu'elle desiroit. Mais iceux l'ont expliqué tout autrement prenant les discours et les paroles du Roy pour des menaces incompatibles

An. 1639. avec leur liberté et jugeant d'ailleurs que c'estoit une chose de mauvaise conséquence de permettre à leur Prince de parler ainsy en pleine diette ce qui ne s'estoit point veu depuis leur Roy Estienne Bacthori, et c'estoit tout-à-fait hors la coustume des Roys de Pologne, en grondèrent haultement et ouvertement par après contre leur Roy et le contrecarrèrent en ce point, aussy bien qu'aux autres. Or ce qui a le plus hasté et advancé la rupture mentionnée ce fut un accident inoppiné, c'est que les Nonces terrestres ayant député quatre de leur corps pour notiffier au Roy qu'il n'y avoit rien de conclu et qu'ils estoient venus pour prendre congé de luy au nom de leurs confrères Sa Majesté envoya incontinent deux des principaux Senateurs vers lesdits Nonces dont l'Evesque de Cracovie porta la parole pour leur représenter les nécessités urgentes de la République et particuliérement le soing qu'on devoit maintenant avoir des frontières de la Patrie et du payement qu'en attendoient les soldats qui l'avoient servye depuis longues années. En effet, les sages remonstrances de ce grave Prelat eurent tant de pouvoir sur les esprits de quelques nonces qu'ensuite ils conclurent d'y vouloir prendre unanimement une bonne resolution, mais le malheur voulut que parmy ceux que les Nonces avoient députés de leur Corps vers le Roy pour proposer ce que dessus, il y en avoit un nommé Baransky gentilhomme de Massovie et d'esprit, lequel estant hay de Monsieur Osolinski pour sa capacité ou pour s'estre peut-estre trop fortement opposé à la constitution qu'on a voulu faire en faveur des nouveaux Princes de Pologne dont Osolinski en est un, le dernier appercevant l'autre luy dit tout hault, Mon ami Baran tu t'appelles agneau (car Baran en langue polacque signifie cet animal) mais souviens toy qu' avec le temps j'auray de ta laine. Ce que celuy-cy ayant rapporté à ses confrères les mit en telle fougue et colere qu'ils ne voulurent gouter en façon quelconque la proposition de l'Evesque susdit, et montant brusquement à leur mode à la chambre du Roy luy firent la derniere reverence jurant et protestant auparavant solennellement ne se vouloir rassembler desormais ni assister à aucune déliberation publique que préalablement ledict Ozolinsky ne les eut contentés de satisfaction entierement sur le tort qu'ils s'imaginoient en avoir receu. Il est vrai qu'on estoit convenu à la diette et mesmes en avoit on desjà dressé quelque constitution necessaire et salutaire a la Pologne comme de inuasione Livonica impostерum praecavenda. Item qu'aucun Roy ait a sortir de la Pologne sans le consentement de la Republique, d'autres semblables, lesquelles se sont touttes esuanouyes avec les cinq points susnommés ce qui n'effarouchera pas peu la milice polonoise qui attend impatiemment ses payes et arrerages et avoit fermement cru que la diette ne se finiroit sans resoudre son contentement, et partant plusieurs apprehendent, non sans fondement quelque sedition ou tumulte militaire laquelle se pourroit enfin changer en une guerre civile. Le lendemain de la rupture de la diette le Roy de Polonne tint conseil secret avec douze Senateurs apparemment pour trouver quelque expedient aux desordres survenus et tacher de les disposer a une convocation ou Diette générale de quelque sepmaine. Mais icelle ne se pouvant obtenir qu'avec approbation universelle du Royaume et se devant resoudre au même temps que la generale Diette se separe sans rien finir. Il n'y a gueres d'apparence qu'il s'en tienne une si tost toutefois quelques uns sont d'opinion qu'il y aura une diette générale semblable a celle qui vient d'être rompue vers le mois de juin prochain pour subvenir aux nécessitéz pressentes de la Pologne.-Quand a l'affaire du Prince Casimir il

est notoire comme quoy devant touttes autres déliberations le Roy a porté les Senateurs et Nonces terrestres a une certaine caution et asseurance pour le dict Prince son frère laquelle doit aussy avoir esté envoyée à Monsieur Gouchofsky. Maintenant plusieurs revoquent a bon droit en doubte si ce que l'on a conclu à l'entrée de la diette est valable maintenant qu'icelle est rompüe fondez sur une très-solide et pertinente raison, assavoir que tout ce qu'on eu a arresté n'ayant esté faict ny du consentement universel de la Republique ny mis en constitution et confirmé per legem comitialem ainsy que la practique moderne de la Pologne le requiert ne peut aussy par conséquent estre valable cela estant le pouvoir Monsieur Gouchoffsky de traicter de la delivrance dudict Prince sera du Roy seulement et non du corps de la Republique de laquelle la France n'ayant point de seureté et cautions nécessaires qu'elle prétend justement devant que de relascher le Prince prisonnier, la Pologne ne doit pas trouver estrange si possible elle ne voit pas si tost les effets qu'elle se promettoit du dit Goukofsky. Mais l'esclaircissement de ce doubte dep-pend aussy en partie de la forme et manière de laquelle la Pologne, a cautionné son Prince laquelle estant tenüe très-secrette et surtout cachée aux Estrangers il a esté impossible d'en rien descouvrir jusqu'a présent, voire quand mesmes tout ce à quoy la Pologne s'est portée en faveur du Prince Casimir seroit bon et valable ce qui pourtant n'est pas, veu que les affaires qui se manient si secrettement sont ordinairement suspectes, tesmoing la constitution faicte pour la dace en la diette de l'année mil six cent trente huit eu laquelle les Dantickois entr'autres raisons de nullité ont aussy opposé celle de la façon secrette, la rupture de la Diette qui est survenue après pourroit neantmoins servir de pretexte specieux à ceux qui voudroient qu'on ne refusast ains differast An. 1639.
seulement encore quelque temps la liberté du Prince Casimir, parceque on pourroit alléguer que le proceddé des Polonois touchant ce Prince estoit une chose nouvelle sans exemple, laquelle n'estant passée en constitution ordinaire et solennelle n'obligeroit pas aussy la France et ce d'autant moins que tout ce qu'on entreprend en Pologne en chose d'importance sans adveu de toutte la diette y est tenu comme faict entre personnes particulieres sans aucune force ny vigueur. — La rupture mentionnée de la diette n'estonne pas beaucoup cette ville qui profite des dissentions et grabuges de la Pologne en gagnant du temps et des hommes et ouvrant cependant les yeux à ceux qui jusques a présent ont esté aveuglés, malicieux et ignorans en sa cause. — Les députés qu'elle a en Varsovie en seront de retour en peu de jours ayant mandé dans leurs dernieres que quelques soupçonneux imaginent que le Roy de Pologne vouloit faire un second voyage d'Allemagne en quoy il desobligeroit tout le Royaume, que la mesintelligence de Sa M[te] et Dantzig se termineroit apparemment bientost par la voye d'une commission ou deputation et entre autres ils avoient trouvé le Palatin de Vilna si bien informé de l'affaire du Toulaque et en particulier qu'il n'avoit esté nullement besoin d'y rien adjouster, si non une supplication tres humble de vouloir par l'autorité et pouvoir qu'il avoit en sa Province continuer de l'entretenir dans la resolution qu'il avoit prise contre l'introduction des Daces qui se pratiquent aujourd'huy au prejudice tant de Lithuanie que de la Prusse. — Le dict Palatin est venu à quelques contrastes de paroles aigres avec le Général Konispolski sur les sub-

An. 1639. jects des nouveaux tittres de Princes de Pologne joints à quelques autres petits picques qui sont si frequentes et licites en la libre et confuse Republique de Pologne.

(Missions étrangères. vol. 277.)

XXVIIII.

An. 1649. **Narratio epistolica praelii inter Polonos et Cosacos gesti die Augusti 1649.**

Извѣстіе сообщенное въ письмѣ о бывшей между Поляками и Козаками битвѣ Августа 1649 г.

Bellum civile vel potius servile, quod superiori anno enatum praecoci quidem sed satis maturo turbine Poloniam hucusque in almae pacis sinu suaviter ac alte indormiscentem corripuit bellum, inquam privatae injuriae flabello exitatum, publica perfidia susceptum, opportunitate temporis auctum, confuso per interregnum reipublicae statu, haesitante fortuna ac ut in recupera fieri solet praecipitibus procerum regni emulatione pariter ac diffidentia ab ovo quod aiunt accepere, et universas res ultro citroque gestas in conspectum dare animus non est. Neque enim tu tibi, neque ego me mihi tantum de me polliceri possum. Quis enim illas propemodum totius seculi res, quos fortuna in unius praene anni curriculum cumulavit, largo ingenii ambitu complecte. Quis tot ludribria fortunae et incerta belli momenta! Quis ducum agminumque caedem! Quis cladem nunc singulorum, nunc universorum vel animo concipere vel oratione oculis subijcere sustineat! Quare ut tenui oppella nomen apud te meum expungam, novissimi praelij inter Polonos Cosacosque fortunam subsecutamque, inde pacem, nuda fide rudique narrationis filo exponem. Serenissimos Poloniarum Sueciaeque Rex Casimirus ingentis periculi tempestatens a rebellibus Cosacis Tartarorum praesidio non contemnendo probè succinctis regno suo imminentem prospectans eius tum avertendae tum fortiter sustinendae animo (quod in decumanis reipublicae malis ex more auito fieri assolet) universae nobilitatis generalem expeditionem tergemino litterarum classico indici curavit. Sed qua propter tarda molimina dispersorum per tam vasta regni spatia equitum lentum promittebatur praesidium, confectim rex ducem exercitus Firleyum Strenuum ac domis militaeque clerum virum Palatinum in praesens Sandomiriensum cum expedito mercenariorum, quos tum in promptu habebat, militum agmine praemisit qui impetum hostium sufflaminaret vel saltem moraretur, hic sive blandientis fortunae favore illectus (omnibus

enim quae cum hoste intercedebant, velitationibus potior erat) sive hostem in ipso apparatu belli occupare volens, longiùs quàm pax est provectus erat; castris ad nobile satis per se, nunc vero ut Polonorum magna caede ita longe maiori eorum virtute nobilitatum oppidum Sbarage positis. Quo audito Cosaci qui tum junctis iam cum Chamo Tartarorum duce copijs adventabant, maximis itineribus contendentes incredibili celeritate ita se castris Polonorum circumfuderunt ut simul et venisse hostem et se circumvenisse cognoscerent. Rex interea lentos ac sparsas nobilium copias indicto ad Leopolim lustro colligebat, cum affertus nuncius praemissum a se exercitum ceu indagine quadam ab hostibus cinctum in angusto laborare. Quare periculum in mora fore ratus raptatis iis, quae in expedito erant turmis nec expectatis superiorum Palatinatuum cohortibus ad tempestivum suis ferendum auxilium perrexit. Postquam de adventu Regis rumor inter hostes percrebuisset, dividere extemplo exercitum, ac parte una obsessos urgere ac fatigare alterae adventandi cum novis praesidiis Regi occurrere. Dabat interim famam hostis sibi in animo esse ob metum appropinquantis exercitus retrocedere ac obsidionem Sbaravia solvere. Quod ipsum, modo capti cujusdam Scythae inter exquisita questionum mala confessio, modo supina ac praepostera exploratorum regiorum hostem contemnentium tam negligentia, tam securitas, nullum hostem in propinquo, omnia tuta esse, pignora vitae suae interposito dictitantium ratum Regi ratum exercitui universo fecere. Erectus igitur in magnam ex vano rumore spem Rex conjungendi castra cum obsesso hucusque exercitu rationem animo volvebat. Itaque die Dominico B. virginis Ascensioni sacro qui in XV Augusti inciderat, venit Regia Majestas in castra. Dies istum fortè tristis ac ominosus erat, per stipatam nebulis caliginem densum fundens imbrem; hinc lubricae viae vestigia progredientium incerta impedimentorum praesertim transitus difficilis ac propemodum impeditus, cum onusta pondere plaustra cedente luto haurirentur, aut limosa uligine oblita laborioso traherentur. Neque multum momenti afferebat industria celeberrimi illius Martis alumni Christophori Arci-Stevij, qui aliquot ante diebus aspera montium confragosa vallium, abrupta viarum excequaverat cum ingens currúum series udum ac molle lutum altius abradens, ingentes viarum hiatus efficeret. Noluit itaque R. M. lentum impedimentorum transitum praestolari. Sed cum parte exercitus potissimum pedestri angustias citato cursu superavit, relictis post tergum intra unum ab se lapidem reliquis exercitus, quae certam quoque manum ex Praemisliensi Palatinatu collectam, cum auctario militum illustris Palatini Cracoviensis millenis iterum distantem passibus habebant. Hostis opportunitate usus, distractum sic videns Regium exercitum et Regem ipsum justo longius a suis provectum, novissimos a tergo adoriri coepit. Primam impressionem hostilis impetus sensere cohortis Illustris Domini Koryckii, quae ne quiquam magno conatu transitum hostilem impedire voluerunt cum hostis ternis in locis iam perrupto agmine latera omnia liberime incursaret. Hic verso demum is alijs ob ipsa periculi magnitudine succrescens in arma vigor virium recedentibus, ductores signiferosque manu. Singulos arripere, voce omnes corripere, animum inspirare. Singulari facundia, mortem minari obstinatis efficaci majestate, omnibusque non tandem optimè imperatoris, sed etiam optimi militis officijs defungi; adeo ut quamvis densissimis glandium ignitorum ictibus tormentorumque crebris fulminibus hostium vis labefactaretur, sola tamen Regis laudabili et ad invidiam antiquitatis stupenda virtute exequata ite- An. 1649.

An. 1649. rum belli fortuna dicenda sit. Accidit ut in eo rerum articulo Rex Cohortes duas ductore carentes in hostem expediret, atque illae haesitantes poscerent tribunum, quoniam inquit Rex, dux et author vobis opus est, me sequimini ducem; concitatoque ad cursum equo campum iam corripuerat, sed ab amicis et fidis Regii corporis custodibus a praecipiti calidoque nimis impetu retractus fuit; orantibus vitâ suâ, a qua publica omnium salus penderet, parceret, neque permitteret in se uno totius regni fortunam periclitari. Vix loco modica corporis declinatione cesserat Rex cum emissa à Tartaris telorum seges solem eripuit, haustura procul dubio cum Rege potissimum exercitus robur, nisi commodum in tutiora se recepisset. Vericuli certè tanta magnitudo fuit, ut et Rex diuam matrem dici illius praesidem imploraret, religiosoque voto eidem se obstringeret, et pronas in superstitionem multitudinis mentes praesenti ipsius tutela omnem rei benè gestae gloriam acceptam referrent. Pertinax ac utrinque cruenta belli alea a prima fere aurora incepta, continuato crudelitatis filio in seram usque vesperam deducta est. Nox praeliantes diremit; Rex tamen recedente licet ad reuocantia classica hoste, aciem instructam per integrae spatium noctis in campo sub signis tenuit veritus nè quis beneficio tenebrarum infidus attentaret Scytha. Interim impedimento a Tartaris infestantibus multum divexata per tot discrimina rerum tandem castra regia subiere: Oppidum quoque in vicinia praesidio 400 sclopetariorum tenebatur, quod non exiguum rebus regijs momentum uti videbimus, attulit. Nox nihilominus quieta decurrit; sed inquies Regis animus pro salute populi sui excubantis suffragante castrensi senatu decrevit expedire literas ad Principem Tartarorum quem ipsi Chamum appellant; in his barbaro exprobabatur ingrati crimen animi, ut pote qui ingenti Regum Polonorum tam defuncti piae memoriae Vladislai IV quem in praesens regnantis devinctus liberalitate, serpentum more beneficia ferali toxico remuneraret, aspidumque indole impeteret eos in quorum antea focis inalverat. Tetigit Scythico frigore concretum pectus tam fervida quam vera criminis objecti conscientia. movitque in tantum ut ex templo mite nec impotens responsum daret; brevibus solum immodicum sui apud Polonos contemptum abiectans, esse quoque vilissimi ac despectissimi hominis aliquod emolumentum asseruit. Inde ad ineundam cum Rege pacem animum applicuit misso ad id praefecto aerarij sui Kalzingio cum hac conditione, ut vicissim Cancellarius Regni in castra sua mitteretur. Imminebat autem ipse de proximo castris Polonicis duobus stadiis ferè tantum remotus et volitantes Tartarorum turmae adeo graves erant inclusis ut paene a pabulatione exclusi fuerint, et pedem extra vallum ponentes confestim trucidarentur. Sequenti die adolescente luci Cosaci oppidum praememoratum appugnare aggressi sunt, quo etiam pars impedimentorum sese receperat; in eo tantum situm erat, ut si hostium factum fuisset, nullo negotio et aquae penuria premere Polonos et exercitum omnem in Castris opprimere potuissent; qua de causa praesidium intus inclusum longo tempore impigre omnia oppugnationis mala sustinens. Cum viribus ac spe concideret, novi subsidii opem a Rege imploravit. Sed quia praesentissimum imminens castris periculum dividere copias prohibebat, turbas viiis Caelonum lixarumque classico sub signa conuocata ad suppetias obsessis ferendas ire jussa est. Haesitanter illa imperio paruit, ea tamen quae progressa fuerat mascule se defendit. Circa idem fere tempus Cosaci excitatis praepropere suggestibus, tormenta bellica in eis disposuerant, caeco impetu in vallum castrorum eluctanter quo comperte ingens trepidatio castra

compleuit et Regem confusum ac paene attonitum ancipitis mali varietas circumegit, cum simul et oppido succurrendum et castra defendenda essent. Tandem ex alto velut excitatus somno cursitare, imo uolitare ipse Rex per castra, clamitare, orare, per fidem religionemque obtestari, irent strenue ac pro vallo comparerent. Quis tam cornea fibra esset qui siccis oculis Regem sic merore deiectum ac sicco ore anhelum spiritum difficulter trahentem intueri posset! Quis incentivum illud heroicae vocis quo suam cuique publicans, omnium salutem, quo vitâ potiorem patriam, unice recommendabat, surdis acciperet auribus! Tum certo nemo in totis reperiebatur Castris, eorum etiam quorum membra deficiente spiritu aegre trahebantur, qui non oblitus imbecilitatis suae ad vallum properaverit, et cum tali quidem alacritate ut eodem tempore, quo manus illa lixarum in subsidium missa ex oppido eruptione facta Cosacos Tartarosque caederet signe ad inseret, munitionibus exueret, per arma per viros late stragem daret, fugientium tergis inhaereret, praecipua hostium capita trucidaret, altera eiusdem fideliae cohors comitata 200 peditibus erumperet ex castris in eos qui infestis signis vallum subibant amnem spectantem. Tandem emulatio et pudor stimulos admouit ut ruerent in tela hostium sequestratis ac alienatis a memoria periculi animis. Post longum acreque certamen tandem pulsi hostes munitiones deservere suos, duo signa amisere et tormentarios suggestus cum machinis turpiter derelinquere. His duabus prosperis ac auspicatis excursionibus creuit Polonis immensum animus, ut ad quodvis signum miles qua data porta extra vallum procurreret in hostem fugam ingentem vastitatemque faciendo. Quare reperiebantur quidam qui utendum animis successu recenti calentibus rati auctores Regi essent, ut gregem illum, inutilis alias turba equis impositum in campum aduceret, et Marte aperte cum hoste experiretur. Sed Rex maturo judicio cuncta rerum momenta ponderans sana potius quam fortia sequi maluit consilia. Videbat enim innumeram Cosacorum Tartarorumque multitudine et a frontè et a tergo mox sibi futuram et se subito tanquam corona cincturam. Inclinato in vesperam die utriusque partis cancellarij ad locum paci tractandae destinatum convenere, ubi a Tartaris tres potissimum insinuatae sunt conditiones. I, ut Cosacis Zaporouiensibus a Rege in ijs quae praetendunt satisfieret. II. ut capti omnes redderentur. III. ut donario aliquo sumptus expeditionis a se factae resarciret; cui annexum fuit, ut in reditu terram depopulari sibi liceret. Super his consultatum fuit usque in posteram lucem. Nox tamen praesedens turbas dedit haud exiguas hoste ternis conatibus oppugnationem Castrorum iterante. Repulsus tamen subindè fuit fortiter nec sine mediocri suorum interitu. Postquam Martis dies illuxisset ad recolligenda pacis medià promptis utrinque animis deproperatum est. Comparuit tum quoque Chmielnicki hujus sator sartorque belli, collatisque cum cancellario regni illustrissimo Domino Georgio Ossolinski longis sermonibus omnium a se adversus Rempublicam perpetratarum rerum perpetuam obliuionem expetens, inclinatoque in singularem humilitatem animo tandem pacis conditiones obtulit, quam firmam suo et Tartarorum nomine futuram spondebat si Regis clementia justis desideriis subditorum suorum nollet refragari. Cum Tartaris res maximè intrigata diu haesit, in reditu vastitatem terris haud spernentis inferre contendentibus. Tandem die Jovis pax coaluit post multas ac difficiles altercationes. Tartaris ratione revertendi doni a Regibus Poloniae olim concessi. Rex 200 millia pondo se daturum obstrinxit atque triginta millibus illicò persolutis pro reliqua summa obsidem illustrem comitem a Doenhof

An. 1649.

An. 1649. Gubernatorem Sokoliae dedit. Cum Cosaccis in has conditiones concordia inita. I. Omnes accitas immunitates Regia Majestas juxta tenorem antiquorem privilegiorum exercitui suo Zaporoviensi conservabit, easque novo privilegio suo ex nunc emisso confirmabit. II. Desideriis ac votis subditorum suorum in certo ac rato exercitus numero habendo velificari studens, insimulque ad omnem officiorum sibi ac Reipublicae Polonae debitorum promptitudinem eos prolectans permittit Regia Majestas ut sint conscripti exercitus Zaporoviensis 40,000. Conficiendaeque matriculae operam fidei Chmielnickij ducis exercitus sui Zaporouiensis committit, ita ut illa subscriptione manus ipsius ac sigillo castrensi roborata inscriptorum nomina contineat, quo ita inscripti gaudere immunitatibus Cosacorum possint, reliqui vero non inscripti Castrorum regiorum praefectis nobiliumque bonis pareant.

III. Czehrinensis tractus omnis in perpetuum reditibus ducis Zaporouiorum inseruire debet, eumque in praesens Theodoro Chielmickio tanquam fidele suum Reique publicae Ministerium confirmato, Regia Majestas confert.

IV. Omnia hucusque gesta a Cosaccis perpetua amnistia abolebuntur.

V. Nobilium tam Graecae quam Romanae professionis qui durantibus his motibus a partibus Cosacorum stetere, culpam crimenque Regali clementia remittit Reg. Majestas.

VI. Miles Regni Poloniae in ijs urbibus oppidis ac pagisque immatriculatis Cosacorum copiis destinata sunt stative non habebit.

VII. Judaei ab usufructu ac habitatatione urbium, oppidorum, pagorum in quibus manent turmae Cosacorum ascibuntur.

VII. Quo ad tum dissolutionem unionis inter Graecam et Romanam religionem tam in regno ipso quam Magno Ducatu Lithuaniae, tum integritatem templorum ritibus Graecis consecratorum ac jurium ea omnia pro ut cum Archiepiscopo terrae Kioviensis tractata fuere, seruabit ac manu tenebit S. R. M. ne quisquam fructu libertatis ac juris sui defraudetur.

IX. Dignitates ac munera publica in Palatinatibus Kioviensi, Brasloviensi, ac Czerniehoviensi nobilibus Graecae religionis vigore antiqui juris se collaturum policetur R. M^{tas}.

X. Quoniam Kioviae Graecanicae Scholae privilegijs vetustis confirmatae habentur, collegia Jesuitarum inde transferantur in alia loca, Scholaeque consuetae aperiantur.

XI. Vini adusti confectio concedetur Cosacis quantum ad usus proprios sufficiat, non vero ad cauponandum. — Haec puncta in comitijs Regni confirmari debent, interea pax, quies armorum ac amor intra utramque partem fouebitur. — His conditionibus ultro citroque confirmatis, quaestio fuit mota, uter primo sublatis tentoriis egredi deberet; obtinuit tandem Rex ut Scythae primum abscederent qui die Veneris horis postmeridianis abitum adornavere, quos sequutus paulo post circa vesperam Chmielnickius in aperto campo cum toto exercitu, iuramentum fidelitatis coram illustriss. Cancellario Regni Regi deposuit. Postera die dato obside securitatis Illustri domino Lubomirski Gubernatori terrae Cracoviensis, Chmielnicius praesens et submisse fidem obsequij praestitit. Ubi a Rege ad reparandam virtute meritisque in Rempublicam fidem, quam tot caedibus perfidiaque fregerat, modica sed efficaci oratione per Illustriss. Ducatus Lithuaniae Vice-Cancellarium exhortatus est, jussusque reducere exercitum ac dimittere, paruit. Missi post modum a Rege fuerunt, qui inclusos Sbaraviae obsidione diuturna liberarent; sed ex obsessis plurimi seu gladio seu contagione iam perierant. Caesorum numerus 6000 accedere dicitur, eorum quoque qui cum Rege erant 7000 numerantur. Cosacorum Tartarorumque numerus in incerto adhuc

est. Rex postquam mortuorum corporibus per Sbarasicos campos sparsis justa persoluit castris egressus reduxit domum exercitum. — Habes hic vir amice genuinam rei a Polonis novissimo proelio gestae narrationem, pacisque foedera invicem sancita. Ex quibus et quo rerum in articulo fortuna regni Polonici versata fuerit, illo die qui paene summus Polonus illuxerat et quantum in summo belli periculo possit summa Regis virtus colligere tibi licebit. An. 1649.

(Collect. Dupuy. vol. 727).

XXIX.

Considérations sur l'élection d'un Roy de Pologne. En 1668.

Разсужденія о выборѣ Польскаго Короля въ 1668. An. 1668.

L'election d'un Roy de Pologne, c'est une affaire regardée aujourd'huy de tous les yeux de la Chrestienté. Mais les princes de la maison d'Autriche n'auroient-ils point dessein de se presenter sur les rangs et de fournir de belles courses pour gaigner le prix et emporter la couronne. Le voisinage de la Silesie, l'esperance de faire dans la Pologne ce qu'ils ont pratiqué dans l'Empire et dans ces deux couronnes electorales, ou ils ont aboly la liberté des suffrages, semble les y convier. — Que seroit-ce si l'Empereur succedoit à la branche de Bourgogne conformement au testament de Philippe le Grand et au mariage de l'Imperatrice, ce seroit bien à ce coup que cette puissante maison enfermeroit la Monarchie et deviendroit coupable du glorieux crime, dont on l'accuse depuis deux siècles. — Touttefois les Polonois ont ils oublié les Elections ambitieuses et violentes de Maximilian second et du Prince Maximilian son fils. Ils se souviennent (je m'asseure) de la jalousie que la Republique prit des deux mariages que contracta Sigismond avec Catherine et Elizabeth soeurs de Ferdinand second, le murmure faillit à esclater en menaces, les menaces en sédition et la sédition en Guerre. Les Polonois peuvent-ils ignorer que les couronnes de Bohème et de Hongrie se deférent par election, cependant depuis que les Princes d'Autriche s'en parent la teste, l'election a dégénéré en hérédité et la chose publique en bien particulier, et la sollicitation des suffrages en contraintes et en violences. Ils se remettent devant les yeux la captivité de l'Aigle Imperiale qui est enfermé la dedans depuis près de deux siècles et demy. Adjouster la juste jalousie des Ottomans, des Moscovites et des Suedois qui concourroient dans le dessein de les affoiblir et

An. 1668. mesme de les ruyner, en telle façon que pareil couronnement seroit accompagné et suivy de l'Incendie generale de la Pologne. — Je ne dis point les querelles ou elle s'engageroit, car une nation qui choisit une Prince, espouse les interets du Prince choisy. Je ne dis point de quelle confusion et de quelles tenèbres seroit couverte la Pologne, s'il fallait qu'il entreprit un voyage d'Italie ou d'Espagne, et partant il est nullement vraisemblable que les Palatins jettent les yeux sur la personne de l'Empereur. N'y auroit-il pas lieu de proposer le Prince Charles de Lorraine. Cette ouverture se doit considerer et du costé de la Pologne et du costé de la maison d'Autriche et de la part des Princes voisins et par l'endroit de la personne proposée. La Pologne est un corps agité de longues guerres civiles et estrangeres, qui demande une teste chargée de lauriers et couronnée de victoires. Commettroit on la conduitte d'un vaisseau agité de tempête à un Pilote nouveau et sans experience, quelque esclatant que puisse estre d'ailleurs son merite et sa naissance. Pour la maison d'Autriche elle vise à ce but par ce qu'en luy donnant l'une des deux soeurs de l'Empereur elle regneroit par la reyne presque aussy absolument que par le Roy. Neanmoins quel raisonnable soupçon n'en concevroient les Suedois, sans doute ce ne seroit pas sans raison s'ils apprehendoient la jonction et le concours de la Pologne, et de l'Empire; De celle-là pour les bannir de la Livonie, et de celuy-cy pour les chasser entiérement de l'Allemagne. Quant à la France la raison de son interest naturel l'oblige à s'opposer avec pareille vigueur qu'à la promotion de l'Empereur, et dela il n'est pas difficile de conclurre que le Prince Charles ne montera pas sur le throne. Les offres dont fortifie le Prince de Moscovie Sa Brigue paroissent magnifiques, l'union de la Duché de Lithuanie par Jagellon et l'obligation d'embrasser le christianisme, c'est un exemple qui favorise son dessein, d'ailleurs la Russie, le duché de Smolensko, les principales places de la Lithuanie, l'entretien de cinquante mille hommes ne sont pas des choses vulgaires ny à mepriser, la renonciation solennelle à la Moscovie volontaire dans l'election et infailliblement necessaire dans l'execution à cause de la juste crainte des puissances voisines semble preparer des degrés pour s'eslever en cette sublime et Royalle place. Mais quelle asseurance aux Polonois de la renonciation, quelle caution pour la remise sincère et actuelle des places et des provinces occupées par le Moscovite? N'-y a-t-il pas apparence que ce Prince favorisera ses interets naturels au prejudice de ses interests requis et etrangers? Je dis davantage il ne seroit pas sitost assis sur le Throne, que le Grand seig^r et les Suedois ne missent le feu aux deux bouts du Royaume. Le Turc redouteroit ce surcroit de puissance en la personne d'un Rival, et le Suedois tascheroit de prevenir la perte de la Livonie, de la Carelie et de diuerses autres provinces conquises sur la Pologne et sur la Moscovie, et partant il est peu probable que le Prince de Moscovie enleve cette couronne. Ne pourroient ils point jetter la veue sur quelque Seigneur Polonois par les raisons snyvantes. Il est honteux d'aller gueuser et mendier des Roys et des Maistres chez les Estrangers qui d'ordinaire sont vos ennemis. La Pologne est elle si sterile en noblesse, en races illustres et en vertu esclatante, qu'elle n'y sçeut trouver une teste digne de la couronne. Les Princes originaires et naturels ont une affection plus vive que les souverains de dehors et adoptifs, l'amour de la patrie, l'obligation de satisfaire aux fonctions de la Royauté, sont deux liens qui les attachent au bien publicq. Les Romains ont-ils demandé des Empereurs aux peuples barbares qui n'e-

stoient point soubmis à leur Empire; si dans tous les Estats et anciens et modernes, les naturels sont reçeus aux charges dont les portes sont fermées aux etrangers, à combien plus forte raison le sommet des dignités doit il estre inaccessible à ceux qui ne sont pas originaires. Et Dieu ne menace-t-il pas les Israelites du souverain commandement des Etrangers, comme d'un fleau et d'une peine de sa colère et de sa vengeance; si est ce que l'election d'un naturel polonois seroit vraysemblablement ruyneuse à la Pologne. La coustume passe en nature et combien s'est il escoulé de siècles et combien presenté d'occasions, ou le contraire s'est perpetuellement pratiqué? Quelle jalousie n'exciteroit point une semblable Election parmi les Palatins et les Seigneurs qui se croyant egaux en naissance et en merite au subiect éleu, allumeroient d'abord une guerre civile, tant a de force l'émulation sur les esprits qui tiennent le mesme rang, dela vient que l'on acquiesceroit plus tost à l'élevation d'un Ennemy que d'un frère ou d'un amy. Par cette raison il est facile de tirer cette consequence, qu'un Polonois qui manque des deux ressorts qui remuent les machines de l'election, je veux dire l'or et le fer, à peine pourra-t-il y parvenir.

Venons au frère de M. de Bavière, il est apparemment indubitable qu'il ne scauroit reussir en cette poursuite que par une puissante brigue ou plus tost par le concours de la faction de France et de la faction Imperiale. Et c'est une chose à n'estre point négligée, car presupposé que ce Prince soit appuyé par la France, il est à craindre que sous main l'Empereur n'y joigne sa faction et qu'estant esleu il donne les apparences de recognoissance et d'obligation à cette couronne, mais le solide et l'effet à la Maison d'Autriche. Le Espagnols out joué plus d'une fois de ces tours de souplesse dans l'exaltation des Souverains Pontifs, ainsy à l'egard de ce Prince il n'y a que peu de seureté, quelque preuoyance qu'on y apporte, il ne faut que rappeller en sa memoire la conduite du feu Duc de Baviere (que l'on nommoit le Richelieu de l'Allemagne). Il escoutoit touttes les propositions contre la maison d'Autriche, il entroit dans les sentiments de ses Ennemys, il concluoit des ligues deffensiues et secrettes, neantmoins il s'attachoit à ce party, il y attiroit l'electeur son frère et sous un nom particulier et distinct il servoit très-advantageusement la maison d'Autriche. Monsieur le Prince ne pourroit-il point estre regardé en ce rencontre, ne considereroit on point la reputation de notre Auguste Monarque Louis le Conquerant dont le bruit remplit tout l'Univers, l'intelligence, la fidelité, le zèle, le secret et la vigilance des testes qui composent le Conseil de Sa Majesté, l'honneur qu'a Monsieur le Prince de sortir d'une maison qui depuis près de sept siécles commande souverainement à la plus precieuse partie de la Terre, qui outre les trente un Roys qui ont regné en France en a desjà donné un à la Pologne, dix huit au Portugal, treize à la Navarre, sept à la Hongrie, plusieurs à la Sicile, à Naples, à la Terre sainte, et dix Empereurs à Constantinople, qui surpasse l'estendue des Règnes de touttes les maisons dont l'histoire sainte et prophane, ancienne et moderne face mention, dont la souveraineté est anterieure aux erections des Royaumes de Castille, d'Arragon, de Nauarre, de Sardaigne, de Sicile, de Bohème et de Hongrie; le merite personnel de Monsieur le Prince ne leur donneroit il point dans la veue. Cette estime universelle de passer aujourdhuy pour le premier et le plus heureux capitaine du monde n'animeroit elle pas les Polonois de l'espérance de se reacquitter de leur perte. En effet, quel Capitaine, quel Roy, quel Empereur a gaigné quatre batailles depuis deux siecles, je An. 1668.

An. 1668. ne compte point les sièges, les attaques de places et de retranchements, les rencontres, les combats, les retraittes. La Pologne deschirée depuis tant d'années par les cruelles guerres des Cosaques, entamée si cruellement par les irruptions des Moscouittes et blessée et percée de part en part par les coups que la Suède luy a portés, a besoin d'un Roy de reputation, en qui la grandeur de la naissance et la gloire de la reputation soyent egales. Au reste il en rejailliroit des rayons d'honneur sur cette couronne, on s'en serviroit très utilement soit à la Porte, soit en Silesie et en Moravie, si l'Empereur, entreprenoit de s'opposer aux pretentions de notre divine Reyne. Ne seroit ce point un moyen efficace de contenir un peu les Suedois en bride et à forcer nos amis à demeurer amis? — Examinons un peu si Monsieur le Prince ne seroit point bien fondé à balancer la dignité de Prince du Sang avec la splendeur d'une couronne, qui pese plus qu'elle ne brille, j'entends une couronne qui en l'estat present des affaires parera et ornera moing une teste qu'elle ne chargera et l'accablera. Ne feroit il point difficulté d'exposer une gloire certaine à l'incertitude des succèz cachés dans les labirinthes futurs des affaires de Pologne? — Un experimenté Pilote s'embarquera-t-il volontiers sur un bastiment tout brisé de coups de mer et qui faict eau de tous cotés? — Ne seroit-ce pas avec raison qu'il se plaindroit comme cet autre ancien Grec de n'avoir à gouverner que le naufrage de la Republique? — Monsr le Duc de Neubourg qui est de la Branche des Comtes Palatins merite d'estre consideré par deux endroicts: 1) S'il estreint des liaisons avec Monsieur de Brandebourg; s'il trocque son partage de la Succession de Julliers contre la Prusse ducale; s'il consent à la perpetuelle et indissoluble union de celle cy avec la Pologne, dont elle a esté autrefois desprise et destachée, et qu'il se mette en devoir de monter par ces degrés sur le Throsne d'ou le Roy Casimir à resolu de descendre. De plus la France est obligée de traverser et d'empescher effectivement cette promotion, voici quel est son véritable et unique interest en cette occurrence. C'est que l'Electeur accroistroit notablement sa puissance par de nouveaux Estats qui se trouvent compris au dedans des anciennes et naturelles bornes de ce Royaume et qu'il faut tascher de regaigner en quelque manière que ce puisse estre en les luy rejoignant insensiblement et avec dexterité. 2) Si le Duc de Neubourg cedoit de bonne foy et actuellement au Roy Julliers, Dusseldorp etc. En ce cas la France ne sçauroit manquer de faire l'impossible pour favoriser, pour promouvoir et pour appuyer fortement et ouvertement cette election, laquelle en consideration d'une si notable utilité, je prefererois mesme à l'election d'un fils de France. Le solide et l'essentiel estant perpetuellement preferable au simple brillant.

(Harlay. vol. 242. Biblioth. du Roy.)

